This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

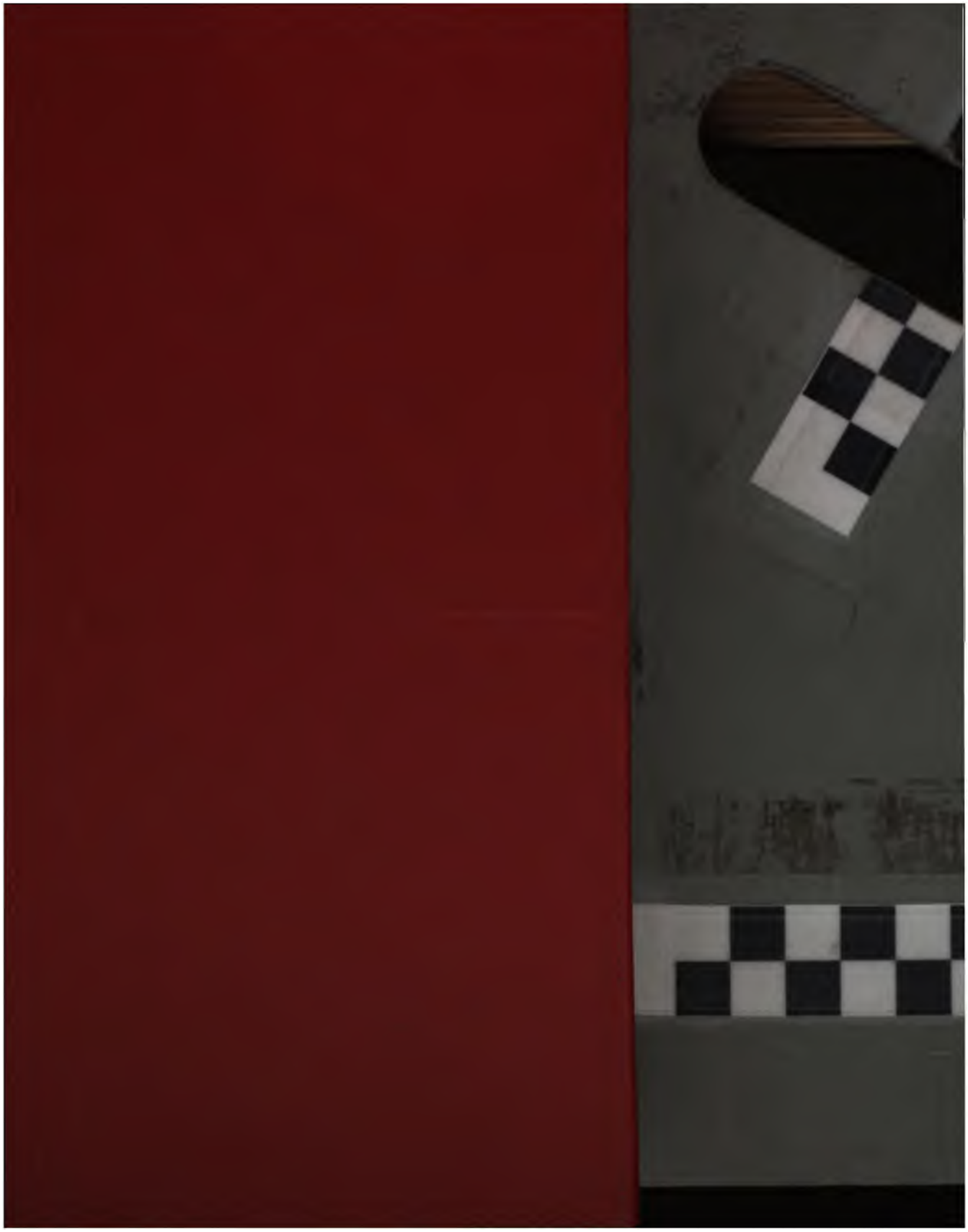

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

MÁSODIK OSZTÁLY: IRUK.

[illegible]

M. TUD. AKADEMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSAI

MONUMENTA
HUNGARIAE HISTORICA.

SCRIPTORES.

VIII.

[illegible]

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

NYOLCZADIK KÖTET.

ROZSNYAY DÁVID TÖRT. MARADVÁNYAI.

PEST, 1867.

EGGENBERGER FERDINÁND M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

ROZSNYAY DÁVID,

AZ UTOLSÓ TÖRÖK DÉÁK,

TÖRTÉNETI MARADVÁNYAI.

ÖSSZESZEDTE S JEGYZETEKKEL ÉS OKLEVÉLTÁRRAL KÍSÉRVE

KIADTA

SZILÁGYI SÁNDOR,

M. AKAD. L. TAG.

PEST, 1867.

EGGENBERGER FERDINÁND M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

DB932
M64
v. 8:1

Pest, 1867. Nyom. Emich Gusztáv, m. akad. nyomdász.

BEVEZETÉS.

Török deáknak a török nyelv tolmácsát nevezték. Alkalmazva ez a fejdelmi udvarnál volt ugyan, állomása azonban épen nem tartozott a kiválóbbak közé. Otthon a portáról érkezett leveleket fordította, a portán pedig csak tolmácsolt az orator vagy főkövet mellett; önálló megbizatást máskülönben nem nyert, mint ha kapitihává neveztetett ki. S ez volt a legtöbb, mire deák uram vágyhatott, mert a főköveteket kiválóan csak az előbbkelők sorából választották, a deákság pedig terhesebb vala, hogy sem a vagyonosabbak kedvet éreztek volna ezért megtanulni a török nyelvet.

Mind a mellett a fejedelemség fontosabb hivatalai közé tartozott, annyira, hogy rangfokozatával fontossága nem állott parvonalban. Minthogy otthon a portai leveleket törökre vagy magyarra fordította, a portán pedig tolmácsolt, a rejtettebb ügy sem maradt előtte titokban, s a legkényesebb alkudozásnak is minden fonalszálát figyelemmel kísérhette. Megbízható, hű, becsületes embernek kelle lennie, ki a titkokkal nem él vissza, sőt a fejedelmek jobban szerették az olyan tolmácsokat, kik a rábizottak fontosságát nem képesek fölérni. Nem csoda, hogy a török deákok közt történeti munkák gyűjtésével, irásával

kiválóbban csak egy, az utolsó, Rozsnyay Dávid, foglalkozott.

Dávid deák gondos, curiosus ember volt. Aztán az egyszerű deákságnál többre is vitte. Néhány ízben kapitulhaságot folytatott, s néhány kényes ügynek végrehajtására egyenes megbizatást nyert. Az udvar kegyelte, s ő magának tisztelt állást tudott kivivni. Különben is régi maros-vásárhelyi birtokos nemes családból származott.

Rozsnyay Dávid született 1641-ben, hihetőleg Maros-Vásárhelytt nemes szülektől. Gyermek éveiről semmit sem tudunk, csak annyit — s ezt is magokból az eredményekből — hogy gondos neveltetésben kellett részesülnie, mert fenmaradt költeményei terjedt olvasottságra mutatnak, irása a metszéssel vetekszik, a latin nyelvet teljesen bírta, annyira, hogy ha nem ékesen is, de hibátlanúl fogalmazott, s a classicai irodalomban jártas volt, sőt munkáit a classicusokból vett mondatokkal czifrázta. Nővére maros-vásárhelyi professor, 1655 óta pap Veresmarti Gáspárhoz ment nőül, ki utóbb 1661-ben, már mint kolozsvári pap, ref. püspökké lett. Ez évben a húsz éves Rozsnyay is szárnyára kelt, megszámlálta készpénzét, mely nem volt egészen 300 forint, s ingóságait, melyek mind össze sem voltak sokan, s írni kezdé regestrumos könyvét, melybe utazásait, jövedelmeit jegyezgeté.

1663 elején Segesvárra ment, hol akkor az udvar tartózkodott. Apafi pártja még nem volt megerősödve, s az ország még nem csatlakozott teljesen hozzá. Sokan éltek visszavonúltságban, nem látták eljöttnek az időt, hogy támogatásukat felajánlják. Az udvar „új vala és szűk“ mondja Rozsnyay. Ezért

reménylé ő, hogy „valamely szolgálathoz könnyebben beférhet.“ Ebbe vetette minden reményét, mert pártfogói nem valának. Tulajdonkép azt sem tudta, minő szolgálatra ajánlja fel magát. Étekfogóság, vagy bejáróság, valami magasabbról aligha álmodozott. Egy ideig már ott tartózkodott, a nélkül, hogy szándékát valakinek kijelenthette volna. Véletlenül találkozott Csepreghy Mihálylyal, ki az udvarnál alkalmazva volt, s koronként portai kapitihaságot viselt. Ez ajánlotta neki a török deákságot, mely különben eléggé jövedelmező hivatal volt, s Rozsnyay „inculcálván a már megöregedett török deáknak megvelőzését *)“ kezet adott. Csepreghy a fejdelem sógorát Gilányi Gergely tanács urat nyerte meg közbenjáróúl. Hasonló pártfogolás nem szokott eredménytelen maradni, de Rozsnyayért sógorának a püspöknek kezeslevelet kelle adni, hogy az nem fog törökké lenni, s ő nagyságoknak híven szolgáland. Ekkor megnyerte kineveztetését, feleskettették, s utasítva lett, hogy az adó levitelével megbízott főkövethez Daczó Jánoshoz csatlakozzék. Vele együtt egy másik ekkor kinevezett török deák Brankovics is útnak indúlt.

Rozsnyay még ekkor nem tudott törökúl. Neki tehát az volt feladata, hogy mind addig, míg e nyelvet sajátjáva nem teszi, ott tartózkodjék az erdélyi követségnél. Válságos idők valának ezek. Haller Gábor 1662. jun. óta Temesvárott Ali szerdárnál tartózkodott, mint főkövet meg levén bízva, hogy az 1657-iki sarcz-hátralék elengedését kérje. Daczó kíséretével 1663. majus havában ért oda, minthogy

*) Azaz megvagyonosodását.

azonban az adónak csak felerészét vitte magával, nem jó fogadtatásban részesült. Sőt a szokásos praebendát is megvonták töle: „egyék ha hozott magával", mondák neki. Haller beteges volt, s az ifjú Rozsnyayt tüstént alkalmazá. Maj. 27-én leveleket iratott vele a fejedelemhez, főurakhoz, hogy az adóhátralék beküldésével siessenek, s azokat külön postával Erdélybe indítá.

A szerdár az erdélyi követséggel megindult néhány nap múlva Nándor-Fehérvárra a nagyvezér elibe, ki hadsereg élén közeledett a magyar király ellen. Mielőtt az adó-hátralék beérkezett volna, a nagyvezér innen Eszékre ment, de az erdélyi követség helyben maradt, bevárandó az adót. S midőn ez megérkezett, Jankó Péter kapitiha Konstantinápolyba vette útját, magával vivén Brankovics deákot, ki beszélni legalább tudott törökül. Rozsnyay pedig Hallerrel együtt Eszékre ment — kedve ellenére s bosszankodva, hogy „a kapitiha sajnálta tőle a kenyér-ételt szolgálat nélkül", mert azt hitte, hogy ezzel rendeltetésétől hátrább tolatik. De ez vált hasznára. A szultán főtolmácsa Panajot Nikasius mellé rendeltetett, ki nyomon török ruhába öltözteté őt, s igéretet tőn neki, hogy törökül fogja taníttatni. Azonban Haller mellett is el volt foglalva, s azon számadásokat és felterjesztéseket, melyekkel az 1657-iki sarczból fenmaradt 200 ezer tallér elengedését kérék, ő vele fogalmaztatá, „őtet jártatá az ország instructióival a ministerekhez könyörgeni." Ez összeg elengedését egy feltétel alatt reménylheté az ország: ha Apafi rászánja magát, hogy a nagyvezérnél az érsekújvári táborban látogatást tegyen. Ő általa akarták a magyarországi urak csatlakozását keresztül-

vinni. De „a tatárködmön még meg sem hűlt Ebesfalván“, s Apafi már is félt a másiktól. Hiában fogadta Panajot keresztyén hitére, hogy nem lesz bántódása, a fejedelem nem adott hitelt a görög esküjének; csak miután Rozsnyay magára vállalta bűneit, „hogy azokért ő lakoljon Isten előtt, ha bántódása lenne“, s főképen pedig minthogy attól kelle tartania, hogy vonakodása esetére, Haller fog helyébe fejdelemmé tétetni, szánta magát rá ez útra. E rettegésért veszté néhány hét mulva a magas miveltséggel bíró Haller fejét.

Ez idő alatt Rozsnyay folytonosan a török tábornál tartózkodott, s azt az év végén követte Nándor-Fehérvárra is, hová dec. 9-én érkeztek meg. Két nap múlva hozzáfogott a török ABC-hez. A következő 1664-ik év nagy részét is e városban tölté. Majus havában hocsát (mestert) fogadott naponkénti két oszpora fizetés mellett. Aug. 24-ike óta azonban új hocsától vett tanórákat, kinek már négy oszporát fizetett, s kitől hozzáfogott a diváni irás tanulásához is. Tanulását nov. 15-én félben szakasztá egy időre, mert ekkor a moldvai vajda elfogatását elrendelő parancscsal Erdélybe küldetett, honnan 1665. januar 17-ére tért vissza Belgrádba. Jun. 8-án a táborral együtt Drinápolyba indúlt, hova jul. 9-én érkeztek meg. Aug. 30-áig mulattak itt, s sept. 30-án megérkeztek Konstantinápolyba. Most már megszakasztás nélkül folytatta tanulását, s oly sükerrel, hogy 1667. octoberében már tolmácsolt a szultán előtt, sőt történetéhez az okleveleket is ez időben gyűjté össze.

De tanulás mellett államügyekkel is foglalkozott. Ez év elején az erdélyi országgyülés (t. i. az octavalis terminus) Zólyomit megfosztá a Bethlen-féle

jószágoktól a női örökösök kedvéért, régi kötvények alapján, a törvényes formáknak megtartásával ugyan, azonban nem eléggé indokolható s nem egészen igazságos itélettel. Zólyomit a kétségbeesés a portára hajtá, hova április 30-án érkezett meg, s itt négyszáz ezer forintot tevő követelésének két harmadát felajánlá a basáknak. Drinápolyban a nagyvezér kertjében fogadta őt a kajmakám már maj. 1-ső napján. Mind fényes ajánlatai, mind azon körülmény, hogy Bethlen Gábornak öcscse volt „kinek holta után is becsületi egyedűl nagyobb“ mint Apafi egész udvarának, részére nyerék a pasákat. De Rozsnyayt Panajot értesíté a titokban folytatott alkudozásokról, hogy az itélet-kimondást előzzék meg. E közben a főkövet Nemes János megérkezett, de betegen, s Rozsnyaynak kelle a veszély elhárításában fáradozni. Tizenkilencz erszény pénzt — ugyan annyi ezer forintot — vett fel egy hónapra ezer forint uzsorára, s ezzel a kajmakámot részére nyeré, a ki neki Zólyomi ellen „ad calamum dictálá“ a folyamodványt. A porta nem itélte meg Zólyominak a kivánt pénzbeli kárpótlást, de az elfoglalt jószágoknak visszaadását elrendelé, míg másfelől a megöletésére tett ajánlatokat elvetette.

A Zólyomi-ügy ezzel még nem érte végét. A gróf 1668. jul. 26-án újabban megjelent a portán, ez úttal Konstantinápolyban újabb fényes ajánlatokkal: a magyarországi részeket igéré a fejedelemségért. Ez idétt Apafi a magyarországi összeesküvők ügyét is szorgalmazá a portán épen Rozsnyay által. A dologban mit sem lehetett tenni, mert a nagyvezér Krétában volt elfoglalva; annyival hajlandóbbnak mutatkozott a diván Zólyomi ajánlatának efogadására. Itt a már kiképzett ifjat beállíták a tolmácsi hivatal-

ba, rendes, azonban alig háromszáz forintot tevő fizetéssel. Eddigi kiképeztetése, az országnak 1350 tallérjába került. E közben Zólyomi, főként a magyarországi törökök által pártoltatván, a pasák közül többeket megnyert, kilátása naponként nőtt, s Erdélybe naponként rosszabb rosszabb hírek érkeztek; a gyulafehérvári udvarnál nagy volt a rettegés, mert „ki fejedelemségit, ki jószágát, ki fejét félti vala attól a praeceps és igen mérges embertől," s méltán is, mert „bizony dolog, hogy valamint a haza határ nélkül, sok test ő alatta fő nélkül lött volna." Ez okból oct. 26-án Kándiába a fővezérhez küldött teljhatalommal, s oly utasítással, hogy a végbeliek követeit megelőzze. Ezekkel nov. derekán Negropontéban találkozott. Megérkeztének hirére nyomon egy sajkán tengerre szálltak, szerencsétlenségökre „mert Zólyomi egészségére megivák a tengert." Rozsnyay sajkába ült, viharos időben, s tizennégy napon át tapasztalá „a nyavalyás postákkal hogy billeg a tenger." Dec. 1-én partra szálltak. Rozsnyay Panajothoz ment szállásra. De nem a régi bizalmas embere hanem Ibrahim basa, a nagyvezér kedvencze értesíté, hogy Zólyomin kivül más versenytársa is van a fejedelemnek: Rákóczy Ferencz, kinek számára ipa Zrinyi Péter Dalmadi nevü követe által sürgeti a fejedelemséget. Az ajánlat elvettetett, s az egész versengés csak a basák zsebét tölté.

Martiusban érkezett haza, s őszszel újra visszament Konstantinápolyba, mint tagja azon követségnek, melynek feje Rhédei Ferencz volt, s feladata a magyarországi bujdosóknak támogatást szerezni, és némely igazságtalanúl behódoltatott helységeknek visszaadását eszközölni. Rossz válaszszal tértek haza,

s mi több, Rozsnyay gyanúba esett, hogy Zólyomi által meg hagyta magát vesztegettetni. A dolognak nem lett más következménye, mint hogy 1671-ben az adót vivő követséggel nem ment a portára. Azonban fenmaradt fogalmazványai mutatják, hogy a bujdosók ügyének szorgalmazása (Apáczai és Radics által) rá volt bízva.

Következő 1672-ben a szultán Lengyelországot haddal támadta meg. Apafi felszóllítást vett a táborból, hogy régi köteleztetése szerint hatszáz szekér gabonával segélje hadait. A követségnek, mely a gabonát Kamenitzbe szállítá, Rozsnyay volt a tolmácsa, s a teher és vesződség itt őt terhelé leginkább. Útközben ellopták pénzét, el utóbb lovait is, melyekért a fejedelem 200 tallér kárpótlást külde neki. Midőn már visszatérő útban volt, vette a fejedelem parancsát, hogy az adót Drinápolyba vivő követséghez csatlakozzék.

Itt új feladat megoldása várt rá. Bánffi-Hunyad táján néhány végbeli török levágatott. A porta ingerültségét Zólyomi felhasználta igényei megújítására, s Apafi ügye annál rosszabbúl állott, mert a váradi basa panaszt tett, hogy új végvárakat emeltetett. Rozsnyay megvesztegette a török postát, ki magyarországi basákhoz parancsot vitt, hogy ezek az erdélyi határszélen vizsgálatot tartsanak. A török posta lassan járt, Rozsnyay lóhalálában sietett haza, s mire 1673-ban a kirendelt török bizottság a határszélek megvizsgálásához fogott, az új erődök már le voltak rontva. A törökökhöz csatlakozó magyar bizottságnak Rozsnyay is tagja volt; sőt miután a munkálat bevégeztetett, s hire szárnyalt, hogy a nagyvezér a végvárakat szét akarja hányatni „mert az

országnak erőssége a porta", ő lőn a portára küldve, hogy ottan kedvező választ eszközöljön. Meg is nyerte, a kérdéses végvárak Erdély birtokában hagyattak. A következő 1674-ben megújúlván a török háború a lengyelek ellen, Rozsnyay újolag hatszáz szekér élést szállított a szultán táborába.

Rozsnyay működéséről a történeti adatok e ponton túl nyomot vesztenek. Azonban bizonyos, hogy mint tolmács tovább is szolgált: csaknem minden évből maradtak fen török levelek, melyeknek fordításait ő készíté el. Valószinű, hogy a bekövetkezett zivataros időkben a portán is több ízben fordult meg, de bizonyos, hogy állandó tartózkodása az udvarnál volt. Benkő szerint szolgálata 1679-ig tartott. De minő szolgálata? Irását kevéssé gyakorlott szem sem téveszti össze máséval, s az erdélyi főkormányszéknek, gróf Mikó Imrének s az erdélyi Muzeum-egyletnek birtokában 1687-ig számos török levél van önálló, fordított minutákban, vagy eredetiben olyan, melyeknek hátlapjára ő jegyezte fel a fordítást. E tény elvitázhatlanná teszi, hogy a török uralkodás tartama alatt folytonosan alkalmazva volt. Sőt ez idő alatt egy ízben 1683-ban Szamosújvárott rabságot is szenvedett, midőn egy Humajon Name nevű török munkát — tartalmát elbeszélések tették — magyarra fordított.

Minő jutalmat nyert számos szolgálatáért? Ha figyelembe veszszük, hogy ez időben szokásban volt érdemes hazafiaknak jószágokat inscribálni, elmondhatjuk, hogy keveset. Tanulási idejének tartama alatt a kormány évenként száz aranynyal (azaz két száz tallérral) jutalmazá. 1669-ben visszakerülvén Fehérvárra, mint az udvarnál alkalmazott tolmács

rendes fizetést húzott, de portai útja mindig külön díjaztatásban részesült. Azonban az 1673-iki szolgálata által kieszközlé, hogy ezen felül száz arany fizetése állandósíttatott s az portai úttól nem tétetett függővé. Midőn 1663-ban Apafi Érsekújvárra hivatott, ez igéretet tett Rozsnyaynak, hogy ha ő e parancsot elfordítja, 12 jobbágygyal fog jutalmaztatni. Nem eszközölhette ki, s a jószág-inscriptio elmaradt. 1669-ben aprilisben Magyar-Herepén a Kamuti jószágból tíz embert nyert, de ezért hosszabb ideig kellett perelnie Miklós Mihálynéval. Ugyan ez év oct. 1-én négy czigány jobbágyot nyert a Zólyomi féle jószágokból (Okmánytár VII), kik közől egyet, Gáspár kovácsot, ő hozott haza a portáról. 1673-ban az urak újolag jószág-inscriptióval bíztatták, — de ebből semmi sem lett; azonban 1675-ben haláláig terjedő haszonvételre átadatott neki a magyar-herepei dézma (Okmánytár XVII), végre 1711-ben maj. 20-án ifjú Apafi Mihály Rusoron (Kővár vidékén) egy részjószággal adományozá meg.

Különben, bár több ízben panaszkodva említi, hogy a fejedelmi jószág-adományozási igéretek elmaradtak, nem kell hinni, hogy Dávid deák valami szigorú körülmények közt élt volna. Birtokai, s részben örökölt, részben szerzett birtokai voltak Maros-Vásárhelytt, Nyárádtőn, Remeten, Jedden, Maros-Járán.*) Ezen kivül több helyen kisebb-nagyobb összegekben pénze volt kiadva kamatra, melyek összesen több ezer forintra rúgnak. Maga takarékos, gondos, gyűj-

*) Fia Sámuel Itinerariumának végén felszámlálja atyjának birtok-leveleit s contractusait, melyek összesen 13 fasciculusban voltak.

tő ember volt. Midön török deákságának vége lett, nagy történeti munkáját Erdély korábbi történeteiről több példányban lemásolgatta, sőt latin nyelvre is lefordítá, s egyik-másik erdélyi főúrnak (ifjú Apafinak, Bethlen Miklósnak, Bethlen Lászlónak, Kornis Zsigmondnak, Naláczi Györgynek, Haller Istvánnak, Pekrinek, Sárosinak, Apor Istvánnak stb.) felajánlgatá. A Rákóczy-forradalom idejében 1705-ben ennek táborába hivatott, s a törökökhöz küldött levelek fordításával lett megbízva. A mozgalmas időkben, mi alatt a görgényi ostromoltatást ő is kiállotta, nem nyervén fizetést, 1712-ben az országgyűléshez beadott folyamodványában felszámlálván szolgálatait, kérte hogy tetemes restantiái fejében birtokokkal adományoztassék meg, annyival inkább, mert ő ennek keresésére hivatalosan is lett utasítva.

Különben Rozsnyaynak ez időben szépen jövedelmezgetett munkáinak másolgatása is, melyeket maga nagy gonddal készített, latin mottokkal, magyar versekkel látott el, s gonddal rajzolt kezdő betűkkel czifrázott fel.

Meghalt 1718. martius 4-én Fogarasban hetvenhét éves korában, egy leányt és két fiat hagyva maga után.

Bármily nevezetesek szolgálatai, melyeket a török deák hazájának tett, fölérnek azzal a történetirónak munkálatai. Nagy munkájához — „Erdély történetei VI-ik Lászlótól (értsd II. Ulászlótól) ifjú Rákóczy György bukásáig“ — Konstantinápolyban gyűjté az okleveleket. Maga írja, hogy azok nevezetes részét Zülfikár agának, Bethlen Gábor idejebeli tolmácsnak fiától szerzé tanulási ideje alatt. S való-

ban megbecsülhetlen kincs az, mit ő ekkép megmentett, — annyival megbecsülhetlenebb, mennyivel hozzáférhetlenebb a porta levéltára. E munkáját ő két ízben dolgozta ki: először haza térte után, de a fejedelmi háztól egy általa meg nem nevezett hatalmas úr elvitte, s azután 1691-ben fejedelem II. Apafi Mihály számára. Következő czím alatt: „Török s német császárok, magyar, lengyel, cseh és svécz királyok, herczegek, fejedelmek, kiváltképen erdélyi fejedelmek Báthori Zsigmond, Báthori István, Rákóczy Zsigmond, Báthori Gábor, Bethlen Gábor, I. és II. Rákóczy György fejedelmek dolgainak törökből magyarra fordíttatások egy ügyefogyott török deák által in Anno 1691.“ *). E példányban néhány olyan czikk találtatik, mely egyedűl csak ebben van meg.

Azonban e kidolgozásához sem ragaszkodott szigorúan. Elkészíté újra szerkesztvén eltérésekkel, módosításokkal s némely igen érdekes adalékokkal, s felajánlá Sárosy János itélő mesternek. E példány szerkezeti eltéréseit illetőleg meg kell jegyeznem,

*) Megelőzi két mottó, s az ajánlat, mely ekkép szól: Erdély országának minden fejedelmei felett hosszabb uralkodhatással dicsekedhető, nagyméltóságu Apafi nagyháznak régi és nagyhirü törzsökén elszakadt s Istenre maradt egy árva ágacskájának agonisaló Erdélynek talám utolsó reménységének, Istentöl kivánt fejedelmi qualitásokkal megjegyeztetett ifju Apafi Mihálynak, mint jó fejedelemnek s reménysége felett való jó kegyelmes urának számára sok hánykodási között készíté s ajánlá alázatosan e kis munkát a boldogtalanságnak szemétdombján heverő imez méltatlan török deákja és alázatos szolgája R. D. — A czímet hasonlag néhány motto követi.

hogy nem a függelékbe, hanem magába a szöveg be vannak beigtatva a) János Zsigmond útja Szolimán táborába 1566-ban, még pedig közvetlenül az 1567-diki béke elibe; b) Bocskai Istvánnak adott áthnámé (valami végbeli korcsos török csötlő-botló versiója szerint) Bocskai reversálisa elibe. Különben e módosításaihoz sem ragaszkodott. A Bethlen Miklósnak s Pekrynek felajánlott példányokból némelyeket kihagyott. Végre ez utóbbiban nyugodott meg, s ennek szövegét tartá meg alapúl, úgy hogy későbbi másolásainál ezt használta. Ezzel egyeznek meg leginkább a latin fordítások is.

Nem kevésbbé fontosak saját korára vonatkozó eredeti munkái:

1) Két *itinerárium*a, az első 1660—1670-ig; a második 1705 július és augustus havakról. Mindkettő eredetiben teljesen fenmaradt, s gróf Mikó Imrének birtokában van. Az első be van írva regestrumába, mely hosszú 8-adra van fogva, veres bőrbe kötve, s melyben az itinerárium 23 levelet foglal el. Ebben van feljegyezve az is, hogy koronként mit kapott a fejedelemtől tanulása ideje alatt.

2) *Önéletirása.* Ebből csak nyolcz ív maradt fen 1663 és 1669—1673 közti időket magában foglaló. Közepe és vége elveszett. Eredetie az Erdélyi Muzeum-egylet birtokában, hová a Cserey Farkas féle gyűjteménynyel került.

3) Apafi Mihály Érsekújvári útja. Ennek eredetie megvan a magyar Nemzeti Muzeumban, 1136 fol. lat., azonban csonkán, mert az eleje hiányzik. Betűkkel levén megjegyezve a szakaszok eleje, látjuk hogy belőle tetemes részlet, az A—H-ig ter-

jedő, elveszett. Megvan Benkő másolatában az Erdélyi Muzeum-egylet birtokában is.

4) Szolgálatai lajstroma. Két fogás volt fia Sámuel jegyzete szerint. Ebből csak egy fél ív eredeti maradt fen. Cserey gyűjteményében, az Erdélyi Muzeumban,

5) 1712-iki folyamodványa. Eredetie gróf Mikó Imre birtokában.

Ezek közől az 1. 2. 4. számok tudtomra irodalmunkban soha meg sem voltak említve. A 3-ik számuból az mit Benkő ismert és lemásolt, kijött az atyám Szilágyi Ferencz által szerkesztett Hon és Külföld 1842-ik évi folyamában, de csonkán, az utólsó Papp Miklós úr naptárában Szabó K. másolata szerint. Ezeket is közlöm: az elsőt (mert a Hon és Külföld ma már kaphatatlan) az eredetiből némely javítással, az utóbbit, különben is rövidet, mint történeti munkái kiegészítését. Hasonló czélból a gyűjtemény végén egy okmánytárt is adok, mely részint a Rozsnyay munkáit felvilágosító, részint őt magát érdeklő okleveleket tartalmaz.

Az okmányokat, egypár megjelöltnek kivételével, Rozsnyay másolatából közlöm; hasonlag többi munkáit is az eredetiekből, melyeket részben Szabó Károly barátom volt szíves összegyűjteni s velem közleni, részben a Nemzeti Muzeumban t. Mátray úr szivességéből használtam. Nagy munkájához pedig, Erdély történeteihez, következő peldányokat használtam:

a) az alapszöveget vettem azon példányról melyet Rozsnyay gr. Pekry Lőrincznek ajánlott, és sajátkezüleg írt le, minthogy ő is leginkább ebben nyúgodott meg. Gróf Kemény József birtokából

ment az Erdélyi Muzeum-egylet birtokába. Ennek azonban czíme latin. Ezzel összehasonlítottam:

b) azon peldányt mely gr. Lázár Miklós birtokában van (s velem a nemes gróf által közöltetett), s melyet a Bethlen Miklósnak ajánlott peldányról Benkő József másolt le. Erről vettem a czímet.

c) Egy saját birtokomban levő egykorú másolatot.

d) Rozsnyay eredeti minútáját, mely az Erdélyi Muzeum birtokában van, mely azonban elején, közepén végén csonka.

e) Egy XVIII-dik századi másolatot, melynek azonban eredetie nincs meg. Ennek szerkezete eltér az ismert példányokétól, és sok variánst és amazokban nem közlött oklevelet tartalmaz. Ez azon példány melyet Sárossynak ajánlott. Megvan egy 1780-ban készült másolatban a Magyar Nemzeti Muzeumban, s egy ugyancsak XVIII-dik századi másolatban — de csonkán — az Erdélyi Muzeum-egylet irattárában.

f) Négy latin fordítású szöveget, melyek nehány, e magyar peldányokba fel nem vett oklevelet tartalmaznak. Egy példány gr. Kemény József által igazíttatott ki.

g) a Hon és Külföld 1842 és 1845-ki folyamaiban közlött nehány töredéket, melyek érdekes variansokat tartalmaznak.

h) Az Apafinak ajánlott példányt mely eredeti.

E példányba a verseket beragasztott kék, sárga, veres (Erdély színei) papirra írta le. Ennek végén, a függelékben több oly darab van, mely a többiekből hiányzik. Eredetie a Magyar Nemzeti Muzeum fol. 91 Hung.

Minthogy azonban a Pekry-féle alapszöveg Rozsnyay fordításait nem foglalja magában teljesen, szükségesnek láttam ahhoz függeléket készíteni a következőkből:

a) A Sárosy-féle s ezzel egyező XVIII. századi példány athnáméit s leveleit, melyek a többiekben nincsenek meg, de melyek rendkivül fontosak. Ezeket chronologiai rendbe szedtem, beigtatván illető helyeikre. Ily módon használata könnyebbé van téve.

b) A Bethlen Miklós-féle (Benkő által másolt) példány adalékjai. Adom a függelékben I—III. sz. alatt.

c) Az Apafi-féle példány adalékjai. De kihagytam három a dologhoz nem tartozó másolatot: 1) Egy spáhi latin levelét (hihetőleg 1663-ból), mely a magyarok sérelmeit számlálja elé, s bár érdekes de nem nagy fontosságú. 2) Testamentum seu ultima voluntas agonisantis Reginae Candiae, mely egy 1669-iki Velenczében nyomatott példányból van leírva. 3) Egy kis munkát: Laudat et celebrat in gente turcica Jacobus Redingerus Helvetio-Tigurinus Budae 20. oct. 1664. 4) Vesselényi nádor válaszát Apafi 1663-iki kérlevelére, melylyel a magyarokat csatlakozásra szólítja, minthogy ez már kijött az uj Magyar Muzeumban (1854.)

d) A latin példányok adalékjai, melyek egy magyarban sincsenek meg. Latin keletű levelek. Közölve van ugyan közőlök négy Katonában, azonban czím és aláirás nélkül. Én most kiegészítem, ezeket s a variánsokat (helyesebben igazításokat) is közlöm. A függelékben IV számmal vannak jelölve.

Ellenben a gr. Mikó által kiadott athnámékat, valamint János Zsigmond útját (melyet gr. Kemény

József és Nagyajtai Kovács István adtak ki) teljesen elhagytam, egyedűl címeiket említve meg az illető helyeken. Rozsnyay e munkájának egyes okmányai külön is feltalálhatók, mint ezt az illető helyeken megjegyeztem — részint gr. Mikó Imre részint Lőcsei Spielenberg Sámuel gyűjteményében. Ezek kétségtelenűl az általa Konstantinápolyban szerzett gyűjteménynek maradványai. Érdekesek a variánsokért. Rozsnyay némelyik példánya elibe — mint ezt Benkőből tudjuk — előszót is készített, de én ilyen példányt, fájdalom, nem láttam. Annyival jobban sajnálom, mert mint írják azokban életrajzi adatok is foglaltatnak. De hogy a variánsok megjelelésére elegendő példányt használtam, arról meg vagyok győződve.

Végűl nem mulaszthatom el, hogy gr. Mikó Imre ő nagyméltóságának, gr. Lázár Miklós úrnak, az Erdélyi Muzeum-egylet választmányának és Szabó Károly barátomnak szívességökért hálás köszönetet ne mondjak azon szíves készségért, melylyel a kezeik közt levő kézirati példányokat rendelkezésem alá bocsátották.

Nagy-Kőrös, június 1. 1866.

SZILÁGYI SÁNDOR.

JEGYZET.

Rozsnyay Dávidhoz becses életrajzi adatokkal járúltak: *Benkő József*: Magyar nyelven levő erdélyi historiai kéziratok: Hon és Külföld 1842. 190. l. Apafi Mihály érsekújvári útjának előszava, u. o. 29. lap. *Kenderesy Ferencz:* Rozsnyay Dávid és munkái Árpádia I. kötet 290 l. Gr. *Mikó Imre* Történelmi Adatok II. k. 312 l. *Szabó Károly* Kolosvári Nagy Naptár I. k. 80 l.

I.

TÖRTÉNT DOLGOK

I. FERDINANDTÓL I. LEOPOLDIG.

A NÉ-
HAI FEL-
SÉGES ÉS DI-
CSŐSÉGES I. FER-
DINÁND RÓMAI CSÁSZÁR
NAK, KONSTANCZINÁPOLYI
SZULTÁN BAJAZID KHÁNNAK
VI. LÁSZLÓ BUDAI MAGYAR KIRÁLY-
NAK IDEJEKTŐL FOGVA A FELSÉGES I.
LEOPOLD RÓMAI NAGY CSÁSZÁRIG, KON-
STANTINÁPOLYI SZULTÁN MEHEMED KHÁNIG,
II. RÁKÓCZY GYÖRGY ERDÉLYI FEJEDELEMIG,
NAPKELETEN S NYUGOTON, DÉLEN S ÉSZA-
KON FOLYT, HAJBORZASZTÓ KÉTFELÉ NÉZNI TA-
NÍTÓ, KITKIT NEMZETÉHEZ RAGASZTÓ, VAL-
LÁSNAK NEMZETNEK HAZÁNAK HASZONNAL
SZOLGÁLNI OKTATÓ, NÉMETES, MAGYA-
ROS, TÖRÖKÖS, LENGYELES ÉS TÖBB
SZOMSZÉDSÁGBELIEKKEL ELEGYES,
NEVEZETES CSÁSZÁRI KIRÁLYI
ÉS FEJEDELMI ASZTALRA MÉL-
TÓ NAGY DOLGOK,[1]) MELYE-
KET KONSTANTINÁ-
POLYBAN LAKTÁ-
BAN KÖLTSÉGES
DE NEMZETÉT
SZERETŐ

NYUGHA-
TATLANSÁGGAL,
EGYSZER IS MÁSSZOR
IS TÖRÖK IRÁSBAN KEZÉ-
HEZ ' KERÍTGETVÉN, ÉS A
FELJEBB VALÓ IDŐKBEN A KE-
RESZTYÉNEK HASZNÁRA MAGYARRA
FORDÍTVÁN [2]) URA PARANCSOLATJÁRA
A FEJEDELMI HÁZBA BE IS ADTA VALA,
DE EGY FELJEBB ÉLŐ PRAEPOTENS
VALAKI AZT ONNAN KIVIVÉN, ÚJABB MUN-
KÁVAL TRANSFERÁLÁ, ÉS AZ IDŐHÖZ KÉPEST
RENDBEN VIVÉN, EGY NEHÁNY MÉLTÓSÁGOS
RÉGI JÓ URAI SZÁMÁRA ELKÉSZITÉ. EZT PEDIG NÉ-
MELY OBSERVABILITÁSOKKAL AMPLIFICÁLVÁN,
ISTENBEN BOLDOGÚLT NÉHAI JÓ URA MÉLTÓ-
SÁGOS FIÁNAK, MÉLTÓSÁGOS GRÓF, TEKIN-
TETES NAGYSÁGOS BETHLEN MIKLÓS
URAMNAK Ő NAGYSÁGÁNAK, Ő FELSÉGE
NAGY TANÁCSÚ HÍVÉNEK, ERDÉLYI
ÉRDEMES NAGY CANCELLÁRIUSÁ-
NAK, MÁRMAROS VÁRMEGYE HÍV-
SÉGES FŐISPÁNJÁNAK etc., MINT
NAGY BIZODALOMMAL VALÓ
MÉLTÓSÁGOS NAGY JÓ
URÁNAK, S Ő NAGY-
SÁGÁNAK ALÁ-
ZATOSAN
AJÁNLÁ EGY Ő NAGYSÁGA RÉGI MÉLTATLAN ÉS ALÁZATOS SZOLGÁJA, ERDÉLYBEN MÁR RÉGEN HASZONTALANÚL VÁN-SZORGÓ TÖRÖK DEÁK [3])
ROZSNYAY DÁVID.

[1] A Sárosynak felajánlott példányban a czim vége ekkép van: „erdélyi fejedelem méltóságos II. Rákóczy Györgynek igaz magyar nélkül szűkölködő igaz magyarnak idejekig, napkeleti s napnyugoti, déli s északi plágákon mind jó s mind rosz formában elmeirtóztatással folyt s nemzetek qualitásit igen kiadó nevezetes nagy dolgok vagy csudák, melyeket" stb. A Korniséban a vége után téve „nagy dolgok gyakrabban keresztyén keresztyén ellen mint mindnyájan ök a török ellen."

[2]) A Sárosynak ajánlott példányban e szavak is benn vannak: „ez jelen való 1697. esztendöben ki is bocsátott. Még nevezetesebb az mi a Naláczy Györgynek ajánlott példány czímlapjában van: „török caracterben a néhai nagy emlékezetü Bethlen Gábor idejebeli portai fötolmácsnak, pécsi magyarból lött Zölfikar agának fiától és egyebünnen is a honnan lehetett kezéhez kerítgetvén, költséges curiositással görgényi hosszas rabságában magyarra fordított. Anno 1714. mense Aug. Fogaras." A gr. Kornisnak készített példány ajánlása után e szavak állanak: „Nocumenta Documenta. Anno 1714."

[3]) A Sárosynak ajánlott példányban „Magyar nemzetének agonizáló betegje, Erdélyben vánszorgó török deák" stb.

I. RÉSZ.

Amaz, Gonosz vezeték névvel, Szelim tulajdonnévvel, szultán khán, midön császárkodnék, így folynak vala a dolgok.

A feljebb való időkben, Szultán Bajezid császársága alatt, Boszna vidékin feles végbeli török hadak gyülekezvén össze prédálni, Horvátországra mentenek vala. Ez időben a horvátországi bán a beszprimi püspök vala, ez sok keresztyén hadakat gyűjtvén össze, és Horvátország széliben táborba szálla, ezekre a törökök rájok mennek, és ott a hol az Ona vize a Száva vizébe szakad, a keresztyénekkel megütköznek, kiktől igen megveretének. Ez időben magyar király a Mohácson veszett Lajosnak apja László vala, a dolognak vagy megorvoslására, vagy ujonnan való békesség csinálására. Vég-Szenderőn alól Szörin nevű pusztás várnak híres Barba Babla nevű kapitányát küldi a király követségre az portára.

Ez a követ olykor érkezik a portára, mikor a császár meghal, ki noha még életében a nagyobb fiát Szultán Ahmedet declarálta vala a successióra, mindazonáltal az legelől megemlített, s cognómenjében qualitását magával hordozó kissebbik fia Gonosz szultán Szelim még atyja életében, annak akaratja s bátyjának pedig substituáltatása ellen erumpál, s a székben ül. Az atya elnehezedik s meghal; az violensnek a ma-

gyar követ érkezését megjelentik, melyre azt feleli, hogy üljön vesztég, míg a császárság stabiliálódik. Kevés idő alatt mind öcscsét, bátyját s adhaerensit kiirtogatja, s magát a guberniumban plenipotentálá, de a magyar követnek még sem ada választ, hanem azt izené neki, hogy magával együtt készüljön hadban. Rettenetes haddal indulván Egyiptomra méne.

Ez hadban két nagy nevezetes királyi szultánokat veszte, egyiket harczon vágá le, másikat Egyiptomban akasztatá fel, kiket eltörölvén, Egyiptomot, Bethlehemet, Damaskust, Jeruzsálemet, mind felgázlá s magáévá tövé.

Ezek után ama híres Máma Lukay, azaz a cserkesz nagy népet majd mind levágá, és Menkes nevü nagy metropolisokat elfoglalá, mely most Mesopotámia *), mindezek alatt helyben és hadakozásban magával hordozván a magyar követet, hét esztendőt tölte Szelim császár mellett, hét esztendei uralkodása után az követ által nyolcz esztendeig való békességet ada a magyaroknak, melyben mind németek, lengyelek és olaszok comprehendáltattanak, exceptis Rhodensibus, kikre rájok méne, s meghódoltatá.

Ezek után Barba Bablát nagy tisztességgel a királyhoz visszabocsátá, kitől nagy ajándékokat külde a királynak. De minekelőtte a királyhoz Budára érkezett volna, meghala a király, s Lajos succedála.

Idő telvén szultán Szelim ismét hadra készül, ki mihelyt Konstantinápolyból kiindúl, meghal, s fia amaz híres szultán Szulimán ül a székben. **)

---

*) A latinban „nobis Mesopotamia dicta."

**) A latinban „et super perditione ultimi Ludovici Regis Hungariae cum Szapolio Vajvoda Tranniae susurrantis, primo Trann. possidentis.. ."

Szultán Szulimán császár következik.

Ab incarnato Christo 1544., ab egressu Mahometico 954. esztendöben Ferdinánd német király nagy követjét nagy ajándékokkal küldi a portára Szulimán császárhoz békességért, a holott ez a követ 8 esztendeig instál, úgyis nehezen nyeri meg a békességet, de úgy is úgy, hogy minden esztendőben 30—30 ezer aranyat küldjön Ferdinánd király Szuliman császárnak, különben a békesség csak addig tart, míg Ferdinánd okot nem ád rá, hogy felbomoljon. E békességben szultán Szulimán czirákját János király fiát, János Zsigmondot is implicálá, hogy ő is azt megtartsa.

Az erdélyi nagy rendeknek nagyai*) közül Báthori Miklós és Balassi Menyhért Budát bíró János királynak a míg élt hívei voltak, de meghalván, s a fia János Zsigmond kicsinyen maradván, mind tőle, s mind a porta hűsége mellől az megnevezett urak elállottak volt, Ferdinánd mellé hajolván. Minthogy pedig ezeknek birodalmok és jószágok Erdélyben, Szakmár. Tokaj, Kálló és Eger körül vannak, mind hatalmas császár, s mind János király vitézi, a gyakor irruptiók miatt majd végső pusztulásra jutottak volt. Minekokáért már ezek is fejeket hajtván, a békességben úgy incorporáltattak, hogy az arról tött előbbi igéret szerint jovok, jószágok minden controversia kivül immunitásban, azaz mind német s mind török aránt minden szedő vévő, annál inkább adó nélkül, intacte maradjanak. Az csaták és csavargók oly stricte tollaltassanak**), hogy se generaliter se partialiter egyik

* A latinban „ex Primatibus Hungarorum".

**) „Nyolcz egész esztendeig" a Hon és Külföldben (1842, 17. l.) közlött töredékben, mely más inkább stiláris variánst is tartalmaz. Ebben ez egész kikezdés pontokra van osztva.

fél birodalmára is irruptiók ne intentáltassanak, hogy a praefigált terminusig mind a két fél szegénységi nyughassanak.

Ez hütlevelet hatalmas császár szerecsen nyelven*) iratván, tulajdon maga fötolmácsától Ibraim agától küldötte vala, adjungálván ezen tolmács maga deákját a német követek mellé együttjárásra. Ez időben Ferdinánd király Brandenburgban vala, holott maga fiát Maximiliánt akarván creálni koronáztatja vala. Ide sok keresztyének concurráltak vala, kiknek praesentiájokban megadá Ibraim aga hatalmas császár hütlevelét Ferdinánd királynak, és itt igen adja vala a böv szóra Ferdinánd az alkalmatosságot Ibraim agának, de nem monda többet, csak a mit ura s hatalmas császára a szájába adott vala, honnét ratificálván az köz békességet, megtére.

*Sziget várának megvétele után a békesség megújúl.***)

Ab incarnato Christo 1567 esztendőben, minekután a Szigetvár török kézre kerűlt volna, az erdélyi hadak a török hadakkal egyetértve, Eger, Kassa, Tokaj vidékit igen gázolják vala. Mindezek alatt a János király fia János Zsigmond Kővárt, Putnokot mintegy tíz várakkal együtt Erdélyhez foglalá, egyszóval az erdélyiek a törökökkel együtt a német király birodalmában igen penetráltak vala.

Ez alatt a portán levő residense hírt ada Maximiliánnak, hogy a német nyissa fel a szemét, mert rettenetes készületi az új Szelim császárnak, és igen gyűl

*) A latinban „idiomate turcico, arabicis terminis mixto..."

**) A latin szövegben Zrínyi Miklós vitézsége is fel van említve. A XVII-ik századi példányban ide van beigtatva János Zsigmond útja Szolimánhoz.

táborban, ki Konstantinápolyhoz, ki egyéb hagyott helyekre; szándéka az, hogy Magyarországra s a Németre menjen, és mindeniket ha lehet töből felforgasson *). Erről való irását residensének vévén Maximilián, mind magyarokkal s németekkel s egyéb keresztyénekkel is Pozsonyban leendő gyűlést hirdete, holott sokat is tanácskozának, melyből az süle ki, hogy két nagy követeket küldnek igen nagy ajándékkal a fényes portára hatalmas császárhoz, kiknek hogy már egyike magyar, az egri püspök vala, a másik egy más nagy rendü német, ezek mind pénzt, ezüst arany marhát annyit vittek vala, hogy mind a vezéreket s mind a császárt megtölték, s békességre vivék, és az apjával szultán Szulimánnal való előbbi békességnek punctumit hasonló 8 esztendőre megujítván, az esztendőnként járó 30 ezer aranynak a fényes portára való beszolgáltatását is belé csomózák, mely békesség observantiájára erdélyi János Zsigmond fejedelem is kötelezteték. — Mikor e békesség ratificáltaték, a mit addig mindkét fél apprehendálhatott, dominiumában maradának, és hogy többre a hagyott időig nem excedálnak megesküvének, s azzal a szegénységnek csendes élettel való imádkozásra időt adának. Ezt mihelyt megpecsétlék, nagy készülettel mindjárt mennek Cyprusra, és kevés idő alatt minden appertinentiáival úgy expugnálák, hogy semmi közi a keresztyénnek benne nem marada. **)

*) A Benkö-féle példányban „forgassa fel.“

**) A Hon és Külföldben e fejezet eltérései közöl csak egy a figyelemre méltó: abban t. i. német király helyett mindenütt magyar király áll. 1812. évf. 24-ik szám.

Anno 1559. Szultán Szulimán császár Ferdinánd császárnak adta hűtlevél.

A hozzá hasonlíthatatlan szent és felséges Istennek kezdet nélkül való boldog dispositiójából és változhatatlan rendeléséből. és ama nagy széknek királyi profétájának, és emberi nemnek örömének, minden teremtett állatoknak czéljának. minden profétai cursusnak berekesztőjének. az Isten titkos Sanctuáriumának licentiátusának. Ő Felsége profétájának Mahomednek (kin az Isten békessége és kegyelme maradjon) sok áldása csudáinak kalaúzkodó intermediátiójával. Én ki napkeleti és napnyugoti királyoknak királya, Görög, Persia, és Szerecsen-országoknak *) hatalmas ura, a földnek és seculumnak bosszúállója, Fehér- és Feketetengereknek bírája, amaz igaz és igen nemes**) Makpélai Thyabének vagy Mékkának a megvilágosodott Mediánnak, amaz szent és nemes Jeruzsálemnek, amaz nagy ritaitású egyiptomi széknek. amaz Felix Arábiai Édennek, Széhnának. amaz üdvösség házának, nagy Babylóniának, amaz gazdag Bozrának, Aszának, Médusnak, Énosnak, Révánnak Caesareának, Gyürd és Lór országoknak, minden görög birodalmaknak, Anadóliának, Karamánnak azaz Czilicziának, Havasalföldinek, Molduvának, Hungariának és ezeken kivül is sok és nagy méltóságú tartományoknak és helyeknek ura, fejedelme, királya és császárja, szultán Szelim khánnak fia szultán Szulimán vagyok.

Mivel a mindenható Istennek tetszett a világnak fékemlőjét***) kezemben adni, az országoknak hódol-

*) A latinban „Arabiae".

**) Benkő példányában „igen méltóságos".

***) A latinban „habenam directionis Mundi".

tatására nekem utat is nyitott, tőle adatott arra való sufficientiám szerént körösközül a földnek szivét, a napkeleti Kínáktól fogva majd napnyúgotig, Isten ítéletit hordozó, világot elbiró szablyámnak szabados uralkodására bízta, felséges székemet annyira extollálta, hogy a Croesus-széki székemnek való alsó lépcsője: a Sándor birtoka birodalmamnak egy darabocskája.

Minekokáért Te Ferdinánd, ki a jesuisticus fejedelmeknek dicsekedő öröme, az Messiást való nagy rendeknek választottja, Rómának és annak plágáinak Imperátora, Cseh, Horvát és egyéb országoknak királya és fejedelme vagy.

Ennek előtte világ királyinak refúgiumául lévő fényes portánkra nevezetes embereiteket küldöttétek vala a végre, hogy a közöttünk lévő szövetséges szeretet megújíttatnék, mely habilis plenipotentiáriusok után, ez alább megírt continentiával hütleveletek jövén, hogy tudniillik két részről lévő szegénységinknek is megpihenésekre, s a mi barátságunknak is megerősödésére a feljebb letölt 1559. esztendőben eső aprilisnek 19-dik napjától fogva 8 egész esztendeig lennénk confoederátusok, úgy hogy esztendőnként fényes portámra az 30—30 ezer arany bészolgáltatik, az feljebb való békességünkben megírtöt esztendei 30—30 ezer aranynak két esztendőre valója restantiában maradván, egyik esztendőre valója annak is beszolgáltatik.

Értjük azt is, hogy a mely helyeket a János király fia Magyarországban és akárhol Tisza két mellékin tempore pacis elfoglalt, s fegyverrel magáévá tett, mind azokból is kimosdódtál*), de ugy hogy ezen János király fia ezen 8 esztendejű békességet szentül meg-

*) A latinban „cedendo ea annuistis".

tartsa, és ennekutánna birodalmunkra ne erumpáljon,*) szegénységinket ne gázolja, városinkat ne foglalja, se ujonnan sohult ne erigáljon. lábos és egyéb marháinkat ne lopassa, se usuálja, sem pediglen effféléknek nem praestálásáért fenyegetödzéssel ne éljen, egy szóval zűrzavarra okot ne adjon, hanem affféléktől igen tartózkodva, mind a két fél a meghatározott ideig a barátságos szövetséget szentül és igazán megtartsa, mely aránt letétetvén a condítiók, azoknak ratificátiójára athnámé azaz hütlevél adassék, hogy a porta részéről minden beglérbégek, kapitányok, szúhbasák, bírák és hadi rendek ezt valóságosan úgy megtartsák, hogy ellene impingálni ne comperiáltassanak. Ebben a békességben Molduva és Havasalföld is comprehendáltatik, úgy hogy a mi keresztyén részünkhöz tartozó Ungária, Horvát, Sclavonia, Boszna, és egyéb szárazon és vizen lévő helyeinknek semmi úton-módon valami kárt ne importáljanak, annál inkább váraínkhoz, városinkhoz és kastélyinkhoz lopva ne férkezzenek, mely casu quo ha történnék, az ilyent pátráló meghaljon, s az orozva apprehendált hely vagy jók előbbi possessoroknak restituáltassanak.

Ha valamelyikönknek subjectusink közül valaki más részre transfugiálna, az olyanoknak minden javai confiscáltassanak, magok pedig vissza, vagy kézben adassanak, vagy másoknak példájára halállal büntettessenek.

Békességnek idején, ha hol határinkban élésink conserválására valamely helyet vagy exstruálnunk vagy restaurálnunk kelletik, senki ne contro vertálja.

A Duna mellett némely faluk eleitől fogván Komáromhoz valók lévén, ez után is odavalók legyenek,

*) Benkőnél „ne irrumpáljon", a latinban „nec ulterius peretraret".

hasonlóképen az tataiak is minden praetensió nélkül maradnak.

Magyarország minden helybeli lakosinak békesség adassék, semminemű szolgálattal ne terheltessenek, se exactióra ne cogáltassanak, különben ha kik hová való várhoz tartoznak, oda szolgáljanak és contribuáljanak. Ez arra való, mert gyakorta történt, hogy minden igaz ok nélkül, némely helyben, valamelyik fél belékapott, és rablással s égetéssel fenyegetvén adóztatták és sarczoltatták.

A mely helyek eddig is két felé adóztanak, szolgáltak és dézmáltak, azok ezután is azt a rendet kövessék.

Vagynak oly faluk, melyek alkalom szerént való adóval hódoltak, kiknek régi summájok felét, avagy summájok ellen csaknem tíz annyira nevelték adajokat, mely miá végső pusztuláshoz vagynak közelebb. Minekokáért az ilyenekben exorbitálóknak severe imponáltassék, hogy a kezdet szerént való quantitással *) tributáriusokat feljebb ne erőltessék.

Ez békesség alatt se Magyarországban, se más birodalminkban rablás ne essék; ha történnék bizonyos helyen, a rabok detineáltassanak, el ne adassanak, se ajándékoztassanak, hanem sarcz nélkül restituáltassanak.

Ha követinknek vagy egyéb akármi rendbeli embereinknek a fényes portára járniok, s ott commorálniok kelletik, az minden impedimentum nélkül szabados lészen. Ott pedig valamennyi tolmácsot és valamelyiket akarják embereink magok mellé adhibeálni, optió engedtetik. Követünk **) pedig és embereink

*) Benkő példányában „quantitásnál."

**) Benkőnél „követink".

mint más országbeliek tisztességgel tractáltassanak és minden tisztességes szabados dolgokban subleváltassanak.

A végekben minden határok igazítására, minden egyéb controversiában forogható litigantiáknak sopiálására mind két részről hiteles nevezetes és jó sufficientiájú personák exmittáltassanak, ha hol békességbontogatók találtatnak, halállal büntettessenek.

Nagy lévén mind két részről a birodalom, s soha alattomban csavargóktól latroktól nem üres, mindazonáltal az ilyenek excessusi a mi békességünket nem bontogatják, de azért mindkét fél köteles lészen afféléket jó industriával persequálni, hírt adván a két fél tisztek egymásnak az ilyenek nyomozásában, és kézre kerülvén, érdemek szerént lakoljanak. *)

Némely markaköpők**) szokásba vették volt, hogy egymást bajra hívták, megölteték, mely is severe interdicáltatik e békességgel.***)

Ez punctumoknak continentiáit mi a mi részünkről magunkra vállaljuk, hogy mind a magunk között lévő barátságnak megerősödésére, mind a szegénységnek nyugodalmáért minden alattunk valókkal, tiszteinkkel és egyéb rendbéliekkel szentül megtartjuk és megtartatjuk, hogy a más részről is a conclusum szerént való terminusig observáltatván ne violáltatnék, sőt hogy annak erősségére és approbálására mi is hütlevelet adnánk, könyörögnek.

Minekokáért e császári és felséges athanámét hütlevelemet adtam én is, úgy hogy valamelyik kg-

*) Kemény peldányában o pont hiányzik. De meg van az az enyémben és a többiekben.

**) A latinban „ambitiosi" Hon és Külföld 1842. évf. 24. „a kik megszokták".

***) Hon és Külföldben tizenkét pontra van osztva. i. h.

med részéről alattavaló minden nagy, közép és alsó rendüek, ez aránt adott hütlésünk ellen nem erumpálnak, hanem ezen punctumokat szép egyességgel observálják. Én is császári felség részemről erős hüttel esküszöm az mennyet földet teremtő nagy Istennek igazságára, és a mi nagy profétánkra, hogy ezen békességnek terminusáig ez aránt adott hütöm ellen sem beglérbégim, sem kapitányim, sem bégim, sem iszpáim, se bíráim, sem véghelyembéli, sem bosszuálló erős hatalommal meghódoltatott erdélyi, molduvai és havasalföldi, vagy más adófizető országim lakosi, nevezetesen erdélyi István király részéről is, kik mindez confoederátióban implicátusok, kglmed birtokában lévő országok, tartományok és azoknak lakosok ellen semmi káros excessust akaratunkból s engedelmünkből nem cselekesznek. Egy szóval ez idő alatt szeretettel való barátságunknak erősen megtartására s tartattatására az mint kegyelmeteknek úgy minékünk is teljes akaratunk vagyon. Melyet azzal bizonyítunk, hogy a míg klmed részéről ok nem adatik reá, semmit hütünkkel ellenkező mótust nem tentálunk, sem tentáltatunk. Datum Constantinopoli circa initium July Anno 969 ab egresso Mahometico (1562 aug. 2.*)

---

*) A XVIII-ik századi példányban nincs meg ezen oklevél. E helyett ide van igtatva a Bocskainak adott athnámé, melyet közlött gr. Mikó. Ezen is megvan azon jegyzés is, hogy ez athnámét „valami végbeli korcsos török fordíthatta".

Ab egressu Mahometico in Anno 1000. Magyarország ellen való hadakozása kezdödik a töröknek, 1015 esztendöben. Az békességhez fognak a Sitvei torokban 1017-ben, megpecsétlik Konstantinápolyban, holott a Rudolphus császár követjei Hermenstán Ádám és Rimai János királyi ajándékokat praestálnak a török császárnak, mely volt ab incarnato Christo 1606.

Rudolphus császár levele.

Rudolphus Isten kegyelméből Rómának választott császára, Német, Magyar, Cseh, Dalmátia, Horvát és Tót országoknak királya, Austriának, Burgundiának, Brabantiának, Styriának, Carinthiának, Carniolának herczegje, Morvának, Lucem-Burgnak, alsó felső Sléziának, Virtenbergának, Tecskának és Svábnak is herczege, Habspurgnak, Tyrolnak, Kajburgnak és Grotiának grófja, Alsátiának ura, Felső Lusátiának, Burgráviának, Dormátiának, a Náomi nagy portusnak és annak só-aknájának örökös ura.

Adjuk tudtára mindeneknek a kiknek illik ez mi hitlevelünk által, és esküszünk is, hogy mi a míg élünk és successorink is erre kötelesek legyenek, hogy mint az anadóliai és macedóniai, azaz ázsiai és Macedonica európai országoknak hatalmas császára, az dicsöséges és hatalmas felséges szultán Ahmed khán ö kegyelme részéröl, és részünkről is plenipotentiával authorált követink által közöttünk óriálódott s már tractába ment 20 esztendös békesség a következő punctumok szerint légyen. Melynek megtartásokra köteleztetnek minden névvel nevezendő subjacensi, adhaerensi és lakosi mindkét fél birodalminknak.

1. Mikor mindkét felől császárokhoz követek expediáltatnak, egyik császár apai, a másik fiúi nevezettel compelláltassék, mely dolog az előljáró követek által peragáltassék.

2. Mindenkor, valamikor egymást levél által requirálják, vagy emberek által látogatják, egymás emberei becsülettel excipiáltassanak, és mind az irásokban s mind az beszédben egymást császárnak és nem csak királynak említsék, hogy in praeiudicium Imperiatoriatus*) valamelyik fél contemptust ne subolfaciáljon.

3. Mind a tatárok s mind egyéb eiusdem partis nemzetek magokat e békességhez úgy tartsák, hogy a feltött időig semmi kárt és pusztítást a keresztyénségnek ne tegyenek.

4. A két császárok közt mindenütt, in una eademque forma a békesség szentül megtartassék, nevezet szerént Magyarországban és eleitől fogva ahhoz tartozó minden tartományokban, és más helyekben is mindenütt, valamelyek a két császártól függenek. Austriai és mind attól hallgató provinciák ezt is megértsék, hogy valamikor az hispániai**), a hatalmas császárral békességet akar tenni, mi abban nem refractáriuskodunk.

5. Mindkét részről a csaták megszünjenek, ha ez ellen valamely dúló fosztó latrok excedálnak, megfogattatván tömlöczre vettessenek, és a hova valók lesznek, oda hírt tévén, azon helybeli tisztek törvénynyel láttassák meg a dolgot, a praedált jók pedig restituáltassanak a damnificátusoknak.

*) Benkő példányában „imperatoriatus".

**) Benkőnél s a XVII dik századi példányban „hispániai király"

6. Várak álá haddal menni, annál inkább azokat csalárdsággal, mesterséggel apprehendálni meg nem engedtetik, semmi úton-módon ezt megpróbálni senki ne merészelje, és egyik részről is efféléket intentálóknak senki ne patrocináljon, sőt megfogattassanak mint mindkét császároknak ellenségi, s mint a közbékességnek turbátori. A mik pedig a bécsi conclusum szerént a mlgos Bocskai István fejedelem részére hagyattak, azok ismét azon formában hagyatnak.

7. A rabok mindkét részről restituáltassanak ilyen qualificátióval, hogy kiki rendin való cserével szabadúljon, ki sarczczal, azok t. i. a kik a békesség elött estek a rabságra, ha kik ez ilyenek közül urokkal mint conveniáltak, tartsák alkalmokhoz magokat; a kik pedig a békesség alatt raboltattak el, sarcz nélkül szabadúljanak.

8) Az keresztyének részéről az horvátországi bán és a győri generális oly plena authoritással bírjanak, hasonlóképen a török részéről a budai vezér, hogy az Dunántúl minden bégeknek és kapitányoknak ezek praescribálhassanak, s minden közönséges difficultású occurrentiákat dirimálhassanak. Ha pedig felettek való dolog interveniálna, a két portára rejiciáltassék.

9. Eleitől fogva, ha hol vár vagy erősség volt, olyan helyen az olyanokat restaurálni szabados légyen, de az hol azelőtt vár nem volt, olyan helyeken az vár- és kastély-építés interdicáltatik.

10. Mikor a mi keresztyén követünk ajándékkal hatalmas császárhoz mégyen, a mlgos szerdár Murád pasa ő klme is a mi felséges Mátyás urunkhoz ajándékkal követjét küldje, a portáról is pedig császár urunkhoz ő felségéhez Prágában nagykövet men-

jen, vagy a régi quantitással vagy többel ajándékokat vivén.

11. Mostani követünk Konstantinápolyban menjen, és arról tött igéret szerént viszen semel pro semper kétszázezer forint érő ajándékot.

12. Hogy ez a békesség 20 egész esztendős legyen, az jövő esztendőben eső aprilisnak első napjától számíttassék, mely naptól kezdve, a mikor 3 esztendő telik el benne, mind a két császár egymáshoz követjeket küldjék, kikkel küldendő ajándék noha nem terminálтatik s nem is specificáltatik, mindazáltal mind két félnek discrétiójára úgy hagyatik, hogy egyik részről is a császári méltóságnak ne derogáljon az ajándéknak se qualitása, se quantitása. Ez 20 esztendős békességnek megtartására ide járúl ez is, hogy a mint a mi keresztyéni részünkről mind magunkat, mind atyánkfiait, rokonságinkat ezen békességben comprehendáltatni akartuk a magyarországi fejedelemmel együtt, úgy a porta részéről is hasonlóképen mind maga hatalmas császár minden rendbéli rokonsági és nagyrendek is ide értessenek.

13. Vácz nálunk marad, de sine augmento, a mint most van.

14. Mikor felségünktől htmas császár portájára követek mennek, a mit akarnak kiváuni, szabados legyen.

15. Az hódoltság aránt ez az qualificátió, hogy a mely helyek Fülek, Somoskő, Hollókő, Divin, Buják, Szécsén, Gyarmat, Palánk, Nógrád és Vácz nevű várakkal és kastélyokkal az hódolás alól felszabadúltak, azok ezután se hódoljanak se adózzanak, ezeken a törököknek sem maradván semmi praetensiójok, és ezen helybeliek is hogy csak inclináljanak is a török

részre meg nem engedtetik. Megkülömböztetnek itt Egernek megvételétől fogva minden adózott faluk, kik is ezután is azon adózás alatt hagyatnak, de többnek behódoltatása interdicáltatik.

16. Az Esztergom vidéki hódolást a mi illeti, mikor a keresztyének Esztergomot a törököktől elvették volt, akkor a mely faluk Esztergomhoz hódoltak volt, a töröknek ezután is azok hódoljanak, de többek hódoltatására ne excedáljanak.

Kanizsa körül pedig ez a dolog, hogy a budai vezér és mlgos Bottyáni Ferencz nevezetes embereket exmittáljanak, és a contribuáló falukat jó investigátióval számlálják fel, és a hol afféle falukban német részről való emberek laknak, az olyan intermixtim lakók a töröknek se adót, se dézmát ne adjanak, semmi contribútióval ne tartozzanak. Egy szóval semmi úton módon tributáriusok ne legyenek, hanem mind házok iránt, mind személyekben immunítusok légyenek és maradjanak. A kik a keresztyén részről a királynak sem adtak semmit eddig is, úgy a törököknek se adjanak, a falukra is pedig a törökök ne excurráljanak, hanem a mivel tartoznak. a falusi bírák szolgáltassák be, melyet ha azon bírák elmulatnának, a végbeli kapitányok és faluk possessori requiráltassanak, kik is kötelesek legyenek debitumok praestálására*), melyet is ha ezek posthabeálnának, in tali casu a törökök az olyan falukra kimehetnek executióra; hasonló rend observáltatván a magyarok részéről is. Minekokáért, valamint a feljebb való időkben mindazokról, valamelyek a békességre**) tartoznak, emlékezet lévén, tracta volt, és azok eránt való conclusumokra consensust

*) Benkő példánya „praestáltatására".

**) Ezen szót Rozsnyay a Pekryféle példányból kifeledte.

is adtunk. úgy abba megmaradni tartozván, a szerint való processusra magunkat igérjük most is, úgy hogy mindazok valakik ehhez szólhatnának, és valamelyek ezeknek punctumiban inseráltattak, a feljebb való praemissák szerént de verbo ad verbum mi azokat a mi levelünk szerént asseráljuk, approbáljuk, és ehhez járuló értelmünkkel mentül jobban lehet ventillálván, megerősítettük és ratificáltuk, a mint iterato is ezen császári hütlevelünkben mi újabban is mind császárságunkra, s mind hitünkre fogadjuk, hogy mind mi a mig élünk, mind holtunk után haeresink vagy successorink ezeket megtartani kötelesek leszünk, kötelezvén mind magunkat, mind utánunk következőinket ezek szerint való progressusra, ezen békességre adott hitünknek tisztán való megtartására és oltalmazására, mindeneknek előtte a mint magunkat úgy gyenelogyiánkat*) is minden subdolositás nélkül köteleseknek lenni kivánjuk, melyekre az más részről a hlmas török császár is tulajdon jó akaratja szerént approbálja, megtartsa és praxizálja, melyek szerént levelét is adja, nem kételkedünk, hogy a mint maga a hatalmas császár méltóságos, ezaránt adott hütit megtartani akarja, úgy minden alattvalóit is, kik ezen békességnek bontogatói lehetnének, lenni meg nem engedi. Mindezeknek bizonyságára és erősségére adtuk mi is ezen Brandizit nevü várunkban 9. Decembr. Anno 1606-ban irt és császári pecsétünkkel roboráltatott levelünket, római császárságunknak **) . . . esztendejében.

Rudolphus Johannes Beutinus.

*) Benkőnél: genelogiankat.

**) Benkőnél ki van téve (s a XVII-ik századi példányban is) az itt kimaradt szám: 32.

*Ezen 20 esztendös békességet mikor megpecsétlék a Rudolphus császár megnevezett Hermenstán Ádám és Rimai János nevü fökövetei, ilyen ajándékokat praesentálának a fényes portán, mely is volt ab egressu Mahometico in Anno 1012 esztendöben **) császár veji Musztafa pasa fövezérségében.*

1. Drága kövekkel rakott két smaragd táblák.
2. Aranynyal teljes öt erszények.
3. Aranyban foglalt két kristály drága órák.
4. Kövekkel rakott egy fedeles edény.
5. Két kristály pohárok, egyik fedeles, másik nem.
6. Oszlopos két öreg órák,
7. Unicornis forma órák kettö.
8. Két órák, melyek felül ember, alól szelindek forma.
9. Két órák lovasok formájára.
10. Két órák majom formára.
11. Két órák csésze formára, egyik lánczos, fedeles.
12. Két felfüggesztö gömbölyü órák.
13. Hebenumban foglalt két öreg tükör.
14. Két ládácskák, egyik köves.
15. Száznegyven sellegek, 25 öreg 15 közép és apróbbak.
16. Széles ezüst medenczék negyven.
17. Külömbkülömbféle széles ezüst pohárok Nro. 78.
18. Széles ezüst medenczék és korsók két rendbeliek.

---

*) Valamennyiben iráshiba 1017 helyett.

19. Más rendbeli ezüst edények, 14 darabok.
20. Tizenhat ezüst gyertyatartók.
21. Öt széles ezüst üstök.
22. Kander formájú 28 ezüst pohárok.
23. Oszlopos ezüst két pohárok.
24. Ölyv formájú két ezüst pohárok.
25. Strucz formájára két ezüst pohárok.
26. Két jókora ezüst általagok.
27. Csatorna forma két ezüst pohárok.
28. Gálya formára hat ezüst órák.
29. Trombita formára két ezüst pohárok.
30. Parasztember formára két ezüst pohár.
31. Asszonyember formára 8 ezüst pohárok.
32. Unicornis formára két ezüst pohárok.
33. Tömlő formára három ezüst pohárok.
34. Oroszlán formára két ezüst pohárok.
35. Szelindek formára két ezüst pohárok.
36. Elefánt formára két ezüst pohárok.
37. Harang formára két ezüst pohárok.
38. Szélmalom formára hat ezüst pohár.
39. Tekenősbéka formára két ezüst pohár.
40. Igen fris formájú két ládácskák.
41. Hebenummal borított más üres ládácska.
42. Más két kis hebenum fekete ládácskák, kikben mértéküvegek, ompolnácskák, és egyéb ezüst apróságok.
43. Más kis fekete hebenum ládácska.
44. Más fekete hebenumfa ládácska.
45. Öt szelindek ezüst örvekkel.
46. Más két vasas ládák, melyekben tábori holmi készület van ezüstből.

Anno 1015 a Mahomede. 1606 a Christo, Rudolphus császárral meglévén a békesség, a Bocskai István királylyal lévö hajdúságnak, midön sem a magyarországiak, sem az erdélyiek lakóhelyet adni nem akarnának, s nyavalyások in medio csak suspense, sem kün sem ben volnának, kéntelenittetének a mlgos szerdár Murád pasához követjeket küldeni ilyen instantiával.

Már a békesség meglévén, ennyi hadaink így dispositió nélkül helyek nem lévén, talpon állva így nem lehetnek, ezen hadakozások alatt tatár és egyéb hadak miá elpusztúlt Szolnok vidékin ruinában álló városok és faluk helyei adassanak nékünk lakásra, adózás és dézmálás nélkül való perpetua immunitással. Melyről ha a hatalmas császár kemény parancsolatjával és athnáméjával assecuráltatunk, mi is arra kötelezzük magunkat, hogy valamikor hatalmas császárok a nemzetekre*) hadakoznak, hadakozásának kezdetitől fogva minden esztendöben, valamíg megbékéllenek, lovas és gyalog hadainkkal szolgálni kötelesek leszünk. Ezek után Isten ngodat sokáig éltesse. Datum 20. Sept. anno ut supra.**) Ngod szolgái Nagy András fökapitány és az egész hajdúságnak több nevezetes kapitányi.

*) Benkőnél s a XVII-ik századi példányban „németekre".

**) Ezen okmány csak Nagy András árulása után kelhetett. A zsitvatoroki békealkudozás 1606. oct. 6-án kezdetett meg, tehát elébb mint e levél kelt. Kelete 1610 — mely évben aug. 15-én kelt a hajdúkra nézve oly sérelmes kassai béke. V. ö. Erdélyország Történetei Tára II. k. 180. l

Anno 1014 a Mahomede, 1605 a Christo, Szokolly bég nevü fövezér Mehemed pasa collátiójából a magyar nemzetnek egész authoritású királyjoknak felkoronázza Bocskai Istvánt, ki maga szabad jó akaratja szerént, tulajdon keze irása és pecsétje alatt hütlevelét adja azon fövezérnek Jenö és Lippa várainak török kézbe való adattatások felöl ilyen ténorral.

Én Bocskai István király, mindeneknek előtte a felséges nagy Istent hálaadással tisztelem, áldom és magasztalom. Továbbá a minthogy én a nagy Istennek akaratjából az erdélyi nagy rendekkel együtt a némettől elszakadván, szabad jó akaratunk szerint lött egyezéssel az hatalmas szultán Ahmed császárnak hűségére állottunk egy szívvel lélekkel, úgy szivünk szerint való igazsággal az egész török nemzetnek nem csak barátinak baráti, ellenséginek ellenségi akarunk lenni, hanem szivünkben*) is igazságosi akarunk s kivánunk maradni. Mely jó czélunk s igyekezetünk szerint, midőn tulajdon személyünk szerint is a magyarországi minden nagy rendek közül valókkal is és vitézlö rendekkel együtt a mlgos fövezérhez, főszerdárhoz jöttünk s szemben löttünk volna, reménységünk felett minket nem csak jó szívvel látott, hanem igen igen megbecsült, és velem atyafiságosan ágált, és conferált, az holott is nekünk hatalmas császártól küldettetett, és ugyan ott praesentáltatott igen nagy kegyelmességü nagy ajándékiért kötelesek vagyunk arra, hogy ö hatalmasságának híven és igazán szolgáljunk. Azonban valamint az elmúlt esztendőben Isten az ellenségen győzedelmet adván, hat lmas császárhoz való hűségünket meg akarván mutatnunk, német csá-

* Benkö példánya „szivünkből".

szártól nyert s fogott nagy rendü nyelveket, kapitányokat és feles zászlókat*) hüségünknek jeléül a fényes portára beküldöttük akkori követünktől Kolláth Istvántól, ahoz a fényes portához tartozó hütünket tovább is akarván tetéznünk, az feljebbvaló hadakozásoknak kezdetében, mely várait hatalmas császárnak Tömösvár körül akkori pártos erdélyi fejedelem Báthori Zsigmond az erdélyi hadakkal Borbély Györgyöt küldvén, apprehendálta volt, úgy mint Lippát, Jenőt és több circumjacens várakat, kastélyokat, falukat és városokat minden benne lévő mostani apparátusival, mihelyt innét Kassára, Kassáról Váradra érkezünk, addig onnan Erdélyben nem megyünk, mig a megnevezett Jenő, Lippa várait appertinens circumjacentiáival együtt, megírt mód szerint mtgos atyánkfiának Bektes agának ő kegyelmének minden apparátusokkal együtt nem assignáljuk, és akkor, ha Isten engedi, mind mi, mind említett pasa ő klme is nevezetes követeinket küldjük hatalmas császár portájára, kik által conditióinkat mind ő hatalmassága, mind mlgos fővezér ő klme előtt megteljesedettnek lenni megbizonyítjuk. Mely dolog aránt tött igéretünknek hitelesebb voltáért adtuk a feljebb megnevezett mltgos fővezér Mehemed pasának ő klmének ezen erős hütünket contineáló subscriptiós és pecsétes levelünket. Isten velünk. Költ a Rákos mezején hatalmas császár táborában Anno 1605 Esztendőben, magyarországi király és erdélyi fejedelem Bocskai István.

---

*) Hon és Külföld 1842 évf. 23. sz. „jeles zászlókat és nevezetes nyelveket"

Rákóczy Zsigmond mint locumtenens, Bocskai István meghalván, succedál az erdélyi fejedelemségben, ki is Musztafa aga nevü kapucsi pasa, és Jovacsé Huszaim effendi által, titkos pecséti alatt költ levelét küldi a portára Murád pasának, kötelezvén magát arra, hogy Lippa és Jenö várait hatalmas császárnak adja, csak az erdélyi fejedelemséget a császár ne adja másnak.

Sok szóval a fövezért ő ngát nem terheljük, rövideden jelentjük. Hogy a midőn nem is reménylettük volna, szegény Bocskai István király ellenség titkos csalárdságával meghala, és noha a megholt Bocskai István király maga helyében fejedelemnek a Homonnai fiát Homonnai Bálintot testálta volt, mindazáltal az erdélyi nagy rendek semmiképen ötet az erdélyi fejedelemségre acceptálni nem akarván, közönségesen Gyula-Fehérvárra gyűltenek, és ott minket magoknak régi szokások és rendek szerént fejedelmekké választottak. Én is az erdélyieknek megesküdtem arra, hogy hatalmas császárnak hű szolgája leszek. A mi Jenő és Lippa dolgát illeti, megírta vala szegény uram Bocskai István király azt nekem még Kassáról, mi formán tett volt igéretet rólok, és kötelezte volt is magát, levelet adván a mlgos Mehemed pasának, hogy assignálja hatalmas császárnak. Ahoz én is azt mondom, hogy ha a fejedelemségben megmaradok, mind Jenöt Lippát és ehez tartozó várakat és kastélyokat bennek lévő minden requisítumokkal hatalmas császárnak kezébe adom, úgy mindazonáltal, hogy a fényes porta is engem assecuráljon, és arról quietáló levelét is küldje nekem, hogy Homonnai Bálintot az erdélyi fejedelemségre bé nem teszi, így mi is soha semmiképen igéretünket meg nem másoljuk. Ezek után Is-

ten Nsgodat sokáig éltesse. Költ Gyula-Fehérváratt Ao. 1607.

Ngodnak mások felett jóakarója

Rákóczy Zsigmond.

Géczi András adta reversalis a portán.

Én Géczi András mindeneknek előtte a felséges Istent hálaadással magasztalom. Továbbá midőn látnám hazámnak és vallásomnak csaknem utolsó veszedelmével való küszködését, ezeknek pedig mostani fejedelmünk Báthori Gábor miá félelmes és kétséges végeket, az ő erőszakoskodó uralkodásából bizonyosan következni láttam, és megértettem volna: Akarván a következendő gonoszokat megelőznöm, a fényes portán a hatalmas szultán Ahmed császárnak szultán Mehemed fiának és mlgos vezérinek mindaddig könyörgettem, hogy ő hatalmassága természeti kegyelmessége szerint szegény Erdély országának lakosit megszánta, és rajtok könyörült, s elébbeni vétkeket megengedvén, hogy Havasalföldi országát és Tömösvár vidékit nemzetünk gázolta, sem orczánkra nem tartotta, sőt hazánk lakosinak nyomorúságos nyavalyájokat, s az iránt való siralmas könyörgéseket irgalmas szemmel nézvén, s könyörülő füllel hallván, kegyelmességét igérte, hogy mind mostani fejedelmünktől való szenvedésünk alól felszabadít, s mind pedig régi törvényeinkben megtart s megoltalmaz. His tamen praesuppositis conditionibus. Hogy Erdély is a fényes portának és hatalmas császárnak ilyen ponderosa misericordiáját hálaadó recognitióval perpendálja, és mind ez mostani és mind ennek előtte való jótéteményéről megemlékezzék, legelsőbben arról t. i. hogy első János királyt mint szabadította meg a némettől, az

ifjú János királynak is mind pénzzel, mind haddal mint succurált, egynehány izben Báthori Istvánt is hasonlóképen Bektes, és a német persecutiója alól absolválta, Báthori Zsigmondot is mind pénzzel mind haddal segitette, azt fogadom, és az ország lakosival arra kötelezzük magunkat, hogy mindezeket meghálláljuk, és in signum gratitudinis Jenő és Lippa várait, ezek körül való s ezekhez hallgató több várakkal és kastélyokkal együtt bennek lévő minden apparátusokkal a fényes portának assignáljuk, és tizenöt ezer arany adót a régi szokás szerint esztendőnként egészen minden controversia nélkül beadjuk, és ezen hütlevelemmel az országgal együtt kötelezzük magunkat arra is, hogy a feljebb megnevezett Lippa és Jenő várait, kik is Tömösvárnak válogatott zászlós helyei, a körülöttek lévő s azokhoz hallgató több várakkal és kastélyokkal együtt bennek való minden requisitumokkal és ezekhez való falukkal és városokkal hatalmas császárnak fényes portája kapucsi pasájának Deák Mehemed agának ő klmének avagy a kiknek hatalmas császár parancsolja, per manus bocsátjuk, azon várainkban lévő emberink pedig mikor költözzenek ki belölök, nekik napot praefigálunk, hogy megürcsedvén, az előbbi forma szerint a törökök ismét beleszállhassanak.

Mindezeknek nagyobb bizonyságára és hitünknek is hitelesebb voltára nézve meg akarván hatalmas császár elméjét a dologban nyugtatni, egytestvér atyánkfiát Géczi Pétert hatalmas császár vezér kájmekam Gyürcsi Mehemed pasa, és a több vezérek és a dicsőséges mufti kezeknél sequestrálom s a fényes portán hagyom a fenn declarált dolgoknak effectumáig zálogúl. Mely dolgoknak effectumáról midőn hatalmas császárnak *hirt adunk, ő hatalmassága* is Géczi Pétert

megnevezett atyánkfiát bocsássa oly tisztességgel viszsza hozzánk, melyet ő hatalmassága mind a maga becsületihez, mind a mi tekintetünkhez illendőnek itél. Ennek igazságára adtam ezen kezem tulajdon irását, újjomban viselt gyűrűmmel roborálván. Datum Constantinopoli 15. Maji. Anno 1602.*) Géczi András.

Itt a fejedelmek megtanulhatják mások szomorú példáján, mit tégyen exorbitálni. Ha fejedelem vagy, ne légy rosz, hogy mások roszabbak lenni ne kénszerittessenek, mert im látod in extremitate kész egy ország fiait, atyafiait a halál kapujáig vinni, csak életednek érhessék végét.

*Haec lamentatio erat ante ponenda.***)

Világbiró dicsőséges és hatalmas császár, kinek szent fénye és nagy felségű birodalma az egész világra villámlik, a felséges mindenható nagy Isten mint arra tökéletes elégséggel érdemest üdvezült eleinek szent székiben ültetni azért méltóztatta, hogy azon nagy Istentől teremtetett emberi nemzet közül a mely nemzetségeket azon bölcs Isten hatalmas császárnak directiója alá vetett, azokat, a mint eddig is hatalmasságod minden igaz törvényekben, és régi privilegiumokban, szokásokban és constitutiójokban megtartotta, úgy minket is mind a szerint, valamint***) Felséged boldogúlt eleje szultán Szulimán ő hatalmassága minden régi törvényünkben, szabadságunkban, privilegiuminkban és constitutióinkban intacte megtartott, megtartani méltóztassék. Sőt annak felette minden dolgainkban minket segített és kegyelmesen protegált, s protegál ma

*) Iráshiba 1612 helyett.

**) Alább következő lamentatio a pontokkal együtt csakugyan megelőzi Géczi reversálisát a XVII-ik századi példányban.

***) Hon és Külföld 1845-ki 65-ik szám „előtte viselvén .... példáját".

is, és noha sok izben tőlünk s némely fejedelmünktől is hatalmasságod nem csak búsíttatott, hanem miattunk sok kárt is vallott, mindazáltal hatalmasságod mindazokat is nem tekintette, hanem *) mindenkor hozzánk jóval volt, s vagyon, holott azon exorbitáló fejedelmink fogyatkozásit ha hatalmasságod fentartván ellenünk méltó keménységgel volna is, nem csuda.

Ilyent látunk mostani fejedelmünkben is, kinek is magaviseléséből, dolgaiból és szándékaiból midőn világosan láttuk hatalmas császárnak búsulását következni, annak rólunk elhárítására vigyázván, küldöttük ez okon htlságod fényes portájára legnagyobb rendeink közül, a mi igen becsületes, tudós és discretus nagy dispositiójú atyánkfiát Géczi András urunkat, hogy htságod mind igazságunkat, mind hűségünket, ártatlanságunkat, és mostani fejedelmünk miatt elromlott állapotunkat, mint igazságos császárnak igen alázatosan deplorálja, és jó idején a következhető nehézséget rólunk elfordítani igyekezzék, és hasonló alázatos szemérmetességgel könyörögjön azon, hogy minket mostani nagy inségünk alól szabadítson fel, régi törvényünkben, privilegiuminkban tartson meg. Hogy mi is htlmasságod szerencsés hosszú életiert, és birodalmának terjedéseért igen alázatosan szolgálhassuk Istent.

Puncta lamentabilia contra Gabrielem Báthori. **)

1. Hatalmas császárunk tettes fő-agája Mehemed aga ő klme Erdélybe érkezvén, az egész országnak

*) Tollhibából ide beírva ujra: „miattunk sok kárt is vallott és", mely szavak minden többi példányban el vannak hagyva.

**) E czím nincs meg a Hon és Külföld 1845. évf. közlött példányban, úgy hogy abban a lamentatió és a puncta egy okmány.

minden nemzetből álló lakosi ő klme előtt sírva panaszkodnak, maga is tulajdon szemével látta a mi urunknak rajtunk való nagy erőszakoskodását, ős, örökös örökségünknek, jószáginknak elvétetéseket, s törvénytelenül idegenekre osztogattatásokat, javainknak felprédáltatásokat, fehércselédinknek erőszakoskodással való gyaláztatásokat, egy szóval minden javainknak igazságtalansággal zsákmányoltatásukat, városinknak, faluinknak s házainknak ezen fejedelmünk miá romlásokat, minden törvényinknek, privilegiuminknak fenékkel felfordulásokat, melyeket mi ezen hatalmasságod országának*) lakosi, kicsinytől fogva nagyig nyögve szenvedünk.

2. Hirünk s akaratunk ellen htlmas császárunk országában Tömösvár vidékit egész Lándor-Fehérvár környékéig Páncsováig minden falukat idegen országi latrokra osztott.

3. Ugyan hírünk s akaratunk ellen embereit htlmas császárnak búsittatására jártatván, azok által hatalmas császárunktól pénzt és lovakat kunyorált, melylyel csak Isten s htlmas császárunk ellen való excessusit augeálta, htlmas császárunk adajára pedig gondot nem viselt, sőt arról való industriájától minket is tiltott.

4. Ha valamely szolga vagy rab htlmas császárunk birodalmából urának pénzét ellopta, vagy egyéb javaival ide bejött, szökve keze alá szaladhatott, a régi confoederátiónak punctumi ellen ki sem adja, kiadni sem engedi.

5. Hatalmas császárunk Lippa, Jenő és több ezekhez tartozó várait és kastélyait midőn apprehen-

*) A Hon és Külföld példányában „ős országa".

dáltatnának, nem csak nem reassignálta, hanem azok iránt velünk való consultátiójiba mindenkor reluctált, és a dolgot tartóztatta.

6. Hatalmas császárunkkal sem gondolván, minket is szabadakaratunkra nem hagyván, hatalmasságod országára reá ment volt Havasalföldére, és fegyverrel mint bánt légyen vele, tudja hatalmasságod, közelebb most is, hogy mind Havasalföldéből, mind Moldvából az adót extorquerlja, annuatim azt is mind akaratunk ellen cselekeszi.

7. Mind magyar, mind lengyel királyok*) panaszolkodnak, hogy az ő birodalmokat is pusztitja, rontja, rabolja, melyeket is mind velünk ellenkezve cselekeszik.

8. Mi mindnyájan egész regnicolák, urak, nemesek és faluk ezen dolog végett hatalmas császárunknak minden nemzetből állók kik vagyunk, ezen alázatosan könyörgünk, hogy méltó búsulásának s haragjának fegyverét vegye el rólunk s könyörüljön rajtunk, régi törvényinkben, privilegiuminkban tartson meg, oltalmazzon, védelmezzen, hogy hatalmas császárunk kegyelmes dispositiója alatt maradhassunk békességben.

9. Alázatosan jelentjük hatalmas császárunknak, hogy ennekelőtte Báthori Zsigmond nevü fejedelmünk, mikor a fényes porta ellen rebellála, s akaratunk ellen a német mellé álla, hatalmas császárunkra indula, mi mindnyájan nagy keserüségünkkel reménykedtünk nékie, hogy a régi confoederatio ellen ne cseledejék s ne rebelláljon, de ő minket instantiánkban nem hogy meghallgatott volna, sőt többet

*) A Hon- és Külföldben „Körülöttünk levő királyok."

25-nél régi ős, tős gyökeres úri rendeinkből megfogatván, kegyetlenül megöletett, kik is mind hatalmas császárunkhoz való hűségekért szenvedték vérök kiomlását.

10. Mostani Báthori fejedelmünk is egészen csak hatalmas császárunkhoz való hűségünkért kerget ki bennünket hazánkból, hatalmas császárunk Szeben nevü városát is violenter apprehendálván, lakosit minden javaikból kifordította, Brassónak is külső városát és districtusának is faluit felégetvén, lakosit elrontotta, várait bezárlotta.

11. Hatalmas császárunk ezeket igy értvén ne csudálja, hogy Sorbán vajda és magyar király reája hadakat küldöttek, üzték, kergették.

12. Ha hatalmas császárunk minket ettől meg nem szabadít, kénytelenittetünk extremumot tentálnunk és szabaditót keresnünk.

13. Ha hatalmas császárunk confoederátusi, királyok és egyebek a fényes portával való békességeket felrugják,*) nem ők okai, hanem a mi fejedelmünk, mert hatalmasságodnak vetvén hátat, minden insanumot intentál ellenünk.

14. Ha mi egész ország lakosi hatalmasságodtól nem tartottunk volna, ez minden isteni félelem nélkül való kegyetlen uralkodás alól ki tudtuk volna mi magunkat menteni, de mióta nagy rendeinket megölé, s kit hazájából kiűze, azóta valami utavétett czudar tolvajokat**) gyüjte maga mellé, s azokkal fejedelmeskedik rajtunk.

---

*) A Hon és Külföldben: „való békesség ellen impingálni találnak."

**) A Hon és Külföldben „Istentől nem félő csuda kóborlókkal."

15. Hatalmasságodnak mégis alázatosan könyörgünk, hogy minket ez erőszakoskodó kegyetlenség alól szabaditson fel, és a mellett adjon nekünk szabadságot, hogy valakiket erőszakoskodó complicesi közül kaphatunk, s érdeme szerént megbüntetni akarunk elkövethessük, mely dolog iránt méltóztassék hatalmasságod parancsolni pasáinak is, hogy effele latroknak ne succurráljanak, sőt exequáltatásokban nekünk segitsenek.

16. Mi is egész országul praescribált Géczi András atyánkfiával alázatos engedelmességgel való hüseges szolgálatunkat ajánljuk hatalmasságodnak.

17. Meglévén hatalmasságod kegyelmességéből szabadulásunk legelső gyülésünkben is azt cselekeszszük, hogy Lippát, Jenőt és több ezekhez tartozó circumjacens várakat és kastélyokat hatalmas császárunknak assignáljuk, és magunknak eligálandó fejedelmünkkel együtt hatalmasságod fényes portájára mindjárt fő-főrendeinket küldjük, kik által ujabban minden dolgokról hatalmasságod fényes portájával tractálunk, és erős hit alatt állandóképen kötünk, melynek alkalmatosságával hatalmasságod áldott szárnyai alatt nyughassunk.

18. Hatalmasságodnak kiváltképenvaló törekedéssel, ezen is alázatosan instálunk, hogy még is császári nevezetes kegyelmességét mostan is hozzánk megmutatván, felejbb emlitett nagy discrétiójú atyánkfia által minden méltóságos tetszését és akaratját adja elönkbe, hogy mi is egyenlő értelemmel s maroknyi tehetségünkkel szolgálhassuk alázatosan hatalmasságodat nevezetes kegyelmességéért.

19. Végezetre ezen is alázatosan könyörgünk hatalmasságodnak, hogy ha kik közülünk az mi hirünk

és akaratunk ellen akarminémü informátióval az mi gonoszunkra hatalmasságod fényes portájára szöknék s vádaskodnék, az olyanoknak se helyök se hitelök ne légyen, mert ha mikor az idő s az dolog úgy kivánja, mi hatalmasságod hü szolgái, találunk magunk között oly nevezetes tanácsos uri rendet, kit annak rende szerént igaz expeditiojú leveleinkkel hatalmasságod fényes portájára küldjünk, a mint hogy most is ezen dolgunk végett hatalmasságod hü szolgája tettes kapucsi passája Mehemmed aga ő kegyelme ott levén ő kegyelmére estünk, és mind ez alkalmatossággal levő nyavalyáinkat emlitett becsületes és értelmes Géczi András atyánkfiára ő kegyelmére bíztuk, hogy hatalmasságod fényes portájára menjenek és fájdalminkat hatalmasságod előtt deplorálván igen alázatosan admaturálják. Translatum Constantinopoli 15. Mensis May Anno 1612.

Erdélynek három nemzetből álló minden rendü lakosi Géczi Andrással együtt hatalmasságodnak fejek fenn állásáig alázatosan szolgálnak. *)

Ez bö beszédü, és iterata lamentatiot compendiálni parancsolák az emlitett kapucsi passának, ki is igy summála.

1. Mióta a mostani Erdélyi fejedelem fejedelmes kedik, soha hatalmas császárnak szolgálni nem akart s nem kívánt.

---

*) A Hon és Külföldben végül Rozsnyay e megjegyzése áll: „De bizony Erdélynek nem minden lakosi Géczy uram, hanem a szászok és leginkább brassaiak és az ott benne levő magyar nemesség és förend, az kivel kigyelmed consentiált s te is vágytál az erdélyi fejedelemségre, s ide hátrább te is megfizettél az sok hazugságnak és az hamis hitnek, kit Báthory Gábornak tettél volt."

2. Ezen erdélyi fejedelem egész Páncsováig, a Tömösvár vidéki jószágot, falukat felosztotta a maga hajdúira, kiktől mind e mai napig adót exigált.

3. Ő tartozván a fényes portának adóval, nem hogy adóznék, sőt ő kunyorál pénzt és lovat tőlünk.

4. Ha Lándor-Fejérvárról vagy Tömösvárról pénzzel és egyéb jókkal rab szökik át, visszaadásokban a régi kánon ellen refractariuskodik.

5. Kezeknél levő Lippa és Jenő, s több ezekhez tartozó 12 kastélyit és várait hatalmas császárnak akarminemű repetitiókra nem restituálja, s arra nincs is szándéka.

6. Nem régen Havasalföldét elgázolván elprédálta s minden javokat elhozta, azzal nem elégedvén meg, adót kér rajtok Canon ellen.

7. Hasonlóképen Moldova ellen is erumpálván, adózással kényszergeti őket, mely aránt im most is lamentálnak.

8. Erdély országa is már elkényszeredvén erőszakoskodása miatt protestatióval sopánkodnak, ugy hogy ha ezen fejedelemnek kegyetlensége alól fel nem szabadittatnak, minden bizonynyal vagy német vagy lengyel kézben esik Erdély országa.

9. A bécsi Mátyás király is mennyiszer küldötte embereit és követeit, hogy priválja a hatalmas császár az erdélyi fejedelmet, ki az közönséges békességet szüntelen turbálja, különben minden bizonynyal hadakat kényteleníttetik ellene küldeni, melyből is sok gonosz jö ki, követjeket is, mely már igéretben is volna hogy küldnek, megtartóztatják, valameddig a fejedelem Erdélyben durál, nem expediálják.

10. Az említett fejedelemnek több ilyen dolgai ezer meg ezer. Én midőn Erdélybe bementem, s a

dolgokat e szerént kitanultam volna, az országot assecuráltam, hogy ha Isten engedi három hónap alatt hatalmas császárunk bosszúálló fegyverével megszabaditlak benneteket, ök is nekem kezest adván nevezetes nagy hirü és értelmes embereket magammal béhoztam; ki is az erdélyi fejedelemséggel megkináltatván, ilyen punctumok szerént iratott uj*) athnámé.

1. Tulajdon maga a követ hatalmas császárunknak legyen szembe.

2. Atyjafiát zálogul hadja itt a portán.

3. Az mostani nálok levő várainkat assignálják kezünkben.

4. A tömösvári faluinkat, kiket a fejedelem a maga emberire felosztott, ezentul ne birják, erről való donátiojok invigoráltatik.

5. Az mint régen Kálil Bégh**) azon falukat és határokat regestrálta volt, abban maradjanak, sem mi, sem ök többre ne erumpáljanak.

6. Régi adójokat esztendőnként beszolgáltassák, abban többé ne importunuskodjanak.

7. Valamikor az szükség kivánja, vagy maga az erdélyi fejedelem, vagy más nevezetes generálisa, tizenötezer erdélyi haddal hatalmas császár szolgálatjára compáreáljon, ebben úgy mint némely erdélyi fejedelem ne cavilláljon.

8. Ha Törökországból rab szökik pénzzel vagy egyéb jókkal, kezünkbe restituálják, ebben se refractariuskodjanak.

9. Havasalföldéből és Moldovából adót ne exigáljanak, hanem hatalmas császárnak arról leendő

*) Benkőnél „ily.“

**) Benkő jegyzése: „Más irásban Halul bégnek is neveztetik“

parancsolatja szerent, mint igaz jóakarói a fényes portának hiven szolgáljanak.

Ez levelet Bethlen Gábor még uraságában küldötte volt a portára a fővezérnek Ahmed pasának.

Méltóságos és nagyságos vezér, nekem jót kivánó becsülendő uram, Isten nagyságodat sok esztendeig éltesse, szerencséjét nevelje, egy napját ezerré tegye.

Méltóságos uram! azért hogy a némethez hallgató méltóságos magyar rendek közül csak az én kegyelmes uram erdélyi fejedelem Báthori Gábor igaz az fényes portához minemü szerencsétlenség esett rajta Brassó alatt, elhisszük értette nagyságod. Hihető az ilyen dolgokkal az felséges mindenható Isten az én kegyelmes uramat nagyságod jóakarájót csak próbálni akarja. Azután nem sokkal urunk Szebenben menvén, nem csak Sorbán az a hitvány vajda, hanem Mátyás király, a lengyel király, a moldvai vajda felső Magyarország és Havasalfölde melléje segitséget küldvén, az uramra reá jöttenek, de csak kevés idő alatt nagy kudarczczal, s nem kevés vérrel, mind ezeket is az uram csak maga kevés hadaival Szeben alól elűzte, kergette, ugy hogy szándékok szerént czéljokat nem exequálhatták, szaladó útjokban is sok helyeken megakadván, s nem haladhatván, imitt amott bujkálnak, mert mi is hatalmas császárunk hivei urunkkal együtt utánok vagyunk íziben, s hisszük is Istent, hogy csak kevés napok alatt is mindnyájan hálóinkba kerülnek, mert uram igazságát Isten megtekinti s meg-

segiti, holott senkinek is közülünk az egy Sorbánon kivül nem vétett, az ha mazog is az uram ellen, nem csuda, de a németnek, lengyelnek és moldovának semmi okot nem adott az hosztilitásra az uram, sőt tehetsége szerént mindenikkel nyájasan élvén az mibe lehetett szolgált. Kihez képest ha Isten engedi, mind ezeknek mi legyen az oka, meg akarjuk tőlök kérdeni, noha ők az egyiket vetik okul, hogy miért nem áll el az én uram is hatalmas császár mellől, és miért nem egyez meg vélek, de minthogy tudjuk Isten az igazaknak Istene fejünk fennállásáig sem jó, sem gonosz occurrentiában hatalmas császárunk mellől el nem állunk, melyet ezután is teljes igyekezettel meg akarunk mutatni.

Követem nagyságodat, hogy ilyen dologgal is kell busitanom, az tehetetlenséget s szegénységet senki sem tagadhatja; mivel a fennforgó zürzavarokhoz képest sok költséggel vagyunk, kérem igen bizodalmasan nagyságadot, hatalmas császárunk kegyelmességéből rendelt kevés fizetésemet szerezze ki, és mostan urunk ő nagysága portán lévő követje Márton Deák által küldje kezemhez, mert csak Isten tudja micsoda szükségem vagyon reá megszolgálom mind nagyságodnak, mind a fényes portának ez aránt való kegyelmességét, mert valamim volt, a mostani expeditióra hatalmas császárunk szerencséjére mind elköltöttem, ha személyem szerint a portán nem vagyok is de itt is ő hatalmassága hű és igaz szolgája vagyok s leszek mig élek, nem is kétli nagyságod is hozzám ez iránt jóakaratját mutatja melyért mind magam s mind uram, parancsolván nagyságod és hatalmas császárunk, teljes életünkben hiven szolgálni el nem múlatjuk. Isten sokáig kivánt egészségben éltesse nagyságodat

Költ az Nagy Ekemezei táborban 13. Február *) ao 1611.

Nagyságodnak mindenkoron jót kivánó szolgája Bethlen Gábor.

Anno 1613 Vaskapunál Erdélyben az Zajkáni mezőn lévő török táborra Báthori Gábor tulajdon kezével irt, s Ibrahim bég által, az ő ellene Bethlen Gáborral jövő serdárnak Szkender basának küldte levél, melyben legnagyobb félelme vala Gábornak ő tőle.

Méltóságos pasa, Istentől kegyelmeteknek minden jót s egészséget kivánunk! Méltóságos atyánkfia, kegyeldet sok szóval terhelnünk mi szükség, holott az ország levelében lévő declaratióval mindenek megvagynak. Az dolog csak az, hogy ha kegyelmed azt az áruló Bethlen Gábort megfogatván, vagy kezünkbe küldi vagy ide való országbeli embereink előtt meg öleti mint olyan árulót, tehát ezen kezem irása legyen zálog kegyelmednél, melyben az én igaz hütömre azt fogadom, hogy valamint Géczi András a fényes portán hüttel fogadta volt, úgy én is az előbbeni hadakozásoknak alkalmatosságával török kézre esett Jenő és Lippa várait ezekhez hasonló circumjacens több várakkal, s kastélyokkal együtt, s azokban lévő requisitumokkal és apparátusokkal sine diminutione vel dispositione aliquali, ugyan kegyelmed által de facto hatalmas császárnak kezébe bocsátom mind egy-

*) Minden példányban Febr. van irva September (az az 7-ber) helyett.

szersmind. Hogy az én időmben az adó is a fényes portára bé nem ment, oka annak is Bethlen Gábor az az áruló, mert fő tanácsom ő volt, és valamikor az adót bé akartam küldeni, mindenkor elvert róla, és azt mondotta, ne adjak adót, mert csak az ajándékkal is megéri a török. Már mostani dolgaiból látom s veszem is, ha későn is, eszembe, hogy mind arra való hamis tanács volt, hogy légyen mivel vádolhasson a fényes portán engemet. De azon kivül is miket nem mondott a porta ellen, mikor nékem az adónak beszolgáltatását sinistre informálta, svadeálta. De ezt ebben hagyván. Én kegyelmedet kérem igen, hogy szómnak adjon helyt, hatalmas császár hadaival menjen Tömösvárhoz és ott szálljon táborba. Én hatalmas császár ellen rebellis nom voltan, nem is akarok lenni, valamennyit az erdélyi nagy rendek közül kegyelmed fog kivánni, zálogul küldök, kegyelmed mellett hogy legyenek. Én pedig ezen helyről táborommal együtt Lippára megyek és kegyelmednek hirt adok, hogy a mely napon én mondom, jöjjön el, és a megnevezett várakban szállitson török hadakat kegyelmed. Az restantiában lévő adót is, valamennyi az én időmben suspendálódott, a jövö tavaszszal nagy rendü követeinktől be küldöm a fényes portára, azontul is valamint eleink Báthori István, Báthori Kristóf és Báthori Zsigmond, ugy én is az 15 ezer arany adót esztendőnként igazán béadom, és ezután affélében más szájával nem eszem, s szavát sem fogadom, hittel mondom. Ezen szavaimat hogy kegyelmed előtt igaznak lenni megmutassam, im tulajdon kezemmel irt, s újjomba viselt gyűrümbeli titkos pecsétemmel roboráltatott levelemet küldöttem kegyelmednek Ibraim bégtől ő kegyelmétől, melynek megnyúgodt elmével egész hitelt

adjon kegyelmed. Irtuk Gyula-Fejérvári táborunkban ao 1613. 9 Sept. *) Kegyelmed igaz jóakarója.

Báthori Gábor.

Báthori Gábor levelét említett Ibraim bég a zajkáni török táborra megvivé, melyet minekutánna törökre fordítottak volna, a magyar originalt Bethlen Gábor előtt elolvasák, melyet hallván, megragadá Bethlen Gábor az Szkender pasa és deák Mehemed aga kezeit, és azokat megcsókolván szörnyen kezde esküdni és fogadásokat tenni, mindazokra kötelezvén magát, valamelyeket mind Báthori Gábor ezen levelében, s mind Géczi András ennekelőtte portán létében hüttel fogadtak s fogadnak Jenő és Lippa várainak circumiacens és adhaerens várakkal, kastélyokkal és minden ezekben lévő munitiókkal hatalmas császár kezében való assignáltatások iránt. Hogy ő is mind azokat fogyatkozás nélkül praestálja, az adót is esztendőnként be adja, sőt azon kivül is nagy dolgokban való hűséges szolgálatját igéri, a minthogy arról Drinápolyban hatalmas császárnak szembe létekor, a fövezér jelenlétében, erős esküvéssel igéretet is tött, sőt a fövezérnek ő nagyságának reversalist is adott. Ez a liga megforra, és tovább való respiriumra Báthori Gábornak csak jó szó sem adaték — hanem a Bethlen Gábor promotiójához kezdének, fegyvert kötének s könyörgének. **)

Itt a Bethlen Gábor a török nemzet bosszúálló

---

*) Pekry példányában s sajátomban is nap és hónap hiányzik. Benkőnél fel van téve 9—8-br, azaz October 9 ike, így Katonánál, s Praynál (Principatus Gabrielis Bethlen I. k.) — ez hibás kelet, mert Báthory ez nap már nem volt Fehérvárott. A XVII-ik századi példányban pontos a kelet.

**) A latinban „prêces praemiserunt" tehát imádkoztak előre

és akaratunk ellen akarminémü informátióval az mi gonoszunkra hatalmasságod fényes portájára szöknék s vádaskodnék, az olyanoknak se helyök se hitelök ne légyen, mert ha mikor az idő s az dolog úgy kivánja, mi hatalmasságod hü szolgái, találunk magunk között oly nevezetes tanácsos uri rendet, kit annak rende szerént igaz expeditiojú leveleinkkel hatalmasságod fényes portájára küldjünk, a mint hogy most is ezen dolgunk végett hatalmasságod hü szolgája tettes kapucsi passája Mehemmed aga ő kegyelme ott levén ő kegyelmére estünk, és mind ez alkalmatossággal levő nyavalyáinkat emlitett becsületes és értelmes Géczi András atyánkfiára ő kegyelmére biztuk, hogy hatalmasságod fényes portájára menjenek és fájdalminkat hatalmasságod előtt deplorálván igen alázatosan admaturálják. Translatum Constantinopoli 15. Mensis May Anno 1612.

Erdélynek három nemzetből álló minden rendü lakosi Géczi Andrással együtt hatalmasságodnak fejek fenn állásáig alázatosan szolgálnak. *)

Ez bő beszédü, és iterata lamentatiot compendiálni parancsolák az emlitett kapucsi passának, ki is igy summála.

1. Mióta a mostani Erdélyi fejedelem fejedelmeskedik, soha hatalmas császárnak szolgálni nem akart s nem kívánt.

---

*) A Hon és Külföldben végül Rozsnyay e megjegyzése áll: „De bizony Erdélynek nem minden lakosi Géczy uram, hanem a szászok és leginkább brassaiak és az ott benne levő magyar nemesség és förend, az kivel kigyelmed consentiált s te is vágytál az erdélyi fejedelemségre, s ide hátrább te is megfizettél az sok hazugságnak és az hamis hitnek, kit Báthory Gábornak tettél volt."

is kitanulván, más hiszembe kezdett felőletek lenni, söt vallástokon lévő más nemzetek is (hogy magunkat félre tegyük) idegen conceptussal vagynak arántotok, és miket mondanak vajha tudnátok, mi ki nem írhatjuk.

Hogy a többit elhallgassuk, a feljebb való időkben a Báthori erőszakoskodása miatt hazátokat s házatokat és minden javatokat elhagyván, csupán csak magatok fejetek s életetek megmarasztására Törökországba bujdosátok, azután beljebb Drinápolyban, madárnyi lelketeknek szabadulást keresve hatalmas császár szárnyai alá folyamodátok, holott is úgy tetszik, igen árváúl valóban gondolkodol vala azon, ha életed táplálására egy falat adatik-e kezedben, vagy mi eshetik fejeden? Ilyen tribulatióidban avagy nem mi, jóakaróitak, cselekedők-e Isten után azt, hogy hatalmas császárunkkal szemben légy? nem csak szemben légy, hanem meg is hallgattassál, nem csak meghallgattassál, hanem reménységed felett császári nagy kegyelmességgel összeköttetett nagy ápolgatást is nyerj; s nem meg lön-e? Mert holott melléd ennyi török haddal *) tatársággal, moldovai és havasalföldi hadakkal együtt, személyek szerént külön is **) szerdárral melléd rendeltetvén, nagy erővel Erdélybe házádba vivének, Báthori Gábornak ellenségednek székibe ültetének, ki is megöletvén, mind maga, s mind elejek javai kezedre, avagy Isten után nem hatalmas császárunk erejével kerülének-e? azoltától fogva, úgy tetszik hatalmas császárunk kegyelmességéből, vagy egy olyan nemes országnak, mint hires Erdély, pénzveretö ura, mely ö hatalmassága császári protectiója

*) Benkönél „hadak."

**) Benkönél „különös", a XVII-dik századi példányban „különösen."

alatt ki, a ki szembe szálljon veled? Ilyen nagyméltóságot nyujtó kegyelmességéről ha igazat akarsz mondani, bujdosásodban talán álmodni se mertél volna, nem hogy magadat azzal biztatni.

Ezeknek így létét minthogy a világ tudja, magad sem tagadhatod, és minthogy ő hatalmassága kegyelmességéből olyan méltóságot nyertél, dolgod csak az, hogy Istent szolgálj s légy hü; valamig ő hatalmasságának fogyatkozás nélkül való hűséggel szolgálsz, hiszszük Istent, senkitől bántódásod nem lészen. Ha pedig különben cselekszel, kivált a mostan előtted álló dolgokban, a fényes porta kivánsága effectumban nem mégyen e magyar szó, hogy a dolog *) nem jól lészen. Te úgy vagyon, hogy hatalmas császár kegyelmességéből oly állapotra juttál **), hogy crónikát illet, mert hol, s kinek adatott ez a mi néked? Alig hihetni az mig téged abban a székben ültettek, vajon gondolkodol-e róla hatalmas császárnak mennyi költségében telhetett? De mind ezek alatt te, én nem tudom magad eszedtől e? vagy más subductiójától viseltetel, hogy ő hatalmasságának adott esküvésidben comprehendáltatott fogadásod mindeddig is nem effectuálád. Summa summárum, mindeddig is sem egy szódnak nem állál, sem egyetlen egy leveledben igazat nem írál. Az mennyi attestátiókat hatalmas császárunknak előtte erántod töttem, ha édes atyád löttem volna is, csak annyit cselekedhettem volna, mert én voltam az, a ki elhitettem ő hatalmasságával azt, hogy csak most talált Erdélynek egy olyan fejedelmet, a ki nem csak hü, és hiteles, de oly discretiójú is, kivel ha akarja a porta szolgáltathat is secure; én mondottam ezeket

*) Benkőnél „dolgod bizony."
**) Az az jutottál.

felöled hatalmas császárunk elött azzal az affectióval, melylyel senki eránt kivületted azon a forumon nem voltam, s nem buzogtam; erről részszerint nem régen discretus Szalánczi István nevü embered által tudósitottalak vala szóval is, de te engem szégyenbe ejtél, s uram fényes portáján orczámat megpirítád, mert a mely dolog eránt felöled feleltem, máig is mind valóság nélkül van, sőt contrarie folynak, úgy hogy egy ő hatalmassága előtt való jó szóra erántad nincs már mező.

Felőled miket írnak, s miket mondanak, csak harmadát vajha tudnád, magadat másképen alkalmaztatnád, hatalmas császárnak háborús elméjét sopiálnád, s azzal minket is miattad nyomó szégyen alól subleválnál. Az egész magyar nemzetnek nem hittem annyit mint neked egyedül, s nem is különben szerettelek, mint az édes gyermekemet, melynek dictámenje szerént mindenkor jódra czéloztam, még izzadva is, de mint békéljem meg veled, nem tudom.

Vajjon hatalmas császárunkat minek tartod, s kihez hasonlítod? A német császár az egész világon summus haeresiárcha lévén, ide járó levelében hatalmas császárunkat mint becsüli s minémű szolgálatját ajánlja ha látnád! Kiváltképen hogy mi abban semmi változást nem látunk sem tapasztalunk, hanem mindenkor a mit mond, abban találjuk; hatalmas császárunk kedve keresésében mit nem mivelt jól tudod. Ha tovább megyünk a persiai monarcha királyi nagy ágból való nagy király lévén, kinek hadakozása a világnak négy plágáira kihat, országa sok, mindazáltal annyira condescendált, hogy nevezetes követit küldvén ide a fényes portára, csak keves*) ajándékokat

*) Benkőnél „csak köves."

tizenkétszer való százezer arany érőnél többet hoztak hatalmas császárunk számára, egyéb ajándéki is sokak igen; de mind ezekkel is még eddig hatalmas császárunknál csak audientiát is sem nyerhettünk, sőt itt heverve jövetelökkel együtt majd nevök is elvész, hatalmas császárunk csak rájuk se tekint; annyi igéreteket tészen, hogy csak kimondani is nehéz. De hogy hittel tött fogadásiban csorbát tött, ellene szerdár rendeltetvén nagy hadat küldöttünk reájok.

Mind ezek, hogy mint a fényes nap világosak, magad is tudod, kikhez comparate szólván néked s Erdélynek mennyi erőd lehet, világos. Az is nyilván vagyon, hogy amaz nagy hirrel hadakozó szultán Szulimán császár idejétől fogva szultán Murád császár haláláig mennyi lakosokkal bővölködött légyen, Erdély országa hatalmas császárinknak mint egy veteményes kertök lévén, nálunknál jobban tudjátok, ugyan hatalmas császárunk árnyékában nyert s gyüjtött javok és békességök vajon melyik hazában volt? de ezt nem*) tudták megbecsülni, hanem rebellióra erumpálván Istennek mennyi itéletibe ejték magokat, mi szükség mondani, mert jól tudjátok, mi következék reája, mind hazátokra s mind magatokra. Onnét a hová szolgálátok, hányszori rebelliótok után mente ki hatalmas császár benneteket, tudniillik a német kezéből? s mégis ő hatalmassága Erdélyt mindenkor kezeteknél hagyta, ha mi nyavalya ért benneteket s valjon hatalmas császárinkon kivül ki segitett? de a mi szebb dolog, hogy Erdély fogta magát s elpártolt, s hatalmas császárink csak adton adták a gratiáját, melyet ha ponderálni tudnátok, midőn annak hálájára

*) Benkőnél „de azt sem.“

elégségtelenségteket meg kellene vallanotok, akkor a vött jókért mindjárt lábbal rúgtok.

Lippa s Jenő várait mint hatalmas császárinknak ös helyeit Bocskai István, Rákóczi Zsigmond, Székely Moyses, ezek előtt pedig Báthori Zsigmond is megigérték volt, kihagyván ezeket a helyeket még azokból az Athnámékból is, melyeket a fényes portától impetráltak, azért hogy igéretök szerént assignálhassák a fényes portának, de rövid életök miatt nem volt idejök fogadásuknak.

Mikor pedig a fejedelemség Báthori Gábornak adaték, úgy tetszik magad valál fő követ, s akkor adatott Athnámédnak*) is az vala az egyik punctuma, hogy Lippa és Jenő kezünkhöz adassék; ha nem tetszett, miért nyúltál hozzá, de a mi nagyobb, hiszen tavaly a magad atyádfia Bethlen István, és az erdélyi nagy rendek közül Erdélyi István**) jövének be a fényes portára, kik tőletek Hitlevelet hozván, azokból is azok a helyek ki valának hagyva a végre, hogy assignáltassanak; sőt hogy kezünkbe adatnak, arról az ide hozott s küldött hitleveletek máig is existál, melyben mi is megnyúgodtunk vala, annak hive hatalmas császárunk is, azt praesupponálva Athnámét ada s külde megnevezett atyádfiától és követidtől, melyet annuálva elvöttél, s tartasz ma is.

Az miólta az a hitleveled ide jöve, s a szerént tölünk is mást nyere, azóta mennyi igéreteid extálnak nálunk, hogy azon helyeket ekkor s ekkor kézhez adod, tudod-e? de mi haszna, mert hitednek nyo-

---

*) Benkőnél s a XVIII-dik századi példányban „atnaménak.

**) A Pekry példányába szerző tollhibából ide írta „és az erdélyi nagy rendek közül felesen“ — minden más példányból hiányzik ez, mi nem is volt igaz.

mában volt a hiba. Végezetre mióta különböző conditióid, utánad minden résen túl volnál, meghala itt Nászuh pasa, melyen ujonnan kikapál, és iteratis figmentis a dolognak tovább való vetésére ide jött leveledben miket importálál, arra akkor meglött volna válaszod a fő vezértől ő nagyságától; tandem ultimarie, mind publice, s mind in privato, tulajdon kezeddel irt titkos leveled jöve, melyben is ujabban erős hittel assecurálál, hogy nevezetes pünkösd napotokon vagy élet, vagy halál, assignáljátok, és ha eddig a német kéznél való várait apprehendálhatjátok is, ha nem is, minden bizonynyal akkor hitetek s fogadástok szerént kétség nélkül kezünkbe adjátok, ez iránt is leveleitek itt vagynak, még pedig nevezetes notabénével. Hatalmas császárunk tartja is, de nem csak ezeket, hanem mind a melyeket az előtt küldöztél, s mind annál inkább ő hatalmasságának szemben mondottál, begyibe rakva zsugorgatja. Terminált napjaidon vajmi sok hónapok hágtak által, s még sincs a valóság, melyekkel bizonynyal, hidjed, sokat nehezültek dolgaid ő hatalmassága előtt.

A felső arany békességben, mikor Lippa és Jenő hatalmas császárunk kezében volnának, Erdély emberrel, mint a pomagránát béllel, teli vala, mégis elférnek vala; most mikor az akkori lakosoknak fele sincs, a pusztában maradt szőlők, s szántóföldek nem lehetnek elegek a dézmául maradt incoláknak, mely insatiabilitas szerzi, hogy a maga kertitől is hatalmas császárunknak csak egy almácska is nehezen adassék.

Mi, jó fiam, ezeket barátságosan akarók megírni, és mivel mind Erdélynek, s mind az egész magyar nemzetnek jót kivánunk, nevezetesen pedig tite-

ket mint fiunkat tartunk, hozzátok való szeretetünk belső, és kiváltképen való; azért hidd meg, hogy azon várak eránt tött sok akadályoskodásod nem kevés haragjára valának okok hatalmas császárunknak, de medgyek?*) imezúttal, mind érkezett leveledet még az egyszer assumálván, s mind kapitihád esküvésit admittálván, mind ennyi refractáriuskodásaidra indult haragját is ő hatalmasságának kiirhatatlan izzadozással csendesitettem, tartóztattam addig, mig avagy csak irtad fő követed beérkezik. Igy értvén azért jó Fiam a dolgot, levelemet jól megolvasd, az dolognak is végét jól meggondold, mert ha ezúttal is Lippa és Jenő hatalmas császárunknak kezére nem kerülnek, senki az eránt való haragját hatalmas császárunknak el nem fordítja, ha mind magatokat, s mind országtokat valami non putarem érő legyen,**) Isten bizonyság közöttünk, hogy mi nem leszünk okai, hanem ti, mert Huszt, Kővár, Nagy-Bánya, és Máramaros kerülvén, ezeket okul nem vethetitek, úgy tett szik is, ezeket is hatalmas császárunk szerencséje adá kezetekbe; de én nem tudom jó fiam ki eszén jársz, külömben ha helyesebben gondolkodva, azon várakat előbb assignáltad volna ő hatalmasságának, az megnevezett váraitok eddig se lettek volna német kéznél, hamarabb hozzájok juthattatok volna, mert jól tudja azt a német, hogy valamig Lippának és Jenőnek kezünkhöz való assignálásában refractariuskodtok, mindaddig a porta nem hágy nyugodnotok; de mi ugy tudjuk, hogy mihelyt azon várakat kezünkbe adtátok volna, talán más nap mindjárt oda hagyták volna a németek minden helyeket, tudván azt a né-

*) Benkőnél „tudjuk?"

**) Benkőnél „ér, legyen."

met, ha affélével izgálkodik, a fényes portahaddal compescálja őket.

De hogy itt a németekkel való scrupulust se obiiciálhasd, híretekkel légyen, hogy nem csak Lippát, Jenőt, de ha Erdélynek több részeit nekünk adjátok is, nekünk azt izenték, igérték, hogy ők bizony semmitse gondolnak véle, nincs semmi ez aránt, a mit nem tudnánk, úgy hogy teljességgel semmi a mit objiciálhatnátok, már nincs, s meg sem hallgatja; hanem az dolog csak az, hogy a szemed felnyisd, hatalmas császár haragját csendesics*) mert ez a dolog tudjuk jól, hogy az erdélyi incolákkal is iteratis consiliis decernáltatott, nincs mivel hálálnod.

Minekokáért minthogy mi is ezuttal atyai indulattal költünk ki melletted, igyekezzetek ti is követeiteket úgy expediálni, hogy írástok szerént azoknak jövetelök sopiálja hatalmas császárnak kivánsága szerént e controversiát, úgy mind magad, s mind az ország meglátjátok ő hatalmassága minéműi uratok lészen, bizonynyal hivén magad eránt az előbbinél nagyobb tekintetét, az ország eránt pedig a terhesebb kegyelmességet. Ellenségeitek is hiszszük Istent, jobban lábok alá néznek, ugy hogy se egy, se más felől senkitől káros és ártalmas mótussal ne impediáltassatok. Ha pedig a várak ugyan csak nem lesznek, híreddel legyen, hütömet irom, nem jól lesz a dolog, késő sopánkodással, sero sapiunt Phryges.

Ezek én tőlem vagy tanács vagy intés, akármelyiknek vedd, úgy lesz jobb, ha a dolognak elein gondolkodol inkább, mint végén bánkodol; ezen emberedtől izentem szóval is rövideden, csak magától

*) Benkőnél „csendesitsd."

értsd meg, és cselekedd azt, a minek öröm lebet kimenetele. Én soha ezt a szégyent, melyet éretted és Erdélyért szenvedek, nem szenvedtem soha, hiszem s reménylem, hogy ez orczapirulást eltörlöd rólam, melylyel az én atyafiságomnak is mind qualitását, s mind quantitását úgy fogod meglátni, a mint kívánod, mert akármi e forumon lehető dolgodért is nem fognak emberid segitségért kivülettem másra szorulni ha Isten engedi. Ezek után többet irni mi szükség?

Jó akaró apád kajmekam Gyürcsi Mehemed pasa.

Ez után a levél után az erdélyi urak közül vén Balassi Ferencz érkezik követséggel a fényes portára, kinek is követsége hozta levelével egy vala, e szerént. *)

Felséges hatalmasságu, nékem pedig mindenképen nagy kegyelmességü hatalmas császárom, igen alázatosan orczámat hatalmasságod lábaihoz súrolva kérem Istent, hatalmasságodnak minden napjait ezerekké tegye, minden gonoszok ellen hatalmasságodat őrizze.

Erdélynek régi ős, tös, gyökeres uri szolgái közül, ez alázatos levelem bényujtó Balassi Ferenczet küldöttem bé ez alkalmatossággal hatalmasságod fényes portájára, orcza súrolva azzal a dologgal, melylyel ennek előtte hatalmasságod előtt igéretet tettem vala, hogy t. i. az igéretben forgó várak közül, Lippát. Solymost, Tóthváradját, Veprest, Facsádot,

*) Megvan egykoru latin forditásban Rozsnyai gyüjteményében gr. Mikó Imre birtokában.

Mardsinát, Aradot, Siriucset, és Monostort hatalmas császárnak assignáljuk egyszersmind, de szükség, hogy hatalmas császár postán küldjön egy parancsolatot Deák Mehemed pasának a végre, hogy a tömösvári zászló után hallgató hadakkal szálljon táborba Tömösvárhoz, és mihelyt levelünket veszi, azon ő hatalmassága hadaival mindjárt jöjjön mellénk Lippához, hogy a várakat én is adhassam kezébe, ő is rakhassa meg praesidiummal, holott is azon várakat megüresitjük, és irásunk, s igéretünk szerént assignáljuk is.

A mig ezen váraknak assignáltatásokról tölünk és a tömösvári pasától a fényes porta tudósíttatik, hogy ezen Balassi Ferencz nevü fökövetünk addig a fényes portán zálogul subsistáljon, mind az országgal együtt meghagytuk néki. Jenöt ez úttal nem assignálhattuk, mert a benn lévő Pethneházi nevü kapitány igen megátalkodott vakmerő ember, és ha kezéből erővel kelletnék kivenni, nem kevés vérrel, de sok költséggel mehetne végbe, mert az hely is erős, a vitézlő rend is benne sok, hanem hogy mégis szómnak állhassak, kénytelenittettem egy Bajom nevü várat 30 ezer talléron alkudni és azon Pethneházi kapitánynak igérni, ki is igy cédált, hogy Szent Demeter napig idő adassék nékik mezei javoknak bétakarittatásokra, külömben semmiképen sem lehetett. Ez aránt kérem alázatosan az hatalmas császárt, lám nem igen nagy dolog, ne neheztelje azon praefigált ideig kegyelmes amnestiájával respiriumot adni, akkor azt is assignáljuk. Ez aránt hatalmasságod kajmekám szolgájának bővebben irtam, onnan is hatalmasságod megértheti a dolgot. Távol legyen én tölem, hogy hatalmasságodnak legkisebb parancsolatja ellen is vét-

sek. Ezek után hatalmasságodé a parancsolat. Hatalmasságod szolgája Bethlen Gábor.

Az az athnámé, melyet akkor adott a porta, mikor Bethlen Gábor Kassát a hét vármegyékkel együtt Erdélyhez foglalta.)*

A fényes hatalmi, felséges igéjü szent és nagyságos Istennek véghetetlen kegyelméből prófétánkra két világnak napjára Mahomedre (kin az üdvezitő Isten kegyelme legyen) mint kalaúzra nézve, amaz négy tanitványokra, és minden nagy Szentekre való tekintetből.

Én ki a mostani időbeli királyoknak királya, és a világ fejedelminek világos bizonysága, a föld császárinak ékeskoronája, a felséges mennyei királynak ajándéka, amaz nemes és tilalmas Sanctuáriumnak szolgája, második világ biró Sándor, amaz szent plágának, amaz nemes és szent városoknak Meckának, Midiának, amaz nemes szentnek, Jerusalemnek, Bozrának, Ahszának, Hábesnek, Szivásnak, Merásznak, Szénának, Katifnak, Aegyptusnak, Damaschusnak, Betthlehemnek, Mesopotámiának, Pamphiliának, Vánnak, egész Gyürd és Gyürcs országoknak, Anatóliának, Macedoniának, Ciliciának, Caesariának, Cyprusnak, Tónisnak, Fejér s Fekete tengereknek, Vaskapunak, a Kapcsáki síkságnak, Moldovának, Havasalföldének, s amaz királyok nagy kivánságának Constantinápolynak (kit Isten minden gonoszok ellen megoltalmazzon) az egész Görög- birodalomnak, Bosznának, Tömösvárnak, Egernek, Kanizsának, Bu-

*) A XVIII-dik századi példányban oldalvást irva: „1619" Megvan egykoru latin forditásban Rozsnyay gyüjteményében.

dának, és több ezekhez hasonló nagy jövedelmü helyeknek, eget verdeső váraknak, kiterjedett birodalmi nagy plágáknak fejedelme, királya és császára, császár fia, szultán Murád császár vagyok, ki szultán Ahmed fia, ki szultán Mehemmed fia, ki szultán Murád császár fia vagyok. Titeket kik birodalmim megegyezésével azok közül lévő Erdély országával megegyezve*) fényes portám hűségére állván mostani magyar király és erdélyi fejedelem Bethlen Gábor, ki a Jézust követő nagy fejedelmek között dicsekedésre való öröm (kit Isten jó véggel áldjon meg) Kassa városával együtt Abaujvár, Zemlen, Borsod, Szathmár, Bereg, Szabolcs és Ugocsa nevü hét vármegyéknek Messiást és Jézust való, követő fejedelmi, és egyéb nagy rendü tekintetesi s azon Bethlen Gábornak directiója alatt lévő lakosoknak felső, közép, alsó tisztei vagytok (kiket is Isten jó véggel áldjon meg) és titeket is kik az egész magyar nemzetnek hajdúsági vagytok, a megírt hét vármegyékben t. i., mivelhogy a nagy Isten kegyelméből, azután a mi segedelmünkből Erdély, s a megnevezett fejedelem dispositiója alá állottatok, és fényes portámhoz valóságos hüséggel a feljebb való időkben az német ellen való hadakozásokban is serényen megmutattátok magatokat barátinknak barátinak, ellengséginknek ellenséginek lenni, győzedelmes hadainkkal együtt cooperálván kivánt kimenetelit hadakozásinknak. Hüttel assecurállak én is, hogy ha említett Bethlen Gábornak, vagy mostani Ferdinánd királynak életekben vagy holtok után akármely király, ezen említett hét vármegyék, és Kassa lakosit és praenotált hajdúságot

*) Benkőnél s a többi példányokban: „Titeteket, kik birodalmim közül levő Erdélyországával megegyezve."

boszuállással infestálna, ellenek hadat indítván nyomorgatná, valamig ez mostani formán és rendszerint Erdélylyel együtt velünk híven tartják barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi lesznek: hatalmas eleim közül üdvezült Szultán Szulimán császár (kin az Isten bünbocsátó kegyelme légyen) idejében valamint Erdély országa őriztetni és protegáltatni szokott volt, titeket is hasonló oltalommal békességben és csendességben tartlak. Ha a német részről ellenetek hadak indittatnának, fényes portámra adjatok hirt, hogy valamint fényes hitünk és méltóságos becsületünk kivánni fogja, Otthomanica potentiánk szerént hadainkat inditván, a nagy Isten segedelméből, bosszúállással succurrálunk ellenségtek ellen. Telhetségesen igyekezvén titeket azoknak kezekből kiszabaditani. Ti azért ki a megírt hét vármegyék lakosi, nagy rendei, és hajdúsági vagytok, a mig Erdélylyel együtt modo praedeclarato, mint fényes portámnak igaz hívei, ide való köteles tökéletességetekben megmaradván híven szolgáltok, s megírt fejedelemmel együtt tartjátok: Én is fogadom, s esküszöm is az mindenható fényes és felséges igaz Istenre, sok áldást szülő sok csudáju prófétánkra, minden nagy szenteknek boldogult lelkekre, hogy valamint egyéb birodalmimat, úgy titeket is minden ellenségtek gonoszi ellen, és káros intentiói ellen Isten jóvoltából protegállak, melyhez csendes elmével támaszkodva tartsátok magatokat. Szultán Murád.

Alsó-Németországban, szabad jó akaratjok szerént öszveesküdt tartományoknak a fényes portára küldött, s fejedelmi ordoktól érkezett nagy követ hozta levélnek fordítása jött 1. oct. 1012 a Mahomede.)*

Az mint mindenkor victoriosus, úgy mindenkor Augustus császári ágyból való Szultán Ahmed császárnak, az egész Otthomanica natio birodalminak, császárának, napkeleti minden birodalomnak birójának, minden királyoknak, az alsó németországi provinciáknak szabad jó akaratjok szerént öszveesküdt s állott fejedelmei, nagy rendei, szolgálatjokat ajánlják, és Istentől kivánják, hogy hatalmasságodat kivánt jókkal megáldja, és minden napjait ezerekké tegye.

Hatalmasságodnak mint mindenkor győzedelmes császárnak légyen méltóságos tudtára, sok ideje szegénységünk relátiojokból értjük, s külömben is világos nálunk az, hogy hatalmasságod minden birodalmiban igen emberségesen tractáltatnak jövő járó embereink, s azonban hatalmasságodnak is hozzánk érkezett méltóságos leveléből értjük azt is, hogy fejedelmi rendeink, generálisink kiváltképen Kanta Murics nevü fejedelmi emberünk eránt, nevezetes emberséget követő kegyelmes intentióval volna hatalmasságod, melyet már meg is tapasztaltunk, s úgy hisszük hatalmasságod is eddig a mi dolgaink iránt informatus egészen. Hogy t. i. ab incarnato Christo 1604-ben az hispanussal nagy harczunk lévén, nem csak triumpháltunk, hanem Esluz nevü metropolisokat is expugnáltuk, annak portusát, és minden hajóit elnyertük, mely Flandriában vagyon, azon hajókból töb-

*) A „jött" szó Pekrynél tévedésből kimaradt. 1021 oct. = 1612 maj. 2. Megvan latinul a Rozsnyai-féle gyüjteményben, gr. Mikó Imre birtokában.

bet ezernégyszáz töröknél szabaditottunk meg, kiknek is földünkben, a megmaradni akarók közül lakásra a hol akarják optiot nem csak engedtünk, hanem külömben is immunitálván arról nekik levelet adtunk, nagyobb része pedig hazájokba kivánkozván azokat is szándékokban nem csak nem impediáltuk, hanem megruháztuk, és útazásokban mindenütt költségek iránt parancsoltunk, meghagyván földünkbelieknek hogy eledeleket kiszolgáltassák fogyatkozás nélkül, ugyan ezeket hajóinkba rakván minden fizetés nélkül hatalmasságod birodalmában Tonusban *) és Caesareában szállitottuk által békével, elhisszük mind ezeket hatalmasságod császári, és alta sapientiája fogja ponderálni minemü mértékben való jó akarat legyen tölünk effélének elkövetése.

Mi barátságunkra ilyen specimenjét a mint eddig is mindenkor kivántuk mutogatni, hasonló kivánsággal akarunk megmaradni, tovább is, hatalmasságod is minket császári nevezetes kegyelmességére méltóztatván birodalmiban tartson jó akaróinak és egy támasznak, és hajóinknak szabados passust engedvén, kereskedésünket facultálja, mert a mi marháiuk a világnak minden portusin nemcsak becsületben vagynak, hanem azokat nagy kedvességgel is viszik és vásárolják, tudván azt mindenek, hogy a mi confoederata provintiánkban legtöbb lévén a marha, a világnak minden részeire hordják, veszik, s adják, de a kalmár árun kivül is, sok szükséges ráritások találtatnak közöttünk, ki ki a mit s melyre akar, böven szállithat. Minekokáért hatalmasságod császári kegyelmességéből való nagy bizodalmunk szerint igaz és

*) Benkönél „Tomisban.“

hiteles emberinknek, hatalmasságod birodalmában lévőn portusokra kiszállani, s ott szabados vásárt inditani, adni venni engedtessék meg, mivel más birodalmakban is mint hiteles hű emberek a mi provintiánknak kereskedői becsülettel tractáltatnak, ez aránt hatalmasságodnak is alázatosan instálunk.

Azon közben alázatosan jelentjük azt is hatalmasságodnak, hogy kereskedő szegénységink hajói a Fejértengeren holmi gályákra, hajókra, és sajkákra találván, hajóinkban belé kaptak, elrablották hajóinkat, hajós mestereinket Tonusba *) és Caesaréába vitték, több helyekre is eloszlatván őket, ma is sanyarú rabságban tartják, mind maguknak nagy károkra, s mind itthon lévő atyjoknak s házoknépének nagy siralmokra és keserűségökre, kik is ma is szomorúságos gyászban keseregnek utánok.

Ez aránt még is alázatosan instálunk hatalmasságodnak, mutassa császári kegyelmességét birodalmink incoláihoz, mert mi pátiensinknek keserves romlásokat tartozó kötelességünk szerint szánjuk, ilyen indulattal instálunk hatalmasságodnak is hozzájok nyújtandó kegyelmességéért teljes reménységgel. Ezen dolog eránt expediáltuk hatalmasságod fényes portájára nevezetes nagy discrétiojú becsületes Cornelius Hágh nevü fő követünket, még is alázatosan kérvén hatalmasságodat, hogy feljebb számlált emberségünket ne elfelejtse, hanem megtekintse, holott mi is azon jóakaratinkat, senki nem kényszeritvén, tulajdon emberséget indulatinkból cselekedtük hatalmasságod török embereivel, de a mi ezek felett vagyon, hogy mióta mi regnálunk s a hispanusokkal hadakozunk,

*) Benkőnél „Tonisba."

soha sem hatalmasságod, sem országi ellen hostilitást sem mutattunk, sem annál inkább affélével hatalmasságod alatt valóknál kárt nem tettünk, sőt magunkat csendesen és békével viselvén, mindenkor jó akaratot mutattunk.

Kihez képest hatalmasságod is igazságos dictamenje szerint császári kegyelmességéből cselekedje azt, hogy birodalmában a megnenezett Tonusban, Caesáreában, és más helyekre is valaholott ezen elraboltatott embereink találtatnak, minden sarcz, és egyéb exactiók nélkül restituáltassanak parancsolja meg. Annak felette stricta comminatióval promulgáltassa azt is, hogy mind kapitányok, bégek, és egyéb minden rendbéli tengeri tisztek supersedeáljanak, igaz útban jövő járó menő minden kereskedő embereinknek hagyjanak békét, a mercimoniumban őket ne impediálják, annál inkább sohul meg ne fogják, s meg se tartóztassák, mely szerént mi is most is meghagyjuk, s az előtt is meghagytuk, hogy hatalmasságod alá hallgató kereskedőket, akár hol találják is, semmibe se impediálják, se személyekben ne háborgassák, se javokban meg ne kárositsák, sőt mindenütt az hol kivántatik, az szükséghez képest illendő becsülettel succuráljanak. Azok is ilyen edictuminkhoz tartván magokat, úgy tudjuk mindeddig is efféle exorbitantiák aránt ellenünk való igaz panasz nem igen esett.

Ha kik hatalmasságod birodalmának lakosi, és kereskedői közül hazájokból kiindulván, erre járni akarnak jövések menések, barátságos adások és vevések is oly szabados, hogy valaholott mennyit akarnak, annyit múlatnak, adnak és vesznek, a mikor akarják akkor redeálnak kár és félelem nélkül, vámot

s harminczadot sem adott többet a régi jó rendnél, csak annyit a mennyit akármelyik confoederatus kedvesebb atyánkfiai és szomszédink. Hatalmas császártól is ilyen jókat várunk, és teljes reménységgel hisszük is, hogy hatalmasságod elébb emlitett instántiánkat kegyelmesen admittálja, melyet mi is minden időben tehetségünk felett is meg igyekezünk emliteni.

A több dolgokat a megnevezett Cornelius Hágh követünktől ha nem nehezteli hatalmasságod megértheti, mely aránt is alázatosan instálunk hatalmasságodnak fényes portájára felbocsátani s véle szemben lenni, meghallgatni, és a mint nekünk, ugy neki is teljes hitelt adni méltóztassék. Ezek után kérjük Istent, adjon mindenkor ellenségin győzedelmet, és hosszú élettel minden szives szándékában előmenetelt hatalmasságodnak. Költ Hollandiának Hága nevü városában 13. Aug. 1611 ao.

Hatalmasságodnak mindenkor kivánsága szerint való jó akarói Alsó-Németországnak szabad jó akaratjuk szerént hittel confoederatus fejedelmi és nagy rendei.

*Ezt a punctális levelet az erdélyi fejedelemnek Bethlen Gábornak testvér atyjafia Bethlen István és az erdélyi urak közül Erdelyi István hozták a fényes portára 19. oct. 1023 *) Mahomede.*

Világ refugiuma dicsőséges és hatalmas császár; a mi kegyelmes urunk az erdélyi fejedelem ő nagysága, és az erdélyi három nemzetből álló minden la-

*) A Pekry-féle példányban irás hiba 1623. 1023 oct. (az az rabiülahir) 19 — 1614 maj. 29. Az én példányomban, valamint a latinokban oct. 1. áll.

kosok hatalmasságodtól ilyen punctumokkal kivánnak igen alázatosan uj athnámét.

1. Hogy hatalmasságod a mi kegyelmes urunknak az erdélyi fejedelemnek uj athnámét adjon.

2. Mind az előbbeli boldogult s mind mostani hatalmas császárok idejében, ha az idő úgy kivánta, hogy az athnámé is újuljon, s az fejedelemség is változzék, ez aránt való liberum arbitrium és libera electio, minthogy mindenkor az ország kezében volt, ezekre, s ezeknek affirmátiojokra nézvén is hatalmasságod annuentiáját kivánjuk, és mind fejedelmünk s mind országunk instálunk alázatosan hatalmasságodnak, hogy ezekben bennünket tartson meg, hogy mikor Isten rendeléséből mostani fejedelmünk, s ezután is leendők meghalnak, és a fejedelemségnek újulni kelletik, hogy az áthnámék szerént a libera electio az országé legyen, és ez mostan adandó athnámében inseraltassék, roboráltassék, az választandó fejedelem pedig haza fia legyen, arra idegen nemzetbeli ne admittáltassék.

3. Mikor a fejedelemség változik, valakit országunk három nemzetből álló lakosi az egész Status tetszéséből választnak, annak mind mostani hatalmas császárunk s mind következendők annuállyanak, confirmállyák, s a régi sokás szerént botot, zászlót, tollat, lovat, és egyéb eddig szokásban vólt requisitumokat kiszolgáltassanak, hogy affélének megküldésével császári satisfactiojok világos legyen, kit is osztán, hogy hatalmas császárok minden ellenségek ellen oltalmazzanak, s oltalmazni tartozzanak, ezen athnámében feltétessenek, csak hogy iterato is a fejedelemség kivül valónak ne adassék.

4. Hatalmas császárunk kegyelmességéből kö-

rülöttünk minden országok csendességben és békességben s jó securitásban vagynak, nyúgosznak, mi pedig ennek előtte hat esztendőkig a fejedelmeskedő Báthori Gábornak nyughatatlansága külömb külömbféle hadakat hozván a szegény hazára, igen elpusztultunk. Melynek megorvoslására kelletvén hatalmas császárunknak is hadait küldeni, azok miatt is iterato romlottunk, s ma is azon romlásban vagyunk, melyeket mind hatalmas császárunk, s mind a méltóságos vezérek jól tudnak, a mi része hazánknak a feljebb emlitett hadaktól láttatott volna, hogy már megmaradni, azok is már német kézre esvén ma is birják, holott azokból reményljük vala hatalmas császárunknak talán valamit szolgálhatunk. Mivel azért országunknak nagyobb része elromlott, mely része német kézre szállott, alázatosan könyörgünk hatalmas császárunknak, boldogult praedecessorinknak jó szokások szerént mutassa nevezetes kegyelmességét adózásunk aránt, melynek mi sem qualitássát, sem quántitássát, sem időt, sem helyet szabni nem merünk. Relegálunk egészen hatalmas császárunk császári nagy discretiójára.

5. A feljebb való időkben, mind a török részről s a mi részünkről a végekben tudatlan bégek és kapitányok tétetvén, egyik a más végeinkben lévő városink és faluink károkra uem kevéssé exorbitáltak, mely hogy ennek utánna ne légyen, Lippa és Jenő, mikor török kéznél voltak, és ezekkez hallgató több körül lévő városok és kastélyok is, valamely városok és faluk akkor azokhoz voltak hódolva, azok azután is, az említett várakkal együtt hatalmas császári, hozzájok tovább nem is praetendálunk. De az mely városok és falukhoz sem adóztak, sem hódoltak, azok

ezután is hatalmas császártol minden praetensio nélkül immuniter maradjanak. A véghelyekben pedig ennekutánna értelmes és habilis tisztek collocáltassanak, és azoknak, nevezetesen gyulaiaknak, szolnokiaknak és tömösváriaknak severe imponáltassék, hogy ne erumpáljanak, hanem a régi birtokban maradjanak. A debreczeniekhez is mutassa oly kegyelmességét a porta, hogy a mi eddig ususban nem volt, azzal őket ezután se terheljék, hanem a rendszerént valóval légyen a contentum, melyről is specialis impositiója adassék hatalmas császárunknak írásban, mert eddig is a mi kegyelmes urunk s fejedelmünk assecurálta őket, külömben régen elszéledtek volna, mely bizonyval hatalmas császárnak nagy kárára lenne, azért kiváutatik s szükséges is, hogy ez aránt is alázatos instantiánk szerént protegáltassanak, szokás ellen való újjitásokkal ne aggraváltassanak.

6. Minden rendbeli kereskedő emberek Erdélyből hatalmas császár országában szabadosan járhassanak, jöhessenek, mehessenek, bántodások ne légyen, za harminczadló helyen harminczadoljanak, másutt ne, a harminczadló helyeken is, csak annyi harminczadot adjanak, a mint feljebb való jó békességnek idején adtak, többet ne, csak egy fillérrel is, többel való exactiókkal ne is remoráltassék. Hasonlóképen hatalmas császár birodalmabéli kereskedők is a mi országunkban szabadosan jöhessenek, mehessenek bántodás nélkül. Egy szóval, a megírt rend aránt mind két részről az közönséges igazság intacte megtartassék.

7. Ha valamely publicae pacis perturbator fogná magát, s hazugsággal, hamis levelekkel hogy már ország neve alatt fejedelmünk ellen panaszolnának,

az ilyenek ha meghallgattatnának is, de mindjárt hítelek ne légyen, annál inkább relatiojók, informátiojok executioban ne vétessek, hanem fejedelmünknek, és az országnak a fényes porta adjon hírt, és az olyan intervenientiáknak jól végére menvén, ha az olyan informatiók sinistráknak találtatnak, mások példájára keményen megbüntettessenek, és az olyannal érdemelhető harag, mint igaz talio, a vádlók fejére redundáljon.

8. Megesett ez is gyakorta, hogy némelyek a midőn senkitől nem iniuriáltatnának is, mindazáltal a magok sorsával meg nem elégedvén, csak azért hogy zürzavart indithassanak, hatalmas császár országában transfugiáltak, s transfugiálnak naponként, affélének hatalmas császárok hítelt ne adjanak, hanem a praetensio in rei veritate elucescálván, az ilyen hamis praetendens megfogattassék, és vagy Törökországban in loco dolosae lamentationis, vagy fejedelmünk hűségére való kegyelmes tekintetből kézhez adatván, itt mi közöttünk, ha megérdemli, halállal büntettessék.

9. Találtatik néha olyan ember is, ki a pecsétnek formáját viaszra vévén az ötvössel kimetszeti, és vagy az ország, vagy a fejedelem aránt majd megorvosolhatatlan strepitust moliálnak, imitálván a fejedelmek manusit a subscriptióval, mikor azért ilyen illetlen és hallatlan nagy fraus interveniál is, azokat az interveniálókat is hatalmas császárunk fejedelmink hűségére való érdemes tekintetből halállal büntessék.

10. Az erdélyi környékben lévő passáknak, bégeknek, moldovai és havasalföldi vajdáknak is severe imponálja hatalmas császár, hogy fejedelmünkkel ba-

rátságosan éljenek, de ne úgy hogy csak ma, s holnap, hanem mutua jó relátiojok mindenkoron légyen, hogy igy az egyező értelem hordozza magával, mindenkor az ő hatalmassága országinak csendességét, távoztassa pedig mind azt, valamennyi*) a fényes portához való hűséget impediálhatná, szemek s fülök felénk szüntelen vigyázzon, s hallgasson, hogy ha, kitől Isten oltalmazzon, a fényes porta ellenségei aránt valami ártalmas intentio hallatnék, se tél, se nyár ne obstáljon, hanem ottan, mihelyt kivántatik, succurráljon.

11. A végbeli passáknak és bégeknek ez is interdicaltassék, hogy semminemü embereket se raboljanak, se egyéb akárminemű jókat ne subripiáljanak, alattok való vitézlő rendeket afféle dolog aránt zabolában tartsanak. Az mi méltóságos fejedelmünk is severa impositióval, részéről hasonlót observál. Ha kik contumacia ducti mind két részről ez ellen impingálnak, halállal büntettessenek.

12. Az eddig elraboltak indifferenter, akárhol találtassanak, megszabaduljanak, nevezetesen valamennyire a fényes portán is kapitiánk akadhat, hatalmasságod áldott napjaiban, a közönséges szabadulás azokra is elhasson, mely dolog aránt kapitiánk hatalmasságod divánjában az méltóságos miniszteréket requirálhassa, ez is ezen athnáméban inseráltassék.

13. Ennek előtte is minden időben valamikor követeink, kapitiháink a fényes portára, s onnét jöttenek s mentenek, útazásokban nem csak emberségesen tractáltattak, hanem úti költségek is hatalmas császár

*) Benkőnél „valami.“

tárházából járt, mely is hogy ne tolláltassék, hanem continuáltassék, ezen athnámében inseráltassék.

14. Méltóságos fejedelmink magok szükségeire és holmi vásárlásra nézve kéntelenittetvén néha sót szállítani Lándor-Fejérvárra, ebben légyen annyi külömbsége másoktól, hogy ne vétessék harminczad tőle, méltóztassék hatalmas császár erről is speciale mandatumot adni.

Ezekről a praemittált, dolgokról a fényes porta, nem csak kivánt athnámét ád, hanem az mi nem vólt talán soha többször vezéri embert Szkender passát, a Bosniai beglérbéget, és Deák Mehemed agát küldi Bethlen Gáborhoz a maga követivel együtt követségben, császári, személyére néző nagy becsületnek mesterséges impetratiója. Zölfikár Deáknak portai fötolmácsnak, Bethlen Gábornak kedves barátjának translatiója. *)

Erdély országának három nemzetből álló nagy rendeitől a fényes portára jött instántiának forditása 1026 a Mahomede, 1616 a Christo. *)

Világ refugiuma, dicsőséges, és hatalmas császár, mi egész Erdélynek minden lakosi, igen alázatosan hatalmasságod lábaihoz borulunk, és hatalmasságodat úgy köszöntjük, s kérjük a felséges mindenható Istent, hogy napjait hatalmasságodnak ezerekké tegye.

Nem kétlyük hatalmas császárunk mostani Er-

*) Ezen utolsó szó nines meg Pekryben, s az én példányomban. De Benkő Sárossi példányaiban s a latinokban be van igtatva.

**) 1026-ik év 1617 jan. 25. — nov. 30-ig terjed.

délyi fejedelmünknek Bethlen Gábornak mint hatalmasságod igaz szolgájának hűségében megnyúgott hatalmasságod, méltán is, mert valóban igaz is, megmutatván azt, Lippának, és több ahoz tartozó más derék hét váraknak, kastélyoknak hatalmasságod az aránt való parancsolatja szerént hatalmasságod kezébe lett assignáltatásokkal, mely várakat is a mint hogy sok ostromlással, úgy sok embereink veszedelmével, és feles költségivel kerité kézhez, mert a németek igen segíték őket.

Jenőt is assignálja hatalmasságodnak, de az ilyen hirtelen nem lehet, mert annyi vitézlő rend szorúlt belé, hogy ha úgy kellene lenni, három Erdélyni ember sem vehetné ki belőle őket, arra elkerülhetetlen, képen egy kis respirium kivántatik, hogy az idő alatt az benne lévők közzül, kit adommal, kit igérettel, kit egyéb symphorizáló ápolgatással fejedelmünk magáévá tévén, kivehessen, s maga dispositiója alá vehessen, hogy így azonnal azt is hatalmasságodnak assignálhassa, ezen az úton a németekkel való békessége sem sértődik meg, fegyvere is több ellenségére inkább érkezik, e mi romlott országunk is ugy maradhat jobb békességben.

Adónk dolga miben légyen, jól tudja hatalmasságod, nyavalyás hazánk hatalmasságod ős országa, mind hatalmasságod idejében, s mind annak előtte benne megfordult, s rajta sok ízben által ment idegen hadak miá mennyiszer romlott, pusztult, szélledt el, ki tudná számlálni? csak az elmult esztendőben is a német miá ötször sugorgottunk lovunk hátán, s Isten engedelméből hatalmas császár szerencséjére győzedelmeskedtünk mindenkor, melynek jeleit, a nyert

zászlókat, úgy tetszik meg is mutattuk hatalmasságodnak a fényes portán.

Moldovát is irrumpáló ellenségi ellen 20 ezer emberrel kelletvén megsegítenünk, s most is Lippát költséges uton appraehendálnunk, s assignálnunk, el hígyje hatalmasságod tiz esztendei adónál mind ezek nekünk többe kerültek; most is hatalmasságod arról való parancsolatja szerént fejedelmünknek nagy apparatussal kellett a refractáriuskodó kozákok ellen menni, holott hatalmasságod erdélyi ős országának lakosi, azt meghódoltató hatalmasságod boldog eleinek szultán Szulimán császárnak idejétől fogva szokás volt, egyszersmind nem hadakoztak s nem adóztak, ha adóztak nem hadakoztak, ha hadakoztak nem adóztak, kiváltképen hogy hatalmasságod Erdélyi ős országa olyan köz helyen van, hogy az egész keresztyénségnek közönségesen szemek arra néznek csak.

Mivel azért hatalmas császárunknak ilyen országa mint Erdély az keresztyénségben nincs, mi is mindnyájan hatalmasságod ős országának lakosi igen alázatosan könyörögnek hatalmasságodnak, hogy mind a feljebb számlált sok romlásinkra, s mind serény hűségünkkel haszonnal végben vitt nagy szolgálatunkra, légyen hatalmas császári tekinteti, és hogy következendőinknek annál is nagyob inditó ok legyen, hasznos hasonló szolgálatra, az említett restántiába lévő hat esztendei adót méltóztassék leengedni kegyelmessen, hadd hatalmasságod ilyen nevezetes engedelmes irgalmaskodásával éledjen valamit sok romlással el holt hazánk.

Tudjuk mi azt, hogy mind az adóval s mind az hűséggel adósok vagyunk hatalmas császárunknak, el

sem bocsátjuk soha míg élünk egyszer megragadt köntösét.

Jenőnek dolga egy kis várakozást kiván, és azt is hatalmasságod kívánsága s parancsolatja szerént assignáljuk hatalmasságodnak, hatalmasságod császári kegyelmességének izi sok, és nagy alázatosan könyörgünk hatalmasságodnak, hogy azt mi velünk is szegény megromlott Erdély országának lakosival, hatalmasságod hű szolgáival éreztesse császári mértékben, hogy arántunk való kegyelmes propensiója hatalmasságodnak minden szegeletire e világnak hasson el, mi is, annál is mint eddig nagyobb buzgósággal imádhassuk az Istent hatalmasságod szerencsés életiért.

A Tyupelü fia*) Márkó vajda is hatalmasságodnak hű szolgája, ki is, hogy mind méltóságos fejedelmünknek s mind magunknak országul hűségünk abban is megtessék az fényes portára küldött volt. Minthogy azért, most a moldvai vajda dolga kétségben forog, mind mi országostól, és méltóságos fejedelmünkel együtt felelünk fejünkig, hogy Markó vajda hatalmas császárunknak hű és engedelmes szolgája lészen, e dolog iránt hatalmas császárunk a méltóságos fő vezértől ő nagyságától bőven érthet. Alázatosan könyörgünk hatalmasságodnak megírt Markó vajdát méltóztassék Moldovában küldeni, hadd szolgálja hatalmas császárunkat a mi relatiónk szerént híven és igazán. Mind ez, s mind egyéb aránt lett könyörgésünkre is a könyörülő és kegyelmes válaszáért még is alázatosan instálunk. Isten hatalmasságodat sokáig éltesse.

Hatalmasságod alázatos szolgái: Erdélynek három nemzetből álló nagy rendei.

*) Az én példányomban „Tynpelus fia.“

Az ország nagy rendeinek fenn előszámlált instantiájokra hatalmas császár annuentiájából mufti Mehemed effendi és kájmékám vezeték nevű Ahmed pasa fő vezér szóval ilyen választ adtak.

Az mely hat esztendei adót, a feljebb való időkben azzal járó egyéb ajándékbéli requisitumokkal az ország bé akart szolgáltatni, de Báthori Gábor obstálván, eltartott, és egyéb efféle több törvénytelen cselekedetiért ő is fejedelemségétől priváltatott, s helyében a fejedelemségben Bethlen Gábor instelláltatott, tehát az a hat esztendői adó az országnak a fényes portától condonáltatott ugyan, de úgy hogy Lippa, Jenő és több appertinens várak és kastélyok hatalmas császárnak assignáltassanak; nevezetesen de facto Lippa, Solymos, Tóthváradgya, Vepres, Facsád, Mardsina, Arad, Sirints, és Monostor első tekintettel megüresíttetvén mindjárt kézhez adassanak, és mihelt az meg lesz, ottan csak hamar Jenő is meg üresíttessék és assignáltassék, akkor osztán az instantiára szóval leengedtetett adaja az országnak hat esztendőről, arról adandó condonationalis quietántiával ratificaltatik, s hatalmas császártól küldendő levélben inseráltatik. *)

*) A Sárossy féle példányban ide van igtatva Rozsnyay azon verse, mely a többiekben az athnámé után áll, s olvasható Mikó Erdélyi Tört. Adatok II-ik K. 342 l.

II. RÉSZ.

**) Magyarországi királytól Bethlen Gáborról, és Csehországi királytól Fridericustól, és Cseh, Morva, Slesia, alsó felsö Austria, alsó felsö Austria nevü hét országoktól a fényes portára jött követek azt declarálják közöttök és Ferdinánd a német király között minémü controversiák vagynak, és kivántságok is mi; mely egynehány rendbéli követeknek, és a Ferdinánd követének is expeditiójakat punctátim a fényes porta megértvén, s arról valóságos tanácsot tartván, a melyik fél a portának tetszik, és igaz törvény s jó ratio szerént excessus a békesség ellen benne nem látszik, maga közönséges javára, tessék a fényes portának ahhoz nyulni, míg az úton van.*

Primo Boldogult néhai szultán Szulimán vitéz császár idejében ilyen dolga vala, hogy mind Németh, Magyar- és Csehországoknak külön-külön koronás

---

*) A Sárossy féle példányban következő „nota" áll elől: „Ez a confoederatusok legatiója volt in anno 1619 mense Julio, kik is három rendbeli követeket expediálják egyszersmind a fényes portára örökös békességnek csinálására. Mely dolgot Ferdinándus hogy már ugy mint magyar király akarván interrumpálni, ő is solemnis legatiót institunál ezek ellen a portára, de amaz egyetértő 3 követek megnyomják a Ferdinánd követit, mert midőn mind az harmas, de egyes követek az ő kivánságokat, s mind a Ferdinánd követe azok ellen appositiót az fényes porta előtt egészen kiadá volna, a lőn a conclusum, hogy a magyar barátsága jobb lenne az németénél. Mely barátságnak megbizonyitására a török császár kivánságok szerént való levelet is küldött az magyaroknak, az németeknek nem kicsiny szomoruságokra. Vide circa finem sequentia puncta.

királyok vala, azután úgy esék a dolog, hogy mind Magyar, mind Csehországoknak a német koronás királya lévén, mind a háromnak a német lőn királya, és így a magyar koronához hallgató országoknak alkalmatosságával sok helyeken a török birodalommal szomszédossá és határossá lőn. Magyar királyságának koronája alá hallgató országok eránt is lőn csak hatalmas császárral való békessége, nem a német birodalom iránt, és így csak addig van a fényes porta békessége a némettel, a míg magyarországnak akaratjából királya.

Különös korona lévén azért a magyaré a németétől, vagy magok közül, vagy idegen nemzetből övék lévén a libera electio, a kit akartanak ő magoknak, azt választották királylyá, és azzal kellett aztán hatalmas császároknak mind a frigyet, mind a hűtleveleket a régi canonok szerént meg újitani és megtartani, de ennek már a német királylyal úgy mint nem magyar királylyal sem a békesség tartásban, sem egyéb véle való collusióban continuálodni nem illik, mert minekutána a német király nem magyar király, csak úgy mint német királynak hatalmas császárnak nincsen békessége, ezt ha erősiteni kell, legelső, s legnagyobb erősség ez. Mert ha valaki a németek közül romai császárrá akar lenni, külömben nem lehet, hanem azon kell meg esküdni, hogy mind addig míg a lélek ki megyen belőle a Mahómed vallása ellen halálosan hadakozik, mint annak legnagyobb ellensége.

Erre is ha bizonyság kell, úgy tetszik a Sitvei torokban lött békességnek 15-ik esztendeje, ez a Ferdinánd német király az óta harmadik császár, hogy császársága szerént conditionatus vólt arra, hogy a mahomedánusokkal holtig hostilitást tartson s harczol-

jon, vajon elmulatta e? Mikor a sitvei békesség lön, Rudolphus vala császár, azután atyjafia Mátyás császárkodék, azután ez a Ferdinánd lőn császárrá, kik mind hárman, minthogy magyar királyok is voltak egyszersmind, ennyiben békességet is tartottak hatalmas császárokkal, melyet avagy csak ezzel is megmutattak, hogy mikor confoederátiót és hütlevelet kellett ujjitaniok hatalmas császárokkal, magyar köntösben bútatták követjeket s igy küldözték a fényes portára. Interim császárságoknak sietőbb s titkosabb conditioi szerént csak nem szüntek a mahometismus ellen holtig hostilitást mutatni, mert vallásokhoz tartozó, s kezek alatt lévő nagy ész magyarságot mind Rudolphus, mind Mátyás és mind ez mostani Ferdinánd nem szüntek meg ottan-ottan Buda, Kanisa, Esztergom, Tömösvár, Boszna és több, hatalmas császár véghelyeire excurráltatni, és minden latorságot moliálni, mely is nemcsak nem hirek nélkül lett, sőt a magok tulajdon titkos impositiojokból volt, mely dolgok is más egynéhány punctumokból, ha Isten engedi jobban megvilágosodnak. Ezek most eddig ruminálttassanak meg csak ugyan jól, sok dolgok mint a napfény kiadják magokat.

2. Mátyás császár, a magyarországi hadakozáskor bécsi herczeg vala, a herczegség beglerbégség, a beglérbégség vezérség. E Mátyás a magyaroktól nem vocatus venit vala, hanem arra való aspirátióval maga obtrudálván magát a királyságot, minthogy a magyar korona, Buda török kézbe esésétől fogva, Prágában a német tárházában tartatik vala, itt azt igéré a magyar uraknak, hogy ha őtet királylyá választják, azt cselekszi, hogy atyjafiára Rudolphusra mégyen, és

mind a magyar koronát s mind a portára adandó hűtleveleket kiveszi kezéből.

Itt a magyarok tanácskozván, concludálák, hogy Mátyást királylyá válaszszák, melyet meg is izenének neki, de oly conditiókkal, hogy legelsőben is a magyarok reformata religiójára álljon. 2. Hogy minekutána koronánkkal megkoronázzuk, koronánk Pozsonyban magunk magyarink custodiájok alatt álljon. 3. Mivel a békesség a portával a magyarok aránt van s lészen, ezen dolog aránt a fényes portára annak idejében nagy nevezetes magyar menjen, ki mellett is mehet ugyan magától német emberek is, hogy ha miben kivántatik consultáljanak magok között, de azért ugy, hogy a magyar követ híre s akaratja ellen semmit se moliáljanak, se concludáljanak a portával se titkon, se nyilván. 4. Hogy magad is, se titkon se nyilván, a békesség ellen ne cselekedjél semmit. 5. Hogy vallásunkban, törvényinkben, privilégiuminkban és minden régi constitutióinkban minket megháboritani ne engedj. 6. Hogy országinkan, várainkban és kastélyinkban ezután német kapitányokat és egyéb tiszteket ne tégy. 7. Hogy a te holtod után, vagy a magunk nemzetünkből, vagy idegenből valakit mi akarunk őstől maradt régi libera electiónk szerént, azt választhassuk magunknak királylyá.

Midőn azért Mátyás ezeket megértette volna, mind ezeknek cédála, és felkelvén atyjafiára Rudolphusra, ki Prágában vala, reá méne, és Prágát reá szálván, mind az athnámékat, s mind a koronát ki vevé kezéből, és Pozsonyba hozván szokásunk szerént ott magunknak királyunká tevők, az athnámét a fényes portával az ő nevére restauráltatók; ezen közben Rudolphus császár meghala, és Mátyás császár, cseh király-

lyá is lőn, és a nekünk adott a hüti ellen a fényes portára a magyaroknak csak a dolmánynyát, s abban a németnek a ravaszszát küldé, ugyan conditiói ellen azt is cselekedé, hogy mivel magának gyermeke nem vala, Velencze tájékárol azt a graeczi herczeget Ferdinándot hozá akaratunk ellen a nyakunkra, és a magyarok közönséges választások s kanonjok ellen magyar királylya tevé, a magyaroknak eleitől fogva effélében observált ritusok és gyülések ellen. Egy szóval a magyarok egyező akaratjokból királylya Magyarországon nem lett, hanem csak két B. imádó pap *) tevén a fejére koronát, ugy lett királylyá.

De dato, sed non concesso, hogy rendes király, hiszen ugy is a régi kanon szerént magyar uraknak kellett volna járni követségben a fényes portára, de nem hogy a lett volna, de sőt a magyar úri tanácsi rendek, kik az országos dolgoknak igazgatására rendeltettek volna, hogy már, csak nem is admittáltattanak volna az expediálandó dolgok aránt való consultátióban, hanem contra constitutiones regni, maga felekezetével egynehányan öszvesúgván, a mit a magyarok nélkül főztek magokban, vagy német vagy olasz vagy egyéb variae nationis ravaszival azt adatá fel a portán, hogy már mint követjei által: — melyek ilyen formán agitálódván, hogy lehet állandó a békesség?

3. Az emlitett Ferdinánd Csehországnak is csak ugy lett királylyává, a ki nagyobb Romának sem lett commune s verum consiliumából császárává, hanem

*) Benkőnél „bálván" sat. „Nem kell ezért — irja Benkő — Rosnyay irását gyülölni, mert a régibbecske időben a különböző vallásuak igy szoktak volt boldogtalanul veszekedni." Különben ezt nem Rosnyay mondja hanem az okirat.

csak két bálványt imádó pápista püspökök adnaturálták. hogy a pápa megkoronázta.

4. Az egész kereszтyénségben a király-választás mindenütt a regnicolák kezében vagyon. valaki királylyá s császárrá lesz. a mind conditionatus szokott lenni. és az ország közönséges megegyezéséből is szokták választani. Ha kik erővel császárságot vagy királyságot obtineáltak is soha nem durálhattak. Valamely országban annak nagy rendei a szokás szerént uno animi consensu választanak királyt. ha observálja a király királyi conditióit. ott mind a király s mind az ország csendesen élnek. de ez a Ferdinánd, a mint praemittáltuk. mind Cseh- s mind Magyarországoknak violenter tétetvén királylyává, Románák császárává, s állandóságát egyikben sem hihetni. kiváltképen, hogy conditiói közül is nincs egy, a kit megtartott volna. sőt mind ellenek cselekeszik, az egész minden megirt minden országok tőle elidegenedtenek s királyságának renunciálván megizenték, szemben is megmondották néki, hogy sem szavát nem fogadják, sem tovább dispositiójának nem annuálnak.

Hogy mind ezeknek igazsága ki tessék, im mind Magyarországnak, mind Cseh, Morva, Slesia, Lusatia, alsó, felső Ausztriának herczegi, fejedelmi, grófi, úri, és minden nagy rendei pecsétes levelekkel együtt követeket küldötték a fényes portára, ugy hogy Ferdinándot ezek megvetvén, többé nem acceptálván, hatalmas császárral örökös frigyet tégyenek, és ezután barátinak baráti, ellenséginek ellenségi légyenek, és holott mostan mind ezeket arra kényszergetik, hogy a pápával és hispanussal megegyezvén hatalmas császárra támadjanak, ezek azt semmiképen nem akar-

ják, hanem inkább ugy resolválták magokat, hogy nem ugy mint azelőtt esztendővel, hónappal és nappal terminált békességet, sőt mindenkor megmaradó perpetua pacificatiot szerezhessenek a fényes portával s hatalmas császárral, s ezért is visszálkodnak Ferdinánddal mindegyre.

6. Ferdinándnak a nagyobb húgát a hispániai király tartja, az attól való való leány a francziai király felesége, ugyan Ferdinándnak a második húga Zsigmond a lengyel király felesége, most hatalmas császár a lengyel királylyal hadakozik, Ferdinánd maga is, a hispániai és franczia királyok is a magyar és cseh királyoknak leveleket és követjeket küldötték, és mintegy deprecálják s azon vagynak mindenképen, hogy az öszvealkuttátást végben vihessék, és valamint s valahogy lehet egyességet csinálhassanak csak hamarjában, minthogy a lengyel királylyal hadakozik hatalmas császár. A conjunctiot pedig ugy kivánják, hogy mind Magyar- és Csehországok és a mostan követjeket fényes portára küldött hét nemzetek négy felől induljanak a török ellen, és a lengyelt megsegitsék, hatalmas császárnak nyilván való ellenségeinek declarálják magokat. De mi azoknak ez aránt való kivánságoknak, nem, hogy cédáltunk volna s cédálnánk, sőt ha hatalmas császár a hét országoknak mostan magukat ajánló s barátságokat obtrudáló nemzeteknek kivánságokra hajol s őket acceptálja, a praespecificált ellenségeknek nemhogy mellőjek állanának*) de annál is inkább mint eddig, nagyobb mértékben való ellenségei lésznek.

Most hatalmas császárnak hadai a lengyelekre menvén, ha mi Ferdinánddal öszve nem állunk, s meg

*) Benkőnél „állanának és succurrálnának."

egyezünk, Ferdinánd a lengyeleket meg nem segitheti, sem a hispány, sem a római pápa, sem egyebek a mi birodalminkon által a lengyeleknek nem succurrálhatnak, és annakfelette az magyar király Bethlen Gábor is már egynehányszor irta, hogy az ő részéről is külön hadak mennek a lengyelek ellen, mind ezekben Ferdinánd igen confundálódott, s annyira nyughatatlankodik rajta, hogy ennyi országokat kivánságára nem hajthatott, már kényszerittetett most a hispánustól, a római pápától és a franczia királytól nagy erőt impetrálni s inditani hatalmas császárhoz hajlott országok ellen. Egy szóval Ferdinánd hatalmas császárral és velünk hatalmasságod frigyesivel igy feltött királyink s fejeink azt irják, hogy ha a fényes portának ajánlott jó akaratunk kell, az az ő idejében admittáltassék s a szerént az athnámé is megújjitassék, hogy hatalmas császár válaszával térhessünk addig meg principálisinkhoz mig az úton vagyunk, mert ha mi itt sokáig múlatunk s annál inkább, ha jó választ nem nyerünk, az ellenség sem szünik, sem nyugszik, országink is medio tempore, ha scrupulisálni kezdenek, Isten óhatja a dolgot változástól.

Mivel pedig Ferdinánd azért, hogy mi most hatalmas császárral szövetkezünk, idegen hadakat hozván országunkra, királyink informátiójokra a régi kanon és rendek szerént méltóztassék hatalmas császár csak hamar most hevenyében hatezer tatár és tizezer török hadakkal megsegiteni, melyet ha a fényes porta megcselekszik, a mint a mí királyink is minket magok kezek irásával assecuráltak, ugy mi is magunkra vállaljuk, fejünket kötjük belé, hogy minden dolgok jól lesznek, csak hogy ne késsék a segitség, és a közöt-

tünk leendő kötés, mert külömben ha valami non potarem interveniál, mi okai ne legyünk.

7. Ha a fényes porta itt azt objiciálná, lám eddig nem kértél segitséget, hát most miért kértek? azonban, ha mi most tinéktek segitséget adunk, holott nekünk mind magyarral, mind csehekkel, s mind a német Ferdinánddal hütös frigyönk vagyon, s vajon nem vétünk e hitünk ellen? Tovább, már Ferdinándtól elszakadván, Ferdinánd pedig csak maga magának maradván, néktek már a mit tehet? Erre ez a felelet: hogy a mint feljebb is megirtuk, mi Ferdinándot contemnáltuk, rajta feladtunk, s tőle nem is félünk, és minthogy már mi hatalmas császáréi vagyunk, mint ilyen nevezetes ellenségi ellen kétség nélkül mind a hispanustól, mind a gallustól, mind a pápától, mind a lengyelektől, és egyebektől is, a kiktől lehet segitséget impetrálni, s országinkra hozni, meg nem szünik. Kihezképest mi is mint hatalmas császár szövetségesei confoederationk continentiája szerént méltán kivánhatják, hogy megsegittessünk.

Bethlen Gábor a magyar király, az egy erdélyi adót adja, s még is hatalmas császárnak két rendbeli aranytetejü zászlóját hozdozzák előtte; itt pedig hét ország jelent meg nevezetes nagy és gravis követjek által, terhes ajándékokkal hatalmas császar szerencséjére s hasznára néző mindenkori kész hadakozással kivánván lenni hatalmas császár ellenségeinek ellenségei, barátinak baráti, egyenlő akarattal vonván fegyvert minden ellenségire hatalmas császárnak. Melyek igy lévén, avagy mind törvény s mind jó ratió szerént nem megsegittethetünk-e? Ferdinánd királysága már megvettetvén, s elsőben sem az ország tetszéséből s jó akaratjából, hanem violenter obtineálván

a királyságot, már a midőn nem magyar, hanem csak német király, in tantum a praespecificalt módok szerént, nincs békessége hatalmas császárnak Ferdinánddal német királylyal.

A békesség Magyarországgal s annak királylyával van, és szokott lenni is, és a mostani, fényes portán megjelent s követjek által udvarló hét országokkal s azoknak lakosival frigyes hatalmas császár, Ferdinánd most közre maradt csak egyedül maga, a békesség pedig országgal, és nem egyes emberrel szokott lenni. Ferdinándnak szabad légyen hatalmas császár frigyes országira idegen nemzetségü olyan hadakat hozni, kik ab antiquo hatalmas császároknak nyilván való ellenségei, és kik is most nekünk azért nem barátink, hogy ő vélek együtt hatalmas császárnak ellenségei nem akartunk lenni, még is a mi megsegittetésünk kétségben forogjon, Ferdinándot pedig csak szó se érje azért, hogy a porta ellen mozog, itélje meg mind az igaz törvény, s mind a jó rátió.

A mostan Ferdinánd mellett lévő hadak, a mint feljebb is irók, mind a hispanustól, és egyéb efféle régi megrögzött ellenségeitől hatalmas császárnak küldettek Ferdinánd mellé, ugy hogy ha szépszerint nem, másképen is ha lehet régi privilegiumink ellen minket is magok mellé vegyenek, és magokkal együtt hatalmas császár ellen a lengyel segitségére vigyenek, és igy iterato is itéltessék meg secundum iura gentium, ha méltó-e, és a hűtlés ellen esik-e, ha hatalmas császártól nem segittetünk.

Micsoda békessége legyen hatalmas császárnak Ferdinánddal, mi semmiképen nem érthetjük, Ferdinándnak most itt lévő követei csak színnel magyar követek, hogy már az ő magyar királysága aránt, hi-

szem ha magyar király követje, ki is neve szerént Cseszergál *) a római pápa birodalmabeli ember olasz, sem német, sem magyar, csak az köntöse az, mert ha magyar követ volna, a magyar urak közűl való volna, kellene is lenni, és a magyar király levelén kivül a magyar uraktól is levélnek kellene a régi mód szerént lenni. Tovább eleitől fogva a magyarországi követek Buda felé szoktak járni, és nem Velencze féle imitt amott tekergeni, elhagyván a közönséges királyi útat. Mi ugy tudjuk, hogy a magyar királytól s országtól jött követek és levelek mi velünk együtt jöttek, kikkel együttvaló követek mi is vagyunk.

Ha Ferdinánd hatalmas császárral barátkozni, szövetkezni akar, a maga haereditariumán Graecz mellett szövetkezzék, athnámét is külön az aránt végyen mert erővel sem Magyar-, sem Csehországnak királya nem lehet. Minekokáért Ferdinándnak itt lévő követjeit nem illik hatalmas császár, hogy magyar követeknek agnoscálja, mennél inkább, hogy Magyarország vélek, és annak királya aránt valamit tractáljon s concludáljon, s instálunk is hatalmas császárnak ne cselekedje s itt se patiálja.

8. Mindenkori conferentiánkban iteráltatik az, hogy német Ferdinánddal is békessége vagyon a fényes portának, de erről noha feljebb irtunk, szóltunk is vala rövideden, mindazonáltal bővebben is irhattunk volna, de bár csak ez olvastassék, pensitáltassék jól meg ugyan valójában a mennyit irtunk s szólunk bizony csak azokból is sokat tanólhatni. Positó, hogy Ferdinánddal is, ugy mint német királylyal is békessége vagyon a fényes portának: hát a mit mi feljebb

*) A többi példányokban „Cseszergál" (Caesar Gall.)

citálánk mire való? Hogy t. i. a császárrá lévő németnek legelsőben is és titkosabban arra kell magát kötelezni hűttel, hogy valamig a lélek ki mégyen belőle, mint örökkévaló ellenség, mind addig hadakozik a mahometánusok ellen.

Rudolphus császár idejében, mikor a sitvei torokba lön a békesség, akkor Rudolphus császár is vala, magyar és cseh király is vala, de minthogy csak magyar királysága aránt vala a fényes portával való szövetsége, maga subscriptiója és pecsétje alatt nem ada hütlevelet a fényes portának, hanem végre a magyar kele fel, reája méne, és kivevé kezéből a hitlevelet, s ugy küldték bé a magyarok a fényes portára, egyébiránt soha bizony a német jóakaratja szerént nem küldötte volna.

A sitvei békesség meglévén, ugyan azon seculumban Bocskai István király meghala, és a mely királyi koronázásra szükséges requisitumokat boldogult szultán Ahmed császár akkori fővezértől Mehemed pasától Bocskai Istvánnak küldött vala, ugy mint koronát, botot, kornétát, zászlót, béllelt és válogatott jó kaftányokat, medaljas tollat, kardot, athnámét és több familiáris leveleket, melyek mind Magyarországban a midőn egy erős várban*) tartatnának, a német király reá hadat küldvén és megszállatván, azon várból a megirt hatalmas császártól ajándékoztatott királyi requisitumokat, ugyan hatalmas császárok iniuriájára és despectusára felrakatá, elviteté, és a mahumedánusok gyalázatjára egyik maga német tárházában ugy mint egy örökös rabságra vetteté.

*) Benkőnél „midőn . . . . nevő erős várban.“ — „Ugy hiszem, irja Benkő a jegyzetben, hogy azon erős várnak Solyomkő a neve.“

Ezzel nem elégedék meg, hanem mihelyt hallá, hogy Murád pasa hatalmas császár hadaival általlépett Azsiában, a magyarországi királyképét fögeneralisnak rendelé, derék lövő szerszámokkal inditván Erdélyországára, akkori hatalmas császár zászlóját viselő Báthori Gáborra reá méne, és azt Szebenbe beszoritván egész Erdélyt elfoglalta vala, mely dolog végett panasz menvén a fényes portára, Ketencsi Omer pasa rendeltetvén szerdárul, kinek is adjungáltatván a fényes portán czirkálásra honn maradt Oturák, hadak *), és philippei dobrucsáni, és más imide amoda való török hadak, végbeli egynehány ezer válogatott igen jó hadakkal együtt Erdély segitségére küldetnek, kik midőn megérkeztenek volna, a magyarok is mellé adák magukat, és gyalázatosan hajtjuk ki a magyarországi hadat, hatalmas császár ellenségeit az országból, mely segitség is ha akkor ne érkezzék, minden bizonynyal mind Erdélyt, mind Moldovát, s mind Havasalföldet elfoglalják vala hatalmas császártól.

Mikor mostani király Bethlen Gábor megindult vala, hogy Lippa, Solymos, Vepres, Facsád, Mardsina, Monostor, Arad, Szerencs, Tóthvaradja nevü 9 várakat hatalmas császárnak assignálja, akkor is a német király Homonnai Györgyöt küldötte vala haddal azon dolognak impediálására, oly nagy remorát is szerze azon munkájában Bethlen Gábornak, hogy midőn a megirt várakat hamarább kézhez kell vala adni, egy felöl Lippát kell a benne valók ellen vítatni s lőtetni, más felöl pedig Homonnaival kellett harczolni, s ugyan csak a jó Isten segedelméből Lippát is megvötte s assignálta, s Homonnait is megvervén, a

*) Benkőnél „Otturák, török hadak."

győzedelem jeleiből tizenegy nyert zászlókat küld be a fényes portára.

Német Mátyás király, mikor ugyan a megirt Homonnait erdélyi fejedelemségre, Sorban vajdát havasalföldi vajdaságra, a Mihály vajda fiát Petráskót moldovai vajdaságra meginditotta vala, a magyarok valának azok, kik felfegyverkezvén földökön által nem bocsáták, hanem gyalázatosan visszaverék őket.

Fővezér Nászuh pasa Ázsiából megjövén, ugy tetszik akkor tájban ugyan német Mátyás vala, ki Buda tájékán a koppáni districtusban Bolondvárát feldúlatá, vagy húsz falu lakosit is minden javakkal a Balaton vizén által költöztetvén pusztitá, mely dologért Nászuh körmös kézzel is nyúlt vala a némethez, de a midőn mind a kárról contentatiót, mind Vácz várát kézhez assignáltatni sollicitálná, ő megőleték, és Ali pasa tihája Ahmed tiha menvén követségben a német királyhoz, a midőn azon követségben Vácznak kell vala török kézre jöni, megfordula a dolog és minemü ellenkező eventusa lőn azon Ahmed tihának a némethez való fodoritása miatt azon dolognak, nézzék meg az akkori athnámét, és kitetszik abból szavainknak igazsága.

Lándor-Fejérvárról a székes-fejérvári praesidium számára hópénzt visznek vala, s a német kóborlói nem elvevék-e? Ugyan a koppáni mezőn, azon koppáni béget, Ibraim béget, a császári udvarból ki költ Szofi Szulimán atyjafiát a mohátsi béget hatalmas császár földin nem elrablák-e, s nem Győrben vivék-e? Honnan is a koppáni bég sanczon, Mehemed bég pedig hatalmas császártól sancz menvén szabadulának meg.

Eger vidékin a szegedi béget Muttedin béget hatalmas császár földén fogák el a német alattvalók és sanczon szabadula. A tömösvári districtusban a gyulai szancsákbéget, Hocsa-Huszaim béget hatvan nevezetes derék agákkal, és jószágos urakkal levágák ugyan a németek.

A szegedi szancságságnak olajbégjét, midön az erdélyi succursusból haza menne, azon németek megütvén, ott is mennyi vitéz vesze, Tömösvárról egy nap nagy rendü agákban és jószágos urakban majd hetvent levágván, sokakat elvűnek, és sanczon szabadúlának.

A lippai béget Uszulli Záde Mehemed béget, csak közel Lippához a németek üték meg, s vágák le.

Szolnok alá feles latrok gyülvén, a váár*) bezárlódott vala elöttök. Réten, mezőn találtatván, minden lovok s marhájok elhajták, s oda lőn. És ugyan az oda való agák közül timár-agát elfogák, ezer s nyolczszáz talléron szabadula. Számlálhatatlan van sok ilyen több is, melyeket mind a német király, és alattok való principálisok impositiojokból cselekesznek az ő titkos latrai, ha különben nem, igy is satisfaciálni akarván fenn megmagyarázott, s császárságra adott felsőbb titkosabb hütöknek s conditiójoknak.

A németeknek ez legnagyobb imádsága, hogy a mahometánosokat mint csalhassa meg hüttel, ugyan abban hivén nagy készséggel való bünbocsántatot Istentől.

Második esztendeje, hogy a magyar királyság elvétetvén a némettől, mióta a magyarok nem a némettől dependeálnak, vajjon valahon hatalmas császár

*) Benkőnél „vár."

véghelyei valami kár aránt panaszolkodhatnak-e igazán? egyedül akárki is ott jár az hol akar, minden kár nélkül.

Látván már az német király, hogy mennyi ország állott hatalmas császár mellé, idegen hadakat, kik eleitől fogván való ellenségei hatalmas császárnak, hozván országunkra, el akar bennünket rontani hatalmasságodhoz való hűségünkért, hogy véle egyet nem értünk, hatalmas császár ellen vele együtt fegyvert nem vonunk.

Ha vagyon ugy mint német királynak is békessége hatalmas császárral, avagy mind ezek nem a békesség, s nem annak punctumi ellen vagynak-e? itélje meg akárki, annál inkább ha már magyar nélkül lévén csak ugy mint némettel nincsen confoederatiója a fényes portának, tartozik tehát nekünk succurálni frigyesinek a fényes porta, nem frigyesi ellen.

Erdélyre is zürzavar-inditással, avagy nem a német Ferdinánd külde ottan-ottan hadakat, kinek is mindezekhez képest mostán portán lévő Cseszergáll*) nevü követjének, hogy lehet hitele? Mely követ is minden bizonynyal a pápa provinciájából való ember. Mióta a világ fennáll soha ennyi öszveállott keresztyénség a mahometánusokkal való barátkozásra öszve sem állott s fel sem tött.

A német királynak mind lovas, mind gyalog hadai jövedelmének nagyobb része, öreg és apró lövő szerszámi, por és golyóbisi, egy szóval a török ellen minden apparatusi, ezekből az öszveállott, s hatalmas császár jóakaróivá lett hét országokból telik vala ki,

*) Benkőnél „Csezergál."

már hogy tőle mind ezek elszakadtanak, s hatalmas császár barátivá lettek, a német király azt is alig tudja, mit csinál. Ha azért a fényes porta a megirt hét országoknak mostani magokajánlását jó móddal admittálja, ezek a dolgok nagy jókra mutatnak.

Csaknem a lelkeket adják ki a németek a fényes portának, ugy izzadoznak tüzes szinnel*) s mérges szivvel e barátkozásunkat bontogatni s a fényes portával be nem vétetni akarván, melyben itt, ugy mint hogy már porta baráti munkálódnak, s amott pedig aperto Marte vesztegetik, s ostromolják hatalmas császár frigyesit, de mind ezekben is az a csudám, hogy sem a magunk barátságát, sem a német hostilitását ennyi időtől fogva a fényes portával meg nem tudjuk értetni. E dolog iránt a magyar király Bethlen Gábor is irt vagy két czikkelykét tulajdon kezével, mely is megfordittatván, megértheti a fényes porta.

Mindezekre azért akármint kelljen lenni a dolognak, nagy reménységgel várjuk az végválaszt, mert az idő rövid, s ideje már az kegyelmes resolutiónak, a mi annyi ideig itt mulatásunkból félő a megirt országok valami alienumot ne imagináljanak; nékünk a tetszik, hogy ennyi országok magaajánlása ne rejiciáltassék, és ellenségei ellen megsegittessék, mely nagy jót szül, s nincs is a békesség ellen, mert a segitség azért kivántatik, hogy a békesség fel ne bemoljon.

Vagynak oly susurránsok is, kik a magyarokat kétszinüeknek, s állhatatlanoknak nevezik, de az ilyen subordinátusok a nagy dolgokhoz semmit sem tudnak, uroknak sem kivánnak jót, vajjon a magyarok azért-e

*) Benkőnél „mézes szinnel."

kétszinüek, hogy a porta confoederátusit szaporitják? A német király azért-e egy szinü, hogy azokat fogyatkoztatni igyekszik s mesterkedik s a portának is bizony csak azért instál. Nem azért fáradoz az magyar abban, hogy a portának ennyi országot barátivá tehessen, hogy efféle fülbesugóktól két szinüeknek keresztteltessenek. Mióta a török által lépett a tengeren, vajjon s melyik nemzet succurrált bátorságosan *) a törőknek annyit mint a magyar?

Hogy elöltegyük, mikor a boldogult szultán Szulimán vitéz császár a mohácsi harczra méne, hetvenezer magyar Erdélyből azért nem egyezee meg a budai királylyal Lajos királylyal, a török tabort is nem azért üte-e meg hátul, hogy jóakarója s barátja vala akkori hatalmas császárnak, mely jóakaratnak praestálásáért azon hatalmas császár is a budai királyságot conferálván, és sok török hadat adjungálván János király mellé, apprehendáltatta Budát.

Azután János király meghalván, kis fiacskája maradott vala, eljöve a német, és Budát reá szállá, ez aránt a panasz postán méne a hatalmas császárhoz, mert nem adták vala fel Budát a németnek, s 28-ad napra nagy segitséggel compareála személye szerint Buda segitségére a hatalmas szultán Szulimán császár. Hová minekelőtte személye szerént maga a császár el érkezett volna, a magyarok egy része török haddal a németet megvervén, a magyarok adák azon Budát hatalmas császárnak.

Buda, Esztergom, Székes-Fejérvár, Sziget, Kanizsa, Koppán, Pécs, és több ezek körül lévő várak és kastélyok mind magyar kéznél valának akkor,

*) Benkőnél „barátságosan.“

mikor fennemlitett szultán Szulimán Bécs alá ment vala, és akkor ott vagy száz várak és kastélyok, azokban lévő magyarokkal maradván háta mögé hatalmas császárnak, avagy nem ők adtanak-e útat*) a Bécsre menésre, sőt mikor onnan visszajöve is, nemhogy valahól reájok ütöttek volna, vagy utjokat megállották volna, sőt nagy emberségesen sok helyeken kalauzkodván a magyarok a töröknek éléssel mentenek elejekben, holott a téli hidegnek keménysége miatt, mind sátorokat és lövő szerszámokat Bécs alatt hagyván, csak igen könnyü szerrel jöttek vala vissza, mindazáltal a magyarok nemhogy csak egy lovászbéli kárt is tettek volna, de sőt nagy jóakarattal késérék ad tutiora a törököt, és a mig magok földökön általbocsáták, nemcsak késérék mindenütt, de sőt a magyarok magok váraikat megnyitogatván elégséges éléssel gazdálkodtak a töröknek.

Erdély is maga jóakaratja szerént hódola be, a király fiát szultán Szulimán császár ölébe vevén fiának fogadta, és a míg Budáról Pestre által költöztette s késértette az egész török táborral. a Dunának Pest felöl való részéig udvart állata néki, és onnét is menynyi hadakkal s minemü becsülettel és tisztességgel kisérteté egész Erdélyig.

Mikor szultán Murád idejében is, a német ellen való hadakozása vala a töröknek, akkor is megkinálták vala magokat az erdélyi magyarok, hogy mint szintén a nagy hirü szultán Szulimán császár idejében is ismét készek a szolgálatra, de nyavalyás Szinán basa contemnálván a magokat kinálókat, többire erővel csinálá akkor a magyarokat rebellisekké.

*) Pekrynél tévedésből ez egy szó kimaradt. A többi példányokban benn van.

Azután következett hadakozásokban ugyancsak egy jó magyar kele ki Bocskai István király, mennyi és minemü hasznos dolgokban szolgált a török nemzetnek világos. Mely szolgálatáért szultán Ahmed császár, az akkori fővezértől Mehemed pasától köves koronát, egynehány rendbeli béllett kaftánokat, köves szerszámmal felöltöztetett lovakat, köves kardot és medállyos tollat, s egyéb feltisztelő kegyelmességgel terhes*) ajándékokat küldött Bocskai Istvánnak.

Sigmond fejedelem idejében is segitség kivántatván Erdélynek, az anadoliai Noé pasának minden vezérségéhez tartozó hadakkal, a ciliciai hadakkal, a tömösvári Iszmael pasát, az egri pasát, Begtes pasát, egy falka tatár hadakkal külde segitségére, ezenkivül is pénzzel is segitette a porta Erdélyt, mert egyszer 50 ezer, máskor 30 ezer, harmadszor 25 ezer aranyat küldött subléválván, sőt volt olykor, hogy az egész europai hadakkal is succuráltak hatalmas császárok a magyaroknak.

Most Istennek hála pénz teljességgel nem kell, had sem annyi mint azokban az időkben, a szolgálat penig most könnyebb, de sokkal hasznosabb, mert valami régen a magyar koronához volt, a most mind melléje áll hatalmas császárnak, és itéletig való barátságot akarunk tartani ez kezdéssel, kikből állott eddig a németnek minden ereje és tehetsége. Ugyanis a mig a magyarok hatalmas császárral öszve nem állának, s vajjon a némettel vala-e confoederatio?

Lippát ennyi körülötte lévő várakkal és kastélyokkal, portusokkal, reménteni**) sok falukkal nem

*) „Az az jokat nyomó s erő" Benkő jegyzete.

**) Benkönél „reménytelenj," más példányban: teménteni.

régen a töröknek, avagy nem a magyarok adák-e? Közelebb most is Vácz várát portusával együtt a magyar nemzet annuentiájából apprehendálá a török nemzet. Ilyen nevezetes és hasznos szolgálati annyik a magyaroknak a török nemzethez, hogy meg nem számlálhatni, ellenben a német és egyéb keresztyén nemzetek, hostilitásnál egyéb mi jóval voltak a mahumetánosoknak nem tudjuk.

Ha a magyar nemzet a töröknek jóakarója nem lett volna, ugyan is szultán Szulimán idejétől fogva a mint praemittálók, mind egyben, mind másban annyira nem succurráltak volna, melyre nézve legnevezetesebben szultán Ahmed császár ezt cselekedte vala, hogy Esztergomot megvévén a némettől, Mehemed pasa fővezérsegben Uzun efendi nevü cancelláriusától olyan áthnámét küldött vala a magyaroknak, hogy valamikor kivántatik, a magyarokat mind német, s mind egyébféle keresztyén ellenségei ellen mind pénzzel, s mind haddal, s külömben is valamint lehet, s kivántatik megsegíti minden bizonynyal.

Ezt is akarjuk jelenteni a fényes portának, hogy valamikor a német hadakozik akárkivel is, és aztán békélleniek kelletik is, az a ki császár mindenkor hágy valami titkos cautélát az ö athnáméjában, mely lehetetlenség hogy admittáltassék, s annál inkább ratificáltassék, melyet is csak maga tud. Ez arra való, hogy ha inter tractandam pacem valami non putaramos jó alkalmatosság kinálná magát, az alatt is dolgához láthasson, mert az oda felirt mód szerént conditionatus lévén arra császársága szerint, hogy teljes életében hadakozó ellensége lészen a töröknek, igy ha kénytelenittetik is néha békességet csinálni, de hogy

emlitett conditiójának megfelelhessen, mindenkor rést hágy békességén.

Mikor Murád pasával is békéllék, csak Bocskai miatt kényteleniteték cselekedni, mert látá hogy az egész Magyarország kiesik kezéből, s ugy ada ő is athnámét a portának, de ebben ez vala az első punctum, hogy hatalmas császár őtet nevezze apjának, mely punctum nem admittáltaték, hanem mufti effendi által arra jeles válasz adaték. 14-ik punctum ez vala, hogy mikor főkövetjek mégyen bé a portára, valamit hatalmas császártól fog kivánni, megengedtessék s megadassék, mely kivánság specialiter ez vala, hogy Eger, Esztergom, Kanizsa visszaadassék, melyek nem adatának, tudta is hogy nem adatnak, ezen a résen cselekedteté aztán a fenn előszámlált exorbitantiákat, melyekről kérdés lévén, azt szokták ők felelni, hogy a mi propositióink ezek s ezek voltanak, egyike meg nem tartatván, a többi is fel bomolott. Ezekből sokat tanulhat az akaró s a tanulható.

Mindezekből a régi formákból minden dolgokat általláthat hatalmasságod, melyeket jól meg pensitálván, alázatosan instálunk adjon jó választ, mehessünk vissza országinkba.

Translatum 22. July ao 1029 a Mahomede. *)

Ez a translatió az akkori fővezér Aly pasa udvarában az egész vezérek, mufti, azsiai és europai itélőmesterek, gyalog generalis és kapitányok, és minden látott s hallott öreg emberek előtt, kik is mindenfelől impositive messzünnen is oda gyűjtettek vala, elolvastaték, holott sokféle consultátió után a magyarok barátsága a németekénél jobbnak itéltetvén a postulátu-

*) T. i. 1619 dec. 30-án.

mok szerént, a voltaképen való és leendő segitség aránt, a megirt követeknek császár irása adaték.

*Mayyar, Cseh és több adhaerens országok principálisi, mi formában újjitnak athnámét hatalmas császárral, annak ilyen 25 punctumi vagynak. Actum Aug. ao 1030 a Mahomede.***)

1. A feljebb való időben boldogúlt néhai szultán Ahmed császárral, a magyar birodalomnak 20 esztendeig való s tartó békessége köttetett vala, s az szerént mind két féltöl, mind két félnek hütlevelek is adattak vala; most ismét ujabban mind a magyarokkal s mind azokkal öszveállott, s kötést tett országoknak királyival, fejedelmivel, principálisival s nagy rendeivel való egyező értelemmel olyau békesség köttessék, mely nemcsak e mostani ember-láb-nyomig tartson, s ne is csak magunk gyermekink és feleségink életeknyi idővel terminältassék, valamig a világ fennáll, hanem per omnia saecula megtartassék, addig t. i. valameddig valamelyik fél szemlátomást fel nem bontja.

2- Ez békességben comprehendáltatott keresztyénség közül, legelsőben is a felséges Bethlen Gábro királylyal együtt intricáltatnak a nemes magyarok, tót és horvát nemzetek, — országokal együtt, és azokban lakos mindenféle népek kicsinytől fogva nagyig. Hasonlóképen a nemes Csehországot is mostani felséges királyával Fridericussal, hozzá hallgató országokkal, alsó-felső Austriával, Morva, Slesia, alsófelső Lusátiával, és mind ezekben lakos mindenféle

*) Az-az 1620 nov. 26 án. Benkőnél s a latinban „circa finem Aug." — tehát dec. 15—25.

népekkel, nemzetségekkel, fejedelmekkel, herczegekkel, urakkal, kapitányokkal, nemesekkel, várakkal, városokkal, és azokban lakó mindenféle népekkel modo praedeclarato, ezen békességben inseráljuk, intricáljuk.

3. Hogy e mostani békességünk mind mostani hatalmas császárral, s mind utána leendő hatalmas császárokkal fundamentomosabban lehessen, a megnevezett országokkal együtt Pozsonyban a mely ligát csináltunk, tehát azokat hatalmas császár minden punctumiban hagyja helyben, s azoknak annuáljon.

4. Hatalmas császárnak Ferdinánddal mint magyar királylyal úgy volt békessége; már most Magyarország más királyt választott magának. Melyhez képest instálunk azon hatalmas császárnak, tovább Ferdinándot magyar királynak ne agnoscálja, se magyar dolgok eránt magával, vagy a római pápával, avagy egyéb hozzájok tartozó nagy rendeivel ne conferáljon. Valamint magunkkal, ugy azokkal is, valakik még azután is e békességben incorporálandók, a jó szomszédságra nézve hatalmas császár e békességet méltóztassék vigore megtartatni.

5. Ha kik az europai keresztyén királyok közül Ferdinánd kedviért e békességet bontogatható dologban hatalmas császárhoz folyamodnék, az ilyen királylyal ha frigyes, hatalmas császár azt megtarthatja, csakhogy az olyanoknak kedvekért e mi velünk való békességet meg ne sértse, hanem megbecsüljc, és megoltalmazza. Valakik még többen is e mi békességünkben magokat ingerálni akarnák, mi is acceptál-
[illegible]nk, hatalmas császárok is mind most, mind jövendő-
[illegible]n acceptálni conditiónátusok legyenek.

6, Az sitvei torokban lett békesség is punctatim helyben maradjon, mert azt nemcsak a német részéről való emberekkel, hanem a magyarok közül is derék urakkal, s azoknak jelenlétekben csinálta vala boldogúlt néhai szultán Ahmed császár, mely eránt is mind két részről adatott athnámék extálnak, az a békesség a magyarokkal s Magyarországgal 20 esztendeig terminálttatott vala, mely is még nem expirálván durál, s derekasabban azon a békességen is akarja Magyarország e mostani perennális confoederatiojat fundálni.

7. E szent békességnek bontogatására enczenbencz dolog ne lehessen ok, akármely részről is excurrálván holmi indepedens latrok kóborlók, az ilyeneknek út-állásokkal, csetépatéjokkal akár melyik félnek legyen is káros, e békesség nem bontogatódik semmiképen. Mert az emlitett sitvei békességnek ötödik punctumi szerént efféle particuláris, excursiók mia a közönséges békesség nem impediálódik, ugy tétetett fel, continuálása pedig az olyan különös latorságnak interdicáltatott volt is, ilyen declaratióval, hogy ha kik contumacia ducti ugyan csak gyakorolnák a megtiltott gonoszt, tehát akármelyik részről comperiáltassék is a békesség ellen impingált lator, megfogattassék, tömlöczre vettessék, és felnyomoztatván hova való, az oda való tisztnek adjanak hírt felőle, és a dolog törvény szerént meglátodván, érdeme szerént büntettessék a lator, akár pedig a damnificátusnak refundáltassék. A végekben, mind két részről az útakat őrizzék, rablóknak, asszony s gyermek ragadozóknak, s egyéb efféle csavargó latroknak, martalékoknak senki kalauzkodni ne merészeljen, ha kik impingálnak, halállal büntettesenek, az elraboltattak pedig és adripiált bonumok restituáltassanak.

8. Vár s város alá kicsapni, annál inkább adpraehendálása aránt fenyegetődzeni semmiképen meg nem engedtetik, egy szóval semmi fraussal effélében egyik fél se éljen. A rabok, asszony s gyermek ragadozók egyik féltől is sohol se recipiáltassanak, mint olyan publice pacis perturbatores.

9 Se férfi, se nöstény személy, egyik féltől is se ne raboltassék, se el ne adattassék, sőt jó ratio nélkül csak ne is detineáltassék, kik ha ilyen tilalmas úton abálienáltattak, valahol találtatnak, akár várban, akár egyéb helyeken, minden sancz és fizetés nélkül restituáltassanak, szabaduljanak, jó securitással kisértessenek az pacien felek*) az ő helyekre, a patratumban comperiáltattak pedig modo praedaclarato severe megbüntettessenek.

10. Hatalmas császár részéről a budai vezérnek, akár ki légyen az, oly plena authoritás adassék, hogy a több végbeli pasák és vezérek tőle függjenek. Hasonlóképen a keresztyénség részéről is Budához nem messze az érsekujvári generalis kapitánynak, a tót- és horvátországi bánnak, a duna két meljéki több generalis kapitányoknak is olyan pleniponentiájok légyen, hogy ha valamelyik részről, vagy mind a kettőről is békesség ellen való valami occurálna, egymást értvén, mennél jobban lehet sopiálják a dolgot, ha pedig oly meritalis, nehéz vagy homályos dolog, vagy controversia intervéniálna, mely a megnevezett plenipotentiariusoknak ventilálások által el nem igazodhatnék, hatalmas császár, és magyar király requiráltassanak felőle.

---

*) Igy Benkőnél. Sárosnyinál „Kisértetvén a patiens."

11. Mostani követek a portán, dolgokat végezvén és hazájokban érkezvén, hatalmas császár is, mind a magyar, mind a cseh királyhoz, s mind pedig ehhez tartozó több országok fejedelméhez, a jó szomszédságnak megbecsüléséért, a maga ő hatalmassága császár becsületihez illendő ajándékokkal nevezetes és tekintetes követjeit küldje.

12. Hatalmas császárral a szent békesség concludáltatván, hogy ezt örökösen láttassék mind két fél birodalmában szentül megtartatni, ottan mindjárt mind a megnevezett királyok külön-külön, mind a hozzájok tartozó s vélek megegyezett országok, noha nem specificáltatik, hogy quid, quale, quantum, de azért császári ajándékokkal, s oda illendőkkel követjeket küldjék a fényes portára hatalmas császárhoz, s hatalmas császár is azokhoz, és az a dolog minden esztendőben egyszer mind két részről iteráltassék és követtessék.

13. Ha e szent békességen, vagy ezek eránt két részről adandó hütleveleken kivül is, vagy jó, vagy rosz, valami oly dolog occurrálna, a mely eránt hatalmas császárnak requiráltatni kelletnék, szabados légyen, ne is objiciáltassék az, hogy az olyan dolog nem forgott emlékezetben az eránt való athnámékban.

14. Filek, Somoskő, Hollókő, Hajnácskő, Kékkő, Divin, Szécsén, Gyarmat, Palánk, Nográd és Deregély nevü várak és kastélyok, hozzájok tartozó falukkal együtt való adózás alól felszabadultak, azon helyek ezután a töröknek nem adóznak, és mivel de praesenti azokat mi manuteneáljuk, semminémü törököknek azokhoz praetensiója nem marad, azok akárhol légyenek is, mivel azokat a sitvei békesség is, mind a hódolástól, s mind egyéb szedő-vedőtöl immuni-

tálta. Hasonlóképen a mely faluk Egerhez is, annak megvételétől fogva hódoltanak, adóztanak, azok ezután is örökké abba hagyatnak, de azonkivül többeknek béhódoltatásától eltiltatnak mind az egriek s mind mások.

15. A mely hatvan faluk közel lévén Esztergomhoz, miképen adóztanak, azt az arra destináltatott két fél administrátori valamint intézték s adózásokat limitálták volt, ez is abban hagyatik, de az szolgálatra azok se erőltessenek az akkori qualificatió szerént, a mely hatvanezer oszporán*) ugyan ezen falukból az magyarországi tárházban administráltatni szokott, az is hogy continuálódjék ex consensu ambarum partium in vigore hagyatott.

16. A magyarországi adózó faluk és városok két karban vagynak, egyik rendbéliek azok, kik mind adóznak s mind szolgálnak, más rendbeliek azok, kik csak adóznak, azért mert messze vagynak. Hogy e két forma végre a szegénységet el ne fogyassa s pusztitsa, nekünk ugy tetszik, hogy a mely faluk hódolás alatt vagynak, de a keresztyének várainak hátok megé, benn a keresztyénség felöl vagynak, tehát az olyanok csak adózzanak s ne szolgáljanak. Hasonlóképen a mely hódoló faluk a török várakon belül, Törökország felől vagynak, azok is a keresztyéneknek csak adót adjanak, szolgálatra ne menjenek, az ilyen városok és faluk nevek szerént regestráltassanak, hogy melyik s mennyit, melyek eránt kettő legyen a regestrum, egyik a keresztyének kezénél, másik a töröknél conserváltassék. Az adózó s nem szolgáló városok, faluk, külön regestrumban légyenek, kiknek utána

*) Benkő példánya „oszpura."

da tétessék, hogy ezek csak adózók, nem szolgálók. Hasonlóképen a kik mind adózók s mind szolgálók, azok is külön irattassanak, és azoknak is alájok irattassék qualitások, mely forma is mind két félnek megadassék, mind két fél magát ahoz tartván, az ellen a megmagyarázott qualitással lévő faluk és városok többel egyébbel semmi úton módon ne aggraváltassanak, hanem csak azt contribuálják, a mit s menynyit de facto szoktanak adni. A declarált falukon s városokon kivül több faluknak, városoknak hódoltatások ezen békességgel interdicáltatik mind két részről. A főtisztek arra igen reá vigyázzanak, hogy az adózó helyeknek adójokat semmi szín és praetextus alatt se neveljek, se többitsék, affélében munkálkodóknak resistáljanak. Van ilyen dolog is néha, hogy némely possessores ambarum partium adajokért a szegénységtől, ki élést kiván, s ki holmi épületre való fát, melyeknek is midőn kelletik lenni, minthogy a szegénység affélét nem a maga szükségére s nem is eladni, hanem ex imposito viszi, vontatja, tehát sohol is a modo in posterum efféle szegénységtől, szekerektől vámot s harminczadot exigálni meg ne engedtessék.

17. A hódoló falukban most is lakó, s ezután is lakozandó nemesség se adóval, se dézmával ne tartozzék, s affélékre ne is erőltessék, hanem immunisok legyenek, melyek a sitvei békességben is ezen formában hagyattak. A nemességnek malmokból és marhájokból semmi ne exigáltassék, ha az ilyen nemesség a török részről e pacificatió ellen infestáltatnék, semmiképen a török főtiszt, a ki effélékre destinátus, meg ne engedje, igy szoros disciplinában tartván a refractariuskodókat.

18. Ezután se szpaiák, se szubasák, ispán rendü

és egyébféle törökök a falukra ki ne járjanak, se sokan, se kevesen, contributiójokat a falubírák magok vigyék be, s assignálják szpáiájoknak, melyet ha a falusbírák elmulatnának, háromszor megintessenek, hogy a mivel tartoznak, az ő idejében adják be, ha igy is elmulatnák s nem praestálnák, tehát a generalis főtisztek requiráltassanak felőle, kik is severe imponálják, hogy szpáiájoknak rend szerént a mivel tartoznak adják be, és ha mindezek után is vakmerőségre vetnék magokat a tributáriusok, in tali casu az olyan helyekre a pasák és bégek ki küldhetnek, és a bírákat nyokon kötve be vitethetik, s erővel is a mivel tartoznak, megvehetik, de a szegénységet se rabolják, se kinozzák.

19. Lehetetlenség mind két részről, hogy independens ne találtassék, kik ha nem sokban is, avagy csak kevésben ne excedáljanak, ha mikor azért afféle excessus hallatnék, annak felczirkálására négy holnap adassék, és a hol s kin sül a patratum, törvény szerént büntettessék.

20. A végekben elpusztúlt falukat és városokat épiteni mind két félnek megengedtetik, lakosokat szállitván reájok ilyen qualificatióval, hogy afféle épülendő faluk és városok, ha olyan helyen lesznek, kiknek mind két felé adózniok kelletik, ezerént egyik fél is ne contrariuskodjék, mert másutt is a közhelyen, mind két részhez közel lévén a faluk és városok, kétfelé való adózással maradhatnak meg, azért az ilyenek is az olyanok szerént légyenek.

21. Erdélyországa hatalmas császár régi adófizetője, az is az ő régi törvénye, privilégiuma, és libera electiója szerént szokott magának fejedelmet választani, a fényes porta is botot, zászlót, és egyéb kánon

szerént való requisitumokat kiszolgáltani s azzal együtt confirmálni szokta. Mely ország is nekünk mind szomszédunk s mind egy vallású nemzetünk s atyánkfia lévén, hatalmas császárnak alázatosan instálunk mellettek, hogy a néhai boldogult szultán Szulimán vitéz császártól nekik adatott athnámé szerint, minthogy a sok hadakozással országok igen elromlott, annuatim tizezer aranynyal való adózások légyen elég, ne kellessék tovább terheltetniek, hatalmas császár kegyelmességéből engedtessék annyira; a fejedelemválasztás is régi libera electiójok szerént tartassék meg nálok, magok közűl hazafiát választván, határokban a mostani mód szerént, és minden privilegiumokban s törvényekhen méltóztassék a fényes porta öket confirmálni.

22. Ha a törökországi kereskedők közűl, akár török, akár keresztyén légyen az, e confoederátióban incorporáltatott valamelyik országra akarna kereskedésnek alkalmatosságával általjárni, tehát az olyan kereskedő, a mely véghelyen általkél, az oda való pasától, bégtől, harminczadostól testimoniálist extraháljanak, és azt ott a hol a keresztyének közé elsőben érkeznek a várbeli főtisztnek és harminczadosnak exhibeálják, és ugyan ott azoktól is ujabb testimoniálist vegyenek, melyek is mind pecsétesek legyenek, hogy ha hol járnak kelnek producálhassák, producálván ott is ujabb pecsétet nyomjanak igazságok levelére, de a pecsétért ezen békességben benne lévő országokban sehol is semmit ne vegyenek, se főtisztek, se kapitányok, se harminczadosok. Félelmes helyeken pedig a végbeli tisztek az ilyenek mellé elégséges kisérőket adjanak, mindenütt jó securitással kisértessék öket, ugy hogy se személyekben sohol ne bántas-

sanak, se kárt ne valljanak, régi kánon szerént való vámjokat, s harminczadjokat megadván, többel semmivel se aggraváltassanak.

23. Hasonlóképen ha e confoederatus keresztyének közül is, vagy árúval vagy készpénzzel akarna valaki Törökországra általmenni, tehát az olyan is a magyar király testimoniálisával, vagy bizonyos jelével járjon, a nélkül a kik járnak, megtartoztassanak, a kereskedők pedig a keresztyén birodalomban a magyar király számára három-három pénzzel azt exigálják, két-két pénzzel tartozzanak minden kantárnyi tehertől. Ha ki keresztyén országi kereskedők közül Törökországban meghalna, a portán lévő magyar kapitiha az olyannak minden javait vegye kezéhez, s laistrom szerént adja vagy küldje kezéhez a meghaltnak igaz praetendens successorinak; az ilyen meghólt keresztyén javaihoz pedig semmi úton módon hatalmas császár részére a tisztek, se ország komornyikjai, se harminczadosok belé ne kapjanak.

A keresztyén kereskedők annak idejében s helyében, a szokás szerént vámjokat, harminczadjokat igazán megadván, semmivel többel ne impediáltassanak, ha mi praetensio lehetne a Törökországban meghólt keresztyén kereskedőhöz, vagy javaihoz, tehát négyezer oszporáig a külső tisztek is decidálhatják az olyan causát, excédálván pedig a praetensio a négyezer oszporát, az ország itélőmestere eleiben menjen, holott is adhibeáltatván a magyar király kapitihája, annak praesentiájában igazodjék a dolog igaz törvény szerént.

24. Ez szent békesség hatalmas császárral roboráltatván, ha mikor már ezután az magyar és cseh királyoktól, vagy e confoederatióban való országoktól

hatalmas császár fényes portájára, vagy valamelyik végbeli főtiszteihez követeknek, vagy posta-követeknek, vagy postáknak kellene járniok, hatalmas császár is hasonlóképen, vagy vezéri, vagy bégjei, vagy egyéb főtisztei, vagy a magyar királyhoz, vagy cseh királyhoz, vagy a több ide incorporáltatott confoederátusokhoz fő- és vicetiszteket és követjeket, vagy postájokat küldöznék, mind két fél, mindenütt nagy becsülettel acceptálja, s acceptáltassa, utazásokban költségeket mindenütt kiszolgáltatván mindenik fél az ő birodalmában, és a hol félelmesek a helyek, illendő és elegendő kísérőket adjanak, melyek sehol ne késleltessék, hanem jó securitással kisértessenek mind addig, a meddig expeditusok követségekkel és levelekkel.

25. A keresztyéneknek mindenütt templomok, klastromok, ispotályok és parochiális minden helyek eximáltattatnak, annál inkább magok az ecclesiástica personák minden contributiók és exactiók alól, teljességgel immunitáltatván.

Bethlen Gábor dolgainak vége.

Ferdinándus II. Dei gratia elect. Romanorum imperator, semper August. Germaniae, Hung, Bohemiae, etc. Rex etc.

Második Ferdinánd császár, Ludovicus Pukhán által hütlevelet küldvén a portára, a mellett a török császárnak, igy ir:

Az hatalmas szultán Murád khánnak, ázsiai és

europai országoknak császárának, nékünk felségesen becsülendő barátunknak jó egészséget és mindenekben kinyilt szerencsét.

Hatalmas császár felségesen becsülendő barátunk s szomszédunk. Értettük eléggé, hogy a mely békességet arra exmittált nagy plenipotentiárusink a szőni mezőn concludálván, mi a mi részünkről ratificáltuk, hatalmasságod is approbálta. Mivel azért szükségesnek itéltük elkövetni azokat az útakat melyek ide valók, hogy hatalmasságodat azoknak megértésekben sok szóval ne fáraszszuk s már a concludált dolgok is complementumokat hamarább elérhessék szerencsésen, e végre tetszett sietö követünket alsó-felső Austriának komornyikját, alsó-austriai birodalmunknak tanácsosát, a válogatott fejedelmek közül való kedves, és meghitt Ludovicus Pukhánt, Akfestaini és Ispicsi liber bárót, Tyerskteini örökös urat méltóságos fökövetünket, a közöttünk való dolgoknak igazságos megerősitésére kegyelmed fényes portájára küldenünk, ki is köszönetünknek és szolgálatunknak ajánlása után bö declarátióval perorálhassa mind azokat, melyek a két szomszédságnak épületire, minden scrupulusoknak elháritására, a békesség punctuminak sérelem nélkül való megtartattatásokra valók, azon szőni mezőn concludált békességnek punctumi szerént, mely obligátoriánkat ezen emberünktől megküldöttük. Melyet midőn praesentál kegyelmednek szeretettel kivánjuk kegyelmedtől, valamiket részünkről aperiálni kiván, minden jó admissióval adjon hitelt. kegyelmed relátiójának egészen. Ezek után kegyelmednek szerencsét, és birodalmában széles terjedést kivánunk. Költ Bécsben 15. Aug. ao 1628.

Katharina fejedelemasszony levele, melyet küldött a portára kájmekám Recseb pasa nevii fövezérnek.

Fényes elméjü, hatalmasságos vezér, Isten nagyságodat hatalmas császár szerencséjére és szolgálatjára sokáig éltesse jó egészségben.

Nagyságod minap érkezett méltóságos parancsolatját s levelét illendő becsülettel vettük, mit irjon nagyságod, hogy hallott légyen, t. i. holmi illetlen dolgokat a jövő járó végbeliektől, a nagyságod irásából voltképen megértettük, intését nagyságodnak becsülettel köszönöm, kérem is Istent nagyságodat áldja meg érette. Mi alig tudjuk búsuljunk-e, csudálkozzunk-e rajta, ki s hogy mert nagyságod előtt olyat mondani, hogy mi hatalmas császártól elfordulnánk s másféle hajlanánk, ő hatalmassága gonosz akaróinak tanácsokon járván. Az ilyen vádat ki koholhatja, mi elménkkel fel sem érjük, magunkat is mivel mentsük alig tudjuk. Híjjuk a nagy Istent s e világot bizonyságra, hogy mi nékünk afféle rosz dologban sem hírünk, sem tanácsunk; mind néhai boldogult uram Bethlen Gábor király idejében, s mind azután, mind hatalmas császár mennyi nevezetes kegyelmességét közlötte velünk, s mind nagyságod mindenikönknek dolgai eránt minémü propensióval volt légyen mi szükség számlálni? Ha azért mi azoknak hálájokat el akarnók is felejteni, de eszünkben juttatja az Isten, azt találtatván meg velünk a mit keresünk.

Tovább pedig, hiszem az erdélyi három nemzet is az én installáltatásomkor olyan szoros punctumokkal conditiózott minket meg, hogy a mig élünk hatalmas császár mellől nemcsak el nem állunk, sőt annak

csak árnyékát intézhető álmodozást sem mutatunk Mindezek ellen micsoda észszel impingálhatnánk csak elmével is? hiszem tudjuk mi azt, hogy Erdély is csak addig köteles mi hozzánk, a mig mi is conditióinkat megtartjuk, hát hogy engedetlenkednénk a porta ellen magunk gonoszával? Hogy is adathatik hitel ilyen nyilván való susurrántiáknak.

Távoztassa Isten azt mi tőlünk, hogy mi mind hatalmas császárunk kegyelmességét, mind nagyságod eleitől fogván való jó propensiójat, atyai indulatját elfelejetve, a fényes portához lábbal rugjunk, holott mind hatalmas császárunk sok kegyelmességét, s mind nagyságod atyai succursusit ha akarnók is, alig tudjuk számlálni, azért mégis ezekkel ellenkezve, hogy hogy cselekedhetnők azt, hogy nagyságod atyai idulatját meg nem becsülve, magunkat nagyságod előtt csak kétségben hozható árnyékkal is megjegyeznők?

Tudjuk mi is, hogy valamig Erdély eleitől fogva hatalmas császár köntöséhez ragaszkodott, s ő hatalmasságok protectiójok alatt volt, nyúgott, de mikor fejedelmi hitegetéseknek engedtek, s a porta ellan rugódoztak mint jártak, ám látszanak jelei. Hiszszük Istent, hogy a mi életünkben mi aránẗunk sem hatalmas császárunk, sem nagyságod olyan gonoszokat importálható okokat nem fog tapasztalni, mert mi előttünk az elmúltak: példák.

Minekokáért méltóságos uram kérjük nagyságodat, mindezeket méltóságos szemei eleiben vévén, pensitálja atyai indulatjával s többé a fényes portához tartozó hüségünket ne hozza kétségben. Ha valamely idegenünk az nagyságodnak s hatalmas császárunknak súgná búgná, ne légyen hitele, mert mi is mig élünk az egy igaznál, jónál egyebet nem akarnánk cselekedni,

s mások tanácsán sem járunk a végre, hogy hatalmas császárunk ellen vétsünk, s annál inkább, hogy ő hatalmassága köntösétől elszakadjunk.

Igaz, hogy az urat Csáki Istvánt kívül Erdélyen egy várunkban kapitánynyá tettük volt, de ottan mindjárt gubernátorunkat s tanácsinkat consulálván felőle, jobbnak ítéltük, hogy priváljuk s priváltuk is. Valami ezután is a fényes porta akaratjával egyező, Erdélynek hasznos, tanács-híveink tetszésekből azt, és nem egyebet cselekszünk.

A mint ennekelőtte is irtuk vala, Istennek hélá, most az ország a régi jó rend, mód szerént vagyon csendességben. Minekokáért iterato is mint jó atyánkat kérjük nagyságodat bizodalmasan arántunk, nagyságodért Istent imádó jóakarója eránt, aliénumot ne imagyináljon, és az eddig concipiált scrupulusokat is méltóságos elméjéből kivetvén, hatalmas császárunkat is ő hatalmasságához való igaz obsequiumunk eránt, méltóztassék hozzánk reficiálni, mert mindenek, a miket eddig felölünk súgtak, nem egyebek, hanem csak azon merő valóság nélkül való vádak voltak. Mi valamig élünk, a mint feljebb is irók, soha hatalmas császárhoz tartozó hűségünkön rést nem ejtünk. Minden itt való dolgokat Zöllfikár aga barátunk tud, tőle nagyságod megérthet mindeneket, ki is nem sokára a szokott adóval, ha Isten engedi beérkezik a fényes portára. Ezekután Isten nagyságodat éltesse. Költ Gyula Fejérváratt 12. Aug. 1630 Nagyságod jóakarója: erdélyi fejedelem

Katharina.

Gustavus Adolphus, Dei gratia Svecorum Gotthorum et Vandalorum Rex, Magnus Princeps Finlandiae Dux Esthoniae, Chareliaeque nec non Ingriae Dominus.

Illustrissime Princeps, Nobis Benevole! Cum ad nos esset delatum Illustrissimam Principem, consangvineam et Sororem nostram charissimam Dominam Catharinam principis quondam Transilvaniae relictam viduam, Marchionissam Brandenburgensem, Regimine Principatus abdicatam, neque nobis constaret, quibus de caussis remota esset, visum nobis est, ablegare istud nobilem, nobisque sincere fidelem consiliarium nostrum servitiorum*) Paulum Strasburg statum et conditionem illustrissimae sororis nostrae cognoscendi et qua ratione possit eam juvandi causa; cum vero nobis constet pricipatum istum in potestate Fulgidae Portae esse, ut eius arbitrio stare, atque agere debeat, injunximus dicto ablegato nostro, ut ad fulgidam portam iret, et quantum permittunt rationes ejus, daret operam, ut sororis nostrae haberetur justa ratio. Ea autem est illustrtiatis vestraae authoritas et eminentia, ut possit opera sua sustinere collapsas ejus res. Ideoque illustritatem vestram summopere rogamas, ut quantum fieri poterit sine praejudicio status otthomannici, id tribuat amicitiae nostrae, ut soror nostra sentiat se ex hac nostra intercessione solatium emolumentumque accepisse. Interim si quae praeterea inciderint, ex usu et re communi, uti nunc sunt tempora satis pericolusa, et consiliis communium hostium turbata, quae vel adtulerit ablegatus noster, vel illustratis vestrae putaverit nobis communicanda, tuto illa able-

*) Toll hiba „secretiorem" helyett.

gato nostro commiserit, sicuti et illi injunximus, ut quae faciunt ad firmandam amicitiam nostram cum fulgida porta, et redundant in communem utilitatem, cum eodem confidenter agat. De caetero illustritatem vram optime valere cupimus. Dabantur Francofurti ad Oderam 29. Apr. Ao 1631.

Gustavus Adolphus.*)

Sütve tévé alád, sánta szolgád Balling
Azt mondák portán, hogy Csáki a farmatring,
Elfogya miatta mind féning, mind selling
Gazda is végre lőn csak egy bitang czvinczig.
Fárada melletted király bátyád svecus,
Amaz híres vitéz Gustavus Adolphus,
Szólla portán érted lenne tiéd a jus,
De nem nyerheté meg a svecus legatus.
Sógorod vén Bethlen sokszor inte téged,
Jól lesz vala dolgod, ha szavát bévégyed,
De az oldal-tanács addig szúra téged,
Mig mindent elcsala s kóldulás lőn véged.

Catharina kevés, de rosz idejének és dolgainak roszabb vége.

*) A Pekry féle példányban több értelem zavaró toll hiba van — melyek azonban minden többi példányban helyesen vannak. Igy pl. „accepisse" helyet cupere „tuto" helyet: Tanto, odoram helyet ortr.

III. RÉSZ.

Gyula-Fejérvári országgyüléséből Erdélynek három nemzetből álló minden rendei, urak, fö- és egyéb tisztek egyező akaratból ilyen instantiát küldöttek a fényes portára 21. Aug. Ao 1633.

Hatalmas császár, nékünk midenekben jó kegyelmes urunk, Isten hatalmasságodnak minden napjait ezerekké tégye, áldott és méltóságos szerencséjét nevelje, minden ellenségeit éles fegyvere által megszégyenitse, birodalmát világra terjeszsze.

Dicsőséges és hatalmas császárunk, jelentjük hatalmasságodnak, hogy hatalmasságod boldog elei közül, néhai dicsőséges vitéz szultán Szulimán császár idejében, ez mi erdélyi országunk, a maga körül világnak négy plágáira néző birodalmoknak maga ajánló szövetséges barátságát és protectióját megvetvén, hogy szabad jóakaratjok szerént, a megnevezett boldogult hatalmas császárhoz folyamodtak volt, állottak, és behódoltak, nem kétljük nyilván lehet hatalmasságodnál voltaképen. De azt mi is tudjuk, hogy a megnevezett Erdélyországa, nem egyedül csak azért hajlott s állott a fényes portához, hogy azzal külső ellenségei ellen oltalmaztassék, sőt leginkább azért hódoltak volt be, hogy minden törvényiben, kanoniban, privilegiumiban intacte megtartassék, s azoknak csak legkissebb czikkelyeiben is változást ne kellessék

szenvedniek, hatalmas császár biródalmának felsö, közép, alsó, semminemü lakositól.

Ez szerint amaz feljebbemlitett boldogúlt néhai szulán Szulimán vitéz nagy császár, hogy mindenekben a megirt Erdélyországa megtartassék, János királynak athnámét, hütlevelet adott volt, melynek párja elhiszszük hatalmasságod káptalanjában is megvagyon, mely szerént azután következett hatalmas császárok is minden kanoninkban és privilegiuminkban megtartottanak, ugy hogy azt a feljebb való tempestásokban is megsérteni törvényes dolognak nem tartották; az ilyenért mi is mindenkor nevezetes hűségünket akarván mutatnunk a fényes portához, valamikor fejedelmünkben, hazánk törvényi, kanoni és kiváltképen hatalmas császárok ellen való intentumot tapasztaltunk, soha vélek egyet nem értettünk, s az roszban együtt nem toppantottunk.

Meglött dolgot irunk hatalmasságodnak, hogy midön látnók hatalmas császároknak abban való szent és igaz kedvezéseket, hogy kanoninkat és törvényünket megtartják s nem háborgatják, mi is sokszor cselekedtünk olyan nagy és majd nevezetes hűséget, hogy hatalmas császárhoz tartozó s a fényes portához köteles igazságunkat abban is megmutathatnók, feleségünket, gyermekinket, házainkat, jószáginkat, és mindenünket elhagyván búdosára adtuk magunkat, és hatalmas császár országában menven által, ott is másokkal együtt engedelmes hűséggel szolgáltuk hatalmasságtokat, és mind ezeknek supportálásával is megakartuk törvényinket oltalmazni.

Hatalmasságod császári idejétől fogva is, azért hogy hatalmasságod is régi kanoninkban kegyelmesen megtartott s protegált, mi s mind azóta volt fejedelmünk-

kel együtt, mely haszonnal és hűséggel szolgáltunk légyen hatalmaságodnak jól tudja hatalmaságod, de mióta mostani fejedelmünket is szokott régi rendünk szerént választók, hatalmasságod is szentül observatis observandis küldött athnáméjával roborála mind fejedelmünkkel együtt, a miben kivántatott kész engedelmességgel és hűséggel szolgáltunk hatalmasságodnak, úgy tudjuk szokott adónkat is hatalmasságod hű szolgájával fejedelmünkkel együtt esztendőnként egészen beküldöttük hatalmasságodnak és a mint hatalmasságod fényes portájának is híven szolgáltunk tehetségink szerént, úgy itt is hatalmasságod hű szolgájával fejedelmünkkel jól alkuszunk s jól élünk, semmiben is megirt fejedelmünktől bántodásunk nincsen, minket régi kanoninkban nemcsak megtart, hanem csak legkissebb dolgunkban is jó discretiójú tanácsával, oly industriával vagyon, melyben semmi hiba nincs, mely mindnyájunknak épületes, senkinek nem káros, egy szóval hogy igazán megmondjuk, ez régi szokásunk szerént választott fejedelmünk minékünk három nemzetből álló, hatalmasságod szolgáinak olyan, kire semmi panaszunk nem lehet.

És noha hatalmasságod megirt szolgáját, fejedelmünket, a német birtokából hoztuk, mindazáltal hazánkfia, földünk gyümölcse, és onnét is ezen fejedelmünket hatalmasságodhoz való, belső hűsége hozta e tartományba, s nekünk is nagy jónkra lett közinkben jövetele, mert Magyarországban erős várai lévén fejedelmünknek, azzal is nem keveset vastagodott hazánk.

Mindenik vára nekünk egy-egy vigyázó torony gyanánt lévén, ha arról a szélről ellenségink zörgölödni akarnának is, azokban úgy megakadnak, hogy

miattok hostiliter reánk nem jöhetnek, és igy midön Isten után hatalmas császárunk kegyelmességéből és fejedelmünk jó dispositiójából ki-ki közülünk honnjában nyúgodnék hazánkban, tehát némely maga gondolatlan, éretlen elméjüek, minden igaz ratió kivül magukat felkapván, sem fejedelmünknek adott hütöket sem hazájokhoz s kiváltképen házok népéhez tartozó kötelességeket meg nem becsülve, csak az elmúlt napokban transfugiáltak, kiknek a mint bizonyosan értettük szándékuk az, hogy régi kanonink ellen hol mit mozgassanak s azzal bennünket privilegiuminkban megsértsenek.

Nem tagadhatjuk hatalmas császárunk, hogy sem előbbi boldogult hatalmas császároktól, sem közelebb hatalmasságodtól nekünk mindnyájunknak, és mostani fejedelmünknek adatott athnáméknak punctumit a hatalmasságod részére való s lévő némely vezérek meg nem gondolván, az emlitett transfugák alkalmatosságával exorbitáltak, mely eránt is kénytelenittettünk, mi Erdélynek három nemzetből álló minden nagy rendei igen alázatos bizodalommal megkeresnünk hatalmasságodat, tulajdon magunk három nemzetből álló nevezetes nagy uri rendeink által, úgy mint a nagy tekintetes hidvégi Mikó Ferencz, méltoságos urunk fejedelmünk belső tanácsa és fökomornyikja, Haller Péter, Szalánczi István, Torma György, Dániel Mihály, Daczó László, Hadnagy Mátyás medgyesi polgármester, Raiz Ferencz, beszterczei Karcsmár Tamás, Szebeni polgármester,*) Ráv Mihály nevü hatalmasságod alázatos szolgái s követink által küldvén alázatos instántiánkat hatalmasságod eleiben. Kik által is igen alázatosan könyörgünk hatalmasságodnak, hogy eleitől fogva hatalmasságtok fényes portájához megmutatott hűségünket

*) Reussner János t. i.

és végbevitt hasznos szolgálatunkat kegyelmes szemmel tekintve, mind hatalmasságodtól, mind hatalmasságod eleitől régi kanonink roborálására adatott athnámék szerént, a mint egyéb törvényinkben és privilegiuminkban, úgy a fejedelem-választás iránt való libera electiónkban is megtartani, s megtartatni, az ellen cselekedők ellen pedig szokott kegyelmes oltalmával protegálni méltóztassék hatalmasságod, hadd nyughassanak hatalmasságod szárnyai alatt felső közép s alsó rendek, és mindenek.

Nevezetesen instálunk hatalmasságodnak, azokat az éretlen elméjü transfugákat méltóztassék kezünkben adni, tulajdon törvényünk szerént exequálhassuk magunk, mely is *) láttassék meg annál is nagyobb mértékben rajtunk tündöklő, hatalmasságod kegyelmesége. Mi három nemzetből álló egész erdélyi urak s nagyrendek, igen alázatosan iterató is kérjük hatalmasságodat a nagy Istenre, hogy abbéli instántiánknak adjon helyt, avagy csak azért, hogy azzal is megbizonyosodjék, hatalmasságodtól mind a régi mind a mostani athnáméknak szentül való megtartattatások; tessék hatalmasságodnak egynehány olyan éretlen elméjüek nélkül el lenni inkább, mint sem egy ily szép országnak mind magában, s mind kanoniban megromlani, melylyel az egész világra hatalmasságodnak jó hire neve fog terjedni, a régi és későbben adatott athnámékat is láttatik hatalmasságod stabiliálni.

Ezen dolog eránt ezen követink hatalmasságod fényes portájára expediált fiai által szóval is alázatosan könyörgünk hatalmasságodnak, kiket is hogy kegyelmesen meghallgasson, hitelt adjon, és rövid időn hozzánk kivánt kegyelmes válaszszal visszabocsásson,

*) Benkőnél „melylyel is."

azon is hatalmasságodnak hasonló alázatossággal könyörgünk. Isten hatalmasságod napjait ezerekké tegye. Költ ez alázatos instántiánk gyula-fejérvári közönséges országos gyülésünkben 21. August. Ao 1633. Hatalmasságodnak alázatos hü szolgái.

Erdélynek három nemzetből álló minden lakosi magyar, székely és szász natiók, nevezetesen pedig az alább subscribált uri, tanácsi, főkapitányi, főispáni, főkirálybirák, és minden ezen közönséges országgyülésünkben lévő felső, közép, és alsó rendek, úgy mint:

Gróf Bethlen István képi: Balog György, *) Kornis Zsigmond főtanácsúr és Biharvármegyei főispán, Erdélyi István 2-ik tanácsúr, Thorda vármegyei főispán, Mikó Ferencz 3-ik tanácsúr, főkomornyik, csíki kapitány, Keresztesi Pál 4-ik tanácsúr, Kassai István, 5-ik tanácsúr és itélőmester, Alia Sámuel kapitány, Macskási Ferencz udvari kapitány, Vesselényi Boldizsár Doboka vármegyei főispán, Haller István Küküllő vármegyei főispán, Bánffi Mihály losonczi, Pécsi Simon sz.-erzsébethi, Kálmán Ferencz tanácsúr és szebeni királybiró, Tholdalagi Mihály marosszéki főkirálybiró, Csáki László **) belső-szolnok vármegyei főispán, Nemes Tamás háromszéki főkapitány, Bassa Tamás possessiónatus, Bethlen Ferencz possessiónatus, Gávay Péter possess., István Deák fejérvári hadnagy, Tordai Imre Tordavármegye követje, Rácz Mihály Biharvármegye követje, Pogány Menyhért Mármaros követje, Puszta Gáspár beszter-

*) T. i. Bethlen István megbizottja.

**) Benkőnél: „A következendő név maculatumban lévén csak a kereszt név látszik vala a törökben, mely is conjecturaliter lehetett Csáky vagy Cseffei László."

czei biró, András György brassai főbiró, Maxai Balás Külküllővármegye követje, Tarnóczi Ambrus belsőszolnokvármegyei követ, Kamuti István possess., Veres Pál szebeni székbiró, Pésma István kolozvármegyei főbiró,*) Vitéz György possess., Lázár István csiki fökirálybiró, Karászi István Karasznavármegyei követ, Nagy Boldizsár zarándvármegyei követ, Rettegi István dési főtiszt, Balog István hunyadvármegyei követ, Szent-Páli János possess., Váczi János erdélyi főtiszt, Szabó Ferencz megyesi polgármester, Huszár Péter possess., Ugron Pál possess., Mikó Fereecz kolosvármegyei követ, Iffiu István segesvári királybiró, Dávid Deák köhalomszéki fökirálybiró, ki azután tanácsúrrá lett vala.

Az oda fenn elöszámlált követek úgy mint Mikó Ferencz, Haller Péter, Szalánczi István, Torma György, Dániel Mihály, Daczó László háromszéki fökirálybiró, Hadnagy Mátyás, Raisz Ferencz, Karesmer Tamás, Ráw Mihály szebeni polgármester nevü követek által első Rákóczy György fejedelem az 1632 esztendöbeli adót, in ao 1633 küldi be, s a mellett a fővezérnek igy ir.

Nagyságos és dicsöséges vezér, nagy tisztességgel becsülendő jóakaró uram, Isten nagyságodnak minden napjait ezerekké tegye, és hatalmas császár szolgálatjára minden dolgait elősegélje, örvendetes napjait sok időkre terjeszsze!

Eleitől fogva hatalmas császárokkal e mi országunknak hüttel köttetett, s mindazóta szentül observáltatott olyan békessége volt, hogy az ország adaját s azzal járó ajándékokat esztendőnként nevezetes fő-

*) Benkőnél „kolosvári főbiró."

követink által hatalmas császárok fényes portájára alázatosan beadjuk. Melyben midőn az ország nagy rendeivel munkálódnának, némely éretlen elméjüek kapván magokat, magok gondolatlanul hatalmas császár véghelyeire Tömösvárra szöktek által, kiknek kedvekért, s helytelen vádjokra ottan mindjárt a tömösvári pasa országunknak némely helyeire derék fenyegető leveleket bocsátván ki, kénytelenittettek mindjárt az országnak három nemzetből álló nagy rendei közül, ilyen nevezetes követjeiket küldeniek, úgy mint förend, s főtanácsink közül, a méltóságos Mikó Ferenczet főkomornyikunkat, csíki, gyergyói és kászoi főkapitányunkat, a három nemzetből álló förendek közül pedig, ilyen hiteles és nagy embereket, úgymint Haller Pétert, Szalánczi Istvánt, Torma Györgyöt, Dániel Mihályt, Daczó Lászlót, Hadnagy Mátyást, Raisz Ferenczet, Karcsmer Tamást és Ráv Mihályt szebeni polgármestert, nagyságod alázatos szolgáit hatalmas császár fényes portájára a végre, hogy azok által mind szóval s mind irással deplorálják, s declarálják igen alázatosan a dolgot, kiknek is meneteleknek alkalmatosságával itéltük mi is illendőnek az ország adaját, és egyéb ajándékbeli requisitumokat beküldenünk s beszolgáltatnunk hatalmas császárnak s mind nagyságodnak; de nem akarván nagyságodat sok szóval terhelnünk, megirt követink relátiójokból mindeneket nagyságod megérthet, kik is érkezvén, kérjük szivesen nagyságodat hallgasson meg s adjon hitelt szóllandó szavaiknak mindenekben, és hova hamarébb hatalmas császárral is a dolgot megértetvén alázatosan, követjei által az ország förendeinek kedves választ szerezni, s azután jó securitással kegyelmesen vissza bocsátani méltóztassék nagyságod. Melyet

mi is mind az országgal együtt nagyságodnak jóakarattal kivánunk alázatossan megszolgálni. Isten még is nagyságodat éltesse, és szerencséjét nevelje. Költ számos-ujvári várunkban 15. Oct. Ao 1633. Nagyságod jóakarója:

Ráköczy György.

Németországban esett dolgokról tudósitja I. Rákóczy György fejedelem, a fényes portát Mense Julio 1640 ilyen punctumok szerént.

1. Öt héttel e datum előtt Németországban Erford nevü helynél a német hadakkal a confoederatus evangelicusok megharczolván, a svécz királynak Prajner nevü generálisa, a német hadat megverte s*) triumphált.

2. Slesiaországban is azon megnevezett kétféle hadak megharczoltak, és újabban azok felől is az a hir, hogy ott is az svécz triumphált, mely igaz is, mert erre nézve kényszerittetvén a német császár, hadat gyüjt most a végre, hogy a felsőországbéli ellenségei ellen véghelyeit stabiliálhassa.

3. Interim tamen, mind ezek alatt is a német és magyarok erre aláfelé a török végek ellen derekasan kiütni, s a törökökkel erősen harczolni meg nem szünnek**)

4. Szintén csak ezen a héten is ilyen dolog esett hogy az ónadi kapitány, mely Ónadat nem régen hatalmas császár egri vitézi élégették vala, hatszázad magával német császár fizetett hadaival Szent Miklós

*) Benkőnél „megnyomta s rajta."

**) A Pekry példányából tévedéstől kimaradt a „nem."

nevü török kastély alá ment, és tizenkét törököt elrabolván Ónadban vitte.

5. Hasonlóképen nem régen is, a tömösvári districtusban, Gyula vára alá is nagy csata ment volt, egy szóval csak az Isten tudja, mely nagy mértékben continuálódik itt e tájékon a csata, ugy hogy csak az egy váraknak formalis obsidiója már hátra, különben minden latorság teljes mértékben van, nincs semmi hija, kétség nélkül a fövezérnek ő nagyságának mindenfelé szeme füle levén, mint olyan birodalomnak summás authoritása, mindenekre gondot visel.

6. Kegyelmed vigyázásban légyen, hogy ha ezek a dolgok más felől is a porta eleibe mennek, és valaki latorsága ezen dologban jeneieket, vagy más végbelieinket is belé akarná keverni, minden tartózkodás nélkül felelhet kegyelmed hüttel is, mert a mi részünkre valók sohól is a megirt latorságban nem részesek, hanem mind az oda fel németek keze alatt való magyarok dolgai, azért minket részeseknek effélékben ne hidjének, mert mi mindnyájan hatalmas császár hü és igaz szolgái vagyunk, ezekre nincs jobb bizonyság mint a szüntelen rabságra menő s abból sanczon szabaduló török rabok, azok kérdessenek meg, kétség nélkül ők senkire hamisan nem vádoskodnak, hanem megmondják igazán, hová valók rablották volt el, hol tartották rabságban, s kiknek sanczóltak mgszabadulásokért, a mi rajtok esett nem fogják másra kenni. Kegyelmed azért irásunkat vévén a fövezérnek ő nagyságának mondja meg, hogy ha ezek eránt másunnét is igy informáltatnék, hogy a mi pártunk is kétségben jöhetne, ha elhallgatja is ő nagysága, ne hidje addig, a mig nekünk nem ir felőle, azután meglátja ő

nagysága, hogy az lesz igaz a mit mi mondottunk. Datum Ao, Die ut supra.

Anno 1643 die octobris, öreg Rákóczy György fejedelem tudósitja a portát hólmi napnyugoti harczokról.

A francziai király hada a hispániai király hadával megütköznek,*) és győzedelmeskedett, kiktől a franczia hadak 146 spanyol gyalogzászlót nyertek, lovas hadából ugyan az spanyoloknak 886 fogtanak el elevenen, kiket is Galliába vittek rabságra. Ez az harcz az elmúlt Sz.-Györgynap után csak hamar esett-de napját s helyét még nem tudjuk, mivel a harcznak meglétét is csak hirtelen adták értésünkre arra lévő embereink, ugy hisszük egy s két hét alatt bővebb de, claratióval tudósitanak, mely is mihelyt érkezik, a fényes portának hirré adjuk mind idejét, mind helyét.

Rákóczy György.

Ugyan öreg Rákóczy György fejedelem tudósitja a fényes portát hólmi szomszédságos hírekről.

Erre felé most ilyen hírek vagynak és folynak, hogy az svécziai király generalisa Dorteson minden bizonnyal Morvában vagyon, holott Morvának metropolisát Alamét **) ez ott megvévén, ott van táborban nagy készülettel. A német császár tábora is csak ott van nem messze hozzájok, mint egy fél mérftöldnyire ha vagynak egymástól. A német császár hada megmustráltatván épen 30 ezer ember, de nem látott s hallott tanult had, hanem csak mostan szedett gyülevész

*) Benkő és Sárossy péld „megütközött."

**) Benkő és Sárossy: „Alamuczot."

had, mely minémű szokott lenni világos. A svécziai király hada 15 ezer csak, de a mind hadakozásban felnött, válogatott, tanult híres emberekből áll, igen jó had, egy kivető bennek nincs. A svécziai király generalisa örömest harczolna, de a német hadak nem bátorkodhatnak, tartnak a svéczektől, erre nézve a német császár a magyarországi hadakat Morvával határos Szakolcza nevü hely mellé szállitotta a végre, hogy onnét szüntelen csatát adván, fáraszszák az svéczeket; tovább mint lesz a dolog közöttök, az idő megmútatja. Egynehány hólnapja, mióta a hideg vesztegeti a magyarországi palatinust, ki is már gyógyúlni kezdett.

A franczia király az közelebb elmúlt májúsnak 19-ik napján meghalván, ugyanaz nap a fiát Delphinust koronázták meg s ültették a székben atyja helyett; azon hónak vége felé a francziai király generalisa Demilio ugyan a hispanust igen megverte; ezek épen onnét helyből hozzánk jött igaz hirek.

Rákóczy György.

Anno 1644 die Apr. öreg Rákóczy György fejedelem portán lévö Réti István nevü kapitihajának tulajdon kezével irt, és gyürüjével pecsételvén, küldött levele által tudósitja a portát hólmi hírekről.

1. A lengyel királynak most az egész lengyelországi nagy rendekkel épen 40 napig tartó gyülések van, mely gyülés is ugyan azon aprilisnek 24-ik napján expirál. Ezen gyülésben a lengyeleknek az svéczekkel a felett volt disceptatiójok, hogy a mely várakat és városokat a feljebb való időkben a meghólt

svécziai király Prussiában a lengyelektől elvett volt, minthogy már az az appraehendens király meghólt, tehát restituálják a lengyeleknek, ha szép szerént megcselekeszik bene quidem, külömben fegyverrel is visszaveszik. Még nem bizonyos e kívánságnak az svéczek czedálnak e, nem e? A lengyel hadak e végre tálpon állnak és szaporodnak. Mind ezek alatt a lengyel királynak legkissebbik öcscse Alexander meghal.

2. Magyarországban Sopronyban gyűlések lévén a magyar korona alatt való nagy rendeknek, a német pártját tartó pápista nagy rendű emberek azt forralták, azt proponálták volt is azon gyűlésben, hogy a német császár birodalmában, országiban indifferenter mindenütt csak pápisták lakjanak, másféle keresztyének ne paciáltassanak, e kívánságokat hogy annál inkább stabiliálhassák, a német császár tulajdon fiát, a magyar királyt Ferdinándot küldötte személy szerént azon gyűlésben. E dolog ellen Magyarország districtusinak, vármegyéinek követjei nagy perseverentiával contradicáltak, és a midőn e nagy dolog felett magok között igy czivódnának érkezik a Hejdelbergánál lett német veszedelmének híre, mely is ezen causának decisióját interrumpálja, és e praetextussal eloszolnak re infecta.

3. A római császárnak oda fel lévő legnagyobb hadát a francziai és svécziai hadak öszveállván igen megvertek Hejdelberga nevű városnál, holott mindazáltal a francziai főgeneralis Pukuluma több fő és nagy rendekkel elestek, de elég az, hogy a német táborát helyéből kinyomták, és a megegyezett nemzetségek győzedelmeskedtek, ezután is két izben igen megverték ugyan ezen összeállott hadak a németet. Közöttök a békességről reménység sincs. — Rákóczy György.

*Még is *) Rákóczi György fejedelem mozogván, a fényes portától ilyen dolgokat kiván.*

1. A fényes porta a budai vezérnek egy újabb parancsolatatot küldjön, mely oly signanter és serio irattassék, hogy valamihelyt azt mi magunk embereitől azon budai vezérnek ő nagyságának küldjük, semmi szin és praetextus alatt újabb parancsolatért a fényes portára ne relegáljon, hanem mindjárást az szükséghez képest mellénk elegedendő hadat küldjön. E parancsolat pedig ezen emberünktől a mi kezünkhöz küldessék, hogy a mikor kivántatik, küldhessük mi magunk meg azon méltóságos budai vezérnek ő nagyságának.

2. Tömösvári, egri pasáknak, hatvani, szolnoki, szegedi, gyulai és lippai zászlós bégeknek is hasonlóképen kemény sentinentiával külön-külön egy egy parancsolatot irasson, s küldjön a fényes porta kezünkhöz ezen emberünktől, hogy ha a szükség ugy hozza, s tőlünk azon fényes porta parancsolatival requiráltatnak, mindjárt jőjjenek mellénk.

3. A boszniai beglerbégnek, a kanisai pasának is hasonló formán egy-egy parancsolat küldessék, a boszniainak azért, hogy az ő szomszédságában lévő horvátokat ottan-ottan infestálván, a német segitségére ne mehessen. A kanisainak azért, hogy az is azon környékben Szigethvár s Pécs tájékán, hogy már per formam defensionis, mintegy vigyázva légyen táborban etc. **)

---

*) Benkőnél „Anno 1614."

**) Benkőnél „itt elszakadt az irás;" Sárosynál „ennek a többi része elszakadt volt."

Még is öreg Rákóczy György levele, melyet talajdon kezével irt, s gyürüjével pecsételve küldött po. tán lévö emberinek. Tokajból anno 1644.

Nem régen, a mely hadait a németnek, Isten adta hatalmas császár szerencséjére meginditván hazájokig kergettünk vala, reparálván magokat ismét lejöttek Szendrőig, mely Szendrő vára, a hét vármegyék várai közül való, nem ada a budai vezér ő nagysága csak ezer lovast is, de a bizony dolog, hogy ha az ellenség a budai vezértől csak mi keveset tartott volna is, viszsza nem jött volna.

A héten Budára ismét emberünket küldjük, s a budai vezérnek járó szokott ajándékat is megküldjük, a dolgokról voltaképen tudósitjuk, s meglátjuk mi haszna lészen, Az ellenség táboráról emberünk jött, a német gyalogja 6 ezer, lovassa egy helyen 3 ezer, másutt 2 ezer, öreg ágyújok 2, 16 forgó taraczk, seregbontó 3, ezek igy vagynak.

Mi is Isten segitségéből készülünk, s mihelyt az erdélyi had érkezik, mindjárt indulunk, s reájok megyünk, és hiszszük a jó Istent, hogy ezúttal is ellenségünk megszégyenül. Az svécz hadak is jönek, ha Isten engedi a német hadat megszoritjuk. Most Nagy-Szombatban a német császár gyülést hirdet, hova kivánja hogy mind tőlünk, s mind a hét vármegyéktől, követek menjenek, s meg is cselekeszszük mind mi, s mind a hét vármegyék, követinket küldjük hogy mit akar, kitanúlhassuk, de semmi kivánságára emberink nem lépnek, hanem csak exploratorok lesznek. E dolgot a méltóságos fővezérnek ő nagyságának szóval is igy kell értésére adni, a mi hűségünk iránt semmi egyéb vélekedésben ne légyen, a porta, mert mi egy-

szer adott hütünk szerént a hüségben perseverálunk, csak a fényes porta is minket hüségünkért el ne vessen, sőt a mikor kivántatik ellenségünk ellen protegáljon. Mi is Istenre fogadjuk, hogy a fényes portától el nem szakadunk.

Bizonyosan értjük, szokott practikája szerént a német azon mesterkedik, hogy minket elólthasson méreg vagy egyéb istentelen úton módon, melyet ha ki végbeviszen, annak nagy ajándékot és méltóságos állapotot igért nagy hittel, tudván azt, hogy most mellőlünk hadainkat elbocsátottuk, most az alatt incselkedik, hogy mint a néhai szegény Bocskai István királyt is a békesség után megmérgezék, ugyan mi rajtunk is ha feladhatna, de mindezekben a jó Istenben bízunk, és hiszszük, hogy tulajdon fejekre fordúl.

Mi most itt Tokajnál a Tiszaparton hadainkat készitgetjük, másutt lévő hadainkat is gyüjtögetjük, és elkészitvén, a jó Istent hivjuk segitségre, s minthogy ellenségink nem nyúgosznak, mi bizony reájok megyünk. Tegnap, tegnapelőtt minthogy suspust*) vallának s szégyennel menének vissza, arra nézve követjeket küldék a fényes portára, melyben is ha itt dolgok secundálódott volna, minden bizonynyal refractáriuskodtak volna.

Kassán, Tokajban másfél ezer igen jó gyalogunk vagyon, Sáár-Patakon 1200, itt Tokajkan külön is igen jó 400. Harczra való egyéb apparátusink is megvagynak. A fővezérnek ő nagyságának igen instálunk, hogy küldene egy parancsolatot az havasalföldi vajdának, a mely ezer lovasa mellettünk vagyon,

*) Benkőnél „subscust."

annak hagyna békét, ne vitetné haza. Hasonlóképen a moldovai vajdára is kellene egy kemény parancsolat, mely ezer embere annak is mellettünk vala, s haza hívá, ismét jó ezer embert küldene mellénk, és subsistálnának mellettünk már addig, míg ellenségünkkel látnók mire emergál dolgunk. E parancsolat pedig ezen emberünktől küldessék mi hozzánk, hogy mikor mi akarjuk, a dolog is úgy kivánja, mindjárt küldhessük azon vajdáknak postán. Költ Tokajban 19. Oct. 1644. Rákóczy György.

Még is öreg Rákóczy György fejedelem hitcles emberit küldi Lengyelországban, a király lakó helyére, ki is onnan megjövén, hüttel referálja a fejedelemnek a lengyelek és muszkák között való hadakozást, melyet a fejedelem is a fővezér által a császárnak punctatim igy ir meg 7. Oct. 1643.

1. Hogy Gorodnáról a lengyel király megindúlt ez emberünk szemével látta, és mellette kétszáz lovasnál s kétszáz gyalognál több nem volt, mert azelőtt már mind a maga hadait s mind az ország hadát az muszkák ellen expediálta volt, mostani indulással a lengyel király nem Varsovára mégyen, hanem Vorsa nevü várba, mely Vorsa nevü vár a muszkákhoz nem messze van, oda meneteliben czélja ez: hogy muszkák ellen mind lengyel hadaknak táborozó helyekhez közel légyen maga is; a lengyel tábor pedig most Mohiló nevü városnál vagyon, ezen tábor a feljebb való napokban a muszkáknak Szokolits nevü várok s városok alá ment volt, a végre hogy megvegyék. De a benne lévő muszkák a dolgot észrevévén, mind nagy,

mind apróbb lövő szerszámjokat öreg és apró golyóbisokkal és lánczokkal s különböző sertékkel*) megtöltögetvén, mikor legnagyobb ostromnak mentek a lengyelek a várnak, egyszersmind a muszkák reájok sütögették, és több 4 ezernél a vár alatt elveszett, azonkivül sok sebben esvén, kénytelenittettek re infecta és szégyennel a vár alól épen vissza Moholihoz szállani, most ismét ott vagynak táborban. Mohilo (így) a megirt Szokolics nevü vártól tizenkét mértföldnyire lehet, egyszóval Lengyelország felé, a mint ezen emberünk mondja, a muszkák várától 12 mértföldnyire szállottak vissza a lengyel hadak.

2. A muszka hada mennyi légyen, nehéz apprehendálni, mert az igen sok, egynéhány ezeren vagynak flandriai és svécziai hadak is közöttök, ugy hogy a lengyel had hozzájok képest mondani semmi, s nem is ugy vagynak, hogy szembe állhassanak a muszkákkal. A muszkák, a mint emberünk beszéli, naponként szaporodnak, s harapóznak nagy szerencsével elébbelébb dolgokban.

3. Az ozui kozákoknak fele a lengyelek mellé ment, fele a tatárokra indult volt sajkákkal, az előljárója a sajkákkal kiszállván, a tatárok észrevették, s együtt reájok ütöttek, beszaladván egy várban oda szorultak, ott is a várat a tatárok s a törökök reájok szállván, kénytelenittettek kiütni a várból, és elcsapni egy felé, de úgy is őket megszoritották, és még akkor hogy emberünk eljött, azon szorulásban voltak.

4. Ezen kozákoknak a lengyel táborban való része megértvén mint van dolgok, hogy megsegitsék, szin alatt oda hagyták a lengyeleket, de az mint em-

*) Benkőnél „scritekkel"

berünk mondja alig hihetni, hogy elérkezhessenek; elválik addig a dolog.

5. Egész Lengyelországban mindenütt kemény kín-büntetés alatt kiáltatja a király, hogy senki a muszkának a lengyel ellen való győzedelmét beszélleni ne merészelje. Ez arra való, hogy az ország lakosi se ijedjenek meg a muszkáktól, a hadakozó rendek se irtózzanak ez insurrectiotól.

6. Az egész Lengyelországban a tatároktól való félelem miatt annyira van az confusio, hogy kiki házok népét, s javokat ad tutiora költöztetvén, szalad kiki a hová lehet.

7. Ezen emberünk a királynak egy emberével egész Zámborig együtt jöttek, mely ember is a királytól levelet hozott a zámbori sztároztának; mi dologban járjon, azt ugyan emberünknek ki nem mondta, de együtt utazásokban elmondta addig, hogy ez a mi Lengyelországunk nem sokára elpusztúl, mert segitsége sohonnan sincs, ellensége pedig minden felől rajta, ugy mint török, tatár, muszka, Flandria, svécz, Havasalfölde, Moldova és magyar, kiknek lehetetlenség, hogy egyedűl Lengyelország megfelelhessen. Melyek hogy igy vagynak igazak is, mert a lengyel ügye fogyattul van, meg sem állhat.

8. Feles kozákok Lengyelországban Premisle felé becsaptanak, és sok derék emberek gyermekit elkapdosván a magak felekeztit a kozákokat akarják rajtok a tatár-rabságából kiváltani, mely is a lengyeleket igen megszéditette. Ezeken kivül is folynak még külömb-külömbféle nyelveken holmi hírek, melyek még nem sopiálódtak; egy szóval a minden felől való

contrariumok annyira confundálták a lengyeleket, hogy mitévők legyenek alig tudják.

Rákóczy György.

Ismét ilyen hírekről tudósitja Rákóczy György fejedelem a portát.

Bécsből és Magyarország szélihez közel Slésia tájékáról hiteles emberünk érkezvén, ilyen hirt hoznak, hogy a német császár generalisa Volstán, és a svécz királynak Dubáldó és Profonter nevü két generálisa Slésiához közel egymás mellé táborban szállottak, de meg nem harczoltak, hanem talán hatod napig csak ágyúkkal szórták egymásra a golyóbist, vélvén a svécz, hogy mitőlünk megsegittetik, ilyen reménységgel csak lövéssel vontatta az időt, nem harczolván. De a békességnek megkelletvén a két monárchák között tartatni ilyen okon, hogy tőlünk segitség nem mehet, azt mind két fél eszében vette, és ugy a megnevezett svécz generálok felszedték magokat, és a másutt lévő nagyobb svécz táborban a nagyobb generálhoz akarván menni s magokat applicálni, eszében vette az emlitett német császár Volstan nevü generalisa, és általúton megelőzvén megszoritja a két svécz generált, itt igaz dolog a svéczek igen emberkednek, de ők igen kevesen, a német pedig igen sokan lévén, s a ki nagyobb a saxoniai herczegnek is generálja 12 ezered magával elállván a svécz mellől, végre megkellett adniok magokat, és minden fegyvereket, s minden zászlójokat, hadi szerszámjokat tőlök a németek elszedvén, a militaris ordot többnyire mezitelen bocsátik. A két generált Dubáldot és Prófontot fogva meg-

tartják a németek, azért hogy az Slésiában apprehendált várakat az svécz adja vissza, akkor magokat is elbocsájtják a generálokat. Ezenkivül több triumphusa nincs a németnek a svéczen, melylyel is valóban fenn lát a német general.

De interim oda fel Németországnak a szivén s közepén a legfelsőbb, s primária metropolisa mellett a német császárnak, négy nagy tábora vagyon a svécznek, vagyon a németnek tábora ugyanott, de még azon felől nincsen semmi hírünk, vagyon hiteles emberünk oda is, mihelyt érkeznek, s hiszszük is nem sokára megjőnek, mindjárt tudósitjuk a portát postán. Datum Ao 1643. 20. Juny.

Rákóczy György.

Újabban is tudósitja Rákóczy György fejedelem a portát, újabb holmi hirekről 1643 17. Febr.

Gávay Péter meghitt emberünk érkezék Bécsből, ki is egy titkos barátunktól leveleket hozott, abban nékünk azt irják, hogy nagy gyász interveniált Béesben, mert a mely Volstán nevü generál a minap Slésiában győzedelmeskedett vala, azzal magát elhivén, és a dolgot tovább is mind ugy vélvén, az svécz kezében lévő két várakat Slésiában valóban ostromolja vala, hogy apprehendálhassa, melyben midőn izzadozna s munkálkodnék Prájner nevü egy kemény svécz generál érkezik, ki Volstánnal megharczól, és Volstánt keményen megveri, és Slésiából kiüzvén, a ruinával s a vert haddal azon német generál hazájába vissza kullog, mely dolgot emberünk szóval is igy referál.

A Duna mellett, oda fel Ratisbonánál, mely is igen erős hely, a németnek Galas nevü generáljával

egy igen nagy tábora lévén, erre a svécz királynak legfőbb generálisa amaz hires vajmári herczeg reá megyen, és igy megveri, ugy hogy a feljebb való napokban, mikor az svécz király maga Dusbergnél megverte volt, annyi német nem veszett mint itt.

Ugyanezen győzedelem után, az megnevezett vajmári herczeg generál, a megirt Ratisbona nevü várost a némettől apprehendálja, mely városnak svécz kézbe esése a harczon veszett németnél nagyobb kár a németeknek. A megirt Ratisbona, nagysággal háromszor is nagyobb Bécsnél, s erősebb is, a Duna parton vagyon, e dolog eránt most Bécsben nagy confusio vagyon, és igen nagy félelem, melyet alig irhatni ki; négy felől is érkeztek a táborról, akarom mondani a tájékáról emberink, kik is mind aszerént, egy nyomon beszélik a dolgot, nincs is semmi kétség ezekben; miólta a németeknek ez esett fejeken, az óta kezdették rebesgetni, hogy a fényes portára követjeket küldjék, de azelőtt szó sem volt arról, hogy még követnek is kellene menni.

Ha azért a német, követet fog inditani, e lesz oka, és nem egyéb, nekünk mindenfelé emberink vagynak, mihelyt újabb híreink érkeznek, postán adunk hírt a fényes portára.

Rákóczy György.

Portán lévö emberének Maurer Mihálynak öreg Rákóczy György fejedelem tulajdon kezével irta levél, melyet az is a fövezérnek beadott 4. Apr. 1644.

Az adóval fökövetünket inditó félben vagyunk, az által az erdélyi adó aránt bizonyos választ adunk; kegyelmed industriájára fővezér uram ő nagysága az

mely patens mandatumot emberével küldött, abba nincs 13 vármegye feltéve, hanem csak 7, a 13 vármegye pedig eleitől fogva Kassához hallgatott, hallgat ma is; meg is irtuk vala, hogy a szerént speficáltassék az adandó patensben: ezt a jött portai patenst mi megforditottuk, s az originált Budára, Egerbe küldöttük, és az 13 vármegye, a mint hogy eleitől fogva Kassával tartotta, ugy most is ezek egymástól nem akarnak elszakadni, hanem egy directio alatt akarnak maradni, meg is esküdtek ezek a 13 vármegyék már azon mindnyájan, hogy ök Erdélylyel együtt hatalmas császár hódolt hívei akarnak lenni, ez okra nézve az országra nem is publicáltattuk, hogy csak hét vármegye van hatalmas császár patensében irva. A palatinus is vigyáz, s nem jó volna, hogy fülében esnék, mivel azonkivül is nem szűnik az incolákot corrumpálni, hitegetvén a magok részekre, felő hogy sokakat ki ne verjen eszekből. A mint feljebb is irók egymástól ezek nem akarnak elszakadni. Egyszer hatalmas császár ajtaján belépett ilyen szép szerencsét, hogy hagyna már hatalmas császár csak ebben?

Ha azért a fényes porta, ezt az én mostani nagy költséges, hatalmas császárunknak pedig igen hasznos nagy fáradságú szolgálatot megtekintvén, assecurál, hogy mind minket életünkig, s mind fejedelemségben succedálandó maradékinkat, s mind más successor fejedelemeket, ezen 13 vármegyékkel együtt, a szerént mint ennekelőtte is irtuk vala kegyelmednek, kegyelmed is a fővezérnek ő nagyságának beadta volt, protegál, küldessék ki, hogy publicálhassuk az incolák előtt, sopiálódjék scrupulusok. Jó declaratióval legyen pedig az, hogy ha minket is, maradékinkat is ugy mint fejedelmeket mind Erdélynek, s mind ezen 13

vármegyéknek directiójában s birásában megtart s megoltalmaz, ugy mi is bátorságossá teszszük a portát arról, hogy minden esztendőnként böjtelő havának első napján*) ezen vármegyékből, kivévén a solymokat, húsz-húszezer tallérokat administrálunk a fényes portára, a mellett ajándékokat is, az erdélyi adó mellett járó ajándékoknak quantitása szerént. Ez első úttal pedig e szintén következő februarius elején küldünk ezen vármegyékből a fényes portára 10 ezer ezüst tallérokat, de az ezüst marhabéli ajándékokat egészen megküldjük, csakhogy ezen dolog eránt való reménységünk szerént, hová hamarább lehet, a fényes porta az assecuratiót küldje meg s ne halogassa, s annál inkább újabb-újabb parancsolatért a fényes portára ne relegáljon az budai vezér is, hanem ugyan serio parancsoltassék meg, hogy a segitség ugyan emberül légyen. A hét divánülő vezéreknek is, az erdélyi adóval járó szokott ezüst marhabéli ajándékokat és pénzbeli költségeket is megküldjük ezen vármegyékből is azon qualitással.

Mikor Bocskai István királynak, s Bethlen Gábornak a fényes porta segitséget adott, ha az idő ugy kivánta, azon segitség Szent Demeter nap után is helytállott, most is a segitség azon qualificatióval parancsoltassék, bár csak ezer tatár adatnék igen jól esnék, s meg sem bánná a porta.

---

*) A nap szám a Pekry féle példányból hiányzik, a többiekben megvan.

Mégis öreg Rákóczy György fejedelem portán lévő kapitihája tudósitja a fényes portát 6. December. 1644.

A német császár a mi ellenünk való német táborból Pukhán nevü generálisát Bécsbe hivatta postán a végre, hogy azt a portára küldje, melynek oka az, mert az svécz érkezvén, Hartisfeld nevü generálisát igen megverte a németnek, és az országába igen bement azon svécz a németnek, mely miatt a császárnak dolga külömben lévén, kénytelenittetik követet küldeni a fényes portára. Itt is Kassán nem igen inye szerént esvén a dolog, kétség nélkül titkos vége van a követ-küldésben, mondják hogy pénzt is fog vinni azon követ, melyet alig hiszünk, de ha igaz is, azt nem egyébért viszik, hanem azért csak, hogy ilyen angustiájokban pénzzel talán magokévá tehetik a portát.

Ezeket ha elkövetik is, de a fényes portának hamarkodni nem illik, mert az svécz közeledik, s követet küld az is a fényes portára, s ezek egymással contrariusok lévén, requisitiójokra válaszsza azt a fényes porta magának, a melyiknek barátságában inkább megnyughatik és hasznosabbnak is ítél. Az bizonyos dolog, hogy lehetetlenség volna most kénytelenség kivül a németnek követet küldeni. De minthogy kiki a maga javát keresi, igy ő sem mulatja el. Eleitől fogva hatalmas császároknak és a németek dolgainak minemü rendi volt, világos, azon úton folynak gyakrabban a dolgok, a kimenetelek külömbözők voltak.

Két hólnap belé telhetik ha több nem, a mig Pukhán portára érkezik, de a fényes porta ne siessen, hiszen egynehány esztendeje, mióta a portát hazug-

sággal tartja, most is valamig az svécz meg nem nyomá', csak a tavasztól fogva tett sok igéreteket avagy követték-e? Ezúttal is ha pénzt visznek, csak mézes madzag, és színeskedés. De talán késő jő ratió szerént, mert a körmökre égett a gyertya, hól voltak ezelőtt? Ne siessen a porta, mert bizony csak mesterség a dolgok. Ha valami kis gratificatióval lesznek is a portának, de bizony nekik leszen jobb a vége, és az mit a kezdetén láttatnak adni, bizony a végin cum floribus recuperálják, hiszem csak a hét vármegyék többet tesznek hatalmas császárnak kétszázezer forintnál.

Volt ugyan szándékokban a németeknek, hogy velünk megharczóljanak, de még nem vehették rá magokat, az incolákat is valóhan hitegetik, de nem mehetnek semmire. Szerencs nevü egy várat vettek volt meg, de azt is hadaink visszavették, és a palatinus benne tette kapitányt nyolczad magával nyakon kötve hozzánk hozták, a több benne lévőket levágták. Mint igaz szolgái hatalmas császárnak, a mi igaz azt irjuk. Kegyelmed fordittassa meg irásunkat, adja be az fővezérnek ő nagyságának. Irtunk volt, hogy hatalmas császár irna a lengyel királynak, melylyel oda is ha egy csauszsza menne jól esnék.

Rákóczy György.

Mégis öreg Rákóczy György fejedelem ir a portán lévő követjének, hogy a fővezérrel kö.ölje 6. Mai 1646.

Régi magunk német kapitányunkat Gaudi Andrást a svécziai főgenerálnak Dortésonnak és több ugyan svécziai generáloknak, kapitányoknak kérésekre, tavaly morvai táborozásunkor ott kelletvén az

svéczek mellett hagynunk, hozzánk való hűsége szerént, a németországi hadak s hadakozások felől tudósítván bennünket, igaz párját levelének kegyelmednek elküldöttük sietve, közölheti kegyelmed a fővezérrel ő nagyságával mert igazak. *Pár:* A mint ennekelőtte is irtam vala nagyságodnak, most is kötelességem szerént irhatom Németországban az svéczek hadainak dolgát s a magunkét is. Mi most az svécziai hadakkal Norinberga városát megszállván, 18 praesentis meg is vettük, s manuteneáljuk; meghallván, a német s a bavarus, hogy megszállottuk volt, segitségére indult volt a városnak, de mi már benne voltunk mikor elérkeztek, kihezképest nem messze a városhoz táborban szállván, a németek magokat sánczban verték, kik mellé mi is táborban szállván, egy éjjel magokat felszedték, csak a helyeket hagyták, s mentek a Rhenus vize tájékán Frankofurtum mellé, oda recipiálván magokat; érkezvén a francziai hadak is mellénk, igaz mustra szerint mind az svéczek az francziával s magunk hadaival 30 ezeren vagyunk, az franczináknak 10 ezer embere vagyon lovas és gyalog; ha Isten engedi 3. Aug. megindulunk innen, és a császár s bavarus hadaira megyünk, s Isten velünk lévén szemtől szemben akarunk vélek megharczolni. Már jó ideje, mióta az angliai királylyal országa viszás lévén egymás ellen fegyverkeznek, de sok consultatió lévén közöttök sopiálódott dolguk; a király Scotiába ment.

Egynehány esztendeje mióta a Németországra kadakozó svécz hadak főgenerálisa Dortéson a köszvénynyel vesződvén, hazájában kelletvén menni, kinek helyében maradott generálisuk Carolus Gustavus Orángyél főgeneral. Ez őszszel rá mentünk vala az

ellenségre, de nem állának harczot, mi is eleit vévén, oly helyre szorítottuk, hogy sem elő sem hátra nem mehetnek, nolle velle harczolniok kell, hová is eléggé impediáltak, hogy ne szállhassunk, de nem tehették szerit, egynehány száz embereket levágtuk, s némelyeket el is fogtunk, ez alatt magoknak egy ál-útat találván egy éjjel elszöktenek, de csupán csak magok, elhagyván minden éléseket, és hadi apparatusokat, és sebes magok felekezetit is, kiknek is, mi is íziben utánok vagyunk s üzzük is. Itt irók levelünket csak igen raptim.

Rákóczy György. Gande András.

Még eleintén öreg Rákóczy György fejedelem váradi főkapitánytól ifju Bethlen Istvántól a budai vezérnek Hasszán pasának küldte levél, melyet ő is Ahmed aga föembertöl ottan mindjárt küld a fényes portára.

Méltóságos és nagyságos vezér, nekünk jó akaró urunk, Isten nagyságoduak minden napjait ezerekké tegye, s azokat hatalmas császár szolgálatjára szerencsésekké.

Ennekelőtte nagyságod fia Murad pasa, tőlünk Egerben megindúlván, mikor elsőben nagyságodhoz ment vala, valamiket akkor általa nagyságodnak értésére adtam volt, im nagyságod jóakarója, igen meghitt úri hivünk váradi főkapitány gróf Bethlen István által azok szerént kivánnánk nagyságoddal conferálni, Isten engedelméből oda érkezvén, kérjük nagyságodat lássa jó kedvvel, s acceptálja jó szívval s becsülettel. Jenő vára iránt is titkon szóval izentem vala nagyságodnak általa, semmit ne kételkedjék benne nagysá-

god, mert azon várat, minden készségével romlás és fogyatkozás nélkül, ha Isten egészséget ád, ugyan nagyságod által kezében adjuk hatalmas császárunknak, abban semmi refractariuskodás nem lészen. Minekokáért nagyságodat bizodalmasan kérjük jövő járó emberei által mind hatalmas császár, s mind fővezér ő nagysága, s mind egyéb helyeken a hol kivántatik, jó recommendatióval légyen segitőnk, mert mi mind halálig hatalmas császárnak híven akarunk szolgálni mint engedelmes szolgák. Megirt grófot, nagyságod jóakaróját kérem nagyságodat ne késleltesse, a menynyiben lehet hová hamarább jó securitással bocsássa viszsza hozzánk. A mit általa egyebaránt is nagyságodnak izentem, adjon hitelt nagyságod. Isten nagyságodat sokáig éltesse. Nagyságod jóakarója.

Rákóczy György.

III. Ferdinánd római császár levele, a fényes portára melyben szultán Ibraimot, uj császárt köszönti.

Hatalmas és dicsőséges fejedelemnek nékünk szivből lélekből jóakarónknak jóbarátunknak jelentjük. Mivel az ázsiai és europai országoknak dicsőséges és felséges császári is minket plenipotens nagy követjei által solenniter császári levelével meglátogatott, és barátságosan köszöntött, mi is kedves hivünk Ezdinczi András plenipotens követünk által az új császári tisztjét szerencséltetni akarók. Hogy azért hatalmas és méltóságos eleinek a mahometana török nationak áldott szerencséjü nagy székiben inauguráltatott, azon birodalomra emergált, annak is igen örülünk s kiváltképen a közöttünk lévö frigyes barátságnak megtartását akarjuk,

kivánnók tudva lenni azon császári méltósággal, mely aránt mi atyafiságos igyekezettel is vagyunk.

Meghagytuk emlitett Ezdinczinek, hogy mind azokat, a melyek közöttünk lévő békességnek megbecsülésére és minden alattunk lévő nemzeteknek csendességére néznek, császári kegyelmed méltósága előtt declarálja, nagy reménységben lévén a felől, hogy kegyelmed, megirt követünket nemcsak meghallgatja illendő becsülettel, hanem szavainak hitelt ád, kinek adandó becsületét magunkra reducálni hiszszük; megértvén kegyelmed a dolgot, jó válaszszal viszszabocsátásában mutassa jóakaratját. Költ római birodalmunkban, Ratisbona nevü városában 21. Dec. 1640.

Ferdinándus III..

Ismét III. Ferdinánd császár ír a fövezérnek Musztafa pasának Mehemed aga által 1641.

Rómának választott császára III. Ferdinánd: Az hős és dicsőséges vezérnek mint becsülendőnek jelenti.

Ezdinczi András posta követünket minemü becsülettel látta légyen a porta, mind a hatalmas császár szultán Ibraim császár leveléből, s mind a te irásodból értjük, kiváltképen hogy a hatalmas szultán Ibrahim császár ő kegyelme is azt a szent békességet, melyet a feljebb való időkben boldogult szultán Murád császárral és praedecessorival kötöttünk volt, megtartani kivánná, annak erősségére Oszmán aga nevü kapucsi pasáját is küldötte légyen Budára, honnét mind velünk conferálhasson, s mind a végbeli difficultások aránt inquiráltasson. Mely jó békességet akarjuk részünkről is, hasonló observantiát kivánunk, és a mint ennekelőtte is

Ezdinczi András posta követünk által megirtuk vala, ha csak mi kis excessus esnék is ratificáltatjuk, a mint hogy most is haladék nélkül a bellicumban tanács és zászlos úr becsületes hivünket Gerhardus Tyivistándugot küldöttük Oszmán aga mellé, kinek is meghagytuk, hogy a végbeli difficultásokat voltaképen kikeresse, mely alatt hogy semmi inconvenientia ne essék, arra való vigyázást is stricte imponáltuk, hiszszük is ez úttal a megsértődött régi jó békesség restaurálódik, s előbbi jó formáját eléri. A szerént a dicsőséges császár hozzánk küldötte Mehemed agáját visszabocsátottuk, ki is minemü becsülettel tractáltatott légyen itt, tőle megértheti.

Ezen embere a dicsőséges császárnak, rendes magaviselésével járván el a dologban, promotióját illendőnek itéljük. Azonban hozzátok való barátságunknak erősgetésére is a mi illik császári méltóságunkhoz férhetőképen elkövetjük. Költ római birodalmunknak Ratisbona nevü városában, római császárságunknak 5-ik, magyar királyságunknak 16-ik, cseh királyságunknak 14-ik esztendejében.

Ferdinándus III.

Ugyan III. Ferdinánd császár levele a fövezérhez.

Isten kegyelméből Rómának császára III. Ferdinánd. Dicsőséges szerető atyámfia barátságos köszönetünk után.

Mostan a fényes portán foglalatos dolgunk körül munkás Rudolphusnak sok instántiájára kegyelmes tekintetünk lévén, egy ideig hogy magát gyógyíttathassa házához való jövetelét megengedtük, és helyében ezen barátságos levelünket exhíbeáló Csehor

ságunk itélőmesterét Vorláti Graikfik Alexander nevü discretus kedves hivünket küldöttük a felséges és dicsőséges szultán Ibrahim császár nagy méltóságu barátunk ő kegyelme fényes portájára, ki is érkezvén, hogy a praenotált Rudolphussal a békesség körül, a melyek elkövetni valók, annak stabiliálására el ne mulaszszák, elkövessék, meghagytuk. Minekokáért érkezvén, az aránt való reménységünk szerént, midőn levelünket beadja, relatiójának adjon hitelt, csendesen meghallgatván, és a melyek köztünk megtartásra valók, azoknak is procurálásában mutassa jóakaratát. Mi is császári és királyi kegyelmetekhez való jó relationk szerént meghálálni el nem mulatjuk. Istentől kivánunk ezek után kegyelmeteknek állandó szerencsét. Költ bécsi városunkbun 18. Febr. Ao 1643. Római császárságunknak 7-ik, magyar királyságunknak 19-ik, cseh királyságunknak 17-ik esztendejében.

Henricus Isliff) bécsi nagy minister irta a fövezérnek.*

Méltóságos és kedves barátunk. Barátságos köszönetünk után. A mi felséges római császár, magyar és cseh király urunk ő felsége ez alkalmatossággal expediálta a hatalmas szultán Mehemed császár ő hatalmassága fényes portájára méltóságos kedves úr hivét a bellicumban tanácsosát, ausztriai praefectusát, svaczini asztalnokját a méltóságos urat, ifjú Rudolphosintot, kire bizván a közöttünk való jó békességre néző minden nagy dolgokat, kérjük nagyságodat, oda érkezvén relatiójának adjon hitelt, és a szent békesség körül való jó dolgok végeződvén, megnevezett köve-

*) Benkőnél Esliff.

tünket jó securitással bocsássa vissza is nagyságod. Ezekután Istentől nagyságodnak hoszszú életet és sok jókat kivánunk. Költ Bécsben 17. Dec. Ao 1648.

Hol vagy pénzgyüjtéssel hires gazdag gazda,
Ma is sir miattad sok szomszéd barázda,
Kihordád pénzünket Patakra, Munkácsra,
Marada rólad ránk csak rongyunk galléra.
Igaz jó öreg György valál jó őrálló.
Haza s Német körül szemes talpon álló
De potens szomszédod nem vala duráló,
Successio kivül is valál praetendáló,
Nem volt haszontalan gyült pénzed fiadnak,
Mert ha kiolvassa azt fia fiadnak,
Azt súgák, megéled holt lelke apjának,
Igy szegék meg inok töltött bialidnak.*)
Istennel szerencséd oly nagy mértékben volt
Minemü előtted egy princepsben sem volt
Ki vont két császárral újjat hogy meg nem holt
De rajtad mind igy is, nem lőn sem rés sem fólt
Harczolál s jól kötél elsőben szultánnal,
Hasonlót követél a más nagy császárral,
Igy bánál te kétszer mind kontytyal s kalappal
Mégis jól halál meg szép csendes regnummal.

Idősbik Rákóczy György fejedelem idejebéli dolgoknak vége.

*) T: i. a bivalbörbe vait aranyaknak.

Következnek II. Rákóczy György fejedelem dolgai.

Ezen fejedelem portán lévő kapitihája kezében ilyen punctomokat küldött, melyekben tudósitja a portát arról, minemü dolgok agitáltattak s concludáltattak a lengyelországi mostani országos gyülésben Varsován.

1. Ez a gyülés ezen januariusnak 14-ik napján expirál, és azon utolsó éjjel nappal az egész nagyrendek fáradozván, igy concludáltak.

Oroszország széliben oltalomnak okáért mindenkor 12 ezer kozák had tartassék fizetésen, a régi 5 ezer gyalog puskásokon kivül, azoknak pedig fizetések a király tárházából és a legatumokból teljék ki.

2. Visnyovitsky oroszországi palatinussá, Lánczhoroczki pedig pro tempore braszlóviai patatinussá tétetnek.

3. Minden tatárok között rabságban lévő lengyel urakat, az ecclesiasticus ordók redimáljanak végeztetett.

4. A kozákoknak minden criminálójok in perpetuum amnestiában mennjenek, és dolgok instántiájok szerint légyen.

5. A görög valláson lévő pátriárcha a főtanács közé számláltassék, s ott bizonyos helye is legyen. E grádust minthogy maga sem reménylette, úgy hogy a mellől amoveáltatnék is ne difficultálja; csak az oroszországi görög valláson lévő kozákoknak adassanak templomok, a mostani állapotban lévő templomok possessori pedig semmiben is ne impediáltassanak.

6. A szokás szerént a hatalmas török császárhoz követségben nagy lengyel úr járjon.

7. Muszka követ jövén, azzal a békesség tractája varsovai székeshelye légyen.

8. Azon gyűlésben angliai király követje is volt, s segitséget kért. Ezen gyűlésből hiteles emberünk irván meg deák nyelven, abban lett conclusumokat, im mi is kegyelmének küldöttük, kegyelmed fordittassa meg törökre, s közölje a fővezérrel ő nagyságával. A mely fő követet ebben a gyűlésben a portára választottanak, az posnamiensis dapifer, neve szerint Zeleniczkinek hivják.

II. Rákóczy György.*)

Begh s aga portai akkori csak úr, de totum fac, hütös apja II. Rákóczy György fejedelemnek Boros János által küldte végső levél.

Kegyelmed embere Boros János érkezvén, levelét megadá, megfordittatván értjük kegyelmed irásából, hogy ezen embere kegyelmednek meghitt hive lévén, minden reá bizott szóval való relatiójának adnánk hitelt, és mindenekről hitelesen conferálnánk véle, és hová hamarább lehetne, jó választ szerezvén a fő vezértől ő hatalmasságától, késedelem nélkül bocsátanók viszsza. Minekokáért mi mint kegyelmednek jó akaró apja ezen hiteles emberével szemben lettünk, és valamiket kegyelmed reá bizott, mind azokról conferáltunk.

Hogy a lengyelnk és kozákok egyszersmind kérnek, s még pedig fenyegetődzéssel segitséget kegyel-

*) E helyen a Benkő-féle példányban két okmány áll, melyek olvashatók a függelékben II és III. sz. alatt.

medtől, arról mind a fővezérrel fiunkkal, fő- és vicejancsár agákkal ő kegyelmekkel discuráltunk, s helyesebbnek ezt találtuk. Hogy mivel a sárga nádi kozákok hetmánja subjacensivel együtt behódolván hatalmas császár szolgáivá lettek, a tatár khán ő felségének is meg van parancsolva, hogy a mikor kivántatik, voltaképen megsegittse őket. Kegyelmed is azért hiteles generálisa mellé hadait rendelvén, ha kivántatik, segitse meg őket, de maga kegyelmed a több erdélyi hadakkal honn légyen, országából ki ne mozduljon, s felnyilt szemmel légyen.

Van még egy dolog, melyet kegyelmed szóval bizott volt Boros Jánosra, az aránt mi is szóval izentünk kegyelmednek tőle, alkalmaztassa kegyelmed ahhoz magát. Itt most hatalmas császárunknak igy lőn a dolgok aránt, mind censurája s mind parancsolatja. Isten jót adjon a jó úton járóknak. Kegyelmednek jót kivánó apja. Begtes aga.

Bizonyos hallomással hadd concludáljam e törökökkel holtig harczoló igaz magyarnak dolgát.

Hogy a többit elhallgassam, mikor ez a szegény fejedelmi vitéz ember szófogadatlanságáért mind a két császártól egyszersmind persequáltatik vala, Váradon commorálván, akkor a nagy foggal hires*) fő vezér Boros Jenőt vitatja vala.

E casusban e két nagy, és egymással halálosan ellenkező, de egymástól csak hat mértföldnyire lévő erős és erőtelen emberek, nem tudva egymástól, vagy egymásfelől különbözőképen gondolkodnak vala, Rákóczy György azon, hogy erőtlen erővel igérete sze-

*) Benkőnél „nagy fogu.“

rént utolsó maga koczkáztatásával is a török táborán magát által vágva, Jenőnek hogy már succurráljon, s a már reá haraguvó császárt annál is inkább gerjeszsze.

A nagy fogú vezér ellenben azon haereál, hogy a vétett fejedelmet urával császárjával mint grátiáztathassa meg. E végre Rákóczy Györgyöt obsequiumra Jenő alá hivatja, de azt a húst sokféle lével főzék Váradon s Patakon, melyben senki nem vete jobb borsot, mint amaz extraneus hajdú, de jó magyar Barkóczi László, ki tanácsa mellé életét igérve javalja vala a szegény fejedelemnek a grátiáért a török császárhoz való personalis adhaesiot, de a pataki anyai, s váradi fiúi mutua relatio megnyomván a hasznos tanácsot, a jó alkalmatosságnak Váradon elmulatását, a filetlen farkatlan reluctatiónak contumátiáját két esztendőre ugyan Váradon veres viaszszal pecsétlé be. Erre sokan minthogy vagy érzik, vagy tudják, nem kell tanú.

De minthogy erről a nagy potentátok között is sok szó volt, ide kell tennem, a mit én is az oriens plágán ott laktomban tulajdon fülemmel hallottam erről, s szemeimmel néztem a beszélő szájakat felőle. *)

Mikor az akkori portai fő török deák és tolmács, amaz hires Zölffikár aga, ki hazája szerint pécsi fiu vala. Bethlen Gábornak legkedvesebb és igen meghitt, a két Rákóczyaknak is utcunque barátja vala, ugyan ezen II. Rákóczy György miá suspicióra Lupuj vajdával egy időben amaz hires jediculában raboskodnék, ezen főtolmácsnak fiai apjokhoz béjárván, Lupuj vaj-

*) Kornis példányában: „Itt füllel hallott ilyen dolgot mondok: Konstántinápolyban laktamban a Bethlen Gábor idejebeli feljebb emlitett főtolmács fia Mehemed aga nekem azt beszéli vala stb.

dával való beszélgetési közben ezeket hallották apjoktól, melyeket nekem is Konstantinápolyban laktomban, kiváltképen a nagyobbik fia Mehemed aga igy referált.

Hallottam az apámtól, Lupuj vajdának beszéli vala, hogy ő neki a nagy fogú vezér hüttel mondotta Jenő alatt, hogy ha Rákóczy György magát megalázva Jenő alá hivatásakor oda ment volna, hatalmas császárhoz újabban önként hajlott volna, a lengyelországi szófogadatlanságból való siralmas expeditió is elfelejtődött volna, s a fejedelemség is rencondonáltatott volna, melyet igy akart moderálni, hogy Rákóczy Györgyöt fogva magával együtt a portára vigye, és ott urával a császárral legnagyobb frequentiájú solennitással szemben juttatván, azt mutassa meg szegénynek, az mit az előtt ura felől csak hallott, és midön meglátja, hogy az ura csak vadászni is többed magával mégyen mint ő a hadban, becsülje nagyobbra azt azután a mit látott annál, a mit az előtt a susurránsoktól csak hallott. És igy újabb confirmatióval haza kisérték volna a fejedelemségben, ha vagy a sok tanács, vagy az anyai relatió nagyobbá ne ejtsék annál a mitől féltették. Ezeket az ő hüti szerént igy recognoscálta az akkori főtalmácsa az császárnak. Akár higyjük akár ne, elhittük a tüzes consequentiákat.

Igy jár az a szegény fejedelem, a kitől el vévén Isten, nincsen elég fontja az sokféle censurának felserpenyőzésére. Ez az szegény jó de fösvény magyar, nem ada a kérőnek mig az úton vala a fejedelemségért 30 ezer tallért, idő után a nyujtó száz ezereknek igérésével sem húzhatá vissza a mit elmúlata. A lengyelországi haza szaladás után mindjárt a szamos-ujvári

keserü gyülésre érkezett tatár követ megmagyarázza ezt a mystriumot, a ki felkeresi *)

Hired vala nagyobb világon mint erőd,
De mást monda Sebes s Boros két jó hösöd,
Fél napkelet s nyúgot tőled tőlök bévőd,
De contrát fúva ki Váradon agyvelőd,
Ha Hector voltál is sok volt két Hercules
Fél csapás két császárt nem vág le mert feles
Annyit keresett volt néked csak a köles
Ha ne szánd lész vala másodszor Achilles.
Jenő alól vezér tenéked Váradra
Megizente vala menj hozzá táborba,
Ismerd megalázva, hogy ki urad ura,
Meg lészen bizonynyal uraságod adva.
De potiorb lön itt a konty a kalapnál,
S a pataki tanács Barkóczi Lászlónál,
Kész veled el menni életével kinál
De nem kelle a jó, ám veszénk Gyalunál,
Megkinála Isten tégedet háromszor
Szelepcs és Homon között első indulatkor,
Másszor tatár által haza szaladáskor,
Végre vezér által Váradon létedkor,
De vak. Isten nélkül akárki mindenkor.**)

---

*) E helyen a Kornis Zs. példányában ez áll: már ekkor a tatárkézben levő huszonkét ezerből álló szine is a magyarságnak közönyebben szabadul, azután is százezeret nem visznek vala el. Mely számot a portán fülemmel hallo'tam a conscriptorok szájából. Ezért mondják a váradiak, hogy angyali lélekre is sok volna egyre." E közleményt, mely a latinok közül csak a Korniseben áll, a latin példányban hat okmány előzi meg, melyek olvashatók a függ. B. betü alatt.

**) Ezután következik a Benkő-féle példányban egy okmány mely olvasható függelék 1. sz. alatt.

A két császárok közt a békesség újjobban is ilyen kilencz punctumokkal restauráltatik.

1. Mivel a szőni mezőn csinált békességnek még harmadfél esztendő kellene s úgy expirálna, mindazáltal mind két fél szegénységinknek is tovább is megpihenésekre vigyázva, tetszett mind két résznek, hogy a restáló békességnek még hátra lévő harmadfél esztendejéhez, ismét ujabban húsz egész esztendők superaddáltassanak, úgy ez ujabban confirmáltatott szent békesség ez jelen való 1649 esztendőnek julius havában, annak is első napjától fogván, épen és egészen huszon-harmadfél esztendő légyen a békességnek határa, mely szerint már pecsétes assecuratiók is adatván, szentül megtartassék, a feljebb való időkben a mely békességet eleink Sitvénél, Pécsnél, Komáromnál, Gyarmatnál és Szőnnél csináltak volt, mind azok is punctatim megtartassanak.

2. A szőni mezőn is, és másutt is lett békességnek előtt és utánnok való hódolások és alkalmok dolgainak revisiójára, hova hamarébb ez békesség után egy bizonyos helyre exmissáriusok concurráljanak, és ott a hódolás után való dolgot dirimálják a szerént, a mint a szőni, sitvei, pécsi *) és több helyeken lett békességnek punctumi mutatják, de interim a még a lenne, semmi szin és praetextus alatt a török részről ujabb hódoltatás avagy adóztatásnak neve ne légyen, mely ha lenne is, annihiláltassék, egy szóval semmi inordinatummal a szegénység ne infestáltassék, s azzal helyéből való elbujdosásra ok ne adassék.

*) Igy minden példányban bécsi helyett.

3. Horvátországi, és másutt való végekben is a békesség ellen épittetett uj várak és egyéb ehhez járulható kivánságok, ennekelőtte a szöni mezőn csinált békességnek harmadik punctuma szerént igazittassanak.

4. Vácz és Bolondvár dolga, a két császárok portáin, a gyarmati és szőni békességre relegáltatván, most is azon formában hagyatik.

5. Az adózó falukban lakozó nemesség és nemes fundusok dolga is, a feljebb említett előbbi békességnek formájában hagyatnak. Ha mi difficultas exhibeáltatnék, az emlitett következő concursus sopiálja.

6. E szent békesség ellen excurrálók s csatázók a feljebb való időbeli békességnek continentiája szerént, mind két részről halállal büntettessenek, melyeknek executiójokban ha a két félnek végbeli tisztei refractariuskodnának, tulajdon magok a császárok requiráltassanak.

7. Pécsen és másutt is a pápista vallású paterek, barátok és jezsuiták a mint hallottatott volt infestáltattak, azért azok is ezután az athnámék és protectiók avagy kezeknél lévő protectiónálék ellen ne háborgattasanak.

8. E szent békességnek megerősitésére, mind két részről pecsétes assecuratiók adassanak, és a fényes portától adatandó, a felséges római császárhoz érkezvén, a meg is jártatott*) megigértetett, és már conclusumban is ment négyszázezer forint érő ajándékkal. ha elébb nem lehet is tiz hónapra megindulván római császár ő felsége főkövetje, ezen bátorságos szövetségnek világosabb voltáért a fényes portán

*) Ezen szó nincs meg a Benkő példányában.

szultán Mehemed császár előtt megjelenjék. Ez ajándék pedig ilyen specificatióval, csak most ezúttal lészen, ezután nem.

Az eddig lévő postulátumok felett már több postulátumok se légyenek, se admittáltassanak, s még csak ne is emlittessenek, hatalmas császár is ezek szerint a praemissák szerént a barátságos szomszédságnak megmutatásáért fökövetje által pecsétes assecuratióját és athnáméját szokott és illendő ajándékokkal küldje a római császárhoz III. Ferdinándhoz ő felségéhez. A két részről menendő követek pedig, a szegénységnek javára nézve a török birodalomnak szokott véghelyeibe való általmenetellel transmutuálódjanak,*) a mint az 1627-be gróf Kofistán és Recseb pasa cselekedtek**), változtanak azon egy helyben egymás mellett való elmenetelben. Hasonlóképen in ao 1634 gróf Pukhán és Rezván pasa is azon firmát követvén, ezután jövő járó követink alkalmatosságával is, egyik részről is specificált quantitású ajándékoknak küldésére conditiónátusok nem lészünk, a mind két félnek szabados tetszésére hagyatik.

9. Mind az adózó szegénység közül s mind a nemesség közül lévő rabok, mind két részről sarcz nélkül megszabaduljanak, nevezet szerént, most a tömlöczben lévő rabok cseréjekkel absolváltassanak 3 hónapok alatt. E dolgot hatalmas császár részéről a budai vezér, a római császár ő felsége részéről pedig a magyarországi palatinus, vagy más fejedelmi nagytisztet parancsoljon procurálni.

Hogy az erdélyi fejedelmek valami családság-

---

*) Benkőnél „transmutálódjanak."

**) Benkő példányában e szó nincs meg.

gal e szent békesség ellen erumpálni,*) baddal indulásokkal zürzavarra okot ne adhassanak, e végre tetszett a két császároknak, hogy a magyarországi hét vármegyék közűl, öt vármegye Kassa várával együtt a mostani formában maradjon, semmit az erdélyi fejedelmek ne praetendáljanak.

E kilencz punctumok szerént két assecuratiók irattassanak, az egyik törökűl, s az a nagyméltóságu fővezér Murád basa ő kegyelme keze irásával és pecsétével roboráltatván, római császár ő felsége feljebb említett tanácsúr hivének Rudolphosintnak assignáltatott, a másik pedig ezen követnek subscriptiója és pecsétje alatt a régi szokás szerént deák nyelven iratván, a hatalmas császár teljes hatalmú nagy vezérének, Murád pasának ő nagyságának adatott. Költ 1. Jul. Ao 1649.

Római császárnak ő felségének nagy plenipotentiariusa küldte levél a fővezérnek.

Méltóságos Jóakaró uram, s kedves barátunk, Istentől jót kivánó köszönetünkben jelentjük.

Császár urunk ő felsége a portán lévő kapitihája Simon Réninger levele érkezvén, mind császár urunkhoz ő felségéhez s mind hozzám, értjük, hogy a fővezérségnek méltóságos tiszti hatalmas császár kegyelmességéből kegyelmednek conferáltatott, és megnevezett kapitihánk a szokás szerint kegyelmed köszöntésére és szerencséltetésére udvarhoz menvén, örömnek köntösével tisztelte fel légyen kegyelmedet. Azon irásából értjük azt is,, hogy a szegénységnek csendes-

*) Benkőnél „erumpalva."

ségére kegyes propensióval volna kegyelmed a békességhez. Minthogy kegyelmed arra a méltóságos tisztre emergált, s a szentségre nézõ békességhez is jó szándékkal van, és hogy kapitihánkat is szokott tisztességgel látta, méltó kivánnunk Istentõl, hogy sok ideig kegyelmedet méltóságos tisztiben megtartsa, elõtte való dolgaiban kivánsága szerént boldogítsa.

Irt császár urunk õ felsége is, irtam én is minden szükséges dolgokról megnevezett kapitihánknak. Jó reménységgel kérjük kegyelmedet, hogy hivassa, és vélek szemben lévén, szóval való egész relátiójának adjon egész hitelt, és a régi jó rend szerint traktálván véle, barátságos jóakaratját igy is mutassa meg hozzánk.

Azonban nem régen csinált békességünk szerént, a vala a conclusum, hogy holmi végbeli difficultások sopiálására bizonyos és nagy rendü commissariusok delegaltassanak, mely aránt a nagyságos budai vezérnek Murád pasának õ kegyelmének plenipotentia is küldetett vala, de azonban a fövezérségnek méltóságos állapotjára kegyelmed superveniálván, szükség igen, hogy azon jó dispositiót kegyelmed is asserálja, és mind két fél nagy rendü exmissáriusink ad loca praefigenda concurrálván, azokat a szemeteket, melyek a közbékességet eddig is zavarták, s ezután is zavarhatják, e medio úgy kiseperni, hogy mind két fél szegénységink mindenik császárinkért imádhassák az Istent.

A feljebb való időben Pápáról, s nem régen is, együnnen is másunnan is a közönséges békesség ellen elvitetett rabok, mind kicsinyek, nagyok, asszony népek is méltó, hogy sancz nélkül restituáltassanak. Hogy igy is a békesség szentül tartatni láttassék, és

két rész véghelyeinek lakosi is nyughassanak ez jó békességben mind addig, mig expirál. Mind ezeket látván, hogy kegyelmed jó industriájával kivánatosan continuálódjanak, mi is a mi részünkről nemcsak hasonlót fogunk követni, sőt kegyelmed jóakaratjáról jutalommal kivánunk megemlékezni. Isten kegyelmedet, és kegyelmed életét sok időkre terjeszsze. Költ a bécsi székes helyben 27. Dec. Ao 1651.

Kegyelmednek készséggel szolgál Saxoniának Jure Successorio herczegje Vladislaus.

Bécsből nagy panasz jö portára a német residenshez, Simon Reningerhez s ahhoz hasonló értelemmel amaz négy Eszterháziaknak levágattatások aránt igy panaszol. Ao. 1651.

Nagyságos és méltóságos uram! Nagyságod méltóságos székinél alázatosan jelentjük, hogy a mely békességet ennekelőtte a szegénységnek nyugodalmokra nézve, a két császár csinált vala, mind a szent békesség, s mind azzal járó szomszédságos barátság annyira corrumpálodott, hogy ha nagyságod és több méltóságos ministerek hatalmas császárnak a dolgot hírré nem adják, s annál inkább a sok occurrentiákat, melyek igen roszszak nem anticipálják, a végbeliek gonoszsága, a végbeli dolgokat teljességgel fenékkel forditják fel. Mert hogy a két esztendő alatt végben ment, s hatalmas császár végbelieitől elkövettetett excessusokat félre tégyem, im csak azokat számlálom elő, melyeket e közelbik martiusban és aprilisben cselekedtenek.

Az elmúlt martiusnak 9-ik napján hatalmas császár részéről való végbeliek, mintegy három ezeren magokat öszvevervén, megeresztett zászlókkal Győr alá csaptanak, holott több sok gonoszságok között, kinn szőllőjökben és majorjokban lévő minden terméssel mutatott Isten áldását elgázolták. Azonban Lóna és Bogács nevü faluknak mezeiről száz embert elraboltak, sokat is bennek levágván, minden marhájokat elhajtották. Tudva lehet nagyságodnál az is, hogy aprilis 22-ik napján esztergomi Musztafa bég, majd 3000 embert maga mellé gyüjtvén, a közöttünk lévő szent békesseg ellen, Nitra vármegyére bécsapott, és tizenegy falut elégetvén, s azokon kivül is sok helyeket porrá tévén, egynéhány száz embert elrabolt, s egynéhány ezer marhát elhajtott, ki ellen annak a földnek főinspector tiszte Forgács Ádám tiszti szerént azon helynek defensiójára kikelvén 600 magyar lovassal, másfél száz némettel, másfél száz gyaloggal, másfél száz hajduval, a megnevezett Musztafa bég ezer lovassal reá ment, és Musztafának több segitségei is érkezvén, egész 6 óráig harczoltak, de Musztafának sok embere hullván el, s az estve is reájok érkezvén, Musztafa cum suis szaladásra vette a dolgot, holott mindazáltal a hatvani bég, s az előtt esztergomi bég volt, vén Omer aga, Oszmán aga és Huszaim aga elhullottanak, a mint a rabok referálják, budaiak is nagy rendek 17 hullottanak el, és Musztafa bégnek a lova sebesedett csak meg.

A harcz napján a törökök közül 70 hullottanak el, és 60 estenek rabbá, más nap a szaladókból Szent-Márton nevü faluban 20 test, Lóna tájékán 30, Zegén *)

*) Benkőnél „Zegu“ (Szegi ? Szögliget ?)

nevü faluban 10 test találtatott, egy szóval a vizben holtakon, az utakon elesteken, és a sebesitetteken kivül a kik levágattattak mind körül bé 800 török.

A magyarok közül pedig négy ifjú gróf Eszterházi urfiak felekezetektől elszakadván levágattattak, kiken kivül 60 vagy 70 magyar veszett. A nálunk lévő török rabok azt beszélik, hogy a megnevezett Musztafa bég esztergomi béggé lévén, azután ötöd nappal licentiáztatott arra, hogy az egész Fejérhegyig Magyarországot béhódoltassa, és igy vett osztán egész Egertől fogva Budáig hadakat maga mellé, hogy ezt a nagy gonoszt cselekedje.

Jó reménységgel kérem azért nagyságodat, hogy nagy hirü discretiója szerént, s a végbeli dolgokban való nagy experientiájával az szent békességnek szentül való megtartására nézve, méltóztassék efféle excessusoknak tovább való continuátióját interrumpálni, s azzal mind két félnek, híres, nevezetes, és hasznos vitézlő rendeinek fogyatkozásokat, és a szegénységnek roboltatásokat megszüntetni. Én nagyságod jóakarója az én felséges úr s császárom iránt való részről kezes leszek, hogy a szent békességet szentül megtartani kivánja, valamig e részről ok nem adatik s exorbitantia nem hallatik, s ez mostani nagy vétek is, ha érdemes bosszuállással tálioztatik.

Ha pedig objiciáltatnék, hogy noha részünkről is megesik az ilyen, én arra azt felelem, hogy az olyan is nem az én uram hirével s akaratjával lesz, hanem a törököktől már szenvedett gonosznak tálója, ha volna vagy esnék is afféle, summa summarum a békesség alatt még ilyen excessus nem esett, sem hallatott, mint ez a Mustafa bégé. Már nagyságod lássa mit

cselekeszik. Nagyságod jóakarója német residens Simon Reninger.

A német császár alatt Pápa várának Csáki László ura kapitányja egy barátjának irta levele, mely is intercipiáltatván portára került. Ao 1651.

Az elmult septembernek 6-ik napján délután Ónod várának vicekapitányja, ki is császár urunknak ő felségének, ott a tájékon látott hallott Csanádi nevü nagy embere, érsek urunktól hozzá küldött levélnek párját nékünk is megküldé. Kanisa várának megszállását azelőtt fülhegygyel értettük vala, itt érsek urunk világosan irja, melyről mi is akarók kegyelmedet tudósitani, mert ez az mi időnkben sem hallatott sem láttatott igen nagy materia, ha rendelte Isten, úgy látszik ehhez hozzá fognak, még érsek urunk is álmélkodva ir ezen matériáról, irván ő nagysága, hogy a németek is már ezen dologban koczkára vetvén magokat, elmétől alig megfogható resolutióban vagynak az indulatban, úgy hogy ne csak obsideáltassék Kanisa, hanem ostrommal meg is próbáltassék. Most Kanisa alatt 30,000 ember vagyon effective, és mind egyre gyülnek effectuose minden felől, mind német- s mind Horvátországokból, Stiriából, Austriából s innét is, azonban a béhódolt helyek szegénységi is fegyverhez nyúltak, felköltek s a törökre erősen mennek. Morvában s Bécsben is erősen kiáltják s gyülnek is a hadak, faltörő ágyúkat Ungvárból, Komáromból és Szeged-várból visznek, mosárokat és gránátokat is bőven. Császárunk ő felsége is ezen szükségre a bécsi

dakat igen mustrálja, győri, varasdi generálok

hán, és fögenerálisok Pikolomi is ott van, Zrinyi,

Bottyáni, Erdődi, Eszterházi, és a beszprimi püspök is ott vagynak.

Fú ilyen szél is, hogy a király ő felsége is oda készül, mit akarjon Isten mind ezekkel, napfényre jő. Én itt csak attól félek, hogy élésből fogyatkoznak meg, mert ehhez a nagy készülethez nincs élés aránt elég provisio, noha úgy látom, már az aránt is mindenfelé mozognak és a szomszéd országok is ide succurrálni fognak. És noha a mint hallatik, az kanisaiak majorokat, házok fedelét s kertek keritését mind felégették ők magok, mindazáltal az is a mieinknek fog segíteni a vár ellen, egyfelől Kanisát Zrinyi uram löveti, másfelől Pukhán rontja.

A mi a budai vezér dolgát illeti, ő ezt a matériát nem fogja tángálni, mert ő a békesség szerént a faluk dolgát emlegeti inkább, azt is irja ő császár urunknak, hogy neki csak arról van parancsolatja, kihezképest ő a békesség ellen magától való mozgássa, nem koczkáztathatja életét, mely szerint hiszem Istent, hogy a megirt nagy hadi generálok elkezdett dolgokban nem szünnek, s császár urunknak is félben hagyni nem engedik. Ebben érsek urunkkal mi is teljes igyekezettel vagyunk, s hisszük is Istent kételkedés nélkül, hogy ez aránt kivánt végünket el is érjük, mert a törökök confundálódtak, s nem igen tarthatunk.

Boszniában lévő válogatott hadaink iránt is reményljük, hogy ez nagy apparatus alkalmatosságával török kéz és erőszak alá esett szegénységink is felszabadulnak. Mi ezúttal egyebet nem cselekedhetünk, hanem parancsoltunk, hogy Szent Godhárdról ezer véka lisztet szállitsanak ezen szükségre. Asztaginkat is a végre, hogy mind elverjék, meghagytuk. Magunk

is kivánunk igen szivesen oda menni, s közöttök lenni, mert ennek egyfelé el kell válni. Csáki László.

II. Rákóczy György fejedelem idejebéli dolgoknak vége.

Lengyel és Svécz királyok, Kozák hetmányok, és Tatár chámok dolgai.

III. Zsigmond lengyel király, Kisolczki Christoph nevü fökövetjeit, és Abdi csauszt küldi a fényes portára a békességnek megerösitésére, mely aránt megirt követje által ilyen continentiáju hütlevelét küldi a portára. Ao 1624. Diebus April.

A felséges Istennek kegyelméből III. Zsigmond Lengyel, Svécz, Litvánia, Russia, Prussia, Musavia, Zamutia, Poritia és Vandália országoknak örökös ura!

Adjuk tudtára mindeneknek, valakiknek illik, e mi levelünknek rendiben. Hogy a feljebb való időkben Moldovában lévő Hutin vára alatt a néhai szultán Oszman császárral a mi generálisink, és egyéb nagy emberink által békességnek kelletvén lenni, az akkor köttetett békességnek punctumi és conditiói szerint fő követünket Szulcsi, Vislicsi és Gyerminczi főkapitány herczeg hivünket Isbáráski Christophot fő lovászmesterünket küldöttük vala, szultán Musztafa császár idejében a fényes portára Konstantinápolyba, hogy azon békességet, mely mind hatalmas török császárok, s mind a mi praedecessorink között sérelem nélkül szentül megtartatott, megújitsák s ratificálják; azon alkalmatossággal velünk való békességét szultán Musztafa császár hütivel approbálta vala is, s arról nekünk elébb emlitett Isbáráski Christoph nevü fő

követünk herczeg hívünk által hütlevelét is küldötte vala ugyan, de némely részei vétkesen lévén irva, úgy hogy némelyek azok közül eleink békességeknek formájában nem találtattak, és igy ez okon kiváltképen való emberünk Serbekonics Christoph által ottan mindjárt viszszairtunk szultán Musztafa császárnak; de medio tempore, ezen császárság császárságától távozván, helyében az hatalmas szultán Murád császár ülc azon igazságnak nagy székiben, ő hatalmassága is ez aránt nagy eleink nyomán járván, velünk való békességét approbálta, és a szerint megnevezett követünk Serbekonics Christoph, s maga rendes embere Abdi csausz által hütlevelét is küldötte vala, melyet vévén, mi is azon szent békességet mind magunk királyi hitünkkel s mind országunk hütivel megerösitettük, és a szerint mint birodalmunkban lévő országoknak, s azokban lévő várak s vármegyék tekintetessinek, palatinusinknak, generálisinknak, herczeginknek, districtusink inspectorinak, kapitányoknak, porkolábknak, városi biráknak, minden tiszteknek fizetett rendeknek, egy szóval in universum Lengyelországhoz hallgató nagy és kicsiny lakosoknak strictissime imponáljuk, hogy a hatalmas török császár birodalmában lévő minden országoknak, azokhoz való minden határoknak, várak, városoknak, faluknak és minden lakó helyeknek, melyek a hatalmas császár jurisdictiójában vagynak, tengeren és szárazon sohol semmi káros impedimentumot intentálni ne merészeljenek se magok se mások által.

A kóborló kozákok is hatalmas császár birodalmára való irruptiótól ezen békességgel eltiltatnak, nevezet szerint, a muszkák kozáki közé való elegyedéstől, azokkal való uniótól, barátkozástól, confe-

rentiától, annál inkább azokat segitéstől teljességgel elrekesztetnek, s arra nékik semmi alkalmatosság fen nem hagyatik, nagy s kemény interdictummal tilalomban lévén még csak arra való inclinátiójok is.

Hatalmas császár részéről is hasonlóképen, a mi kezünk alatt lévő országoknak s azokhoz hallgató váraknak, városoknak, kastélyoknak, faluknak, vármegyéknek, egy szóval valamely helyek a mi széles birodalmú directiónkban vagynak, mind azoknak, se vezérek, se beglerbégek, se zászlos urak, se más rendbeli urak, se végbeli hadak, se csavargók, se másféle hadakozók, se udvari hadak, se külömb-külömbféle keresztyén lakozók, se moldovaiak, se havasalföldiek, se magyarok, se nándor-fejérváriak, se dobrucsániak, se bucsáki, se más arra felé való tatárok, egyszóval semmiféle nemzetek, kik hatalmas császár keze alatt lévő minden országokban vagynak, laknak, se titkon, se nyilván semmi úton módon, semminemü csak egy pénz ára kárt is tenni, s tétetni ne merészeljenek, nevezet szerént semminemü csavargó tatárok bégjei, murzák, kapitányi, semmi szín és praetextus alatt birodalminkra becsapni s kárt tenni szabad ne légyen, efféle invasio kemény fenyiték alatt interdicáltassék, principálisok oly vigyázásban légyen, és a militaris ordot oly fenyitékben tartsák, hogy földünkre ne csaphassanak, mely aránt való interdictumával hatalmas császárnak nem gondolván, ha kik patratumban comperiáltatnának, hogy igen severe halállal büntettetnek, az jó idején publicáltassék.

Mind a tatár chám, mind Galga szultán, mind Muradin szultán, mirza és khán, Timurországinkra való irruptióktól, faluk és városok gázolásától, juhok és egyéb mezőbeli marháinknak elhajtásától, és egyéb

mindenféle prédállástól, vagy gyülölségből, vagy egyéb praetextustól lehető minden excessustól, severa comminátióval teljességgel úgy el is fogyassanak, hogy miattok, s alattokvalói miatt semminemü kárt, és injuriát szenvednünk ne kellessék, hanem mindenekben, ez újonnan köttetett s hüttel erősittetett szent békességet szentül megtartván, ki-ki illendő szemérnetességgel tartsa határában magát. Ezek szerint, se nagok a tatár nemzet, se másokkal való correspondentiával semmi úton módon ez jó békesség ellen ellenünk, biródalmunk ellen való ártalmas intentióval valamit ne intentáljanak, zürzavarra okot ne adjanak, hanem ez uj békesség szerént, már ezután barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi úgy legyenek, hogy mind a mi s mind a tatár khánt ő kegyelmét, vagy levelünkkel vagy követünkel requiráljuk, hadával mellénk jönni, s hadakozásinkban velünk együtt munkálkodni conditionatus legyen. Ha mikor hatalmas császár parancsolatjából a tatár khánnak vagy Galga szultánnak vagy más murzáknak valamely felé hadakozniok kelletik, a mi határinkat utazásokban csak ne is attingálják, s annál inkább sohol is kárral ne attingáljanak, s ne injurialják, hanem császár földin járjanak a derék útakon.

Ha e békességnek valamelyik punctuma ellen, vagy maga a tatár khán, vagy Galga szultán, vagy khán Timúr murza, vagy akármely murza, valami excessussal impingálna, requiráltatván hatalmas császár tőlünk levelünk vagy emberünk által, a patratumban comperiáltatott igaz executió szerént, halállal büntettessék, a rabok pedig a kik ilyen casusban esnek rabságra, pénz és egyéb sancz s contributió nélkül szabadúljanak, s az egyébaránt való kár is refundál-

tassék. Hasonlóképen mi is, vagy közülünk valók, vagy akár tőlünk hallgatóink, hatalmas császár alatt lévő minden rendeknek valami kárt tennének, adott hitünket ez aránt is observáljuk.

A mi a tatár khán honoráriumát illeti, ha mind a kanont, mind ez mostani békesség punctumit, mind maga s mind alattvalói szentül megtartják, vitézlő rendeit a békesség szerint fenyitékben tartja, bizonyos quantitásu ajándékát esztendőnként, vagy Jászvásárra vagy más bizonyos helyre administráltatjuk emberinek, mely honorariumot, a mint feljebb is emlitők, a régi tatár khánok, és lengyel királyok között való szövetség szerint, velünk való hadakozásra, ha mikor tőlünk requiráltatik, a tatár khán ő kegyelme hadaival compareálni tartozzék, velünk barátságát ezzel is megbizonyitván.

Mivel pedig a közöttünk való békesség gyakrabban a moldovai határban a Neszter Fejérváratt lakó tatárság miatt sértegetődik, ennek eltávoztatására mind Bucsákból s mind az oláhok országa határiból a tatár nemzetség általköltöztessék, és semmiképen ezután azokban a helyekben lakások ne engedtessék.

Ha valamely keresztyén király, vagy fejedelem ellen hatalmas császárnak hadakozása interveniálna, in eo casu, mi sem haddal, sem pénzzel az olyan királyokat, fejedelmeket nem subleváljuk, hanem hatalmas császárnak barátinak baráti, ellenséginek ellenségi maradunk, hasonlót observálván hatalmas császár olyankor, mi is mikor valamely felé hadakozunk.

Ha valaki hatalmas császár ellenségi közül birodalmunkban hadat akar fogadni s gyüjteni s emberét küldeni, hogy osztán azzal hatalmas császár birodalmát invádálja, vagy pedig magunk birodalmabeli

valamely fő, közép és alsó rend, akárminemü vitézlő rendeink afféle hatalmas császár ellenségei mellé akarnának menni, vagy segíteni, az olyanokat is nemcsak meg nem engedjük, sőt teljes tehetségünkkel ellenek állunk, hasonlót követvén hatalmas császár is a maga részéről.

Jövő járó követinknek és kereskedőinknek e békességgel salus passus adatik, úgy hogy se személyében, se arany, se ezüst, se pénz, se ló, se semminémü egyéb javokbéli háborgatással, kárositással ne impediáltassanak, efféléktől még úti levelet se szabad légyen exigálni, hogy annál nagyobb securitással s jó kedvvel continuálhassák mind a követségben járók s mind a kereskedők útjokat, s hivataljokat, kiváltképen a két részről járó követeket mindenik fél a határáig, hiteles emberekből álló securitással késértessék.

A feljebb való hadakozásoknak alkalmatosságával hatalmas császár birodalmában lévő törökök közül valamennyit a mi hadaink elrabóltanak, szorgalmatossággal felkerestetvén elbocsájtjuk, hasonlóképen valamennyit a mi emberinkben is hatalmas császár hadai elrabóltak, a kik közülök törökökké nem lettek, felszabaditván emberink kezében assignáltassanak. E végre ezen alkalmatossággal ugyan embert is küldöttünk, s instálunk is, hogy e békesség tractájának első napjától fogva elrabóltatott emberink valaholott találtatnak, semmi exceptiójok gazdájoknak nem admittáltatván solválja ezen békességünk; a mely rablók a hadakozások alatt a békesség előtt fogattattak el, az olyanok pénzen szabaduljanak, de többet ezek se tartozzanak adni, csak azt, a mint urok vette őket, s mennyin, bizonyos és hiteles emberek előtt bizonyitsa meg, vagy

hütüljön róla, a mely rab valahová pénz nélkül esett, ezen közönséghez békességünk becsületiért, fizetés nélkül szabaduljon ez ilyen.

Mind két részről, az igaz kereskedésben foglalatosok semmi liber quaestusban meg ne gátoltassanak, a hol eleitől fogva vámok és harminczadok szoktak lenni, régi canon szerént való vámjokat, harminczadjokat megadván, se személyekben sem semminemü javokban bántódások és károsodások ne légyen.

Minthogy a mi kereskedőink többire csak a szárazon continuálják kereskedéseket, hogy hatalmas császárnak velünk való szövetséges jóakaratja a világ előtt annál is nyilvábban legyen, engedtessék meg a Neszter vizén járó kereskedőknek s afféle rendeinknek marhájokkal a neszter-fejérvári portuson mind kiszállások s mind pedig ugyan ott adások, vevések s kereskedések, de úgy hogy az aránt való annuantia alatt valami fraussal való veszedelmek, vagy károsittatások emberinknek ne légyen, hanem jó securitással gyakorolhassák hivataljokat hatalmas császár kegyelmességéből.

A mint feljebb is emlitők, a kereskedő rendek egyik féltől is erejek felett való executiokkal, a régi szokott és rendszerint való vám és harminczad felett semmi szin és praetextus alatt ne terheltessenek, se mások adósságáért (kezesek nem lévén) meg ne tartóztassanak. Jussa is mindazáltal valakinek el ne veszszen, hanem effélének administrátiójában a régi jó usus observáltassék.

Vett és eladott marhájokból Konstantinápolyban és Drinápolyban T. et T. nevezet alatt a szokott harminczad és vám felett újabban inveniált exaktiókkal is semmi úton módon ne terheltessenek. Lovakat a

jancsárok és csausok ne subtrahálják el, se titkon, se nyilván meg ne engedtessék.

A törökké nem lett rabokat kereskedő rendeink szabadoson megvehessék, és magokkal közinkben is hozhassák, az aránt sohol se kadiál, se egyéb districtusok inspectori, és protectori, kereskedőinket semmi fogással ne interturbálhassák, s annál inkább pénzen vett rabjokat tőlők el ne vehessék.

Vagynak olyan rabok is, kiknek urok praefigálnak bizonyos esztendőket, úgy hogy azt jámbor szolgálattal eltöltvén, magokkal szabadok légyenek. Ha kik azért az ilyenek közül is hazájokba redeálni akarnak, meg ne gátoltassanak.

A kik a rabok közül keresztyénségekből kibúván törökökké lettek, az olyanokat nem hogy kivánnók, meg sem emlitjük. A mely kereskedők pedig rabot visznek, az ilyenektől a tallér számtól, harminczad, vám és egyéb innovata exactiót ne vegyenek, s affélékért senki pénzéhez ne nyúljanak.

Mi ezután tehetségünk szerént azon lészünk, hogy a mi kereskedőink amaz rosz ligájú oroszlányos tallért a mi birodalmunkból hatalmas császár országára által ne vigyék s hordják, hanem igaz ligájú, jó és tiszta egész tallérokkal kereskedjenek, efféle kereskedőinknek Drinápolyban és Brusszában általjárni, adni, és venni szabad légyen.

Ha az kereskedők között valami törvényes causa oriálódnék, a hol a kezdődik, olyan helyen a kinek incumbál jure officii a dolgot jól megtapogatván, minekutánna a dolognak igazságát jól kitanulta, hogy úgy kivántatik, az in causa attractus magáért állitson kezest. Ha pedig az infestatusnak valaki adósságáért való kezessége pecsétes testimoniálissal nem verifi-

cálódik, meg ne tartóztassék, hanem békével bocsáttassék.

Ha vagy tatárok vagy egyébféle latrok valahol a kereskedőket impediálnák, annál inkább tolvajul damnificálnák, az olyan helynek tisztei a gonosztevőket felkeressék, és érdemek szerént való büntetéssel a földet a gonoszoktól megtisztitsák, azzal az útakat aperiálják, a patienseket pedig contentálják. Hogy igy is e szent békesség stabiliálódni és ne sértegetődni láttassék.

Ha az mi kereskedőink közűl valaki hatalmas császár országában meghalna, az olyannak javai se fiscus számára el ne foglaltassanak, se másoktól ne dissipáltassanak, mely szinü jókhoz, ha ugyan nyúlni kelletik is, ne más, hanem a társaságnak principálisi consignálják, s manuteneálják, reportálván a meghóltnak verus haeresének azt igazán. Hasonlóképen ha a mi birodalmunkban is hatalmas császár birodalmabéli kereskedő, vagy akár mi egyéb lakos meghalna, az oly annak is semminemü javaihoz, se fiscusnak számára, se más dissipansnak hozzányúlni szabad nem lészen, hanem hiteles helyen conserváltatván valaki afféle aránt hatalmas császár credentiáját exhibeálja, annak assignáltassék.

E békesség ratificáltatásának napjától fogva akármelyikönk birodalmabéli valamely exorbitans ha holmi kárt tett volna felkerestetvén a patrans érdeme szerint megbüntettessék, akár pedig a károsnak refundáltassék.

Ha mégis vagy tatárok, vagy moldoviak, vagy havasalföldiek, vagy más akárki hatalmas császár országában lakos, a mi részünkre valónak valakinek akárhol kárt tenne s levelünk által vagy emberünk

által hatalmas császárt requirálnunk kellene stricta comminatioval parancsoljon hatalmas császár a contentatió felől melyben is semmi cavillum ne admittáltasék.

Ha hatalmas császár országabeli valamely embernek birodalmunkban valakinél jussa volna, a debitor lakó helyének justitiáriusa a dolgot mind az igazságig investigálván, törvény szerint tétessen contentatiót, különben a praetensio hamis levén, más adósságáért senki ne injuriáltassék, hanem ha a persecutusnak afféle aránt való kezessége pecsétes levelével elucescál, hogy mindkettőnek országinak lakosi, és igaz utazói, minden illetlen offensiótól üresek legyenek.

Sem a moldovai vajda, sem alatta való moldovai nagy rendek, semmi szín és praetextus alatt, vagy titkos gyűlölségből a mi részünkre valóknak valami injuriát tenni, szabados ne légyen, mely ha e békesség ellen lenne, requiráltatván hatalmas császártól tőlünk, mind a gonosztévő érdeme szerént büntettessék, s mind a kár restituáltassék; hasonló mód observáltatik a mi részünkről is in tali casu. Mind a moldoviak s mind a miéink szokott vámjokat, harminczadjokat annak helyében praestálván tovább való dolgokkal ne impediáltassanak.

Akár Erdélyből, akár Moldvából vagy Havasalföldéből, ha valamely transfuga a mi birodalmunkban jönne, és ismét hatalmas császár földére ártalmas intentióval valamit moliálna, afféléket megfogatni, és kézben adatni tartozunk. Hasonlóképen mind két rész, mind azt valamit e békesség szerint, a közönséges igazság kiván, elkövetni köteles lészen, nevezetesen a hol igazságos praetensio oriálódik, haladék nélkül az olyannak justitiariusa a causát decidálni tartozzék. Ha még is valahol útállók, egyéb latrok, tolvajok találtat-

nának, kiktől valamelyikünk emberei infestáltatnának, károsittatnának, késedelem nélkül az ilyenek is a két félnek tisztei által, arra való kötelességek szerént exequáltassanak, és a károsak contentáltassanak.

Ha hatalmas császár országában, kereskedéssel commoráló embereink közül hatalmas császár országabeli valamely lakos adóságot kérne, ha pecsétes adós levelet exhibeál, bene quidem, külömben pecsétes testimonium nélkül semmi praetensio ne adjudicaltassék, mely ha lesz, t. i. irásbéli erőség, a helybeli tiszt tegyen eleget modo praemisso, mind két fél ezen observantiával.

A szilistriai, nicapoli és neszter-fejérvári főtisztek, harminczadosok, hidak és révek őrzői, hanem ha a mi dolgainkban járókat, és igaz kereskedésben foglalatoskodókat, külömben más rendbeli embereket a mi földünkre által jönni ne engedjenek. Ha országinkba által meg által járó mind két fél emberinkkel szabadságtalan rab szökni találtatik, elvétetvén, visszaadássék s vitessék.

Ha mikor országinkon által juhokkal kelletik menni, a mellett lévő pásztorok, mind magokat mind a juhokat praesentálják két fél inspectorinknak a végekben, és a legeltetéstől a rétért a mivel tartoznak, megadják, hogy így ha juhbéli kárt vallanak, azon saláriumot léváló tiszteken kereshesse kárát a káros. Ál és puszta kereszt-útakon, senki egyik féltől is vajat, sajtot és juhokat, lopva el ne szöktessen, szorosan interdicáltatik.

A moldvai vajdák, azok akár kik légyenek, ezen békességnek, a régi jó szomszédságnak megtartására köteleztetnek, és e szent békességet bontogatható

minden insanumnak intentálásától elrekesztetnek, ide értvén a harminczadosok is, kik is a régi canon felett az igaz jusnak nevelésétől eltiltatnak.

Hatalmas császár országára kereskedőink, vagy egyéb akármi rendbeli emberink alól, se útban, se helyben hatalmas császárnak beglerbégei, zászlós úri rendei, csauzi, szpai, jancsárok, lovakat elvinni semmiképen ne merészeljék, ide értvén ő hatalmasságának minden hadakozó fegyverviselői, és a postálkodók is.

Még is kereskedőink mind két részről a derék úton járjanak, hogy annál inkább ha valamely gonosz emberektől, valahol valami károk vagy veszedelmek lenne, mind a latrok persequáltathassanak, s mind a károsok contentáltassanak.

Ha valamely ország, mely hatalmas császárhoz sem tartozik, sem ahoz semmi praetensiója nem lévén, vagy nincsen, vagy fegyverünk vagy egyéb industriánk által a mi méltóságos protectiónk alá, vagy adja magát, vagy applicáltatik, afféle materiához hatalmas császár se szóljon, se praetendáljon, se nehezteljen, sőt az olyan is a békességhez annectáltassék.

A jó békcsséget nem szerető, magok sorsokkal meg nem elégedő fondor embereknek vádjokat hatalmas császár be ne végye el ne hidgye, annál inkább valamig a dolog nem elucescál, executióban menni ne engedje. Ha pedig a vád hamisnak találtatik, a hazugsággal járó halállal bűntettessék.

A moldvai vajdának strictissime imponálja azt, hogy a tatároknak reánk szolgáló útjokat nemcsak intercludálják, hanem azoknak semmi szin alatt csak ne is foveáljanak.

A kereskedésben öt ezer oszporáig lehető prae-

tensiót, mind két fél birodalminkban csak a vice-tisztek is dirimálhatnak, feljebb való dolog a főtiszt eleiben menjen. A mi az adósság dolgát illeti, még az igaz praetensio is az in causa attractusnak subscriptiós és pecsétes obligatiója nélkül ne adjudicáltassék, s efféléért a magistratus ne is büsittassék, két fél kereskedőnktől a régi canon ellen semmi szín és praetextus alatt egy s más ne exigáltassék, még ha szintén a cogensnek valami új irásbéli exhibitái volnának is invigorosok légyenek. Egy szóval athnáméink continentiája ellen semmit ne adjanak, mely dolog aránt mind két fél szoros impositióval való expeditiókat exmittáljanak.

Mi a mi részünkről hatalmas császárnak sem erdélyi, sem moldvai, sem havasalföldi, sem egyéb országi ellen káros intentióval nem lészünk, lenni kivánóknak sem annuálunk, sem engedünk idegeneknek is olyan szándékkal birodalminkon által liber passust, a megnevezntt országokbéli kereskedőknek pedig, nemcsak szabad útat adunk, sőt a régi canon ellen sem vám, harminczad neveléssel, sem egyéb helytelen exactiókkal aggraváltatni meg nem engedjük, hanem azzal a quantitásu administratióval, melyet eleitől fogva magok is tudnak, éltetjük. Hasonlót kivánunk observáltatni a megnevezett országoktól is mind kereskedőink s mind egyéb minden rendbéli igaz útban jövő embereink aránt is, kiknek ezen békességünk szerint protectióval tartozzanak inkább, és ne inopportunuskodjanak rajtok. Eleitől fogva observáltatott canon szerint mind királyi méltóságunkra s mind országunkra nézve, szokott becsületünknek megadására, azon országok vajdái, és fejedelmei kötelesek légyenek.

Mind két részről erős hüttel köttetett békességünknek kiváltképen és nevezetesen a boldogult néhai szultán Szulimán császárral felséges eleink I. Zsigmond király csinálta szent frigynek, minden punctumit és czikkelyeit szentül megtartani kötelesek leszünk mi a mi részünkről, úgy meg is becsüljük, hogy csak szikrányi dologban is ez ellen impingálni tartózkodunk, summa summarum egymás barátinak baráti, ellenséginek ellenségi leszünk.

Ezen dolog aránt íratott, és hütlevélben comprehendáltatott minden punctumoknak szentül és igazán teljes életünkben megtartásokat, tartattatásokat, arra való vigyázásunkat a nagy Istennek, és a mi megszabaditó Jézusnak szent nevére való esküvéssel fogadjuk, hogy valamig a hatalmas császár is adott hüti s fogadása szerint mindezeket megtartja s megbecsüli, mi is hasonlóképen.

Mindezeknek nagyobb bizonyságára, és e szent békességnek örökös erőségére adtuk ezen tulajdon parancsolatunkból iratott, országunk pecsétivel roboráltatott hütlevelünket Varsován királyi székünkben 1. Febr, Ao 1624, lengyel királyságunknak 37-ik, svéczia királyságunknak 30-ik esztendejében.

Lengyelországi hetmány, Konyeczpolczki levele oszmány csaus által a fővezérhez.

Méltóságos és dicsőséges vezér barátságos köszönettel jelentjük kegyelmednek.

Nem kétljük az oszui beglerbég deák Mehemmed pasa ő kegyelme rég hírré adta kegyelmednek, mennyi költséges fáradsággal a tolvajló kozákokra

menvén. mely szívesen lelkesen voltunk rajtok, és sok harczok után, némely részit fegyverrel fogyatván el, a mi hajójokat találtuk, azokat felégettük, azután maradjékját felséges királyunkhoz béhódoltatván, magunk közűl creáltunk hetmant közikbe, hogy attól hallgatván, ezután a fekete tengerre ne excurráljanak.

A felettünk lévő felséges Isten bizonyságunk, mi mely szívesen igyekeztünk ezen latroknak tollálásában, úgy hogy némely része azon kozákoknak szigetekre recipiálván magokat, a midőn azon volnánk, hogy onnét is őket ki vegyük, s teljességgel a latrokban véget vessünk. Erre hadaink seregenként mennek vala, s azonban látjuk, hogy Mehemmed gyiriai khán feles tatár hadakkal felséges királyunk birodalmára beütvén, praedálnak, s gázolnak, melyet hadaink alig tudják vala, csudáljanak-e, fájlaljanak-e? Isten a szerencsét azon tatár hadak ellen a mieinknek szolgáltatván, ágyújokat és minden tábori apparátusokat elhányván s hagyván, szaladni kezdének, kik közül a vízben sokan veszvén. szégyent vallának.

Ha kegyelmed ebben nékünk nem hiszen másoktól is a dolognak igazságát így fogja megérteni. Hogy a dolog hatalmas császártól lett légyen, azt mind a nálunk lévő rabok, mind a gyirai khán intercipiáltatott levelei bizonyítják. Igy lévén azért a dolog, minden bizonynyal Isten a hütiszegőt megbünteti, s nem késik annak jelét kegyelmeteken kimutatni. Csúffá lettünk az körülöttünk valóknak s gyaláznak, hogy mi egyfelől a portának akarván szolgálnunk, annak tolvajit a kozákokat kergetjük, másfelől ugyan a porta subjacensitől véletlen invasióval üldöztetünk. Elég búsulást szerzének a gonosz tatárok nekünk is, mert a téli hideg sem obstalván, hadainkat jól felültettük

vala, s azon tolvaj kozákokban, midőn szintén véget érendők valánk, felejteték azt, s magunkra viseltetének gondot velünk.

Mely dolgot a mit a tatárokkal lecsendesíthetnénk, addig a jegek is felszakadozának, a vizek megáradának, s a jó vagy rosz dolgok haladának, mindazáltal mi, mind azok alatt is hadainkat eloszlani nem engedtük, tartóztatjuk mind addig, a mig a vizek szállanak, és minden késedelem nélkül azon leszünk minden eszünkkel s erőnkkel, hogy azon szigetbeli kozákokat s latrokat a fekete tengerre való excursiótól avocáljuk.

Kegyelmetek is onnan vigyázásban légyen, jó idején a kijáró torkokat elállja, és valóságos dispositióval úgy provideáljon, hogy a kényszerítésből kimenendők minden favor nélkül meggátoltatván szándékjokban, elő ne mehessenek. Mi kegyelmednek valóságot akarván írni, e részről az aránt való készületünkben mi semmit hátra nem hagyunk, kegyelmed is lássa mit cselekszik, de a mi tetszésünk az, hogy körmös kézzel nyúljon a dologhoz, és a torkokat derekasan praecludálja.

Mind ezekről deák Mehemed pasának bővebben írtunk, levelünket praesentáló Oszmán csaus által is kegyelmednek izentünk, ki is kegyelmedhez érkezvén, a dolognak igazságát relatiojából is megértheti. Isten kegyelmedet sokáig éltesse. Költ Báár nevü várunkban 10. mart. Ao 1626. — Kegyelmed jóakaró barátja.

Lengyelországi hetmány Konyeczpolczi.

Zsigmond király Vladisláv fia király fövezérnek Murza pasának küldte nevezetes levele 1634.

III. Vladisláv, Isten kegyelméből Lengyelországnak királya, Litvániának nagy herczegje, Russiának, Prussiának, Podoliának, Mazoviának, Zamotiának, Livoniának, Volhiniának, Kioviának, Izmolinczkának, Gottusoknak, Vandaliának, Svéviának, és Csernehoniának örökös királya.

A feljebb való napokban, minekutána nagy hadakból álló ellenséginken győzedelmeskedvén, s három provinciákkal birodalmunkat terjesztvén, Muszkaországából győzedelmesen megtértünk volna, hatalmas császár levelével a tekintetes, és szolgálatra termett Sahin agát táborunkban érkezni útunkban jelenték, velünk e győdedelmes expeditióban együtt lévő tanácsink, és egyéb főtisztü rendeink bizonyos dolog, majd csaknem mind azon valának, hogy ne csak szemben ne légyünk hatalmas császár követjével, hanem csak úgy is tractáljuk, a mint ennekelőtte tractáltatott a mi követünk is a fényes portán, ki hatalmas császár portájára érkezvén, igen-igen későn adatott audientia néki követségének elmondására. Második s nehezebb dolog az volt, mert követünknek a régi canon szerint való becsület meg nem adatott, és a ki mégis nehezebb, hogy válasz nélkül bocsájtatott el a fényes portáról.

Mely dologgal, bizony dolog megbántódtunk volt, mert abban iránt unk a porta minden tisztességét háta megé vetvén, semmi jó szomszédságnak speciesét nem mutatta, melyben nem kevés becstelenségünk forgott az dolgot hallóknál. De minthogy mi elhittük

azt, hogy mind a mi az aránt becstelenitetésünk, s mind hatalmas császárnak ellenünk való incitaltatása csak az orrokig látóknak susurrantiájokból sülhetett ki, természeti discretiónktól nem recedáltunk, s azt szennyes mocskával s voxával megmocskolni nem akartuk, mert tudjuk azt, hogy még a vak pogányok is, és vad nemzetek is a követeknek becsülettel tartoznak, mert külömben cselekedvén, mind az Istenségnek s mind az egész emberi nemzetnek jusához praetendálni láttatnék akár ki, kihezképest mi is ottan haladék nélkül a megírt Sahin agával szemben lettünk, és illendő becsülettel köszöntvén, mind hatalmas császár levelét, mind a kajmekámét, mind a kegyelmedét megadá.

A leveleknek megforgatására török deákunk jelen nincs, maga is nézve Sahin aga, szóval való követségét a leveleknek megforgatására hagyá, hogy maga mostanság vissza nem mehetett, elküldött szolgájától elhiszszük, okát megizente, azonban vélünk együtt Varsovánra jövén, a míg a levelek megfordíttatak, várakozáshan lévén, azután szóval követségét is megmondá.

Mely követségnek rendit minekutána megértettük volna, mi is követünket levelünkkel együtt expediáltuk hatalmas császárhoz és kegyelmedhez jó reménység alatt. Értjük kegyelmed leveléből nagy discretiója szerént nagy propensióját a jó békességnek létéhez, ugyanis ha hatalmas császárnak mind tanácsi és főtisztei kegyelmed eszével és discretiójával birnának, a közönségns jót szülő s tápláló békesség, nem oly könnyen sértődött volna meg.

Minden királyoknak és fejedelmeknek dolgok Isten után azzal boldogul, ha az tanácsok a tanácsot egyes

szívvel adják, minémüek igen ritkák szoktanak lenni, főtisztek is olyanok kivántatnak, kik mind a tanácsban, mind a confoederatióban s mind kiváltképen a hadban perseveránsok légyenek, mert minden királyok s minden fejedelmek minden dolgokra magoktól nem elegek, hanem kivántatnak magokhoz illendő olyan sufficiens szolgák, kiknek in occurrentiis vetvén hátokat, magok csendes elmével, országok is jó securitással élhessenek. Mi kegyelmedet is mind követünktől s mind másoktól ilyen qualitásu szolgának halljuk.

Nem kétljük, ha még másutt is nagy discretiójának hire hatalmas császárnál annál nyilvább lehet, lévén csuda, hogy ő hatalmassága előtt abban a tekintetben nincs, melyet érdemelne, mely ha volna kétség nélkül, a rosz tanácsnak hatalmas császárnál helye nem volna, s affélék miá a jó békesség is ottan-ottan nem sértegetődnék. Azt tudja minden értelmes nemzet: a hütszegésnek consequentiája mi, csak tegnap tegnapelőtt a hütszegésért Istennek minemü itélete szálla a muszkák táborára, siralmas csak emlitése is, mely mind attól volt, hogy császárjok is gyermek volt, tanácsi is éretlen elméjüek voltak. Mi is jeles példával megmutatók azt, hogy a békesség ellen fegyvert vonni ellenségnek minemü ostorral szokott fizetni a hütszegés.

Abaza pasa is országink rontására hadakozván az elmúlt őszszel, még pedig minden igaz ok nélkül, azt mi szükség kegyelmed előtt historizálnunk, elég az, hogy hol azzal, mintha mi Moldovára hostiliter mentünk volna, hol azzal, minthogy mintha mi hatalmas császár földén épitettünk volna kastélyokat, hol pedig hatalmas császár szerencséjének égig exaggeralásával töltvén el mind hatalmas császár s mind a

méltóságos ministerek füleit, minthogy mind maga kohalásai voltanak, azok szerént való méttatlan motusinak birodalmunkból minémü gyalázatos consequentiával való reditusa lön, elhiszszük mind követünk, s mind krakai fökapitányunk arról kegyelmedet elégségesképen tudósitották.

Hogy az elmúlt nyáron hadaink Moldovára általléptek volt, igaz de nem ellenségesképen, hanem birodalmunkra hostiliter ütött s gázoló tatár hadaknak kergetésekre csak, kastélyokat is mi hatalmas császár földére nem épitettünk, hanem a magunk földén, a melyeket nem régen csináltunk, azok sem arra valók, hogy azokból hatalmas császár földére excurráljanak, sőt hogy azokban lévő praesidiariusink a szent békességet bontogatóknak resistálhassanak, ez eránt való kegyelmed irását igen akartuk, hogy a dolog aránt kegyelmed is irásunkból lument vehessen.

Két részről lévő hadaink insurrectiójoknak, hogy gyakortább mint illenék lenni, annak a jó békességnek sértegetésére gyakrabban oka a kozákok excursiójával, kiket is úgy tetszik eléggé compescálunk, s nem régen is ugyan a muszkákra mentünkben, csak azért vittük vala el őket magunkkal, hogy a Fekete tenger lakosi nyughassanak.

Ha pedig azt hozná kegyelmed elő, hogy nem régen is egynéhány hajóval kiütöttenek volt valami kozákok, arra csak azt feleljük, hogy az independens tolvajok aránt nincs sem törvény, sem edictum afféle matériában, sem a királyok nem causáltathatnak, sem az országok efféle parvi momenti dologért, sem a közönséges békesség, sem az jó szomszédság bono jure fel nem bomol, holott a tatárok annál sokkal több s nagyobb káros invasiókat tesznek a mi földünken,

mely motusoknak alkalmatosságával, a kozákok olyankori zörgölődések nékünk szintén olyan káros, melyet hiszünk kegyelmed is nagy discretiója szerént perpendál.

Értjük kegyelmed nékünk és Sahin agának küldött leveleiből, hogy a megsértődött békességnek megújításához jó propensióval légyen kegyelmed, s kiván is munkálódni abban, attól mi sem vagyunk idegenek, sőt szívesen akarjuk, melyre nézve Sahin agával ő kegyelmével együtt, mi is követünket küldöttük, kegyelmed barátságos jóakaratját igen kedvesen vettük.

De interim, hogy a tatárok birodolminkra bé-bé ütni s hatalmas császár hadai is a Dunán általjönni nem szűnnek, mi is hadaink insurrectiójokról szaporán gondolkodunk. Az békességnek a régi conditiók és punctumok szerént annuálunk, csak az, annál mint eddig jobban tartassék, egyébaránt mi Istenre bízván magunkat, fegyverrel is készek vagyunk magunk oltalmára.

Egyéb dolgunk bővebben követünkre és Sahin agára vagynak bízattatva, mentül hamarébb lehet a szegénységnek javára nézve, mi formában annuál a fényes porta a békességnek, örömest értenők. Istentől kegyelmednek hosszas jó egészséget kivánunk. Költ Varsován 5-ik Jul. Ao. 1634. Lengyel királyságunknak második, Svécz királysagunknak harmadik esztendejében.

Vladislaus Rex.

Lengyelországi föcancellarius Jacobus Zásik a fövezérnek Murtaza pasának irta levél 1634.

Nagyságos és méltóságos vezér Murtaza barátunknak kedvességgel való köszönetünket.

Mind kegyelmed leveléből s mind kegyelmednek követje Sahin aga expositiójából értjük, kogy hatalmas császár kegyelmedet minémü méltóságos állapotra méltóztatta, annak igen örülünk, és kérjük is Istent, hogy a mint a fenforgó dolgokat, úgy kegyelmed méltóságát, és minden jó dolgát is boldogitsa.

Akarjuk igen azt is, hogy hatalmas császár és a lengyel korona között való szövetséget, hatalmas császár kegyelmedre bízta, minekokáért méltó, hogy kegyelmed mély discretiója szerint a bekességnek requisitumi aránt úgy disponáljon, hogy az a régi jó formaszerint ne csak helyére álljon, hanem szentül meg is tartassék, az ellen cselekedők pedig e medio tolláltassanak, és valamint én itt mindazólta, miólta felséges uram királykodik, abban munkólódom, hogy felséges praedecessorinak nyomdokát kövesse, a jó s régi békességet követjei által stabiliálja, közelebb azt maga s hatalmas császár között most is megújítsa, úgy nagy reménységgel hiszszük, hogy kegyelmed is a két méltóság között e nagy szolgálatban totus quantus industriuskodik, és vajha efféle jó szövetségnek bontogatói szégyennel térnének meg.

A mi részünkről a mi kivántatik, hogy a kozákok zabolában tartassanak, s a tatár khán honorariuma beadassék, és a kastélyok elhányassanak, melyek hatalmas császár földén találtatnak. Nem kellett volna ez aránt hadat indítani, hanem az jó szomszéd-

ságos relatio elébb requisitiót kivánt volna. és úgy is ha lett volna mit, executióban vehettük volna, a tatárok is a neszter-fejérvári bucsákságból tolláltatván. Ezek aránt kegyelmeteknek követje Sahin aga által bővebben izentünk, interdicáltatván a tatároknak közinkben való gyakori irruptiójok. Költ Varsován 24. Jul. 1634.

Méltóságodnak jóakarója barátja

Jacobus Zásik.

A méltóságos kájmekán Bairám pasa fővezérnek, lengyelországi főhetmán irta levél.

Méltóságos és nagyságos vezér barátunknak ő kegyelmének tisztességes köszönetünket.

Reményljük s hiszszük, hogy nagy elméje és discretiója szerint a méltóságos Murtaza pasával ő kegyelmével együtt abban munkálódik kegyelmetek, hogy a köz jó békességet effectuálhassa serényen, a végre, hogy a szegénységnek magokért való könyörgését megnyerje, én is itt hasonlóképen munkálkodtam abban, hogy felséges király urunk hová hamarább Sahin agát bocsássa tiszta jó válaszszal viszsza, addig pedig itt lássa becsülettel, ki el is bocsájtatván, viszsza ment, haza érkezvén minden dolgokról kegyelmednek referálhat.

Interim mi igen csudálkozunk azon, hogy kegyelmetek hadai Drinápolyból megindulván erre felé, mi végre nyomulnak. Mi a mi hadainkat megtartóztatván, azt gondoljuk vala, hogy kegyelmetek is, avagy Sahin agát haza várja. Ha kegyelmetek hadai a Dunán által nem jönnek, könnyebben corrigáltathatnak dol-

gaink, de ha általjönnek, a mi hadainknak is a Neazteren által kell szállniok, és magunkra vigyázni kell. Éltesse Isten kegyelmedet. Kelt zelniczei táborunkban 8. Aug. 1634.

Kegyelmed jóakaró barátja. A krakai koronának őrzője. A lengyelországi koronának főhetmánja.

Stanislaus Konyeczpolczki.

A tatár khán a lengyel királynak küldte levél, mely levél Bécsbe, Bécsből portára került.

Én ki Istennek felséges kegyelméből dicsőséges és felséges Iszlám Gyirai khán vagyok. Té ki felséges és hatalmas lengyel király, és kedves barátunk vagy.

Ha kegyelmed egészségben van, s ha nincs is, mi kegyelmednek állandó egészséget és méltóságot csak kívánunk, de hogy kegyelmed ennyi időtől fogva hozzánk embere küldésével sem magát annyira megalázni nem méltóztatott, sem a mi országunk barátságát valami haszonra valónak levele küldésével lenni nem ítélte, azon igen csudálkozunk. De ám az akármint légyen, elég az, hogy én itt e tájékon compareáltam s telelek ha Isten engedi a télen, Lengyelországból ki sem mégyek, ha kegyelmed vendégnek acceptál, s annál inkább velünk békességet akar csinálni, bízza cancelláriusára, s küldje el, mi is a mi cancelláriusunkat elküldjük, csak érthessük kegyelmed kívánságát. Ha pedig cancelláriusát nem küldi is kegyelmed, küldje más meghitt emberét. Ezekután békesség és minden jó. Költ die August 1649.

Ezen levélre a lengyel király válaszsza.

Kegyelmed levelét vettük, a jelentett békességet igen akarjuk, de hogy kegyelmed egyfelől békességgel kinál, másfelől hostilitást continuál, azon igen csudálkozunk. Kegyelmed írása szerint cancelláriusunkat expediálni nem késünk, hogy kegyelmed cancelláriusával a békesség dolgában munkálódhassanak, de kérem kegyelmedet, hogy mind két részről a hostilitást tegyük le, s már ezután ne ontsunk vért, mely dolgot cselekedvén kegyelmed, köz helyre táborink közé cancelláriusunkat expediáljuk. Ezekután békesség, barátság és jóakarat. Költ T. et T. táborunkban die August 1649.

Itt már ilyen punctumokra lépnek a sok vér és kár után serkenök.

1. Hogy már honoráriumot kétszázezer tallért adjon a lengyel király a tatár khánnak ködmön árát.

2. A régi szokott ajándékot is minden esztendönként a lengyel király beszolgáltassa a tatár khánnak.

3. Akármely felé hadakozzék a lengyel király, ha kívánja a lengyel király, a tatár khán személye szerint is compareáljon segítségére, hadat a mennyit kiván, adjon,

4. A tatár khán a lengyel király barátinak barátja, ellenséginek ellensége lenni tartozzék.

5. Ha a tatár khán, valamely felé hadakoznék, valamennyi kozák hadai a lengyel királynak vagynak, a tatár khán mellé adja segítségre.

6. A tatár khán tekintetiért minden vétkeket a kozákoknak a lengyel király condonálja.

7. Negyvenezer kozák hadakozásra mindenkor talpon álljon.

8. A mostani kozák hetmány azon tisztiben roboráltatik.

9. A kozákok hópénze, arról való donatióval ratificáltatik.

10. A kozákokat görög vallásokban senki se háborgassa.

11. A kozákok püspökje a króviai püspök.

12. A króviai palatinus görög valláson való légyen, arra más valláson való ne admittáltassék.

A kozák hetman Szmilinczki János, ura lengyel király lábaihoz igy békélik.

Dicsőséges királyom és kegyelmes uram! Felségednek nemes lábainak zsámolyához orczámat alázatosan súrolva engedelmességemet felségednek alázatosan bemutatom, s azt mondom, hogy e szegény alávaló szolgájának vétkét alázatos instantiámra szívesen és lelkesen engedje meg felséged, mert nem szántszándékból, hanem kénytelenségből botlottam, valamint felséged felséges praedecessorinak, úgy felségednek életem fogytáig hűséggel kivánok szolgálni. A tatárokkal sem külömben conjungáltam magamat, a felségeddel való mutua relatiónak s confoederatiónak continentiája szerint, úgy hogy a mostan csinált békesség után már felséged országira, ha nem erumpál, ugy mi is valahová fog hadakozni, kész leszünk melléje segitségre menni. Ezekután ajánljuk mégis felségednek

alázatos engedelmességgel való hűségünket. Költ Juliusban 1649. Felséged alázatos szolgája

Szmilinczki János.

A fővezérnek kozák hetmán irta levél:

Nagyságos és dicsőséges fővezér, nekünk jóakaró urunk s barátunk, Isten kegyelmed életét, egészségét és méltóságát sok időkre terjeszsze, és hatalmas császár előtt mindenkor kedvessé tegye.

Továbbá méltóságos Begtes aga ő kegyelme levelét, követ Oszman aga által vettük, a melyben értjük, hogy mind kegyelmed s mind a fényes porta előtt hűségünk acceptáltatott, annak igen örülünk. Sok ideje, hogy szándékozunk hűségünk ajánlásával a fényes portát requirálni, de hallván, hogy mind ez aránt való szándékunknak s mind a felséges tatár khánnal való fraternitásunknak bontogatására lengyel követ ment a fényes portára, halasztanunk kellett. Már értvén, hogy abbeli munkája a lengyelnek füstben ment, mi Oszman agával ő kegyelmével követünket küldöttük a fényes portára, ki is érkezvén, kegyelmedet és Begtes agát ő kegyelmét is igen kérjük, hogy követünk által küldött hűségünknek ajánlásával teljes levelünknek benyújtására, hatalmas császárral követünket juttasa szemben, és béhódoló hűségünket ő hatalmasságával acceptáltassa jó instantiával. Mert mi a felséges tatár khánnal világ fennállásáig tartó szövetségre és atyafiságra esküdtünk, mely szerént is kívánunk hatalmas császárnak szolgálni életünk fogytáig, valami formában parancsolja ő hatalmassága, mert a lengyeleknek hinni nem akarunk, mivel az minket sokszor adott hüti ellen megcsalt, kihezképest valamit már ezután

akár lengyelek, akár muszkák, akár magyarok és akárminemü keresztyének aránt érthetünk hatalmas császár ellen valót, haladék nélkül a fényes portát tudósitjuk.

A neperi kozákokat is, már annyira compescáltuk, hogy sem szárazon, sem tengeren nem kell félni káros motusoktól, kérjük kegyelmedet, ha mit kegyelmed is ellenünk valót ért, értésünkre adni ne nehezteljе. Summa summarum valaholott valamit hostilét értünk a felséges tatár chánnal ő felségével egyet értve, anticipálásában egyaránt munkálódunk; hogy Oszman aga ide érkezvén múlatott, ne neheztelje kegyelmed, mert nem voltunk szintén akkor honn, a tatár kháu ő felsége mellé készítvén holmi hadakat, azokat expediáltuk.

Kérjük kegyelmedet. követünket a mennyiben lehet ne tartóztassa, hová hamarább kivánt válaszszal bocsássa viszsza hozzánk. Minékünk minden szándékünk az, hogy hatalmas császárnak hiven szolgáljunk, és minden méltóságos minisiterivel ő hatalmasságának atyafiságosan éljünk. Egyébaránt minden szükséges dolgokat követünkre bíztunk, relatióját megértvén, kérjük kegyelmedet mindenekben adjon egész hitelt neki. Éltesse Isten kegyelmedet sokáig. Költ Csehe rimben 2. Aug. Ao 1650.

Kegyelmed jóakaró szolgája, az egész sárga kozákság hetmánja.

Bogdán Hemlinczki.

Ismét azon kozák hetmány levele a fövezérhez.

Praemissis praemittendis. Oszmán aga kegyelmed levelét megadá, melyből értjük, hogy behódoló hüsé-

mely motusoknak alkalmatosságával, a kozákok olyankori zörgölődések nékünk szintén olyan káros, melyet hiszünk kegyelmed is nagy discretiója szerént perpendál.

Értjük kegyelmed nékünk és Sahin agának küldött leveleiből, hogy a megsértődött békességnek megújításához jó propensióval légyen kegyelmed, s kiván is munkálódni abban, attól mi sem vagyunk idegenek, sőt szívesen akarjuk, melyre nézve Sahin agával ő kegyelmével együtt, mi is követünket küldöttük, kegyelmed barátságos jóakaratját igen kedvesen vettük.

De interim, hogy a tatárok birodolminkra bé-bé ütni s hatalmas császár hadai is a Dunán általjönni nem szűnnek, mi is hadaink insurrectiójokról szaporán gondolkodunk. Az békességnek a régi conditiók és punctumok szerént annuálunk, csak az, annál mint eddig jobban tartassék, egyébaránt mi Istenre bízván magunkat, fegyverrel is készek vagyunk magunk oltalmára.

Egyéb dolgunk bővebben követünkre és Sahin agára vagynak bízattatva, mentül hamarébb lehet a szegénységnek javára nézve, mi formában annuál a fényes porta a békességnek, örömest értenők. Istentől kegyelmednek hosszas jó egészséget kivánunk. Költ Varsován 5-ik Jul. Ao. 1634. Lengyel királyságunknak második, Svécz királysagunknak harmadik esztendejében.

Vladislaus Rex.

Lengyelországi főcancellarius Jacobus Zásik a fővezérnek Murtaza pasának irta levél 1634.

Nagyságos és méltóságos vezér Murtaza barátunknak kedvességgel való köszönetünket.

Mind kegyelmed leveléből s mind kegyelmednek követje Sahin aga expositiójából értjük, kogy hatalmas császár kegyelmedet minémü méltóságos állapotra méltóztatta, annak igen örülünk, és kérjük is Istent, hogy a mint a fenforgó dolgokat, úgy kegyelmed méltóságát, és minden jó dolgát is boldogitsa.

Akarjuk igen azt is, hogy hatalmas császár és a lengyel korona között való szövetséget, hatalmas császár kegyelmedre bízta, minekokáért méltó, hogy kegyelmed mély discretiója szerint a bekességnek requisitumi aránt úgy disponáljon, hogy az a régi jó formaszerint ne csak helyére álljon, hanem szentül meg is tartassék, az ellen cselekedők pedig e medio tolláltassanak, és valamint én itt mindazólta, miólta felséges uram királykodik, abban munkólódom, hogy felséges praedecessorinak nyomdokát kövesse, a jó s régi békességet követjei által stabiliálja, közelebb azt maga s hatalmas császár között most is megújítsa, úgy nagy reménységgel hiszszük, hogy kegyelmed is a két méltóság között e nagy szolgálatban totus quantus industriuskodik, és vajha efféle jó szövetségnek bontogatói szégyennel térnének meg.

A mi részünkről a mi kivántatik, hogy a kozákok zabolában tartassanak, s a tatár khán honorariuma beadassék, és a kastélyok elhányassanak, melyek hatalmas császár földén találtatnak. Nem kellett volna ez aránt hadat indítani, hanem az jó szomszéd-

ságos relatio elébb requisitiót kivánt volna. és úgy is ha lett volna mit, executióban vehettük volna, a tatárok is a neszter-fejérvári bucsákságból tolláltatván. Ezek aránt kegyelmeteknek követje Sahin aga által bővebben izentünk, interdicáltatván a tatároknak közinkben való gyakori irruptiójok. Költ Varsován 24. Jul. 1634.

Méltóságodnak jóakarója barátja

Jacobus Zásik.

A méltóságos kájmekán Bairám pasa fővezérnek, lengyelországi főhetmán irta levél.

Méltóságos és nagyságos vezér barátunknak ő kegyelmének tisztességes köszönetünket.

Reményljük s hiszszük, hogy nagy elméje és discretiója szerint a méltóságos Murtaza pasával ő kegyelmével együtt abban munkálódik kegyelmetek, hogy a köz jó békességet effectuálhassa serényen, a végre, hogy a szegénységnek magokért való könyörgését megnyerje, én is itt hasonlóképen munkálkodtam abban, hogy felséges király urunk hová hamarább Sahin agát bocsássa tiszta jó válaszszal viszsza, addig pedig itt lássa becsülettel, ki el is bocsájtatván, viszsza ment, haza érkezvén minden dolgokról kegyelmednek referálhat.

Interim mi igen csudálkozunk azon, hogy kegyelmetek hadai Drinápolyból megindulván erre felé, mi végre nyomulnak. Mi a mi hadainkat megtartóztatván, azt gondoljuk vala, hogy kegyelmetek is, avagy Sahin agát haza várja. Ha kegyelmetek hadai a Dunán által nem jönnek, könnyebben corrigáltathatnak dol-

gaink, de ha általjönnek, a mi hadainknak is a Neszteren által kell szállniok, és magunkra vigyázni kell. Éltesse Isten kegyelmedet. Kelt zelniczei táborunkban 8. Aug. 1634.

Kegyelmed jóakaró barátja. A krakai koronának őrzője. A lengyelországi koronának főhetmánja.

Stanislaus Konyeczpolczki.

A tatár khán a lengyel királynak küldte levél, mely levél Bécsbe, Bécsből portára került.

Én ki Istennek felséges kegyelméből dicsőséges és felséges Iszlám Gyirai khán vagyok. Té ki felséges és hatalmas lengyel király, és kedves barátunk vagy.

Ha kegyelmed egészségben van, s ha nincs is, mi kegyelmednek állandó egészséget és méltóságot csak kívánunk, de hogy kegyelmed ennyi időtől fogva hozzánk embere küldésével sem magát annyira megalázni nem méltóztatott, sem a mi országunk barátságát valami haszonra valónak levele küldésével lenni nem itélte, azon igen csudálkozunk. De ám az akármint légyen, elég az, hogy én itt e tájékon compareáltam s telelek ha Isten engedi a télen, Lengyelországból ki sem mégyek, ha kegyelmed vendégnek acceptál, s annál inkább velünk békességet akar csinálni, bízza cancelláriusára, s küldje el, mi is a mi cancelláriusunkat elküldjük, csak érthessük kegyelmed kívánságát. Ha pedig cancelláriusát nem küldi is kegyelmed, küldje más meghitt emberét. Ezekután békesség és minden jó. Költ die August 1649.

Ezen levélre a lengyel király válaszsza.

Kegyelmed levelét vettük, a jelentett békességet igen akarjuk, de hogy kegyelmed egyfelől békességgel kinál, másfelől hostilitást continuál, azon igen csudálkozunk. Kegyelmed írása szerint cancelláriusunkat expediálni nem késünk, hogy kegyelmed cancelláriusával a békesség dolgában munkálódhassanak, de kérem kegyelmedet, hogy mind két részről a hostilitást tegyük le, s már ezután ne ontsunk vért, mely dolgot cselekedvén kegyelmed, köz helyre táborink közé cancelláriusunkat expediáljuk. Ezekután békesség, barátság és jóakarat. Költ T. et T. táborunkban die August 1649.

Itt már ilyen punctumokra lépnek a sok vér és kár után serkenök.

1. Hogy már honoráriumot kétszázezer tallért adjon a lengyel király a tatár khánnak ködmön árát.

2. A régi szokott ajándékot is minden esztendőnként a lengyel király beszolgáltassa a tatár khánnak.

3. Akármely felé hadakozzék a lengyel király, ha kivánja a lengyel király, a tatár khán személye szerint is compareáljon segítségére, hadat a mennyit kiván, adjon,

4. A tatár khán a lengyel király barátinak barátja, ellenségeinek ellensége lenni tartozzék.

5. Ha a tatár khán, valamely felé hadakoznék, valamennyi kozák hadai a lengyel királynak vagynak, a tatár khán mellé adja segítségre.

6. A tatár khán tekintetiért minden vétkeket a kozákoknak a lengyel király condonálja.

7. Negyvenezer kozák hadakozásra mindenkor talpon álljon.

8. A mostani kozák hetmány azon tisztiben roboráltatik.

9. A kozákok hópénze, arról való donatióval ratificáltatik.

10. A kozákokat görög vallásokban senki se háborgassa.

11. A kozákok püspökje a króviai püspök.

12. A króviai palatinus görög valláson való légyen, arra más valláson való ne admittáltassék.

A kozák hetman Szmilinczki János, ura lengyel király lábaihoz igy békélik.

Dicsőséges királyom és kegyelmes uram! Felségednek nemes lábainak zsámolyához orczámat alázatosan súrolva engedelmességemet felségednek alázatosan bemutatom, s azt mondom, hogy e szegény alávaló szolgájának vétkét alázatos instantiámra szívesen és lelkesen engedje meg felséged, mert nem szántszándékból, hanem kénytelenségből botlottam, valamint felséged felséges praedecessorinak, úgy felségednek életem fogytáig hűséggel kivánok szolgálni. A tatárokkal sem külömben conjungáltam magamat, a felségeddel való mutua relatiónak s confoederatiónak continentiája szerint, úgy hogy a mostan csinált békesség után már felséged országira, ha nem erumpál, ugy mi is valahová fog hadakozni, kész leszünk melléje segitségre menni. Ezekután ajánljuk mégis felségednek

alázatos engedelmességgel való hűségünket. Költ Juliusban 1649. Felséged alázatos szolgája

Szmilinczki János.

A fővezérnek kozák hetmán irta levél:

Nagyságos és dicsőséges fővezér, nekünk jóakaró urunk s barátunk, Isten kegyelmed életét, egészségét és méltóságát sok időkre terjeszsze, és hatalmas császár előtt mindenkor kedvessé tegye.

Továbbá méltóságos Begtes aga ő kegyelme levelét, követ Oszman aga által vettük, a melyben értjük, hogy mind kegyelmed s mind a fényes porta előtt hűségünk acceptáltatott, annak igen örülünk. Sok ideje, hogy szándékozunk hűségünk ajánlásával a fényes portát requirálni, de hallván, hogy mind ez aránt való szándékunknak s mind a felséges tatár khánnal való fraternitásunknak bontogatására lengyel követ ment a fényes portára, halasztanunk kellett. Már értvén, hogy abbeli munkája a lengyelnek füstben ment, mi Oszman agával ő kegyelmével követünket küldöttük a fényes portára, ki is érkezvén, kegyelmedet és Begtes agát ő kegyelmét is igen kérjük, hogy követünk által küldött hűségünknek ajánlásával teljes levelünknek benyújtására, hatalmas császárral követünket juttasa szemben, és béhódoló hűségünket ő hatalmasságával acceptáltassa jó instantiával. Mert mi a felséges tatár khánnal világ fennállásáig tartó szövetségre és atyafiságra esküdtünk, mely szerént is kívánunk hatalmas császárnak szolgálni életünk fogytáig, valami formában parancsolja ő hatalmassága, mert a lengyeleknek hinni nem akarunk, mivel az minket sokszor adott hüti ellen megcsalt, kihezképest valamit már ezután

akár lengyelek, akár muszkák, akár magyarok és akárminemü keresztyének aránt érthetünk hatalmas császár ellen valót, haladék nélkül a fényes portát tudósitjuk.

A neperi kozákokat is, már annyira compescáltuk, hogy sem szárazon, sem tengeren nem kell félni káros motusoktól, kérjük kegyelmedet, ha mit kegyelmed is ellenünk valót ért, értésünkre adni ne nehezteljе. Summa summarum valaholott valamit hostilét értünk a felséges tatár chánnal ő felségével egyet értve, anticipálásában egyaránt munkálódunk; hogy Oszman aga ide érkezvén múlatott, ne neheztelje kegyelmed, mert nem voltunk szintén akkor honn, a tatár khán ő felsége mellé készítvén holmi hadakat, azokat expediáltuk.

Kérjük kegyelmedet. követünket a mennyiben lehet ne tartóztassa, hová hamarább kivánt válaszszal bocsássa viszsza hozzánk. Minékünk minden szándékünk az, hogy hatalmas császárnak hiven szolgáljunk, és minden méltóságos miníisterivel ő hatalmasságának atyafiságosan éljünk. Egyébaránt minden szükséges dolgokat követünkre bíztunk, relatióját megértvén, kérjük kegyelmedet mindenekben adjon egész hitelt neki. Éltesse Isten kegyelmedet sokáig. Költ Csehe rimben 2. Aug. Ao 1650.

Kegyelmed jóakaró szolgája, az egész sárga kozákság hetmánja.

Bogdán Hemlinczki.

Ismét azon kozák hetmány levele a fövezérhez.

Praemissis praemittendis. Oszmán aga kegyelmed levelét megadá, melyből értjük, hogy behódoló hűsé-

günket a porta bévette, annak igen örülünk. Valamit kegyelmed mind levelében irt, s mind Oszmán agára szóval bízott, voltaképen megértettük. Mi is a mely dolog aránt Oszmán aga által a portát requiráltuk, kérjük kegyelmedet promoveálni méltóztassék, követeinket is Oszmán agára bízván, küldöttük a fényes portára, kiket is,jó reménységgel kérjük kegyelmedet, ha lehet ne tartóztasson, hanem jó választ adván Oszmán agával bocsássa viszsza hozzánk jó securitással, ha Oszmán aga nem jöhet, más habilis embert küldvén követünkkel, mert erre az útak félelmesek, a lator sok, ahhozképest szükség jó készülettel lenni.

Ezt is akarók kegyelmednek értésére adni, hogy egynehányszori expeditióinkban kináltuk a fényes portát behódoló hűségünkkel. Expeditióinkat Moldovára expediálván s dirigálván, kik közül, hogy egyet is, sem hatalmas császár, sem méltóságos miniszteri nem láttak akkor, talán azután sem sokat közülök. Annakokáért pennára venni nem akartuk, hanem az aránt való relatiót Oszmán agára biztuk, ki kegyelmedhez érkezvén megtudja mondani, ki szaggatta fel pecsétünket, s hová küldötte levelünket. Kegyelmed fiának Murád pasának hozzánk való jó propensióját is értjük kegyelmed leveléből, melynek is igen örűlünk, ahhozképest mi is fejünk fennállásáig a fényes portának minden ellenségi ellen viaskodunk, melyben ne is kételkedjék a porta semmit.

Mégis kérjük kegyelmedet, ne késleltesse követünket, hogy ha lehet, ne szoruljunk ki az időből, kivánván jó szolgái lennünk a fényes portának, kérjük végezetre azon is kegyelmedet, légyen jó recomendatorunk hatalmas császár előtt. Követünknek egyike Anton Szdanovics króviai főhadnagy, a másik Paul

Zabicski ezeres kapitány több társokkal. Költ Cseherimben 3. Aug. Ao 1650. Kegyelmed jóakaró szolgája, az egész sárga kozákság főhetmánja.

Bogdán Hemlinczki.

Svécz király levele a svécziai későbbi követ által a fővezérhez.

Isten kegyelméből Carolus Gustavus, Svécziának, Gotiának, Vándáliának királya, Finlándiának nagy fejedelme etc.

Régen szándékozunk, hogy a nagyfelségü világ biró szultán Mehemed török császár igen nagy barátunkhoz emberünket küldjük, mely szerint im ezen praesens exhibitort hadi tanácsunkat, meghitt hivünket Gotthardus Vellinget küldvén, meg is bizonyították az aránt való jó igyekezetünket a végre, hogy minden ide való dolgainkról a fényes portát informálná, kiváltképen. hogy hatalmas császárhoz való intentiónkat s barátságunkat a fényes portának inculcálná, értésére adván egyszersmind azt is hatalmas császárnak, mi karban légyenek a körülöttünk való dolgok is, melyekben is minthogy hatalmas császárt concernáló dolgok is vagynak, jó reménységgel kérjük az fényes portát, hogy megirt emberünk által adjon jó választ. Ha kegyelmed követünket hatalmas császárral nemcsak szemben juttatja, hanem ő hatalmasságával nekünk jó választ is adat, nagy barátságot cselekszik igen, hatalmas császárnak is hasznosan szolgálni, minden bizonynyal higyje magát, melyben mégis kegyelmed industriája aránt nagy reménységgel vagyunk. Ezekután kivánjuk kegyelmed életét és mél-

tóságát sok időkre terjedni. Datum in castris ad Zádikosd 11. Apr. 1657.

Carolus Gustavus. Philippus Advárd cancellar.

A svécz követek urok s királyok parancsolatjából a fényes portát ilyen dolgokról tudósitják.

1. A feljebb való napokban, király urunk ő felsége akarván szemben lenni az erdélyi fejedelemmel, útját hogy már megállja a lengyel generál Csernecski, egy bizonyos helyen megharczoltak, holott király urunk ő felsége győzedelmeskedett, és a lengyel hadakat igen megverte, a megmaradtak szélyelszaladoztak, Csernecski general felől együtt az irják, hogy elveszett, másutt azt, hogy halálos sebben esett.

2. Ez harcz után, király urunk ő felsége Zamótia nevü várát megvévén, Csesztakó várát is minekelőtte obsideálta volna, Kasimir király feleségestől belőle ki szökött, és a német directiójában Slésiában ment.

3. Ez harcz után Litvániának, melyet nem régen a muszka a lengyelektől elvön, egy vármegyét király urunk ő felsége apprehendálta, a muszkákat belőle kiverte, mely vármegyének Minczkót, Kajdonót, és Rákó nevü három derék metropolisát megvévén, a benne lévő muszkákat és lengyeleket mind levágatta.

4. Király urunk ő felségének most Muszkaországban lévő generálisa Garde, a muszkák hadát igen megverte, holott a muszkák főgenerálisa két fiával együtt, a vicegenerálisnak is két fiát elevenen fogták el, kilencz zászlókat is elnyervén, Penterur nevü városokat is megvévén, ott volt még a muszkáknak min-

den hadi apparatusa és élése is, a várost másfél száz falukkal felégetvén.

5. Ecclypsise után a muszka király urunk ő felségével tartó brandenburgomi herczeghez követségét küldötte, hogy király urunkkal békéltesse meg, az angliai király is mind az erdélyi fejedelemhez s mind a muszkákoz követjeit küldötte, az is abban munkálódik, hogy öszvebékéltesse király urunkat ő felségét a muszkával. Ezekből kitetszik, hogy a békesség király urunk ő felségén áll, és valamikor akarja, akkor békélik meg, de a mi felséges királyunk, a muszkával való békességben a fényes porta javára is néz, úgy hogy ha successu temporis a muszka a leendő békesség ellen valamit cselekednék, in eo casu felséges király urunk ő felsége a fényes portának succurrálhason. Kihezképest igen szükség volna, hogy hová hamarább a tatár hadak a svécz hadakkal egyeznének meg, és indulnának a muszkákra, ez adott jó alkalmatossággal, hogy igy medio tempore a muszkákkal úgyan békességnek kelletik is lenni, a porta java is ezen békességben interdicáltassék, s azután a szerént is observáltassék, mert külömben, ha csak a muszkával lészen az uramnak békessége, s a fényes porta emlékezetben nem lészen, ki tudja Istennél több ide hátra mi van? Ha a fényes portának a muszkával valami baja talál lenni, akkor osztán a mi felséges királyunk a portának nem succurrálhat, mert a mi felséges királyunk szavának álló állhatatos ember, hová egyszer szót s hütöt ád, azt senki kedviért meg nem szegi.

Gotthardus Velling, és Claudius Revámil svécz követek.

Ugyanaz svécz király nak portán lévö megirt követi, már itt kimondják, mit kivánnak a fényes portától.

Minekutána a mi felséges urunk a svécziai király az erdélyi fejedelemmel, az evangelium oltalmazására öszveesküdtek, s hasonlóképen az igaz vallásnak protegálására, e dologgal az erdélyi fejedelem lett oka annak, hogy felséges királyunk követjét küldje a fényes portára, mert tudja azt, hogy valakivel a fényes porta egyszer barátságát hüttel confirmálja, az erős és állandó, másik a mi felséges királyunkat a követ küldésre vitte, mert a felséges mindenható Istentől a fényes porta teremtetett arra, hogy annak barátsága másoké felett vagyon és légyen, úgy hogy magát azzal conjungálhatónak, a minthogy kára és haszna egy, úgy baráti, ellenségi is mindeneknek azonok. Ezeknek felette a dicsőséges török császároknak napkeletre s nyúgotra is birodalmok annyi, hogy a, ki sem beszéltethetik, s le sem irattathatik.

Az svécziai királynak is, északra országi annyik, hogy a mit feltészen, minden obstaculum nélkül effectuálhatja, és az egyenesen járni nem akarókat sántikálásokban rectificáltatja.

Minden europai birodalmak között legnagyobb ellensége hatalmas császárnak a római pápa, mert a királyok között hatalmas consentiensi sokak, kiknek is értelmek mind egy, ez az oka, hogy ha melyiknek birodalmából valami surripiáltatott, recuperálásában mindnyájan egy industriával vagynak, mely ellenségeket, ha mi nem specificálunk is, tudja a fényes porta.

A római pápának mostani dispositiója az, hogy a jéruzsálemi, antiochai, alexandriai és constantinápolyi templomokat maga tutelája alá vegye, azt praesummálván maga felől, mintha ő a Christus vicariusa volna, mely titulussal akar minden keresztyén királyokat magának subjiciálni maga; hiszem ma nincsen a jeruzsálemi, antiochai, alexandriai és constantinápolyi patriárchaság a római pápa directiója alatt, de non obstante eo, ugyan csak magának titulálja a római pápa mind a négyet ma is. Az egész napkeletet esztendő által mind egyre jártatja s alliciálja a töle való dependentiára, subjacens királyihoz is szüntelen dispositiója ez, hogy ha mit melyiktől a török császárok occupáltak, redimálásokban izzadozzanak, e végre tart inkább a muszkával és az persával correspondentiát, kiknek mostan is ezen formán küldött dispositiót követjei által.

A római pápán és dispositusin kivül második a muszka császár, a ki a török birodalomra ásit, ki is nemcsak száraz persvasióval, de erővel is nagygyal bír, senki az ő birtokában neki nem praejudicál. Tárháza is széles, hatalmas császár birodalminak lakos szegénységei többire mind ennek vallásán lévén, ha jó alkalmatossággal vallásokon lévő magistratus alá eshetnének, kétségkivül keresztet nem vetnének reájok. Ugyanezen muszkáktól vagyon az is, hogy a Neperen által ottan-ottan holmi szigetekben recipiálják magokat, és onnat infestálják hatalmas császár országit mind vizen s mind szárazon holmi gyülevész kajtár hadak.

Harmadszor aspirál hatalmas császár országira a lengyel, ezek szomszédok lévén, mind emberrel s mind pénzzel gazdagok, a fényes porta ellen való tit-

kos hostilitásokat csak ezzel sem tagadhatják, hogy már keresztyén emberek, fejedelmek virtusi szerint ők a fényes portán oratort tartani nem méltóztatnak. De a mi világosabb dolog mind a régi lengyel hadakozásokból, s mind e Kasimir királynak Vladisláv atyafia munkájokból ki tetszik kik légyenek a fényes portához. Továbbá a lengyel urak, csaknem mindenek felett követvén vaktában a római pápát, az is valamint akarja, orroknál fogva úgy hordozza őket, kiket kész submissiójokért megajándékozta ilyen symbolumnal: Polonia Imperii Pontificii propugnaculum contra Otthomanos. Melyet a krakai kapura fel is iratott, ezek úgy tetszik, a minthogy a török ellen nyilvánvaló hostilitást mutatnak minden kétség nélkül, úgy tőlök a török nemzet jót nem is reménylhet, mert mindenképen minden bizonynyal azt munkálódják, hogy koholt dispositiójokat effectuálhassák.

Hogy néha hallgatni láttatnak, az is csak attól van, mert másfelől olyankor háborgattatnak, és bizonynyal ha a római pápa a verus evangelicusokon kivánsága szerént praevaleálhatna, semmihez is egyéhez hamarébb mint a török ruinához nem fogna, a muszka is hasonlóképen a lengyellel, ha az svécziai királytól nem tartanának, régen eddig is a török nemzet ellen aperto marte erumpáltak volna; mennyit nyomjon azért hatalmas császárnak az svécz királylyal való barátsága, világos, mert az svécziai király is megnevezett ellenségeit a fényes portának magának mind ellenséginek tartja, hatalmas császár barátinak pedig, úgy mint a francziai királynak, angliai királynak, erdélyi fejedelemnek, kozákoknak és többeknek, kik is hüttel conjungálván magokat, el sem válnak egymástól, úgy s olyan conditióval uniálták conjun-

ctiójokat, hogy a fényes portával való szövetségeket continuálják.

A megnevezett római pápa, muszka, lengyel és több ellenségei a fényes portának, ha vagy a fényes porta ellen, vagy az svécz király ellen valami ártalmas intentióval volnának, egyetértvén, egymásnak könnyen succurrálhatunk, és ha igazán egyek leszünk, senki ezek közül hatalmas császár előtt meg nem állhat, mert az svécziai király a római birodalomból Pomeriánát, Bérnát és Verdát, a muszka birodalomból Inpiát,*) Careliát és kis Coloniát, a lengyel birodalomból pedig Litvániát, Esthoniát és Prussiát bírván, ezekből az országokból szükségnek idején igen könnyen a praescribált ellenségeket compescálhatni, noha most is azon ellenségek érezik az svécz király kezének súlyát.

Látván azért a fényes porta, hogy a praemittált ratiók szerint, ha voltaképen akar róla gondolkodni, magának hasznosabb, vagy jóakaró barátot alig talál az svécziai királynál, eszében veheti egyszersmiud azt is, hogy a jónál egyéb kár a dolog alatt nem fekszik, s nem is csak magános, és nyugodalmas életet kiván s comprehendál, hanem ennek annuálva ellenségen is praevaleálhat. Ha annakokáért mégis hatalmas császár a svécziai királylyal barátkozni akar, ő hatalmasságától egynéhány dolgokat reménylünk, melyek ha nem admittáltatnak, e szövetség haszontalan lészen.

A reményljük dolog az egyik ez**), hogy ennekutána hatalmas császár a tatárokkal a lengyeleket ne segitse, és ha ezekre ő hatalmassága fegyvert nem

*) Benkőnél Inpiat (Ingriat az-az Ingermanulandot)

**) Benkőnél „Egyik ez a mit reménylünk."

vonszon is, bár csak a muszkák ellen fegyverkezzék, hogy király urunk ő felsége muszkák ellen való motusinak kelletvén lenni, ennyivel is inkább valami újabb bajoskodást ne kellessék szenvedni, holott soha a muszka is a porta ellen ilyen nagy mértékben való hostilitást nem koholt, mint most öszveesküvén az ellen a római pápával. A velenczésekhez is követjét küldötte, kétség kivül bizony nem a porta javára.

A lengyelekkel is öszveesküdt, kiknek is királyul fiát akarja adni, egyik punctuma az lengyelekkel való conjunctiójának ez, hogy a görög és pápista vallásuak egygyé legyenek, hogy így a török ellen erősebbek lehessenek. Mi nem egyebet cselekezik — hatalmas császár mikor a tatárral a lengyeleket segítteti, hanem csak a kebelében ravaszul hallgató kígyót hizlalja.

Reménységünknek másikja ez, hogy hatalmas császár felséges királyunknak az erdélyi fejedelemmel való barátkozását ne neheztelje, annál inkább ne ellenezze, sőt ha mikor kivántatik, h adaival együtt király urunk ő felsége segítségére hadd compareáljon. E nélkül király urunk ő felségének a fényes portával való szövetsége haszontalan lészen, mert csak az az egy fejedelem iteressentiája cselekszi azt, hogy ez az conjunctió állandó legyen, ugyan is a török birodalom, és király urunk ő felsége guberniomja között az említett egy fejedelem lévén, az evangelicusoknak sokat segithet. Az evangeliumnak protegálása pedig a fényes porta javának és békességnek bizony sokat segít.

Az erdélyi fejedelemtől semmit nem kell tartani, mert az hatalmas császárnak nemcsak puszta jóakarója, hanem hüttel köteles hasznos szolgája is, a svécz

királylyal való conjunctiója is hatalmas császár javára van.

Utolsó reménységgel ezt kívánjuk, hogy a kozákok szokásokban és törvényekben megtartván, ezután se az muszkák se a lengyelek alá reflexiójok meg ne engedtessék, mert ha egygyé lennének, az Vladislav király idejebeli fraustól kellene félni, így ha a lengyelek alá esnek, nagy gonosz interveniál, ha az muszka alá, azoknak azonkivül is sok emberek lévén, a rosz meg nem szűnik.

Ezeket azért akarók a fényes portával megértetni, hogy vegye eszében s higyje el, mely hasznos légyen királyunkkal való egyezése. Most mi király urunk ő felsége néhai jó emlékezetü Gustavus Adolphus királynak nyomdoka szerént, barátságos intentióját a fényes portának bemondotta, ha hatalmas császár modo praemisso kedvelli, sok hasznát veszi. Ellenségeknek egyetértő rözgölödéseket diruálhatják. Ezeket a méltóságos vezér jól perpendálja, hatalmas császárral közölje, és adasson jó választ reájok. Ao 1657.

Hispaniai király levele a török császárhoz 1660 a Mahomede. *)

A Felséges és nagyságos török császárnak a dicsőséges szultán Mehemed khánnak, ázsiai, europai, és sok egyéb országoknak császárának.

Philippus Castelliának császára, Zülkionisnak, Arragoniának, Sicilának, Galantiának, Portugalliának,

*) Az impurumban „mense Octobri Anno 1060 ab egressu Mahometico hozták — 1650 marcz. 4.

Havadának, Granadának, Toládnak, Valentiának etc. és több ezek körül lévő sok egyéb országoknak fejedelme köszönetit írja.

Kegyelmed főember szolgája Ahmed aga, kegyelmed fényes portájára megtérvén, nem kétljük mind a mikről kegyelmed részére, ugyan kegyelmed parancsolatjából velünk beszéllett, mind a mely dolgokról azután jött Allferto emberünk által küldött kegyelmed barátságos levelében írt kötelessége szerint referálta. Értjük kegyelmed barátságos leveléből mind magának örvendetes egészségét s mind birodalmának békességes mi kívánságunk szerént való állapotját, melynek igen örülünk, Istentől kívánjuk is, hogy kegyelmedet mindenkor a mi kívánságunk szerént való jó egészségben és örvendetes állapotban tartsa meg, állandó is lészen kegyelmed boldogsága mind addig, valamig Istennek kedvére jár, és a köztünk való mutua relatio is a két félnek securitása aránt mindkettőnek kedve szerint való emolumentummal fog continuálódni és megmaradni. Csakhogy a mint azelőtt is megmondottuk elsőben kegyelmednek, a velenczésekkel való fegyverkezést letéve, vélek meg kell békélni, mert minden fenforgó hadakozások és békesség dolgai, többnyire ő irántok lévén, e nélkül kegyelmeddel való barátkozásunk talán meg is sértődnék. Mindezek aránt kegyelmed megnevezett főember szolgája egész tanult ember lévén, méltó a tekintetre. Ezekután Isten kegyelmedet minden gonosz ellen megtartsa. és mind a két világon dicsőséges méltósággal megáldja. Költ Madrid nevü székes várunkban 16. Sept. Ao 1650.

Kegyelmed jáakaró barátja

Philippus. Petrus Colomo főminiszter.

Oroszlán aga, Azák várából ki indúlván a török császártól követségben mégyen a' muszka császárhoz, kinek is az naptól fogva, hogy a muszka határában belépett, mind az napig, hogy azon birodalomból kihágott, a muszka császártól ilyen praebendája járt napjában.

Kenyér kétszáz, juh nyolcz, ökör egy, vaj nyolcz oka, méz nyolcz oka, riskása egy kila, tyúk tizenöt, galamb tiz, récze hat, lúd négy, nyúl három, fajd négy, malosa szőlő egy oka, mondola egy oka, nádméz egy süveg, bors kétszáz lót, fahély száz lót, kakula ötven lót, sáfrány harmincz lót, faolaj kétszáz lót, viasz gyertya három, faggyú gyertya ötven, vizaikra kétszáz lót, császári czipó hat, méhser vas*) kettő, fa hat szekér, mindennap kétszer a császár asztaláról válogatott tíz-tiz tálspeciálék.

Ezen Oroszlán aga kétszer volt szemben a muszka császárral, s mihelyt szállására belépett, mindjárt ott termett a császárnak egy úri szolgája vont aranyban öltözve, és Oroszlán agának királyi asztalt terítvén, tiszta arany tányérokkal megprémezé, azután egészen bearanyozott czüst tálakban csinált s válogatott másfél száz tál speciálékkal berakván, addig ott udvarlott, mig az aga ött.

Ugyanez az aga onnét, a muszka császár követivel együtt kiindulván, a fő muszka követ ezen agának magának két czimer nusztot, a fiának és tihájának egy-egy czimert ajándékozott.

Maga az muszka császár Oroszlán agának ilyen ajándékokat és ház öltözöteket ajándékozott. Muszka-

*) Az az edény.

országi ára szerint adott 4000 tallér érő igen szép nusztot, ház öltözetet, mindenfélét igen finumukat s friseket, finum kamuka paplant egészen nuszttal bélleltet, finum kamukából háló párnákat s derékalyokat, feljül finum veres skárlát posztóval borított, s belül egészen nuszttal bevont egy igen szép kocsit, előtte négy szép lovak aranyos szerszámmal felöltöztettek, a császár lovai közűl hat válogatott hátas lovakat, drága hal fogat*) tizenöt okát. Ugyanezen agának ajándékozott a muszka császár 30 fömurzkákból álló tábor rabokat. Az aga compániájának szának eleiben való lovakat ajándékozott másfél százat.

Ezen aga fiának ajándékozott a muszka császár, e szerint. Kamuka vánkost és derékalyt egy rendbelit igen szépet, magjaró neszttel jó félével béllett igen szép paplant, czimerenként 500 tallér ára igen szép nusztokat. — Az aga tihajának: kamuka derekalyt és vánkost, jóféle neszttel béllelt paplant, 300 tallér érő igen szép nusztot. — Minden szolgáinak feléig másfél száz-száz tallér árra nusztot, ismét feléig száz husz-husz tallér ára nusztot. — Mindezekután Oroszlán aga mellé háromezer válogatott vitézek rendeltetvén, egész Krimig késértetett, és ugyan addig bőséges élést is rendeltetetett a muszka császár.

Ezen alkalmatossággal a fényes portára ment muszka követek, ilyen ajándékokat adtak a fényes portán in ao 1647.

A császárnak drága hal fogat ötven okát, két eleven nusztot kosárban, de az egyik meghala az útban, húsz kerecsen madarat, hata meghala az útban, negyven nuszt bélléseket, harmincz czimer nusztot,

*) Benkőnél „fogh.“

negyven nuszt bélléseket, harmincz czimer nusztot, jó féle hölgybéllést tizenötöt, másfélét is hölgybéllést tizenötöt. — A császár anyjanak: negyven czimer nusztot, négy nuszt béllést, jóféle hölgybéllést ötöt, másféle hölgybéllést is ötöt.

NB. A bial ha csak sóhajt is messze fú.

A lengyel királynál Mehemed csaus nevü követnek praebendája.

Kenyér napjában száz, juh tíz, tyúk harmincz, lúd nyólcz, vaj nyólcz oka, méz öt oka, tyúk tojás hatvan, sajt nyólcz, téj tiz oka, bors százharmincz lót, szegfü húsz lót, sáfrány húsz lót, riskása nyólcz kila, gyertya kilenczven, abrak huszonöt véka, széna két szekérrel, méhser vas 1, szalad ser vas 2, bor napjában hatvan oka szalma, fa, só, és egyéb accidentiak mérték nélkül.

A császároknak mint császároknak. A királyoknak mint királyoknak. A fejedelmeknek mint fejedelmeknek.*) Az uraknak mint uraknak csak kellene szeretni a becsületet s meg is elégedni azzal. De óh világ veszedelmére megrögzött métely, a mért sorsot meg-nem-ismérhetőség, hogy az urak fejedelmi, a fejedelmek királyi, a királyok császári, a császárok Sándori polczra iparkodva, óh vajjon s ab initio rerum hányszor törött, s törik törtön a lajtorja? s még sem hiszik, hogy non datur, quod non promittitur.

Rex bene regit, qui regitur a Deo.

---

*) Benkőnél így következik: „Szeressék a becsületet.“ Több nincs.“

Profectionis Serenissimi Principis Johannis II. Electi Regis Hungariae ad Szolimanum Imperatorem Turcarum modus et Series Anno 1566 facta et celebrata.

(Közölve egész terjedelmében Erdélyország történetei tára I. kötel 33—49 l.)

*Sequuntir Literae Donationales et jaramentales *) Portae Otthomanicae juxta Principatum Transilvaniae collatae quae siquidem tam a datoribus saepe, quam a sumptoribus saepius lasae, intra tamen revolotionem centum et decem annorum alternatim dabantur hoc ordine: **)*

*Sigismundo Báthori Secundo Portam reconciliatiori: ***)*

Kiadta gr. Mikó történelmi adatok II. k. Variansok egy az erdélyi Muzeum egylet birtokában levő 1660-ban készült fordításból:

317 l. 21. sor: „bűnei azoknak cathalogusából," — „verkes registrumból,"

318 l. 1. sor: „zászló és toll" — „zászlót ustifftot,"

319 l. 1. sor: „september 11. napján" — „seffer 11 napján" (az-az 1601 aug. 12.)

319 l. 3. sor: zászlót és tollat" — „zászlót és ustnifot."

---

*) Benkőnél egyszerűen „diplomata."

**) A Sárosynak felajánlott példány- s a XVIII-ik századi másolatban több athnámé van, mely az ismert példányokból hiányzó athnámékat közöl. Adni fogom ezeket a chron. rend megtartásával.

***) A XVIII-ik száradi példányba Rozsnyaynak következő megjegyzése van: „Öreg Rákóczy György meg tudta volna mondani, ha ottan volt e szive Báthory Zsigmondnak az hol a teste, midőn az császár palotáján látta volt."

Első szultán Ahmed athnamé levele magáról, melyet adott az erdélyi fönépeknek, az országnak és minden rendeknek.

A szent, és boldogságos Jezus vallásán való fönépeknek, erdélyországi föuraknak, és közönségesen minden rendeknek, ez irásunk hozzátok érkezvén, megértsések: hogy mostani mindnyájotoknak akaratjából császári méltóságunkhoz emberetek érkezett, kik által az idvezült, és boldog emlékezetű eleinktől adatott athnamé levelek szerént, most is tőlünk athnamé levelet kivántak. Minnyájotok közöt egyet, a szent mindenható Istennek igazgatásából Erdélyországot az athnamé kérőktől megszabadítván, ez ország förendei, urai, és minden rendek, valakit szabad akaratjok szerént választanak fejedelemnek, a mi kegyelmes akaratunk és császári méltóságos parancsolatunkból, fejedelem az légyen, máshunnat penig az kivül senki fejedelem ne lehessen.

És ha a mi hívségünk alatt országokat elvesztvén belőle kirekesztenének, valameddig tünektek az viszsza nem vétetnék, mindaddig az mi birodalmunkban hasonló ország rendeltessék, és adassék tünektek.

Országtokat penig kezetekben vévén, akár fegyveretekkel, akár tractalás által valamely várakat a német kezéből megvehettek, azok mind az erdélyi vajda kezénél maradjanak, és mástól ne birattassanak.

Minthogy országtok vagy egynéhány esztendőktől fogva megromlott, és pusztult a mi jó szerencsénkhez, és császári méltóságunkhoz megmutatott hívség-

teket, és igazságtokat megtekintvén, Erdélyországában épen írt esztendeig való adóját megengedtük.

Az írt esztendő eltelvén penig, az idvezült boldog emlékezetü atyáinktól, Székely Moysesnek adatott athnamé levelünk tartása szerént *tízezer aranyat adni tartozzanak*, és azon kivül semmi egyéb ajándék tőlők ne kivántassék.

Minthogy császári méltóságunkhoz az három esztendő alatt hívségteket megtarttotátok, valamely rabok azoltától fogva, vagy férfi, vagy asszony, leányzó, gyermek, akármicsoda helyen találtassanak, az mint ők is mi nékünk az ő kezeknél való rabokat elbocsátani fogadják, mi is mindeneket elbocsátunk, hogy tovább rabságban ne tartsanak, ha penig azok közűl valaki eddig törökké lett volna, az is rabságban ne tartassék, hanem szabad akaratján hagyassék.

Hogyha a német kezéből oly lövő szerszámot találnánk elnyerní, mely annak előtte tietek lett volna, azokat nálunk megismérvén, nem tartunk ellent benne, viszszaadatjuk, hogy a honnét elvitték volt, ismét azon helyre országtokban vitethessétek, és helyre tegyétek.

A német királylyal ha békességünknek, és hittel való frigy kötésinknek megkelletik lenni, valameddig az erdélyi vajdasághoz tartozó határokat ki nem veszszük, és őket is azon frigyben befoglalván, barátságos állapotra nem hozzuk, addig az némettel semmiképen békességet nem szerzünk.

Erdélyországa penig megszabadíttatván, és csendességre jutván, a régi mód szerént mindenféle kereskedők, árús emberek, szabadon jöhessenek, mehessenek, és mindenütt kereskedhessen, és seholt az igaz vámnál, harminczadnál egyebet ne vehessenek.

Es császári méltóságunkhoz küldendő kapitihátoknak, és azzal együtt levő embereknek ételre, italokra, s táplálásokra elegendő élés szolgáltassék, az előtt való hütlevelek tartása szerént, csak ti is magatokot az mint hittel köteleztetett a frigy és hüt kötést megtartsátok, és azon barátinknak baráti, ellenségink ellengségi légyetek.

Az nékünk való főhajtásban, és holdolásban, valameddig igazak lésztek, én is az én idvezült atyámtól adatott kötés és athnamé szerént, és mostan veletek kötött frigy, és hitlevél szerént, mindeneket erősen és jól megtartok.

Akaratom is, és megparancsolva vagyon, hogy ez kegyelmes levelem érkezvén, az tü részetektől a frigy, és hütkötés becsülettel megtartóztatván, meg nem máslódik, és zürzavar nem indittatik; tulajdonképen igazán és régi köteleséggel mi tőlünk is megtartatnak mindenek. Ezt bizonyosan így tudjátok, értsétek, és higyjétek.

Moharim havában Zilirinyiben költ. (1603 jun. 11.)

Bocskay Istvánnak adott athnamé.

Kelet. 1013 szilhidzse = 1605 apr. 20. Kiadta gr. Mikó Imre erdélyi tört. adatok II. 327 s köv. ll.

Jegyzet. Azon megjegyzés melyről gr. Mikó emlékszik (ez athnamét ilyen csötlőbotló stb.) a 313. lagon, megvan a Sárossynak felajánlott példányban, a XVIII-ik századiban s a Benkő által vett másolat 328. lapján. Ez útóbbi helyen e megjegyzés áll: „senkihez többször a töröknek ilyen athnaméját nem láttam.“ Mindez világosan mutatja, hogy a korcsos hajdu kézirása csakugyan a Rozsnyay kezébe került.

Szultán Ahmed donatiójának párja, melyet küldött Rákóczy Sigmondnak fejedelemségiről.

Az nagy kegyelmü Szent Istennek parancsolatjából, az országoknak nyilására nékünk erő adatott, az Istenben helyheztetvén minden reménységemet, az ellenségnek ártalma reám nem szállott, én magamat az Istennek gondviselésé alá bízván, ezekért a teremtő Istennek sok áldásit rajtam tapasztaltam.

Az mi császári méltóságos levelünk számlálása szerént az császári helyet azzal a nagy jellel együtt nékem adván, a világ nagy részeit birtokunk alá hozta, az véghetetlen Sz. Isten mindenek ellen engemet megoltalmazott.

Mivel a magosságban ülő sz. Istennek kegyelmes rendelésinek gondviseléséből az ő nagy áldásiból, és könyörületességiből engemet császárra választott, és fényes székben helyheztetett, az mi tündöklő birodalmunkat, mint a ragyogó nap tündöklési szerencsézteti, és mint a csillagokat fényességével ragyogtatja.

Én, ki Ali Oszmán császár vagyok, napkelettől fogván napnyugotig uralkodója, és minden nemzeteknek parancsolója, melyeket fényes kardommal megvettem, és mindeneket magam birtokom alá hozván, a szent Istennek rendelése szerént, valamint ennekelőtte való császárok az fogadást megtartották, mi is azokat megteljesíteni akarjuk, és minden hamis lelkiismérettől magunkat, és lelkünket megoltalmazván, minden alatta valókat, császári méltóságom szerént igazszgokban megtartok, előttem való császároknak nyomdoko-

kat követvén. Engemnt is az Isten császári méltósággal felkent, ennekutána is a szent Istennek kegyelmét rajtunk tündökölni elhittük, mint szintén a több boldog emlékezetü császárokon. Azért szükség, hogy valamennyi birodalmak, és nemzetségek mi hozzánk tartnak, az tökéletes hívséget megtartsák, és az alázatos engedelmességet megbizonyítsák, melyek kegyelmességünket megtapasztalják. Egész Erdélyországban, és magyar birodalomban lévő urak, az mi eleinktől fogva, az paradicsomban dicsőült szultán Szulimán idejétől fogva, és az igaz hívségben megmaradtanak, azoltától togva mind az ideig, az igaz szolgálatban találtattanak, a szegénység is állapotban nyugodott ezelőtt való adókban, az mi császári részünkről, az Erdélyországának, és magyar uraknak rendelt fejedelmek, Bocskai István meghalván, a megnevezett királynak látott, hallott főrendei, és a magyar uraknak tekintetesi, és egész Erdélyben lévő tanácsosokkal a mi fényes portánknak igaz hitin lévén, melyet ez mostani nagy nemzetből álló fejedelem is a Jézus hitin lévő nagy uraknak dicsiretese, a kereszténységnek békességes gondviselője Rákóczy Sigmond (kit az Isten szerencséltessen) minden igazságot akarván hozzánk mutatni, az mi méltóságos szerencsénkre sokszor az hasznos szolgálatban találtatva, mely származott az igért hívségből, melyhez hasonló nem volt, az megnevezett István király maga után akar valakit fejedelemnek tenni a diplómában, szorgalmasan megiratott, és behelyeztetett az István királyi tanácsinál, teljes hitellel lévén még éltében a mi fényes portánkról küldött császári zászlóval, bottal felékesített, az megnevezett királyt is helyben királynak és fejedelemnek lenni javallottunk.

Az Magyarországnak förendei s urai leveleket küldöttenek, melyekben könyörgések által akaratjokat megjelentették, irásokra képest a megnevezett fejedelemre sokféle császári kegyelmességünk megbizonyosodik. Ez irva vala ezertizenötödik esztendöben Ramazánnak ötödik napján.*) Az Erdélyországnak fejedelmévé és magyarok királyává rendeltetett, melynek nagyobb bizonyságára a mi császári kegyelmes donatiónkat adtuk, melyben parancsolom, hogy a megírt Bocskai István helyében Rákóczy Sigmondot tudjátok fejedelmeteknek, az mi eleinknek idejektől fogva, a megnevezett szultán Szulimán khán idejében mind ez ideig minemü alázatos igazsággal voltatok, ezután is abban megmaradjatok, és efféle tanácsok talán nagyobb hasznotokra lészen, az igazságban megmaradván, a mi fényes idönkben az szolgálatban lévén ellenségünk ellenségi, és barátunknak baráti légyetek, az erdélyi, és Magyarországnak minden urai, kapitányi, förendei, látott, hallott vitéz férfiai, az országnak lakosi, lovas és gyalog népek, nemesség és szegénység, nagy és kicsiny rendek, az megnevezett fejedelmet magoknak fejedelemnek tudják, és királyokngk ismérjék, paranusolatja ellen ne cselekedjenek, szavát mindenekben megfogadják, az engedelmességet és becsületes neki mindenekben megadjátok. Hasonlóképen az országbelieket is szép csendességben tartván, vélek egyet értvén, mindenekben öket állapotjok szerént megtartsátok, becsületeket illendöképen megadjátok, mindenek ellen megoltalmazzátok, így tudjátok, az nagy Istennek hálát adja-

*) 1605 jan. 15.

tok. Iratott Nándor-Fejérvárott Ramazán havának utolján 1015. eszt. (1607 jan. 29—19.)

Jegyzet. Ez athnamé tulajdonképen Homonnaynak volt adva s nevét róla Musztafa kapucsi-pasa vakarta ki s pótolta a Rákóczy Zsigmondéval.

Báthory Gábornak adott athnamé.

Kiadta gr. Mikó tört. ad. II. 328.
Kelet: 1017 dec. utolján = 1608 oct. 1—10.

Bethlen Gábornak adott athnamé.

Kiadta gr. Mikó, i. h. 336 s köv. ll.
Kelet egy másik fordítás szerént: 1023 dzsema ziülewel utolja = 1614 jun. 29 — jul. 7.

Bethlen Gábor mikor odafen hadakozott.

A Jézus hitin lévő uraknak dicsiretese, a Messiás vallásán lévő nemzetségnek választott fejedelme, a keresztyénség békességinek őrzője, ki vagy becsületes térdek meghajtóinak becsületese, az vitézlő rendeknek méltóságos ékessége és ura, Magyarországnak, és Erdélynek fejedelme, ki vagy Bethlen Gábor, minden dolgait szerencsések legyenek! Fényes Magyarországnak méltóságos keresztény urai és förendei, az tü állapototokat is az Isten szerencsésé tégye, az mi hatalmas és méltóságunknak levele megadatvan, értésetek így legyen: Te, ki vagy felséges Bethlen Gábor, a mi felséges és fényességes portánkra leveledet küldvén, magad, és az Magyarország minden ren-

dek sziveinek bátorságos hitelére, az többi között két rendbeli kivánságokra assecuratoria levelet kivántá mi hatalmasságunktól. *Elsöbben*, hogy megemlékeznénk arról, hogy az Erdélyországa az mi boldog emlékeztű ősünk idejétől fogva, a mi fényes székinknek sámolyához ragaszkodván, az hívséget mindez ideiglen igazán megtartotta volna, mivel hogy penig az tekintetes magyar nemzetség is az mi velünk kötött frigyet erősen meg akarná tartani, és annál is inkább meg akarná erősíteni, az mint azelőtt volt, a szerént a mint a mi boldogságunk követő atyáink oltalmazták, és őrizték, mü hasonlóképen oltalmaznók, őriznők és megtartanók. Azért mi Ferdinánd kedvéért a méltóságos magyar nemzetet semmiképen meg nem vetjük, hanem valameddig a mi hatalmas császári méltóságunkhoz híven, és jóakarattal viselik magokat, ha mikor kivántatik, a mint ez előbbi fogadásunk is tartja, csak egyiket sem hagyjuk közülök háboritani. Mivelhogy penig tégedet választottak fő gondviselőjöknek, fejedelmeknek, minden segítséggel, és oltalommal lészünk nékik, és az ellenséget rólok, valamint lehet, elforditjuk. *Másodszor:* Ennekelőtte mikor Ferdinándot magatokra királylyá tettétek volna, noha szabadságtokban, és tisztségtekben, néha vallástokban, és törvénytekben meg akarván háborítani, mint szintén a cseheket is az ő hozzájok hajlott országokkal egyetemben, mely miatt országtokban bátorságos állapotban nem élhettetek volna, sőt az néktek több fogadását, és kötését meg nem állotta, és be nem teljesítette volna, mely nyomorúságos állapot ez tü szíveteket, lelketeket elkeserítvén, és eszetekbe vévén azt, az mi felséges székünknek zsámolyához folyamodván, találtátok meg a mi hatalmasságunkat, hogy ahhoz ragaszkodván,

minden oltalmat és segitséget mi hatalmasságunktól várnátok, melyet hogy cselekedtetek, mi is annakutána minden reátok való gondviselést a mi hatalmas császári méltóságunkra vészünk, és a mint a mi boldog emlékezetü ősünk és atyáink idejében vala, valakik a mi fényes portánkra igaz hívséggel jönek, a mi fényes kapunk mindeneknek nyitva vagyon, senki ki nem rekesztetik, sőt valamit azoknak segitséggel, és oltalommal lenni becsületes szokások volt, úgy az mi hatalmas császári méltóságunk is tü nektek segitséggel, és oltalommal lenni bizonyoson köteleztetik, ha penig magatoknak királyt akartok választani, azt minthogy szükséges is azt önnön magatok szabadságtok, törvénye és rendtartója szerént válaszszok olyant, ki néktek igazsággal, és a mi fényes portánkkoz igaz jó akarattal légyen, és mi is azzal a szent békességet megtartjuk, és Magyarországot az ő királyságával együtt erős becsületben tartjuk. Akarjuk azért, hogy a mi fogadásinkat és kötésinket a mi hatalmas és méltóságos assecuratória levelünkkel együtt bizonyítsák, és valóságosnak higyjétek, és valameddig az mi császári méltóságunkhoz igaz hívséget, és állhatatóságot megtartjátok, és ez naptól fogva öregbítitek, mindaddig a mi fogadásunk, és kötésünk erős becsületben tartatik mi tőlünk is. Ebben a megnevezett nemzetség semmit ne kételkedjék, és szívekben idegen gondolatok ne mennjenek, mert mindnyájan a mi hatalmas császári kis árnyékunkban csendességgel megnyugosztok. Ez mi fogadásunkról való méltóságos assecuratoria levelünket pedig mindeneknek, valakik ahhoz tartoznak, értésekre adjátok, és mindnyájan ahhoz tartsátok magatokat, a követségnek és szövetségnek ajtóját bé ne zárjátok.

Költ Konstantinápoly városunkban. Reczep havának 20. napján, Mahomed prófétáknak ezerhuszonkiesztendejében. (1620. jun. 22.)

Szultán Murád khán levele.

A szent Jézus hitin lévő nagy uraknak méltóságosak, császári méltóságos levelünk megadatván, értésedre légyen, mostanság fényes portámhoz való alázatos hüségednek s tökéletes igazságodnak bizonyságára. Erdélyország förendei közől, hoppmester tisztnek szolgálatjában lévő Marosszéknek fökapitányi, a Messiás vallásán lévő Gáspár János követek által küldött leveletek kezünkben megadatott, az megnevezett leveletek kivül az magád kezed írott Instructiója és registroma, tekintetes vezérink által megfordíttatván, Alchisben császári méltóságos személyemnek informálván, beadták minden irástok és állapototok voltaképen értésünkre vagynak, császári szerencsémre ez időig végben vitt szolgálatod felől valamit írtál, az is értésemre vagyon, belső indulatomban jelen lévő hitem öregbült, sokáig oly efféle császári méltóságomhoz illendő dolgoknak tudósitásában fogyatkozást ne tégy, írott levelednek voltaképen való értelmü magyarázása szerént, hogy annakelőtte való boldog eleimnek, szultán Szulimán Gávi khánnak ideitől fogva miolta Erdélyország a fényes adón ujban kezünkben birodalmunkban van, azolta mindnyájan annak lakosi alázatos hívséget mutatnak, és esztendőnként fényes portámra kézbéli ajándékkal tizezer arany adót küldöttek magok jóakaratjuk és szövetségek szerént, az szövetség és kötés szerént minden esztendőben az sokás szerént való ajándékkal együtt megküld-

vén, azután penig többet kezdvén tőlek kérni, de az ország népének ereje, s tehetsége reá nem lévén, azon dolog felől az Istenben dicsőült, és paradicsomban dicsőült boldog emlékezetü apám szultán Ahmed khán idejében is könyörgöttek volt, ugyanakkor a megnevezett szultán Szulimán khán idejében mint volt, azon módon az adó és ajándékok helyében hagyatott minden esztendőben tízezer arany adóval a kézbeli ajándékokat beküldvén, azután hogy többre ne erőltessék, se többet ne kérjenek, arról a megnevezett eleinktől császári levél adatott, mostan is azon boldog adómban azon császári levél szerént cselekedjenek, hogy többet ne kérjenek, se pedig többre ne erőltessék az erdélyi lakósok, arról való császári kegyelmességemet könyörgések által kérik, tudósitod. Azért mivel Erdélyországa miolta megvétetett, mind azolta császári méltóságomra maradott, egyéb birodalmunkhoz hasonló lévén, a szegénységnek és községnek csendes nyugodalmat kivánunk; te és birodalmodban minden förendek az ország lakosival az mi császári szárnyunk alá folyamodtanak, és mind két kezekkel kegyelmes köntösünket megfogván, tökéletes igazsággal császári méltóságunkhoz való igaz kivánaágod állandóképen megbizonyosodott, kiváltképen az én idvezült apámnak tündöklő égő fáklyája és creaturája lévén fényes portámhoz való engedelmességedért, az én eleimnek athnaméjok, és szövetségek becsületéért néked kegyelmességemből, és az ország lakosinak könyörületességemből, ezen dolog felől való kéréstek, könyörgéstek, császári méltóságos személyem előtt kedveltetett és megbecsületetett. Az megnevezetl erdélyi adó az megnevett apám idejében adatott császári levél szerént (tízezer aranynál több) ne légyen, fogyatkozás

is benne ne légyen; ez jelen való ezerharmincgy esztendőt Muhárem havának eleitől*) számlálván, ennekutána semmi ok és fogás benne ne légyen, azon mód és állapot szerént esztendőnként az ajándékokkal együtt, a tízezer arany fényes tárházomba beszolgáltassék, a felől császári parancsolatom származott. Származott császári parancsolatom szerént ezen kegyelmességgel való levelem iratott és elküldetett, oda érkezvén szüks ég, hogy ezen dolog felől megmutatott sokféle kegyelmességemet és könyörületességemet rajtatok lenni bizonyosan tudjátok, az megnevezett esztendőtől fogva szükségesképen béküldendő adó, és ajándék az idvezült eleim szultán Ahmed khán részéről adatott császári levél szerént, esztendőnként tízezer aranyat küldjenek, azután semmi fogást ne tégyenek, mind ez ideig az apám idejében fényes portámhoz minemü szorgalmatos igazságot mutattatok, az én boldog időmben több tökéletességet és hívséget szükséges véghez vinni, mindenkoron császári akaratom szerént viseljétek magatokat, az jelen való ezerharmincznégy asztendő végéig, még négy hólnap maradott; ezen dolog felől szorgalmatos gondot viseljetek, az esztendőnek végéig az megnevezett tízezer arany erdélyi adó fényes tárházomban épen fogyatkozás nélkül beküldessék; sokféle császári kegyelmességemben részesültek; fényes portámra szüntelen követed küldjed, az alázatos hívséget erősen megbizonyítsad. Iratott Konstantinápolyban 1034. esztendőben. (1625 máj. 29, — jun. 6.)

*) 1624 oct. 14.

Portai vezér Gyürcsi Mehemed pasa levele.

A Messiás vallásán lévő nagy uraknak méltóságossa, erdélyi főrendek közűl hopmesteri szolgálatokban lévő Marosszéknek főkapitánya, az Messiás vallásán való Gáspár János nevü követetek (kinek Isten állapotját nevelje) kezénél leveletek, és írástok, és hatalmas császárunknak szokás szerént való ajándékkal, egy boldog órában megérkezvén, beadatott, az hozott levél, és írás megfordíttatott, és Alchisban informáltatott, azonkivül alázatos hivségteket és tökéletes igazságtokat hatalmas császárunk szerencséjére ez időig végben vitt engedelmességteket voltaképen hatalmas császárunk méltósága előtt megbeszéllettük, és tudósíttottuk, minden szolgálatotohat és tökéletes alázatosságtokat megértette, ő hatalmassága áldásában részesültetek, ezután is azon császári kegyelemben lévő hívei közűl nagyobbnak, és méltóságosabbnak neveztettek. Nékünk jóakarójának magatok kezével írván, az ide küldött leveleteknek értelmében írjátok, hogy Erdélyországa ennekelőtte az boldog emlékeztü szultán Szulimán khán idejében megvétetvén, minden esztendőben épen, hogy tízezer aranyat küldjenek, végeztetett. Melyet esztendőnként meg is küldöttek, azután többet kivántak, de arra az ország lakosinak erejek, és tehetségek nem lévén, ennekelőtte az üdvezült szultán Ahmed khán idejében az ország főrendének állapotját tudósítván a boldog emlékeztü szultán Szulimán khán idejében adatott athnamé értelme szerént kell cselekedni, hogy többet ne kivánjanak, és ne kérjenek a felől való

császári kegyelmesség kéretett, hogy azon mód szerént kellene lenni, császári levél adatott, mostan is azon császári levél szerént kell cselekedni, az szokás szerént az kézbeli ajándékokkal helyben hagyatott tízezer arany beküldetvén, az a levélnek ellene lévén, hogy többet el ne kérjenek az ország főrendei, császári kegyelmességet kérik, tudósitottatok; egyebet is valamit írtatok, mindenek értésemre vannak. Mivel azért nékünk kedves atyánkfiai vagytok, hatalmas császárunk fényes serénységire igaz tökéletességteket mégbizonyitottátok, végben vittetek, hatalmas császárunknak tündöklő creaturája és igaz hive lévén, egyéb birodalmihoz Erdélyországa is hasonló lévén, a szegénységet oltalmazni, és néktek hecsületet tenni szükséges, a felől szorgalmatos gondviselés vagyon; állapototokat egynéhányszor hatalmas császárunknak magunk proponálván, tudósitottuk, felőletek jó bizonyságokat töttünk, könyörgésünket meghallgatta. Isten ő hatalmasságának méltóságos idejét többítse! Hatalmas császárunk kegyelmes, hogy az erdélyi adót az üdvezült szultán Szulimán idejében való végezés szerént is a szultán Ahmed khántól adatott császári levél szerént, finum aranyat épen tízezeret kell beküldeni, ugyanazon dolog felől is még császári levél kegyelmességemből íratott, és követekkel hozzátok küldetett az ide küldött ajándék hatalmas császárnak kegyes személye előtt kedveltettek, hozzátok való kegyelmessége öregbült. Császári köntöse közül két császári köntöst küldött levelével együtt, a nagy diváni csauzok közül Ibrahim csauzt (kinek Isten állapotját nevelje) követek mellé rendeltük, hozzátok küldöttük, Isten engedelmébél egy boldog órában oda érkezvén, hatalmas császárunk részéről küldött kaftányt nagy becsülettel

obviálván, elvégyed, viseljed, hatalmas császárunk fényes szerencséjére mint eddig, úgy ezután is a tökéletes igaz szolgálatot, és hasznos dolgot végben vinni igyekezzétek kedves fiunk, azelőtti kéréstek szerént hatalmas császártól kért adótokat megnyervén, elengedtük, mostan is becsületes tekintetedért, és a szegénység oltalmazásáért kegyelmességében részesültetek, az néktek nyujtó kegyelmességbeli becsületet előttek való fejedelmek, királyok közől senkinek nem adott, azért szükség, hogy ti is hálaadók legyetek, minden dologban hatalmas császárunknak igazsággal szolgáljatok, mindenkor hatalmas császárunknak akaratja szerént járjatok, vagy hatalmassága méltóságához illendő hasznos dolgokat, szolgálatokat végben vinni igyekezzetek, az császári levélben az adó állapotja felől 1034 esztendő, Muharren havának eleitől fogva *) kezdetvén, még négy holnap maradott Isten segedelméből az jelen való áldott esztendőnek végeig, az helybenhagyott tízezer arany adótokat fogyatkozás nélkül az ajándékkal együtt fényes portára beküldjétek, azután semmi ok és fogás benne ne légyen; a szent Istennél nyilván vagyon, minémü szorgalmatos gondviselésünk volt felőletek, azután is Isten engedelméből illendő dolgokban fáradságunkat nem szánjuk, csak hatalmas császárunkhoz ez ideig való hívségtek szerint hasznos szolgálatotokat vigyétek végben, ezután is hatalmas császárunknak sokféle kegyelmességiben részesültek bizonyosan, az régi szokás szerént követeteket hatalmas császár lábaihoz bévitettük, becsülete megvolt, kaftányokat adatván reá, hozzátok küldöttük. Fényes portán lévő kapitihátok mostan

*) 1624 oct. 14.

haza megyen, itt való dolgaitokban tökéletes hívséggel szolgált, becsületetekhez illendőképen viselte magát, méltó tekintetre, igaz hívetek, egyéb dolgokat követetekre bíztuk — — szóval megmondván értésetekre lehet, az megnevezett Ibrahim csauszt nem tartoztatván, ismég hozzánk viszszaküldjed; köszönetünk és áldásunk légyen veletek. Iratott Constantinápolyban Szaban havának utóljan, 1034. esztendőben. (1625 maj. 29. — jun. 6.)

Brandenburgi Katalinnak adott athnamé.

Kiadta dr. Ötvös Ágoston: magyar akadémiai értesitő, a történettudományi osztály közlönye II. köv. 215. l.

Kelet: 1026 Reczephava utóljan = 1627 marcz. 18—28.

I. Rákóczy Györgynek adott athnamé.

Kiadta gr. Mikó erd. tört. A. II. köt. 343. l.

Kelet: 1040 mensae aprili = 1641 maj. 3—13.

Vel secretae, vel privatae pacis 8 communicabilia capita.

1. Hogy a német császár hadai a mely várakat Erdélyben manuteneálnak, és kastélyokat is, azokat

Erdélynek fejedelmének, és az ország lakosinak resignálják, úgy mindazáltal, hogy mind a két fél had egyszersmind Erdélyből kimenvén, annak véghelyeiből elnyomúljanak, és így azon várak és kastélyok, s egyéb Erdélynek részei is, előbbi állapotjok szerént nyugodalomban maradjanak, vacálván penig az erdélyi fejedelemség, nálok levő régi athaméjok szerént szabad jóakaratjokból választhassanak más fejedelmet, és minden régi jó szokásokkal békességben hagyattassanak.

2. Hogyha a német császár birodalmi közűl, kiváltképen Szakmár és Szabolcs vármegyéknek szegénységi, várai és kastélyi, s mindenek felett régtől fogván ő felségéhez tartozó hajdúság, s azoknak várai s falui semmi szín és praetextus alatt se török, se Erdély, se annak fejedelme, se más valaki részéről ne impediáltassanak, adó, és egyéb védőre ne cogáltassanak, sőt ha mi eddig tőlek exigáltatott is, azután tolláltassék.

3. Hogy a magyarországiak, kiváltképen Rákóczy és Kemény János fiai compareáltatván haddal Erdélyben jöni, s azzal újabb zenebonára alkalmatosságot szolgálatnia meg ne engedtessék, hasonlóképen török és Erdély részéről is efféle emberek német birodalmiban menni el ne szenvedtessenek.

4. Hogy a német császárnak Szakmár és Szabolcs vármegyéiben, más véghelyeken lévő váraiban is, kiváltképen Szathmárban, Kassában és Ecsedben s más szükséges véghelyeiben is, úgy mint más helyekben, azokban is praesidiumot tartván, épithessenek is, ha kivántatik, csakhogy szerdári nevezet alatt azon helyekre had ne szállíttassék, hasonlóképen tö-

rök és Erdély részéről is ezen punctum observáltassék.

5. Hogy két részről levő zűrzavar szerző gonosz akaróinknak gracia ne adassék, annál inkább dolgok ne procuráltassék.

6. Hogy ezelőtt való zürzavaros állapotoknak alkalmatosságával Kanisa ellenében épített kastély elhányattassék.

7. Hogy ezután minden ellenkezések letétetődjenek, és senki csatára ki ne menjen, ha penig valaki ellene cselekedni comperiáltatik, mindkét részről erősen megbüntettessék, s a két fél hadak mentől hamarább a végekből elnyomulva viszsza ne jöjjenek, sőt zabolában tartassanak, hogy a mint a magyarországi, úgy az erdélyi szegénység is nyughassék.

8. Hogy az erdélyi zenebonák alatt vagy egy — vagy más részre hajolván, folyamodott erdélyiek országokban redeáljanak, s jószágokat bírhassák, és magok határiban tartván magokat, senkitől ne impediáltassanak, se penig ők is valami ártalmas dologban ne impingáljanak, sőt fejedelmekhez teljes engedelmességet tartsanak.

E ketteit mért titkolták el, ha mi nem tudjuk is, tudja Székelyhíd, sőt én ezeket is csak mustrára való punctumoknak tartom. Mert mikor ezt a békességet kezdették is s végezték is, ott forgottam, s én is ronték oda kétezer erdélyi tallérokat feljebb említett residens Simon urnak, azért hogy már Erdélynek jó határt csinálnak Várad felől, melyben semmi telék, mert a míg a magok dolgát fúrák faragák, minket bene sperare jubeálva az idővel úgy kiszorítottanak, hogy a mit a békességnek megpecsétlése előtt s czimbora nél-

kül magunk is végben vihettünk vala, ahhoz csak reménységünk sem marada. De hogy a dologra térjek, csak mustrának azért imaginálom ezeket, mert minek elötte én ezeket Krétából hoztam volna, sok időkkel azelőtt datummal is solicitálta a párt, s nem adatott, s igy kevesebb szóra nyerém ezeket, nem látván az originált, totus illius partis quantus ezt adó, azt rapiálhatta, a mit akart. *)

*) Az Apafi példányban nincs meg e megjegyzés. A helyett ez áll: „volna még két punctum, de azokat Székelyhid érzé nem mi tudjuk."

FÜGGELÉK.

A) A Benköféle példányából.

I.

Nagyságos és méltóságos jóakaró uram, nekünk jót kivánó barátunk, becsületes köszönetünkben Istentől negyságodnak jó egészséget kivánunk.

Továbbá barátságos levelünket mutató csehországi itélőmester Vorlát Alexander Feuklaut, ki nagy discretiójú, fényes portai szolgálatra igen alkalmatost küldötte császár urunk ő felsége fen megírt Rudolphus helyett egy ideig Konstantinápolyba, hogy ott subsistáljon és hogy a jó békességnek megtartására való vigyázással a szegénységnek csendes és békességes lakást munkálódjék; kinek menetelinek alkalmatosságával kivánók mi is nagyságodat barátságosan látogatni; kérjük nagyságodat császár urunk ő felsége megnevezett emberét lássa jó szível és becsülettel s jó szokása szerint meghallgatván, relatiójának adjon egész hitelt, és a hatalmas császárral is szembe juttatván, a közöttünk lévő jó békességnek szentül való observáltatásokra mind azokat a melyek szükségesek admaturalni méltóztassék, minden alkalmatossággal ezt hallván nagyságod felől, hogy a jó békességnek megtartására, és a szegénységnek csendességére nagy inclinatiója van nagyságodnak. A praenotált Alexander császár urunk ő felségének meghitt nagy híve

lévén, általa nagy szolgálatunkat ajánljuk nagyságodnak; kire is kérjük mégis nagyságodat, légyen kegyelmes tekinteti nagyságodnak, ajánlván mégis nagyságod kegyelmes jóakaratjában azon habilis jó hívét ő felségének. Istentől nagyságodnak mégis hosszu életet, méltósogában hoszszas állandósagot kivánunk. Költ Bécsben 24. febr, Anno 1643.

Nagyságodnak mindenkor szolgálni kész jóakarója. Passai Henricus Esliff.

II.

Anno 1654 26. decemb. II. Rákóczy György portai kapitihájának igy ír.

Postánk, Pèti kigyelmed levelét megadá, itt Istennek hálá, most békével vagyunk, de a szomszéd törökök miá búsulunk, mert nem régen is a lippai vitézek kijövén két izben is, Tatarest, Borsekzám, Blázerd és Tóth nevü igen jó falukat felvervén, minden javokat és többet hatszáz marhájoknál elvittek, az emberekben egynéhányat levágtak, a falukat földig égették, mely tolvajos prédálás mint lött légyen, ki akarván tanulni a tömösvári beglérbég ő kegyelme irta volt, hogy emberünket küldjük s küldöttük is; de még sem jöve. Mi valamit ennekelőtte fővezér urunknak ő nagyságának irtunk volt, a mind igaz volt; ha külömben találja, se hitelünk, se becsületünk ne légyen; de a török vitézek azzal akarják excessusokat palástolni, hogy a mit magok cselekedtenek, azon vétkes dolgot miénkké tehessék; ezeket mint magunk kezünk irását úgy adja kigyelmed fordításban be fővezér urunknak ő nagyságának. A gyulaiak is bizo-

zonyosan két falut felégettek, mind egyült hét falukat töttek semmivé.

II. Rákóczy György.

P. S. A két falu, melyeket feljebb meg nem nevezénk Gyepes és Káránd, tavaly az adóval bément fökövetünk által ezen két faluk aránt instáltunk vala a fényes portán; de alárultatán, hogy a gyulaiak erőlletették a behódolásra, akkor a fövezér ő nagysága olyan választ adott volt, hogy a kik eddig hódoltak. ezután is hódoljanak, a kik nem, ne, ezután is. Kérjük azért a fövezért ő nagyságát iterato is, hogy a hódolatlan falukat, hódolásra erőltetni meg ne engedje, mert hatalmas császár adaját mi is azokból szoktuk megadni.

Léta nevü falut is a szolnokiak régi contributiójoknál többre erőltetik, melyet is a feljebb való időkben Musztafa csaus harmincz esztendeig birván, mind Bethlen Gábor idejében s mind azután többet esztendőnként ötven imperiális tallérnál, mely ötven forintra számláltatik, nem adtak, bizonyság erre az egész végbéli vitézek, ezt a régi mód szerént most is készek fogyatkozás nélkül beadni, kegyelmed azért ezután is extraháljon egy kemény parancsolatot.

III.

Az erdélyi kapitiha, ura II. Rákóczy György fejedelem parancsolatjából, a fövezérnek így panaszolkodik 13. octob. Ao 1655.

Méltóságos vezér, az erdélyi fejedelem az én kegyelmes uram jelenti, hogy az erdélyi Dévavárának jószági közül Gerend nevü falura a lippaiak újabban

fenyegetődzenek, mely falu soha még eddig nem hóldolt; a mely falukat tavaly is felégetének, azokra is Lippán lakó Szefer aga ismét fenyegetődzik minden igaz ok nélkül; sőt jóföi hadnagyunknak azon Szefer aga azt izente, hogy Istenre esküsznek, hogy egész Dévaig minden falukat elégetnek s úgy is látjuk, hogy mivel előbbi excessusokért meg nem büntettetének, már minden gozoszt elkövetnek. Az én kegyelmes uram az erdélyi fejedelem, mind az országgal együtt hatalmas császárnak igaz hívei, szolgái, semmi zenebonára okot nem adnak; ez az oka, hogy az olyanoknak refrenaltatásokat jó idején a fényes portának per instantiam hírré adják; különben ha meg nem szünnek s csak egy házat felégetnek vagy csak egy embert elrabolnak is, okai ugyan semmi rosznak principalisink lenni nem akarnak; de a sokat sem állhatván, exorbitantiójokat a lippaiak bizony meg fogják bánni. Nagyságod alázatos szolgája, az erdélyi kapitiha.

B) A latin példányból.

Sequuntur processus et expeditiones Principis Georgii II. Rákóczy, contra Polonos sicuti temerarie initiatae, ita flebiliter continuatae, luctuosissime finitae, nunquamque Transilvanis, una cum Cistibiscanis lacrymabundis, numerosissimisque captivis Mahometani factis intermoriturae.

Literae Principis ejusdem ad Regiam Majestatem *Sveciae*, et suam seneritatem Electoralem *Brandeburgensem*, a Rákóczio Principe Transilvaniae missae.

Serinissime ac potentissime Rex Domine colendissime! stb. közölve Katona Historia Critica t. XXXII. 897. lapon.

Varians: Katonánál in Strio, Keménynél in Strii.

Datum in castris nostris ad *Jaroslaviam.* die 27. februar anno 1657.

Majestatis Vestrae

Servitor paratus
Georgius II. Rákóczy.

Literae eiusdem Principis Georgii II. Rákóczy ad eandem Regiam Sveciae Majestatem serenissimam, delectabunde scriptae, lacrimabundae sigillatae die . . . 1657.

Serenissime et potentissime Rex domine colinissime! stb közölve Lünig Literae Procerum Europae I. kötet 713. lap, s Katonánál 898. l.

Kelet Lünig szerént Jaroslav febr. 29.

Serenissime maj. vestrae

Servitor paratus
Georgius II. Rákóczy.

Varians: aliarumque rerum obstacula helyett Kemény példányában: aquarumque obstacula.

Katonánál Pototzki, Keménynél Podoski.

Literae expeditione lacrimanda, ad serenissimum Principem Electorem Brandeburgicum directae die 27. Februarii Anno 1657.

Közölve Katonánál 898. l.

Serenitatis vestrae

Amicus ad officia paratus
Georgius II. Rákóczy.

Literae justo conceptu ab Excellentissimo Sacri Romani Imperii Principe *Georgio Lubomierski* Comite de *Wisnitz* supremo Regni Poloniae Mareschalco, Generale *Craccoviense*, aureis literis Hungaris depingendae, elevatis ad coelum manibus gratias agendo amplectendae, mox tamen neglectae, posthabitae, contemptae; quare septimo a data praesentium in Mense Transylvanis una cum Cistibiscanis aeternum lacrymandae avita Polonos, erga Hungaros relatione, ad Principem Georgium II. Rákóczyum incassum directae. Quibus rejectis, bis mille supra viginti, Hungaris in captivitatem una die Mahometanos redactis, pluribus eos, eidem sectae subjectis, paucioribus cum *Joanne Kemény* ex captivitate eadem evectis, nunquam mentibus luctuosis excidendae, O Flebilem, Letalem, si non fatalem Hungarorum errorem.

Celsissime Prlnceps, Domine *Affinis* colendissime, stb.

Közölve Katonánál 891. l. s következő lapokon.

Dabantur in castris ad *Craccoviam* die 27. februarii 1657.

Discite justitiam moniti et non temnere divos.

Sequitur lamentatio temeritatis, nulla aetate Transylvanis, et Cistibiscanis obliteranda, Hesternus Risus, Hodiernus luctus, discite mortales non temerare fidem.

Puncta accordata inter *Regem Poloniae* heri, et inter Rákóczyum hodie, contemptum, super ejus libera dimissione, qui heri aliis liberum negabat passum 11. Aug. 1657.

1. Ut Princeps *Rákóczyus* Legatum destinet ad regem *Hungariae*, primitus etiam ad Regiam Majestatem *Poloniae* super deprecatione facienda.

2. Omnibus foederibus, quae cum hostibus Regis *Poloniae* iniit, renunciet, e contra Ligam cum eodem Rege, contra omnes hostes init.

3. Omnia sua praesidia, ex Regno Polonico educet, urbesque a se occupatos reddet.

4. *Millionem auri exercitui Polonico* pro satisfactione solvet, praeter id, in quo Generalibus, aliisque belli ministris obligatur.

5. Certum militum numerum quousque Rex maluerit pro servitio Regni praestabit.

6. *Chano Tartarico,* sesqui *Centum* anreorum millia, donativi loco solvet, ejusque Vezirium contentum reddet.

7. Omnia mobilia, bonaque Ecclesiastica restituet.

8. Quibus punctis adimplectis sub libero *Polonos* conductu remeabit ad patrios lares, via per Generales *Polonicos* praefixa. Haec puncta ita ratificita, et subscripta Regi Polono, ac dein per vigilias praefectum *Garnir*, Regi *Hungariae allata* fuere.

Finis infaustae expeditionis Polonicae. *)

*) A gr. Kornis Zsigmondnak ajánlott latin épldányban ide van igtatva a II. Rákóczy Györgyre írt vers utolso két strophája: Megkináln stb. Az utolsó (De vak stb.) sor helyett ez áll:

Igazán mondja azt a török, hogy mikor
Arcsul csap az Isten, szemet beköt akkor.

C) Az Apafi-féle példányból.

In Oriente Ritus
In Occidente Risus.

Napkeleti confessio.

Ki az Isten? Az a kinek egy szavára lött minden, semmiből.

Micsoda az Istenség?

Oly egyedül való szent felség, kinek sem társa, sem tanácsa, sem fia, sem leánya, nincs abban sem előbség, sem hátrábság, sem eszik, sem ül, sem áll, sem aluszik, mindent tud, mindent lát, mindenütt van, mindenható.

Melyik az igaz vallás?

Az a melynek gyökere a hüt, ágai a jó cselekvések.

Melyik az igaz hüt?

Az a melynek jó cselekvés gyümölcse.

Az igaz hüt, honnan eredett?

A szent-irásból.

Hun vötted a szent-irást?

Isten küldötte négy darabban.

Melyek azok?

A törvények Mosesé. A soltárok Dávidé. Az Evangelium a Christus-Jézusé. A korán Mahomedé.

Az utolsó szerént, hol vötte Napkelet reformatióját?

Ábu khanife Tyofi doctortól; ő kitől? Hemári doctortól; ő kitől? Alekma doctortól; ő kitől? utolsó Abdulláhtól; ö kitől? Mássid doctortól; ö kitől? első Abdulláhtól; ő kitől? ama quadrangularis Sancta Societastól; kik azok? Ábu-becqir, Omer, Oszmán,

Aly. Ezek kitől? Mahomedtől; ő kitől? Ábrahámtól; ö kitől? Noetől; ő kitől? Sethtől; ő kitől? Ádámtól; ö kitől? Gábriel angyaltól; ő kitől? Mihály angyaltól; ő kitől? Istentől.

Profétád ki?

Az, a ki azt az utat bérekesztette.

Melyik a bölcsesség?

Az, a melyre a szent-írás tanít.

A nap-keleti reformatióban, micsoda nevezetes articulusokat kell hinni?

Ezeket: hogy az Isten egy. Vannak angyalok Van menyország. Van ördög. Van pokol. Lesz feltámadás. Lesz itélet. Igaz követek a próféták. Szentek az igék a melyeket hoztak. Mosódni kell. Ötször kell imádkozni. Alamisnálkodni kell. Tyábéba processióra kell menni. Aprilisben böjtölni kell. Feredni kell. A nem mahometánosokra hadakozni kell. Az Isten parancsolatit meg kell tartatni. Tilalmit el kell kerülni.

Móses pántolódik Ádámmal, miért vesztette el az embert.

Ádám mond: a lelki teremtésben, hány esztendővel láttad előbb az esendőséget, az esetnél?

Móses mond, negyvennel.

Adám mond, s hát miért veted szememre?

Móses mond, azért, mert ártatlanságban teremtettél.

Ádám mond, nem öltözhettem fel azt a mit nem rám szabtak. — De te az Istennel szemtől szemben beszélvén, s megtaníttatván, miért kerestek más Istent alattadvalóit?

Itt mindkettő szájára tészi kezét s hallgat. Légyen elég erről.

Nem tudom meddig élek
Ily Testamentumot tészek.

Ti felséges fejedelmek.

1. Ha nap-kelettől van függéstek, onnét vött conditiós confirmaltatástokban, bár csak egyszer nézzetek,t csak soha ellene ne véetsetek, ha penig az ellen, susurránsitok seductiojokból tudva, vagy magatok ductusából, tudatlanságból megestek.: itt elsőbben az Istent megkövetni, azután amott a rést béfoldani ne késsetek. Mert napkelet is tud a notabenéhez, olykor szorítnak, az idő parancsolatjából néha hallgató laesusok a supplementumra, hogy bizony östökkel sem éritek meg. Itt némelyek fejekkel is fizettek.

2. Ha a portán nagy dolgotok vagyon, Regens császár idejében az adó mellett instálhattok, ha a császár csak váz, itt a fővezért megbecsüljétek, s nem árt ha hütös apátokká tehetitek. Vadnak mindazáltal itt qualificatióra való több dolgok is, melyekről alább bővebben.

3. Portára követségben próbált embert jártassatok, kivált zűrzavarban; ilyenkor szokástok, hogy akár mely igaznak is egynek alig hihettek, azért meglássátok, hogy utána Coriliust vagy ne subordináljatok, vagy úgy, hogy a principalis észre ne végye, mert különben fökövetetek, ha akadályok nem lésznek is (hazájokra nézvén) dologotokban, sokat praetermittálhatnak a ti személyetekre czélozható jókban.

4. Zálognak küldjetek oratort, ne kufárt, udarit, ne rétit, e vetkezé le mint fösvény idönk kufár zálogja, nemzetünkre vagy érdem vagy reménység fölött

adatott kettös ruhának egyikét, melyet mindazolta is, elég kárunkra, soha sem recuperálhatánk. Minthogy azért ezek, mind titeket, mind hazát repraesentálnak, nem lehet hogy efféle kufároknak sorditiesében az idegenek itéleti szerint, ha csak valami is reátok ne redundáljon. Kellene hát itt ha azt küldöznétek oratorságra, a kit ti ismertek, nem mindenkor csak azt, a kit (ki tudja kiért, s miért) egyebek recommendálnak.

5. Portára menendő leveleidet iterato repetált, mert bírádnak küldöd, s el sem vész, megtartatik, s ki tudja? Láttam én azt, hogy titkok subjectusinak leveleit az a nagy barbaries háromszor is elszaggatta, talán csak egy jótának félre állásáért is, mennyivel inkább szükség nektek dependenseknek megföznötök mit szóljatok, megnéznetek, mit írjatok.

6. Ha ajándék küldéssel kedveskedel a portának, abban is a magad szemével élj, innét a kontyot ugyan ki rekeszd, semmit se küldj, mint sem illetlent. Ajándékot gyakrabban küldj, ha küldeni akarsz extraordinarie, adó mellett ne, mert az adóhoz ragasztatik esztendönként való örökös károtokra.

7. Oratorodnak ne légyen utolsó instructiója, hogy valaki a fövezérségre való successióval szóba kel, azt és annak adhaerensit gyakran sarkalja, de olykor, mikor a regensek alusznak, efféle szükségre mindenkor heverjen a portán két, háromezer tallérotok, ha több kivántatnék, embereiteknél jó assecuratiótok. Mert efféle praevisa gratificatióval nyújtott két háromezer tallér néha nem csak securitást szült a következett idönek, de sok költségü occurentiákat is pénz nélkül sopialt.

8. Mikor a portának valamely szomszédjával hajhózása van, az olyan nemzetnek portán levő resi-

densivel, embereitek két felé nézzenek és úgy conferáljanak.

Ha valaha ily confoederatiónak kelletik Isten tanácsából lenni, volna mind mit hozzá tenni, s mind mit elvenni a régi formából, mind ti arántatok fejedelmek, s mind hazátok arányt, melyben való inanimadvertatio csak kevés idők alatt is tudom van ötven- vagy hatvanezer tallér kárral.

Tekintetes követ urak.

1. Ti néktek javallanám, ha elkerülhetnétek, ezt az utat ne járnátok, mert valaminemü becsületes e seculumnak kezdetin e volt, végin meg olyan becstelen. Bizonynyal írom, negyven követ közül egynél több tudtomra érdemes rá nem volt, mindazáltal kettőn kivül mindnyájan bünt szenvedtek. Nem tagadom jó hazátoknak szolgálni, jobb nemzeteteknek, legjobb vallástoknak, de hol s mikor megnézzétek.

2. Ez útba ha ugyan belé kell gázolnotok, itthon eszetekben ne sokat hagyajtok, instructiotókhoz semmitse ragaszszatok, benne ha káros is el se hagyjatok, instructio szerint következett akárminemü kár, s veszedelem ellen is mentségtek, ugyan instructiótok. De ha instructiótok ellen nagy jót reportáltok is, lesz a ki bal felől tégye. Erre is példát, vagy érzettem, vagy láttam.

3. Portán a fővezérségnek qualitasát jól kitanuljátok. Mert ha nem sokat költetek, keveset efficiáltok. Vagyon oly idő, melyben a fővezér csak névvel az, a realitas másoké, in hoc casu adjatok annak többet, a ki szolgál többet. Gyakrabban, mikor a fővezérség debilis, a Princeps genetii habilis, ki is in cir-

culo Imperiali szokott lakni, mindazáltal a külső miniszterek közűl is az ilyen casusban mindenkor vagyon egy, kettő, s néha három is, a kik a megnevezett fejedelmi emberrel unanimiter szoktak dirigálni, de itt is igen szemesek legyetek, és soha egyik miniszter a másik ajándékának quantitását ne tudja.

4. Mikor a nagy udvarokkal szemben lesztek, a kanon szerint való circumstantiakban facilisek, ellene valókban még ha cogáltatok is, principalistok nélkül, teljeséggel difficilisek legyetek. In adversis et dubiis szabad mindenkor uratokra, s hazátokra relegalnotok.

5. Ha lehet egyetek magatok szátokkal, mert a másé vagy megnyálazza, vagy elnyél a falatban. Tudom itt bizonyoson legalább negyvenezer tallér kárát e hazának.

6. Pap nélkül ne járjatok, mint nagyobb része az én időmbelieknek.

Nemzetes kapitihák.

1. Ha kik közűletek kudarczot vallanak, olyak, kik arra az utra tréfából ajánlják magokat, s valójában alig várják, hogy elküldjék kevesebbé szánhatom. Ha kik penig érdem szerint vagy a nélkül elküldettek, kérlek legyetek oratorok, ne korcsmárosok. A nemzetek oratorival, kiváltképen a tieitekel s a mieinkel jól de vigyázva correspondeáljatak.

2. Minden héten legalább háromszor udvaroskodjatok. Tudnám kit kellene mondanom, de minthogy mi drága hírt nem vásárlunk, bár csak a vicehopmestert, vagy a fő conservatort tegyétek magatokévá, ezt bujuk-teskerecsinek, amazt kapucsilar tihájának híják, erre fejedelmetek is nem sokkal suffici-

tálhatik. Különben postpositis praeponendis, bizony csak a petrezselyem-szárból irogattok híreket principalistoknak. Sicut erat.

3. Praebendátokban a mit el nem költhettek (a mint hogy nem is, mert azt a törökök rendelték generose generosusoknak) inkább küldjétek ki Erdélybe, mint sem ott fontozzátok; mert ha rajta érnek mint az öreg Rákóczy György kufárját, alig ha adják marokkal is azt a mit eddig vékával, mely ha lenne a fejedelmek s ország expensája nőne.

4. Ha ki közületek arra való volna, s hozzá kedve is volna, javallanám hogy öt s hat esztendeig, tízig-is portán commorálnátok. Mert különben csak prae bendát fogott abecedaristák tértek hazátokba.

5. Principalistoknak mikor írtok, igazat írjatok. Ha fő- és vice-követekkel rakásra gyültök, mint néha esik, uratok előtt való gratia horgászással contrarietást se írjatok, se mondjatok. Mert efféle miá néha az ország is elromlott, a fejedelem is elveszett. Ezt kerüli ma Harsáni Jakab.

6. Azon a portán, magatok viselését kit repraesentáltok, azt csak a nálatoknál alábbvalóktól is, ugyan ott megtanulhatjátok.

Török Deákok.

Távolabb valóknak sem javallom, magameimnak átok alatt hagyom, ebben a kenyérben, minden időben ne harapjatok. Inkább menjetek néha napnyugotra két esztendeig czipellőt tisztítani, mint sem napkeletre harmincz esztendeig korona aranyazni. Erről másutt többet.

Posták

1. Nem vagytok, ha a zürzavarban Konstantinápoly s Gyula-Fejérvár közi nem hét nap nálatok.

2. Az Oláhországok gyakrabban nem barátink, ezekben úgy járjatok, hogy vagy pénzzel, vagy borral úgy meg részegítnek, azt sem tudjátok kebletek leveleit mikor veszik ki, s mikor teszik helyre. Mely tinéktek csak nem becsületes, de fejedelmeiteknek káros vagy veszedelmes is.

Conclusio.

Fötöl fogva farkig ki-ki úgy cselekedjék, a fark a fönek, úgy supplantáljon, a fő is a fark aránt úgy animadvertaljon, hogy Isten tetszése szerint legyenek; különben a botló elesik, az objectum helyben marad. Isten után a török alatt, elég Erdélynek ez a négy linea:

Rex rege cum Lege, hogy légy Rex igazán
Követségben járj el Legate — — igazán
Ne kufár, orator lakjál ott igazán
Török deák, s posta, írj, s nyargalj igazán.

II.

NAPLÓ.

1660—1670.

Anno Dni 1660.

Die 22. maji.

Emlékezetnek okáért akartam felírni, hogy mikor az erdélyi fejedelmet Rákóczy Györgyöt ő nagyságát az budai vezér Szejdi Ahmed pasa Gorbóhidjánál megverte, verte penig meg az felül megírt esztendőben pünkösd havának 22-ik napján, mely az szegény magyarságnak, kiváltképen Kolozsvárnak minemü nagy szomoruságára, romlására lött légyen, megitélheti minden keresztyén ember. Noha ugyan háromszor az mi kevés magyarságot Rákóczy György neki vitt, úgy megtolta, hogy az több serege ha hamis nem lött volna, bár csak azért is segítteték volna, míg oly harczot mívelt az ónodi sereg, hogy egy tyúkmony sültnyi időre megfutamodott volna a pogányság, de az Isten is az szegény magyarsággal vele nem lévén, az szelet is úgy reájok fordította, hogy ez por miatt szemekkel sem láttak etc. Urunk ő nagysága vitéz Rákóczy György 24. napján pünkösd havának kiérkezvén Váradra és ott gyogyittatván magát, az sebnek rut volta miatt megholt, az világból kimult s vitézül hazája mellett életét letötte, az mint megmondotta volt, hogy kiontja vérét Erdélyért. Holt penig meg 7. junii éjjel 1 órakor. Délután 3 órákor elvitték mindjárást az testet külyebb Ecsed vagy Munkács felé.

Az élő Isten szent fiáért idvezítse etc. Minden bűneit megbocsássa.

(1663.)

Miliaria.*)

Tömösvár Nándor-Fehérvárhoz 18 mélyföld.
Nándor-Fehérvár Eszékhez 25 mélyföld.
Eszék Budához ismét 25 mélyföld.
Buda Esztergomhoz ismét 4 mélyföld.
Esztergom Ujvárhoz ismét 4 mélyföld.
Ujvár Komáromhoz ismét 3 mélyföld.
Komárom Győrhöz ismét 2 mélyföld.

Mens manet et virtus, caetera mortis erunt.

Az urat ő nagyságát**) Nándor-Fejérvárról postán elviteté az fővezér, holott ő nagyságával szembe levén megkaftányoztatta.

Budán löttek az vezér elejében 12.
Esztergomban löttek előnkbe 16.

Die 11. augusti jöttünk Csuz nevü faluhoz hálni a Dunapartról, az mely két mélyföld Ujvárhoz. Az holott hollottam elsőbben ujvári lövést négyet vagy ötöt, mivel Ali pasa elment előljáróban.

Die 12. augusti szállottunk Udvarhoz, ki csak annyi föld Ujvárhoz mint Szamosfalva Kalozsvárhoz, vagy mint Megyesfalva Vásárhelyhez, ittlétünkben gyujták fel az várost magok, ez nap csak egyet lövének.

Die 13. augusti itt voltunk helyben. Ez nap löttek vala hatot vagy hetet.

Ne késsél ur Isten hogyha neked tetszik,
Mentsd meg az Izráelt mert rabságban fekszik.

*) Ezen mértföld kimutatást azon útban készítette, melyet 1663-ban a fővezérrel s Haller Gáborral tett.

**) T. i. Haller Gábort.

Tiszteleted nélkül szüntelen gyötrődik,
Melyben ha soká lesz gyarló s elaluszik.

Die 14. augusti jöttünk Ujvár felé, csak közel megszállván hozzája az Nyitra mellett, várván megcsinálását az hídnak az Nyitrán, ez nap is égeték ez várost magok a fákat is levágván körülettök.

Die 15. augusti itt voltunk. Ez nap virradólag hajnalban sokat lőttek, ugyan ez nap is sokat. Ez nap mondá az úr, hogy az Daczó urammal jött csauszokat megölték útban.

Die 16. augusti általjövén, az Nyitrán szállottuk meg az várat, ez nap sok lövéseket tőnek, az vezér mindjárt beirata az várba az urnak gr. Forgács Ádámnak, hogy ha az várat feladják, tehát mindenestől fogván békével bocsátják, de az válaszadást másnapra halaszták.

Die 17. augusti valóban lövének.

18. die augusti is valóban lövének. Ez nap érkezének Szilvási és Csepregi uramék.

19. die angusti az fővezérrel szemben lévén, beadák az fejedelem küldött ajándékot úgy, mint egy pár pulhák pisztolt és hat aranyos tányérokat, ez nap is valóban sokat lövének, és hozának öt fejet és négy elvent, csavargót.

20. die augusti valóban lőtték és belől is szintén úgy.

21. die augusti valóban hordák az sebest alóla; mezőben is penig Séllye felé 500-nál többet vágtak le etc.

22. aug. Valóban lőtték.

23. aug. Valóban lőtték.

24. aug. Ugyan valóban és ezen éjjel leginkább-

25. aug. Eddig leginkább löttők.

26. aug. Valóban lőttek.

27. aug. Valóban lőttek: az nap jövén tatárok, az kikben 9 avagy tízet megkaftányozának.

28. aug. Valóban lőttek Csepregi és Szilvási uramék is az nap menének el.

Az várbeli tornyot is ugyanez nap lötték le.

29. aug. Az khám fia feljövén Udvarhoz az fövezérhez, az vezér sátorában épen addig ment be lovon, az meddig az vezér maga szokott lovon bemenni, holott megkaftányozák magát nyuszttal béllett kaftánynyal, az szolgáit másféle közönséges kaftánynyal. Délután az kozák kapitány is feljövén, az vezérrel szemben lőtt, kit is megajándékozának mentével és dolmánynyal, szolgáiban mint egy nyolczat vagy kilenczet mentékkel.

30. aug. Az vajdák is feljövén hadakkal egyetemben, elsőbben az moldvai vajda*) lött szembe az vezérrel, kit megkaftányozának tíz avagy tizenöt szolgáival egyetemben.

Csak utána mindjárt az havasalföldi vajda is**) feljövén másfélszáz zászlóval, a fővezér szemben lőn, kit is megkaftányozának talán huszad magával.

31. aug. A várat nem anyira lötték.

Estve felé a várból igen sürün.

September.

1. septembris. Valóban sokat mind kivül belől.

2. sept. Eleget lövének mind kivül belől.

3. sept. Nem sokat lövének.

---

*) Oldal írással: Gyika vajda (T. i. Gyika István. Engel V. 274. l. ez évre Dabisát teszi vajdává.

**) Oldalírással: Gregoriasko vajda.

4. sept. Nem igen sokat lőttek. Estve azért elég sűrün. Ennekfelette hozának Galgóczról a templomból két aranyos zászlót feketét, melyek egyike Máriasi Pálé, a másik Georgio Kristofé volt, item egy kék tafotát aranyost, item egy kis veres vászon kopját.

5. sept. Igen sokat lövének, négy fejet hozának, kiket mondják, hogy egy jancsár ölt volna meg, mely janicsárnak egy német neki menvén, négy helyt spékelte által etc.

Ezen éjjel igen igen sokat lövének, granatokat hajítván ki s be.

6. sept. Közönségesképen lövének, ez nap nagy eső levén, más nap is mind esett.

7. sept. Mivel mind esett, nem sokat löttek.

8. sept. Eleget lövének, érkezének mint egyszáz fővel, 10 vagy 12 rabbal, 50 vagy 60 vasderékkal s egynéhány szakállossal.

9. sept. Érkezék az urunk szolgája Nagy István.

10. sept. Közönségesképen lövének.

11. Hasonlóképen.

12. sept. Valóban sokat az várból bokrosával, úgy egyszer sem. Item az rezt*) és az szupasát ez nap fojtották meg Ujvár alatt.

13. Eleget lövének.

14. Hasonlóképen.

15. Igen sokat.

16. Felette sokat.

17. Eleget lövének.

18. Sokat. Érkezék az urunk postája.

19. Sokat.

20. Ez nap estve oly ostrom volt, hogy az bás-

*) Reis effendi.

tyára vitték az zászlót, de visszavitték mind azon által.

21. sept. Nem annyira lőttek.

22. sept. Hasonlóképen. Estvefelé jobban.

23. sept. Reggel menének el az urunk szolgái Nagy István uram és Kovács János.

24. sept. Délben feladák az várat, fehér zászlót tévén ki. Ez pap tracta lőn.

25. sept. Ez nap is tracta lőn. Maga az urfi Bercsényi Miklos kétszer jöve az vezérhez ez nap estve menének fel az janicsárok az bástyára.

26. sept. Négyszáz szekereket rendelvén az vezér nekiek, készültenek.

27. sept. Kijövének az várbeliek, mind elkésértetvén őket Komárom félc.

28. sept. Kezdették az várat épiteni s az sánczokat betölteni. Item ez nap jöttünk az vár alá.

29. Helyben voltunk.

30. sept. Az várban bemenvén az megmaradt bornak kihozására, mivel az urnak adta volt az vezér.

1. die octobris helyben voltunk.

2. octobris hozának 3 németet és két magyart.

3. octobris.

12. oct. Adták meg Nyitrát és Galgóczot.

18. oct. Érkezék urunk beteges állapottal az fővezérhez, Érsekujvár alá, megkaftányoztatván, tisztességes exceptioja lött, ajándékozván lovat is tisztességes szerszámmal. Erre az napra viradólag voltam elsőbben urunkkal szemben, éjjel az mezőben találván, mivel az úrral eleibe mentünk ő nagyságának.

19. oct. is voltam urunkkal szemben, beszélgetvén velem holmi dolgokról. Ez nap érkezék az kapu-

csi basa is ki az vezérnek az császártól mentét, kaftánt, kardot, botot hozott.

20. oct. Voltam urunkkal szemben, mivel ez nap vittük fel az vezérnek az ajándékokat.

21. oct. Urunk könnyebbedett valamit. Ez nap adának Panajotnak egy lovat, melyet nem szeretvén az ur, az fejedelem viszszavéteti és mást ada.

24. Volt szemben urunk az vezérrel.

Ultima. Az táborral az vezér engedmelméből jöttünk Budára az urat gyógyítatni.

Die 6. novomb. érkeztünk Budára.

Die 14. novemb. bucsuzott el az vezértől urunk Buda alatt, az holott megkaftányoztatván menének Németibe hálni, az hová az vezér egy csauszát jó reggel küldvén az ur után, visszahozák, ez nap jövén az tábor után, másnap jó reggel ugy mint 16. novembris az maga sátora előtt fejét vétété Ercsin nevü kastély alatt. *)

Die 17. novemb. jöttünk Földvárhoz az hol az ur szolgáit általvitetvén az Dunán békével bocsátotta.

Diebus 28., 29. 30. novemb. 1., 2., 3. decemb. mulattunk Eszéken, az holott fizetett az vezér az hadaknak.

Die 9. decembris estve későn érkeztünk Nándor-Fehérvárra.

Die 11. decemb. kezdettem Istenben való nagy bizodalommal az török deákságnak tanulásához estve későn írván le az A-B-C-ét.

Die 11. decemb. Nándor-Fejérváratt földindulás volt, délután vecsernyetájban.

*) T. i. Haller Gábor. „Az ur" itten Haller és „urunk" Apafi a fejedelem. Fennebb sept. 30-án az ur alatt Panajotit érti.

Die 31. dec. ment el Belényesi uram Nemes Gáspárral az étekfogóval.

Sequitur annus salutis urae 1664.

Dies 1. januarii volt ködös változó hideg.
Dies 2. jan. ködös és igen hideg.
Dies 3. jan. tisztább de hideg.
Dies 4. jan. similis pro praeced.
Dies 5. jan. hófelleg, estve hó.
Dies 6. jan. tisztább és lágyabb.
Dies 7. jan. tiszta de igen hideg.
Dies 8. jan. tiszta de igen hideg.
Dies 9. jan. tiszta meleg.
Dies 10. jan. tiszta meleg.
Dies 11. jan. tiszta meleg.
Dies 12. jan. Változó meleg.

Die 2. febr. indult az vezér Eszékféle Zrinyi ellen, mivel Sziget városának, Berzencze, Pralgocz és Parzó kastélyoknak *) megégetése után hozták hirül, hogy az eszéki hidat akarná elégetni.

Die 4. febr. égette el Zrinyi uram az eszéki hidat az végén való kastélylyal együtt.

Die 20. febr. érkezett hopmester Naláczi István uram az fővezérhez Mitroviczára.

Die 25. febr. érkezett az vezér Fejérvárra, visszajövén Mitroviczáról együtt Naláczi urammal.

Die 2. martii expediálta az vezér hopmester uramat.

---

*) Igy van az eredetiben tisztán olvashatólag. Korneli Fragmenta Historiae Hungaricae I. köt. 171. lapján Berzenczét, Barcsot Baboesát említi. Vajon Rozsnyay nem valami hibás kiejtésü török jelentés után jegyezte fel?

Die 3. martii ment el hopmester uram.

Die 24. martii érkezett Török Demeter portai posta ugyan az agával vissza, az ki az kaftánt vitte volt urunknak Kolozsvárra.

Die 25. martii érkezett ugyan urunk portása Fejérvári György.

Die 1. apr. érkezett Paládi az urunk portása Fejérvárra.

Die 2. apr. mentenek el mind hárman az vezér levelével urunkhoz.

Husvét másod napján ugymint 14. apr. szállott ki az vezér az hid végihez.

Die ultima apr. érkezett Baló László kapitihája uram Nándor-Fejérvárra.

Die 1. maji szállották Kanizsiát Zerényi uramék.*)

Die 8. maji indult meg az vezér Nándor-Fejérvárról.

Die 9. maji indult ki kapitihája Baló László uram Nándor-Fejérvárról az vezér után.

Die 18. maji érkezék vissza kapitihája uramtól Kovács János portai posta.

Die 20. ment el innét Fejérvárról.

Die 17. maji indult el az vezér Eszékről szabaditására Kanizsának.

Item die maji vöttük vissza Nyitrát az töröktől.

Májusnak utolján szabadították fel Kanizsát az fővezér Köprilli Ahmed pasa.

Item ugyanakkor szállották meg az Zerényi csinálta uj Zrinyvárát.

---

*) Más források adatni szerént apr. 28-án. Hihetőleg azon nap a hir érkezett Belgrádba.

Die maji fogadtam hoczát*) melynek fizettem napjában két oszporát nro 2.

Die 13. junii kezdettem Istenemben való bizodalommal az török irást, Isten vezérelje az maga dicsőségre, bünös lelkem igazolására, sok szegényekhez való hü alamizsnálkodásra. Amen etc.

Die 5. juli hozák meg az Zerényi uj várának vételét.

Die 23. juli hozák, hogy Barkóczy István az gyulai pasát vitte közel másfélszázad magával elevenen, vágtak le száztizenötöt.

Die 19. juli érkezék babyloniai pasa Fehérvárra, mintegy ezer vagy 1100 magával, lövének eleibe hatot vagy hetet. Nekem az veszekedésünk volt melyet álmomban is megláttam ujra akkor, mivel az hidon jártunk kétszer merült az vizben.

Die juli verték meg az németek az budai vezért, Huszain pasát, az két oláh vajdákat Léva alatt, elnyervén sok sátorokat és lövő szerszámokat. **)

Die 24. aug. fogadtam más hoczát, melynek fizeték négy oszporát nro. 4, mely nap kezdettem az diváni íráshoz ***) Isten segitségéből, szentelje meg ő felsége.

Mzfzdgeknr krs Mnronmnmk hmlmlmt hmlpttnm mdg hmrmmd r k nmprmn sdptmbdrndk, §. 13 krt m k Rstdn rdvddzrts dn szrbpl krvmnpm; szdrddm nmp hm Upltmm mdg sdl fdm fdldrtdm.

Ugyan 3. die sept. hozák az oláh kapitihák deákji

---

*) Mester, írástudó tanitó papféle.

**) A jul. 19-iki szentbenedeki csatát érti. V. ö. Wagner Historia Leopoldi I. k. 150. l.

***) Diváni irással többnyire a fermanokat írják.

az Baló uram levelét Erdélyből jött levelekkel, mely szomoru nap lön nekem.

Die 9. sept. vöttem az hoczától egy török császár donatioját kétszázhat osporán id est osp. 206.

Die 2. novemb. hozá az Baló uram levelét az német kapitiha tolmácsa.

Die 4. novemb. Érkezék Baló László uram Nándor-Fejérvárra reggel.

Die 9. novemb. Érkezett az vezér az lándor-fejérvári hidhoz.

Die 10. novemb. jött be az vezér Nándor-Fejérvárra czirkálni csak negyed magával.

Die 12. nov. jött be az vezér Lándor-Fejérvárra, az szokás szerént pompával löttenek eleibe álgyukkal negyvent.

NB. Kün az hidnál létében volt szemben az moldvai vajdával Dávisával, kit is köntös csókolni hivatott volt.

Die 13 utolszor volt szemben az vajda az vezérrel, holott megkaftányoztatván eleresztetett.

NB. Ezeken az napokon mondatott ki az havasalföldi Gregoriaskó vajda mazullá leendősége köntös csókolásra való nem jöveteliért, sokat fáradván követei, sok summát is igértek volt, csak maradhason helyben, de ugy hogy ne kellessék vezérrel szemben lenni, de az követi 14. novembris nem sok haszonnal térének meg, noha fejének sok fizetéssel gratia adatott, de vajdaságátul elbucsuzván menjen portára.

Die 15. nov. küldettem vezér és Baló uram levelével az fejedelemhez, hogy az vajdát megfogatván (ha lehet) küldje vezérhez. Mely azután egynéhány napokkal megrakodván Havasalföldében elszökik által Moldován, kiknek is vajdájok még vezértől haza

nem érkezhetvén, hitegető beszédivel sokaktul sokat vont, az honnét is megindulván utjában elérik, csatázással elszaladván egynéhány terhes lovait elnyerik. Ez felyül megírt napon háltam Pancsován.

Die 16. novemb. mentem Varcsegre. *)

Die 17. novemb. mentem Bakcsára. **)

Die 18. novemb. mentem Kárásebesre.

Die 19. novemb. mentem Vaskapu torkába hálni.

Die 20. nov. mentem Háczegre.

Die 21. nov. mentem Szászvárosra.

Die 22. nov. mentem Kis-Selykre.

Die 23. nov. mentem Ebesfalvára urunkhoz. Ebesfalváról küldők Horvát Gábort Baló uramhoz.

Die 28. nov. Ebesfalváról mentünk Kundra, innét küldők Tarsoly Pétert Baló uramhoz.

Die 29. nov. mentünk Radnótra.

Die 4. decemb. érkeztünk Katonába.

Itt mulatván az fejedelem egynéhány napokat, holt meg az ő nagysága szerelmes gyermeke az méltóságos Apafi György; ide érkezett Tarsoly Péter. Ezek lettenek diebus 11, 12, 13.

Die 13. decemb. küldetett Fogarasi János Baló uramhoz ő kegyelméhez. Eodem die estve érkezett Horvát Gábor.

Die 19. decemb. inditották meg az testet Kolozsvárra, praedicalt Kovásznai uram. Urak kisérték ezek: Kapi György, Bánfi Diénes, Keresztesi Ferencz, Bethlen Farkas, Rédei Ferencz és István, Szentpáli János, Teleki Mihály, Nádudvari János és Földvári Ferencz.

---

*) Vracsegoj.

**) Boksán.

Die 22. decemb. Indultunk Katonából.

Die 24. decemb. érkeztünk be Kolozsvárra.

Die 30. decemb. küldött urunk száz tallér ára timont az vinczi udvarbiró fia által, ki inas.

Die 31. decemb. Indultam Kolozsvárról Török Demeterrel, az vezérnek és Panajot uramnak való lovakkal, jöttem Tordára. Hála az Úrnak.

A. 1665. Isten boldogitsa.

Die 1. jan. Jöttem Enyedre.

Die 2. jan. Jöttem Fejérvárra.

Die 3. jan. Jöttem Szászvárosra.

Die 4. jan. Jöttem Hunyadra, ott érvén Páskó uramat.

Die 5. jan. Jöttem Hátszegre mulattunk ott.

Die 8. jan. Jöttem Pesténre, itt is harmad napig mulattunk, hova Rácz Dobrin érkezék urunktól.

Die 10. jan. jöttem el Páskó uramtól Káránsebesbe.

Die 11. jan. Jöttem Bokcsára, 12-én jöttem Varcsegre.

13. jöttem egy rácz faluba, 14. jöttem Pancsovára, 15. és 16. az Duna vize mellett mulattunk, mivel az jég által nem fagyhatván mulatnunk kellett.

Die 17. jan. Érkeztem be Fejérvárra Baló László uramhoz szomoru hirrel.

Die 21. eresztette Dobrint vissza Baló uram.

Die 22. érkezék német posta, követeknek készenlétét az jövetelre hozván hírül. Ezek hozák legelsöbben hírét a szegény Zerinyi uram véletlen veszedelmének.

Die 28. januarii, érkezék követ Páskó Kristóf

uram csak maga két vagy három szolgájával, jövén által az jégen, szekér és lovak az vizen túl maradván, mivel igen félő volt.

Die 28. jan. volt szemben az követ Panajot urammal, kinek onti idpahoc adának száz tallért.

Die 1. febr. Isten segitségéből szabaditottuk ki Margitán lakott Regedi Andrásnét Haczi Mumczi Iliától.

Die 2. febr. adtam az hocsának tallért Nro 3. Török Demeter által 3 tallért.

Die 4. febr. érkezett Gunda Sándor urunktól, Páskó Kristóf követ uram itt létében Alba-Nándorra.

Die 9. febr. érkezett Matócsi uram, urunk étekfogója.

Die 10. febr. érkezett az vinczi számtartó az solymokkal, kettőnek szárnyát lábát hozván, ötöt elevenen.

Die 11. febr. vitték fel Páskó uramat az vezérhez, becsülettel fogadván, másod magával megkaftányozák. Eodem die vittünk az vezérnek két lovat, három madarat, melyekért kantár-váltságot vöttek az legények ötven aranyakat, az tihajának is két madarakat, ezektül két legényeknek tíz-tiz aranyat.

Die 13. febr. eresztették vissza étekfogó Nagy Ferencz uramat és számtartót etc.

Die 18. febr. bocsátották vissza Matócsi uramat.

Die 19. febr. érkezének urunk étekfogói Bakcsi István és Nemes Gáspár uraimék 3 solymokkal.

Die 20. febr. vitték fel az vezérnek azon solymokat.

Die 21. Bocsátották el Bakcsi és Nemes Gáspár urunkat. Eodem die küldöttem hopmester urunknak egy nyakravaló teczing patyolatot, két övet.

Die 2. martii, érkezett az török császár főkövete Kara Mehemet aga Lándor-Fejérvárra, tizenhét ajándékba való igen szép lovakkal, maga cselédjével, mintegy másfél század magával.

Eodem die hozának Páskó uramnak tizenhat napra való költséget úgymint aszper 8000.

Die 13. martii, érkezék Nagy Ferencz uram urunk étekfogója az tihajának ötszáz, Panajot uramnak száz aranynyal.

Die 18. Mentenek vissza Gonda Sándor, Nagy Ferencz és az vajdáné dolga végett jött török Ibraim odapasa, mely Karánsebesben lakik együtt Páskó uram szolgájával Miklósi Péterrel, kikkel szekér lévén, vittenek el hat rabasszonyokat.

Eodem die érkezék posta Kovács János.

Die 21. bocsáttatott vissza. Eodem die érkezék étekfogó Székely István uram az Hasszan pasa tihájával.

Die 21. martii, bocsáttatott vissza étekfogó Székely István uram, mely is egy rabot vive ki magával.

Die 12. apr. érkezék Baló Imre uram, ki hozá szegény Székely Istvánnak megölettetését. *)

Die 15. ment vissza, elkisértük az bátyjával Baló László urammal az visniczai révig.

Eodem 15. érkezék Fogarasi János portai posta urunk levelével az követhez Páskó Kristóf uramhoz, mely követ ott volt az határjárásban.

Die 22. apr. volt szemben követ uram az fővezérrel. ezuttal csak igen vékony válaszszal jövének alá.

*) Alább ugyan e hír, keresztül huzva, ezen toldással: „mely is lőtt Vaskapuban."

Die 27. apr., küldötte el az vezér minden erdélyiek és váradiak közt levő dolgokat írásban.

Die 29. apr. bocsáttatott el posta Fogarasi János uram.

Majus.

Die 1. maji állott be az gyülés Gyulafehérváratt.

Die 10. maji szállott ki az jancsár aga Lándor — Fejérvárról az mezőre.

Die 11. maji szálla ki az fövezér az lándor-fejérvári városból nagy pompával az mezőre, fehér nusztal béllett mentében vala.

Die 13. maji érkezék uj kapitihája Cserményi Mihály uram, posta Kovács János uram is ő kegyelme mellett lévén, nekem is hoza ki ő kegyelme urunktól ötven tallérokat, idest tallér nro 50 etc.

Die 19. érkezett Rácz Dobrin, 20 visszament.

Die 27. érkezett Gyulai Tamás uram az vajdáné négyezer tallérával, id est tall. 4000.

Eodem die Kovács János erdélyi czimeres posta két szelindekkel, melyeket praetendálván adának az légenyeknek 16 aranyakat.

Die 28. érkezék Kassai András urunk ő nagysága étekfogója jenei pasa hódoltató levelével.

Junius.

Die 1. junii vöttünk Abro Cselebi nevü örménytül az gróf ő nagysága számára egy török lovat száztizennégy körmöczi aranyon id est arany nro 114.

Die 2. junii indult el Baló László uram, Gyulai Tamás urammal és Szikszay, Tököli gróf ő nagyságának szolgájával, kisértem el Pancsováig ő kegyelmeket.

Die 8. junii reggel, indulása előtt expediáltaték Páskó uram az vezértül Nándor-Fejérvárról; megindulánk az vezérrel mi is jövénk ez nap Hiszárczig nevü kastélyhoz, ez vala Medardus napja.

Die 9. junii jöttünk Szemendréhez közel Kula nevü vendégfogadó mellé.

Die 10. junii jöttünk Hászon pasa nevü kastélyhoz.

Die 11. jöttünk Batonicz nevü helyhez.

Die 12. jöttünk Jágudinba.

Die 13. mulattunk.

Die 14. jöttünk Parakiny nevü kastélyhoz.

Die 15. szállottunk Rásnafalu mezejére, itt sok eperjet szedtünk vala.

Die 16. szállottunk Nishez közel egy ódalba, ennél roszabb szállásunk nem volt.

Die 17. érkeztünk Nis nevü városba, 7 vagy 8 mecsetü hely lehet.

Die 18. elkéredzvén az tihajától elől Szofiára, az városhoz csak közel oly feredőben feredénk, kinek mássát alig láttam, mivel sem igen meleg, sem hideg, szép tiszta is; az nap jöttünk Muszta-pasa nevü kastélyhoz.

Die 19. jöttünk Drugoman nevü faluhoz, az hol igen nehezen későn találánk egy kis penészes bort.

Die 20. jöttünk igen szoros havason által egy vendégfogadóhoz nem igen messze az mezőre egy kis patak mellé, innét méne Dioso nevü moldvai kapitiha vissza, két arany gyürünek mosdása helyén való hagyásáért.

Die 21. jöttünk nem igen messze Szofiához egy mezőbe.

Die 22. jöttünk szintén Szofia alá az mezőre, az nap mentem be elsőbben.

Die 23, 24, 25, 26, 27, 28 mind itt voltunk helyben, vezér érkeztéig; szép piacza vagyon, vagy 22, 23 mecset vagyon benne.

Die 29. megindulván az vezérrel, jöttünk Harmanlit nevü faluhoz.

Die 30. jöttünk Ikhinán nevü faluhoz.

Julius.

Die 1. julii jövénk igen szoros havason, kinél szorosabbat addig nem (láttam), innél kiérvén egy vizecske mellett az havas alatt szük helyen az vezér megszálla Csauli ovo nevü faluban: de hely nem lévén, mi eljövénk által igen szoros helyeken Szarhan Bágh nevü török falu mellé, az holott is nem igen jó helyen hálánk az kis Kasa között (igy.)

Die 2. jöttünk Patárpazánra alkalmas városocska, 9 vagy tíz mecset lehet benne, itt várt bennünket urunk étekfogója Masary István uram az adóért ment törökkel.

Die 3. jöttünk Philippibe az nagy hírü Sándor születésének helyébe.

Die 4. bemenvén az városba az havasalföldi Spotna szállására, töltöttünk igen jó bort, 4 oszporán okáját, ennél szép (szebb) helyet Törökországban alig láttam, négy hegyekből álló hely, egymásután rendiben állanak az hegyek, de az szélsőn ugymint legnagyobbikon ház nincsen, azután vagyon már csaknem akkora hegy, ezen vannak már az alja felé házak; az két hegy között, mondják, hogy volt az Sándor lakóhelye; az harmadik majd mindeniknél legkisebb, hegyesecske, egy kápolna vagyon az tetején, régen várat mondanak löttnek lenni rajta; az negyedik hosszacska élszabásu, ezen vagyon két felől az város jobb része,

Maricz nevü folyóviz vagyon mellette az keresztyén nyelven, törökök penig Mericznek mondják, mint az Nagy-Küküllő, akkora viz lehet, szép fa hid áll rajta.

Die 5. jöttünk Papáz nevü falu mellé.

Die 6.. jöttünk nem tudom micsoda falu mellé, itt az oláhoknak csak meg nem hala egy lovok az zabálás miatt.

Die 7. jöttünk már egy más viz-falu mellé, itt vivék fel az oláhok az ajándékot, másodmagával kaftányozák meg az oszpotárt, az ajándék egy kocsi alkalmas s egy nyuszt béllés.

Die 8. jöttünk által Hartymán nevü falun, az holott szép hid és mecset vagyon, ugyan az nap jöttünk által az Muszta-pasa csináltatta hidon is, kinek másását nem láttam szépségből, két szekér egymás mellett elfér rajta, alkalmas hosszu is, de kenyeret nem találánk benne, hanem eljövénk egy kis vizecske mellé, megvonók magunkat, mindazonáltal az faluból egy palaczk bort hozattunk.

Die 9. jöttünk be Drinápolyba, az vezér ez nap Muszta-pasába.

Die 10. érkezett az vezér Drinápolyhoz közel, innét alattomban egynehányad magával bejövén az császárhoz.

Die 11. kün volt.

Die 12. jött be nagy pompával Drinápolyba, kimenvén elejében sok urak, kadiák és császár csauzi, csausz pasával együtt. Jövetelének rendi az mint eszembe vehettem, így volt: az pasák renddel egymásután, kiki maga hadaival és czifra udvarával, voltak kilenczen az pasák. Ezek után az vezér daliái, ezek után ugyan az vezér szemén szaracziái, ennél jobb had alig volt köztök, lehetett ez több két ezernél.

Ezek után az császár és vezér főember szolgái, négyen négyen egy rendiben az magok szolgáival. Ezek után az csaszár és vezér csauszi, itt az császár csausz-pasája kimenvén az vezér eleibe megkaftányozák nyusztossal. Ezek után mentek mind kadi kontyos főirástudó emberek, közte ment az réz-effendi is; ezekután az vezér vezetéki, ugymint hét igen szépek, vezetékek után két fő kadi, kik után négy diván-ülő vezérek, ezekután egyedül egy nagy zöld kontyos, ilyen konty több nem volt, talán az mufti lehetett, ezután az fővezér tiszta fehér mentében, igen szép nyuszt vala alatta, pejlovon ül vala, mellette is egy főtörök hasonló mentében, de kontya másféle vala, hadi forma tán mint az vezéré, utána feles muzsikások lévén feles hadak is valának, kik az császár háza előtt nagy rendet állván, bemene az vezér köntös csókolni, holott megkaftányoztatván igen szépen kijöve, lóra ülvén kisérék az sátorba; omnibus computatis lehetett 18 vagy talán 20 ezer had; finis. Itt az pompát nézvén az szorosságban mondá egy török Matocsi uramnak, hogy gyaur, kinek visszamondván csaknem rosszul jára mivel sok török hallá.

Die 14. ment étekfogó Matocsi uram.

Die 16. ment el György Deák uram.

Augustus.

Die 1. Augusti elérkezék az német császár ő felsége követe, kinek nagy pompával elejébe ment az császár csausz pasája, az csauszokkal együtt, solenniter behozák az táboron hozván által, az sátorok között utat csináltak az vezér sátora mellett vivén el, hogy ő is nézhesse, onnét alá az császár házai alatt el, kit az császár is nézett. Volt nyolcz vezetéke igen

szépek, ki német nyereg, ki török, az német nyergek követek voltak; két igen szép hintók és egy lektika, üvegesek, ezekhez lovak hámok elég czifrák, ezeken kivül voltak hat hintók magokéi, lehetett két század magával az követ, kiknek lehetett ötvene vont aranyban, de török foszlán formán voltanak mind, mentéjik mind veres, süvegek is mind megint, 30 kengyelfutói, kiknek is tizenketteje vont aranyban, ezüst alabárdosok, trombitások 4, mind ezüst aranynyal trombitájok. Dob magyar formán kettő, egy lovon, maga az követ igen szép nyuszttal béllett vont aranyban vala, kócsag toll az süvegében. Császártul küldetett igen szép szürke ló alatta, széles szerszám, töltött czafrang; ez igy lőn ez nap.

Die 4 Augusti érkezék követ Páskó Kristóf uram Drinápolyba ajándékokkal, ugymint 8 iromó lóval és 14 solymokkal.

Die 7 Augusti volt szemben az császár főkövete az vezérrel, holott majd kétszázan megkaftányoztattak, maga nyuszttal béllett kaftánynyal. Ez nap hozák Konstantinápolyba az császár házának megégetését, csakhamar azután az körülötte levő városi házaknak.

Die 11 volt szemben az német követ az császárral nagy pompával, mely szép ajándékokkal menvén az császár eleibe, harminczötöd magával kaftányoztatott. Eodem die ment el posta Kovács János uram. Ez nap fizetett az hadaknak az császár, hogy az követ is lássa.

Die 16 Aug. érkezék posta Fogarasi János uram, urunk levelével és kétezer tallérral.

Die 19 vitték ki az császár sátorát.

Die 20 vittem az német császár residensének

urunk levelével együtt ajándékot kész pénzt két ezer tallért, tall. nro 2000.

Die 21. ment az vezér táborostól az császár sátorához.

Die 22 mentünk vala ki az mezőre az császár kiszállását nézni, de elhalada márol, ez nap vezeték el az elefántot, kinek az hátán szép filegoriácska vala, öt hat ember elfért volna benne, az nyakán ülvén egy ember, az ki mestere volt, az társai penig körülötte gyalog, némelyik egy darab fával ütötte ha restelkedett. Ezt az állatot az anyja tiz esztendeig szokta az méhében hordozni etc.

Die 23 Augusti ment ki az császár az sátorába nagy pompával : elsőben elmenvén az hadak, ment utánok az jancsár aga, azután az császár csauszi, s az főember szolgák az magok cselédivel, ezek után az fővezér vezetékje hetet; azok elmenvén, jöttenek az császár vezetéki két renddel, azok voltak 25 ; ezek után voltak az vadászó mesterek, volt 8 pár is mind veresbe öltöztetve, szép mesterséggel teve hátán ülvén mesterével együtt, az kik is mind veres bársonyban voltak. Ezek után jöttek az diván-ülő vezérek, utol az fővezér és mufti ketten. Ezek után az császár előljáró vezetékek 9 vezetékek igen szépek, utánok az császár, ki is hosszu vékony ábrázatu, nagy orru, nem szép s nem is igen fekete, közép ember, vala zöld vont arany nyuszttal béllett suba galléros rajta, barna lovon ülvén, utána jobb keze felől fehér nyuszttal béllett mentében vala az szeretője, szép ifju legény, azután ketten az sziliktár fegyverhordozó s az csuhadár ruháira való gondviselő, ezek után ketten ketten az császár ifjai, kik hetvenöten fogtak lenni, mind kétfelől leereszteti üstökkel, ezekután az többi is, ki szpái ki

micsoda; kik után a császár musikási, zászló öreg volt nyolcz, utána sípos öt vagy hat, trombitás 8, dobos 12, czinczin 2. Ezeken kivül másféle dobosok voltak, négy tevén igen nagyok, két felől leeresztve, ezek alkalmasint bőgnek vala.

Die 24. voltunk szemben az fővezírrel, ki pokol szemmel nézvén bennünket, igen rosszul beszél vala mind határ és adó felől, mindazáltal alkalmas ideig való könyörgését hallgatá az követnek, csakhogy rosszul felele reá, utoljára csak azt mondá: mennj ki az ajtón. Cserményi uramat megkaftányozák; mi is várunk vala de nem adának.

Die 30. Aug. indult az császár Bogár felé. Eodem die mi is Drinápolyból Konstánczinápoly felé, az nap jöttünk Havsza nevü török faluba, mely három mélyföld Drinápolyhoz.

Die 31. Aug. jöttünk Burgasz nevü török faluba, mely öt mélyföld Havszához, általjöttünk egy Baba nevü török falun, holott igen szép mecset vagyon, czifra is mellette.

September.

Die 1. Sept. jöttünk által Karistirán nevü török falun, érkeztünk estvére Csortára. Itt nézegetők az császár leopárdjait. Az nap is öt mélyföldet jöttünk.

Die 2. Sept. jöttünk által Szilivája nevü szép török városon, mely keresztyének idejében igen szép volt és erős, az tenger parton, az nap értünk az tenger mellé, estvére jöttünk hálni egy Pathos nevü görög faluba, az hol igen jó bort ivánk, fejért, ez négy mélyföldnyi ut volt.

Die 3. Sept. jöttünk ebédre Kucsuk Csekmébe, által nagy Csekmén, itt haladók meg az német köve-

tet; estvére be Konstántinápolyba. Az napi utunk volt négy mélyföld.

Die 8. Sept. eljárók követ urammal az Justinianus császár csináltatta templomot, mely különb különbféle márvány kövekből épittetett, vagyon öt külső rézkapuk, vagyon belső nagy két kapuk, egyiknek ezek közül megette vagyon az templom falába oda csinálva az Noe bárkájának deszkájából nagy darab, egy kicsit én is vájtam vala. Vagyon más helyett benne egy oszlop alján, nem tudom micsoda kő, igen szép, sima, fekete szinü zöld, ki mindenkor izzad. Ennek mind oldala, alja, padimentuma, boltása mind különb különb márvány. Eodem die voltunk az oroszlányoknál is, kik közül hárman valának együtt egy házban, különb különb helyen kötve vékony vasláncczal. Vala más helyben egy igen nagy kötelen félig bojtos, az nyaka sebes vala, setét helyen vala ez. Vala egy párducz igen szép más helyen, ennek nyaka, dereka meg vala kötve; vagyon annyi farka mint az oroszlánynak; vala egy hiuz is, de igen lator, item vala egy pézsma macska is, de ez annál is latrabb vala, egy vas kalitkába vala. Ezeken kivül valának farkasok, rókák, melyeket annak idejében mulatságnak okáért az császár előtt szaggattatnak el.

Die 13. Sept. Hivatta vendégségbe az kajmekám az német követet, nagy pompával két hajóval jövén utánok, dob trombita szóval, ágyu lövéssel, mely megtérvén az vendégségből, visszajövőben az maga muzsikási muzsikáltak.

Die 14. érkezék étekfogó Kassai uram elég rosz hirrel, mert Valkót elhányták az váradiak, azt hozá.

Die 17. Sept. menének el Imecs Pál, Thorday

János, Nagy István bejáró és Szöllősi étekfogó uraimék több rabokkal együtt.

Die 18. mentünk alá az jedikula felé sétálni.

Dei 21. Sept. Mentünk sétálni hajón fel az fekete tengerre az bogáron, mely bogárban vagyon négy kővár együtt kettő egymással átalellenben, másutt is kettő hasonlóképen.

Elsőben éri ember bőrvárát, mely vár első csinálmánya az töröknek. Ennek a helyét keritette volt be az török az elmetélt tehénbőrrel, ennek általellenében vagyon más vár, melyet hinak Anadol hiszárnak; ezekben egyikben egyikben lehet husz vagy huszonöt álgyu apróstól, férne el benne talán négy négyszáz ember, ezek lesznek egy-egy kis mélyföldre Konstanczinápolyhoz. Ezen felyül vannak más két várak egymás ellenében, ugyanaz torokban ezek is, az nevek törökül Kavák; ezekben is egy annyi álgyu lehet, ezeken felyül csak közel kiérni az torokból az széles fekete tengerre, kiérkezvén az torokból, bal kéz felől az hegy oldalon egy torony vagyon köből rakva, száz harmincz lejtés az magassága, ezen fenn három lámpás vagyon, kettő kétfelől az teteje mellett vannak csinálva, kinek egyikébe bele férne öt vagy hat ember, az tetejében legnagyobb lámpás, melynek az kereksége 24 kristályból áll, két kristály lehet 3 arasz, az magassága penig öt renddel vagyon az kristály egymáson-felyül, legalább bele férne tiz ember; ez lámpás arra való, hogy éjszaka az setétben messzünnen jövő gályák útjokat erre tudják vezérleni, mely ha éjjel megaluszik, az arra rendeltetett ember gondviseletlensége miatt meg szokott ölettetni. Itt létemben az gondviselő igen vén ember lévén, azt hallottam töle, hogy ezt az tornyot szent Miklós csinál-

tatta volna, kinek most is teste alatt ott fekünnék, melynek nagyobb bizonyságára most is gyertyát égetnek alatt, mely gyertyát alatt elsőben ha meg nem gyujtanák, az felső gyertyák az lámpásban nem éghetnek; mely próbált dolog lévén, ennek előtte való időkben az lámpásban való égés világosságában igen corrumpálódott ez egyszeri dologért, melyért az akkori gondviselőt meg is ölték. Die 22. volt ez. Ehez csak közel az tengerben az kőszikla tetején egy alabástromból csinált oszlop vagyon, mely három darabból áll, vassal foglaltatott, alatt az virágok alatt irás is vala, de az régiség miatt elkopván, nem olvashatám el, sietvén az nevemet két betűvel felírván reá, honnét meredek lévén, igen nehezen jöheték le; viszszajövén, szállánk ki az tengerpartra az császárnak egy igen szép kertéhez, mely már Ázsiának mondatik, de ide nem eresztenek be; alább jövén, jövénk Üsztyűdár nevü török városba, itt egy kicsinyt falatozánk s jövénk az leányvárba, mely az tengerben vagyon, itt is egy igen erős torony vagyon, melyben egy kút is vagyon, de azt mondják csak az eső vizből áll. Innét átaljövén az tengeren az császár lakó házai mellé, itt igen nagy és szép álgyukat látánk, kiváltképen 3 oly volt, hogy egy kissé meghajolván, benne űlhetett ember, az többi is valóban nagyok. Ide csak közel leve egy kapu ki az császár házaitól; az kapu felett oly halcsontokat láttunk, hogy talán csak szélessége az fejének két arasz héjával ha volt, háta gerinczebeli csontok igen nagyok, oldalcsontjai lehettek két-két öl, de még sok eltörött volt bennek. Ide is nem messze egy szép kút, vize jó innya és hideg, mely felől az keresztyének oly hiszemben vannak, hogy esztendőt által egyszer megmosdván benne, hogy

binek (bűnök) az esztendőkiek elmosatattnak. Innét az szállásra jövénk.

October.

Die 2. oct. érkezék az császárné Dautpasa nevü udvarházhoz, egy Kaplan nevü pasa lévén melléje rendeztetve. Elég szép szekérben ül vala, az kerekei is ezüstösek valának, de nem tudom, ha képiró ezüst-e vagy finom féle. Mind elől hától bokon áll vala, csakhogy nem olyan formán, mint az keresztyéneké. Nyolcz fehér ló előtte, festettek.

Die 10. oct. Jövén az császár Dautpasa nevü udvarházához, közel sátorba szállván, nem felettébb sok pompa és sereggel, mivel azon éjjel igen nagy eső esett vala, fehér fakó való az ló, az elefántot is kivitték vala az császár eleében, ki az császár előtt háromszor térdet hajtván, az rajta ülő mester köszönté.

Eodem die csak hamar az pompa után érkezék Inczédi Péter uram urunktól, kitől jöve urunktól Tall. nro 50.

Die 12. oct. jöve be az császár Konstántinápolyba elég pompával, kevés lovas haddal, feles janicsárággal, lehetett 10,000 jancsár. Rend ez volt: elől elmenvén az urak, fő ember szolgák kiki udvarával, jöve utána a jancsár aga, eltakarodván az jancsárság, jövének az vezér csauszi, ezek után az omeriták zöld patyolatosok, ezek után a császár csauszi hét rendben, ezek között viszik az császár négy lófark zászlóját, kik után feles kadiak menvén, jöve utánok az vezér és mufti egymás mellett. Ezek után az császár feles vezetéki, mely vezetékek után viszik az leopárdokat egy-egy tevén, kit aranyos materiába, kit bársonyba öltöztetve, kik után más kiváltképen

való kilencz pajzsos igen szép vezetékek, kik után viszik az alkoránt zölddel bevonva egy tevén, utána más tevén az császár székit, mely is igen szép, azután két nagy ur egymás mellett, kik után az császár; vala pedig veres vont aranyban, nyuszttal béllettben, galléros, közép konty az fejében három toll benne, oldal felé ketteje feláll az tetejével, az első közepen elől alá van szegezve az tetejével, igen szép medáljokban állanak, két felé van aranylánczczal az medálj szegezve, mely is mind gyémánttal rakott, az nap barna lovon ül vala, igen szép kövekkel kirakott szerszám, utána egyedül megyen az sodomitája, ezután mennek ketten az fegyverhordozó és csuhadár, az fegyverhordozó jobb kéz felől, mely oly kardot viszen utána kövekkel rakottat, kinek mását soha sem láttam, ezek után ketten-ketten egymás mellett az egész császár udvara, kik is inkább mind fejedelmi szerszámban vannak, 12 zászlót visznek utána feles muzsikások szpaiság is egyéb hadak is vannak utol kisérők etc.

Die 16. oct. érkezett étekfogó Nagy Ferencz uram, addig mig palotán az vezér tihájánál voltunk.

Die 26. oct. mentek el Inczédi és Kassai uramék császár és vezér levelével.

Die 29. oct. érkezék urunknak egy Sipos nevü czimeres postája.

Die 30. oct. szentelék fel az császár anyja csináltatta uj mecsetet, császár ott létével nagy pompával.

Die 31. oct. ment el az felyülirt Sipos nevü posta.

November.

Die 1. voltam az német császár residensénél, ki-

nek az Ali pasa hitlevelének (melyet Várad feladásakor adott) páriáját vivén, azt mondá : még Lándor-Fejérvárott tudtam én az vezérnek erre való válaszát, az erdélyieknek nem is kellett volna megengedniek, hogy az törökök az Ali pasa hiti ellen annyira terjedhessenek, de ugy halljuk, Apafi uram igen lágyan viseli magát, kit az török látván, elébb-elébb viszi dolgát; ugy hiszem, ha néha erdélyi uraimék a holdoltató törökök ellen keményebben viselnék magokat, az vezér ezért nem igen ellenkeznék. Hogy penig mi most az törökkel Erdély felett villongjunk, ezt nem cselekedhetjük; mind azon által szép szavainkkal azon leszünk, hogy itt létünkig mind az erdélyi s mind az magyarországi nehézségeket nyugodalomban hagyjuk; de elébb kellett volna erdélyi uraiméknek felserkenni, mivel én csak magamtul ezt egy Erdélyrül irt articulust is alig tudtam az vezérrel inseráltatni, nem akarván, hogy Erdélyt semmi részből az békesség csinálásban illeszszük, az időben penig erdélyi uraimék csak hallgattak. Azonban ezt mondá, ugy hallom Rákóczy Ferencz Erdélyben levő jószágait kérette; én mondám, semmit ngs uram benne nem tudok; kérdé, hát micsoda várakba vitt az fejedelem praesidiumot; mondám, ngs uram az mely vármegyéket az török sok időktől fogva Váradhoz akart foglalni, ezen vármegyékben vannak egynéhány puszta kastélyok, kik közül való Somlyó is, ki Báthorynéé volt, ezekben küldött az fejedelem ő nga embert, hogy az török ebbeli régi gonosz szándékát végire ne vihesse, azok közül némelyikében maradó szándéka lévén az töröknek. Erre azt mondá, hinc video aliquam lucem; az mely mondásábul azt értem, hogy az fejedelem csak azért küldött ez helyekbe praesidiumot, hogy Rákó-

czy Ferencz inkább el ne foglalhassa, nem hogy az erdélyi jószáginak megadásában igyekeznék. Mind ezek után azt mondá: mi megigért jó akaratunkat annak idejében az törekedésben meg nem vonjuk ugyan, de hogy keménykedésünkkel mind nektek s mind magunknak kárt tegyünk, azt nem cselekedjük, egyébiránt az mennyiben lehet, könnyebbitőtek lenni igyekezünk.

Ezen residens 16 esztendeig volt ezen az portán császár ő felsége personalisa, kinek neve Simon Réningén gróf.

Die 3. nov. confirmáltaték az moldvai Duka vajdasága, kit illendő pompával felvitetvén az császár, nyuszttal béllett galléros kaftánt adának reája, az fejébe csorbacsinak *) való iszkofiómos süveget, melyben is nagy legyező forma toll ahoz illendő, talán kaftányozták tized magával, lovat is szerszámostól igen szépet töltött iszkofiómos czafrangot.

Die 9. nov. ment el az moldvai Duka vajda.

Die 10. ment fel az német követ bucsuzni az császárhoz, holott megvendégeltetvén vékonyan, igen szép galléros nyuszttal béllett kaftányt adának reája el is bucsuzék kevés keresztyének hasznára.

Die 18. vendéglette meg az vezér az követet, holott is nyusztos kaftánynyal megkaftányoztatott mind maga s mind az residens.

Die 23. hivatá fel az vezér kapitihája uramat, én is elmenvén, midőn az vezér előtt állanánk, ez szókat mondá: hol ebek az adó; mi az váradi basát okozván az késedelemben, ő arra az váradi basa cselekedetére semmit sem felele, azt mondá: eredj eb, ird meg az

*) Csorbadzsi = janosár kapitány.

fejedelemnek, hogy tudtára legyen, hogy bizony hadak mennek reá, elpusztitván az országot, magát mint az ebet nyakon kötve hozzák hatalmas császár eleibe, megválik akkor, melyik lyukba buván, marad meg, ezzel ki ingata elöle.

December.

Die . . D. érkezék Fogarasi János uram.

Die 26. ment el idem posta.

Anno 1666.

Januarius.

Die 1. érkezék György Deák uram.

Die 8. volt szemben az francziai király követe az vezérrel, holott az vezérnek nem szintén szája szerént való beszédekért, negyed napig tartóztatásban volt.

Die 12. elereszteték alkalmas pompával, szállására kisértetvén.

Eodem die expediálá követ uram Nagy Péter nevü szolgáját Erdélybe.

Eodem die ebéd felett létünkkor érkezék az adó jövetelének hirével ugyan az ő kglme szolgája Szegedi András uram.

Die 20. érkezék el az adóval Boldogfalvi Mihály uram, melynek eleiben mi is kimenénk tizenhét csauszszal, megegyesülvén az mezőn, bejövénk ugyan azon nap. Volt az adó mellé rendeltetett vice ember étekfogó Gonda Sándor uram; item voltak bejárók is Bónis Ferencz magyarországi és Mihácz Ferencz háromszéki látók-hallók, elég fösvények.

Die 21. kezéhez vevé követ Páskó Kristóf uram az adót Boldogfalvi urtól, ugy mint hatvan ezer tallért, tall. 60,000.

Eodem die kezéhez vevé Kopasz János étekfogó és Kovács János posta uraiméktul is az az húszezeret, tall. 20,000, melyet az szekerekkel együtt el nem indithatván, lóterehben ő kglmétől küldötte urunk utánok.

Die 25. mentek el az szekerek feles rabokkal.

Februarius.

Die 2. ment el Boldogfalvi Mihály uram, kivel Páskó uramnak némi controversiái lévén, császárral való szembelétel nélkül kellett vissza menni.

Eodem die löttünk szemben az császárral, az francziai követtel, egyszersmind az szekereket is az adóval együtt magunkkal, az ajándékkal rendet állván az császár rostélyos tornya előtt, honnét midőn megnézegetné az ajándékot, elvevén és leültetvén, ennünk adának, az jancsárságnak azután elkezdvén az fizetést renddel-renddel zászlónként, kinek végezeti után ételeket hozának, holott az vezér enni adván az követeknek, magával évén egy asztalnál az francziai követ, az mi követünk penig az kapitány pasával csak közel, ugyan ott azon házban, minekutána öttek volna, kihozák az követeket kaftányozni, megkaftányozák az francziát, s talán 15 vagy 16 magával magát nem nyuszttal béllettel. Minket is megkaftányozának hatan, noha tizenkettő lött volna szokás, de igy levén rendbe állánk, az vezér bement az császárhoz, ki után egy kis vártatva behivák az francziai követet harmad negyed magával, ki kijövén az mi követünket is behivák csak az kapitihával, onnét kijövén, haza jövénk az szállásra.

Die 3. et die 4. jártunk az divánülő vezérekhez, kiknek két-két pohárral együtt két-kétszáz tallért vit-

tünk, kiválasztván kettejét az kapitán pasát és tefterdár pasát, mert az kapitán pasának vittünk ötszázat, az tefterdárnak 3 százat, mivel igen kedves emberek az vezér előtt; ezeknek kettejénél, ugymint Szulimán pasánál és tefterdárnál voltam tolmács, az tefterdár kaftánt is ada.

Die 6. mentek el Kopasz János uram, Gonda Sándor, Bónis Ferencz, Mihácz Ferencz bejárók, Kovács István uram étekfogó és Fogarasi János uram régi posta, egynehány rabokkal elég félelemmel.

Die 9. vivénk Panajoth uramnak száz tallért, kit fél kedvvel elvévén, ott hallók elsőben az Szamos aránt való elméjeket az törököknek.

Die 13. érkezék Sturzai György nevü étekfogó.

Die 15. menének el Brankovics György uram és azon étekfogó, Paskó uram ő kglme Berényi János nevő szolgája mátkájával Kozák Jánosnéval együtt, melynek én adtam levelét.

Martius.

Die 12. ment el portai posta Kovács János uram egynehány rabokkal.

Die 13. hozák ki az lófark zászlót az kapukban mind az csaszárnál s mind az vezérnél.

Octava praesentis kezdetett ez esztendőben az törökök böjti.

Die 27. vitték ki az sátorokat az mezőre közép pompával, kikkel az vezér tihája szokott kimenni.

Die 29. ment ki az ordi, mely annyit teszen, mint tábor piacza, az sátorokhoz, itt mindenféle mesteremberek külön-külön az ő seregekkel, pompával s dobszóval és egyébféle muzsika szóval az császár filegoriája előtt elmenvén, mindenféle mesterember az ő

mestersége szerént való dolgokat ott megszokta mutatni, külön-külön mindenik sereg megállván, az császárt meg is szokta áldani; onnét elmenvén Sztarcbol efendi nevü urnak az házához mennek, holott prédát vetvén mind azokban valamit kiki szokott, az ő mestersége szerént szokott vinni; onnét aztán kimégyen az ki táborra való, az ki penig honmaradó, haza oszolnak. Azon az napon zsidónak, görögnek minden névvel nevezendő nemzetségnek, még az czigánynak is estig szabad zöldben járni és kontyot viselni. Legelől szokták vinni az kenyeret az kenyérsütők, kalácsot és egyebet, utána mindjárt az hust az mészárosok, ezek után mindenféle mesterek, az mely mesterek kevesen szoktak lenni, 3-, 4-féle is egybe áll; utól viszik s mennek az szántók-vetők, legutól szalmát visznek, azután semmi sincs.

Aprilis.

1. Ment ki az császár Konstantinápolyból 30 vagy 40 közönséges lövőszerszámokkal Dautpasához táborba.

6. Volt bajrámok az törököknek, érkezett Fogarasi János uram, ki hozá hirül, hogy Alsó János uram jő az kapitihaságra.

7. Indult az tatár kham ki Konstantinápolyból is, gályával az fekete tengeren.

12. Indult el az császár és vezér az hadakkal együtt Dautpasától Drinápolyba.

17. Expediáltatott Fogarasi János uram portai posta Konstantinápolybul.

22. Indult 18 lapátos gálya az fehér tengerre, nagy lövésekkel indulván.

26. Indultunk Páskó urammal ki Konstantiná-

polyból Drinápoly felé, ez nap hálni mentünk Bujuk Csekmecsire. Eodem die szállott az császár az vezérrel együtt táborba Drinápolyba mezőre az Tuncza vize mellett az Szolák nevü csurgón alól.

27. Háltunk Szilicsien.

28. Háltunk Csorkán.

29. Háltunk Burgastban.

30. Háltunk Havszához közel egy török falucskában.

Majus.

1. Érkeztünk Drinápolyba.

3. Mentünk ki az táborba és solicitáltunk választ az tihája által Paskó uramnak.

6. Jött be a császár Drinápolyba a mezőről nagy pompával.

7. Érkezett uj kapitihája Alsó János uram.

9. Praesentáltatott uj kapitihája uram az tihajának Páskó uram által, és adtunk egy aranyos kupát is, kit akkor nem látván, azután igen haragudt kevés voltáért.

10. Kaftányozta meg az császár az vezért az hadakozásra, két szál kócsagtollakkal is koronázván, mely oldal felé szokott két felől állani.

11. Praesentáltuk uj kapitihája uramat az fővezérnek az órával együtt, holott én tolmácsoltam, két szelindeket is adánk.

14. Kaftányoztatott meg az Alexander vajda fia Iliaskó moldvai vajdaságra az táboron Demerdesnél.

15. Indult az vezér az táborral az hadakozásra az tenger felé és nekünk is Páskó urammal el kellett mennünk válaszadásig véle; ez nap háltunk Impurgast nevü falunál.

16. Mentünk Demetoka nevü várhoz, mely igen erős hely kősziklán áll, viz alatta.

Ez nap későn estve lönk szemben az vezérrel, holott elsetétedvén, igen beteg válaszszal bocsáta.

17. Viszszajövénk onnan Drinápolyba; az vezér penig az tenger felé méne Kándia ellen, mely az velenczéseké.

Eodem die ott kelle maradni Alsó uramnak egy vagy két hálásig az falukrul való tefterért.

21. Visszajöve Alsó uram az tefter nélkül, mivel nem érkeztek az irásra.

24. Mentek el Drinápolyból Páskó és Csermény Mihály uramék, én is elkisérém Cserményi urama egy darabig.

Junius.

13. Ugy mint pünkösd napján esett az törökök bajrámja is.

14. Ment el Dobrin az vezértöl adatott tefterrel -

Pünkösd hetiben érkezék az moldvai mazullá töt Duka vajda Drinápolyba, kit portára eresztének a maga házához lakni, ki Laszálé volt.

Die 20. kaftányozák expediálván az uj vajdát Iliaskót az Alexander fiát galléros kaftánynyal és seprütollal, kinek alája császár szerszámos lovát hoztak, tiz vagy tizenkettöd magával kaftányozták.

Julius.

1. Ment el Drinápolyból alkalmas pompával Iliaskó uj vajda, lehetett ötszázad magával, országbeli boérok is vele lévén, öt vezetékkel, aranyos paizsosok, párduczbörösök, hat kengyelfutói, pánczélos ifjai, maga nyuszttal béllett veres bársony subában török

dobosi, trombitási, síposi, czinczinási, két lófark, 4 vagy 5 zászló.

26. Érkezék Fogarasi János portai posta, kivel is jöve urunktól költségemre 50 tallér, id est tall. 50.

NB. ez előtt való héten tevék kedd napon az csausz pasát divánülő vezérnek.

Augustus.

6. Méne el Fogarasi János uram vissza.

September.

16. Hozák császárhoz azt az zsidót, kit ők zsidó királynak lenni hirdettek, kit midőn az császár eleiben vittek volna, el lévén rendelve megölettetése, törökké lett, kinek az császár is megkegyelmezvén, kapucsi pasává tette.

20. Hivatván az kajmekám, az adó felől tudakozék, kinek biztatást adánk az szokott időre való bejövettel, ki azt felelé, ha ez esztendőben az adó annak idejében készen nem találtatik, az budai vezér megindittatván, megváltozik az fejedelemség.

23. Méne el Alió uram ő kglme szolgája postán, Szilágyi az feljül megirt dolog végett.

24. Méne Erdély felé az császár kapucsi pasája Oszmán aga ez adóért.

October.

12. Érkezék urunk étekfogója Székely István uram, Székely Mózes uram öcscse.

19. Érkezék Kovács János uram portai posta, ki is hoza urunktól száz tallérokat.

25. Expediáltaték császár parancsolatjával Ahmed aga nevü kapucsi pasa az váradi és jenei pasákhoz, az tefteren kivül valók, az kik lesznek az faluk közül az szélben, hogy ne háborgattassanak.

Eodem die expediálók vissza megnevezett étekfogót és pópát, kikkel is menének ki, megszabadulván Vitéz Gábor uram, Mihácz Mihály uram és Katonai István uram.

November.

Érkezék Palády, Baló uram ő kglme szolgája, ki is az adónak az havason innen való létét hozá.

December.

1. Érkezék Török Demeter uram portai posta, ki ez nap az adónak beérkezését hozá.

Eodem érkezék be követ uram ő kglme. Ő kglmével együtt az debreczeniek is, ugy mint Pataki uram, és más egy emberséges ember is, kik dolgokat elébb végbe vivén, követ urnál elébb kimenének.

Kedden követ ur az császárral szemben lévén, megvendégelék csak magát, megkaftányozának bennünket heten.

Kölcsön kértünk öt ezer tallért ezer tallér interesre, kit is nehezen találhattunk, nem lévén egészen az adó.

Ezt hozák meg Szöllősi uram és Fogarasi János.

Anno 1667.

Januárius.

Érkezék Inczédy Péter uram 3 ezer tallérral, mivégre, ő kglme tudja, kit mind azon által vissza vün követ uram. *)

20. vagy 19. volt szemben az követ az kajme-

*) Ő volt az első, ki a magyarországi elégületlenek ügyében szót emelt a porta előtt.

kámmal, holott császár és magától levelet adván békével bocsátá.

22. Volt szemben az genevai követ az császárral vasárnapon.

27. Ment ki követ Baló László uram ő kglme Drinápolyból.

Eodem érkezék uj kapitihája Dávid János uram ő kglme portai posta Kovács János urammal.

Februarius.

3. Ment el Drinápolyból Alsó János kapitihája uram haza felé.

10. Ment el Kovács János uram portai posta, Vitéz Gábor uram szolgájával Kovács Jánossal.

Martius.

Aprilis.

20 érkezék Baló László uram ő kglme, az fővezérhez Krétába lévén utja ő kglmének.

25 indula el innét Drinápolyból az megemlitett hely felé.

Ez hónapnak elején ment be az ur Zolyomi uram ő nga Váradra, ki is :

30 ide Drinápolyba az császárhoz érkezék 18 maga szolgáival és hét vagy nyolcz végbeli törökökkel, kiknek fejek az váradi olajbék volt, egy csausz menvén ki eleiben az kajmekám részéről : két vezetékje lévén, maga feketében, kozák süveg az fejében.

Majus.

1. Volt szemben az ur Zolyomi uram az kajmekámmal, nem az szokás szerént való szálláson, hanem az vezér kertiben, hová vendégségben ment volt, az mufti is ott lévén az szembenlételben.

7. Érkezék Fogarasi János uram, ki is hozá hirül Nemes János uramnak solemniter való expediáltatását.

10. Bocsáttaték vissza ugyan ezen posta urunkhoz igen sietve.

Érkezének debreczeni Pataki Albert és Szappanos István uraimék holmi város dolgai végett, kik is dolgok végezvén 25. praesentis visszaindulának.

20. praesentis öltözött ki Zolyomi uram ő nga az feketéből. *)

(1668.)

Majus.

Junius.

Julius.

26 indult Székely László uram reggel haza.

Eodem érkezék az ur Zolyomi uram estve felé, kik is az házhoz akarván az erdélyi házhoz szállani, nem annualék.

Ez holnaptól fogva az esztendő végéig eléggé foglalatoskodván, kglmes uram parancsolatjából holmi titkos dolgokban, melyben mivel Istentől nem kérdettünk volt tanácsot, frustráltattunk. Ez dologban való fáradozásom alatt igérnek vala ő ngok mindent, talám arany hegyeket is.

Anno 1669.

Die 1. januarii indultam ki Konstantinápolyból haza Erdély felé, noha nem szintén kedvem szerént, mivel tovább lakásra és tanulásra való szándékkal voltam, de még is a feljebb említett titkos dolog foly-

*) Ezentul több mint egy lapnyi tér üresen maradt.

ván, annak alkalmatosságával egyszersmind öt jobb jobb szolgáinak is kelletvén velem eljönni Zólyominak; elmaradásommal nem mertem a dolgot akadályoztatni, tartván a fejedelem haragjától. És mivel igen nagy sárunk volt egész Konstantinápolytól fogva házáig, egy egész holnapra érkeztünk Fejérvárra urunkhoz. Ha Zólyomi utánunk küldött volna Konstantinápolyból, minket bizony mind nyakon kötve vittek volna vissza rabságra a nagy sár miá. Fejérvárra érkezvén, urunk ő nga egy Daróczi György nevü secretáriusát Zólyominak főember szolgává, egy Apáti Sámuel nevü asztalnokját étekfogóvá, más két Diószegi és Somogyi nevü szolgáit is asszonyunk étekfogóivá; az ötödik egy Gáspár nevü kovácsa volt hunyadi jószágából, ezt urunk nekem adá.

Februárius.

Reménség alatt udvarnál tekergettem. *)

Martius.

3. Conventiót irának Fehérvárott:
Kész pénzt százhuszonöt forintot: id ect fl. 125.
Nyolcz sing granátot.
Béllésre tizenöt forintot, fl. 15.
Abrakra tizenhatot, fl. 16.
Tizenkét közczipó.
Két fehér czipó.
Hat font hust.
Két ejtel bort.
Négy lovamra szénát.

Aprilis.

Fogarasban voltunk. Sok sompordálásomra adá-

*) Azaz, dologtalanul töltötte idejét.

nak az kamuti jószágban Magyar Herepén tíz emberből álló jószágot, ki is Miklós Mihályné-é, ma is veszekedünk érette, ezt is a mig kaphatám, majd költöttem ajándékozásban annyit, a menyit érne.

Május.
Junius.
Julius.
Augustus.
September.
October.

26. expediálának Kandiában az fővezérhez követségben az magyarországiak dolgok felől *) négy ezer tallérral, kit oda hagyék semmiért. Mely utamban Szófia és Thessalonia felé menvén, Feketevárosig, melyet Nigropontenak keresztyénül, törökül Egribeznek hínak, szárazon mentem. Ott láttam (mivel ott laktam, mig hajót kaphattam) tengeren malmot, melyet a zaj reggeltől fogva délig napkelet felől, déltől fogva estig napnyugot felől, ismét estve megfordulván éjfélig napkelet felől, éjféltől fogva reggelig ismét napnyugot felől hajtott, egy nap s egy éjszaka négyszer fordulván meg.

November.

Érkeztem az közepe felé ez holnapnak ebbe az Feketevárosba, onnét megindulván, tizenhat nap vizen mentünk.

December.

1. érkeztünk be Kándiában, melyet volt már másfél hónapja, hogy megvett volt a török, feladván a benne valók, mivel nem volt elég praesidium benne. A hely nagy, mint másfél Szeben lehet akkora, bás-

*) L. Okmánytár IX. X. számait.

tyái három rendben vannak, az árkon kivül valók csuda formában, a föld szinénél alább csipkésen voltak mesterséges csinálmányuak; ezenkivül a hol mezőt gondolt volna ember látni, a föld alja majd két arasznyi puskalövésnyire mind porral volt megrakva, még penig három renddel egymás hátán, a mely miatt sok török veszett, ugyan több mint a lövés miatt. Ezeken az bástyákon belől az árka volt, széles ugyan, de nem szélesebb az fogarasi ároknál, de mélyebb száraz árka van, ezeken belől vannak már a regularis derék bástyák, kihhez hasonlókat csinálmányban soha sem láttam; nagyok és magasak, rettenetes vastagok, csoda-kőből béllettek, mert nem omlott, hanem csak belé ment a golyóbis; ezekről oltalmazták a vár árkán kívül való alacsony bástya alatt. Ezek között oly volt egy, hogy bizony könyebb volna Fogarast megvenni, hogysem ez egy bástyát, fehér bástyának híják, ezen nem is esett lövés, mivel értésére esett a törököknek, micsoda készülettel van. Ezek körül a regularis bástyák körül vettek meg egyet, ott ment be a török, porral hányatván fel, mely bástya volt a tengerparton, a hol félni sem tudtak, Velencze felől való részen, mivel egy olasz szökött volt ki, s az mondotta meg a vezérnek, hol víjja, mely olaszt halálra tartottak benn, másnap meg akarták ölni; éjjel elszöktették ki törökök közé, ez miatt veszett Kandia. Ember benne semmi sem maradt egy zsidónál egyéb, ez is lopva egy lyukban maradt meg, annál is inkább semmi egyetmás, mindent elvittek belőle. NB. maradt volt ugyan ezer akó peszmét *), kit Panajotnak az főtolmácsnak ajándékozott az vezér. Álgyu elegyestül maradt több három száznál, vittek el többet hétszáznál. A mely bástyát meg-

*) Azaz, kétszersült.

vettek volt a törökök, Veresbástyának hijják. A pasák közül senki el nem esett, hanem egyéb közrend mind lovas, kiváltképen gyalogság igen sok, száma nélkül. Öt felől vitták. Vagyon egy torony nevü bástyája, mely a tengerbe be van csinálva, rakáson, töltésen mennek belé, ez is erősebb Fogarasnál; tovább lötték fél esztendőnél, még sem vehették volna meg, ha a várat fel nem adják; . . . . . portust inkább oltalmazta, mint a várat. Ezeken a regularis bástyákon kivül voltanak ismét harmadik rendbeli bástyák, az leirtaknál mind magasabbak, ugy, hogy mindkét rendbelieket ezeken kivül oltalmazhatták; ilyen volt minden két regularis bástya között egy-egy s ezek mellett mindenütt egy-egy czejtház. Ezeken belül volt már a város, temploma annyi, hogy egy városban annyit nem láttam, az nagyjait az császár és vezér csináltatta s más ugy rendelé mecsetnek; portusa kicsiny van, hatvan hetven gálya nehezen fér el benne. Kivül hozzá egy álgyulövésnyire csináltak volt a törökök egy földvárat, melyet neveztek volt Madie várnak, azaz bosszu üző vár, ebből obsideáltak volt lente, de ez nem sok ártására volt. Megvévén az török Kándiát, amazt elhánytatá. Én benn voltam szálláson az várban az Panajot házánál, melyet vett volt hétszáz talléron egy templommal együtt holmi görög papok számára. Hat hétig voltam ott két szolgával és két postával, Paládi Györgygyel és Boér Istvánnal.

Anno 1670.

Januarius.

18. indultunk . . . *)

*) Az itinerarium itt megszakad. De alatta kischbik fiának, melnek következő jegyzése áll: „ezentul több utazását nem talál-

Az méltóságos erdélyi fejedelemtöl Apafi Mihály uramtól ő ngától nekem adattatott költségemnek rendi.

Anno 1663.

Die 7. maji elindulásunkkor Szebenben adtanak az perceptorok tall. nro 40.

Die 5. juli az adóból megmaradott pénzből Eszéken adtanak Daczó uramék szeges tallérokat nro 10.

Item akkori táborozásomra adtanak egy lovat, melyet adtam el tall. nro 8.

Die 14. novemb. adott urunk Pesten aranyakat nro 15, facit tall. nro 30. Summa tall. 88.

---

hatom apám uramnak, hanem az holott calculálta szolgálatjának rendit, in folio van irva, két részben is, ezért ezeket is oda kell inmisceálni azok köziben. Sig. Fogaras 15. Apr. A. 1721."

S ugyancsak tőle a következő lapon. „Anno 1718. die 4. Martii Isten tetszéséből és elvégzett decretumából meghalván atyám uram ő kglme, látom és tudom, hogy az nemes ország törvénye szerént, az nagyobbik atyafit illeti az levelek conservatiója, köztünk is nagyobb atyafi lévén Rozsnyai András bátyám uram, tudván, hogy az ő kglme gondviselése alá szállanak minden atyám uram ő kglmétől maradott akárminemü literale instrumentumaink (jól lehet én az ő kglme lelkiben nem kételkedem, kitől Isten oltalmoszon) mindazonáltal tetszett minden leveleinknek igaz regestromát ide feljegyeznem, melynek seriese sequenti modo sequitur; mely registratio volt eodem anno 15. Martii in Fogaras per me

Samuelem Rozsnyai m. p.

Következik Rozsnyai Dávid levéltárának laistroma, mely csak egyszerü czímeket foglalja magában, a levelek tárgyát alig egy pár szóval érinti, s jószágok vagy tárgyak szerént van osztályozva. Családi vagyonra vonatkozó dolgok.

Anno 1664.

Die 14. Febr. hozott hopmester uram Nándor-Fehérvárra aranyakat nro 15, facit talléros nro 30.

Die 11. Juli Lándor-Fehérvárra timonyul hozának tall. nro 50.

Die 30. Decemb. otthon létemben Kolozsvárott hopmester uram asztalánál ültemben hozának timonul tall. nro 100. Summa tall. 180.

Anno 1665.

Die 13. Maji hozott uj kapitihája Cserményi Mihály uram Lándor-Fehérvárra urunktól tall. nro 50.

Die 10. Octobris hozott Inczédi Péter uram Konstantinápolyba urunktól tall. imp. 50.

Summa tall. 100.

Anno 1666.

Die 20. Januarii hozott Gonda Sándor uram Konstantinápolyba asszonyunktól igen szép öt aranyat tall. 10.

Die 1. Febr. érkezék étekfogó Kovács István és posta Fogarasi János uram, ki által jöve urunktul száz tallér, id est tall. 100.

Die Augusti maradott holmi vásárlástól Alsó uramnál 7 arany, kit is nekem conferált urunk levelében.

Hozott Kovács János uram portai posta ötven aranyakat 19. octobris.

Anno 1667.

Januarius.

Ország vagy inkább urunk pénze lévén követ Baló László uramnál ő kglménél maradék, adott belőle hatvan tallérokat, tall. 60.

Februarius.

Martius.

Aprilis.

20. Érkezék Baló László uram ő kglme, Krétában az fővezérhez lévén expediáltatva, mely ő kglme útjának alkalmatosságával is küldetett urunktól száz tallér költségemre, id est tall. nro 100.

Die octobris külde az mi kglms urunk ő nga két esztendeig való tanulásomra tall. imp. 500 portai posta Kovács János uram által Drinápolyba.

Anno 1668.

12. Septembris küldte az mi kglmes urunk ő nga Paládi György nevü posta által Konstantinápolyba aureos százat, id est 100.

CLASSIFIED

III.

ÖNÉLETRAJZ

1663 és 1669—1673-ról.

Incipere et perficere a Deo est.

Caritas non ea solum quae sua, sed et quae proximorum sunt quaerit.

Conceptio humana nihil aliud est quam: nasci miseria, vivere poena, mori angustia.

Isten segedelméből ez könyvet kezdettem el írni Konstanczinápolyban az erdélyi háznál 1667. esztendőben, Mindszent havának 11-ik napján.

Le akarván irnom török deákságomnak alkalmatosságával való bujdosásimat, s azokban bokros nyomoruságimat, sokszor emberi elme szerént utolsó végemhez közelítő (országos és fejedelmi dolgokban) mind szárazon és tengereken végben vitt bajos és koczkás szolgálatimat, a mennyiben reconcipialhattam. Melyre az Isten segéljen. Amen.

A)

Isten rendeléséből török deákságomnak meggondolója első kimondója volt tiszteletes Kolosvári Turkevics Csepregi Mihály; Segesvárott lévén kglms urunk Apafi Mihály ő nga Kucsuk Mehemed nevü

pasával in anno 1663 mense aprili; én is oda mentem vala kétfelé tekinteni, de azonban oly reménységgel, hogy talán az új és szük udvarban valami szolgálatra én is beférkezhetem; de támaszom, kinek csak kijelenthetném is akaratomat, nem lévén, ott tekergésem alatt szerencsémre találék megirt Csepregi uramra, és megjelentém neki, mi szándékkal volnék.

Ki mikor dolgom felöl magában gondolkodott volna, nem sok idö mulva mondá: édes öcsém az sógorodért, püspök Veresmarthy Gáspár uramért, oly rendet javallanék szolgálatodban, melyet jövendöben is köszönhetnél meg, azért én így gondolkodtam: mivel nagy fogyatkozását látom a fejedelemnek török deák nélkül, ha ennek tanulásához kedved lészen, jó akaróimmal együtt ö ngának megemlítjük, és azon leszek, végben menjen elküldettetésed. Itt nekem sok és bö declaratióval javalván szegény ezt az kenyeret, kézbe adással reá igérem magamat.

Itt ö Gilányi Gergely urammal közölvén a dolgot, ki is az fejedelem egy testvérnénjét tartja vala feleségül, az is engem hivata, és mivel az sógoromnak, püspök Veresmarthy Gáspár uramnak, kedves komja vala, velem sokat beszélgete és több hosszas, javalló declaratiói között, régi török deák Majtini András kedves komjának tisztességes rendit s török deákságával való megvelözését inculcálván elmémben, annál inkább inclinálék, és ujabban is ö kglmének is kezet adván, igéretet tök.

Itt ö kglme Gilányi uram az fejedelemhez bemenvén, jó alkalmatossággal és rendes expositióval intimalta urunknak, hogy tanítatna török deákot, mivel nem csak káros, sőt szemérem is volna a jövö török leveleket, mindenkor idegen országba küldeni fordí-

tásért, mások tudván elébb az ő nga dolgait, mint maga. Mely rendes ratiónak a fejedelem cédálván, itt Gilányi uram ő nagysága előtt megnevezett és javallott; és parancsolák, hogy adjak be egy kis irást, hadd lássák kezemirását, mi aránt van.

Itt a fejedelem igéretet tött, hogy beküld, csak hogy kezest kiván, ki vállaljon magára oly kezességet, hogy törökké nem leszek, ő ngokat igazán szolgálom. Mely választ Gilányi uram nekem meghozván, ugyan maga javallá, hogy haladék nélkül írjak püspök uramnak, és az ő kglme kezessége elég lészen. Itt én nem sokáig temporizálék, mert az adó induló félben vala és azzal kell vala járnom, hanem igen sietve haza menék Vásárhelyre, és onnét embert készítvén, igen szép reménkedő levelet írék püspök sógor uramnak, hogy érettem ez aránt vállaljon kezességet fel, és arról való levelét igen sietve küldje kezembe, mehessek udvarhoz véle, ne fogyjak ki időmből. Melyet ő kglme mint igaz atyámfia megcselekedvén, udvarhoz menék, mellettem írt rendes levelekkel együtt, és így az egész dolog véghez menvén, engemet erősen megesketének.

Itt már bizonyos lévén a dologban, végső készületre ismét haza rugaszkodám Vásárhelyre, és circa 28. Apr. megindulván Vásárhelyről, ismét udvarhoz menék költség sollicitálni, de ő ngok is sokat költvén az benn levő törökök miá, magok tárházukból de praesenti pénzt nem adhatának, hanem commitálá ő nga az akkori praefectusra, Vizaknay Péter deák uramra, hogy száz tallért adjanak nekem is, és az másik török deáknak is Brankovics György deák uramnak, mivel akkor kettőnket küldének be tanulni.

Elindulánk azért udvartul az fökövettel Daczó

János urammal Szeben felé, mivel akkor oda gyüjtötték vala az adót, a minek szerét tehették vala, hova is elérkezék az akkori leendő kapitiha Jankó Péter uram, és Szebenben egynehány napokig mulatván, in mense majo kiindulánk Vaskapu felé. De nekünk csak névvel török deákoknak a pénznek szűk volta miatt negyven-negyven talléroknál többet nem adának, ennek is egy részét az utban (mivel mindkettőnk az én turbámban töttük vala) ellopák a követ kisérő székelyei, eleget kérők ngyan, hogy kerestesse elő, de mint afféle székely, a mint tartnak vala, csak ugy is adák elő, mert elnyelé.

Leérkezénk azért az pénzzel ugy mint negyven ezer tallérral Hunyad vármegyébe, és nagy bajjal az Sztrigyvizén által költözvén, mi az Vaskapu felé, az háló helyre utunkat continuálók az szekerekkel, követ uram penig egynehányad magával a sógorához Kendefi Miklós uramhoz Boldogfalvára méne vendégségben, honnét másnap ő kglmek is utánunk jövén, igen szép meleg kalácsokat hozának az utra.

Onnét által kelénk az Vaskapun az adóval, Hunyad vármegyei uraim felesen kisérvén bennünket az határig, holott készen várván bennünket az kárásebesi bég Topuz aga, becsülettel köszöntvén, excipiála bennünket; innét a Hunyad vármegyeiek visszamenvén, a törökök bekisérének Kárásebesben, ott hálánk.

Másnap megindulván, menénk hálni Lugosban.

Lugosból harmad napra menénk Tömösvárra, holott vala Ali pasa azzal az táborral, melylyel Erdélyben volt, mikor urunkat fejedelemmé tötte vala az marosvásárhelyi és nyárádtői síkon.

Tömösvárra bemenvén Haller Gábor uramat ő

ngát ott találók, mivel az előtt egynehány holnapokkal *) az ország és fejedelem Ali pasához küldték volt követségben, kinek is igen tisztességes praebendája, napjában másfél ezer oszpora jár vala, de végre praebendájával együtt kglmének élete is elfogya.

Ugyanott Tömösvárott az megírt urral találtuk vala Baló László uramat és Pünkösdi Györgyöt is, mivel egyszer is, másszor is ő kglmek is az megnevezett urhoz küldetvén, adhaerens követek valának. Ezen esztendőben indulván az fővezér Küprülli Ahmed pasa az német ellen, mig ő az portárul Nándor-Fehérvárra érkezék, mi addig Tömösvárott mulatánk, de Ali pasa nagy haraggal megparancsolá Daczó uramnak, hogy az hátramaradt részeért az adónak mindjárt elküldjön, beérkezzék addig véle, mig az fővezér Nándor-Fehérvárra érkezik, egyébiránt nem lenne egészséges csonka adóval eleiben menni.

Mi mindazáltal felkelénk Tömösvárról és Ali basával együtt elmenénk által a Dunán Szelam-Kamin nevü városnál, és bemenénk onnét Nándor-Fehérvárra az csonka adóval is, de az fővezérrel szemben nem leheténk, hanem ott subsistálánk.

Nándor-Fehérvárott kelle mulatnunk, mig a hátramaradt részét az adónak behozák, melyet is mig behoznák, az fővezér ott nem várakozék, hanem Eszékfelé utját continuálá, holott is egy kevés ideig subsistálván, utána külde postán Haller Gábornak Nándor-Fehérvárra, és elviteté, a mely dolog miá mi sokféle vélekedésben voltunk, mivel ki azt mondotta közülünk, hogy fejedelemmé teszik, ki azt, hogy megölik; de

*) 1662. jun. 5-én. L. Bethlen János Commentarii II. k. 148. és 166. ll.

az elsőhöz közelebb járt volna, mivel meg is kaftányoztatta az fővezér, mikor szemben lőtt véle; de ott lévén az az Ali pasa, ki mostani urunkat Erdélyben creálta volt, reá ment az fővezérre és halálra diffámálta szegény Haller Gábort, ugy hogy azután osztán csak az alkalmatosságot keresék, hogy előbb adhassanak rajta; meg is lön nem sokára.

Mi penig ezalatt Nándor-Fehérvárott lakunk vala Daczó urammal, várván az adónak hátramaradt részét, melyet Baló László uram ő kglme, minekutána elhozott volna, az egész adóval aztán ugy mint nyolczvanezer tallérral elindulánk Nándor-Fehérvárról fel az Szerémségen Eszék felé.

Eszékre elérkezvén, az vezért ott találók, és véle az szokás szerént szemben levén, bennünket megkaftányoztata egynehányan, és az adót felolvastatván, kísérő törököket rendele melléje. A fökövet Daczó János uram elkéredzék az fővezértől, hogy bocsássa haza, kit is elbocsátván, az adót az új kapitihától Jankó Pétertől portára küldék, ki is az portára majd ugy, mint fökövet bevivén az adót, a császárnak praesentálta, és az praesentálás után magát kapitihának agnoscáltatta. Ugyan Eszékről az uj kapitihával egyönk, ugy mint Brankovics György deák uram az portára bemenvén török deákság tanulására, mivel hogy ekkor is már törökül tud vala ő kglme beszélni, tehát az új kapitiha is ő kglmét kiváná maga mellé, tőlem sajnálván a kenyérételt szolgálat nélkül, mivel én még azon az nyelven nem szólhatok vala.

Isten ugy adá, hogy magyarul szólló embere az császár főtolmácsának Panajotnak nem vala, a ki is az fővezérrel vala, a hadakozás penig az magyarok ellen vala, kivána maga az főtolmács, hogy engemet

hagynának mellette, mivel magyarul olvasó és iró embere nincsen, nem vallanám kárát és török deákságra is fogna tanitatni.

Itt a mi követünk és kapitihánk ezen az alkalmatosságon mindnyájan kapának, és engemet discursus szerént Panajot mellé adának jó instructióval, mivel kapitihánk sem vala a táboron, mert a kapitiha a császár adajával a portára be ment vala, és igy én ott maradék az főtolmács mellett szokatlan tábori nagy nyomoruságra, holott engemet mindjárást az tolmács török köntösben öltöztete, és az hajamnak is nagyobb részét, mivel hosszu hajat hoztam vala be, elberetváltatá, akarván, hogy az tábori alkalmatossághoz képest egészségesebb volna ugy lenni.

Itt megválánk egymástól, mert az követek Haller Gáboron kivül Erdély felé, az uj kapitiha György deák urammal az adóval az porta felé, én penig Panajottal az török táborral Buda felé indulánk, velünk vala az táboron szegény Haller Gábor ő nagysága is.

Elindulánk ezért Eszéktől, az Dráván való hosszu hires hídon által Buda felé tartánk; ez hidnak az hossza vagyon egy órai járás nem sok héja, némelyek többnek is mondják.

Ugy tetszik, innen Eszékről tizennyolcz nap mentünk Budára, addig való utazásunkban mentünk által Bátaszeg, Boronya, Tolna, Mohács és Földvár nevü hiresebb helyeken, holott mind magyarokból áll a szegénység.

B)

Budánál egynehány nap subsistálván a török tábor, ezalatt Haller Gábornak fenn adtak vala szállást az felső városban, egy magyar ember házánál,

ki már Budán az magyarok idejétől fogva utolsó magyar vala. Ugy tetszik János deák vala neve.

E követsége alatt ide hozák meg Haller Gábornak, hogy az fejedelem Bánffi Dénesnek adta Örménnyest, ő tőle elvévén, holott a miatt igen nagy belső crutiálással vala szegény Haller Gábor.

Megindulánk Budáról és három nap az táborral Esztergomban menénk. Esztergom alatt egynehány napok alatt mulatánk, mig az hidat az Dunán elkészitek. Ezalatt az várban felmentünk vala mi is Panajottal, az fővezérrel, holott az esztergomi hires nagy templomban Thomas nevü régi érseket olvasék, az falon lévén az neve felirva. Ennek az várnak ellenében csak közel szintén mellette egy kis más hegyen egy vigyázó kastély van épitve.

Itt Esztergom alatt hevertünkben egy része az török hadnak általmenvén az Dunán, az tulsó portust őrizte, hogy a hídat inkább elvégezhessék, kik felől akinek érsekujvári fő generalis Forgács Ádámnak és vele levő német generálnak olyan hirt vittek, hogy igen kevés török őrzi az Párkány felől való portust, melyeket ha eljőnek és megütnek, levághatnak, mert az híd is nem kész, hogy török segitség jöhetne által az hidon.

De ez az kim rosz kim volt, mert mind az hadat, mind az hídat rosszul kímelte volt meg, oka, mert had is annyi volt a portus őrizetre Párkány felől, hogy az sem volt comparabilis az Forgács uramék hadával, holott az jancsár aga az gyalogságnak nagyobb részével, és Ali pasa, ki Erdélyben mostani urunkat creálta vala, minden hadával oda által valának, kiknek csak egyike is talám elég lött volna Forcs uramnak.

De az hidat is rosszul kímelte volt meg, hihető nem férkezhetett közel hozzája, avagy nem tudott hozzá, mert ugyanazon estve elvégezék az hidat az törökök és legalább még megannyi had ment által éjjel, a mennyi az előtt volt.

Melyet azon éjszaka ujabban Forgács uraméknak megvittek, és az jó ratiónak Forgács Ádám helyt adván, minden hadával Érsekujvárban tisztinek helyére vissza akart menni; de az német general csakugyan az első kimeknek biztatásokon bolondul haerealván, resolválta magát, hogy mig törököt nem lát, vissza nem tér.

És igy Forgács sem mervén magának hadni az német hadat, el kelle nolle velle jönni, és azon éjjel közelítvén Párkányhoz, hajnal tájban megüték azt az hídőrző török hadat. Itt mi igen jól aluszunk vala, Esztergom felől táborban lévén az fővezérrel, de felserkentének bennünket, mert az innen levő tábor is szintén ugy kiáltotta az Allát, mint mikor Tyukodit a Tiszán által sebesitették volt meg az hosszu hazug szablyával.

Megütvén azért azt az darab török tábort, és az törökök azt gondolván, hogy igen sokan lehetnek magyar és német uraim, megijedtkeztek volt elsőben és sokat is vágtak le a törökben, de mihelyt rájok virrada, eszébe vevé magát az török, és az innenső táborból is sok segítség menvén által, megindíták az szegény magyarokat, holott aztán, kiváltképen az gyalogság majd mind ott vesze.

Az lovas hadnak nagyobb része látván az dolgot, jó idején magára gondot visele és Forgács urammal együtt Érsekujvár felé tartának, kiket is fővezér parancsolatjából Ali pasa sok haddal egész Ujvárig kiséré.

A mint eszemben vehettem, és hozzá tudtam szólni, azon az harczon rabbal együtt az levágott test le hetett harmadfél ezer; itt egynehányat az tekintetesekben, mind magyarnak, németnek meghagyatá az fővezér rabul, kiket az udvari gyalog kapitány sátoránál, kerekdeden ültetve nyakkal mind lánczban verték vala, egynehány nap mulva meginditván őket, Konstántinápolyban az jedukulában küldettetének szegények, de ur nem vala köztök.

Mi penig az harcz alatt az innenső táborban az fővezérrel valóban szepegtünk vala, ugy annyira, hogy az hegyekre minden felé sok zászlóalja törököket küldöttek vala vigyázni, mivel olyan hír vala, hogy Zerényi Miklósnak és Forgácsnak collusiójok volna, hogy egyszersmind üssék az két török tábort, Forgács Párkány felől, Zerényi Esztergom felől. De ebben semmi sem telék, és itt a törökök mennél inkább félnek vala, én annál inkább örülök vala, tartok vala csak attól egy keveset, hogy ha ugyan eljönek s megnyomják az törököt, akár mint mondja az szám, hogy magyar vagyok, de az üstök nélkül való kopasz fő elvágatja az nyakamat.

Midőn azért az fejeket és rabokat hordó törököknek az fővezér sok pénzt osztogatott volna, kinek-kinek külön markokkal, rakásban hányák az fejeket és mit csináltak azután vélek, ők tudják. Megnyuzták, az török császárnak vitték szalmával megtöltve kopja hegyben. *)

Elég az, hogy ez ilyen szomoruan menvén végbe az magyar részről, amott Ali pasa az nyomában ki-

*) Rozsnyai ezen pontot később igtatta be munkájába.

sérvén és szállván Forgácsnak, az várat mindaddig szorosan vigyázott, hogy segitség ne mehessen be, mig mi is az fővezérrel oda érkezénk.

C)

Egynehány nap mulva mi is elindulánk Esztergom alól által az hidon, mely híd az Dunán áll vala, ugy tetszik hetvennyolcz hajón, lehetett a köze a hajónak egy-egy kopjányi.

Mendegélvén Érsekujvár felé, csodálkozunk vala a sok testeken, és menő utunkban Szölgyén nevü magyar palánkot felégetének.

Elfelejtettem feljebb leirni, hogy mikor az hidon által kelünk vala, az uramtól az főtolmácstul elszakasztottak vala az rettenetes nagy tolongásban, és azután majd harmadnapra akadtam reája. Ezalatt egy ismerőse az uramnak láta meg, és maga sátorához híván, s külde aztán uramnak haza. Ezalatt igen félek vala, ha feladnak rajtam, mert nem tudok még beszélni törökül.

D)

Érkezénk azért Érsekujvár alá az egész táborral, és annak rendi szerént megszállván a várat, derekasabban lövék három felől, de ezek között is leginkább a mint a nilyási kapun bemennél az várban, az jobb kéz felől eső bástyát, kit is annyira rontának, hogy száz, kétszáz ember felrugaszkodhatott a törésen. Hova mindazáltal legelsőben az megszálláskor Forgács uramnak az fővezér az várnak feladása felől

végbeli törökkel, magyarul beiratván, azon levelet elsöben revisióra az uramhoz az főtolmácshoz hozták vala, de nem tudván olvasni, velem olvastatá el, megfordittatá deákul. Holott ez vala summatim az levélnek continentiája: Érsekujvárnak és ahoz tartozó helyeknek praepositus főtisztje tekintetes Forgács Ádám. Hatalmas császárunk kegyelmességével kinálván, intünk, jusson eszedben, hogy valamely helyet ő hatalmassága hadai megszállnak, kezekből meg nem szabadul, ha későre is megveszik, el nem hagyják. Ha azért e kegyelmes intésnek helyt adsz, az várat feladod, mind magatok, feleségtek, gyermeketek, hozzátok tartozó javaitokkal együtt békével maradtok, elbocsátunk és kisértetünk. De ha engedetlenkedtek az várat is megveszszük, s magatokat is feleségtekkel, gyermeketekkel őszve fegyverre hányunk; az idő után való bánkodás azután senkinek is közületek nem fog használni.

De mindezekre is semmi reménységre való alkalmatosságot az várból az töröknek nem adának, és így az törökök hozzá fogának az várviváshoz, melyet midőn hat vagy hét hétig erősen víttak volna, augusztusnak az vége felé fel adák per contractum az várat az fővezérnek.

A ki penig az tractát járja vala az várbeliek részéről, Bercsényi Imre *) nevü nagyságos urfi vala, jó ifju legény. Mikor ez kijő vala az fővezérhez, ő helyében mindenkor kapucsi basa megyen vala be az várban, mig nyaka szakada az traktának.

Kijövén az szegények az várból, igen kevesen, mert ezeren sem valának az nagy bolond várban, sze-

*) Hibásan Miklós helyett. Imre már ekkor koros férfiu volt, s Rozsnyai is Itinerariumában Miklóst ír.

kereket adának alájok az törökök és elkisérék öket Komárom felé. Az várat penig az törökök nagy örömmel, talán három ezer török veszedelmével megnyerék és bele ülének. Itt egy kevés bor maradott vala az várban, kit az én uramnak az tolmácsnak ajándékoza az fövezér.

E)

Ez obsidio alatt egy Sami Zade nevü hires cancellárius megölete az fövezér, azt fogván hozzája, hogy már a magyarokkal és németekkel lött volna titkos collusiója. De ez hazugság volt, hanem agyas ember ekkor tájban nem vala közöttök olyan mint ez, s egyszersmind gazdag is. Fövezérséget féltünk vala tőle.

Itt az fövezér Magyarország behódoltatása felől gondolkodván, az erdélyi fejedelmet kezdé magához, Ujvár alá levele és belső nagy embere által hivogatni, hogy arról az nagy materiárul ő nagyságával in praesentia annál is titkosabb concludalhatna. De a mi kglms urunk ő nga, az kitudjáról gondolkodván, más feltött rosz végtől fél vala ez szin alatt, mely miatt ő nagysága után iteratis vicibus kelle küldeni az fövezérnek, egy Muharrem tihája igen nagy és belső emberével az budai Ali béget, ki ebben az időben néha magyarul tolmácsolkodik vala is, kiváltképen mikor Panajot betegeskedik vala.

Ez legatiókor az uram Panajot nekem azt mondá, hogy az uradnak az fejedelemnek ő nagyságának írd meg, (talán neked inkább hiszen), hogy jöjjön el, keresztyénségemre assecuralom, semmi bántódása nem leszen, sőt megerősödésére szolgál, ha eljő; de ha

ennyi izenetit az fővezérnek megveti, soha bizony nem tovább fejedelem. Több hivatalt ne várjon, ha jó kell.

F)

Szintén ekkor tájban jött vala az mi kegyelme urunknak egy Kőrösi Nagy István nevü uraim szolgája, holmi levelekkel az vezér táborába Érsekujvár alá az megvétel után, hozván mind Haller Gábornak, mind Panajotnak külön-külön leveleket, hogy ha mód volna benne, az fővezér elméjéről csinálnák le azt az conceptust, hagyná honn az fejedelmet, de leginkább én hozzám azért, hogy ha tudnám, jelenteném meg ő ngához való kötelessége mből, miért hívják ő nagyságát, és ha ugyan el nem mulható e dolog, kell-e félnie ő nagyságának valami titkos rosztul vagy nem kell, erről salva conscientia ő nagyságát tudósitanám; lelkire meri ő is vállalni, hogy hallott annyit benne, hogy tisztességes jósággal egy udvarházat ajándékoznak még elébb, hogy sem ki megyek. De már ezelőtt is az haza ment követek assecuráltak vala ő nagyságok nevével tizenkét ház örökös jobbágy felől, ugy, hogy minekelőtte kimennék, emberem kezében assignáltatik. Igaz dolog, hogy azon promissiójokat azon követeinek ő nagysága csakhamar maga is kglms levelével ujitá, de azokat az örökös jobbágyokat ma sem bírom.

Én azért tisztem, kötelességem szerént a mit tudtam, ő nagyságoknak megirtam azon Nagy István által, ki elmenvén, a mit vihetett ő nagyságoknak megmondotta, és igy aztán a mi kegyelmes urunk ő nagysága is nem sokára az végeken útját continuálván Buda felé, compareála az kivánság szerént Érsekujvár alatt az fővezérnél,

hova mikor közelgetett volna ő nagysága, az fővezér részéről az csausz basa, item az két oláh vajdáknak is meg vala parancsolva, hogy ő nagysága eleiben, az csausz basánál is elébb kimenjenek, tisztességesen az fővezér sátoráig bekisérjék. De az moldovai vén Davisa vajda talám maga tevé beteggé magát, ki nem mene, hanem hadait küldé ki. Az másik vajda penig az havasalföldi Gregorius vajda maga hadaival kiméne és tisztességesen bekiséré az vezér sátoráig, mindenik vajda muzsikási és az fejedelemé is, rendre-rendre muzsikálván, egész mig az vezér sátorának keritésén belől leszálla urunk, mivel az keritéssátort kétfelé vonták vala, udvart kelletvén két felől sürűn állani az janicsárságnak egész az udvarló külső sátorig.

Ebben az udvarló külső sátorban obviálá az vezér főtihája urunkat szép szókkal excipiálván, onnét beljebb menénk az audentia három árboczfáju középső sátorban, és ott lőnek szemben az fővezérrel, de az sokaság között az tolyongásban eszemben nem vehetém, hogy ha az fővezér felálla-e, vagy csak vonitá magát urunk előtt? mindazáltal az utolsót hiszem inkább.

Urunkat leültetvén az fővezér magához, eleiben csak közel beszélgetének, Gregorius vajda penig Haller Gáborral és több urunk embereivel talpon udvarolnak vala az kerevet mellett az földön. Itt Panajot tolmácsol vala, ki midőn látná, hogy urunk a magyar ritus szerént süvegét az kezében tartaná, feltéteté süvegét fejében.

Itt egy kevéssé beszélgetvén az fővezér urunkkal, megkaftányoztatá mintegy huszad magával és ugyan azon lovon (kit az fővezér küldött vala ki eleiben, igen tisztességes szerszámmal, ezüst kengyellel)

az szállására mene urunk. Az tábor mellett Érsekujváron feljül Bécs felől vonatott vala az fövezér sátort urunknak, két árboczfáju ebédő sátort és belső kisebb sátort is, és megizené az fövezér urunknak, hogy melegben tartsa magát, mivel urunk beteges vala.

A kiket megkaftányozának, nevezetesb emberek ő nagysága körül ezek valanak: elsőben magára ő nagyságára adának nyuszttal béllett igen szép kaftányt, azon kivül is urunkon nyuszttal béllett gallé-ros mente vala. Kardostól lőn penig szemben.

Utána ő nagyságának Haller Gábor ő nagysága, fő- és első tanács ur.

Barcsay Mihály uram, udvari főkapitány. Naláczy István uram vicehopmester. Balogh Máté uram. Szilvási Bálint uram. Belényessi Ferencz uram. Barcsay István uram. Cserey Farkas uram, komornyik. Cserey János uram, asztalnok. Székely László uram, bejáró. Jenei Miklós, posta mester. Udvari had talán két zászlóalja. Item a székelységről és szászságról ő nga mellé rendeltetett commissarius kisérők.

G)

Itt kelletvén urunknak Érsekujvár alatt bizonyos időkig az vezér kivánsága szerént mulatni, egy nap bement vala ő nagysága vezér hirével az várnak nézésére, kit midőn eljártunk volna, akár ki is közülünk csodálkozhatott, hogy az a kevés praesidium a ki Forgács urammal kiment vala, csak annyi ideig is, hogy tarthatták.

Mivel hogy az vár nagy volna, az ember kevés, de mind ezek felett az munitio oly kevés, hogy talán mind együtt is az egyik bástyára kevés lött volna, de

a ki vala is, igen eltöredezett vala, mert kit oldalban lőttek vala kivül, kinek az száját lőtték vala el, kiknek penig az gyujtójukok szakadozott vala ki. Ugy hogy talán az egész várban tíz álgyu nem vala ép. Talán elásták volt.

Itt mulatása alatt urunkhoz eljött vala az vicepalatinus Kereszturi László uram, ki által az magyarországi behódolás főződék vala. De mivel rosz tüzek vala, nem főzheték meg. Noha tatárok valának az tűzrakók.

Elkészitetvén azért az fővezér az váron tött romlásokat jó dispositióval, hadakat hagya ott, és maga megtére Nógrád felé, mivel azt is megvevék és Nyitra várát is.

Az körülvaló palánkokat penig és kastélyokat, ugy mint Komjátit, Verebélt és Gimes várát elpusztították vala az törökök és pusztán is hagyták vala, hanem Lévát és Nyitrát, és Nógrádot is megülték vala.

Itt mi az urammal az tolmácscsal az fővezértől elkérezénk egyenesen Buda felé, mivel az uram beteg lévén, nem járhata az fővezérrel, hanem mi megindulánk Ujvár alól némely hadakkal egyenesen Esztergom felé, ott által az Dunán az hídon Veresvár felé Budára jövénk, de kün hálánk egy éjjel Ó-Budán az magyarok között, egy Nagyváradi Zsigmondné igen emberséges katona jó asszony házánál, ott megmelegedék az uram egy kevéssé, mivel vérben fekszik vala.

H)

Másnap bemenénk Budára és ott lakánk, mig az fővezér is az Dunának az más részén az fejedelemmel együtt az pesti mezőre elérkezék. Hova midőn elér-

keztenek volna, urunk Pesten feljül az Dunaparton szállott vala meg, hova engemet az tolmács uram kiküldé, és ő nagyságának ezt izené tőlem.

Mond meg az fejedelemnek, már elközelitett elbocsátásának ideje, hanem ha mi propositioi vannak az fővezérhez, mert itt az ideje, noha beteges vagyok, de megfordítom és adja be az fővezérnek, mert aztán, ha elbucsuzik, tudom a dolgokért nem mulat, elmegyen.

Itt én ezt megmondottam ő nagyságának mellette levőknek hallattokra.

De az emberek felettébb okoskodván, ilyen bolondságon nyugvának meg, hogy nem kell semmit is propositio által az fővezértől kivánni, mivel azt mondják vala, hogy ne talán többet fog az fővezér adni annál, a mit mi kivánhatnánk, és igy ha mi szabunk rendet neki, csak ezt adja, a mit kérünk, de ha jóakaratára hagyjuk, szégyenében is, hogy az fejedelem megalázta magát és eljött udvarlására, több kegyelmességgel lészen. És igy ez ratio mellett semmit kérénk. Mindazonáltal ilyen titkos félelem is lehetett szivünkben, hogyha nagy kivánságokat proponálunk, az nehéz dolgok haladékot kivánhatnak, és igy nem szaladhatunk oly hamar feleségünk mellé, mintha semmit sem kérünk. De akár melyik lött légyen oka, elég az, hogy ezuttal való udvaroskodásunknak nem sok hasznát vevé Erdély.

Által költözék ezért az fővezér az pesti hídon az Dunának Buda felől való partjára és megszálla az Duna mellett Budán alól, hol ott egynehány napokig mulata. Urunk penig az Duna mellett Pesten feljül helyben vala.

Egynehány napokig sollicitálván az fővezért,

hogy urunkat már bocsátaná haza, felhivatá igen alkalmatlan időben, mert az Dunán való hídon által kell vala jönni; s igaz dolog, hogy az vezérhez mentében ő nagysága az hídon békével és csendesen jött vala el, de az visszamenetel az hídon igen igen mocskosan lehete, melyet alább megirok.

Szemben lévén azért utolszor is az fővezér urunkkal ő nagyságával, nems ok beszéd után elbocsátá, nyusztal béllett kaftánt adatván ismét ő nagyságára; de egyebet mi sem kérénk s ő sem ada, hanem Haller Gábort haza bocsátatni kérők ugyan, de ezt is a mint urgeálok, ugy is impetrálok.

Itt is az feljebb leirt mód szerént az mellette levők közül ő nagyságának felest megkaftányozának, de Haller Gábor ezt az kaftányt nem emészthteé meg.

Igy elválának ő nagyságok az fővezérrel egymástól, kijövénk az fővezér elől és lóra ülvén ő nagysága csak egyenesen az szállás felé tarta, kiért az főtihája, alattomban megneheztelt vala, hogy hozzá menésre meg nem alázta ő nagysága magát.

Midön azért ő nagysága már menne az szállása felé, szokott sátorába az hídra kelle menni, hogy az hídra érénk, csendesen indulánk neki, de aztán az közepe felé tatárokat kezdénk szemben találni, tovább-tovább penig mind többet-többet, ugy, hogy az derék tatárság az hídnak azt az végét, a mely felé nekünk kell vala tartanunk, annyira ellepte vala, hogy látva (nem) hisszük vala miattok az partra békességes kimenetünket. Az szokás szerént feles csauszok jöttek vala urunk előtt utnyitó kisérő formában, kik az tatárok között az szorosságban utat akarván nyitni urunknak, némelyikét az csausznak földig leverék az lórul, némelyikén sebet is ejtének, mely nagy embertelenségeket az tatá-

roknak urunk látván, leszálla az lováról ő nagysága, és az hídnak két széle meg lévén karfázva, a karfán kívül gyalog ment ő nga az partig az híd szélin, az karfához támaszkodva, az több uraim penig mind lovon maradának, és ugy habozának ki az tatárok között, a mint lehete, de bezzeg itt az, kinek az fövezérnél nem jutott vala, elég korbácskaftányt adának az tatárok, ugy hogy az, kire adják vala, alig várja vala, hogy levethesse. Naláczi uram, hopmester uram is leszállott vala urunkkal az híd szélére, de az többi mind lovon bajoskodának ki; az szegény Haller Gábornak is juta itt az korbácsban.

Mi penig Szilvási Bálint urammal hátrébb maradtunk vala, Ali bég nevü tolmácshoz menénk az sátorban, mivel Panajot beteg lévén, nem jöhetett vala fel az elbucsuztatásra tolmácsolni, hanem ez az Ali bég vala az tolmács. Mely Ali bég mi tőlünk ketten Szilvási urammal szegény Haller Gábornak ezt izené: mondjátok meg Haller Gábornak, hogy az fövezér nevezet szerént neki megparancsolta, hogy itt maradjon, el ne menjen. Mi azért utána sietvén urunknak, elérők az hídon, és az tatároknak feljebb leebszeket ott szemlélők, holott Szilvási uram mondá, hogy majd meglátom, az ebek mit csinálnak oda elő. Én szerencsémre török ruhában lévén elbolyongék közöttök, Istennek hála ütés nélkül, Szilvási uramat penig az utcsinálás mellett jól megkorbácsolák, a mint érheték, mindazonáltal ő kegyelme sem nyujtja vala az harczot, hanem inkább az part felé tart vala.

I)

Itt egy Debreczeni nevü bejárónak az lova minden rajta levővel az Dunában esék tolyongás közben,

mely oda is marada. Az urunk köpenyegit, más bejáró lovárul az szorosságban szemlátomást csak levagdalák az tatárok. Így menekedénk meg az budai hídtól nagy becsülettel.

Urunkat penig az havasalföldi Gregorius vajda magyar deákja János deák jó idején szemléli vala, mint nyomorogna az tatárok miá az híd szélén, és az maga lováról leszállván, urunkat arra ülteték, mig az ő nagysága lovával kiérkezének az tatárok közül, melylyel midőn elérkeztek volna felüle ő nagysága az maga lovára. *)

— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

(1669.)

Ezalatt nekem szállást az várban benn Kandiában rendeltek vala, és a mig válaszom lőn, hat hétig ott lakám, és ott lakásom alatt eljárám egynehányszor az várat belül és kivül, melyhez hasonló kézzel csinált erősséget én soha mást nem láttam, mert ennek három renddel valának az ő erősségi, ugy mint legbelől valának oly magas bástyák, kikről az rajta kívül való erősségeket oltalmazhatja vala, és ezek valaholott valának, mindenik mellett külön-külön czejtházak valának. Ezeknél küljebb más rendbeli erősség

*) Az eredetiből itt nehány ív elveszett.

vala, szokás szerént való regularis nagy bástyák, kikhez hasonlókat mind nagysággal s mind magassággal nem láttam; mely bástyák sem téglából, sem kemény köből csináltattak, hanem ugyan ott termett oly csudálatos lágy fehér kövekből valának épittetve, hogy az lövés ellen semmit sem romol vala, hanem az golyóbis csak bele hal vala; ezek nagyságokkal olyak valának, kiken egyiken egyiken három vagy négy ezer ember böven forgolódhatik. Ezeken kívül vala az nagy, mély és széles árok víz nélkül, ennek azároknak az külső szélinél, a hol az béllése szokott lenni azároknak az föld szinénél és az béllés tetejénél alább oly csudálatos titkos bástyaforma erősségek valának köröskörül, hogy azt az ellenség nem hogy láthatja, de sőt valamig reá nem bökken vala, nem is remélheti vala létét, harmad rendbeli erősség ez vala. Mindezeken kívül az, hol már akár ki is szabad merőnek itélheti az földet, tehát az föld alja köröskörül az árok mellett majd egy puska lövésnyiig kívül az árkon puskaporral vala megrakva, ugy hogy a hol csak tíz, húsz ember is az ellenség közül megcsoportozik vala, az ég felé repitik vala szárny nélkül, mely miá az város kívül nagy darab helyen az mező ugy fel vala hányattatva, hogy a ki nem tudta volna az dolgot, város és pinczék helyének itélhette volna méltán.

Az várat legderekasabban öt helyről vítták: 1) fővezér, 2) Káplán pasa, 3) Ahmed pasa, ki ország fökomornyikja is vala, 4) Katergy Ogli, ki ugyan krétai pasa vala, 5) Ibrahim pasa, ki ezelőtt nem sokkal föhopmester vala és az fővezérnek totumfac tolmácsa, ez által járom vala én az dolgot, mivel még az ő hopmesterségében kezdetődék az fennforgó dolog, ő tud vala hasznosabban benne forgolódni.

Kihez midőn sokszor mentem volna az dolgoknak jó végét sollicitálni, tehát az többi között egészen rámára vona és azt kérdé tőlem: vagyon-e az fejedelemnél az magyarországi nagy rendeknek az fennforgó dolgokról assecuratiójok, ez ilyeneknek ugy mint Nádasdinak, Zerényinek, Bottyáninak, Eszterházynak, Forgácsnak? Melyre azt mondám, hogy vagyon, noha én bizony nem tudtam benne semmit, volt-e, nem-e, de hogy ez iránt is valami scrupulusok ne lehessen, én kimondám, hogy van, hanem ezt tettem vala fel magamban, hogyha ugyan űzni-fűzni kezdik szorosabban is, tehát az velem levő postáknak egyikét igen sietve expediálom urunkhoz, hogy ha párját kivánják be az magyarországi urak assecuratiójoknak, ha egyezés nincsen is az feljebb leirt uraknak nevek alatt, csináljanak mindjárást egy hazug assecuratoriát pecsétek alatt; és küldjék be vagy in originalibus, vagy in paribus, mert különben nekem nem jól lenne dolgom az hazugságért, de Isten ugy adá, csakugyan abban hagyák.

Tovább penig ugyanazon Ibrahim pasa azt kérdezé vala tőlem, ha van-e az fejedelemnek hirével, hogy azok az magyarok, a kik mellett törekedik, tehát más felől titkon Rákóczy Ferencznek sollicitálják az fejedelemséget Erdélyben? *) Felelék, bizony az én kegyelmes uramnak, nem hogy hirével volna, de álmában sem látta, hogy a kiknek ő nagysága jót kiván, azok ő nagyságának azért gonoszt kivánjanak. Minden bizony csudálkozom rajta, hogy az urad egy nyelvü nemzetség lévén velek, ki nem tudja tanulni, mint folytatják magok között az titkos dolgokat. Mondék: én ugy tu-

*) L. Okmánytár XI-ik szám.

dom nagyságos uram, hogy azok hüttel kötelesek az ő kegyelmes uramhoz, ugy hogy csak ő nagysága folytassa szivesen, hasznosan és igazán az fényes portán az ő dolgokat, tehát ők is ő nagyságához igazak lésznek, benne sem hagyják. Monda : adja Isten jó végét.

Anno 1670.

Circa dimidium Febr. válaszom lőn az fővezértül és Isten kegyelméből megindulék Kandiábul, 16 nap jövén az vizen és kiszállánk Thessalonicanál, (Colosse mellett elmenvén) és akkori kapitihát Boér Zsigmond uramat Thessalonicában találtam vala, mert az császár is ott vala; itt mulatnom kelle a mig lovakat véteték, mivel egy lovunk sem vala; egy kevés iszkofiumot is vettem vala, mivel legolcsóbb ott, levelét harmadfélfél talléron, és igy elkészülék, kiindulék Drinápoly felé, holott megnyugodván harmadnapig, onnét is kiindulván, evezék vala Erdély felé a mint lehet vala. Isten kegyelméből által vergődvén az Dunán és Bukurestre érkezvén, ott találám Antal vajdát, ki leizene, hogy szemben akar velem lenni, ne siessek. Lovát küldvén alám, felvitete tiszteségesen és beszélgetvén velem, sokat kérdezősködék tőlem, kitől elbucsuzám és utamat continualám Erdély felé.

Circa finem Martii Isten segedelméből megérkezém Fehérvárra és ott találám urunkat ő nagyságát. Declarálván ő nagyságának követségemnek rendét, némely részinek ő nagysága igen örül vala, de hogy fejedelemségit mások sollicitálták, azért haragszik vala.

Elérkezék az adó ideje is, annak bevitelére fökövetül rendelteték Rhédei Ferencz uram ő kegyel-

mme*), ugyanakkor kapitihául Tűri László uram, mely utban ő kegyelmekkel nekem is együtt kelle járnom; Drinápolyban találók az császárt és ott adók be az adót, de mivel az hópénz fizető derék divánra be nem érkezhettünk vala, szemben létünk extra ordinarie csinált pompával lőn, mert nem az solemnis nagy kapun, hanem az hátulsó kis kert kapun vőnek be bennünket, igen igen szépen felöltöztetett lovak között, bőjtben is vala az dolog. És nem is abban az házban lőnk szemben, a hol több követekkel leszen szemben, hanem az kertben levő házaiban, kinek grádicsit igen szép iszkofiomos materiával vonták be, de mi csizmáinkkal nem kíméljük vala tapodni, gondolván talán több is van ott, a hol az volt.

Ez uttal Rhédei Ferencz urammal ő kegyelmével sokat munkálkodánk és sok öreg embereknek, száz esztendősöknek is fassiojokat megforgattam vala sok munkával, hogy az körösbeli falukat, a kik felett sok esztendők alatt az jenei törökökkel perlekedésünk vala, visszanyerhessük, s be is adtuk az fővezérnek, de hijában, mert az török politia ellen pénz nélkül vásárlánk, s csak annyit is adának, mivel azt mondá az fővezér, hogy azok az faluk már hatalmas császár regestumában beirattak, azért többé nektek nem adattatnak.

Ismét mi az rosz válaszszal kikullogánk Erdélybe igen szomoruan, kiváltképen én, mert gyakorta vöttem vala eszemben, hogy az velünk kijövő ó kapitiha, Boér Zsigmond uram, gyakorta suttogván az követtel Rhédei Ferencz urammal, nem olyan jó kedvvel

*) V. ö. Bethlen János Historia Producta II. k. 55. l. s az Okmánytár XII. számát.

viseli vala magát visszamenőben hozzám követ uram. mint mikor az portára megyünk vala, melyen én igen csudálkozom vala, hogy követ uram hogy hogy cselekedhetné velem azt, de azért nem tudom vala, hogy már bevágta volt utamat az jó Boér Zsigmond uram, melyet kiérkezvén udvarhoz, tovább is kifokasztott azon Boér Zsigmond.

Mert mihelyt udvarhoz érkezett, engemet annyira bevádolt, (hogy én Zólyomihoz vonszok titkon), hogyha az udvarnál jó akaróim ne találkozzanak, ő nagyságok közől megfogtak volna házamnál és vasban vittek volna, de megfogattatásomat ő nagyságok előtt némely jó akaróim elesinálván, maradtam csak az nagy harag alatt, melyet sokáig magam sem tudtam.

Anno 1671.

Az megírt Boér Zsigmond miá bűzben keveredének az urak közül Bethlen János, Bánffi Dienes, főhopmester, Naláczy István szebeni királybiró és tanács ur, Fleischer András, kik nem akarván az rosz hír alatt fekünni, evocaltatták Boér Zsigmondot, hogy a miket felőlek mondott, rakja reájok. Országgyülése levén Gyula-Fejérvárott *) ország eleiben kele dolgok, holott midőn perleni akarnának, az vádló személy mellé amaz nagy emberektől való féltekben senki az procatorok közől állani nem akar vala, hanem az ország impositiójából háromszéki Polos István nevü procatornak kelle ágálni mellette.

Kiköltvén azért azon procator megkövetéssel az ország közül az feljebb megnevezett urakat, egymás-

*) 1671. nov. 25-én nyilt meg.

hoz felelének az procatorok, és midőn Boér Zsigmondnak bizonyitani kellene az urak ellen, ebben igen megfogyatkozék, mert holmi portán laktában törökök neve alatt csinált levélnél hitelesebb dolgokkal nem bizonyithata ellenek, melyen az ország semmit sem épite, sőt megbántodának sokan, hogy török bizonyságot citál Erdélyben, még penig olyan rendek ellen, és igy nyavalyásnak azt az taliót ütik fejéhez, melyet amaz urak érdemlettek volna.

De némelyeket az fejedelemasszony subordinálván az megírt Boér Zsigmond mellett való törekedésre, az bűzben hevert urak megkegyelmezének neki, ugy hogy ugyan ott az ország előtt térdre esvén, mindeneket, valamiket mondott és irogatott, hazudja viszsza, és igy követte meg az urakat, kegyelmet kérvén fejének tőlök, mely igy is méne végben az egész ország előtt. *)

---

*) V. ö. az ügy lefolyását Bethlen János Historia Producta II. k. 188—189, 195—197. ll. A Boér ellen hozott számszerént XXIV-ik articulus igy hangzik: Szomoruan értettük volt kglmes urunk ezt is, hogy ez haza békességét kivánó és tehetségek szerént hűséggel igazgató némely méltóságos uri rendeket Fogarasban lakó Boér Zsigmond hizelkedésből s képmutatásból inkább, mintsem hazájához, s fejedelméhez való hűségtől vagy szeretettől viseltetvén, sokfélo hamis vádlásokkal méltatlanul illetett, mind nagyságod méltóságos személye előtt, s mind más emberek előtt: mely cselekedetiért fiscalis director atyánkfia annak rendi s módja szerént azon Boér Zsigmondot evocáltatta volt nótára, mostan penig procedálván ellene, megírt director atyánkfia, az egész status és ország előtt in notam perpetuae infidelitatis incurráltnak pronunciáltatott, és az országnak arról irott constitutioi szerént megsententiáztatott: És midőn ez súlyos sententia alatt lett volna, mind maga, s mind penig minden java, és jószága; az nemes ország atyai kegyes indulattól viseltetvén, azon méltóságos uri rendek előtt kész lőn magát interponálni ö kegyelmek is az nemes ország interpositióját megtekintvén, s megmutatván azt is, hogy egy olyan ember életének, s minden javainak veszedelmezésében nem gyönyörködnék, megengedének néki ilyenképen, hogy az egész ország előtt azon méltóságos uri rendeket térden állva deprecálja, és gyalázatosan reclamálja mindazokat a cselekede-

Eljövén az adó ideje, annak bevitelére az portára rendelék fökövetül háromszéki fökapitány Nemes János uramat, de más kettőt is küldének ő kegyelme mellett, mivel az három nemzet három követet külde, holmi dolgok lévén akkor fenn, kikre nézve az idő ugy kiváuta vala, és noha ezek is az fökövet mellett az adó praesentálásában jelen voltak, de az fökövetségnek neve Nemes János uramé volt, adhaerens követtársai ezek : Szilvási Bálint uram és brassai Trajner Péter.

Ugyanekkor kapitihaságra Gyulai Tamás uram küldetett vala.

Mivel penig az én felölem való álnok vádak is még eddig az ő nagyságok elméjekből egészlen ki nem töröltettek vala, erre nézve ez uttal engemet el nem küldének az követekkel, hanem Boros nevü postájok vala ő nagyságoknak, ez vala az követek mellett mind posta, mind tolmács; mindazáltal császár és fővezér előtt portai főtolmács Panajot vitte végbe az dolgot.

Erre az követségre elsőben csiki kapitány Daczó János uram rendeltetett vala, és immár Brassóban az adót is felolvasván, kezéhez is vette vala, egyébiránt is oly készen vala, hogy csak indulni kell vala, azonban érkezék commissioval háromszéki kapitány Ne-

teket, és hamisan költött vádlásokat, melyekkel méltatlanul vádlotta volt ő kegyelmeket; melyet is instanti conventu ultro megcselekedvén, köté magát arra, hogy ha ennekutána akár mely kicsin alkalmatossággal is olyan formában azon méltóságos uri rendeket, vagy más becsületes haza tagjait illetne, vagy szavával is valamit olyat hamisan indítana, hirdetne, eo facto azon sententia, ugy mint nota perpetuae infidelitatis légyen rajta : becsületi mindazáltal és minden javaiban, jószágiban való dominiuma s minden successiója, s rendes úton való jussa rebus ita peractis et habitis helyben maradának és meghagyatának mostan.

mes János uram, és ő kegyelme vévén kezéhez az adót, amaz elmarada, melyet igen szégyel vala, méltán is. *)

Megjöve az három követ igen könnyü válaszszal, eltelék esztendő is.

Anno 1672.

Visszaveszvén az lengyellel az török, személye szerént ellenek indula az török császár az lengyeleknek, de ők mint afféle kevély sitkopán nemzetség, majd semminek vévén az török indulását, inkább vendégeskedék és egymással csak koczódnak vala itthon, hogysem hazájokrul viselnének gondot. Az török penig eljára dolgában, mert általmenvén Huttinnál az Neszter vizén, egyenesen Kamenitz alá menének és megszállák. Noha Huttin alatt eléggé mulata az török tábor, az akkori vezérnek nagy inclinatiója lévén az békességhez, de mivel lengyel uraim csak meg sem mutaták magokat, kételenitettek az törökök Kamenitzhez nyulni. Melyet minekutánna megszállottak vala, nem sokáig löteték az benne valók magokat, mivel igen gondviseletlenül is valának, kiknek ötszöri, hatszori kilövésekből alkalmasint által tanulván az fővezér, mi formában lehessenek az várbeliek, mindjárást megmondotta az vezér főtolmács Panajotnak, hogy ez az vár enyim leszen tized nap alatt, melyben annyi sem telék, mert per compositionem kilenczed napra az töröké lőn az egész keresztyénségnek nagy kárára, egyedül penig lengyel uraimnak az egész világ előtt elfelejthetetlen gyalázatjokra, mivel elveszéséig az

*) A bujdosók ügyében kelt leveleket is ő nyujtá be. Ezek az ő irásában maradtak fenn. L. Okmánytár XIV., XV. számait.

megnevezett keresztyének nagy bástyájának még csak ezer lengyel sem mutatá meg magát merőben. Melyen még maga is az fővezér majd mintegy bánkodék vala. ilyen okát adván, hogy már ezután az császár minden felé való erősség felől ilyen könnyen fog gondolkodni, és nekiek nagy embereknek lészen bajok miatta.

Ezen hadakozásának kezdetiről penig az császár nekünk is hírt ada, hogy levelének continentiája szerént, küldjünk hatszáz szekér élést táborára, mivel szokás volna, hogy midőn arra való meneteli esnék, tartoznék Erdély hat hat ökrü hatszáz szekér éléssel, de ez az dolog csak Bethlen Gábor idejében jött volt be, akkor ő kedveskedvén az lengyellel hadakozó szultán Oszmánnak annyi éléssel, és igy e mai napig ma is observálja az porta, de már nem ugy mint kedveskedést, hanem ugy mint kételenség alatt való rendtartást. *)

Felvetvén azért az ország az hatszáz szekér élést, a mi kegyelmes urunk ő nagysága méltóságos annuentiájából fökövetnek rendelék azon élések praesentálására Baló László uramat, tolmácsnak penig melléje engemet. Az egész zsellérek mellett fő gondviselőül két kapitányt, ugyan ő nagyságok magok méltóságos udvarokból két főember szolgájokat, egyiket Madarász Mátyást, másikat penig Fodor Miklóst. Ezeken kivül penig valának minden vármegyékből és minden székekből az szekerek mellé külön hadnagyok rendeltetve, ország végezése szerént.

Minden szekeren vala császár számára való élés, húsz véka árpa és húsz véka liszt, négy-négy vékás zsákban külön-külön, mely teszen vala mind együtt

*) L. Okmánytár XIV., XV. számait.

tíz zsákokat. Item minden szekeren négy véka liszt és négy véka árpa nagy embereknek való kedveskedésre az császárén kívül. Ezeken kívül az hadnagyoknak és szekreknek az magok élések is meg vala minden szekeren.

Az szekereknek penig az Ojtozon kell vala Moldvában betakarodni Bákó nevü városhoz, holott is magyarok laknak. Mi penig jó idején bementünk vala az megnevezett Bákóra és várjuk vala össze az szekereket, de igen későre takarodának be, mely miá nekünk sokáig kelle ott laknunk és egynehányszor visszza is irnunk, hogy siettetnék az szekereket.

Midőn azért tovább három hétnél ott várakoztunk volna, valami későre sok aprólék fogyatkozásokkal összegyülének az szekerek, kikkel mi is megindulánk és igen sok bajoskodó búsulással mendegélünk vala Hutin vára felé, mely az Neszter parton vagyon, Jászvásárt jobb kézre hagyván, reá nem mentünk vala. Itt Moldvában mentünkben Románvásár tájékán hallók meg valami oláh postáktul, hogy már Kamenitzet az török minden bizonynyal megvötte volna tractával, mivel az kevély lengyelek (a mint azután vélek való beszédekből érthettük) avagy nem hitték az töröknek anynyira való készületit, avagy ha hitték is, szokások szerént nagyobb gondjok volt egymással való dölyfös vonakodásra, hogy sem az szegény Kamenitz requisituminak procurálására, és igy igen gondviseletlenül találván az török az várat, kilenczed napra tractálni, tizenötödik felé kezekben is adni készek lőnek az benne valók az töröknek, az egész keresztyénségnek nem kicsiny scrupulusára, mivel meg kell vallani, ha a nagy gondviseletlenség az emberbeli segitséget tőle nem denegálta volna, az emberi munkán kívül is oly

természeti erősséget adott volt neki az Isten, hogy bizony ott ülhetett volna török uram s el is mehetett volna re infecta alatta, mert egynehány török császárnak minden hadát belé ragnak (raknák) sem telné meg az árkat; ostromnak is menni lehetetlenség, mert oly meredek kőszikla az oldala, mint akármely kőfal. Igaz dolog, körül vannak oly hegyek, kikről az várost ronthatni, de ostromnak menő alkalmatosság nincsen. Az árkában is folyó víz foly el, de nem köröskörül. Az vár és város is egyszersmind igen nagy hely, sok ezer ember kellene belé.

Által kelénk az szekerekkel az Neszteren, elég bajoskodással és ballagunk vala valami lassan Kamenitz felé, ki mellett elmenénk, mivel már az török megvévén, beljebb ment vala Lengyelországban, és mindaddig kelle nekünk is utánok mennünk, a mig elérök, elérők penig Podolyának az belső szélében egy Bucsecs nevü városnál, melynek szép kastélya is vala, mely az Podoczkiaké és adminisztrálók az szekereket kit itt, kit egy Ladisa nevü elégetett falunál és kastélynál. Mivel az császár élésén kívül az nagy rendeknek éléseket kit együtt, kit másutt, a mint lehet vala, csak ugy administráljuk vala.

Az fővezérrel azért szemben lönk, ki előtt az követséget perágálók és ajándékit is megadók, melyek ezek : huszonöt szekér élés, árpa és liszt egyaránt, egy igen szép paripa felöltöztetve és más paripa is csak pokrócz alatt. Pénz ötszáz arany. És igen szép öreg mézes pogácsák és hires sajtok. Itt megkaftányozának bennünket öten vagy haton.

Az tihajának is adánk élést két szekérrel, egyaránt árpa és liszt mindenik szekeren; ennek egyebet nem adánk, mivel nem igen totumfac tihája vala, ha-

nem csak az szükséghez képest tötte vala az fővezér, többet tudván az öszvérek, tevék és szamarak körül való dolgokhoz, mint az regimenhez. Ő sem derekasan láta bennünket, mert eszében vötte vala, hogy nem úgy tractáljuk mint az előtte való tihákat. Neve Betyir bég vála.

Az csausz basának is adánk hét szekér élést, ennek lovat is adánk és penig is mivel ez tehetőbb vala az vezér előtt tekintetivel, neve Szulimán aga vala, mind vezér és császár előtt szép kedvességü emberséges bozsnyák ember vala.

Az fő conservatornak Izsák effendinek is adánk annyi számu szekér élést, mivel noha tisztivel az többinél alább vala, de az fővezér előtt való effectuositásban legnagyobb s legbelsőbb vala, mert mása nem vala az fővezér előtt való kedvességben, éjjeli, nappali beszélgető és ivó társa lévén. Melyre nézve ennek lovat is adánk s pénzt is.

A vice conservatornak adánk három szekér élést.

A cancellariusnak adánk öt szekérrel.

A kajmekám basának ugymint fővezér locumtenensének adánk tíz szekér élést és ötszáz tallért, mivel ettől féldegélünk vala is, néha igen favorisálván Zólyominak az portán, de mindazonáltal nagy becsülettel láta, ajánlván szolgálatát.

Az vicehopmesternek is adánk két szekér élést.

Az főtolmácsnak Nicasius Panajotnak adánk hat szekér élést, mivel noha keresztyén vala, mindazáltal sok szolgálatával annyira elő ment vala dolgában, hogy Izsák effendivel együtt ők valának legbeljebb az fővezérnél, és kedvek szerént rontnak, épitnek vala. Pénzt is adánk száz aranyat és iromó lovat is. Ez

énnekem sokat szolgált vala, mivel én is jó szolgája valék másfél esztendeig az érsekujvári táborozáskor.

Az főtolmács az fejedelemnek jó akarója vala mindaddig, valamig az magyarországi atyafiak uj dolgok nem interveniála, de a miatt megidegenedtek vala egymástól, mivel az némettel való békességet ő csinálta vala az rábai veszedelme után az töröknek, és ugy nehezteli vala, hogy az ő csinálta békességet az terminált idő előtt az magyarok dolgának folytatásával fel kellenék bontani. De azért mind ezalatt is Erdélyhez jól állott az szive.

Az megnevezett Bucsész nevü kastély és város alatt dolgunkat elvégezők és igyekezünk vala választ nyerni, haza szaladni, de az válaszszal mindaddig tartóztatának, mig az császár maga is megtére. Itt hevertünkben bementünk vala az városban, kit az lakosok pusztán hagytak volt, holott többi között egy templomban bemenénk, melyben az Podoczky uraknak nemzetséges temetések vala, ott egy felbontott temető boltnak felső küszöbén ez vala irva : Jacobus Podoczki Vexillifer Regni. Az kastély penig az város felett egy szép hegyen vala, melyben benne rekedt vala az akkori Podoczki felesége, mely mivel jó idején holdolt, nagy ember rendeltetett vala az kastélyba, hogy valami bántodása ne lenne se az asszonynak, se az kastélynak. Ez az urasszony becsülettel gazdálkodik vala ki az főtolmácsnak Panajotnak, mert sokat is szolgált vala neki.

Ide érkeztek egynehány kevély lengyel urak, kik valami színes békességet csinálának ugyan az törökkel, hogy kitudhassák országokból az törököt, de igazábban csak armistitium vala neve, nem sokáig állák meg. Ennek némelyikével szemben löttem vala,

és tudakozódám tőlök, miért voltak olyan puhák dolgokban, hogy ilyen szabadosan hagyják nyargalni országokat, melyre igen boloudul igy felelnek vala, hogy nem hihették, az török annyira merjen penetrálni, s azonban maguk között is visszások voltak.

Itt az dolog componálódván, imigy amugy megtére az császár is . . . . . hadakozásra rövid vala, véle együtt mi is, a mely nap megtérénk az . . . . . nevü bihari fiú inasomat megvertem vala, kit mikor verék vala e . . . . . vala ördög lelkü országát, hogy nem gondolja meg kegyelmed, hol verekedik h . . . . . den felé ut, de az Isten engemet ugyancsak meg akarván látogatni, eszem . . vötte vala, mert házas, tüzes szolgámnak nem hivék, hanem az megvert fenyegető inasomnak lova farára köttetém pénzes turbámat és mikor már jönnénk az táborral, mihelyt bealkonyodék, az sokaság között ő csak hátrébb-hátrébb marada és követ Baló László uram lovászával ketten maig is oda lőnek sok szép pénzemmel és egyéb holmi egyetmásommal, kiket hihetőbb, hogy valahol ott vagy az törökök, vagy az tatárok vagdaltak le, mintsem békével elmehettek volna, és igy én valóban szomoruan töltöm vala időmet az sok kárvallás miatt.

Itt midőn Podoliába jönnének az táborral, az Neszter felé sok sebes tatárokat találánk elől, kik igen lovok szörin többire nyereg nélkül haladtak volt el az lengyelekkel való harczról, mert általmenvén feles tatár Muradin szultánnal az Viszlán, igen kézre kerítették volt őket az lengyelek, ugy annyira, hogy magát is az szultánt majd két hétig alig tudták, hová lött.

Általkelénk igen nagy bajjal az Neszter hídján Huttinnál, holott egy Mironasko nevü deákul igen jól

tudó emberséges boér becsülettel gazdálkodék követ urunknak, és ugy kaptunk vala egy kis vérszemet. Ide érkezék urunk postája Paládi György, ki többi között hozá hirül, hogy Teleki uramat megverék Szathmárnál. Nekem is írt vala Teleki uram, hogy most kellenék az szolgálat, hanem vigyázzak dolgaira, s el is követtem hasznosan.

Itt az várban Hutinban bemenénk, holott az oláh kapitány jó szívvel láta és jó akaratával gazdálkodék.

Megindulván Hutin alól, az császárral együtt járánk az Pruthig Jászvásár aránt, ott mi általkelénk nagy ügygyel-bajjal az hídon az törökök között és bemenénk az városban, az császár penig túl marada az vízen, holott egynehány nap megnyugovék, és ez alatt minekünk igen-igen nagy bajjal kell vala az városból az dolgok sollicitálásáért az táborra kijárnunk, mivel messze is vala, de mind nehezebb vala az Pruth hídján való által s még általjárás, mert török kézben vala az híd és maguk is az törökök többire ostrommal veszik vala el egymástól hol egyik, hol másik végét az hídnak, mely miá igen kétséges vala az hídon való járás, mert gyenge is vala, az víz is oly nagy vala, hogy az híd padlását éri vala, mely miá mi akkori kapitiha Gyulai Tamás urammal nem igen bátorkodhatunk vala mindenkor az hídra menni, mert vagy az híd felett villongó törökök . . . . . nk vala, hogy eltapodnak, vagy az gyenge hídnak elszakadása ijeszt . . . . . és igy az harmadik veszedelmesebb dologban igérvén maguknak több secu . . . . t, azt cselekeszszük vala, hogy a mely csutakokat az a víz az hídnak hordván összegyüjtött s vert vala, azokon hágcsálunk vala életkoczkáztató kapaszkodással sokak csudájára által, s meg által, akkor mondogáljuk

vala Gyulay urammal egymásnak, vajjon mit fog az fejedelem s az ország nekünk efféléért fizetni; némelyünk mondja vala, bizony talán gyalázattal, mely talán nélkül is valóban meglőn, mert midőn az élés administrálás után látnók Lengyelországban, hogy az ország béresei mint adogatják, vesztegetik az ország ökreit, némely marhákat az tatár kézből váltunk vala meg pénzzel, kiért az ország gyülésében itthon némelyünk, kiváltképen Gyulay uram szorosan vonatván rámára, nagy kárban és gyalázatban akarják vala ő kegyelmét ejteni, ha ne differálódjék az dolog más alkalmatosságra, mely ma is in suspenso tartatik, azt objiciálván az ország, hogy az kapitiha lévén az követ után az ország dolgaiban egyik principális, rettenteni kellett volna inkább az eladó személyeket, nem hogy megvétellel magának kellett volna alkalmatosságot szolgáltatni az eladásra nekik. Itt azért summa summarum példa legyen az következendőknek, hogy ha az eladó személyeket in tali casu semmiképen nem refrenálhatnák, képes az volna is, hogy az ördögöknek adnák is az ökröket, soha magok egyet se vegyenek meg benne, ha ecclesiát nem akarnak követni az ország előtt annál inkább, hogy nagyobban ne incurráljanak. Noha szintén ha tudva impingált volna is Gyulay uram ez dologban, méltán kedvezhettek volna ő kegyelmének, mert ugy tetszik, száz szekér élést nyert volt meg az országra intézett onusból, de ezt nem igen emlegetik vala akkor, a mikor ő kegyelmét deprimálni akarják vala kicsiny botlásáért. Tanulj.

Azonközben az ország adajának is ideje közelgetvén, valóban várjuk vala, ha előnkbe érkezzék Moldvában, mivel már bizonyosak valánk benne, hogy az szokott időnél valamivel előbb is beveszik, csak

legyünk készen vele. De ebben semmi sem telék, hanem a mitől félénk abban esénk, mert nem kicsiny szivünk fájdalmával megértők, hogy csak el kell mennünk hazánk mellett, mert az adó késik, melyet hogy megvárjunk, arról való parancsolatunk érkezék az fejedelemtől. Kihez képest neki ajánlók magunkat az portai hosszas utnak, és török csauszt kérvén az vezértől mellénk, az moldvai vajdától is oláh commissariusok rendeltetvén mellénk, megindulánk által Moldován Havasalfölde felé és érkezénk Foksánban, mely oláh mezőváros határa mind Moldvának Havasalföldének, mivel egy igen rút agyagos, zavaros vizü patak megyen által az város közepin, azon patak az várost is két felé hasitván, felét Moldvának, felét Havasalföldének adja.

Itt beszállánk ugyan, de igen szük vala az szállás, kiváltképen az java, mert az havasalföldi tábor is arra takarodik vala, és az török tábornak is az széli igen elérvén ide is és az hideg is elérkezett vala, és igy igen bajosan beférkezénk ugyan valami imígyamúgy, kiváltképen nekem igazán csak imígy-amúgy lőn, mert az hideg locspocsban estve felé valami rosz helyre beverekedvén, az szorosság miá csak valami oldal nélkül való rosz eresz alá kelle az hitvány lovainkat köttetnünk, holott minekutána egy Karák Mátyás nevü szolgám (kit Kandiából hoztam vala) bánt volna az lovakkal, csak a mig gyertyagyujtani az házban bement, az lesködő tolvajok elvagdalván kötőfékeket lovainak, csoportostól elejekben vevék elhajták, kik között leginkább szánok vala egy gyermekded török lovat, kit az táboron vöttem vala, és igy lőn ezen utazásomban ez is nem kevés káromra, másodszor.

Itt igen búsulok vala, mert már mind pénzem, lovam oda valának, vala csak egynehány pénzem, kit zsebemben töttem volt, és még menőleg adtam volt szerencsémre követ Baló László uramnak kölcsön ötven tallért, ez vala minden gazdagságom pénzből. De az Isten megszána, mert ide Foksányba beérkezék elönkben az adóval akkori fő meghítt belső postamester hirével Székely László uram urunknak, és mivel hallották volt sok kárvallásomat, Isten ő nagyságát megáldja, küldött volt kétszáz tallért költségemre ő kegyelmétől, melylyel lőn harmadfélszáz tallérom. Portára bekullogánk az adóval, hová Székely László uram is velünk együtt eljöve épen Drinápolyban.

Adtak vala még Moldvában az debreczeniek holmi dolgoknak végbenvitelére ötven aranyat az kezembe, mivel ők restellik vala csak ez egy dologért portára fáradni, kit én felvállalék, ők penig hazafelé fogának. Hogy Drinápolyban érkezék, megkerülém az debreczeniek dolgával az főtolmácsot Panajotot, ki noha görög vala, az dolog is görögök ellen vala, mindazonáltal mivel azelőtt mellette való jámbor szolgálatomért nekem is jó uram vala, ugyancsak felfogadá, felvivén supplicatiómat jó választ szereze, kit ugyan maga is irata formalis patensben. És igy nekem megmarada az ötven aranyacska, melylyel lőn negyedfél száz tallérom, de a mig portán mulatánk, Isten ötszázra is kitölté, nem örömére azoknak, kik itthon sok kárvallásomon igen örültek, kiért Isten áldassék.

Válaszunk lévén az adó beadása után, Isten kegyelméből haza jövénk. Ez időtájban igen elárulták volt a végbeli, kiváltképen váradi törökök urunkat és az országot, hogy sok uj épületet csináltak volna az vára-

diak ellen az holdoltságon, melyre nézve kapitihát Gabos (Kabos) Gábor uramat praesentálók.

Anno 1673.

Az fővezér bizonyos személyeket decernála azon helyeknek perlustralására, az portárul maga kapucsibasáját Musa agát, budai káptalant Ali béget, ki Ali basa idejében magyar tolmács is volt, item az váradi és jenei kadiakat; ezeken kívül felesen valának mind Váradról, mind Jenőből az előkelő törökök közül. Kik mikor megindultak azon perlustratiónak peragálására, innét is a mi részünkről urunk és az ország destinálták vala Kapi Györgyöt, Bánffi Diénest, ki kolozsvári kapitány vala, Bethlen Farkast, Haller Jánost, Rhédei Ferenczet, Bethlen Gergelyt, Gyerőfi Györgyöt, Szilvási Bálintot, collaterális közönséges embereket többeket is, kikkel valának feles hadak mind Kolosvárról s mind Somlyóról. És midőn mind megegyeztek volna az törökökkel, menének legelsőben is Somlyó látására, de én még akkor oda nem érkeztem vala, mert udvarnál valék. Tetszék azért az mi kegyelmes urunknak jó tanácsból, hogy kedveket kellene keresni az commissarius törököknek, melyre nézve engemet ő nagysága kiküldé az urakhoz két ezer tallérral, melylyel szintén akkor érkezém ki, mikor Hadad nézésére közelgetnek vala, holott én is segiték vala, a mint lehet vala.

Eljárók azért Hadadot is, azután Szilágy-Csehét és onnét jövénk Gyaluban, ugy intézvén az utazást, hogy mind az pusztásán kellessék járni az föld oculáló törököknek. Holott az vár ura Bánffi Dienes elől elment vala, és mint kolozsvári kapitány szépen elké-

szült sergekkel várá az törököket Gyaluba; hova is midőn közelgetünk vala (mert én az törökökkel valék egynehány destinatus első emberekkel) tehát az urat Kornis Gáspár urat ő nagyságát küldötte vala ki Bánffi Diénes az maga fiával Bánffi György urammal ő kegyelmével együtt az török követek eleiben, és igy bemenének Gyaluban is és perlustrálák, noha szállások az faluban vala az törököknek, kiket az ur Gyaluban igen rendesen meg is vendégele mind az magyar urakat is, és asztal felett rendes beszélgetésekkel tölték vala az időt.

Innét menénk Bánfi-Hunyadra és ott tractálódván mindenek felett az portai kapucsi basával Musza agával és feljebb említett budai káptalannal Ali béggel, csinálgatjuk vala részünkre őket, mivel már ott közel vala az elváló hely Sebesvár; adánk azért Hunyadon ezen két töröknek öt-ötötszáz tallért, melyet Szilvássy Bálint urammal praesentálánk nekik, de többről tönk igéretet, ugy, hogyha fogadások szerént részünkre beszélnek az fővezér előtt, melyet fogadának és imígy-amúgy az ajándékot megköszönék. De többet jobb neven vesznek vala.

Felmenénk Sebesben is, holott is az várba bemennek és discurálának, és mivel az előtt az uj épület elhányattatott vala, semmit abban ott nem láttak vala.

Itt azért ujabban is, de csak magától az ur, Bánffi uram azon két töröknek egy-egy lovat külde tőlem, az szolgáinak talám tíz-tíz tallért és igy ők kifelé ballagának Váradra, mi penig vissza Gyaluban. De az váradi és jenei kadiáknak is adtunk vala Hunyadon száz tallért egyiknek egyiknek.

Consultálódván az urak ezen materia felől Gya-

luban, tetszék mindnyájoknak, hogy írjanak az mi kegyelmes urunknak, hogy hova hamarébb ezen dolog végett küldjön be portára, minekelőtte az törökök reportálnák oculalásokat előznők meg mi, ha lehetne. Melyre nézve ugy végezének, hogy Szilvássy Bálint uramat küldje be az mi kegyelmes urunk ő nagysága, kinek mivel még udvarhoz is kelletvén menni és házához is, eltelék az idő, azért engem elől elküldének, hogy csinálnék utat Szilvássy uramnak, mig utánam érkeznék. Itt engem az urak ezen dologban való szives szolgálatomért assecurálának, hogy mihelyt ezt az utat megjárom, azon lesznek az fejedelem előtt, hogy jámbor szolgálatom remuneratiót vegyen, melyről ő nagyságok ő kegyelmek pecsétjek, supscriptiójok alatt meg is adák az assecuratiót, mely is egészlen Bethlen Farkas uram kezeirása. Eltém azért én ezt és elmenék postán urunkhoz Fogarasba, holott Naláczy uram lévén udvarnál, engem igen hamar expediálának, bekullogék az portára.

Drinápolyban Isten segitségéből Panajot által csinálgatom vala az utat az követeknek, a mint lehet vala, hova még az oculáló törökök sem érkeztek vala meg. Megérkezések után penig tudja kurvaanyjok mint beszélgettek volt az fővezérnek, de elég az, hogy mikor aztán mi is Szilvássy urammal szemben lőnk véle, ugyancsak minket hazudtola meg, és ki is czokigata az házból előle. Mindazonáltal szokása vala ennek az vezérnek, hogyha igazságát látja vala is az keresztyénnek, nem igen ad vala lábat kiváltképen nekünk.

Itt mi Szilvássy .....

(a többi hiányzik).

IV.

APAFI MIHÁLY

Érsekujvár alá menetele.

. . . . . .

Mind ezek után, megindulánk valami kedvetle-
l*) és Hunyadvármegyén alá Lippa felé ki, Szolnok (sept. 20.)
ś vezeték, kisérék ő nagyságát *) mellette levő Mu- (oct. 1.)
rim aga és Ali bég, tisztességesen excipiáltatván és
:dálkodtatván ő nagyságok mindenütt az végbeliek-
. Az szolnoki hídon által az Tiszán, feles kisérők já- (oct. 7.)
ak ő nagyságával mind Budáig, mivel tudják vala
az német részre valók az ő nagysága menetelit, és
óban kandikálják vala is az utakat; de nem nekiek
ó vala kiütni magokat.

Budán, mivel beteges vala ő nagysága, harmadna- (oct. 14.)
mulata, megferedvén abban az ott való híres ferdő-
ı, mely igen szép is, az város végin vagyon napnyugot
ól, az szőlőhegy alól jő ki, s az ország útja alatt
y arra az szép ferdőhelyre, mely mindjárt az úton
l vagyon az Duna felől. Innen ő nagysága megin-
ván Csán-Bég felé az Vértes hires erdején által
ztergomba, ott által az Dunán levő hídon jó darabig, (oct. 16.)
ın a harcz helyen jödegele ő nagysága Szögyén felé,
ıol Forgács Ádámot az előtt nem sokkal megver-
vala.

A mit eddig alig hiszen vala az fővezér, már lát-
ı szemeivel, hogy közel ő nagysága az török táborhoz,
ancsolá az fővezér az csausz basának (mely az
szári udvarban, udvari főkapitány) az moldvai vaj-
ıak Dávisának és havasalföldi vajdának Gregorius-

*) A nap számait Apafi Vehiculumából pótoltam ki.

nak, hogy igen szép rendelt seregekkel az erdélyi fejedelemnek elébe mennjenek ki, de az moldovai Dávisa itt magát beteggé vagy tevé, vagy vala, nem mene ki, hanem hadait adjungálván az havasalföldi Gregorius vajda mellé tisztességes török és oláh se-
18.) regekkel obviálák ő nagyságát az mezőben az csausz basa és az vajda, és ott ő nagyságát tisztességesen köszöntvén, az maga lováról leszállíták és ülteték arra az öltöztetett lóra, melyet az fővezér küldött vala ki az csausz basától ő nagyságának, mely szürke vala, vezéri módon felöltöztetve. Itt mi ennél messzebb mentünk vala ki ő nagyságával és minekelőtte ő nagysága az török táborra érkezett volna, elébb instruálók holmikről, az uram az főtolmács izenetiből. Szegény Haller Gáborral ő nagyságával mendegélve az uton, ekkor mondja vala több szavai között, hogy soha bizony ő nagyságának ezer talléra egyszersmind nem volt; melyen én igen álmélkodom vala: de bezzeg (in parentesi legyen mondva) esze vala ám ennek az embernek, bizony talám prae ceteris omnibus Transilvaniae primatibus, melyet az török portán is sokan igy hisznek vala. Ez az ember vala az, ki deákkal elegyitett magyar, s magyarral czimborált deák beszédet nem igen szeret vala, imperfectusnak, sőt igen erőtelennek tartván ő azt, mind a két nyelvben, a ki mind mixtim beszél vala. Ő penig magyar is jó vala; s deák is oly, kihez comparabilis az első rend közt Erdélyben nem vala akkor.

Török, magyar és oláh trombiták, dobok harsogása s zengése alatt bekisérteték ő nagysága az török táborra az fővezérhez, sürűn állittatván egymást éröleg egynehány rendben az kápás jancsárok, egész az fővezér sátorától fogva nagy messze az tábor pia-

czán, tombolván, tapsolván az törökök, hogy még az erdélyi fejedelem is udvarhoz jár hozzájok.

Itt nem jó instructori lőnek az fejedelemnek egynehány dologban, noha maga is infelix vala ő nagysága in capienda dispositione. Elsőben, mert nem kell vala ő nagyságának az fővezér sátorának külső keritésén kívül az boncsakoknál, azaz lófark zászlóknál, lováról leszállani, a hol az közönséges förendek szoktak lovakról leugrani; mert azt az keritést azért husztak vala jól kétfelé, hogy mind lovastól azonáltal kell vala ő nagyságának menni, be épen a métáig az tornácz sátornak külső csepegésen belől, mingyárt hol az kerevetnek szélinél szék tétetett vala le, hogy mikor ő nagysága leszáll az lóról, ne az földre, hanem az székre szálljon lábával, holott is szokott az fővezér is lóra ülni, és arról leszállani; eddig terjesztették vala itt az mi becsületünket; de mi magunk harapánk el benne. Melyen az fővezér fő hopmestere igen csudálkozik vala; mert az fővezér parancsolatjából, azon letétetett széknél. határnál várja vala az fejedelmet, hogy igen tisztességesen excipiálja ő nagyságát azon föhopmester.

Ezen az külső palota sátorán általmenvén ő nagysága, előtte megyen hopmester formában, ugyan az fővezér főhopmestere Ibrahim bég, ki natione bosnyák vala, és igen emberséges ember és bevezeté az fejedelmet az három árboczfáju s tetején három nagy aranyos gombokkal tündöklő audientia sátorban, holott várja vala az fővezér urunkat ő nagyságát bársonynyal borított egy kis tábori széken ülve, hová urunk az csinos kereveten csizmástól menvén által, épen az fővezérhez méne, holott az fővezérrel kezet fogván, ezt már az tolongó sokaság közt nem láthatám jól, ha

emelitteje magát valamennyire az kézfogás közben az fővezér vagy nem, de az bizony dolog, hogy jó darabig kinálá urunkat a mig leüle ő nagysága, melynek kevesebb kinálásra kell vala meglenni, ez lőn az másik botlás. Harmadik botlásunk ez lőn, hogy a midőn leüle is ő nagysága még bementébe ő nagysága az törököknél contemtusos ritussal sok ideig, levött süvegét leülve és az kézben tartja vala, melyet az tolmács uram későre tétethete fel ő nagyságával. Itt ezuttal nem sok beszéd lőn; hanem állapotjokról értekezödvén egymásnak (mely beszéd alatt is) az havasalföldi Gregorius vajda és az urunkhoz ő nagyságához tartozó fő rendek, a mi kevesen valának, oldalfélt az kerevet mellett állának vala udvart rendben, urunk ő nagysága penig ex opposito ül vala az fővezérrel hasonló tábori bársonyos kis széken, a mig egy kevéssé beszélgetének.

Finitis pro tunc finiendis, urunkat ő nagyságát nusztal béllett, az vajdát penig és az urunk ő nagysága adhaerensit matériaval béllett kaftányokkal feltisztelvén az napkeleti szokás szerént, hasonló pompával az szállására kisérteté ő nagyságát, holott sátort vonatott vala az fővezér ő nagyságának az vajdákhoz nem messze igen tisztességesen. És mivel urunk ő nagysága beteges, az idő penig már hives vala, inté az fővezér ő nagyságát, hogy magát melegben tartsa, s kün ne igen járjon, s nem is igen jára ő nagysága; sőt az sátor alját is mind bécsinálták vala, hogy az hideg szél ne annyira penetrálna. Itt az vajda ő nagyságától elbucsuzván, maga táborára méne; az fővezér penig megparancsolta vala az vajdáknak mindkettőnek, hogy az fejedelemnek mindaddig, mig ő nagysága ott fog mulatni, fát és szénát elegendőképen

szolgáltassanak, s bort is a mennyi kivántatik, adjanak.

Bezzeg fővezéri gazdálkodás lőn ám itt, és csak ebben is megmutatá az fővezér, hogy az mezőn is otthon van az török császár tábora; mert bizony helyben is elég lett volna az a becsületes gazdálkodás, a melyet elkövete az a nagy generosus fővezér Küprüli Ahmed basa, mert még az nádmézet is zsákokkal hozák ő nagyságának; ehez intéz már egyébb alábbvalót, mindent valami az victualét illeti.

Külde itt urunk ő nagysága is ajándékot az fővezérnek, kész pénzt két ezer aranyat, idest aur. 2000, hat szürke festett farku lovakkal, és azokhoz illendő igen szép hámokkal, igen szépen Erdélyben, Brassóban készült törökforma hintón feljül angliai posztóval borítva, belől penig materiával béllelve, ezüstös szegekkel és arany prémmel czikornyázva. Item két paripákat is, megkövettetvén igen alázatosan ő nagysága ezeket praesentáló emberei által az fővezért, hogy hirtelen indulása miatt nem illendő lévén az ajándék, kegyelmesen megbocsátván az fogyatkozást, venné jó neven az affectust. Az paripák, egyik öltöztetve, az másik csak pokróczczal vala.

Az ajándékot nem csak kedvelé, hanem azt is mondá, hogy pénzbeli ajándékkal magát többször ne fáraszsza, mert nem veszi el, s most sem venné, ha visszaküldését az fejedelem részéről derogamennek nem tartaná. Hiszem az erdélyi fejedelemnek is én adok pénzt monda: nem hogy attól, hogy pénzt várnék; talál egyéb formát is fel az ajándékozásra, pénzen kívül is.

Mikor urunk ő nagysága az fővezérrel szemben lőn, királyszín köntös vala ő nagyságán, rövid men-

tében nuszttal hosszu régi forma gallérossal, és oldalára kötött karddal vala az szembelétel. Urunkkal ő nagyságával együtt ezeket kaftányozák meg : Haller Gábort, ki Erdélyben az fejedelem után első tanácsur vala, Barcsai Mihályt, ki udvari kapitány vala, Naláczi István urat, ki vicehopmester vala, Balog Mátét, Szilvási Bálintot, Belényesy Ferenczet, Barcsai Istvánt, Cserei Farkast komornikot kevés kincsüt, Cserei Jánost asztalnokot, Székely Lászlót bejárót, Jenei Miklóst postamestert : udvari had cir. két zászló alja lehetett. Item a székelységről és szászságról ő maga mellé rendeltetett kisérők.

Itt kelletvén urunknak az vezér kivánságára vagy parancsolatjára bizonyos ideig mulatni, ez idők alatt az vezér akaratjából bemenének urunkkal ő nagyságával az ruinába levő várnak nézegetésére ; melyben való nagy rombolását s az magyarok részéről az várbeli készületlenséget és munitióbeli nagy fogyatkozást midőn szemlélnők, nem győzünk vala eleget csodálkozni rajta, hogy resistálhattak az nagy erőnek olyan készületlenül annyi ideig, mert az mi láttuk munitiói csak eddig bástyára is kevés lett volna.

oct. 22) Interim ez commoratio alatt az magyarországi nagy dologhoz fogának, melynek (hogy már) megindításához az fővezér urunk ő nagysága által, urunk ő nagysága viszont által az ő nagyságához azon táborra odajött vicepalatinus Kereszturi László által fogának, és noha az tatár khán maga vala itt az tűzrakó, mindazáltal ezuttal ez az étek meg nem főhete. Mely elmult alkalmatosságot az ekkor ez ellen rugodozó magyarok az 1669-ik esztendőben siratni, 1670-ben penig ugyan gyászolni is kezdték, pityeregvén igen azon, miért nem kellett nékiek akkor egész Magyar-

országul, az Erdélyi fejedelem által az török császárnak behódolniok. *)

Látván az fővezér, mint igen providus és igen cautus, hogy ez az interpositió ezuttal semmi kivánatosra nem emergál, restauráltatja az várnak ruináját, és elegendő hadat collocálván beléje jó dispositióval, hágy ott egy vezéri embert, s visszaindul alóla, kivel jára urunk ő nagysága is : az Dunán innen jövén alá Vácz és Pest felől, jövő utjokban megadák az vezérnek Nógrád **) és Nyitra várait is. (nov. 7.)

Érsek-Ujvár körül való várakat penig és kastélyokat, ugymint Komjátit, mely jeles és igen szép kies lakó kastélya vala Forgács Ádámnak, azon ujvári főgeneralisnak, Gimes várát, ki is ezen gróf uré vala és Verebélt, az török had elpusztítván, pusztán hadták vala, csak Lévában, Nógrádban, Nyitrában hadtak praesidiumot; mert ezeket az helyeket e csapással mind elsújtotta vala az török.

Az én uram, az főtolmács vérben esvén, elkéredzék az fővezértől, hogy elől Budán bemenvén gyógyíthassa magát; mi azért elválánk az vezértől, és Esztergom felé menénk, ott által az előbbi hídon az Dunán az Vértes híres erdején elég rebegve általkelénk Csán-Bégre, onnan Ó-Budára magyar városocskára jövénk, mely is fertály mértföld lehet Budához; itt meghálánk egy Naszvadi Zsigmond dér-dúr gazdánál, de felesége részéről, emberséges gazdaszszonynál. Másnap bemenénk Budára, s ott várók meg az fővezért. (oct 31)

Közeledvén az fővezér Budához, monda az uram az főtolmács nékem: menj ki az fejedelemhez (mivel (nov. 10)

*) V. ö. Toldy Uj Magyar Muzeum 1860. I. k. 105. l.

**) Kapitányja Nadányi Miklós vala.

már urunk ő nagysága elérkezvén, Pesten feljül az Dunaparton szállott vala táborocskában) és szómmal, becsülettel köszöntvén ő nagyságát, mond meg, hogy nem fogja az fővezér tartóztatni, elbocsátja csakhamar, hanem ha mi postulatumi lésznek, jó idején küldje hozzám irásban, én betegen is munkálódom benne, megfordítom s adja be maga az fővezérnek; mert akkor aztán, mikor az fővezér is siet maga telelő helyére, s maga is az fejedelem hazája felé, késő lesz gondos dolgokat ajálni, de annál is szükebb az idő kivánt válaszokat nyerni.

Ez izenetet én ugyan megmondám ő nagyságának belsőbb hívei hallásokra, de külömbözők lőnek ő nagysága körül itt az embereknek értelmök, és utoljára ilyen bolondságon nyugovának meg, hogy nem jó holmi propositióval az fővezér jó akaratát circumscribálni, mert ugy nem bizzuk az ő emberségére az dolgot, és csak azt adja, a mit kérünk. Mely conclusum szerént semmit kérénk, s semmit is adának. Itt nagyot botlánk, mert az minemü praedicamentumban akkor vala az török az némettel, sokra mehettünk vala Isten jó akaratjából, ha Bethlen Gáborok lészünk vala.

(nov. 14) Felhivatá azért az fővezér urunkat ő nagyságát és elég sollicitatiónk után, másodszor *) szemben lévén, vagy inkább utolszor, kevés beszéddel, utra bocsátá ő nagyságát, ujabban nusztal béllett kaftánnyal csak contentálván ő nagyságát, az több adhaerenseknek egynehánynak vetének egy hitványt az nyakokban, s utat adának. Legnevezetesebb gratiája ez lévén

*) Czeglédi szerént ez a harmadik szembenlétel volt. Rozsnyay az első fogadtatást nem veszi szembenlételnek, mert mint naplója mutatja, tudomása volt az oct. 18. és 24-iki fogadtatásokról is.

az töröknek akkor hozzánk, hogy az, mely része az Barcsai Ákos fejedelem Jenő alatt a török táboron létekor, ugymint, ötszáz ezer tallér, id est tallér imp. 500,000 az szegény ország nyakába vettetett vala, az még ekkor az ő nagysága Érsek-Ujvár alá menetelekor, azon nagy summában restál vala, talám mintegy két vagy háromszázezer forint, itt condonáltaték.

De nem ez vala az dolognak lelke, ha ugy tudjunk az alkalmatosságokkal élni, a mint kell vala; mert az erdélyi fejedelmek az olyan monarchák előtt personális comparitióval nagy dolgokat szoktak ám azelőtt feszegetni, nem is csak egyet vagy kettőt, hanem ugyan cathalogussal viszik volt az gravameneket az olyan pallérozó helyre; de óh szegény kalmárok, valakik igen hozzá szoktatok az feleséghez, nem jut néktek Bécsben az marhának javában, mert nem lakhattok ott, hanem a mit hevenyében találtok, csak azt veszitek meg.

Elég az, hogy megérők mi az kaftánynyal, elébb állánk azzal, noha csak ezt is alig hozók által a budai hídon, mert az tatár hadak épen az hídon találkozának szemben velünk, s ezek bezzeg eleget adának ám azoknak is, kiknek az fővezérnél nem jutott vala. De hátba még azoknak is bőven juta, kiken az fővezér adta akkor is nyakokon vala, mert az tatárok sem akarván nekünk utat nyitni, s mi is császári köntösben praerogativával akarván élni, e kettőből egy tisztességes hup-hup telik ki, és noha szokás szerént, tollas csauszok mennek vala két renddel az fejedelem előtt a végre, hogy tisztességesebben essék az transitus, de non obstante eo, megfelele az tatár tatári qualitásának, és nemcsak mibennünk magyarokban korbácsola sokat meg, de az csauszokban is leverének

egynehányat, a kik tollason mendegélnek vala, tisztitani akarván ő nagyságának az utat.

Itt mivel az én uram, az főtolmács ekkor beteg vala, nem mehete fel az fővezérhez tolmácsolni, mikor urunkat ő nagyságát elbocsátá, mely mián elég siralmas casus is interveniála, kiváltképen az Haller familiára nézve. Mert minekutána szegény Haller Gábor ő nagysága hazája szolgálatában Tömösvárra Ali basához küldetvén, ott sokáig commorált volna minden válasz nélkül, onnan Nándor-Fejérvárra, onnan az fővezérhez Eszékre, (holott mindazáltal ha Ali basa ott ne légyen, jól forog vala kereke) onnan magával az fővezér Budára, onnan Érsek-Ujvár alá hurczoltaték szegény, s onnét megtérvén fővezérrel s urakkal Budához; itt urunk elbucsuzásakor, a mint írám az uram az főtolmács, tolmácsolni betegsége mián fel nem mehetvén, szegény Haller Gáborra nézve nagy csorba esék az dologban, mert midőn urunk az bucsuzás közben az fővezértől Haller Gábort haza kérné, az fővezér úgy felelt volt, hogy az fennforgó dologhoz képest Haller Gábornak ott kell maradni, és az telelő helyre kell az fővezérrel együtt menni; erre urunk ő nagysága iterato is felelvén, kérte az urat; de ezt az utolszori szavait urunknak az tolmács, az fenn említett Ali bég, az fővezérnek meg nem mondhatta, mivel ez alatt az fővezér hozzája szólván, oda volt intentus; szegény Haller Gábor penig az török szót nem értvén, haereált csak az urunk ő nagysága utolszori kérésén, és az megkaftányozáson; arra magyarázván szegény az tarka köntösnek egyik misteriumát, hogy a kire bucsuzáskor afélét adnak, békével járhat.

De óh hazájába igen kivánkozó, s ez appetitus-

sal magának vétkesen kedvező biró, más lőn itt az orta *) mondó! mert midőn urunk az fővezértől kijövén, post vale egyenesen sietne az hídra, Pest felé általmenni (itt is jókorát botlánk, mert az fővezér tihájától, főhopmesterétől, mely első ministerre maradandók valának ő nagyságának mind maga, mind az haza téltul maradt dolgai, csak el sem bucsuzék ő nagysága, melyet bizonyára nagy minister apprehendála is, maga szóval magahányó, hogy már portai emberek valának ugyan ő nagysága körül, de bizony talám csak nos numeroval) mi interim itt Szilvási Bálinttal hátra maradtunk vala Ali béghez, ki akkor tolmácsolt vala az fővezérnél, és nála kávézván, ezalatt több szavai között az urnak Haller Gábornak azt izené tőlünk, hogy mondjuk meg, el ne menjen az fejedelemmel, mert meghagyta az fővezér, hogy Haller Gábor véle együtt az telelő helyre elmenjen az erdélyi dolgok eránt való tractára s conclusumra. Mi itt Szilvási Bálinttal nem késénk, az fejedelem után sieténk, és elérők ő nagyságát az utolszori kaftányozó helyen az budai hídnak az közepén, igen rút csetepaté alatt; mert az jövő tatár hadak sem térének féltekbe vissza az hídról; s mi is az előttünk járó tollas csauszoknak pompás kisérésekhez támaszkodván, kik minket az hídon közbül vévén, a tatár-korbácsot szemünktől, szájunktól nem kimélék. Mely mocskos suspust, midőn mi hátul tolyongva szomoruan néznők Szilvási Bálinttal, ő akarván jó portaiságát mutogatni, felálla az nyeregben és monda: majd megtanítok az első tatár fiaiban; de minekelőtte nyavalyás csak hozzá fogott volna is szándékához, vevén eszekbe

*) Orta = törvénykezés, perlekedés, itélettétel.

puzdoradisát az tatárok, ugy elkorbácsolták, hogy élete is alig marada meg. Itt az fejedelem skállát, igen szép köpenyegjét az bejárók lováról levágták az tatárok, az tolyongásba el is vivék, egy Debreczeni nevü bejárót mind lovastól az hídról letaszítanák, ki maga az bejáró az hid alatt való kompba esék ugyan; de az lova pár puskástól az Dunába veszett, vagy hová lőn az tolyongásban elfelejtettem azt nézni.

Itt ez rút vásárt látván az fejedelem, Naláczi uram leszállitá ő nagyságát az lováról, és az hídnak karfáján kívül, az karfát fogva, az hídlásnak végein vivé ki ő nagyságát az Dunapart felé, a holott is, mivel igen bajos lesz vala, sőt lupocskolás nélkül nem is lehet vala kimenni, az víznek az széliben az havasalföldi Gregorius vajda magyar deákja János deák állitá be az maga lovát, és azon léptete ki ő nagysága az várból. A mi későre lehete, mi is kiverdődénk az tatárok közül, ő nagysága után is minnyájan összejárván egymást, úgy fogánk aztán alá Pesten alól Németi nevü magyar faluba hálni. Isten jóvoltából bezzeg használván itt nékem az török köntös, mert Istennek szent neve áldassék érette, egy sujtás sem esék rajtam.

Mihelyt általmenénk az hídon, Szilvási Bálintnak mondék: ne késsünk, mondjuk meg az urnak Haller Gábor urnak ő nagyságának az tolmács izenetit; meg is mondók ugyanott mindjárt, de ő szegény már az magyaros földre az Dunán által kapván, nem akara megtérni, hanem csak azt felelé, hogy ötet is megkaftányozták az búcsu vételkor, mely azt teszi, hogy haza mehet ő is. De óh! óh! elmenénk azért
(v. 14.) urunkkal az háló helyre Németi magyar faluba, mely Pesten alól lehet vagy két mértföld, és itt hálánk. Én

itt közel valék az Haller Gábor ő nagysága szállásához, és mivel tudom vala, hogy az fejedelem siet haza felé, idején felkél, én sem várám virradtát, hanem felöltözém, s bemenénk az szegény urhoz, hogy felkísérjem urunkhoz, s bár szintén akkor mosdik, több szó után én mondék : rosz álmot láttam igen nagyságodhoz, talám elhallgatom ; monda : semmiképen nem, meg kell mondani ; mondék : egy tálban ez éjjel nagyságodnak oly nagy almát vittem vala ujságul, melynél nagyobbat soha sem láttam ; de az szára körül megrothadott vala ; bizony meg is rothada csakhamar ; szegény felelvén, monda : álom s esős idő.

De nézhetsz ezt az álmat, mert megindulánk szegénynyel szállásáról, hogy az urunk ő nagysága szállására menjünk ; félig sem meheténk, hát jő az sötétben (mert hajnal előtt vala az dolog) Szilvási Bálint egy csoport törökkel, kik már az fejedelem szállását meg is járták volt, keresvén szegény urat, az fejedelem Szilvási urat adván az török ur mellé, hogy vezesse az ur szállására, és jövén az ur felé, mi is szembe botlánk vele, a suhogást Szilvási uram meghallván, kérdé nagyságod-e ? felele az ur, én vagyok. Itt az törökök, noha sötét vala az szaváról úgy apprehendálák az urat lenni, mintha örökké egy házban laktak volna véle, és reá rohanván megragadozák karjánál, nyakánál és övénél fogva, melyet szegény soha mire vélni nem tud vala. Mondotta az török urnak, hiszem ő nem elszökő ember, országok követje, mi szükség úgy ragadozni, külömben is felmehetnek az fejedelem szállásáig, akár csak tractálják emberségesebben ; itt az aga adhaerensinek kezökből az urat kivévén, szépen felkiséré urunkhoz ; de ott úgy betódulának utána az urunk házában, mintha az zseb-

ben akarná urunk dugni. Szegény ur nem vala confusio nélkül; mert az aga igen sietteti vala visszamenni az fővezérhez; megvára mindazáltal valami nehezen, hogy urunk irasson mellette az fővezérnek, hogy nem hír nélkül hozta el ő nagysága, hanem úgy tudja, hogy szemtől szembe kérte volna el magától az fővezértől ő nagyságától az bucsuzáskor.

Kezéhez vévén az aga az urunk levelét, Haller Gábort hintójába ülteté (mert hintója vala az szegény urnak, pohárszékkocsija és társzekere is) de az alatt, hogy az levél készült, az szolgái majd mind elhagyák szegényt, mivel azok is igen megunták vala Törökországban az lakást; mindazáltal az étekfogói közül Baranyai nevü, egyetlen egy az inassi közül Keserü az bürkösi, Kosmicski nevü szakácsa, és az kocsisok s felejtárok maradának, az többi mind elállának mellőle, és urunkkal Erdély felé tartának. Ez alatt engem urunk ő nagysága behivata az maga házába, és igen tudakozá, mit tudnék visszahivattatásában az urnak; de semmit egyebet se tudék, se mondék, csak a mit az Ali bég tőlünk Szilvási urammal izent vala szegénynek visszamenetele felől, azelőtt való nap.

Itt urunk ő nagysága nékem vagy tizenkét aranyat adata, (noha több kell vala; de az is nehezen telheték ki; mert igen könnyü szerrel bocsáttatott vala ő nagysága hazól, úgy, hogy nem vitt volt ő nagysága, hanem adtak volt költséget ő nagyságának) és engem visszaereszte ő nagysága az török táborra az fötolmács uram mellé tanulni, igérvén ő nagysága (az szokás szerént) fejedelmi kegyelmességét.

Visszamenék én azért az szegény urral Haller Gáborral ő nagyságával, ki midőn azon teprenkednék,

hogy szolgái elállottak mellőle, rövid, de hosszu misteriummal, azt felelé az aga, hogy nem kell igen sok, elég szolga fogna ott lenni a hova hijják, mely szón, mint praevidus nagy ember, annál inkább commoveálódik és nyughatatlankodik. Itt a mennyin valánk magyarok, majd annyiféleképen ominálunk vala szegény ur felől, ilyen seria és severa reductiója miá.

De csak az falubeli szegény parasztlegények is szánakoznak vala szegénynek sorsán, és esküvéssel mondják vala, hogy ha ők azt tudták volna, annál inkább, ha azon ur nékik valamit maga aránt jelentett volna, virradttig bizony berepítették volna egyik magyar végvárba. Elég az, hogy urunk Erdély felé indula, mi penig az szegény urral sírva válván el az magyaroktól, az török tábor után viteténk, én is szegény Haller Gáborral ülvén hintajában, holott szomoruan üldegélvén, ratiocinál vala szegény pro et contra velem az szekérben; interim szegény monda: eredj édes Dávid deák uram, ülj fel egyik vezetékemre s add melléjek magadat az aga szolgáinak, és egynehány aranynak vagy tallérnak igéretével is, ha lehet, vegyen valamit kegyelmed ki belőlök, mit értettek visszavitetésemben, jelentsenek valamit. Mely szerént én lóra ülék ugyan s szegénynek kivánsága szerént eléggé nyomozám az dolgot, de azok mint uraktól igen stricte comminatusok, semmit mondának; melyel én szegényhez ismét beülék az szekérbe és menénk egy darabig, de értvén az aga az törököktől, a kiket elől utól talál vala, hogy már messze menne az vezér, szomorut szól be az urnak az szekérbe, s mond: az ur üljön lóra; mert az vezér távozott, s ha késő érik el az tábort, fél ő haragtól; de mégis addig kérők az agát, hogy egy kevéssé az szekérbe hagyá,

látván gyengeségét az szegény urnak, noha ez sem soká tarta, mert tartván az aga vezér haragjától, ugyancsak lóra ülteté, és elvive csak az egy szolgájával Baranyai nevü étekfogójával, egyik vezetékjén maga ülvén, másikat azon szolgája vezetéken vivén. Mi az több szolgáival, az hintóval, pohárszékkocsival hátrébb maradván. Mikor azért Földvár nevü kastélynál Budán alól az tábort elérők az két szekérrel, künn az tábor helyén megállitám az szekereket, és őket ott hagyván, magam bemenék és felkeresém az aga sátorát, ki az urat elvitte vala.

Megtalálván, sátorának az hátulsó ajtajánál akadék reája, holott állának vala rendben az aga lovai, s azok közt az megirt ur két lovai is, azon szerszámokkal lévén mindenik, melylyel az szegény ur szokta vala járni, meglátám mellettek az lovaknak, az fcljebb említett, s véle szegénynyel elment egyetlen egy szolgáját, Baranyai nevü étekfogóját, kit kérdém : hol volna az ur? mondá : én nem tudom, ma hajnaltól fogva nem is láttam, akkor felvivé az aga magával az vezérhez, azóta oda van. Én térülék s nézék be az sátorba, s hát látom, hogy egy turba fel vagyon metélve, s körülötte egy falka levél öszve roncsolva, tépve áll rakásban, és noha hozzá nyulnom nem vala szabad; mindazáltal távulról is megismervén, hogy keresztény levelek s irások, mindjárt megdobbanék, s vőm eszembe, hogy egyáltaljában nincsen jól dolga az urnak; mert azok az levelek övéi voltanak s nem volnának in ea forma, ha az urnak nyavalyája nem volna.

Én itt nem késém, mert az szekerei szegénynek és szolgái az tábor szélén várakoznak vala utánam; hanem azon étekfogónak mondék : légy itt, ím az sze-

kerek is az tábor szélin vannak, engem várnak, felmegyek majd, vagy az főtolmács uram, vagy udvarnál valamely török ismerőm meg tudja mondani, hol az ur; meg is mondá, mihelyt az fővezér sátorához érkezém, egyik kengyelfutó ismerőm mondván: Gitti Haller Gábor, azaz oda az ur. Kérdém hogy hogy? mondá: ma hajnalban, mikor az más hálóhelyről megindula az vezér, szintén akkor vevék fejét, és egy közülünk, aki fejét vevé, négyszáz aranyat találá az hóna alatt. Váltig nyomozám szegénynek holmijét, de csak elsikkasztá, semmiét szegénynek kezemhez nem keríthetém. Innét fordulék, s az uramhoz menék az főtolmácshoz, ki is még az vezérrel bajoskodik vala. Kérdém, ha tudna-e az ur Haller Gábor felől valamit? monda: nem tudok; mondék: fejét vették; (nov. 16.) szeméből könnye kicsordulván, monda: ma néki s holnap nékem; egy emberetek vala Erdélyben, azt is elvesztétek.

Fordulék, hogy az szekereit bevezessem az táborra, s hát régen vezetik őket az defterdár sátora felé; kérdém az szolgáit, hova mentek az szekerekkel? mondának vezetnek bennünket, nem tudjuk hová. Én is elmenék vélek, és megállíták hintóját, az konyhakocsiját szegény urnak az defterdár basa sátorán kívül, holott felhányák mindenik szekerét, és a mit szeretének, mindent elvevének. NB. Többi között az szegény ur, még az fejedelemmel együtt háló szállásán főzetett volt egy öreg kandér káposztás hust az utra, azt ragadván az sok török szolga, melegitetlen hapsolni s hordani kezdék; arra minthogy mi is téltul én is vágyok vala, minthogy olyat régen nem ettem vala, azt gondolván, hogy nekünk vetik, benne disznóhust lenni inték; de nem megköszönék, hanem engem ol-

dalban szídgatván, az főtt káposztás hust mind kandérostól az sátorból kilobbanták. tétova hullván minden hus. mind káposzta a kinek kelle közülünk, felszedegete benne; de azért az kandért nem hagyák felvennünk, ha szalonna bőr vala is.

Itt az szegény holtig perseverált szolgák rám esének, és látván jó urok (mert szolgához ur vala ez s jó) már oda, kérnek, szólnék az uramnak, az főtolmácsnak, viselne gondot rólok, mi tevők lennének. Ki is felmenvén az fővezérhez uti levelet szerze nékik, hogy ott az Dunán által szállítván őket, mindjárt kisérjék Szeged felé, úgy, hogy ott urunkat ő nagyságát megelőzzék vélek s ugy is lőn; mert ezen szolgák ott egyezvén meg urunkkal ő nagyságával, még ott mindnyájan, mind ezen obviánsok, s mindazelőtt jó urok mellől az boldogtalanságban elállott több szolgái szegény urnak urunk ő nagysága szolgáivá lőnek. Az hintóját szegény urnak, az vezér az én tolmács uramnak ajándékozá, de az tolmács ur, restellé jó szekszénás lovaival vontatni azt az nagy molest, hanem az csak ott marada azon szálláson Földvár nevü török kastély alatt künn az fal mellett; de még azon az napon látván mindenik, hogy nem kell senkinek, az böreit levagdalták vala.

Igy lőn vége ennek az hazája szolgálatja mellett szomoru halállal veszett igaz erdélyi nagy hazafinak, ki felől minthogy csaknem a mennyien voltanak, kiváltképen akkor, annyiféleképen fecsegtek; én mint ki mind azelőtt sokáig közel hozzá ott táboron együtt nyomorgó, mind akkori mészárszékre vitetésekor, majd az török táborig véle hintójában ülő, szomoru végéhez közel levő, s ha nem utitárs, uti szolga, az időtől fogva, hogy oda menetelemtől fogva

szegénynyel megegyeztünk, azt irom ide, a mit másoknál igazabban tudok, mind maga sokszori expositióiból, s mind az uramnak az főtolmácsnak, ki is az szegény urnak igen kedves tanácskozó társa vala, azon szegény ur felől sokszor tett relatiójából.

Megtérek azért itt, s oda megyek vissza, a hol az fővezér felmenőleg Nándor-Fejérvárról az szegény Haller Gábort az postán elvitette vala magához az török táborra Eszékre, a holott mikor az fővezér becsülettel látta s meg is kaftányoztatta vala, mondják vala ugyan akkor tájban, hogy Ali basa aggraválta igen az fővezér előtt szegény urat, és nagy despectusba is hozta légyen. De a mint az többire, úgy erre is alább felelek meg egy conclusióban. Hanem másodszor némelyek ezzel is ratiocinálának szegénynek veszedelme aránt, hogy fejét kötötte volna le az fővezér előtt akkor, mikor urunkat hivatta az vezér, hogy ha az fejedelem compareálna, bár ő haljon meg. De erre is alább. Némelyek ugy is okoskodtak, hogy az levelei közt találtak volna veszedelmére valót. De ez hazudott; mert az uram az főtolmács hányta fel minden leveleit, s ott olyan nem volt. Hazug volt ez előtt való ratió is; mert az uram főtolmács levén, mindenkor ott volt, mikor Haller Gábor az fővezérrel conferált. Soha sem asserálá ezt az fogást. Az legelsőben volt valami, mert igaz dolog, hogy szégyenli vala Ali basa (ki urunkat Erdélybe creálta vala) ha deponálja az fővezér az ő csirákját, és maga creál az fővezér fejedelmet, s erre nézve valamire elméje, nyelve érkezik vala, nem mulatja vala el. De még ha egyedül csak ez lészen vala is oka Haller Gábor halálának, ugy sem egészen imputálom én az Haller Gábor halálát csak töröknek, mert az az aggravamen is erdélyi

leczke volt az Ali basa szájában; annál inkabb, hogy nem az az Ali basa savanyu relatiója ölte légyen meg Haller Gábort, megtetszik az fővezérnek ím ezen szavaiból, mikor azt felelte, hogy az ma lábhoz borult tegnapi pártost nem ölhetni meg.

De már concludálom s igy van bizonynyal az dolog. Elsőben : mert ez fejedelemséget Haller Gábortól igen féltjük vala, mely tisztet valamely nehezen válalánk fel az vásárhelyi mezőn Nyárádtőnél, százszor meg százszor nehezebben valánk arra valakinek aspiratióját hallani, igen készek (ha valaki hazudja vala) hinni, úgy, hogy ha az szegény s ártatlan sok vérről az nagy hatalmu bölcs Isten nem praevideált volna s sokan találkoztak volna idvezült urunk mellett Tamások de Gyula, bizony minden esztendőben elevenen nyuzattattanak volna meg sok patiensek; de mivel ez az rézbikát hevítő ember csak egyedül vala, egynél többre nem mehete, ezt megrothasztá az fejedelemnek szeme láttára. Mely crudelis personának az szájából néztem ki, hogyha az fejedelem parancsolja, bizony mindjárt nyuzatja az embert. Nem is kell csudálni, mert portán laktában csak meggondolta magát, s másod magával, zsákba dugván az görög ör egynehány pénzeért bélobbantotta éjjel az Tuncsa vizében, ha az erdélyi házhoz szolgáló ott lakos emberek hitének hinni kell. És igy a mely fejedelemház az ilyen qualitásuakat patiálja, akik felől az ilyenek hazudnak, az olyan innocenseket nem patiálja. De ám akárki mit súgott-búgott légyen az fejedelemnek felőle, azt Isten s az olyan ember tudja; de ezt bizony én is tudom, hogy az lelke üdvösségére mondja vala Haller Gábor Érsek-Ujvár alatt, hogy mindenének elköltésével is végbe vinné az erdélyi fejedelemségnek

elkerülését; e szókat én néztem ki szegény szájából, az megirt, mindazáltal minthogy idegen országban hazája szolgálatjában léte alatt (talám contra jus gentium) exturbáltatott volt örményesi jószágából *) ezzel annyira irritáltatott volt, hogy nem bánta volna, ha más fejedelem lett volna, mindenek felett az fejedelemasszonyra nézve ő nagyságának tulajdonítván jószágában megszomoríttatását. Noha én azt sem hallottam szájából, hanem successu temporum exhauriáltam csak az circumstántiákból.

Másodszor, nem kell csudálni, ha erdélyi dolog volt élete fogyása, mert maga megmondotta szegény sokszor, hogy azt ő jól tudja, jószága elvételével csak az világ meg nem elégszik, hanem az fejét is megeszik annak az kigyónak, kinek az farkát elvágták. De bizony ezt is kell hinni, hogy nem örömest megyünk szembe az olyan nálunknál nagyobbal, kinek honn nem létében, akaratja ellen szállottunk házába. Egyszóval bizony ez az matéria sem kivánja vala soha Haller Gábort Erdélyben látni.

Szegény Haller Gábornak harmadik mirigyét sem hagyhatom el; nézzetek itt is egy kis politiát. Haller Gábor, Balog Máté egyszersmind voltanak ezelőtt három, négy esztendővel kapitihák, e vice, ama fő. Nem valának ezek még akkori valami dolgok aránt controversia nélkül, kik nemhogy Erdélyben, de ott az török táboron sem igen jól nézik vala egymást. Ezt a Mátét veté az erdélyi politia egyiket azon utazásra urunk ő nagysága mellé, tudván az emberek, hogy Haller Gábornak is aemulusa, s taliter qualiter portai ember is, s tudja hol s mint kell

*) Lásd az 1663. sept. 10-én tartott országgyülés végzéseit.

ferdöt készíteni az feredendőknek. De berekesztem s azt tudom. hogy mikor szegényt az urunk ő nagysága első háló helyéről Pesten alól Németi nevü magyar faluból vissza vivék ölni, velem való beszédi között azt mondja vala urunk ő nagysága, hogy azt akarná, egy órában halna — meg Haller Gábor, hogy sem . . . . . *) Ezekből concludáljon a kinek kell, Erdélyben halt-e meg Haller Gábor vagy Törökországban.

Én penig megtérek, által megyek az Dunán, és az fövezérrel az telelő helyre sietek; kivel mikor az Mohács híres mezejére érnék, szomoruan nézem vala azt az rút sáros patakot, melyben az szegény Lajos királyt agyonverték vala, azon az mezőn szultán Szolimán török császárral lett harczkor; mivel az én kardom is ott maradt vala, ki suadván e tolyongásban felmenetelünkkor.

Innen menénk Tolnára igen szép helyen való török kastély alá szállván az táborral, de még is szebb hely Mohács; Tolnánál menénk az Baranyaságra, mely is igen szép és jó föld; az az föld, szomszédságában vagyon amaz nagy hirü erős Szigethvárnak. Innen menénk s szállánk Bareszeg nevü török vár alá, mely van az Dunaparton; de jó magas helyen. Innen megindulván, talál már sárt az kinek kell, kiváltképen közelítve Eszékhez, s annak ama hires hosszu hídjához, mely noha az víznek alveusa nem tart hoszat, mindazáltal, kivevésével ez az Dráva vize igen hosszu hidat tartat az emberekkel; ez az víz az ő folyamatjában nem nagyobb, mint kétszer az Maros; de Buda felől annyira van kivevésével az

*) Itt az eredetiben szándékosan hagyott hézag van.

sára, hogy tovább fertály mértföldnél kell híddal tartani. Az nap ide szállánk, másnap általkelénk az hidon, elég tolyongással, az viznek Nándor-Fejérvár felől való részére, mely felől való parton vagyon az vár és város, és ő maga Eszék, nem erős hely ; a mi kis erőssége van is, csak az híd őrzésére vala többire, mivel ugyan az kastély alatt is terminálódik az hídnak vége. Erről az hídról, ha Isten engedi alább többet. Ez hídon alól csak hamar belé szakad az Dráva az Dunába.

Itt megnaplánk egynehány napok alatt s vala is szükségünk rá; mert már közelítvén az áldott karácson is, az havas eső gyakran érdekli vala nyakunkat, kiváltképen az előtt harmadik éjjel (hogy megindulánk), oly hó esett vala reánk, hogy alig búhatánk ki alóla; bezzeg meguntam vala itt az tábort, de meg kelle lenni. Itt az keteputa hideg is vala, s az penna fázik vala ; mindazáltal elindulánk, s menénk innet, egy rácz faluhoz szállván, onnét más nap Mitroviczára, mely az Szerémségnek igen szép mezővárosa, itt is három napig naplánk, és onnét ismét jövénk egy rácz faluhoz, innét aztán ama áldott nagy magyarnak Hunyadi Jánosnak kedves, de gyönyörüséges lakó helye mellé, Zemlin puszta vára mellé szállánk, mely is azon szerémségi gyönyörüséges planitiesnek metropolisa volt János apánk idejében; de most az várnak csak az puszta kőfala áll fenn, benne semmi ház nincs, annál inkább az külső városának csak az helye, az gödrökről ismerhetvén meg, hogy pinczék voltanak. Megengedhetni, hogy bizony kedves lakóhelye lehetett szegénynek; mert fejedelmi székinek Nándor-Fejérvárnak is benézhetett az ablakán, ablakáról napkeletre; ha penig északi ablakát

nyitotta meg zemlini palotájának, születette hunyadi havasait nézhette által Tömösváron és ennek erdélyig tartó szép síkságán, melynél nem tudom hol keresnének szebb mezőt, ha két, három császárnak kellene is megütközni.

Innen már behordozoskodánk az telelő nagy
(dec. 9.) házba Nándor-Fejérvárra, általkelvén az Száva hires vizén, mely szélesebb ugyan az Drávánál, de ez mélyebb annál; meglehetős hosszasága vagyon ennek az Száván való hídnak is; mert úgy tetszik, harminczkét kompokon áll vala az víznek alveusán az híd, ezenkívül egynehányszor vala annyi az kivivésen; mindazáltal hosszusággal ez az híd korántsem adaequálja az északi Dráván volt hosszu hidat. Ez az Száva vize is, csaknem messze az hídon alól, két vagy három puskalövésnyire belé szakad épen az vár alatt az Dunába. Mely öszveszakadásnál való magos orozaton s szegelet nagy parton fekszik az hires Nándor-Fejérvár; négyszegre épített régi forma csinálmányu nagy vár, külső s belső várai vadnak az száraz felől két rend fallal; de nincs reguláris bástyája egy is, hanem régi formán, tornyokra van épitve, száraz árka nagy szélességgel. Az Duna felől való két szegletről ragasztva, le az Dunába az partig kőfal mégyen alá az magas partról, e rekeszből őrizvén az Dunán lévő passust avagy csak még az két fal köze tart. Egy kapuja vagyon csak napkeletről való oldalán az várnak. Mind ezeken kívül városa nagy van, bő lakóssal, melyben jeles török templomok, vendégfogadók és nagy piaczok. Ez az dicséretes hely, az egész magyar korona alatt incomparibile promontorium, incomparibilis portus, et frequaentia mercimonii. Királyi lakásra sincs az egész magyar földön ennél alkalmatosabb.

Az városon kívül mindjárt délre vagyon szép planities, melynek mégis dél felől való részinél vagyon egy szép csup; ezen van csinálva az császárok számára, az a szép lakó és mulató hely, melyben ők szoktak commorálni addig, míg az onnan utra bocsátott fővezérek operatióban vagynak vagy Magyarországban, vagy másutt napnyugot felé. Minekutána ide beülénk telelni, elfogya itt ezuttal az mezőbeli dolog, az 1663-madik esztendővel együtt.

1664.

V.

OLGÁLATOK LAJSTROMA.

Töredék

1667-ik novemberről.

(1667. november.)

Ezen dologban való munkámért vagy tanulásomra harmadfél száz aranyat külde az fejedelem, szaporán küldvén irásban jószágról is az reménységet (mikor megjősz, rakd elő etc.) Régen kezdetett vala ez az igéret még Érsekujvár alatt, azután is gyakran continuálódék, de én ma sem birok egy lábnyi örökös adományt, de erről alább többet.

Közelgetvén az adó ideje, commissio jöve Nemes János uram után, hogy várja meg s praesentálja azt. Melylyel midőn Széki István uram elérkezett volna, assignálja az fökövetnek Nemes János uramnak *), kapitihának ez uttal az adó mellett Székely Mózes uram küldeték, de ez az jámbor teljességgel vad vala ehez az szolgálathoz, és nekem igen rimánkodék vala, hogy vállaljam fel érte az kapitihaságot, s bizony az ordinariumon kivül az magáéból is jól megajándékoz. De mivel ezt magunktól cselekedni nem lehet vala, rescribálni is ő nagyságának ez iránt késő vala, mert az adó beadása ajtó előtt vala, különben én ezt az instantiát megcselekszem vala, mivel azonkivül is ezek mellett az minden esztendőben cserélődő kapitihák mellett az munka enyém vala, ők csak többire az reditust cumulálják vala, s azzal haza rándulnak

*) Vesd össze Bethlen János Historia Producta I. k. 341. s köv. ll.

vala. De nem vala még itt az én perfectióm Istentől, ihon az jele, mert ma beadák az adót s azzal együtt az szokás szerént praesentálók az kapitihát is, holnap penig betoppana hozzánk Csonka Nagy István nevü étekfogója urunknak, ily commissióval, hogyha utban éri Székely Mózes uramat, visszatérítse, ha penig helyben éri az portán, Nemes János uram ne Székely Mózest, hanem engem praesentáljon az kapitihaságra, mely étekfogó, ha egy nappal elébb érkezik, kettös jutalommal hágok vala be az residentiába, s így bezzeg nem annyira lesz vala dolgom.

Itt tolmácsoltam legelsöben az török császárnál Nemes János uram követségében Drinápolyban. Itt nagy csomó arany jött volt be holmi titkos dolgok iránt, de nem succedála ez uttal. Alább többet. *)

Ez actus alatt megérkezik Baló László uram is Kandiából, kinek úgy tetszik vala Drinápolyban léte majd, mint ha Erdélyben volna félig, de nem késék, mert az idő is igen eltelt vala s haza siet vala; ő kegyelme elmenetele után csakhamar Nemes János uramnak is válasza lőn, és megkaftányoztatván bennünket oda hagya. Ez előtt penig már régen kimentek vala Széki István és Dániel János uramék, szegény Dávid János uramat igen elfogták volt vádolni urunknak, hihető bizony csak azzal, hogy nem dőzsölt minden .....n.

(Több nincs.)

*) T. i. Zólyomi megöletését akarák kivinni. V. ö. Bethlen János idézett helyét.

VI.

FOLYAMODVÁNY

a Regia Deputatióhoz.

(1712-ből.)

Az nemes országnak ma legrégibb alázatos vén szolgája, az török deák, az méltóságos Regia Deputatiónak legelsőben is azon könyörög alázatosan, 48 esztendős hű szolgálatja méltóztassék félórai meghallgatásra.

Európának négy plágáin nemes Erdély országának így szolgáltam: Mikor Érsek-Ujvárt az török megvövé, adósok valánk még akkor országul amaz kétszázezer tallérral, mely Boros-Jenő alatt az lengyelországi szófogadatlanságért büntetésül nyakunkra vettetett ötszázezer tallérból restál vala. Ennek leengedéséért nem vala akkor ott ez hazából több könyörgő szegény ur, néhai méltóságos Haller Gábor uramnál ő nagyságánál s nálamnál, de ez szegény ur gyakrabban az ágyat nyomván, az ország instructiójával engemet jártat vala az főtolmácscsal az miniszterekhez könyörögni *); kiknek igérvén is, mindaddig citálók, remonstrálók azt, hogy azon nagy summával porta diplomái ellen büntettetett az szegény ország, fejével fizetvén az vétő, hogy sok instantiánk után **) megigérteték ugyan relaxáltatása e nagy summának, de úgy, ha az fejedelem éjjel-nappal siet az fővezérhez ugyanott Érsek-Ujvár alatt leendő titkos conferentiára.

Itt nehéz vala az dolog; mert még az tatár köd-

---

*) Lásd az okmánytár I., II., III., IV., V. számait.

**) Lásd az okmánytár VI. és VII. számait.

men nem hült vala jól meg Ebesfalván s az másiktól féltünk vala ; de ugy adá Isten, hogy szintén akkor küldvén hozzám az fejedelem egy Kőrösi Nagy István nevü uraim szolgáját, ez által Istenemre, lelkemre kényszerite ő nagysága, vagy irjam vagy izenjem meg, ha fogadjon-e szót ez iránt, ne-é? Itt többet nem cselekedhettem, hanem irattam az főtolmácscsal is ugyan fide christiana ő nagyságának, de tudván én azt, hogy ő nagysága görögnek keveset hiszen, igy assecuráltam ő nagyságát, hogy minden bűneiért ő nagyságának Isten előtt én lakoljam, ha bántodása lészen, csak siessen igen, mert mihelyt végzi az fővezér az vár ruinájának restauratióját, onnét mindjárt indul, s azután héjában jő, ott kelletvén lenni az consultatiónak. Igy Isten ő nagyságával szót fogadtatván, oda jöve s pénzünk megmarada. Ez az első napnyugoton 1663-ban.

Portán laktomban beszökék Zólyomi Miklós portára, kivel is vala bizony dolgunk; mert megbizonyitván ő azt az portán, hogy egyet értett Erdély az porta ellenségével Rákóczy Györgygyel az ő négyszázezer forintig való megkárositttatásában, sőt hadakozott is az porta ellen mellette, azért mint summus justitiáriustól az portától azt kivánja, hogy az rebellisnek complicensivel neki tétessen satisfactiót. Adtak vala bizony nekünk itt is dolgot; mert az főtolmács engem hivatván azt mondá, hogy siessünk s előzzük, mert bizony megelőztetünk ; mert ő elhiszi ugyan, hogy vétkes lehet az Zólyomi praetensiója, de két dolog igazzá teszi : egyik, mert condivisus atyafiak az birák, s azok penig törökök; másik, mert Bethlen Gábor öcscse az peres, kinek holta után is becsületi egyedül nagyobb itt, mint mindnyájotoknak, és ha

kimondatik az sententia, az fejedelmetek bejő sem fordítja el, ha penig követetek jő s azt mondja, hogy nem fizet, fő nélkül mégyen haza. Bizony itt is nehéz vala disputálnunk, mert nem vala pénzünk s erat penig periculum in mora; mert két részét az biráknak igérvén praetensiójának, csak harmadát hagyta vala magának. Látván azért az imminens gonoszt, lábunkat tartók az creditor vasa alá, és igy kapánk igen nehezen 19 erszény tallért egy holnapig ezer tallér uzsorára; de itt is enyim vala egyedül az munka, mert az szegény említett kapitiha Isten vasában lévén, teljes ottben lakta alatt az köszvényben nyege. Nekem kelletvén az megirt summát felvinnem az főhopmesternek, azt mondám neki, hogy jobb ezt az pénzt elvenni, mintsem egy hitvány emberért diploma ellen egy országot disgustálni. Ő is azért az jelen valónak örülve, maga mellé térdepeltete, és a ki addig ellenünk Zólyomié vala, Zólyomi ellen nékem ad calamum dictálá, mint irjunk törökül suplicatiót az császárnak Zólyomi leültetésére. Igy marada itt is meg háromszáz nyolczvanegyezer forintunk országul. Ez az második napkelet 1666-ban *).

Látván Zólyomi, hogy az elsőből kiszakada, utolsót tentála, és eleitől tanulva, Hunyad vármegyén kivül az egész partiumot az fejedelemségért az töröknek igéré. Soha ennél nagyobb dolgunk nem vala: mert az porta az földnek, az miniszterek az pénznek örülve, mind Zólyomi mellé állottak vala; csak e suspendálá Isten után az dolgot, mert még ekkor a fővezér az candiai operatióban lévén, absens vala. De ők minket ott is meg akarván előzni, az egész végségre mindjárt

*) Az évszám hibás. Zólyomi 1667-ben menekült az portára.

cursusokat repítének az végre, hogy Zólyomi pártját segítő solennis követséget indítsanak minden haladék nélkül az fővezérhez Candiába. Ez lőn oka, hogy az török abéczét félben hagyám s haza nyargalék, reportálván az fejedelemnek s az uraknak e nagy gonoszt. Itt, minthogy vala is min, megzendültünk vala úgy, a mint soha sem másszor; mert ki fejedelemségét, ki jószágát, ki fejét félti vala attól az praeceps és igen mérges embertől; méltán is, mert az bizony dolog, hogy valamint az haza határ nélkül, ugy sok test ő alatta fő nélkül lött volna. De igen sietve az urak nékem instructiót adván, az fejedelem két ezer aranyat külde tőlem az fővezérnek, és életemre parancsolák, hogy vagy meghaljak, vagy az végbeliek Candiába menő követjét megelőzzem; mely nyargalást érzek is ma, mellemben inkább mint erszényemben; és noha ők nálamnál sokkal elébb indultak vala, mindazáltal én is éjjel nappal űzvén őket, Conrinthus mellett egy Nigro Ponte nevü nagy török fortalitiumnak portusán elérém őket. Látván ők engem, gálya után nem várakozának, hanem engem megelőzni akarván, nem az crétai Mare Mediterraneumhoz való sajkába beülvén, néki fogának, s másnap Zólyomi egészségéért megivák az tengert, melyet én azután Candiában hallék meg. Interim én is félvén attól, hogy ha késem, serpal az machina, gálya csakugyan nem lévén, Istenbe bízva, hasonló sajkába in omnem eventum én is beülék, és tizennegyed napok alatt, kivált octoberi s novemberi tempestások között is, Isten Candiába békével bebocsáta. De ez uszkálás alatt csak az velem lévő nyavalyás posták is azt mondogálják vala, hogy Isten őket ugysegélje, Erdélyért oda nem ültek volna, ha tudták volna, hogy úgy billeg az tenger. Az föve-

zérrel szemben lévén, elsőben is azt kérdé, van-e hiretekkel, hogy kettő is competitora Gyula-Fejérvárnak? kinek mondék: tudom kegyelmes uram, hogy egyik az tengerben hallgat, másik ki légyen, nem tudom. Ő monda: Zrínyi Péternek Dalmadi nevü követje tegnapelőtt méne el tőlem, ki Magyarországot hatalmas császárnak hódolásra igéri, de úgy, hogy az ő vejinek Rákóczy Ferencznek resignáltassék az erdélyi fejedelemség. Melyre az fővezér diplomatice felelvén, annak summáját adá nekem is válaszul, azt izenvén az fejedelemnek s az országnak, hogy valameddig diplomatice viselik magokat, ő is mindaddig diplomaticus agensek lészen hatalmas császár előtt. Ez az harmadik délen 1669-ben.

De szolgálék én éjszakon is az szegény hazának; mert mikor Kamenicznél Lengyelországban, azután másodszor Kozákországban, az ország szekereit az török az Dunán által akarja vala vecturáztatni, (mely formával soha bizony egy sem jött volna haza), hogy elhallgassam az majd másfélezer béreseket és szolgákat, s szekereket, a mig sok contentióval s diplomák emlegetésével elhitethetők az törökkel azt, hogy az az hatszáz szekér élés nem diplomatica contributio volt, hanem az hutini minakor, hallván Bethlen Gábor, hogy éhezik az török, szánakozásból küldött hatszáz szekér kenyeret szultán Ozmán császárnak, semel pro semper, s ebből csináltatott az az kanon, mely ma indebite usuáltatik, kihez képest talám törvény szerént sem azt várhatná az szegény ország, hogy nagymértékü kedveskedéseért ennyi lelket, marhát többet hét ezernél, kárrá valljon, melyeknek kinyeréséig, mivel dispersim valának szekereink embereinkkel együtt széljel azon az nagy baromtáboror

ki nyargalt keresztül kasul rajtam kivül török s tatár között; ha élnének, akkor ott volt haza méltóságos, tekintetes tagjai, az ur boldog emlékezetü Nalácsi István uram, Baló László, Domokos Tamás és szebeni akkori székbiró Szöcs András uraimék ő kegyelmek, kik sokszor alig hiszik vala, hogy többször lássanak, ugy közikbe kell vala, az dolgok ugy kivánván, elegyednem, jó lelkiismérettel recognoscálhatnák. Ez az negyedik éjszakon 1672- és 1674-ben.

Nem kisebbet mondok s ezen végezem el. Törökök vagdaltatván le Bánfi Hunyad tájékán, nagy vád méne ellenünk az portára, melylyel Zólyominak szeme ismét megnyilt vala, mert az fövezér itt azt mondá, hogy vagy fejedelmünk mégyen be portára számadásra, vagy az patransokat küldi be nyakazásra, s az sem elég lesz ennek lecsendesedésére. Itt nagy furiával török követ rendelteték ellenünk, Buda, Tömösvár, Jenő és Várad felé disponáltatván utazása a végre, hogy mindenünnen az értelmes törököket maga mellé vévén, minden véghelyeinket perlustrálják, felirják és az portára reportálják. Én ekkor is portán lévén ezen török követhez sieték, kinek három erszény pénzt igérék azért, hogy indulni ne siessen, utában is lassan járjon, az munkához is az végekben lassan fogjon. Magát mindenekre igérvén, én azonban haza nyargalék, és reportálván az fejedelemnek s az uraknak az dolgot, mig az követ Váradra kerüle, készen is várták delegátus uraink Kolozsvárott az követ hiradását, hogy mikor s hol akarja kezdeni az dolgot. Az fejedelem engemet is utánok küldvén az uraknak, két czer tallért ada kezembe, az végre, hogy az követek elméjét disponáljuk vele. Az munkához fogván, Gyaluban végezők, holott az én igéretem három er-

szény pénzt éjjel ugyan tőlem megküldvén az követnek az urak, az negyedik erszényt pedig az fejedelem egy meghítt ismerősének, budai káptalannak, magyarul tudó Ali bégnek, s ez is mondá ki az roszszul főttet, azt izenvén tőlem, hogy ne is költsenek heában, mert neki az követ megsugta, hogy az fővezér minden véghelyeinket el akarja hányatni, azt mondván, hogy a mi erősségünk az porta. Itt az urak megijedvén, engem az portára visszanyargaltatának, fejemre parancsolván, hogy az török követnél elébb érjem az minisztereket, s igérjek tizenötezer tallérig, csak véghelyeink maradjanak meg; nékem penig, valamit kérek, megadják. Vala bizony itt időm s helyem az kérésre, mert úgy megijedtek vala az urak, hogyha magok ősökből kivántam volna is, örömest szakasztottak valamit, csak lehettek volna bizonyosak véghelyeinknek megmaradásában. De én akkor, egyes állapottal lévén, igazán csak magamig nézve is kérék, azzal elégedvén meg, hogy a mely száz száz aranyom portán laktomban annuatim az ország adójával együtt bejárt, annak vita mea durante continuatioját concludálják az fejedelemmel; melyre örömest hajolván, ugy adák az méltóságos assecuratiót, melyet is midőn az néhai méltóságos ur boldog emlékezetü Bethlen Farkas uram ő kegyelme igen szép szókkal kezembe adott vala, azt mondá az urak szavával, hogyha nem determináltam volna az ország jó akaratját, talám jobbacskán is eshetett volna az dolog; de csak igyekezzék kegyelmed az hazának ilyen súlyos ügyében hasznosan szolgálni, nem az kegyelmed kivánta jutalmának mennyiségét, hanem szolgálatjának minémüségét fogja az nemes ország ponderálni. És igy ez szép szókat elmémben, az méltóságos papirosat kebelembe

rakván, portára nyargalék, s Isten igazgatásából azt kivánt constellatióban találám; mert interim az tisztek, kivált mételyesink változván, az fennforgó difficultásokban kevés notitiáju supervenientsekkel (az athnamékat citálván) többire játszadozva lőn az alkalom. Mert végváraink is megmaradának, s az pénzből is visszahozék nyolcz ezer tallért. Eddig van súlya az én szolgálatimnak; ha ki csak ötven s hatvan esztendőn innen egy személyre többet mond, kezemet számra tészem.

Könyörgök azért igen alázatosan az Méltóságos Regia Deputatiónak, ne azt nézze, mindezekkel ki hever ma az szemeten, hanem vegye azt kegyes consideratióba, ki izzadott ennyiszer annyi országos nagy jóknak megnyeréseért az barbarusok forró forumán, holott (kivált az subjectusok) gyakrabban készségesen szoktak compareálni, és a mint hazáját szereti nagyságtok, ugy annak médiumihoz való Istenes reflexióval, minthogy arról haszonnal szolgáltam meg, sok eszteudők alatt a mint elaludt méltóságos commissáriusok és tekintetes generális perceptorok által continuálódott annuale salariumom, úgy restantiám is, hasonló igazsággal és kegyességgel, az haszontalan helyeken hallgató országtól substrahált fundusokból, méltóztassék parancsolni, adassék ki; az minemü hallgató pénzek, ha ország veritékjei, talám igazságosban fordíttathatnak ez szegény hazáért izzadtakra, mint sem olyaknál rekedjenek, kik soha az haza határát sem látták, nem hogy azonkívül annak szolgáltanak volna, belől penig loptak inkább, mint szolgáltanak. Ez nékem megholt méltóságos ur Haller István uram ő nagysága éltében is megigértetett vala, fundus keresésre rejiciáltatván contentumom, mely ha még is

halad, huszonkét esztendős koromban kezdvén az ország szolgálatját, már hetvennegyedikben vagyok, meddig várakozhassam, a kegyes lelkek itéljék meg. Melyből magam kihalván, hogy szegény gyermekeimre nézve hiában szolgáltam légyen, az bizonyos. Országos szolgálatot penig (kivált veszedelem között) úgy amplectálna akárki is, ha annak az maradékokra leszálló sugári másokat is moveálhatnának.

Isten is megáldja az méltóságos Regia Deputatiót annak kiadattatásáért, a miről Isten s világ tudtára igazán hasznosan szolgáltam meg édes hazámnak, s mások is ugy amplectálják élet s halál között is, mint én sokszor, az országos munkát.

Kegyes válaszát az Méltóságos Regia Deputatiónak irásban igen alázatosan várom.

VII.

NAPLÓ.

1705-ről.

Anno 1705.

18. juli. Isten jó voltából és segitségével megindulván Kolosvárról jöttem az nap Somborra.

19. Jöttem Zilahra, itt mulattunk.

24. Jöttem Somlyóra mulattunk itt is.

27. Jöttem Margitára.

28. Indulunk Székelyhíd felé, de megüték az orrunkat és megfordulván fele utjából Albis, Bugyiszló és Szalacs felé itt által az éren mendegélénk gondolkodva imígy-amúgy az Nyiren Irinybe.

29. Jöttünk az Nyirben Bogát nevü faluban.

30. Jutánk ebédre Kállóba. Ezen az napon igen bánám, hogy az nyirbátori hires templomot meg nem nézhetem; noha csak fertály mélyföldet kell vala kerülnünk, de mások is lévén velem, nem hagyhatám el őket, noha nézem ugyan távolról az bogáti templom mellől a mint lehete, de éjfél levén, nem igen jól csak homályosan látám, hálni jövénk Nyiregyházára.

31. Jövénk ebédre Szent Mihályra, hálni Dobra az Tisza mellett.

Augustus.

1. Ebédre általkelénk az Tiszán Loczra.

2. Körömözel által az Sajón összeszakadozva az Hernáddal érkezénk ebédre Ónadra, holott eljárók az várat, estvére jövénk Keresztesre, melynek az me-

zején megverte volt szultán Mehemed császár Maximiliant, Báthori Zsigmondot és Tiffenbákot, mely mezőn látván az császár sátora helyét, holott vala felásva egy nagy lapos kő és sok török irás rajta, de régiség miá bemohozván igen az kő, az irást nem lehete elolvasni, botás is vala alatta, aligha valaki nem fekszik benne, mellette egy kutat is ásatott volt az császár. E két mélyföld Egerhez. Ugyanakkor meg is vette Egret az császár.

3. Által menénk . . . . . ő falun, hol ebédet evénk és hálni bemenénk Egerbe.

4. Helyben lőnk Egerben, holott ebéden Barcsai Mihály és Beszterczei erdélyi követ uraknál valánk ebéden, délután eljárók az hires Eger várát, melyhez hasonló munkáju várat Candián kívül alig láttam, még penig el vala rontva az maga mellett hasonló erősségü igen nagy vár, mivel páros volt az vár, de az felsőt elrontották volt az németek, minekutána az törököktől megvötték volt.

5. Egerből jövénk elég rút hegyeken és erdőkön által Jordánfalva és Nádasd nevü falukon által és hálánk Alló nevü faluban, mely fele utja Egernek és Rimaszombatnak.

6. Allóról jövénk ebédre Harmaczra, hálni jövénk Dobor nevü falun és Pálfalván, és J . . . . . in által be Rimaszombatban, holott ujra szomorun hallgatám Nagy Váli uram miá az szép gyülekezetnek ennek az 1705-ben 1. aprilistől fogva kezdődött olyan botránkozásra lött tumultuatióját, hogy a die praenotato pünkösdig az templom bezárva állott; az város kétfelé szakadva confusióban volt, mely mind az szent generalison s mind az fejedelem előtt forogván az meg-

nevezett pap kiesett papságából és megyéjéből. Ó szomoru casus. Papok, papok.

7. Helyben voltunk, mely commorantia alatt még is többet hallánk Nagy Vali ur iránt.

8. Rimaszombathból megindulánk és Nitra nevü falun által jöttünk hálni Losonczra, itt vagyon az Losoncz vize, vallásunkhoz való szép kis város, Forgács uraké.

9. Losonczról jövénk Busára elég rút helyeken.

10. Jövénk ebédre Busáról Gyarmaton által, mert ott semmit nem adának, de jó bort árulának, Kóhárra, hálni jövénk Ságra az Ipoly mellett.

Ságról ..... nevü falu ..... általjövénk ..... Szántóra hálni, Isten jó voltából jövénk az hires Lévára, itt szép templomban valánk Németi uram, Fogarasi mester is itt vala.

12. Léváról megindulánk, jövénk Bars nevü falunál által az Garán vizén (mely Garán vize Párkánynál, Esztergomnál által ellenben szakad az Dunába) és hálni jövénk Czifár nevü faluba.

13. Jövénk ebédre Kér nevü faluba, itt általjövénk az Nyitra vizén és hálni jövénk Ürmény nevü faluba.

14. Jövénk Vécsére (mely az Vágparton vagyon, által ellenben a parton vagyon Séllyre.) Itt Vécsen találók az méltóságos fejedelmet. Ide hordának holmi németeket és kémeket is, az nap helyben voltunk.

15. Ez nap helyben voltunk. Innen indula Bercsényi uram ő nagysága Morvára szép haddal.

16. is ugyan Vésénél helyben voltunk.

17. is helyben voltunk.

18. Indulánk és jövénk által Mocsonok nevü falun estvére hálni hires Nyitrára.

19. Helyben voltunk ugyan Nyitrán.

20. is ugy mint szent István király napján ebéd előtt lők szembe az méltóságos fejedelemmel Rákóczy Ferencz ő nagyságával, holott szépen meghallgata és holmikről tudakozódék tőlem. Itt láték szép munkáju templomot az pápista atyafiaknál.

N. b. ezen az két napon expediáltata velem az méltóságos fejedelem két helyre is törökül. *)

21, 22, 23, 24, 25, 26, 27 menének el az fiamék, mind helyben voltunk itt Nyitrán.

---

*) L. Okmánytár XXXI. XXXII. és XXXIII. és XIX. számait. A XX-ik számu későbbit hasonlag ő fordítá le törökre.

FÜGGELÉK.

ROZSNYAYRA VONATKOZÓ,

VAGY

AZ Ő MUNKÁIT KIEGÉSZITŐ

OKLEVELEK.

Alázatos szolgálatunkat ajánljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Isten az nagyságod jó egészségét életét sok esztendőkre terjeszsze.

Mind az nagyságodhoz való kötelességünk s mind penig hazánkban való szeretetünk azt kivánván kegyelmes urunk, hogy ha mi hazánk romlására nagyságod méltóságának kisebbségére nézendő dolgot értünk igazságosan irjuk meg nagyságodnak. Csepregi uram tegnap előtt menvén el innét reggel 9 órakor tájban; az ő kegyelme elmenetele után tegnap Pünkösdi György, Ali bék uramhoz felment, hogy hallgatózzék, kérdezte: Csepregi uram meddig jutott volna addig, kire mondta Pünkösdi, hogy tegnap Dunára el igyekezett menni, kire Ali bég mondta, vallassa Pünkösdi uram, az pénz mind meg volt-e, de csak jáczodnak hatalmas császárral, ha most behozták volna épen az adót nagy dolga ment volna Erdélyországának végben: Pünkösdi mondta, hogy nem hiheti, hogy épen lehetett volna; lehetett valami potúra pénz. Kire Ali bék ismét, hogy ő jól tudná, neki hire vagyon, hogy épen volt, de csak csufolkodnak hatalmas császár és az vezér parancsolatjára; kin Pünkösdi megesküdt, hogy nem tudja s nem is hiheti, lehetett valami poltura pénz, hanem ha azt teszik jó pénzzé, arra Ali bék mondta, azt nagyságos kegyelmes urunk költse el, hanem az adónak meg kell lenni; az abban lévén ma ismét Pünkösdi felment, Vörös István uram is vele, az Daczó uram praebenda sollicitálásának alkalmatosságával, és az mostani indulás végett Pünkösdi az sátorban lévén, Ali béggel az kihájának, kihája és több ott levő fő törökök előtt Vörös uram ott a sátor mellett állván künn, ismét mondta Ali bék Pünkösdinek, keveset is

szóllott a kihájának az Daczó uram praebenda pénze felől, de megesküdt az kihája egy pénzt sem adnak, ha hazul hozott egyék, az mely tiz napit kiadták azt is bánják, hatalmas császárral csak játszodnak, az vezér az fővezérnek, az fővezér az császárnak megirták, hogy épen hozzák az adót, nagyságod hazugságban hagyta mindeniket, ezt magyarul Pünkösdinek Veres uram hallattára; törökül az kihája kihájának ugyanott s akkor Ali bég uram mondta: (kit Vörös uram jól, Pünkösdi is valami roszul vette eszébe) hogy a vezér mondta: tekéletlenség czigányság minden dolgunk, egynehányszor ngod ugy irt, kevés hija az adónak, és azon lészen kitöltse s kültést küldi nagyságod be az vezér irása szerént, kit innét az vezér is ugy irt az fővezérnek, a fővezér a császárnál hazugságba maradt nagyságod miatt; Ali pasától is titkolta nagyságod az pénznek mivoltát, még az Ali béggel való beszéd: bizony kegyelmes urunk ha az pénz a fővezérhez vitetett volna, és itt az vezérrel való szembenlétel az pénznek mivoltának megtudása és abból ugyan az vezér akaratjából lött Csepregi uram expeditiója nagyságodhoz nem következett volna, nagyságodat igen derekas busulás és az országot ujabb romlás találta volna, holott a mint Baló uramék tudják az portán is meg volt mondva, ugy tudjuk nagyságod akaratjából az adónak meglétele; mi azért kegyelmes urunk látván előttünk az tüzet gerjedezni, azon vagyunk részünkről se Isten se ez világ előtt ne okoztassunk, ha most is az változó elmék miatt immár ujabban való utolsó romlás követi azt a szegény hazát, mert noha mindenütt de főképen ez nemzet előtt, embernek szavát, irását ugy kell viselni, egy nyomban találtassék. Nagyságodat azért kérjük alázatosan irását igen meggondolkozva cselekedné, reá kell emlékezni mit irott, mert ezek bizony nem felejtik el, Csepreghy uramat ennek előtte való irásunk szerént meg nem kérlelnie, az hátra maradott pénzt küldje be nagyságod, mert itt nincsen helye az mentségnek és mi bizony isten előbb sem adunk sem számot, ha mi veszedelem találná országostól nagyságodat; ne is vélje nagyságod magunk féltéséből viseltetvén irnánk és sietettnők annyira (noha magunk veszedelmében sem gyönyörködhetünk) mint az közönséges veszedelemnek eltávoztatására nézve, mely ha

meg nem orvosoltatik idején, bizony nem jól fog lenni, melyet Isten ő szent felsége nagyságodról s az hazárúl ingyen való kegyelméből forditson el. Nagyságodtól késedelem nélkül való választ alaposan várunk. Tarcsa meg Isten nagyságodat jó egészségben. Datum in Tömösvár die 24 maji Ao (16)63 etc.

Nagyságodnak

alázatos hivei.

(*Eredeti fogalmazványról, eleje Rozsnyai D. vége Haller Gábor irásából. Gr. Mikó Imre birtokában.*)

II.

Ajánljuk kegyelmeteknek szolgálatunkat.

Isten kegyelmetek előtt levő országos dolgait boldogitsa.

Az mi kegyelmes urunkhoz való kötelességünk, hazánkhoz való szeretetünk azt kivánja, hogy mind az mi kegyelmes urunkat ő nagyságát, mind kegyelmeteket az ide való dolgokrúl tudósitsuk, és noha bővebben mind közönségesen urunk tőlünk, mind peniglen külön is tudósittatott ő nagysága, de még is akarok kegyelmeteknek értésére adnunk: Daczó uram ő kegyelme ide érkezvén és Csepregi uram visszabocsáttatván az adónak hátra maradott részéért, noha addig is volt Ali pasának nehézsége, melyet Csepregi uramtól kegyelmetek megérthet, akkori ő kegyelmétől urunknak küldött levelünk is continealja; de tudtára legyen kegyelmeteknek az után az dolog igen seriosodott, az vezér haragja nehezedett, Daczó uramnak egyszer kirendelt praebendáját elmetszették, mint levelében megértheti kegyelmetek, az urunknak szóló levelünkből azt is mi nehézség legyen az adónak egészen való be nem küldéséért; ezt penig mind a vezér mind utána való förendek beszélgették, beszélgetik, hogy az adó egészen bejött volna, ki mellett lehetett volna az törekedés, Erdélynek nagy dolga mehetett volna végben; jól lött volna dolga az országnak. Igy értvén azért kegyelmetek az élő Istenért kérjük kegyelmeteket az elmaradott

részt siettesse beküldeni, mig az fővezérrel szemben kell lennünk, mert ha romlása az hazának az be nem küldés miatt következik, Isten és világ kegyelmetek s elromlott hazánk előtt ne okoztassunk, hogy idején korán értésekre nem adtuk volna hazánk veszedelmét kegyelmeteknek. Mivel penig minden dologrul az fejedelemnek ő nagyságának bőségesen irtunk, melyet, hogy kegyelmetekkel is ő nagysága fejedelmi kötelessége szerént közölni fog, tudván elhittük, hogy irásunkkal kegyelmeteket terhelni nem akarjuk. Isten kegyelmeteket hazánk megmaradására éltesse jó egészségben boldogul. Datum in Tömösvár die 24 mensis maji A. 1663.

(*Gróf Mikó Imre ur birtokában levő fogalmasványról.*)

Jegyzet. Jelen levelet Haller Gábor irta; ugyan ő a Rozsnyai Dávid fogalmazásán javításokat is tett.

III.

Ajánljuk kegyelmeteknek szolgálatunkat.

Isten kegyelmetek előtt levő országos dolgait boldogitsa.

Kötelességünk és hazánkhoz való szeretetünk azt kivánván (noha az mi kegyelmes urunkat bővebben tudósítottuk az ide való állapotokról) hogy kegyelmeteket is el ne mulatnók tudósítni, minek okáért irhatjuk kelmeteknek Csepregi uram innét való elmenetele után az dolog változék, az vezér haragja ujabban gerjedez, melyet a Daczó uram praebendájának elmetszése, és az Ali bék uram szavai, kiket közülünk való atyánkfiai hallottak, bizonyitják az változó elmék miatt, kiket ezek igen kitanultak, félünk ha Isten rajtunk nem könyörül s közétek is az mi kegyelmes urunk ő nagysága után, s kegyelmetek is az mi kegyelmes urunk ő nagysága után nem serénykedik, az hátra maradott részét az adónak be nem küldi, nem lévén immár semmi hitele magunknak is, az magunk mentegetésének semmi haszna nincsen, tudtára legyen azért kelmeteknek, bizony nem annyira az magunk állapotjának féltetésére nézve, mint annak az szegény megrombolt hazának javára, az mint az

dolgok folynak, akarók igazságosan értésére adni, egyszersmind mind Isten s mind a világ előtt, hogy mi ne okoztassunk (kitől Isten oltalmazzon, ha azt a szegény hazát még több veszedelem találja) *Kelet Temesvár maj. 24-én 1663.*

(*Rozsnyai Dávid gyüjteményéből, gróf Mikó Imre ur birtokában.*)

IV.

Memoriale.

Az mi kegyelmes urunk ő nagysága nevével kell igen böcsülettel köszönteni; az mellett meg kell mondani az nagysága méltóságos jó hire neve elterjedvén az mi kegyelmes urunk ő nagysága is úgy értette, hogy hatalmas császárunk jó akaratja annyira tündöklőlnék ő nagysága fején, hogy az kikért hatalmas császárunkhoz törekedését nyujtaná meghallgattatnék.

Nyilván lehet ő nagysága előtt eleitől fogván Erdély hatalmas császárunk őstül maradt országa lévén, ki is maga szabad akaratja szerént választotta gondviselőjének hatalmas császárunk dicséretes emlékezetü eleit, az kik ugy is viselték Erdélynek gondját, hogy más háborgató nemzetek ellen is megoltalmazták.

Mostan paradicsomban dicsőségesen nyugovó szultán Szulimántól adatott hitlevele is lévén Erdélynek, ahoz ugy is biztak, hogy soha az török nemzettől változást ne szenvedjen.

Már most hatalmas császárunktól annyira elvettetett Erdély, adajának öregbitése és határának elvételével, hogy majd szintén utolsó pusztulásra jutott ügye.

Várad szállásakor minemü hitet tött legyen Ali pasa, csak az várat adják hatalmas császárnak, megesküdött hatalmas császárunk adott fejére az szent Mahomet profetára és az egész török nemzet szerencséjére, hogy az Váradi jószágon kivül semmit is Erdélytől el nem foglal, mely nagyságodnak is értésére lehet, de az váradi és jenei törökök az szent esküvést hátok megé vetvén ez országnak nagy részét elfoglalták. Igaz dolog, hogy az ország ellenek állhatott

volna, de azokban az hadakozásokban akarván inkább kedveskedni hatalmas császárnak, mint sem véteni, csak siralmas arczával nézték tartományuknak elvételét.

Bízván hatalmas császárunk kegyelmességében is, hogy ha az fennforgó dolgok lecsendesednek ő hatalmassága Erdélyre is kegyelmes szemmel tekint. De nincsen kinek nyavalyáinkat hatalmas császár előtt megjelenteni, az fővezér ő nagysága is napról napra halasztván dolgunkat hatalmas császár országa pusztul, elromol.

Egy felül határa foglaltatik, másfelül az elviselhetetlen nagy adóval emésztetnék; körüllevő tartományok hatalmas császárunk jó akaratjából békességben vannak, csak Erdélyországa egyedül rontatik és pusztittatik, és a szomszéd országoktól annyi hűségének megmutatásáért és egyszer másszor számlálhatlan sok kincsnek hatalmas császárnak tárházában való beszolgáltatásáért csúfoltatik.

Utoljára kell kérni ő nagyságát az élő Istenre, hatalmas császárunk áldott fejére s magának jó szerencséjére, legyen jó törekedő hatalmas császárunk előtt, elégedjék meg ő hatalmassága Erdélynek régi adajával, melylyel dicséretes jóemlékezetű elei megelégedtenek, ne gyönyörködjék pusztulásokban, hiszen jobb régi szokott adójokat esztendőnként hatalmas császárunk tárházába beszolgáltatniok, hogy sem egyszer végső szegénységre, pusztulásra jutniok, aztán sem magoknak sem hatalmas császárnak nem lesznek.

Határát peniglen méltóztassék ő hatalmassága az Ali pasa hitlevele szerént helyben hagyni, mert különben, soha az váradi és jenei törökök hódoltatásokat el nem viselhetik.

Most is az fejedelemnek és az országnak követje lévén itt, még csak enni sem adatik annyira jutott ügye hatalmas császár országának, az fő (*kimaradt vezér*) ő nagysága hatalmas császárunkkal nem akar szembejutattni, hogy ő hatalmassága lábaihoz Erdély könyörgését terjesztené, Isten után ő hatalmasságához lévén minden bizodalmunk.

Teljes bizodalommal lévén azért az fejedelem ő nagyságához, hogy ő nagysága Istent tekintvén az szegény ország mellett terekedik, az országnak elpusztult állapotjához képest kell ígérni ő nagyságának, csak ő nagysága cseleke-

detének legyen haszna, öt ezer tallért, illő ismeretségnek okáért ő nagyságának négy virágos kupákat küldött az fejedelem ő nagysága, kéri is igen bizodalmasan ő nagyságát ne az ajándéknak kicsiny voltát, hanem az ő nagysága jó akaratját vegye jó neven. *(Kelet: 1663 derekán.)*

(Rozsnyai D. gyüjteményéből gr. Mikó Imre ur birtokában.)

V.

Az méltóságos és nagyságos vezér Ali basa ő nagysága elejében támasztandó követségnek rövid summája.

Az mint nagyságodnak tavaly irásban beadtuk volt, az reánk bizatott követség két részből áll. Elsőben, hogy az határ igazitása felől való kegyelmességét hatalmas győzhetetlen császárunknak nagyságod által megértenők, várván ebből alázatosan kivánatos választ. Másodszor, hogy az romlott országnak sok bántódásit megjelentvén nagyságodnak, megorvoslását alázatosan kivánnók és mind az két rendbeli dologban az szükséghez képest könyörögnénk nagyságodnak és nagyságod által hatalmas császárunknak és fővezér urunknak.

Az bántódás noha igen sok, mindazonáltal az egynehány punctokban terjesztjük nagyságod méltóságos személye eleiben.

1) Mivel Jenőnél az fővezér ő nagysága az ezer erszény pénzt az országra vetette, és az adót is megrendelte, akkor az ország nagyobb volt; könyörgünk alázatosan nagyságodnak, Istent és maga, mind Váradnál mind azután sok izben tett atyai kegyes igéretit tekintvén, méltóztassék nagyságod győzhetetlen hatalmas császárunk fényes orczája és fővezér urunk ő nagysága előtt végben vinni, hogy mind az summának hátra levő része, (melyben eddig mutatott hatalmas császárunk kegyelmességének Isten ő szent felsége mind ez világon, mind az paradicsomban legyen megjutalmaztatója) engedtessék le, mind peniglen az adó az országnak megmaradott részéhez és fogyatkozott állapotjához képest szállíttassék, hogy az romlott országgal együtt a fejedelem ő nagy-

sága lehessen elégséges hatalmas császárunk fényes tárházában, annak idején beszolgáltatására és azokban való lehetetlenség végső romlást, és hatalmas császárunk kedvetlenségét az megromlott országra ne hozzon.

2) Az mely erősségei és helyei az országnak most német kéznél vannak, akár békesség akár fegyver által menjenek ki azokból, az országtól el ne vétessék, holott most is igen megcsonkittatott és kisebbittetett az ország.

3) Fenyegetőzések, annál inkább hódoltatások, se ármások*), se török vitézek által az váradi és jenei pasákkal, se alattok valóktól ezután az országnak semmi részére ne legyenek, az háboruságnak alkalmatosságával hódoltatott helyek szabadíttassanak fel az hódlás alól és az országhoz adattassanak vissza. Ha valami alkalmatlanságok és veszekedések esnének az szélbeliek között valamelyik részről, ne erőszak szerént és fenyegetéssel, hanem az előbbi mód szerént szép csendesen igazitassanak el az két részről való tisztek által, a hun ha az dolgok jól nem igazodhatnának, ugy menjenek az fényes portára.

4) Az megbántódott és károsított s rabbá tétetett nemesség mellett is alázatosan könyörög a fejedelem ő nagysága és az ország mi általunk.

5) Mivel mig hatalmas győzhetetlen császárunktól athname az országnak és fejedelemnek nem adattatik, addig megmaradások felől bátorságosok nem lehetnek, annak az mi kivánságunk szerént való megszerzéséért való törekedését is nagyságodnak alázatosan kivánja mi általunk az országgal együtt a fejedelem ő nagysága.

6) Az török birodalman által való kereskedése az erdelyi birodalomban levő embereknek legyen ugy mint Bethlen Gábor fejedelem idejében volt, félharminez adásnál feljebb az kereskedő emberek ne erőltessenek.

Ezek mellett bővebb szónk is lévén, azoknak annak idejében való meghallgatását, vagy irásban bevételét alázatosan kivánjuk az vezér ő nagyságától. (*Kelet 1663 junius.*)

---

*) V. ö. Szalárdi 634. l. VIII. R. elején.

(*Rosnyay Dávid gyüjteménye, gróf Mikó Imre ur birtokában Kolozsvárt.*)

Jegyzet. Ezen utasitás szól Haller Gábornak, ki 1662. jun. 5. a kolozsvári táborban neveztetett ki követté, (l. Bethlen Comm. II. 148. és 161. s Tudom. Gyüjt. 1821. VII-ik k. 135. l.) s magának Haller Gábornak kezeivel van irva. Beadta a nagyvezérnek 1663. jun. derekán.

VI.

1) Az váradi pasától az országnak nagy részének meghódoltatása, elfoglalása, ki nem gondolván hatalmas császárunknak s nagyságodnak az országhoz való kegyelmességének ajánlásával, fenyegetőzések ármások és török vitézek által ez mai napig is hódoltatja, raboltatja nagy részét az romlott országnak és az fejedelem ő nagysága igaz járásbeli szolgáit és katonáit rabokká teszi és levágatja.

2) Az németek is az országnak némely részeiben, erősségében benn lévén, inségek, sarczoltatások, koboztatások, a miatt azok körül levő szegénység hatalmas császárunk adajában semmit sem adhatott, mely is hogy nagyságodtól jó mód alatt megorvosoltassék, könyörög alázatosan nagyságodnak az fejedelem és az romlott ország.

3) Az mely része az országnak az fejedelem ő nagysága szabadosb birodalmában láttatnék is lenni, az is az török vitézek számára rendkivül való élés-adásoknak alá s feljárások és az szegénységgel kiméletlenül való bánások miatt annyira elfogyatkozott, hogy nagy részint éhelhalásra jutó állapottal vannak; holott Ali basa ő nagysága benn létekor való rendeléshez (mely szenvedhető lött volna) nem tartván magokat, az előttök járók teljességgel elfogyatták az országot. Melynek igazságában ha nagyságod kételkednék, küldje meghitt emberét az szegény országnak nyomorúságának meglátására; azonban csak egynehány székeknek költsége mire ment, arról hit szerént küldettetett regestumokból nagyságod megitélheti, melyeket is ha kiván nagyságod, kész vagyok beadni.

4) Hogy penig az adó csonkán indittatott volt meg, nem az fejedelem ő nagysága, az szegény romlott ország vakmerősége, hanem az nagyságod kapucsi basájának és Ali

basa ő nagysága parancsolatjának siettetése volt oka. Könyörög azért engedelmesen nagyságodnak az fejedelem ő nagysága és az szegény ország, romlott és elégtelen állapotját látván, Istenre tekintvén, ezt az elviselhetetlen adót idvezült császárok athnaméjok szerént elébbeni állapotjában állítani méltóztassék; mivel penig hatalmas császárunktól, nagyságodtól az ország határainak eligazitása is Ali pasa ő nagysága által igértetett, melyért is tekintetes és nagyságos Haller Gábor uram több követ társaival Ali pasához ő nagyságához az fejedelemtől ő nagyságától az romlott országtól küldettetett volt, kik közülök életben megmaradtak, majd esztendeje, hogy itt várakoznak, hogy minden abból következett akadályok megszünjenek, méltóztassék nagyságod kedves válaszszal visszabocsátani és azzal is az fejedelmet az országot megörvendeztetni etc.

Melléklet.

Ali basa ő nagysága kijövetelétől fogva az medgyesi gyülésig, mely tiz hónapokat foglal be, az benn maradott török vitézekre némely székeknek rendkivül való költsége,
oct 20) fenn maradván az medgyesi gyüléstől fogván eddig való költség, mely is tészen annyit, mint az tiz hónapok alatt való költség, mely tiz hónapok alatt való rendeletlen költség igy következik, melyet megtekintvén nagyságod, bölcsen megitélheti, hogy ha méltán vádoltathatik az ország s az fejedelem az török vitézek éhel halásával.

Kész pénz.

Háromszék, Szebenvárosa székestől, Segesvár székestől, Szászsebes, Nagy-Sink szék, Szerdahelyszék, Kőhalomszék, Ujegyház és Szászvárosszék, adtak ezek kész pénzt: fl. 28,979

Medgyesszéknek költségét pénzzé tudván 138 hordó borral, azonkivül tizenkétszázhetvenegy berbécscsel, százhatvan vágó barommal, ezenkivül több rend-

kivül való méz, vaj, sajt és egyéb teszen egy summában: . . . . . fl. 48,480

Az bornak adása.

Szeben, Segesvárszék, Nagy-Sinkszék, Kőhalomszék, Ujegyházszék és Szászváros adtanak 49,286 vedret, vedrét tudván csak negyven pénzre, teszen . . . . . fl. 19,380, den. 80.

Vágó marha szám.

Ez megnevezett székekből adtanak 4469 vágó marhát, egyet tudván csak öt forintra teszem, ... fl. 22,345.

Az berbécsek száma.

Summálván teszen, egyet 135 pénzen tudván . . . . . fl. 13,283, den 55.

Summa universalis facit fl. 132,468, den 35.

Buza és liszt.

Ezt is computálván, teszen mind együtt köböl 26,094, mely teszen véka szám 1004316 vékát.

Zab.

Ez is egy computusban teszen Cub. 47,508.

Irva a negyvesérhez Rozsnyay fogalmazványa. Kelet 1663 aug.) V. ö. Haller levelét T. Gy. 1821. VII. 136. l. Beth. J. Comm. II. 226. (Rozsnyay Dávid gyüjteményéből gr. Mikó Imre birtokából.)

Jegyzet. Az erd. Muzeum egylet birtokában van egy fogalmazványi töredék, mely épen e pontokat foglalja magában, csak a mi itt 4 — az amabban 5, s a 4-ik h. következő áll: 4. Mind ennyi megromlott és elpusztult állapotjában is az szegény romlott ország igaz hűségének hatalmas császárunkhoz való tökéletes engedelmességének megmutatására mostani fejedelme hatalmas császárnak fényes tárházába mennyi summát szolgáltatott be, várván, remélvén hatalmas császárnak nagyságod által igért kegyelmét reája terjedni, melyet mostan is nagy reménységgel óhajtva vár az szegény ország. Most utolszor penig, az mikor Ali pasával ő nagyságával Csepregi Mihály az hátra maradott adónak behozásáért visszaküldetett, ő nagysága is ily igéretet tött, hogy csak az adó legyen meg egészen, minden kívánságunk szerént való válaszunk leszen, ő nagysága is nagyságod előtt mellettünk törekedik.

VII.

Minémü okok gátolták és lehetetlenné tötték az romlott országot és annak fejedelmét az adónak összeszerzésében s az portára való küldetésben (elhallgatván az ország nagy részének elégettetését és rablását), rendszerént így következik.

1) Az váradi pasától az ország nagy részének az hódoltatás miatt való elfoglalása, ki mostan is nem gondolván az fejedelemnek fővezérünktől küldött levéllel, hanem ottan ottan hol az ármások, hol az török vitézek által raboltatja és hódoltatja, mely felől csak mostan is az mi kegyelmes urunk az országnak fejedelme az tihájának ő nagyságának irt, mely miatt majd az Szamosig az országnak egyik része pusztán kezd maradni.

2) Másodszor az német praesidiumnak az ország némely házaiban bennlétek, kik is az országnak nagy részét kóborolják, sarczoltatják, hódoltatják, mely miatt az ország fejedelmének az országnak lakosai nem adózhatnak.

3) Az országnak fejedelme tudván az országnak előbbeni mód szerént bizonyos határát, bizván fővezér urunknak ő nagyságának levelében ajánlott kegyelmességéhez is, melyben ajánltatik az országnak határában való megmaradása, melyhez bízván az fejedelem, hatalmas császárnak adajának szedésére s összvegyüjtésére bizonyos emberét kiküldvén, mint háborítattak azok csak mostan is, némelyek levágatattanak s elraboltanak.

E felett hatalmas császárunk után fővezérünk parancsolatjából, az országnak főköveti ide jövén, kik között tekintetes nagyságos Haller Gábor uram majd esztendeje az határnak eligazításáért való várakozásának, kinek is visszatérését nagyságod jó igéreti szerént az ország s annak fejedelme örvendetes válaszszal nagy reménységgel várják.

4) Az mely része az országnak láttatnék az fejedelem ő nagysága kezénél lenni is, abban is az török vitézeknek rendetlenül való élés-szedések, nem tartván magokat nagyságodnak az országból való kijövetelekor tött parancsolathoz, sem pedig hatalmas császárunk országában választott fejedelmünk rendelésétől nem várván, magok szabad akaratjok szerént az falukat osztják és az szegénységre kimenvén, falukról falukra azokat rendetlenül sarczoltatják, ugy, hogy az országnak fejedelme mind az vármegyebeli nemességen, székelységen és szászságon megparancsolta, hogy irják le, melyik szék és vármegye menyit kellett az medgyesi gyülé- (1662. oct. 2
sig élést adniok, melyet az szászság székenként összecsinálván, magok jószágát abból kihagyván, hitök szerént urunknak az mint beadták, többre megyen kétszázezer tallérnál, az medgyesi gyüléstől fogván addig majd ismét annyira, melyben nagyságod ha kételkednék, bizonyos emberét küldvén, ezeket s ezeken kívül többeket így lenni igazán megtapasztalja.

De nagyobb bizonyságnak okáért, Kőhalomszéknek hüti szerént kiadott regestruma nálunk lévén, melynek igazságát nagyságod eleiben igy terjesztjük:

Summája az zabnak köből nro 16491 véka szám nro 65,964 vékáját tudván p. 15, tészen	fl.	9894,	den 80.
Summája a lisztnek köből nro 6769 véka szám nro 27076 vékáját 50 pénzen, teszen	fl.	13538	—
Summája az berbécseknek nro 4290, egyet tudván egy forintért, tészen .	fl.	4290	—
Summája az vágó baromnak nro 897, egyet tudván nyolcz forintra, teszen	fl.	7176	—
Summája az vajnak ejtel nro 3423, ejtét tudván négy pénzen, tészen . . .	fl.	1369,	den 20.

Summája az méznek ejtel nro 936 ejtét 30 pénzen, tészen . . . . . fl. 280, den 8

Summája az sajtnak nro 258 egyet negyven pénzen, teszen . . . . . fl. 102, den 2

Summája az tömlőnek nro 8 egyet öt forintra, teszen . . . . . fl. 40 —

Summája az kenyérnek nro 1833 egyet tizenöt pénzen, teszen . . . . . fl. 274, den 9

Tyúk, melynek az árát elhallgatjuk nro 2989. Tyúkmony kinek árát ide nem tudjuk, nro 12,504.

Summája az borsónak véka nro 15, teszen . . . . . fl. 10 —

Summája az veres hagymának, kinek is az árát ide nem irjuk, nro 109.

Summája az kásának véka nro 17, tészen . . . . . fl. 17 —

Summája az gyertyának, melynek árát elhallgatjuk, nro 7491.

Summája az viaszgyertyának, melyet is csak előnevezünk nro 41.

Summája az égettnek ejtel nro 754 ejtelit tizenkét pénzen, teszen . . . . fl. 98, den

Kész pénz tallér és poltura . . . fl. 1619, den

Aszúszilva véka nro 222.

Ezenkívül lúd nro 21, rizskása, bors, sáfrány, foghagyma és egyéb konyhához való egyetmás, melyet rendben nem tudunk; de a melyeknek árokat feltudjuk, ugy mint zabnak, lisztnek, berbécsnek, vágó baromnak, méznek, vajnak, tömlőnek, kenyérnek, borsónak, égettnek, (azaz égett bornak), kásának árokat egybe csinálván az készpénzzel együtt, elhallgatván a fennt megírt mód szerint az többit, teszen egy summában . fl. 38,802, den

Mindezek felett érkezvén fővezér urunk embere, nagyságod irása is sietettvén az adónak bekűldését, hogy az ország fejedelmével együtt mindennyi akadályok is meg nem gátolván, ereje felett igyekezett hatalmas császárunknak parancsolatjának eleget tenni, hogy engedetlenségnek vétkével és vakmerőségnek az fejedelem az országgal együtt ne vádoltathassék, hatalmas császárunk is lássa és higyje az országnak, annak fejedelmének igaz hüségét, engedelmességét, nagy részét az adónak bekűldöttük.

Könyörgünk nagyságodnak, nagyságod az élő Istent, az mi romlott országunknak állapotját kegyelmes szemmel tekintvén, hogy az ur Isten nagyságodat mind ez életben, hatalmas császárunk szolgálatjára boldogítsa, az más életben lelkét idvezítse, legyen mellettünk jó törekvő fővezér urunk előtt, elviselhetetlen terhünk könnyebbitessék, mely terhének elviselhetetlensége miatt tehetetlenségünket ne kellessék vakmerőségének vétkével vádoltatnunk. *(Kelet 1663. aug.)*

(Rosenyai D. gyüjtem. gr. Mikó Imre birt.)

VIII.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae Par. regni Hungae Dmus et Siculor. Comes ett. Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes quibus expedit universis: hogy mi nékünk mind becsületes híveink ez iránt való alázatos törekedésünkre, mind Marosvásárhelyi Rosnyay Dávid török deákunknak jámbor és hü szolgálatjira, melyet mi hozzánk és ez nemes Erdélyországához, az helynek és időnek változásiban, minden reá bizatott dolgaiban, kiváltképen az fényes portához való sulyos országos dolgainkban, teljes tehetséggel, nagy készségével megmutatott, s ennek utána is minden kétség nélkül hasonló hasznos indulatival megmutat, kegyelmes tekintettünk lévén: ez okáért Albesi Tekintetes Nagyságos Zólyomi Miklós per notam amittalt Gáspár nevü Hunyadvármegyebeli vajdahunyadi várához tartozó jószágában lakott czigány jobbágyát, ki is abbeli jóakaratjáért, hogy megirt török deákunk, a törökök közül az keresztyének közé ez országba kihozta, magát hozzá

kötelezte; más Farkas, János és Péter nevü czigány három öcsével, mind az négy czigány tudniillik s a többi együtt megemlitett Rosnyai Dávidnak, és két ágon leendő minden maradékinak kegyelmesen adtuk, ajándékoztuk és conferaltuk is örökös és megmásolhatatlan birására az hiteles pecsétünkkel megerősittetett levelünket, másnak igazsága megbántódása nélkül. Datum in civitate nostra Alba Julia die prima mensis Octobris. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo. Sexagesimo Nono.

(*Kenderessy közleményéből Arpadia I. évf.*)

IX.

Fővezér kihajának Ibrahimnak, Panajotnak, Réznek szólló levél minutája. Expedita 8. octobris A. 1669 in oppido Alvincz.

Quamvis post adventum nuncii nostri legati e castris potentissimi Imperatoris sub Candia positis postremo dimissi saepissime habuimus in vobis, ut juxta exigentiam debitae erga excellentissimum supremum vezirium obedientiae nostrae, ad visitandam suam Excellentiam mittere valeamus; sed ob varia impedimenta homines nostri transire non volentes, denuo noluimus negligere, quin generosum Davidem Rozsnyay fidelem nostrum creditum visitandae suae Excellentiae valetudinis gratia transmitteremus. Cujus occasione praetermittere noluimus, ut etiam vestram Magnificentiam per eundem, ac literas nostras non visitemus, ex animo desiderantes, ut vestram Magnificentiam literae praesentes in hora prospera incolumem reperiant. Interea Mftiam vestram tanquam benevolum confidentissimum item summa confidentia requirimus, in negotiis nostris ac querelis eidem fideli nostro commissis, de quibus nomine nostro excellentissimum dominum Supremum Vezirium requisiverit, coram sua Excellentia intercedere, bonamque facere relationem ne graventur, vestra quoque Mftia auditis ejusdem verbis in omnibus punctis ac nomine nostro Mftiae vestrae dictis fidem adhibere ne difficultet. Pro qua ejusdem benevolentia ingrati esse nolentes. Eandem Mftiam vestram divinae commendanus protectioni.

(*Az erdélyi museum-egylet birtokában gr. Kemény József által irt másolatról.*)

X.

Titkos levél minutája, melyet törökül kell leírni.

Méltóságos és nagyságos vezér etc. Meg akarván felelnünk hatalmas császárunkhoz való igaz kötelességünknek s nagyságodhoz tartozó engedelmességünknek is, ezelőtt két izben is *) becsületes híveink által tettünk vala nagyságod előtt oly dolgokról jelentést, mely ő hatalmassága fényes birodalmának kiterjesztésére, nagy hasznára s nagyságodnak is míg világ fennáll, méltóságos jó hírének, nevének magasztalására s dicséretére szolgálandó volna, de mindkét izben haladékra menvén, noha nagyságod parancsolatja s jó tetszése szerént mi hallgatásban és veszteglésben lenni készek volnánk, de az magyar és horvátországiaktól nyugodalmunk nem lévén, kénteleníttetünk most is mint hatalmas császárunk tökéletes szolgái, nagyságodhoz tartozó hatalmas császárunk fényes portáján sok esztendőket látott, meghítt hivünk által nagyságodnak engedelmességgel jelentést tenni.

Kérvén nagyságodat igen engedelmesen, megírt belső meghítt hivünk szavait méltóztassék kegyelmesen meghallgatni és szókkal mondandó szavainak hitelt adván, méltóztassék kegyelmes és jó válaszszal is vissza bocsátani; hogy ilyen hatalmas császárunk dicsőségére és birodalmának kiterjesztésére néző dolgokban tovább is ő hatalmasságának és nagyságodnak engedelmességgel szolgálhassunk. Éltesse Isten nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum etc.

Ibrahim basának is, ki az előtt tihája vala, ki által is mint ebben interessatussal tractálhatni az dolgot, ez szerént risalni kevés variatióval.

Oldalvást Rozsnyai Dávid. *Kelet* 1669. oct. (Bethlen János Hist. Prod. I. 452.)

Kívülről Candiába való dolog, melyet törökül az fővezérnek dirigálva kellett írni.

(*Rozsnyai Dávid gyüjteményéből gr. Mikó Imre ur birtokában.*)

---

*) Első Baló, második Inczédi.

XI.

Zrínyi Péternek követe által az fővezérhez küldött postulatumi :

1. Hogy az török nemzet egészlen Magyar- és Horvátországot minden eddig fenntartatott szabadságiban megtartja atname.

2. Hogy az budai vezér minden erejével s azonkívül is harmincz ezer török adassék előttünk levő dolgaiknak végben vitelére.

3. Hogy a mely várakat német kézből török segítségével kiveendők vagyunk, azokhoz se most, se aztán az török semmi úton-módon ne praetendáljon.

4. Hogy az mostani erdélyi fejedelem priváltatván, helyében az fejedelemségre Rákóczy Ferencz confirmáltassék.

5. Hogy az tizenhét ezer tallér adónál, (melyet jó akaratunkból annuatim adandók vagyunk) se most, se jövendőben többre ne cogáltassunk.

Ezeket nekem Ibrahim basa fővezér titkos tanácsa így beszélé elő, tött-e hozzá, vett-e el benne, ő tudja.

(*Kelet, 1669. oct. Rozsnyai Dávid irása, kit Apafi küldött Krétába, az erdélyi museum-egylet birtokában Cserey gyüjteménye.*)

XII.

Memoriale.

Mióta Érsekujvárnak megvétele után az két császár között az békesség végben ment; tagadatlan dolog, hogy Erdélyre nézve soha az békesség meg nem tartatott, mert az erdélyi határban levő szegény emberektől csak öreg marhát, ugy mint ökröket, teheneket, ménes lovakat többet hajtottak el az német császár pártján valók, harmincz ezernél, az juhoknak számát sem tudjuk, vertenek egész falukat fel, sok helyeken öltenek meg embereket, legközelebb ezen az nyáron, mióta uj német hadak jövének alá, kétszer csaptanak be az erdélyi birodalomban, falukat vertenek fel, sok marhákat is hajtottak el. Igaz dolog, hogy egész táborral az erdélyi határban be nem jöttek, de az feljebb megírt dolgokat bizo-

nyosan megcselekedték, annak felette hódoltató leveleket az erdélyi birodalomra sok rendben küldöttenek, halálnak fenyegetése alatt kényszerítették élés-adásra az szegény embereket, annak felette arra is, hogyha csak egy török jön ki is Váradról, az hírt megvigyék nekiek. (Ezeket az dolgokat az váradi török vitézek is tudják bizonyosan, mert a mely erdélyi tartományokban azokat az sok károkat tették, azok az tartományok Váradhoz is hallgatnak. *Ezen kerített pont az eredetiben ki van húzva.)* Az mely várakban s városokban ennek előtte német császárnak hadai nem voltanak, azokban is mindenfelé sok német hadakat rakott, ugymint Ecsedben, Patakban, Sárosban, Trincsenbe, Legniczére, (Munkácsban *kihúzná)* ez kettő *(kiigazítva* ez három-*ból)* Rákóczy Györgyné várai voltak. Murányban ez az vár az megholt palatinus özvegyéé volt, Kassára, Eperjesre, czek kővel kerített szabad városok voltanak, legnevezetesebbek Magyarországban, az több várakat s városokat is úgy értjük: most akarják több németekkel megrakni. Szükséges itt megérteni, hogy csak egy helyet is nem irtunk fel, a melyekben szokás szerént német császár annak előtte hadakat szokott tartani, hanem csak a melyekbe mostan küldött hadakat. Ez is megértésre szükséges dolog, hogy midőn német császár az hadakat megindította alá Magyarország felé, minden tartományokra hitleveleket küldött ki, közönségesen is mindeniknek, külön-külön is sok nevezetes embereknek arról, hogy csak fegyvert tegyék le, mindeneknek kegyelmet ád, senkit nem bánt, amazok az hitlevélnek hivén, letették az fegyvert, azután csak nyakon kötötték őket, sokoknak közülök kebelekben volt az hitlevél, s úgy vitték az tömlöczre. Az ki egész Magyarországban az palatinus után legnagyobb ur volt, tisztire nézve is ország birájának hivattatott, Nádasdi Ferencz, ezt is hitlevéllel Bécs felé felhítták, Szent Mihály havának harmadik napján hadakat küldvén reá, megfogták, szolgáit meglövöldözvén és minden javait felprédálván Bécsbe vitték fogságra.

Az több magyarországi urak és fő emberek ki imide, ki amoda vonták magokat várakban, minden nap várván az veszedelmet fejekre, mivel hogy bizonyos dolog, német császár az mennyi újabb hadat fogadhat naponként küldtön küldi le Magyarországba, ha csak két, három ezernek teheti is szerét,

néha csak öt-, hatszáz, az is jő. Valakiket az magyarországiak közül még eddig az német császár megfogatott és valamely helyekben német hadakat küldött, közönségesen mind azokat vádolja azzal, hogy hatalmas császárunkhoz akartak hódolni, s azért cselekszi rajtok, jól tudván azt, hogy Magyarországot minden szabadságában igen megbántotta és magától elidegenítette. Ezeknek az sok német hadaknak Magyarországban kijövése csak már is nagy kárára volt Erdélynek egyéb dologban is, mert az tallér s arany onnét Magyarország felől jött be kereskedés által mindeddig, melyet az pénznek formája is megmutat, hogy az tallér s arany, az melylyel Erdélylyel él, nagyobb részint odafelé való országokban verettetett; de mióta azok az német hadak ez idén alá jövének, Magyarországban, arrafelé való kereskedésnek épen eszeveszett, csak Isten tudja mily nehezen tölt ki mostan is az adó, ha azok az németek ott laknak, nem hisszük, soha többször az adónak jó pénzül szerét tehessük. Mindezeket az fényes porta úgy elhidje, mintha szemével látná, mert bibát irásinkban egy szót sem talál, semmi részében valamit ide feljebb irtunk.

Micsoda feltett czélja legyen német császárnak ezekben az dolgokban, igyekeztünk annak is szorgalmatosan végére menni; a mint derekas helyről megérthettük: ez az szándéka, hogy Magyarországban minden erősségeket német hadakkal megrakjon elsőben, annakutána az erdélyi erősségeket is ha szerét teheti elfoglalja, hatalmas császárunk ellen hogyha valamit cselekedni akar, hadainak legyen bátorságos helye, élése is elég, hogyha peniglen hatalmas császár hadakat küldene is az ő hadai ellen, vontathassa az hadakozást úgy az mint akarja, ne vijjék, ha nem akar, mind az két félnek hadai miatt pusztuljon az hatalmas császár országa, ne az övé. De az ilyen tanácskozások Istennek kezében vannak, sokszor távol jár az Istennek rendelése az emberek akaratjától; mi mindazonáltal tartozunk az fényes portának értésére adni az mit érthettünk.

(*Kelet, 1670. nov. A portára Rhédei Ferencz vitte. V. ö. Bethlen János Historia Producta II. k. 55.*)

(*Eredeti fogalmazvány Rozsnyay Dávidtól az erd. mus. egylet birtokában Cserey gyüjteménye.*)

XIII.

Hatalmas vezér nagyságodnak méltó emlékezetében lehet ennekelőtte, nem sok idővel becsületes uri és főrenden levő követ atyánkfia által folyamodtunk volt az fényes portához, és győzhetetlen hatalmas császár oltalma alá ajánlottuk magunkat. Megtekintvén azért az fényes porta mostani siralmas állapotunkat és az német nemzetségnek minden igaz ok nélkül rajtunk való törvénytelen hallatlan cselekedetit, kikről nagyságod megírt követ atyánkfiai által bőségesen értett, mi ezért mostan is nagyságod által az győzhetetlen hatalmas császár köntöséhez ragaszkodván, és akarván igaz tökéletes hűségünkben életünk elfogyásával és vérünk hullásával is megmaradnunk; úgy vagyon ugyan hatalmas vezér, hogy az mi követeink minden dolgainknak végbenvitelére nagyságod által Budára küldettettenek, az kik most is ott vadnak, de az mely követ az mi dolgaink végett az német királyhoz Bécsben ment, ekkoráig semmi válaszszal vissza nem bocsáttatott, melyről úgy hisszük, hogy az hatalmas budai vezér eddig is nagyságodat tudósitotta, s a felől is, hogy csak azért tartattatik Bécsben, hogy az idő elmuljék és minket teljeséggel elnyomorítson; kéntelenítettünk ujabban nagyságodhoz folyamodnunk, mivel, hogy az mi nemzetünk nyomorusága és siralmas állapotja naponként nevekedik, és mentől tovább halad ez dolog, annál veszedelmesebb, mert az német nemzet szüntelen nyomorult országunkat pusztítja, prédálja, népét fogyatja, fő rendeit fogdossa, némelyeket közülök megöletett, magát naponként erősíti és az Isten tudja minő hallatlan dolgokat nem követ, vallásunkat üldözi, templomainkat foglalja, kikről nagyságodat ezen levelünket megadó nemzetes Apáczai Tamás becsületes atyánkfia bőségesen tudja informálni. Nagyságodnak ezért esedezünk alázatosan, minthogy immár hatalmas császár és fényes porta bennünket oltalma alá vett, ezen dolgot ne késedelmezze, hanem az méltóságos erdélyi fejedelemnek adjon annuentiát és az moldvai, havasalföldi vajdáknak parancsoljon. Az méltóságos erdélyi fejedelem ő nagysága egy értelemben lévén az hatalmas budai vezérrel is, minden halasztás nélkül induljanak fel szegény nemzetünk oltalmára és hatalmas császá-

runk birodalmának terjesztésére, mert a mint feljebb is iránk nagyságodnak, ha sokára halad az dolog, és legfeljebb csak tavaszig is, teljességgel utolsó pusztulásra jut mind hazánk, s mind penig szegény nemzetünk. Kiről való nagyságod kegyelmes válaszát ezen követ atyánkfiától mentől hamarább alázatosan elvárjuk.

Kívülről: Radnótról küldötték az magyarországi urak Apáczai uram által. Anno 1671. sept.-ben.

(*Rozsnyay D. gyüjt. gróf Mikó Imre ur birtokában.*)

XIV.

a)

. . . . . .

Nagyságodnak méltó emlékezetében lehet: az elmult nyáron becsületes uri és förenden levő atyánkfiai által folyamodtunk vala az fényes portához és az hatalmas győzhetetlen császár oltalma s szárnyai alá ajánlottuk magunkat, a mint hogy nagyságod azon követinknek válaszul is adatta, hogy az győzhetetlen császár az magyar nemzetet oltalma és szárnyai alá vette, és mint Erdélyországát, ugy minket és országunkat oltalmazni akarja, és azon dolog az német királynak meg is irattatott. Nem régen penig mind mi követ atyánkfia és levelünk által nagyságodat alázatosan megtaláltuk (kinek az nagyságod méltóságos tekinteti előtt bizonyos okokra nézve audentiája nem lehetett) mind az méltóságos erdélyi fejedelem ő nagysága dolgainak orvoslása végett levele által nagyságodat megtalálta vala. Az méltóságos erdélyi fejedelem dolgainkban nagyságodtól minémü reméntelen választ vett legyen, ottan megértettük; de hatalmas vezér, mi országostól már egyszer az győzhetetlen császár oltalma alá ajánlottuk magunkat, az nagyságod méltóságos köntösét meg is fogtuk, mivel az német nemzettől hatalmas császárunkhoz való folyamodásért szenvedett és szenved naponként szegény hazánk és nemzetünk, az győzhetetlen császár oltalmát megvetni és nagyságod köntösét megfogván elbocsátani semmiképen nem akarjuk, tudván azt, hogy a ki egyszer az fényes portához folyamodik, siralmas arczával el nem bocsáttatik,

legfőképen a ki hatalmas császárhoz való folyamodásért szenved. Ujabban azért . . . . . *(itten 7 sor ki van szakadva)* . . . . . szal is mentül hamarább vissza bocsátani méltóztassék, mely dolog hatalmas császárunk fényes birodalmának nagy terjedésére, hasznára, nagyságodnak is még ez világ lészen örökké való jó hirének, nevének felmagasztalására, megmaradására szolgál. Ezek után éltesse Isten nagyságodat. Kelt Fejérvárott, Boldogasszony havának 2-ik napján. A. 1672.

Nagyságodnak engedelmességgel szolgálnak

Magyarországból kibujdosott gróf, uri és főrendből álló, Erdélyben levő magyarok és több velünk egyetértő magyarok nevével.

b)

Tihajának szóló levél.

Tekintetes és nagyságos tihája bég stb.

(Eleje úgy, mint az fővezérnek szóló, s körülbelül a hol annak szakadása van, így folytatja :) melyet első követink által meg is tapasztaltunk. Azért viszontag mostan is azon dolgaink végett nagyságodhoz becsületes atyánkfiát nemzetes vitézlő Radicz András urat küldöttük, kérvén alázatosan nagyságodat, minthogy azelőtt is nagyságod jó akaratja és közbenjárása által vitetődtenek dolgaink végben, nem csak nevünkkel nagyságod előtt mondandó szavait meghallgatni, hanem a h. fővezér ő nagysága előtt audentiát szerezni, dolgainkat segíteni és kivánatos választ is mentül hamarébb szerezni méltóztassék. Ez levelünk által is bizonyossá tévén nagyságodat, Isten boldogítván az magyar nemzetet, háládatlanok nagyságod jó akaratjáért, fáradságos munkájáért nem lesztünk, melyről izentünk is követ atyánkfia által nagyságodnak. Éltesse Isten stb. *(mint az fennebbi.)*

c)

Egy másik török főurnak, de a czím kiszakadva. Mint a tihája levele.

d)

Izsák effendinek, *de rövidebben mint az előbbi.*

e)

Muftinak szóló levél.

Nagyméltóságu és bölcsességü mufti stb.

Mi Magyarországból kibujdosott grófi, uri és förendek, akarván hatalmas császárunk fényes köntöse s oltalmazó szárnyai alá folyamodnunk, ennekelőtte találtuk volt meg alázatosan a hatalmas fövezért ő nagyságát, akarván ő nagysága által igyünket hatalmas császárunk eleiben terjeszteni még ezelőtt való esztendőben, mely dolgunk is akkori fennforgó dolgokért annyira halasztatván, az idő jártában, mig fövezér urunk ő nagysága Candiából dicsőségesen megtért, ebbeli jó igyekeze . . . . . *(2 sor kiszakadva)* . . . . . megfogatott, öletett nagy Istent előtte ki . . . . . Erdélyben szaladnunk jószágunktól, minden javunktól az németektől megfosztatván, mely kegyetlenséget ma is nem szünik elkövetni az magyar nemzeten, semmi oka nem lévén egyéb, hanem mint irók alázatosan, hogy gy. h. császárunk szárnya alá, köntöséhez akartunk ragaszkodni, mely jó szándékban mi is országostól meglévén, az elmult nyáron is becsületes uri és förenden levő követ atyánkfiai által találtuk vala meg az fővezért ő nagyságát, ő nagysága által folyamodtunk vala hatalmas császárunk oltalmához, mely követünket az vezér ő nagysága kegyelmes szemmel látván, Istennek hála jó választ is adott vala követ atyánkfiának, hogy hatalmas császárunk szárnya alá bennünket befogadott és mint Erdélyt meg akar ő hatalmassága oltalmazni. De azután nem régen fővezér urunk ő nagysága azon mi dolgainkban az méltóságos erdélyi fejedelemnek minő reménielen választ adott, ebbeli szivünk szomoruságát leviní nem tudjuk. Mivel azért tudjuk azt, valaki egyszer gy. h. császárhoz folyamodik, siralmas arczával el nem bocsáttatik, mi már egyszer gy. h. császár szárnyai alá folyamodván, fényes köntösét meg is fogtuk, attól mi semmiképen elszakadni nem akarunk, hanem igyekezetünk az változás nélkül megmaradnunk: ujabban azért az föve . . . . . *(3 sor kiszakadva)* . . . . . méltóságodat is igen alázatosan a . . . . . találni, kérvén méltóságodat nagy bölcsesség . . . . . terjedett okosságának nagy volta szerént találjon oly utat-módot fel, az gy. h. csá-

szárunk dicsőségére, birodalmának kiterjedésére való jó dolgunk h. császárunknak s fővezér urunknak is tessék, s vétessünk hatalmas császár oltalmazó szárnyai alá mi is magyarok, mint Erdélyországa, mely dologhoz hasonló boldog emlékezetü s lelkü paradicsomban nyugvó szultán Szulimán idejétől fogva nem történvén, ha méltóságtok idejében megyen végben, mig ez világ lészen örökké való dicséretes hírneve fenmarad; mi is egész országul igérjük alázatos és engedelmes hüséges szolgálatunkat. Éljen sokáig méltóságod stb. *(mint fennebb.)*

Kivül : Anno 1672 3. januarii az magyarországi nagy rendek küldték Radicz András urtól az nagy rendeknek portára, mindnyájok pecsétjek alatt.

(Rozsnyay D. kezeirása. Eredeti fogalmazvány, mely lefordítás végett készült. Eredetije az erd. Muzeumegylet birtokában Cserey gyüjteménye).

XV.

Erdélyi méltóságos fejedelem Apafi Mihály, Isten jó véggel áldjon meg.

Mivel Lengyelország ellen személyem szerént való hadakozásom, bizonyos szokás volt, hogy midőn boldog eleim arra hadakoztanak, tehát ős országomnak Erdélynek fejedelmi hét-, nyolczszáz szekereket, három-három bokor ökrökkel, árpával és liszttel megterhelvén, fényes hadaim sustentatiójokra boldog táboromra küldöttek : minek okáért tégedet is minden parancsolatom szerént való dolgoknak engedelmes végben vivőjének és kiváltképen való tökéletes czirákomnak gondolván lenni, kivántatik tőled, hogy a mint praedecessoraid, úgy mentől hamarébb magad is hatszáz szekereket, hat-hat ökrökkel, liszttel és árpával megterhelvén, szentséges táboromra küldjed, hogy ezen élés fényes hadaim sustentatiójokra, az szekerek penig hadakozásomnak végéig, a mire fognak kivántatni fordíttathassanak, mely dologért mi is kiváltképen való kegyelmességünkkel éltetni kivánunk. Kelt tekjemköi mellett levő táborunkban juliusnak elején, Anno 83, a Mohamede (1672 jun. 27., jul. 7.)

Szultán Mehemed.

Jegyzet. Szokás szerént fővezér Ahmed pasa is írt ugyanakkor hason tartalmu levelet, mely kelt Uzun Ali rétje mellett való táborban.

(*Hivat. fordítás Rozsnyay D. gyüjteményéből, gr. Mikó I. ur birt.*)

XVI.

Anno 1672 in mense julio, in congregatione dominorum Transilvaniae Radnotinum ex edicto suae celsitudinis indicta. Török császár szultán Memhet lengyelországi táborára ez szerént rendelt az ország szekereket s élést.

Az vármegyékről	curr. nro 163.	Hét kapura
Mármarosból	curr. nro 30.	tudván egy
Fogarasföldiről	curr. nro 20.	szekeret,hat
Kővár vidékiről	curr. nro 8.	ökröst, egy
Székelységről	curr. nro 79.	bérest.
Szász atyafiak részéről	curr. nro 285.	
Marosvásárhelyről	curr. nro 5.	
Vizaknáról	curr. nro 3.	
Udvarhelyről	curr. nro 1.	
Sepsiszentgyörgy, Ilyefalva	curr. nro 1.	
Kolozsról	curr. nro 2.	
Székről	curr. nro 2.	
Vajda Hunyadról	curr. nro 1.	
Kézdivásárhelyről	curr. nro 1.	
	Summa facit nro 601.	

(*Egykoru másolat a Magyar Akadémia birtokában.*)

XVII.

Messiáshoz tartozóknak tüköre vagy előljárója, jezsuitai községnek, dolgainak igazgatója, erdélyi fejedelem, kinek békességét Isten tartsa meg.

Hozzánk való kegyelmed szeretetiből következett köszönetünkkel akarok kegyelmedet látogatni, melyek alkal-

matosságával chámi méltóságunk szerént jelentjük, hogy a régi rend szerént akarván az császárhoz felküldenünk, azon követségre Erős Sáh nevü szolgánk expediáltatott, ki is méltóságos köszöntésünkkel kegyelmedhez érkezvén, szállás, posta, ló és melléje való commissarius dolgából az régi jó szokás observáltatván, egyéb szolgálatja mellé kivántatható gondviselése is ne posthabealódjék, hogy minden impedimentum nélkül kegyelmed birodalmán kegyelmed indítása által következhesse utját, rendszerént való követünk megtévén, kegyelmed országán által békével való utazása kegyelmednek is jobb, hasznosabb. Igy értvén a dolgot, Isten kegyelme a jókkal. Költ Bakcsa Szarájban (Kelet 1680.)

Murád Giráj khán.

(*Rozsnyay Dávid fordítása, gr. M. I. ur birtokában.*)

XVIII.

Nos Michael Apafi Dei gratia princeps Tranniae Par. Regni Hungae Dnus et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus s a többi, quod nos cum ad nonnullorum fidelior. dominor. consiliariorum nostror. singularem nobis propterea factam intercessionem, tam vero benigne attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis Grosi Davidis Rosnyay de Marosvásárhely Interpretis nostri in Turcicis, quae ipse nobis et huic regno nro Transylvaniae, pro locor. et tempor. varietatibus, in omnibus rebus, et negotiis fidei et industriae suae commissis fideliter exhibuit et impendit, quae omnia pari sinceritatis zelo neque deinceps eundem exhibiturum, et inpensurum dubitamus. Ut igitur gratiae etiam nostrae principalis ergo ipsum aliquod exter symbolum, totales et integras dceimas aut Arendas Possessionis Magyar Herepe in Cottu Alben. Tranniae existen. habitae, tritici s a többi, eidem Davidi Rosnyay, vita ipsius durante, gratiose dandas, concedendas et deputandas duximus, prout damus, cuncedimus et deputamus praesentium per vigorem. Quo circa vobis Splibus Grosis Egr. et nobilibus s a többi, memorato Davidi Rosnyai singulis annis pro se libere et absque impedimento s a több'

percipi facere permittere modis omnibus debeatis et teneamini, secus non factur. Praesent. perlect. exhiben. restit. Datum in arce nostra Fogaras, die vigesima septima mensis februarii. Anno Dni Millesimo Sexcentesimo Septuagesimo quinto et subscriptum est: Michael Apafi mp. L. S. „Maradjon helyben Segesvár 22. Febr. 1683 s a többi. Vidimatae per Nicolaum Váradi requisitorem Lrarum Capli Ecclae Alben Tranniae.

(*Kendereesy közleményéből Arpadia I. évf.*)

XIX.

Praemissis praemittendis.

A mely híd Győrhöz nem messze van, annak őrzésére rendeltetett győzedelmes táboromnak praeficiált budai vezért Ibrahim basát hadaival együtt kelletvén más szolgálatra fordítani; mivel te elmém megnyugtató hű szolgám vagy, az Rábáig való vizeken, a mely hidak vannak, azoknak az ellenség practikái ellen alkalmaztatásokat teljességgel hűségedre biztuk; minek okáért mindazoknak az utazóknak, kik vagy fényes portámról szükséges táboromra, vagy onnét jövő utazóknak bátorságokért, a megirt hidaknak megőrzésekre veled együtt rendeltetett Ozui Mustafa basát rendeltük, kivel is érts egyet és egy szívvel császári szolgálatomban köntöstök alját derekaitokra felaggasztatván forgolódjatok, és minden szükséges dolgokról táboromra hirt adjatok. Mely dolgokról császári parancsolásom emanalódván iterata vice parancsolom mindazokat, a melyeket praemittálék, kik is mivel birodalmamat illető szükséges nagy dolgok, azoknak procuralásában tehetsége szerént munkálódjál, melyekben való szolgálatod különb különbféle császári kegyelmességemmel hálálódik meg, minden bizonynyal, kihez képest és császári parancsolatomnak kellemetes continentiája szerént, szükséges, hogy igen vigyázva viseld magadat tehetséged kiadásával. Költ a bécsi mezőn Sában nevü hónak közepi táján 1094-ben (= 1683 jul. 26. aug. 6.)

Szultán Mehemed.

(*Rozsnyay Dávid fordítása gróf Mikó Imre ur gyüjteményéből.*)

XX.

Praemissis praemittendis.

Szerető barátunk méltóságos erdélyi fejedelem Apafi Mihály, kit Isten jó véggel áldjon meg, barátságos irásomnak czélja ez.

A Győr vidéki vizeken való passusoknak őrzésére rendeltetett méltóságos budai vezér Ibrahim basát kelletvén mellette levő hadakkal más szolgálatra rendelnünk, mivel kegyelmed hatalmas császárunknak hü szolgája, ugy minden nagy dolgokban kegyelmedtől hü szolgálatot reménlünk, minek okáért a mely hidak az Rábáig vannak, azoknak oltalmazásukban, arra rendeltetett Ozeri Musztafa basával együtt teljes tehetséggel igyekezzék, ugy hogy az iránt az ellenség practicája valami kárt ne importáljon, mivel azon munka absolute kegyelmed kötelességére bizattatott, egyetértvén azért az megirt basával azon szolgálatban az emberségtek köntöse alját aggaszsza fel kegyelmetek derekára, hogy az alá s fel járóink jó securitással utazhassanak, ezen dologról költ s kegyelmetekhez dirigált ő hatalmassága parancsolatja mellett im mi is N. N. agánk által irtunk kegyelmednek industriuskodjék azt ugy az megirt basával együtt, hogy hatalmas császárunk parancsolatjából semmi el ne muljék. Isten békessége az jó uton járókkal. Költ a bécsi mezőn.

Fővezér Musztafa basa.

(*Rosnyay Dávid ford. gr. Mikó I. gyüjtem.*)

XXI.

Praemissis praemittendis.

Becsületes szerető barátunk méltóságos erdélyi király Apafi Mihály, kit Isten jó véggel áldjon meg.

Barátságosan jelentjük, hogy kegyelmed küldte levelet vettük, irásából megértettük, hogy t. i. arról való az hatalmassága parancsolatja szerént, siet, hogy császárunk táborával megegyezzen; ugyanis továbbra is azt rendeljük, hogy hatalmas császárunk parancsolatja szerént mennél hamarébb

ő hatalmassága táborával megegyezzen, és hűséges szolgálatával hatalmas császárunk tiszteletes ápolgatását neveléssel nyerje, valamig kegyelmességed ő hatalmassága szerencséjére hűségesen szolgál, mindaddig ő hatalmassága kegyelmességtek kegyelmeden való feljebb feljebb való tetéztetését téteti minden bizonynyal, hanem kegyelmességed csak azon legyen, hogy hova hamarább ő hatalmassága táborával megegyezhessen. Isten éltesse a jó uton járókkal. Kelt az bécsi mezőn (1683 aug. vége.)

Fővezér Musztafa basa.

(Rozsnyay Dávid ford. gr. Mikó I. gyüjtem.)

XXII.

Fővezér Ibrahim basa levele, melyet Apafi Mihály fejedelemhez irt.

Békességes végü köszönetünknek ajánlásával jelentjük kegyelmednek, hogy embere m. hatalmas császárunknak szóló alázatos irása és avval együtt nekünk küldött leveleit megadatván, levelének értelme is hatalmasságának benyujtatott, melyre való választ ő hatalmassága reám szolgájára halasztotta, nekem is valamit irtál megértettem. Hogy utánad, helyetted fiad az Messiást valló fejedelmeknek dicsekedő öröme ifju Apafi Mihály, kit Isten jó véggel áldjon meg, fejedelmeskedjék az három nemzetből álló nagy rendeknek akaratjából, ennek előtte könyörgettél vala; mivel azért te ez fényes és felséges méltóságnak kiváltképen való igaz szolgája és engedelmességgel való jó akarója, czirákja vagy, hogy könyörgésed ő hatalmassága előtt boldoguljon, instáltam, s boldogulván, valamint az régi fejedelmeknek helyekben fiak fejedelmekké szoktak volt lenni, azon tisztelettel ő hatalmassága kegyelmes jó akaratjából nektek is császári donatiót, zászlót és egyéb becsülettevő eszközöket is, az régi rend szerént kiszolgáltatván, az fényes porta kapucsi-basái közül tekintetes Ozmán aga által elküldötte volt. Irod, hogy az mostan küldött eszközök az régieknél kevesebbek s azok ezeknél többek voltak volna, mi penig tégedet hatalmas csá-

szárunknak igaz szolgái s az fényes portának hü szolgálatjában igazságos cziráki közé számlálván, ő hatalmassága előtt felőled való hasznos emlékezettel azt cselekedtük, hogy könyörgésed szerént ő hatalmassága kegyelmes hüségét mutatta volt, és midőn azt remélenék, hogy ennek meghálálásával annál is mint azelőtt volt engedelmesebb s hivebb leszen, efféle hüségekhez nem illendő lágyatlan magaviseletével ejtett illetlen szavainak módja mi? Ennek előtte való időkben, mikor Rákóczy Ferencz maga és apja fejedelmekké löttek volt apjok helyében, effelől való irásokat felhányván mind magadnak, mind fiadnak, ő hatalmassága a szerént nyujtotta kegyelmességét az fényes portán, minden igazságot mutató kánonok irásban vannak, se többet, se kevesebbet annál be nem veszen, valamint azelőtt adattak, csakhogy mit akarsz legyen ezzel mi nem értettük. Ezen e császári fényes portán minden az ő helyében kerestetik fel, és az régiekhez alkalmaztatva szokott lenni a mi lesz. Mivel azért te is ennek az fényes portának javát látott s kegyelmességével tápláltatott szolgája vagy, hozzád illendőképen ezen jóknak hálája ez. hogy valamikor ő hatalmasságának alázatos leveledet küldöd, mindenekben ő hatalmassága kegyelmességének megköszönésével hüségedet s engedelmességedet jelentsd. Levelemet vévén, kivántatik, hogy voltaképen hü légy. Az adót idejében való bekűldésével s egyéb dolgokban való serénységeddel, a melyekről parancsolásod lészen, azon igyekezzél, hogy ezután is ő hatalmassága különb-különbféle kegyelmességének vételével minden bizonynyal becsületben légy. Azonban im instantiád szerént fiad donatióját változtatván, neve ifju Apafi Mihálynak neveztetett (irattatott), és hogy fiadat utánad fejedelemnek ismerjék, országtok három nemzetből álló nagy rendinek meg van hagyva, mely czikkelyenként leiratván, el is küldetett. Isten békessége a jó uton járókkal. Kelt Drinápolyban (1685.)

Fővezér Ibrahim basa.

(*Roznyay Dávidféle gyüjteményből gr. Mikó Imre birtokában.*)

XXIII.

Praemissis praemittendis.

Mi Erdélynek három nemzetből álló nagyságod alázatos jó akaró szolgái kik vagyunk, jelentjük nagyságodnak, hogy az feljebb való napokban az élés felől jött hatalmas császárunk parancsolatját és nagyságod méltóságos levele szerént a mi kegyelmes urunk ő nagysága bennünket összegyüjtvén s azokat előttünk elolvastatván, szivünk keserüségével hallgattuk, holott hogy többé ne fáraszszuk nagyságodat, csak az mult egymásután következett három esztendőben mennyi fáradságunkkal és költségünkkel lett hadakozással szolgáltunk nevezetes hüséggel az fényes portának, az világ tudja, és midőn mindezeket az fényes portának kegyelmes urunkkal együtt különb-különb kegyelmességeit méltán várhatnók, hogy ilyen elviselhetetlen terehviseléssel illettetünk régi canonink athnaménk ellen, arról gondolkodni sem tudtunk. Alázatosan jelentjük nagyságodnak, hogy az elmult esztendőben az tatárság országunkon menvén által, mindenféle gabonánkat eltapodtatta, elégette, mely miá az ország lakosi vetetlen maradtak, idegen országokra is az ellenségnek elhatalmazása miá nem járhatunk, hazánknak némely részei ismét az Tökölyi hadaitól pusztítatnak, mely akadályokmiatt az szegénység arra jutott, hogy az fa rügyit korpával elegyitvén össze, azt eszi. Mindezek igy lévén, annyi gabonának mi honnét tehetnők szerét, de ha szintén szerét tehetnők is, hiszen a mi eleink azért adták volt szabad jó akaratjok szerént boldogult szultán Szulimán oltalma alá magokat, hogy mind az tőle s azutánra következett császárokkal adatott hütlevele szentül megtartatván, azok ellen újabb-újabb exactiókkal ne terheltessünk; minek okáért könyörgünk alázatosan nagyságodnak, hogy mind kegyelmes fejedelmünkkel összeköttetett hüséges szolgálatunkra s mind az kezünkben levő régi athnamékra méltó tekintettel esedezzék hatalmas császárunk előtt, ilyen szokásban soha sem volt, erőnk felett való dolgokkal ne terheltessünk, egyébiránt felettünk való dolog lévén, egyszersmind hatalmas császárok hütleveleivel is ellenkezvén, semmiképen meg nem adhatjuk, annál inkább athnaménk mellől el nem állunk; az dolgot nagyságodnak igazságosan értésére adtuk, mi annakutána az lehetetlenségért engedetlenséggel ne okoztassunk, nagyságod jó akaratját, mellettünk való törekedését nagyságodnak egész országul alázatosan

megszolgáljuk, várván az nagyságod kegyességét. Az adót is sok táborozásink és az körülöttünk levő zürzavarok miá eddig is össze nem szerezhettük, de már azt is elkészítettük, haladék nélkül megindítjuk.

Nagyságodnak alázatosan szolgálnak

Datum Albae decemb. 1684. Erdélynek három nemzetből álló lakosi.

(*A gr. Mikó Imre birtokában levő Rozsnyay Dávidféle gyüjteményből.*)

XXIV.

Solito titulo praemisso.

Békességes köszönetünk után; Ozmán aga elsőben s azután kegyelmed követje is érkezvén, általok két rendbeli kegyelmed leveleit vettük, ezeknek is continentiájokat s amazoknak is expositiójokat megértettük, értjük kegyelmed tudósításából, hogy örül fővezérségünknek, de hidje kegyelmed, valamig kegyelmed is szokott hüsége szerént tökéletességtek dolmánya alját ő hatalmassága hü szolgálatjában derekára felaggasztatva viseli, mind maga kegyelmed, mind fia az mi protectiónk által reménysége szerént való kegyelmességével hatalmas császárunknak praedecessorainál nagyobb mértékben fog élni, melyért ezután is örömmel fog kegyelmed hálákat adni; azonban emberét küldvén kegyelmed az német császárhoz, attól hozott leveleknek párját kegyelmed beküldvén, megfordíttattuk, melyben sem békességet, sem az két részről való szegénységnek megpihenést nem látunk, mutatják csak külső szinnel inclinatiójokat az békességre; azért, hogy az felekezetek szerént való nagy rendek egymás segitségére confluálhassanak, de hogy beszédekben semmi valóságot nem czéloznak, abból is kitetszik, hogy a mit ezelőtt irtak, most is csak azont iterálják, de az szegénységnek vére az boszuállásnak urától, az felséges mindenható Istentől, szálljon azoknak fejére, kik távolról beszélve, ilyen cava excusatiókkal éltek, kegyelmed minthogy az fényes portának igaz szolgája és kiváltképen való czirákja, a dologban való maga interpositiója kedves, mindazáltal, minthogy ezuttal jött né-

met levélben, nem volt semmi oly valóság, melyet ő hatalmassága eleiben terjeszthettem volna, ha mit azután közikben küldött kegyelmetek emberei olyat portálnának, mely ő hatalmassága eleiben terjeszthető volna, irja meg. Köszöni kegyelmed azt is, hogy az kegyelmed... az méltóságos szerdár Ahmed basának ő kegyelmének imponáltatott, mely ő kegyelmének ujabban meg ujabban is meg van hagyva, hogy segitséggel legyen, de kegyelmed is azt kivánván, kegyelmed hűsége is reá bizattatott hatalmas császár országában, a mi lator kárositást az ellenség tett, hogy abban való coadjatornak ne láttassék lenni, az megnevezett méltóságos szerdárral ő kegyelmével egyetértve, hová hamarébb, valamint valahogy lehet az ellenséget határaitokból kihajtsátok, rajtok kiadni igyekezzetek, ő hatalmassága azon császári országát kegyelmedre bizta, igyekezzék kegyelmed is az ellenségnek amoveálásával ő hatalmasságának kedvét keresni; az tavasz sem meszsze, ha Isten engedi számlálhatatlan haddal, hajnal szárnyán járó tatár nemzetséggel egyenesen véghelyeink felé indulunk, megyünk, hatalmas császár szolgálatja körül való requisitumok aránt disponáljon kegyelmed is. Az magyar nemzetnek is eddig való dolgairól ir kegyelmed bővön, de mivel az időnek vontatására szorult derék dolgok sem mindenkor állhatnak meg az ő első tekintetekben, ugy azoknak is dolgoknak jó karban való állíttatások (Isten ugy tetszvén) már sok időktől fogva haladván, kegyelmetek szive szerént való végét el nem érhette, mivel azért kegyelmednek nem csak felekezeti, hanem vallásán való is, a mint eleitől fogva pártjokat fogta volt kegyelmed, ugyanazon szerént most is dolgokra viseljen gondot, és a még az interveniált nehézségek sopiálódnak, mindaddig, mindaddig minden sztükséges dolgokról szokott hűsége szerént tudósítson kegyelmed; az kegyelmed szolgálatja itt becsületben van, szava is hiteles, ha mely arra felé való dolgok az mi censuránkat is kivánják, azokról ottan-ottan bő declaratióval tudósítson kegyelmed; kér azon is kegyelmed, hogy Tökölyinek kegyességed aránt való vétkes relatióit be ne vegyem; hatalmas császárunk szolgáinak valóságos szolgálatjokat tekinti és nem az vétkes informátiókat hallgatja. Értvén azt is, hogy az tatároknak azon való elköltözéseken búsult kegyelmed, az iránt való

instantiáját jelentvén embere, kegyelmed tekintetiért meg van parancsolva, hogy más utra menjenek, melyet szóval is kegyelmed emberének megmondottunk. Minek okáért kivántatik, hogy kegyelmed is a mint eddig, ugy ezután is szokása szerént szolgáljon híven hatalmas császárnak, abban semmit el nem mulatván, adaját s ajándékját az ő idejében küldje be, ő hatalmassága országát oltalmazza, hogy a mint az mint eddig is sok ízben császári hatalmasságát tapasztalta kegyelmed ő hatalmasságainak, ugy ezután is jó relatiók levén kegyelmed felől ő hatalmassága előtt, nagyobb meg nagyobb császári kegyelmességére méltóztassék kegyelmed ő hatalmasságának. Isten békessége a jó uton járókkal.

Kelt Drinápolyban *(1686 elején)*.

Fővezér Szulimán basa.

(*A gr. Mikó Imre birtokában levő Rozsnyay Dávidféle gyüjteményből.*)

XXV.

a)

Nagyságos király jó akarónk.

Istentől könyörgésünkben minden jót kivánunk.

Istennek hála Sebesben békével érkeztünk, holott bizonyosan értettem, hogy az méltóságos szerdár Ahmet basa ő nagysága Csanádon volna, de onnét megindul s maholnap Tömösvárra jő; igy értvén nagyságod az dolgot, a mennyiben lehet emberét ne késleltesse, hova hamarább annak elküldésében mutassa jó akaratját, nagyságod embere csak egyenesen hozzám jőjjön s Isten segitségéből minden dolgokban nagyságod kivánsága szerént igyekezem szolgálni. Isten nagyságod életét, méltóságát tartsa meg. Nagyságod jó akarója, szolgája

Szulimán aga.

b)

Nagyságos Naláczi barátunk, Istentől minden jót kivánunk.

Istennek hála, Sebesbe békével érkeztem; az méltóságos szerdár Csanádon van, de maholnap Tömösvárra jő, ide-

való sebesi ember érkezék Jenőből, az azt mondja, hogy Tökölyi Áradnál találta őt vagy hat század magával, Kovácsháza felé ment. Teleki uramnak ajánlom szolgálatomat, ezen dolgot ő kegyelmével s közölje kegyelmed. Sebesi Huszainaga ajánlja kegyelmednek szolgálatját, halat küldött volt kegyelmednek, melyről semmi válasza nincs. Kéri kegyelmedet, tudósítsa róla. Isten kegyelmeddel.

Kegyelmed jó akarója

Szulimán aga.

Kívülről. A. 1686. 8. febr. Szulimán aga levele, Pap János hozta vissza Sebesből.

Rozsnyay D. gyüjt. gr. Mikó Imre birt.)

XXVI.

Mesias nemzetségében levő stb. szomszéd király barátunk stb.

Hatalmas császárunkhoz tartozó kegyelmed hűségéből következő békességes köszönetünknek barátságos ajánlásával látogatjuk kegyelmedet, ha kegyelmed is mi felőlünk hallani kiván, Isten jó voltából egészségben vagyunk, amellett Várad várának gondviselésében és hatalmas császárunk szerencsés országlásáért való könyörgésben foglalatoskodunk; tovább irhatjuk kegyelmednek, hogy az feljebb való napokban Erdélyből feles latrok gyülekezvén össze, lövő szerszámmal Várad tájékán az belényesi kastélyt megszállották, és az vidéknek lakosit elgázolván, mindeneket elprédálták, magokat elszélesztették és noha mi sem az Istentől reánk bizattatott szegénységnek ilyen mértékben való romlását, sem Váradnak megvételétől fogva oda adózó Kraszna, Hunyad, Közép- és Belső-Szolnok, és Doboka vármegyéknek hódoló szegénységét mind az holdolástól, mind contributiójoknak praestalásától nem kegyelmed ellenzi úgy tudjuk, nem is kegyelmednek tulajdonítjuk, hanem kegyelmed birodalmában levő váraknak kapitányinak; mindazáltal hirével tétetnek e kegyelmednek, nem tudjuk, de hogy kedvével nincsenek, azt tudjuk. És noha egy ideig az német hadak Erdélyben lévén, efféle alkalmatlanságokat tőlök várhattunk volna, de az ő

elmeneteleknek ennyi ideje után, az szomszédságban ilyen dolgoknak következése hova néznek alig tudjuk; summa summarum, ha az kegyelmed directiójában levő kapitányoknak tetszéséből nem volna, avagy az erdélyi hegyekre égő aknát tolvajkodhatnának-e, és az szegénység az holdolatlanságot intentálni merné-e? Majd harmincz esztendőtől fogva való jóakarója lévén kegyelmed hatalmas császárunknak, hűsége is a szerént az egész török birodalomban elterjedett volt, ismerheti is vagy meg fogja kegyelmed ismerni az török pénznek ligáját, az idő nem szokott egy karban maradni, el is multak annak előbbi imaginatiói és ki-ki a mit keresett, megtalálta. Ha Isten engedi innét tovább több több jóravaló viradással és hatalmas császárunknak különb-különb kegyelmességére méltóztatással minden nyomorusága feledékenységbe fog menni annak, valaki ez szorongató esztendőkben az fényes porta mellett szenvedett. Kihez képest intetik kegyelmed, hogy az szomszédsággal éljen nyájasabban, alatta való kapitányinak parancsolja meg, hogy az érintett alkalmatlanságok aránt vonják meg magokat, az vármegyék szegénységit az holdolástól ne tiltsák, contributiójokat ne ellenezzék, adassák be. Tavalyi adó is ujra sok maradván künn, ez idei penig mind, mely miá az praesidiumtól nyugodalmom nincsen, eddig még is biztatván, várakoztattam őket, ne adjon azért kegyelmed okot ennyi várakozás után arra, hogy nagy készülettel az szegénységet vesztegessük, nyomorgassuk, mert sem hatalmas császárunk, sem ő hatalmassága után való principalisink nem akarnák. Ultimarie és azért intetik kegyelmed, hogy mind az szegénységnek beholdolások, s mind az sok latrok megzabolázások iránt parancsoljon kegyelmed alatta levő kapitányinak. Isten békessége az jó uton járókkal. *(Kelet 1686 derekán.)*

Váradi főtiszt Ali basa.

(Rozsnyay D. gyüjt. gr. Mikó Imre birtokában)

XXVII.

Az földnek poráig orczáinkat letevén, térdeinket meghajtván ajánljuk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak

alázatos szolgálatunkat: és könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak mi, kik hatalmas császárunk birodalmában levő rabjai vagyunk nagyságodnak, mutassa kegyelmességét szegény hazánkhoz, nagyságod szegény rabjaihoz, és vegye igazitásba dolgunkat, mert mind országostól veszedelemben forgunk, számos ideje levén, hogy rajtunk tyrannizál ezen Sorbán Vajda, szegény országunkat törvénytelenséggel nyomorgatja, minket is üldöz és kerget. és félő, hogy a miket most követ, azon az úton mind országostól elveszünk, a minemü dolgokhoz fogott és kezdett, mert hatalmas császárunk ellenségivel már összevarátkozott s azokkal colludál, és hatalmas császárunktól, kinek kegyelmességével élt, attól távozni akarván, minden hatalmas császárunk ellenségit ő kormányozza s minden titkairól hatalmas császárnak azokat ő informálja, hirt adván hatalmas császárunknak minden titkairól, azzal dicsekedvén hatalmas császárunk ellenségi előtt, hogy ő minden titkait tudja az fényes portának és erőtlenségét is, ottan ottan irván hatalmas császárunk ellenségineк, az fényes porta erőtlenségének declarálásával admoneálja őket, valamelyfelé hatalmas császárunk erős és számos hadai fordulnak, ő mindenkor keveseknek és erőtleneknek irja, emberei penig az némethez, lengyelhez és muszkához jönnimenni meg nem szünnek, izgatván és biztatván őket, azoknak is emberei az megirt Sorbánhoz jönek s mennek, kikkel való practikája és gonosz cselekedeti már napfényre jöttek s csodálkozunk, hogy az egész keresztyénségnek tudtára levén csalárdsága, nagyságod hogy szenvedheti, félünk kegyelmes urunk, hogy az ő csalárdsága miá országunk elvész, a mint némely praedecessori gonoszságok miá is elveszett volt, menynyiszer deploráltuk miatta való nyomorgattatását szegény országunknak, mind eddig is meg nem hallgattattunk, az ő sok rosz pénzével szegény országunknak igaz panaszát mindenkor elfordította, instálunk alássan nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, vegye méltó consideratióba az ő sok gonoszságit s akkor megismer minket és még ezeknél is nagyobb s több hamisságit fogja nagyságod eszébe venni, mi azonban mint nagyságod hű emberei látván az ő sok gonosz cselekedetit, akartuk nagyságodat róla tudósitani igen alássan, a mint az feljebbvaló napokban is irtunk volt hazánk

dolgairól levelünk által nagyságodnak Jaksa kapitány által, hogy levelünket nagyságod kezébe adja, hirt adván, mi mint nagyságod igaz rabjai, az ő sok gonoszságiról, vártuk az nagyságod kegyelmes tetszését, vettük ugyan megnevezett kapitányunk levelét az moldvai kapitiha Teodorik levelével együtt, maga meg nem jövén, ... hogy nagyságodtól volt parancsolatjok, hogy nekünk irjanak, a melyből értjük, hogy nagyságod minden panaszinkat, nyavalyáinkat jól megértette, mely ez iránt való nagyságod kegyelmességét igen alázatosan vettük, annak igen örültünk, de irások szerént mi az nagyságod kegyelmes irását nem láttuk, nem vettük, kezünkbe nem jött; levelekből értjük, hogy mihelyt nagyságod levelét veszszük, nagyságodhoz bizvást folyamodhatunk, mehettünk, azzal biztatnak mindnyájunkat a kik itt vagyunk, és ha igazságunk leszen, nagyságod eligazítja, ha peniglen Sorbánnal meg akarunk békélni, nagyságod megbékéltet bennünket véle; reméljük, hogy az mi igazságunk nagyságod méltóságos személye előtt tisztának találtatik mindenkor, melyet penig ezután eszébe vegyen, de az ő békessége kegyelmes urunk csak az lenne, hogy úgy bánnék velünk, a mint bánt több más bojérokkal, hogy így mirajtunk is feladván, több-több gonoszsági napfényre ne jönnének; azonban vévén irásokat emberünknek, mindjárt egy boért közülünk elkészítettünk, ki nagyságodhoz elől elmenvén és hírt adván nagyságodnak, hogy mi is mindjárt megyünk, kik itt találtattunk mindnyájan, az nagyságod méltóságos személyéhez folyamodni, és készen voltunk mindnyájan megindulni, de azonban érkezvén Havasalföldről ide Sorbán vajda embere, nagy dicsekedéssel beszélte, hogy emberünket nagyságod Sorbán vajdának kezébe adván, lánczczal megkötöztetve Bukurestre vitette, azon ide jött ember azt is beszélvén itt, hogy Sorbán maga kérkedett azzal, hogy nagyságod kérette az mi Jaksa nevü kapitányunkat ő kezébe adta, azt is beszélvén ugyan Sorbán vajda, hogy ha mi is ott letttünk volna, akkor minket is mindnyájunkat, mint emberünket nagyságod kezébe adott volna. Mi kegyelmes urunk tudván az ő hamisságokat, ez úttal nekik nem hittünk, mi ez alatt elküldöttünk és titkon végére mentünk, hogy az mi emberünk most is az ő tömlöczében vagyon Bukuresten. Ezt látván kegyelmes urunk, hogy

az mi igazságunk megfojtódik, az ő hamissága penig elébb-elébb megyen, nagyon megijedvén, nem mertünk megindulni. Ilyen dolog interveniálván, mi is, mint hű rabjai hatalmas császárunknak igazán akarván szolgálni, nem gondoltuk, hogy gonoszunk következzék belőle; igy csvén mindazáltal az dolog, mégis akarjuk nagyságodat nagy alázatossággal tudósítni, könyörögvén nagy alázattal nagyságodnak, ne hagyjon elvesznünk, mert vétek, mert igaz rabjai vagyunk az fényes portának maradékról maradékra.

Kelet : Anno 1687. in mense Septembris.

Expeditio : Fogarasból.

(*Rozsnyay Dávid gyüjteményéből gróf Mikó Imre birtokában*)

XXVIII.

Praemissis praemittendis.

Mi mindnyájan boérok, kapitányok és vitézlő rendek, kik itt Erdélyben találtattunk, Sorbán vajdától kiüzettettünk országunkból, nagy alázatos panaszszal jelentjük nagyságodnak az iránt az gonosz Sorbán vajda iránt, ki ennyi időtől fogva latrul birja országunkat, hogy országunkat szinte már teljességgel elpusztítja, mert nemcsak maga, hanem minden öcscsei, unokái is urai az országnak, szíván vérét az szegény országnak, gyüjtik a sok kincset, senkinek ő előtte igazsága nincsen, az országnak nagy rendeit, kiket megkaphatott, hallatlan halállal megöletvén, minden kincseket, jószágokat elvette, nekünk is, kiket penig kezéből kivett, mindenünket elvette, a sok törvénytelenség miá országunk mindenből kifordulván, az szegénység eloszlott. De ezeknél nagyobb, hogy hatalmas császárunk hűségétől távozni akarván, az fényes porta ellenségihez kötelezte magát, kik mindenkép ellene vagynak az fényes portának. Tudja nagyságod jól, hogy az fennforgó zürzavarok többire Sorbántól eredtenek minden országokban; mert az ő emberei minden tilalom nélkül Német-, Lengyel- és Muszkaországokra mindegyre járnak, ugy azokéi is ő hozzá, szokott mestersége szerint informálván azokat az nemzeteket az fényes portának minden titkairól, hadainak kevességéről és erőtlenségéről, és noha láttatik, hogy már az

fényes portát igaz hirrel tartotta, de abban semmi nincsen, de ellenben valami dolgok az fényes portán estek, azokat in rei veritate az porta ellenségének minden bizonynyal megirja, s azok előtt azzal dicsekedik, hogy minden dolgait, titkait az fényes portának jól tudja, és akármely felé, akármely szekere induljon is hatalmas császárunknak, ő azt az fényes porta ellenséginek mindenkor kevésnek irja s ugy admoneálja hatalmas császár ellenségét, mely dolgokban hatalmas császárunk ellensége előtt teljes hitele van, hitelt szerezvén magának, hite vagyon mind az német császárnál, mind az lengyel királynál és ezeknek minden confoederatusinál, hogy ő is ezekkel egygyé lehessen, hatalmas császárunk ellen ő is azokkal egyet értsen, felkeljen, mind az német, mind az lengyel király elegendő hadat igérvén nekie valamennyit kiván, és ez cenfoederatio lett az által az Csáki által, a ki az Jediculában volt Beldivel, és az német császárnak egy patere által, mely patert az német császár küldött Bukurestre Sorbán vajdához, hogy az német császár hűségére megeskesse Sorbánt, öcscseit és unokáit is, a minthogy meg is esküdtek és elállván hatalmas császár hűsége mellől, mint az többi, ők is opponálni akarják magokat az fényes portának, és azóta többet szolgál azoknak, mint az fényes portának, melyet az keresztyén világ tudván, csudálkozunk rajta, hatalmas császárunk és nagyságod hogy szenvedheti; mert nagyságod nyilván higyje, hogy ha Sorbán vajda vajdaságától priváltatnék, minden felháborodott állapotok megcsendesednének, félő azért, hogy az ő lator factiói miatt, mint szintén némely gonosz praedeces sori miatt az szegény ország végső veszedelemre jut, mely igen nagy vétek lesz, ha az ő gonoszsága miatt az ország elvesz, a mint hogy sokszor hirével levén az portának az ő gonosz cselekedete, de mit ez ország is meg nem orvosolhatott, mert gonoszul gyűtött sok kincsével minden hamisságit elfedezi s ő miatta az mi igazságunk meg nem hallgattatik. Tudtára legyen azért nagyságodnak, hogy ha az ő sok gonoszsági az ő idejében meg nem előztetik, nagyobb leszen az ntolsó dolog az elsőnél.

Minekokáért alázatosan könyörgünk nagyságodnak, Istentől hatalmas császárunk jó szerencséjéért és nagyságod boldog életeért, méltóztassék nagyságod érettünk s az sze-

gény országért az fővezérnek, ő nagyságának megjelenteni mind az ő hamisságit, s mind az mi sok nyavalyánkat, nyomoruságinkat, törekedvén nagyságod fővezér urunk ő nagysága előtt, hogy Sorbán vajdát priválja az vajdaságtól, akkor eszébe veszi s elhiszi az fővezér ő nagysága, hogy minden fennforgó zürzavarok lecsendesednek, nem lévén tovább ki interkáfárkodjék, hadd az szegény ország is sok romlási után vehessen egy kis pihenést, és tegyen ő nagysága más vajdát az országba, ki mind hatalmas császárunknak híven szolgáljon, mind az országot igazán igazgassa s az fényes portának minden parancsolatát igazán végbevigye; hogy így az nagyságod kegyelmes fáradozása által szegény országunk megmenekedvén az nyomorgatótól, mind mi nagyságod szegény rabjai, mind az szegény ország nagyságodért életünk fottáig Istent imádunk s Isten is nagyságodat megáldja érette.

Kelet. Anno 1687. in mense Septembris.

Expeditio : Fogarasból.

(*Rozsnyay Dávid gyüjteményéből gróf Mikó Imre birtokában.*)

XXIX.

Az váradi basának titkos izenet.

Nagyságodnak alázatosan könyörgünk mi hozzánk és szegény országunkhoz mutassa kegyelmességét, igyekezzék nagyságod bölcs elméjével fővezér urunk ő nagysága előtt törekedni érettünk, hova hamarébb ennek az istentelen Sorbán vajdának cselekedetiért vajdaságát tollálja és adjon más vajdát, az szegény ország kedveért, hogy a kit mi elégségesnek ismerünk lenni, ki mind hatalmas császárunk és nagyságtok parancsolatát végbeviszi és mi is egész országul egyikünk a másikért kezességet vállalunk magunkra, és valamikor az fővezérnek ő nagyságának kedve tartja, Konstantinápolyból is készek lesztünk magunkkal együtt kezeseket állítani. Mely dolgokban, ha nagyságod mindenben a mi kívánságunk szerént vévén, mindeneket fővezér urunk ő nagysága előtt végbeviszen, ez iránt való nagyságod kegyelmes fáradozásáért, mi nagyságod szegény rabjai magunktól és az

szegény országtól igérünk, adnunk nagyságodnak harmincz erszény pénzt, nagyságod konyhájára gondunk lészen azonkívül és ennekutána is nagyságod szolgálatára egészen kötelezzük magunkat kedvét keresni.

Kelet. Anno 1687. in mense Septembris.

Expeditio : Fogarasból.

(Rosnyay Dávid gyüjteményéből gróf Mikó Imre birtokában.)

XXX.

Sorbán vajdának az fényes porta ellen való dolgai laistrom szerént ezek :

1. Lévén egy Csáki nevü magyar ur, ki Béldi Pállal az Jediculában fogva volt, az kiszerzette, kihozatta s országában egy Kaldmes nevü klastromában tartotta, a mig elkészítette, alattomban az lengyel királyhoz küldvén, s onnan az német császárhoz a végre, hogy ő általa hitet adván az vele való confoederatio felől, ugyanakkor hirt adván Csáki által az németnek, hogy az török Bécs alá megyen.

2. Mikor Sorbán vajda Musztafa ő nagyságával Bécs alatt volt, akkor mind németnek, lengyelnek emberei egyre jöttek mentek hozzája, s az övé is amazokhoz, hirt adván Sorbán azoknak s admoneálván őket, hogy bizvást jőjjenek, mert az török hadak mind az éhség miá, mind egyéb alkalmatlanságok miá igen elerőtlenedtek.

3. Mikor Sorbán Bécs alól haza jött, ujabban Csáki hozzája jövén, mind az német császártól, mind az lengyel királytól leveleket hozott Sorbánnak, és ujabban confoederatiót tévén Sorbán velek alattomban, ismét Csákit Moldva felé visszabocsátotta az lengyel királyhoz s az német császárhoz levelével.

4. A mely nyáron mostani fővezér kegyelmes urunk ő nagysága Babánál lengyelek ellen szerasztyér volt, azon nyáron jött Sorbán vajdához egy pater az német császártól Bukurestre, holott az pater Sorbánnal az templomba menvén, az evangyeliumra megeskütte Sorbán vajdát az német császár hüségére, és ugyanakkor hütlevelet adván Sorbán vajda,

hatalmas császárunk mellől elállott, az hütlevelet az páter elvitte, a mellett arra is kötelezte magát Sorbán vajda, hogy valamely felé, valamikor és valamennyi haddal fog hatalmas császárunk indulni, az német császárnak értésére adja, ennek nagyobb bizonyságára az német császár nagy ajándékot is küldött Sorbán vajdának, hogy ezután valamint a több confoederatusi, ugy ő is igaz hive legyen, melyre nézve Havasalföldet magának Sorbánnak, minden öseinek és unokáinak is örökösen conferálta német császár; azt is kivánván ugyanakkor Sorbán vajda, hogy Erdélyt az német császár adja Csákinak, mert úgy lehetnek aztán alkalmatosabbak az német császár szolgálatjára, s úgy is conjungálhatván inkább magokat mehetnek által az Dunán a szolgálatra; ez iránt való levelekkel az páter elmenvén német császárhoz, leveivel és nagy ajándékával ismét Sorbánhoz küldött az német császár, és minden kivánságinak annualván, megigérte, hogy mindeneket kedve szerént cselekszik, csak legyen hü hozzája.

5. Mikor Csáki bizonyos számu hadaknak az német császártól kapitánynyá tétetett, jött be az erdélyi hazába telelni a váradi szánczákságba, a honnét ő felvévén magát, ment Lengyelországra, ott lengyel köntösbe öltözvén, ment Moldovára, hogy már ő Moldvába ló venni megyen, a holott egy Crenes nevü faluba egy Dubent nevü oszpodár boer megfogta és harmadnapig tartotta, de midőn kitanulta az boer hogy kicsoda, Sorbán vajdától való féltében elbocsátotta, és ment Sorbán vajdához, holott leveleit Sorbán vajdának megadván, nyolczad napig mulatott, és aztán teljes hat lótereh pénzzel elkészítvén Sorbán vajda Csákit, elbocsátotta, megjövén Csáki az elhagyott hadai közé, azzal az Sorbán vajda pénzével fizetett az német császár hadainak.

6. Ezen Csáki hitelt szerezvén magának az német császárnál, 20,000 erős hadat adott melléje, kikkel Erdélybe bejövén olyan véggel, hogy Erdélyt is magokhoz hajthassák és aztán Sorbánhoz menjenek, és vele megegyezvén, egyenesen Konstantinápolyra menjenek, de midőn Szebenig jöttek volna, holott volt az fejedelem és az ország nagy rendei, az fejedelem és az ország hadai ellenek állottak és sokat az erdélyiekben levágván, hogy látták, hogy kivánságok szerént Erdélyt magokhoz nem hajthatják, Szeben alól megtértenek,

és rettenetes sok kártétellel egy menetnek ki az országból. Így nem mehetett végbe az Sorbán vajda kívánsága.

7. Mikor Sorbán vajda az fényes portát hirekről tudósítja, az csak praetextus lévén, ez alatt czélja ez, hogy olyankor, több-több dolgait tanulhassa ki az portának, melyekről ottan mindjárt realiter tudósíthassa confoederatusit.

8. A minthogy a több fenforgó zürzavarokat is ő indította, úgy mostan is akarván azt többíteni, közelebb az rácokat és bolgárokat is fascinálni kezdette, mert az felesége is Sorbánnak rácz nemzet lévén, maga mellé feles rácokat gyűjtött és az Filipesten lakó pópa Kosztakies Salovánt, ki is tatárok rabja lévén, Sorbán vajda váltotta volt ki, és Szemni Radniczát küldötte az Lerczegiekhez, arra intvén, hogy az fényes porta ellen keljenek fel, hajoljanak az német császárhoz, mert annak nagy kegyelmességét veszik.

9. A mely lengyel követ most új hirekkel Sorbánhoz ment, azt adta értésére Sorbánnak, hogy az lengyel s a muszka megegyeztek, és ugyanazon követ által azt parancsolják Sorbánnak is, hogy készüljön ő is és tudósítsa az lengyelt, menynyi hadat kiván maga mellé, hogy tavaszszal az török ellen indulhasson ő is; ezen lengyel követ nagy ajándékot is vitt Sorbánnak.

10. Sorbánnak alattomban országában nagy készülete van, lövő szerszámokat és egyéb fegyvereket igen sokat készített, hasonlóképen lovakat is minden hozzájok való requisitumokkal, hogy tavaszszal, mihelyt confoederatusitól arról való parancsolatja érkezik, mindjárt indulhasson az török ellen.

(Kelet 1687 sept.)

(*A gróf Mikó Imre birtokában levő Rozenyayféle gyüjteményből.*)

XXXI.

Nándorfehérvári vezérnek szóló levél.

Kegyelmed levelét kedvesen vettük, melyből, hogy mind magának szóló levelünket vette, s mind hogy az fényes portára több leveleinket beküldötte, köve einknek is az fényes

portára bebocsáttatások iránt annuentiája legyen, megértettük, ebbeli jó akaratját kegyelmednek köszönjük, és hogy tovább is azon jó akarattal való succursusát continuálja, kérjük. Követünk indulása közelebb esendő országgyülésre haladott, akkor azon közönséges országgyüléséből solemnis legatiót akarván expediálnunk, midőn kegyelmedhez érkeznek, kérjük hozzánk és az magyar nemzethez való jó akaratját, követeinkhez is mutassa meg.

A mi penig ez alkalmatossággal ellenségeinkkel való csetepatét illeti, nem kételjük, szokások szerént azt fogják hirdetni, mintha igen nagy triumphussal jártak volna, de bizonynyal higyje kegyelmed, az is az németnek nagyobb ruinájával lött s ment végben, nem is mondattatik közönséges harcznak, mert midőn hadainkat ellenek kirendeltük volna, akkor ők az harczra kiállani nem mertek, hanem érkezvén az estve, csak hadainknak némely része csapta meg az ellenségnek hátulját, de besetétedvén, az késő idő választotta el őket egymástól, melynek is valóságát hitelesebben, bővebben nemsokára a menendő francziai követ által érti meg kegyelmed. Ezekután ajánlom jó akaratomat kegyelmednek mind azokban, a melyek felől requirál kegyelmed. Datum Nitriae circa finem aug. Anno 1705.

Kegyelmed jó akarója Rákóczi Ferencz.

(Eredeti minutáról, Rozsnyay gyüjteménye gr. Mikó Imre birtokában.)

XXXII.

Tömösvári basának szóló levél.

Kegyelmed barátságos levelét vettük, hozzánk s az magyar nemzethez való jó akaratját köszönjük, azért, hogy tovább is continuálja, kérjük, melyért e nemzettel együtt háladatlanok nem leszünk. A mi ez alkalmatossággal esett csatát illeti, az nem egész harcz, csak valami különös összecsapás volt, melyet elhiszszük : szokása szerént ellenségünk magok részekre az dolog felett fognak hirdetni, de azt bizonynyal higyje kegyelmed, csak az mi kevés részecskéje hadainknak velek összekaphatott is, az szoros helyhez képest

sokkal többet ejtettek el bennek, mint ők az miénkben. Ezekről akarván kegyelmedet valósággal tudósítanunk, ajánljuk szomszédságos jó akaratunkat kegyelmednek. Datum Nitriae circa finem aug. 1705.

Kegyelmed jó akarója Rákóczi Ferencz.

(Eredeti mnuiláról gróf Mikó Imre ur birtokában.)

XXXIII.

a)

Literae ex Castris ad montem Meszes et fluvium Egregy dictis ad magnum vezirium Turciae expeditae.

Praemissis praemittendis.

Posteaquam sortem hungaricam contra crudelem praedominationem germanicam, ad manum suscepi meam, Deus majestuosus tantopere justa nostra arma secundavit, quod communi voce et consensu, in Principem Hungariae me jam elegerunt, insuper et in Tranniam in sedem ejus instellationis ergo penetraverim. Cupiens de his omnibus vezirium praepotentem certiorem reddere, foelicis memoriae praedecessores meos imitando, Portam Fulgidam requirere, supervenit interim benevola vrae excellentiae intentio per expressum de facto huc expeditum contestata; cui non difformem contestavi nitentes gratitudinem, ea ratione Genorosum Joannem Pápai, fidelem consiliarium meum, ad exiam vram expedivi, cujus ut non sola detur fides nomine nro relationibus, imo, ut optatissimis remittatur responsis, eandem rogamus excellentiam. Qua vrae exiae reflexio, dum mihi erit pergrata, omnem et benevolam Portae Fulgidae offero promptitudinem. Deus vrae exiae dignitatem durabilem reddat.

Excae vrae bona intentione servit

Franciscus Rákóczy.

b)

Literae ex iisdem castris ad vezirium belgradiensem.

Praemissis praemittendis.

Literas vrae dominationis magnificae habuimus gratas

quorum sensu intellecto, benevolam erga nos intentionem grato excepimus animo, quam ut et ulterius continuare velit, rogamus, cui parem et ex parte nra experietur continuationem recommendantes, negotia nra Deo et benevolentiae vrae dnis magnificae, ad hoc usque tempus expertae.

Quod attinet res anabaptistarum agriensium, exceptis jam factis christianis, ut reliqui, quocunque volnerint absque ullo impedimento, abeant, concessimus, qua ratione si etiam vrae dnis magnificae expressus mittetur, nonsecus rem experietur. Cui dum dignitatis augmentum cupimus

Epudem benevoli manemus

Franciscus Rákóczy.

(*Rozsnyay Dávid gyüjtem. gr. Mikó Imre ur birtokában.*)

VÉGE.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

A

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK

ÁTNÉZETE

ELSŐ OSZTÁLY : OKMÁNYTÁRAK.

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Összeszedte s lemásolta Hatvani Mihály (Horváth Mihály). I. KÖT. 1441—1538. Pest 1857. XXI és 387. — II. KÖT. 1538—1553. Pest VIII és 367 l. — III. KÖT. 1553—1608. Pest 1859. VIII és 324 l. — IV. KÖT. 1608—1652. Pest 1859. VIII és 323 l. I. Ferdinánd kir. kasonmásolt levelével. — *Monum. Diplom. I—IV. kötet.*

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, londoni könyv- és levéltárakból. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. 1521—1717 Pest 1859. VII és 318. l. — *Monum. Diplom. V. köt.*

ÁRPÁDKORI ÚJ OKMÁNYTÁR (Fejér György Codex Diplomaticusának folytatása). Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I. KÖT. 1001—1235. és Függelékül : *Kritikai jegyzetek Fejér György „Codex Dipl. Hungariae Ecclesiasticus et Civilis" czímű munkájának az árpádi korszakot illető része felett.* Pest 1860. XLII és 405 l. — II. KÖT. 1234—1260. és Függelékül: *Az Árpádkori Új Okmánytár és a kapcsolt országok okmányai.* Pest 1861. XIX és 402. l. — III. KÖT. 1261—1272. s Függelékül : *Olaszhon levéltárai a magyar történelem szempontjából.* Pest 1862. XV és 363 l. — IV. KÖT. 1272—1290. Pest 1862. XX és 414 l. — V. KÖT. 1290—1301. és Függelékül : *Thaisner Ágoston „Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia" czímű munkájából.* Pest 1864. XXI és 336 l. — VI. KÖT. v. a második folyam I. kötete : 890—1235. Pest 1867. XXXVI és 578 l. — *Monum. Diplom. VI—XI. köt.*

Ezen kötetek sorába fel vannak véve, s egymás után sajtó alá adatnak : *az Árpádkori Új Okmánytárnak* egyelőre még négy kötete ; *a Londoni M. Okmánytárhoz* egy újabb kötet ; *Milánói M. Okmánytár*, két kötetben ; *Beatrix királyné Levelestára*, két kötetben.

MÁSODIK OSZTÁLY : ÍRÓK.

SZERÉMI GYÖRGY, II. Lajos és János királyok házi káplánja EMLÉKIRATA MAGYARORSZÁG ROMLÁSÁRÓL. 1481—1543. Közli Wenzel Gusztáv. Pest 1857. XXXIV és 410 l. — *Monum. Script. I. köt.*

VERANCSICS ANTAL, m. kir. helytartó, esztergami érsek ÖSSZES MUNKÁI, közli Szilay László (1—7.) és Wenzel Gusztáv (8.) I. KÖT. Történelmi dolgozatok deák nyelven. Pest 1857. XX és 370 l. — II. KÖT. Történelmi dolgozatok magyar nyelven, és Vegyesek. Pest 1857. XV és 321 l. — III. KÖT. Első portai követség 1553—1554. Pest 1858.

okmányok Mikóczon és Illésházyhoz). Közli Kazinczy Gábor. P[illegible] X és 351 l. Monum. Script. VII. köt.

ROZSNYAY DÁVID, az utolsó török deák, TÖRTÉNETI MARADVÁNYAI. Összeszedte s jegyzetekkel, okmánytárral kísérve kiadta Szilágyi Sándor. Pest 1868. 462 l. — Monum. Script. VIII. köt.

ALTORJAI B. APOR PÉTER MUNKÁI. Közli Kazinczy Gábor. (Lusus Mundi. Synopsis mutationum notabiliorum [illegible] in Transsylvania, et progressus vitae meae. Metamorphosis Transylvaniae [illegible] CSEREI MIHÁLY Pótlékai és Megjegyzéseivel). Pest 1863. X és 454 l. — Monum. Script. XI. köt.

BRUTUS JÁNOS MIHÁLY magyar kir. történetíró MAGYAR HISTÓRIÁJA 1490—1552. A m. kir. egyetemi könyvtár eredeti kéziratából, a szerző életével közli Toldy Ferencz. I. KÖT. Második Ulászló uralkodása, [illegible]. Pest 1863. CIX és 461 l. — II. KÖT. Második Lajos trónra léptétől 1537-ig. Pest 1867. IX és 495 l. — III. KÖT. 1537—[illegible] Brutus elveszett XIV—XX. könyveinek töredékei 1573-ig, és Magyarországi Levelei (sajtó alatt). — Monum. Script. XII. XIII. XIV. köt.

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1693. 94. [illegible]. Az eredeti kéziratból közli Nagy Iván. Pest [illegible]63. VIII és 707 l. — Monum. Script. XV. köt.

GHYMESI FORGÁCH FERENCZ nagyváradi püspök MAGYAR HISTÓRIÁJA 1540—1572. Forgách Simon és Istvánfi Miklós Jegyzéseikkel együtt. A hg. Eszterházy-féle kéziratból közli Majer Fidél, bővítette Toldy Ferencz. Pest 1866. LXXXVIII és 555 l. — Monum. Script. XVI. köt.

BARONYAI DECSI JÁNOS MAGYAR HISTÓRIÁJA 1592—1598. A szerző életével közli Toldy Ferencz. Pest 1866. LXXX és 324 l. — Monum. Script. XVII. köt.

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1676—78 [illegible]

STACKS
OCT 2 9 1970

31. sz. PÓTFÜZET.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

NYOLCZADIK KÖTET.

PÓTFÜZET.

PEST, 1871.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIAI KÖNYVTÁRBÓL

II. FÜGGELÉK.

DIARIUM.

1663—1674.

MOOYER W
COLLECTIO

— — — III. IV. köt. Török-magyar-kori Állam-Okmánytár, [illegible] setekkel ellátták Szilády Áron és Szilágyi Sándor. I. II. k. [illegible] és 524 l. meg egy tábla 6 frt., külön mindenik kötet 3 frt.

— — — V. köt. Török-magyar-kori Állam-Okmánytár; a azok [illegible] füzvo 3 frt 50 kr.

M. TÖRTÉNELMI TÁR. I. köt. X. és 266 l. egy pecsétmással 2 frt 10 kr.

— — — II. köt. 215 l. száz pecsétmással 3 frt 10 kr.

— — — III. köt. 264 l. egy czímerrajzzal 1 frt 40 kr.

— — — IV. köt. 250 l. 2 frt 40 kr.

— — — V. köt. 251 l. 1 frt 40 kr.

— — — VI. köt. 264 l. egy pecsétrajzzal 1 frt 60 kr.

— — — VII. köt. 266 l. 1 frt. 60 kr.

— — — VIII. köt. 259 l. 4 kőirati táblával 1 frt 60 kr.

— — — IX. köt. 244 l. 1 frt 40 kr.

— — — X. köt. 240 l. aranybullák s okm. hasonmásaival 1 f[illegible]

— — — XI. köt. 240 l. 1 frt 40 kr.

— — — XII. köt. 292 l. 1 frt 70 kr.

Az egész tizenkét kötetes folyam ára tizenőt forint.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. XIII. v. Új folyam I. kötete 1868. 252 l. 1 frt [illegible]

— — — XIV. v. „ II. kötete 1869. 282 l. 1 frt 80 kr.

MAGYAR LEVELES TÁR. I. köt.: Négyszáz magyar levél 1404—1560. Szeli[illegible] tontól. XX és 432 l. kilenez kőiratú hasonmásos táblával 4 frt.

FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK betűrendű tárg[illegible] Czinár Mórtól. XVI és 519 l. 3 frt.

ÉVMUTATÓ Fejér György Okmánytárához. Knaus Nándor által. [illegible] l. 40 [illegible]

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON Gr. Teleki Józseftől. I.—[illegible] és X.—XII. köt. Mindenik kötet ára 3 frt 65 kr. — (VI. köt. 2. rósze [illegible]

MAGYARORSZÁG HELYRAJZI TÖRTÉNETE. Ő iskintettel az egyház, [illegible] vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi [illegible]

II. FÜGGELÉK.

DIARIUM.

1663—1674.

DB732
M64
v.8:2

Bevezetésül.

Rozsnyay Dávid jelen diariumát, történeti maradványaihoz második függelékül közlöm, azon valószinüleg a múlt század elején kelt másolatból, melyet Libloy Schuler Frigyes erdélyi jogtanár és történettudós a múlt év folytán az erdélyi Muzeumegyletnek ajándékozott, s mely azon időben midön a történeti maradványokat közzétettem, még lappangott.

Ezen diarium az 1663—1674. közti éveket foglalja magában. Fájdalom azonban ez sem teljes : hijányzik belőle az 1663-ik év vége, 1664 egészen és 1665 eleje. Több körülmény arra mutat, hogy ez egy más, bővebb kidolgozása azon töredéknek, melyet a „Maradványok“ közt III-ik szám alatt a 319—358. ll. tettem közzé. Ellenmondás a két példány közt nem találtatik, de ez nagy részben bővebb annál s egészben jóval teljesebb, mert ez az abból hijányzó 1665, 1666, 1667, 1668, 1674. éveket is adja, kiegészíti az 1673-ik évet. A két munkának, helyesebben ez egy munka két kidolgozásának egyes részletei hásonlítnak ugyan egymáshoz : de miután ezekben is jelentékeny váriansok vannak, s mindössze is egy pár lapot tesznek, szükségesnek tartottam a diariumot megcsonkitás nélkül adni. 1670-ik évre

vonatkozólag a Schuler-féle diariumban két közlemény van: melyek közül az egyik — bár töredék — részletes, naponkénti feljegyzés. Ez a Schuler-féle példány végéhez van mellékelve, s mint külön munkát én is czélszerűbbnek hittem mellékletül a diarium végén közleni.

Különben e diariumnak kiadását két okból tartottam szükségesnek: mert ez Rozsnyay maradványait kiegészíti, s mert a tárgyalt kor történetéhez eddig nem ismert adatokkal járúl.

Buda 1871. apr. 6.

A kiadó.

Incipere bene, proficere melius, perficere optime a Deo sunt.

Conceptio humana nihil est, quam nasci miseria, vivere poena, mori angustia.

Charitas non est ea solum quae sua, sed et quae proximorum sinus quaerit.

Istenem segedelméből kezdettem e diariumot írni Konstantinápolyban, erdélyi háznál 1667 esztendőben, Mindszent havának 11. napján, le akarván írni török deákságomnak alkalmatosságával való bújdosásomat s azokban bokros nyomorúságimat, sokszor emberi elme szerint utolsó végemhez közelitő országos és fejedelmi dolgokban, szárazon és tengereken viselt bajos és koczkás szolgálatimat a mint Isten tudnom adta, melyre is segitsen az, a kit senki sem segit. A nemes ország méltatlan alázatos szolgája és török deákja

Rozsnyay Dávid.

A koldusból királyt, a rabból rectort csináló Isten, meg akarván az Erdély sokféle tüzét oltani, a sok szegényt megszánja és ad nekik egy istenfélő jámbor keresztyén fejedelmet 1661 esztendőben: Apafi Mihály kegyelmes urunkat ő nagyságát, ki is noha a lengyelországi rakócziana siralmas expeditionak alkalmatosságával nyert tatár rabságából csak akkor tájban szabadúlt vala, s a szenvedett tatár kéznek sanyarúságát recoquálván, nem örömest jő vala ki ebesfalvi czellájából iterata invitatióra is a török táborra; mindazonáltal sokak sok szép intésit, s hamúban ülő hazájának szegénységét megszánván, magát, feleségét és szép fiát Istennek ajánlván, Ali passa nevü török szerdárhoz mégyen, a Vásárhelynél levő török táborra. Holott is azon megnevezett vezéri embertől igen becsülettel acceptáltatik, és mivel már azelőtt nem sokkal az erdélyi nagy rendeket Kemény János az országból mind kivitte, s magával Magyarországra kiseprette vala, — nem vala majd mondani kit tégyen fejedelemmé a török. Valának csak ketten a nagy rendek közül: Apafi Mihály és Kassai Ferencz, kik is ketten sokáig disceptálódnak ott az török táboron a fejedelemség felett, mert egyik sem akarja vala felvenni. Elúnván Ali passa haesitantiájokat, megriasztja

s mond: válaszszatok ha választatok, mert majd választok én s felemelem vagy Kolozsvári Csepregi Mihályt, vagy az vásárhelyi birót Szilágyi Csiszár Jánost, és akármelyikre ha én egyszer ráadom a titulust s a köntöst, meglátja a nemes császár, ki húzza le róla. Itt a mi kevés magyarink megijedvén, nem sokat orálnak, hanem mivel a szegény Kassai Ferencz igaz ratiókkal, nimia ventriculositással (mely majd mirum naturae vala) magát azon candidatioból enodalván, — a sors az Isten rendelésen áll, megesék a sors jámbor Apafi Mihályra, kit a vezér felkaftányozván, a jó Isten akaratjából fejedelemmé tőn. Itt mivel szűk vala az ember, keskeny vala az udvar is és gyakrabban az vásárhelyiek fogják vala az étket is, toldják vala az erszényt is, míg azután mind emberből s mind költségből lábra kapa az udvar.

Ali passa perfectis perficiendis, meghallá a Kolozsváratt levő német tábornak Montecuculi nevű generálja, hogy már a török fejedelmet tett Erdélyben, búcsuzó süveget írt Kemény Jánosnak, és ki dobol Erdélyből, vélle együtt Kemény János is; de kimenvén nem nyugszik, hanem mind addig lamentál a németnek, míg egy kevés németet és horvátot nyer magának, a partiumból is holmi legényeket maga mellé gyűjtvén, egynehány ezered magával reá jő jámbor Apafi Mihályra, ki akkor Segesváron vala és in anno 1662 Januariusban obruálván Segesvár környékét, lenta obsidióval berekeszti az Isten választotta jámbor ifiú fejedelmet Apafi Mihályt ő nagyságát Segesvárra, kevés nagy ember lévén mellette, csak Kun István, ki hű és igaz generalisa vala ő nagyságának, Daczó János csíki kapitány, Naláczi István hopmester, Bartsaiak és Csereiek közűl is valának.

Ali passa Tömösváratt commorálván, mindezek alatt az Erdélyből kiment török táborral meghallá, hogy az ő tette új fejedelmet Kemény János megszoritotta, arra nézve Kucsuk Mehemet passát postán küldi Erdélybe a fejedelemnek segitségére, ki éjjel nappal jövén arról való szoros parancsolatja szerint, Kemény Jánosnak Isten megvakitotta, elszéledt hadának szemeláttára benyargal a megnevezett Kucsuk Mehemet passa másfél ezered magával Segesvárra estve felé, mely kevés hadat, ha Isten szemeket be nem kötötte volna, csak némely része is Kemény János hadának, felgázolhatta volna.

Ezt megviszik Kemény Jánosnak, hogy a kevés török segitség bement Segesvárra, hiszi is, nem is, sőt mivel az Isten elkészitette vala öket a veszedelemre, az igaz hír reportatorinak kinek orrát, kinek fülét vágatja el. Az érkezett török megtanúlta volt Sándortól, hogy: nihil procrastinando feci, azon éjjel semmit sem aluszik, hanem mind a magával jött fáradt hadat, mind a mely török rész had azonkivül is Apafi urunk ő nagysága mellett hagyatott volt, ugy mint Ibrahim passát vélle való kevés hadával elkésziti, és az urunk kevés magyarit is, (mely igen szép kicsiny vala) a fejedelemtől elkéri vagy viszi, kiknek is urunk ő nagysága a maga hü generalisát megnevezett Kun István uramat praeficiálja és a passával elbocsátja, felül említett Daczó János urammal együtt; ezek vivék ki legelsőbben is fejeket ketten ő nagyságáért a veszedelmes koczkára, valamint lészen a jutalom. Midőn azért Kemény János ugy álmadoznék, hogy a jött, de megfáradt török segitő, ratio ellen volna, hogy reggel mindjárt kijöjjön, ez non putarammal elveszté magát, mert jó hajnalban a kevés török

és magyarok Segesvárból kijőnek és egyenesen menének Kemény Jánosra, ki akkor szinte ebédelni akar vala Nagy-Szőlős nevű szász faluban, mikor szintén a tálba akarna mártani, hogy meghozák neki, hogy nem meszsze a faluban rendelt sereggel jő a török, késit elvetvén, éhen lóra kap, és megparancsolván, hogy az étket melegen tartsák, csak aval a kész hadával mely körülötte közel vala, a török eleiben kiálla. Nem várá a török azt, hogy Kemény János hadának vagy zsákmányra, vagy prédára kiosztott nagyobb részét convocálja, hanem sebes impetussal rajta lön Kemény Jánoson és hadát elgázolván, magát gyalog ejtvén, mikor asztalnokja: váradi szegény Gyulai István, hű szolga, urát maga lovára akarná ültetni, s ő gyalog maradni, a török ott éri, és az asztalnoknak fejét vészik, maga Kemény János ugy eltapodtatik, hogy maig sem tudatik sem feje, sem tagja hova lött. Elesésinek helyire egy kis oszlop rakatik emlékezetre, mely ma is fennáll.

Itt a Kemény János fia Kemény Simon a vélle volt urakkal s vert haddal Magyarország felé kikullognak, exceptis Gabriele Haller et Joanne Betlen, mert ezek ketten nem menének többször ki hazájokból, hanem Görgényben szaladának, honnét aztán csak hamar Apafi urunk ő nagysága hűségére állának. Megszabaditván Isten jámbor urunkat halálos ellenségétől, jól lakék a török a szőlősi lével, és megiván borát, eltévén a poharát s minden tábori apparatusát Kemény Jánosnak elnyervén, igen szép prédával Kutsuk passa és Kun István Isten adta örömmel menének be Segesvárra, urunkhoz ő nagyságához, holott sok ideig nagy örömben lőnek.

Ez idők táján jó hívei iránt szép jósággal aján-

dékozódott vala urunk ő nagysága és tiszt osztogatással is, Kun Istvánnak az hunyadvármegyei főispánságot, Daczó Jánosnak a csíki főkapitányságot, Haller Gábornak Balásfalvát, Örményest, Bethlen Jánosnak Teremit, Barcsai Mihálynak Porumbákot, ugyan Kun Istvánnak Alamort, Cserei Györgynek Mártontelkét, Jenei Miklósnak a postamesternek Fogarasföldin Alsó Szombatfalvát.

De interim első hívei közűl Zólyomi Miklóst, hol kik susurratiójara megfogatta vala, melyet noha azután maga is megbánt vala urunk, de a török sem hagyá szótalan, azt izenvén: miért szomoritja olyan nagy ember szivét, és noha ez farkavágása Zólyominak begyiben vala, de mégis ugyancsak subsistál vala, hogy a nullánál alábbvalók belőle csufot ne csináljanak, annál inkább ha urunk ő nagysága azon nagy urnak tisztit, hunyadvármegyei főispánságát el ne vegye.

Ez a rabságból megszabadúlván, sógorának az öreg Rédey Ferencz uramnak ő nagyságának kezességén, (ki is azelőtt két vagy három esztendővel Medgyesen fejedelemnek választatott vala) mint igen laesa és injuriata persona Várad felé beszökék Törökországba, és onnan beméne a portára lamentálni. Mely rosz dolgot csinálók, mikor házoknál szélesen nyujtoznak s nyugosznak vala, akkor jámbor urunk büsúl s izzad vala s hátha költ is vala. Ezt itten ebben hagyván, redeálok promotióm origojára.

1663.

In anno 1663. diebus Aprilis, mikor urunk ő nagysága Kucsuk Mehemet passával Segesváratt laknak vala, az idő tájban kiállván én is az scholából

a mit eleimtől maradtból s a sok tutorok agyarai közűl kikaphatok vala, költöm s pazérlom vala; mely is szerencsémre elfogyván, a szükség nyakon köte s udvarhoz vűn Segesvárra. Itt vala Csepregi Mihály uram, ki is az időben urunknál ő nagyságánál igen benn vala, mert ő nagyságának creáltatásától fogván adlatus lévén, egynehány ízben (kivált Törökországban) követségbe is expediáltatott vala, ez igen serény és ilyen öreg ember vala, szolgálatra vala nyughatatlan és szegények mellett a maga költségén is megszólal vala, engem Segesváratt meglátván s szállására híván, jelentém ő kegyelmének, hogy én is szolga akarnék lenni. Mivel pedig Kolozsváratt scholában jártomban sok idők alatt esmért vala, annál is inkább járúlván ezekhez a nagy becsületű és tisztességű püspök Veresmarti Gáspár sógor uram ő kegyelme véle való correspondentiája, nagy kedvvel vállalá promotiómat, melyet mig admaturála, körülötte commoralok vala; úgy nehány napok telvén monda: édes öcsém gondolkodtam felőled a mint Istennek dicsőségesebb, kegyelmes urunknak hasznosabb, mind pedig magadnak jövendőben előmeneteleseb lehetne. Én ezt eddig megköszöném s mondá: ím édes öcsém urunknak ő nagyságának s országnak török deákja nincsen, ha kedved van hozzá, megjelentjük ő nagyságának. Mondék: én uram, azért jöttem, hogy Isten után kegyelmed tetszésit kövessem, ha Istennek és kegyelmeteknek ugy tetszik reá állok. Itten ő Gilányi Gergely uramhoz méne és ott felőlem beszélvén, engem ismét mind ketten vexalni kezdének, és több beszéd után mondának, kiváltképen Gilányi Gergely uram hoszas declaratióval élvén, hoza elé egynehány török deákot s közelebb a csak nem rége

megholt Bethlen Gábor török deákját Majtini Andrást nevezé, kit én is esmértem és exaggeralá, mely épületes hivatal volna.

Lévén azért Gilányi Gergely uramnak ő kegyelmének is kedves embere a megnevezett sógorom, Veresmarti Gáspár uram, felmenének Csepregi urammal urunkhoz ő nagyságához és ott referálák ő nagyságának dolgomat, inculcálván bő szóval ő nagyságának mely szükséges volna ő nagyságának s az országnak a török deák, melyet ő nagysága örömest admittála, mert török deák az országban nem vala, és ha vagy török császár vagy tatár hám, új fővezér vagy budai vezér vagy egyebünnen költ török levél jő vala, a török deáknak nem léte miatt Molduvában, Havasalföldiben, Lippára, Váradra hová hordozván az ő nagyságának szóló török levelet költséges nyargadással, titkait ő nagyságának előbb mások tudják vala meg, annál inkább semmi arcanumat ő nagysága (mikor ugy kivántatik vala) immediate a megnevezett méltóságokhoz nem suggerálhat vala, hanem mások szájával kinyszerittetvén élni, sokszor a nagy dolgok nem elé haladnak vala. Itt a dolog Isten igazgatásából külömben megforra, csak a parancsoltaték, hogy reversálist adjak, hogy máshoz nem hajlok, melyet sietve megírok emlitett Veresmarti Gáspár urammal ő kegyelmével, ki is mindjárt felvive és íra mellettem mind Gilányi Gergely uramnak, mind Csepregi Mihály uramnak hogy török deákságra hittessenek, mert ő nagysága meg nem csalatkozik bennem; a minthogy én Segesvárra érkezvén, beadók Gilányi Gergely urammal és Csepregi urammal a reversálist, felmenének a fejedelemhez, végképen concludálván iránt am és manusomat megnézvén, a hűségre megeskétének. Itt már bizonyos lévén dol-

gomban, búcsuzni atyámfiaihoz rugaszkodom, kik között nem sokat temporizálék, mert az ország adója induló félben lévén avval kell vala járnom. Búcsut vevén azért atyámfiaitól diebus Aprilis 1663, udvarhoz menék, és emlitett promotiom által költséget sollicitálék, de mivel a bennlakó török miatt igen exhauriálódtak vala ő nagyságok, s még igen új is vala a tárház, de praesenti a magáéból sem adhat vala, hanem akkori praefectus Vizaknai Péter deák uramnak committalá ő nagysága, hogy mind nekem, mind a másik ifjúnak Brankovics György uramnak (mivel kettőnket küldének tanulni) száz-száz tallért adjon ű kegyelme tanuságunkra, anticipative míg többet küldhetnek. Elindulék azért Daczó János urammal a fökövettel az udvartól Szebenbe, mivel akkor oda gyűjtötték vala az adót, a minek szerit tehették vala, elérkezék ugyan oda az akkor leendő kapitiha háromszéki Jankó Péter uram is, és Szebenben egynehány napig múlatván, 8-va Maji megindulának Szebenből a csonka adóval, le Vaskapu felé, de nekünk a pénz szűk volta miatt 40, 40 tallérnál többet nem adának, minek is egy részét mind kettőnek conservandi ergo, az én turbámba tettük vala pénzünket; a követ kisérő székelyi ellopák az útban, mi eléggé sopánkodánk előkeresésééért, de nagyobb része comitivájának szombati székelyből állván, a mint félnek vala, tallérainkat is csak ugy sistalák és noha már csak eddig is két rendbeli kár ért vala, szomorú consequentia praemissorumnak vélvén, a szokatlan úthoz kedvetlen valék, mindazonáltal Istenben bízván, mendegélek vala. A 40000 tallér csonka adóval Hunyadvármegyében érkezénk, és elég bajjal a megáradt Strigy vizen általkelénk mi a pénzes szekerekkel, de a követ sógorához Ken-

defi Gábor uramhoz divertala vendégségben Boldogfalvára, honnan másnap visszatérvén, szép kalácsokat hoza az útra. Isten hírivel neki fogánk Vaskapunak és hunyadvármegyei uraimék közűl felesen kísérvén bennünket mind az erdélyi határig, ott készen vár vala bennünket a karánsebesi Topuz aga, és becsülettel köszöntvén excipiala. Innen hunyadvármegyei uraimék megtérvén. a törökök bekísérének Karansebesbe, és ott hálánk. Másnap megindúlánk és menénk hálni Lugosba, Lugosból harmad napra jutánk Tömösvárra, holott vala Ali passa azzal a táborral a mely Erdélyben vala akkor, mikor Apafi Mihály urunkat ő nagyságát fejedelemségre emelé a m. vásárhelyi és nyárádtoi síkon. Tömösváratt találók Haller Gábor ő nagyságát, ki azelött egynehány holnapokkal a fejedelemtől és országtól Ali bassához küldetett vala' követségben, kinek is ott a töröktől tisztességes praebendája, másfél ezer oszporája jár vala napjában, mert felesen volt népe, melyet szótalan nem is állhatott a passa ezt mondván: harczra kevés, követségre sok. Ugyan ott Tömösváratt találók Baló László és Pünkösti György uraimékat is, kik is egyszer is, máskor is expediáltatván újabb occurrentiákkal a megnevezett ott commoráló követ úrhoz, vagy adhaerens követek vagy . . . . . valának ezek is. Mivel in recenti dignitate nem valának tartalék nélkül.

Ezen esztendőben indúlván portáról a fővezér Köprüli Ahmed passa a német ellen, mig ő a portáról Nándor-Fejérvárra érkezék, mi addig Tömösváratt múlatánk; interim Ali passa nagy haraggal megparancsolá az adóval ment követnek Daczó János uramnak, hogy az adónak elmaradt részért mindjárt küld-

jön, és éjjel nappal hozzák, mert különben nem lesz egészséges darab adóval menni a török vezér eleibe. Mi mindazonáltal, ha mint felenkint is, ugyancsak felkelünk és elmenénk Ali passával együtt Tömösvárról, és Szelüm Kamin nevű török városnál (a mely is tul a Duna-parton vala) általevezénk a Dunán, Betskereket jobb-kézre hagyván, de elég bajjal, mert a vizek mindenfelől megáradva lévén, a Duna körül a szakadékok igen kivetettek vala, itt lemenvén a Duna tulsó partján, amaz híres, neves vitéz, jó magyar apánknak Hunyadi Jánosnak kedves lakó, s meghaló helye mellett, gyönyörű helyen, a Duna magos partján, Duna s Száva két nagy viz között, szép tágasságu mezőn situáltatott Zemplin puszta vár és város mellett elmenénk és Nándorfejérvárra a Száva hoszú hidján általkelvén, bemenénk, melyeknek a közi csak annyi, hogyha a nándorfejérvári ablakról perspectivával átnézesz, a zemlini ablakban alkalmasint megismerheted az embert.

A ki ezt a két helyet, és azoknak circumjacens situsát considerato oculo perlustrálja, nem tudom, hogy tészen különbséget az hely-é király-gyönyörűségre kivánatosabb, vagy azon dicsőséges helyen megholt s emlitett fejedelemnek halála károsabb-e.

Mi Nándorfejérvárban (szállás adatván a ráczok utszájában) a városon megállapodánk, Haller Gáborral mind egy tractusban levén, de a fővezérrel nem leheténk szemben az adónak hiányossága miatt, hanem subsistálánk, és várjuk vala annak elmaradt részét, mely mivel késék, mi a dirib-darab adóval ott maradánk, s a fővezér elmene, útját continualván Budafelé, Eszéken megállapodván, az alatt, hogy ott múlatna, elviteté közülünk Haller Gábort Nándorfe-

jérvárról, mely dolgon mi sokképen scrupulisalunk vala, mert ki azt hiszi vala közülünk, hogy megölik, s ki azt, hogy fejedelemmé tészik; ehez közelebb járt volna, ha az urunkat crealó Ali passa akkor ott ne légyen a fővezér mellett, mert meg is kaftányozták volt igen tisztességesen, de ez a passa reá menvén a fővezérre, földig csepülte Haller Gábort a fővezér előtt, mindennel asseralván, hogy Haller Gábornak csak egy czédulájára is harmincz ezer német mindjárt talpra áll. Ez oly fészket vert a fővezér elméjében, hogy azután csak az alkalmatosság vala hátra eloltására.

Elérkezék Baló László uram is az adónak fele elmaradt részével Nándorfejérvárra, honnan mi is felszedők a lepet, és menénk mindnyájan az egész adóval és követtel a fővezér után, kit Eszéken érénk, és mivel ő is siet vala Buda felé s mi is ki egy, ki más felé, csak hamar szembe lőnk vele, s mondánk a mit mondhatánk, s csinálánk elég új dolgot s roszat, mert a fővezér a pénzt felolvastatván, nem vevé ugy ki kezünkből, de ily novisatiok lőnek, valamenyi minister, kiváltképen nevezetes, a fővezér körül szokott lenni, csak egyet sem contentálánk mi azzal az ő régi quantitasa solenniumával, mely eddig observáltatott, hanem vagy hogy hamar haza nem szaladhassunk, ettől félve, vagy hogy az új fejedelemnek új ellenségeket gyűjtünk, attól tartva, minden minister ajándékát felette nevelők, melyet a következendöknek tanulságokra im lejegyzek: Legelsőben is a fővezér főtihajának (mely főhopmestert tészen) járt ab antiquo egy fedeles aranyos kupa csak és nem egyéb; mi 300 imperialis tallért peraddálánk. Imper. tallér nro 300

A réz effendinek is hasonló egy kupa járt és nem egyéb; mi itt is kétszáz imperialis tallért superaddálánk, imp. tall. nro. 200

Ez a főcancellarius, ők réz effendinek hívják. A csausz passának, mely udvari kapitány, olyan egy kupa járt csak és nem egyéb, mi ennek is kétszáz imperialis tallért superaddalánk, imp. tall. nro. 200

A bas teskercsinek, mely fő conservator, járt eleitől fogva ezer osporája és nem egyéb; mi ezt tizenkét ezerre nevelők, mely tészen tall. 100

A kutsuk teskercsiknek járt azelőtt ötszáz oszporája, mi ezt hat ezerre nevelők (ez vice conservator) teszen talleros nro 50

A kaputsilar tihajának, ki vicehopmester, járt azelőtt ezer oszporája, mely erdélyi 15 forintot tészen, egyéb semmi sem, mi ezt is ötveu imperialis tallérra nevelők s még e mellé egy kupát is.

Ezek újjulának legelsőben láttomra, kik ellen noha contendála a követ, hogy nem ad többet a régi formánál, de nem lön haszna, mert azt objiciálák a leírt ministerek, hogy nem most kezdődik, hanem tavaly is igy volt a portán, és igy mivel a követ haza siete nem lön idő hozzá hogy efféle nova praetensio iránt követ úr principálisának rescribálhasson, hanem csak praestálok, és igy akár ekkor, s akkor a ministerek allegatumi szerént azelőtt való esztendőben kezdődött légyen, csakugyan urunk ő nagysága idejében csúsza be, elég kárára a szegény hazának, elég kárára s derogamenjére vagy a fejedelemnek, vagy az interessatusoknak. De ugy hiszem, mind két rendbelieket vigyázatlansággal fogja culpálni a következendő idő. Vannak többen is, melyek is contra antiquas invalidarunt consvetudines,

azokról, ha Isten engedi, alább szólok. Itt a követ haza kéredzék, s el is bocsáták, de nem köll vala haza jöni, mert minekünk levén inkább bőrünkben járó dolog mintsem a törököknek, a régi canonoknak observálására, tulajdon magának a császárnak kell vala az adót praesentálni, és ott quae erunt agenda a fővezér annuentiájából agalni, de haza sietvén, mi innen megszakadozánk, mert a követ haza méne Erdélyben; a kapitiha Jankó Péter, az adóval kisérő törökök rendeltetetvén melléje, Drinápolyban méne, mert akkor mind hadakozásban Europában lévén dolga, a szokás szerint abban a külső és kisebbik székben lakik vala.

Itt a kapitihát az adónak beadásában azon becsülettel látja a császár, melyet szoktak tenni a főköveteknek, és egy nehány napok alatt a főköveteknek járni szokott reditussal élvén, minekutána magát a kapitihaságban stabiliálta volna, azoknak pro ventusaira redeála és tiszti szerint a császár mellett resideála, a mig meg nem futamoda, melyről alább.

Eszéken egymástól elszakadozásunk előtt a császár fötolmácsa Nikazius Panajota közönségesen a mi erdélyi magyarinkkal beszélgetvén, azon kéri vala mindnyájunkat, hogy egyenlő akarattal egyikünket (kik tanulni mentünk) hadják ő mellette a fővezér táborán, mivel a fővezér de praesenti Magyarországban hadakozván, ha vagy levél vagy nyelv intercipiáltatik, olyankor neki szükséges lészen a magyar deák, mely forma a fejedelemnek is haszon, azon deáknak előmeneteles lenne. Ezt a mi magyarink kapva kapák és noha ex thesi is reám czélózának, de más ratióval is csak nekem kelle subealnom a tábori sanyargatást mert én még ekkor a török nyelvet nem szól-

hatván, nem vala kedve az adóval a portára menő kapitihának, hogy ebben is kedvét szegje a császár főtolmácsának. A másikunkat pedig Brankovits Györgyöt, mivel ex natione rácz vala vagy oláh és Jenő huzalkodott volt fel örömest maga mellé vevé és portára vivé, hogy ott mellette maradjon és tolmácsoljon. De nem sokáig tolmácsoskodék, mert szegény Jankó Péter uram, akarván vagy jóakarókat, vagy inkább bor-ivó barátokat szerzeni, kiivá szegény magát a világból, mert többi közt vendégeskedvén s ivó-társai eloszolván, maga igen ittason lefeküdt, és szolgái reá nem vigyázván, szájjal a párnába fordúlt s ott fulladott meg, sok vért is túrván szegény, mivel lefekte előtt ugyanakkor a grádicsról hanyat homlok le is esett volt, mely grádics is jó magas lévén, a midőn mi is oda érkezénk, sokszor fáradtam meg rajta. Itt már én a közönséges conclusum szerint a császár megírt főtolmácsa mellé applicáltattam, mert a táboron a fővezér mellett kapitihánk nem lévén, erre nézve is örömest melléje adának, ki is mihelyt melléje vőn, mindjárt török forma ruhában igyekezett jártatni, és hajamnak is nagyobb részét (mivel nagy hajjal mentem vala Törökországba) elnyíreté, ezt mondván: a ki a törökökkel táboroz egészségesebb, ugy megnő az ismét, de ha a nyakán mediat vágnak nem forr meg. Megindulánk a fővezérrel Eszékből és azon az hires hosszú hidon mely itt Eszéknél a Dráva parton kezdődvén, annak kivetésének széléig (mely majd tart fertálymérföldig) általkelének nagy csetepatéval. Ezen az hidon egy széltiben két szekér s azok mellett egy lovas elmehet s mindezeken kivűl kétfelől igen szépen s erősen megkarfázták vala. Mi pedig egyenesen tartván a török táborral Buda felé,

addig nevezetesebb helyeken ezeken mentünk által: Bátaszeg, Baranya, Tolna, Mohácson, ennek igen szép situsa van, nagy széles mező, de nékem sem vala szerencsés mint a szegény Lajos királynak, mert a mely igen igen rút, sáros patak ezen planitiesnek közepén van, a melybe is veszett a szegény megnevezett király, azon a két hidon a melyet akkori szükségre rajta csináltattak vala, midőn igen igen nagy tolongással kelnénk által, annyira megszorítattam vala, hogy ugyan felemeltetni éreztem magamat lovastól. Azon szorulásban szép ezüstös kardomnak maroklatja egy török tegezbe akadván, hirtelen kisuvada, a földre esék, de leszállanom érette lehetetlen vala, hanem hogy megmaradhassak, annak ott kellet maradni, s ugy menék el üres tokkal Budára. A budai vezér igen szép seregekkel jött vala ki a fővezér eleibe, a pedig számos is vala tizenöt-tizenhat ezerig való, ha nem több; és megszállván a fővezér Buda alatt, alól Budán a Duna parton egynehány napokon ott subsistalánk, míg sok consultatiók után megjöve, hogy merre csapjanak. Itt olyan hírt költének, hogy Győrt szállják meg, mely vagy csak praetextus vala, vagy ha való volt, azután a Forgács Adám érsekiujvári generális, és ugyan ott levő német commendans zörgölödések rontá el. A míg Budán valánk Haller Gábornak a felső várban adtak vala szállást, annál az utolsó magyarnál, kinél ott több már (ott lakos) nem vala, Buda török kézre esésétől fogva, a többi mind elhalván, csak ez az egy maradt vala, és mind az egynek életéig azon privilegium tartott is, melyet adott volt szultán Szolimán császár akkor mikor a németet belőle kiverte, az ottan megmaradni akaró magyaroknak, a templomát is birta ez az egy magyar, és

a harang ozás is meglött kétszer napjában, a cultus is a templomban, hova a ministeriumra az ó budai pap járt be minden impedimentum nélkül, ki is sine posteritatibus deficiált. Ennek felső házában vala Haller Gábor szálláson; holott laktában hozák meg, hogy a fejedelem örményesi jószágát tőlle elvevén, Bánfi Dénesnek adta, mely miá igen nagy tribulatióban vala, kivált hogy követségben idegen országban léte alatt kellett jószágában megszomorítani, rá is ira igen mind urunkra mind az országra, melyet velem parialtata. Budáról a fővezérrel megindulánk Csan-bég felé, és harmad napra Esztergom alá szállánk. Ez igen szép és hires hely kiváltképen az archi-episcopatussal, ennek szép planitiese épen Tataig ér; itt lakánk helyben mind addig, míg az Dunán az hid elkészüle. Itt commorálván az alatt a fővezér felméne a várba, perlustrálni azt a híres helyet, kivel mi is az urammal az fötolmácscsal felmenénk és eljárók; a templom vala kiváltképen memorabile, melynek belől, az oldalán körül Thomas érsek vala igen nagy betükkel irva.

Ez az Esztergom igen híres vár, termés kősziklábúl álló, jeles kerekded hegyes csúcson áll a Dunaparton, melynek oldalán alól viz partig fekszik a városa, ez is osztán kétfelől a fogva a várhoz ragasztva kőfallal van befoglalva vagy keritve.

Azalatt hogy itt lakánk a hidat a Dunán által Párkány felé igen sietve csinálják vala, mert különböző hirek jönnek vala, hol az hogy Zrinyi Miklós Horváthország felől jö s a török tábort megüti, s hol az, hogy Forgács Ádám a Dunán innen levő hadakkal az hid csinálást akarja megütni, melyre nézve minden éjjel

az horváthországi s Pest felé való hegyekre husz s harmincz ezer ember jár vala strázsálni.

Ez alatt Forgács Adámnak, érsekujvári generalisnak olyan hirt visznek, hogy siessen Párkányhoz, mert ott az hid meg nem lesz, és az a felöl való részén a Dunának török had is kevés lévén, az hidnak elvégezését is impediálhatja, annak vigyázását lesö kevés török hadat is confundálhatja, de non mirabilis in humanis superior lusus, ezt értve Forgács Adám nemcsak az ujvári hadakkal, hanem az ott környékben hamar felvehetökkel és ugyan az ujvári német praesidiummal megindúl, és siet a megirt dologra, de midön félutjában is alig volna, már hír éri, és megviszik neki igazán. Sic nonnulla desiderant.

Kiálta azért a török úr, a ki velünk vala a bástyán levő jancsárságnak, és vesztegségben lönek, mig a tracta meglön. Jó ifjú legény vala a Bercsényi Imre, zöld skarlat dolmányban vala csak mente nélkül, ki mikor egynehány hajdúval kijöve a várból, az hajdúk kapitányával eleget beszélék az árok parton, mely hajdú-hadnagy azalatt vágta vala be magát másfél század magával egy éjjel a várba, hogy a török erő egészen alatta vala. Forgács Ádám uram ö nagysága, mikor Bercsényi uram kijár vala a tractára, mindenkor a komáromi bástyán ül vala fekete bársony dolmányban. Finitis finiendis, ugy tetszik ezer kétszáz szekeret adának, melyre szomorún felrakodtanak, nem vala itt ötszáz fegyverfogható, kik hihető valóban megfáradtanak volt annak a nagy várnak olyan nagy erő ellen való megtartásában. Nem is vala öt, vagy hat lövő szerszám benne, a mely épen maradt volna a kün valóktól, hanem kinek lyukába löttek kinek oldalát találták, kinek gyujtó lyukát szakasz-

tották ki. Ezek szegények hazájoktól megfosztatván, Nagy-Komárom felé azokkal kisértetnek el, kikkel azelőtt halálosan vittak. Forgács Ádám uramat mind a törökök s mind mindnyájan valóban kivánjuk vala látni, de ugy becsinálta volt magát a szekerek közé, hogy meg nem tudhattuk hol legyen. Veszett volt a vár alatt 3000 jancsár, melyet valóban szégyenlenek vala, látván mely kevesen voltak benn. A feladás után a jancsárság a bástyákat megülvén, az utczákon félve járnak vala, a többi tartván valami földben ásott csalárdságtól, mely iránt egy nehány nap után securitást vevén, a fővezér is eljárá a várat, hol mindenütt az urammal jelen voltam.

Itt másként jól járánk, mert a várban sok bor maradt volt, melyeket a fővezér mind az úrnak ajándékoza; belőle egy egy hordóval, a többit mind a maga szükségére hagyá, noha addig nem ivánk belőle, mig az oláhokkal meg nem kóstoltatók.

Ez obsidio alatt bűzbe keveredvén a török cancellarius Sami Zade effendi, hogy a németektől alattomban pénzt vett föl, ötet megfojták, melynek azután nyoma nem levén, némelyek megbánták, de már régen megfuladt volt. Ezek után azon kezde gondolkozni a vezér, egész Magyarországot, hogy tehetné magáéva, urunkat imaginálván erre hasznosabb interponendusnak; minden embere s minden levele által szaporán kezde hivatni, hogy in praesentia arról titkosabban conferálhasson. Nagy kisértet lőn ez a második tatárkézből kiszabadúlása után, melytől mind elvonogatja vala magát urunk, ultimarie egy Muharrin tihaja nevű igen nagy embert Ali bég mellé adjungálván, nagy titkos instructióval bocsátá öket, megparancsolván, hogy el ne hadják, hanem elhozzák

urunkot magokkal. Ez expeditiókor mondá a fötolmács uram, hogy írjam meg urunknak, hogy keresztyénségire assecurálja urunkat, semmi gondja nem lészen ha eljő, sőt stabiliálódik fejedelemségében, secus a nélkül fog maradni, mivel azért is hívatja a vezér, hogy ne közönséges szerdár, hanem az ő creaturája legyen a fejedelem. Szintén akkor urunknak egy Körösi Nagy István nevű szolgája érkezék levelekkel hozzánk, melyekben mind az uramat, mind Haller Gábort kéri vala, hogy csinálják le a vezér elméjét, hogy ne kellessék urunknak oda jönni, nékem is írt vala ő nagysága, hogy mint köteles szolga írjam meg igazán és titkon, ha értettem, miért hivatja a vezér, és ha eljő, kell-e félni vagy nem? s ebben való sinceritásomért egy udvarházat, 25 ház jobbágyot igére ő nagysága, csak candide feleljek meg szolgálatomnak, mely iránt Istennek tartó lelkem szerint azt irtam, valamit legjobbnak láttam az ő nagysága javára, de a jószágot nem láttam eddig, noha azután is, sok izben assecurált ő nagysága többről is. Megindúlván azért ő nagysága, érkezék Budára, ott harmadnapig múlatván, az ott való híres fürdőben megferedék, innen megindúlván Csánbég felé, Esztergomnál át a Dunán, Szölgyén felé, jó volt a mit eddig alig hiszen vala: már látja urunkat a vezér, mikor azért majd egy mértföldnyire volna a tábortól, parancsolá a vezér a csausz passának (ki udvari főkapitány) a moldvai vajdának Davisának, a havasalföldi vajdának Gregoriusnak, hogy igen szép rendelt seregekkel az erdélyi fejedelemnek eleiben menjenek ki. Itt a moldvai vajda magát beteggé tevén nem méne ki, hanem az havasalföldi vajda mellé adjungálák hadát, tisztességes török és oláh seregekkel obvi-

alván a csauz passa és a vajda, és ott tisztességesen köszöntvén, a maga lováról leszállitván, ülteték arra a lóra a melyet a fővezér küldött vala ki a csausz passától ő nagyságának, mely szürke vala, vezéri módon felöltöztetett. Itt mi annál is meszszebb mentünk vala ki Haller Gáborral ő nagyságával ő nagysága eleiben, és minek előttea táborra érkeznék ő nagysága, előbb instruálók holmikről a főtolmács izenetiből.

Török-, magyar- s oláhtrombiták s dobok harsogása s zengése alatt bekisérteték ő nagysága a táborra a fővezérhez, sokfelé tombolván a kapus jancsárok, hogy még az erdélyi fejedelem is udvarhoz jár hozzájok. Itt nem igen jó instructori lőnek a fejedelemnek, noha maga is incapax vala ő nagysága in capienda dispositione. 1. mert nem kell vala ő nagyságának a külső keritésen kül a boncsakaknál lováról leszállani, mert azt a keritést azért húzták volt jól kétfelé, hogy mind lovastól azon által kell vala menni be, épen a tornácz sátorának külső csepegésén belül, hol a kerevetnek szélinél szék tétetett vala le, hogy ne a földre, hanem a székre szálljon ő nagysága a lábával, holott is szokott a fővezér felülni és leszállani. Eddig terjesztették vala itt a mi becsületünket, de mi magunk harapánk el benne, melyen a fővezér főhopmestere igen csodálkozik vala, mert a fővezér parancsolatjából azon letétetett széknél várja vala a fejedelmet, hogy igen tisztességesen ott excipiálja azon főhopmester ő nagyságát. A külső palota sátorán általmenvén, ő nagysága előtt hopmester formában megyen vala a vezér hopmestere, Ibram bég, ki natione bosnyák vala, és bevezeté a fejedelmet, holott a vezér várja vala urunkat, egy bársonynyal

boritott kis tábori székbe ülve, hová urunk a csinos kereveten csizmástól méne által, épen a vezérhez menvén, holott kezeket fogván egymásnak, sokáig kinálá urunkot mig leüle; ez 2. botlás lön, melynek kevesebb kinálással kell vala meglenni. 3. botlás e lön, hogy midőn leüle is ő nagysága, még bemeneteliben ő nagysága a töröknél contemtusos ritussal sok ideig levött süvegét leűlve is keziben tartja vala, melyet a tolmács úr későre tuda ő nagyságával feltétetni. Itt nem sok beszéd lön ezuttal, hanem állapotjokról értekezvén egymásnak, mely beszéd alatt is az havasalföldi vajda és urunkhoz tartozó főrendek oldalfélt állának vala udvari rendben, urunk pedig ex opposito ül vala a fővezérrel, hasonló bársonyos kis székben. Finitis protunc finiendis urunkat nuszttal béllett, a vajdát pedig és az urunk adhaerensit materiával béllett kaftányokkal feltisztelvén, hasonló pompával a szállásra kisérteté ő nagyságát, holott sátort vonatott vala a fővezér ő nagyságának, azonban megparancsolá a fővezér az oláh vajdáknak, hogy míg urunk ott lészen szénát, fát, bort bőven adjanak.

Bezzeg fővezéri gazdálkodás lön ám itt, megmutatván hogy a mezőn is otthon van, mert a nádmézet is zsákkal hordják vala, ehez interim egyebet. Külde itten urunk is ajándékot a fővezérnek, készpénzt 2000 aranyat, hat szürke festett farkú lovakat, azon igen szép hámokat, egy igen szép hintót, felül angliai posztóval boritva, belül selyem materiával bélelve, ezüstös szegekkel, arany prémmel czifrázva. Item két paripát is, az egyik öltöztetve, másik pokrócz alatt, megkövetvén a vezért hirtelen indúlása miatt esett csekély ajándékáról. Az ajándékot nem csak köszöné (vagy kedvellé) hanem azt izené, hogy többször urunk

magát pénzbeli ajándékkal ne terhelje, hiszem ő nagyságának is ő ad pénzt, találván más módot az ajándékban.

Mikor urunk ő nagysága szemben volt a vezérrel, ezeket kaftányozák meg : Haller Gábor uramat, ki első tanácsúr vala, Bartsai Mihály uramat, ki udvari kapitány vala, Naláczi István uramat, ki vice hopmester vala, Barcsai Istvánt, Cserei Farkast, kevés kincsü komornyikot, Székely László uramat bejárót, Cserei Jánost asztalnokot, Balog Mátét, Szilvási Bálintot, Belényesi Ferenczet, Jenei Miklós postamestert, udvari had circiter 2 zászlóalja volt.

Itt mulatván urunk, eléggé koholá a vezér a dolgot urunkkal s az odajött. v. palatinus Keresztúri László által, s jóllehet a tatár hám rakja vala a tüzet, de az étek meg nem főhete ez alkalmatossággal. Látván a vezér, hogy ezen interpositio nem hoz semmi hasznot, ezuttal restauráltatván a várat, praesidiumot hagya benne, és visszatére Buda felé, egynehány kastélyokat s várakat feladván azalatt a vezérnek. Budára érkezvén, engem a főtolmács uram urunkhoz külde, mondván : ha mit akar ő nagysága kérni a fővezértől, küldje oda irásban hozzája, és adja be urunk; s el is kéredzhetik urunk a vezértől, de különböző emberek lévén urunk körül, nem javallák s nem is kérénk, nem is adának, hanem felhivatván a fővezér urunkat, kevés beszéd után elbucsúzván, útra bocsátá, ujolag nyuszttal béllett kaftánt adván ő nagyságára, a többire a kik ott voltak, ugy mint először; legnevezetesebb ajándéka e lévén a vezérnek, hogy a mely 500,000 tallér Erdély nyakába vettetett vala, a Bartsai Ákos Jenő alatt a török táborán létekor, abból restalván circiter háromszázezer forint, azt

leengedé az országnak. Itt megérvén a kaftánynyal elébb állának vélle, noha csak alig hozhaták által a budai hidon, mert a tartár haddal szemben találkozván a hidon, ezek bezzeg eleget adának azoknak is, a kiknek a fővezérnél nem juta vala; de hát ha még azoknak is juta, a kiknek a fővezér adta is a nyakokban vala, mert sem a kaftánynyal, sem a tatár korbácscsal ki nem akarván térni az utban egymás előtt, e kettőből egy tisztességes hup-hup telék ki, jóllehet a szokás szerint tollas csauzok is mennek vala a fejedelem előtt, de még azokat is leverék, maga tatári qualitásának megfelelvén a tatár. Mivelhogy pedig az én uram a tolmács beteg vala, mikor urunk elbucsuzék a fővezértől, nem mehete fel tolmácsolni, mely mia elég siralmas casus is következék a méltóságos Haller familiára, mert még Tömösvárra expediáltatván Ali passához Haller Gábor ő nagysága, mind azolta is haza nem mehetvén, mindenütt a török táborral járván, megúnta vala. Mikor azért urunk elbucsuzék a fővezértől Haller Gábort is elkéré, hogy bocsássa el, de a vezér azt felelé, hogy a fennforgó dolgokra nézve nem mehet el, hanem a telelő helyre kell vele elmenni. Erre urunk iterato is felelvén, kéré az urat, de midön a tolmács Ali bég, (ki nem igen jóakarója vala Haller Gábornak) mondani akarván, a vezér urunkhoz szólván, nem mondhatá meg a tolmács a dolgot. Haller Gábor is szegény nem értvén a török szót, haereált az urunk kérésén, és hogy megkaftányozták is arra magyarázta, hogy azt tészi, hogy elmehet. De oh hazájába igen kivánkozó és appetitussal magának vétkesen kedvező bíró, más lön itt az orta mondó. Elég az, hogy urunk elindúlván, mi Ali bégnél, Szilvási Bálint urammal elmaradánk, ki akkor

tolmácsolt volt, és nála keveset kávézván monda: mondjuk meg Haller Gábornak, el ne menjen a fejedelemmel, mert a vezér meghagyta, hogy el ne menjen, hanem az erdélyi dolgokra nézve vele a telelő helyre kell menni; melyre nézve is Szilvási urammal sieténk a fejedelem után, és elérők ő nagyságát az utolszori kaftányozó helyen, a budai hidon, igen rut csete-pate alatt, mindenfelé hányván a tatárok a kaftányt, fejére, hátára, a kit mint érnek vala. Melyet midőn szomorúan néznénk, oda hátra Szilvási urammal akarván portaiságát mutatni, mondá: majd megtanitok a kutyafiakban egynehányat, felállván a nyeregben, közikben mene, de minek előtte csak valamihez is fogott volna, ugy elkorbácsolák a tartárok, hogy élete is alig marada meg. Itt egy Debreczeni nevű bejárót le is taszitottak a Dunába; itt használa nekem az uram adta török forma köntös, mert rajtam egy ütés sem esék. Itt Naláczi uram leszállitván urunkat a lováról, a hidnak a karfáján kivűl vezeté ki, és a hidról kikapván, ott várák meg egymást és menének egy Németi nevű faluba hálni, holott mindjárt sieténk megmondani az Ali bég izenetit Haller Gábor uramnak, de ezt felelé rá: ő nagyságát is megkaftányozták a bucsuzáskor, mely azt tészi, hogy elmehet. Meghálván Németiben, másnap igen idején felkelvén, menék a szegény uram szállására, hogy felkisérjem urunkhoz, hát szinte akkor mosdik, és elkészűlvén megyünk urunkboz, hát a setétben (mivel hajnal előtt vala,) ihol jön Szilvási uram egy csoport törökkel, kik a fejedelem szállását is megjárták vala, a szegény uramat keresvén, kikkel szemben találkozván, az uramat szaváról megesmervén, mintha örökben egy házban laktak volna, a setétben megraga-

dák, melyet szegény soha mire vélni nem tuda, tolmácsoltatván a török uraknak, mi oka, hogy ugy bánnak vele, hiszen ő ország követje, különben is felmehetnek a fejedelem szállására; itt az aga adhaerensinek kezéből kivévén, felkiséré urunkhoz. Szegény uram nem vala confusio nélkül, mert az aga igen siettetі vala viszszamenni a vezérhez, megvárá mindazáltal valami nehezen, míg urunk írata az uram mellett a vezérnek, hogy nem hír nélkül hozta el az uramat, hanem ugy tudja, hogy szemtől szembe kérte el ő nagyságától. Kézhez vevén az aga az urunk levelét, hintajába ülteté a szegény uramat, de az alatt mig a levél készüle, szolgái mind elhagyák, egy Baranyai nevű étekfogóján, egy Keserű Bürkösi nevű inasán és egy Kozinitzki nevü szakácsán kivül. Ezek alatt engem urunk behivatván erősen kezde tudakozódni tőlem, mi az oka, hogy a szegény uramat viszszahivatja a vezér, de én semmi egyebet nem tudék mondani, hanem a mit Ali bég izent volt tőlünk Szilvási urammal azelőtt való nap. Itt urunk 12 aranyat ajándékozván nekem, viszszabocsáta az uramhoz tanulni, igérvén ő nagysága (a szokás szerént) fejedelmi kegyelmességét. Viszszamenénk azért mi a szegény urammal, ki midőn azon töprenkednék, hogy szolgái elállottak mellőle, azt felelé az aga, hogy elég szolga fogna ott lenni, az hová hivják, mely szón, mint providus nagy ember annál inkább commoveálódik; itt mennyin valánk magyarok, annyiképen ominálánk a szegény uram felől, ilyen seria és stricta reduction. Elég az, hogy urunk Erdélybe viszszaindula, én az Haller Gábor hintajában ülvén, szomorúan ratiocinál vala pro et contra velem; interim kére, üljek egyik paripájára s adjam mellé magam a törököknek, s vegyek ki valamit be-

lőlek reductiója iránt egynehány arany igéretivel; melyet én ugyan elköveték, de mint olyan uraktól, stricte comminatusoktól semmit ki nem veheték. Beülvén azért a szekérbe, megmondván az uramnak, azonban tovább nem engedhetvén az aga, hogy a hintón menne, lóra ültetik, postán elvivé az egy Baranyai nevű étekfogóval mondván: hogy a vezér is megindult, és ha késik megharagszik reá. Én az hintajával, konyhakocsijával hátramaradék; mikor azért Földvár nevű kastélynál Budán alól a tábort elérők, a két szekeret a tábor szélin megállitván, magam az aga sátorát felkeresém, a ki a szegény uramat elvitte volt, rá akadván, ott állának az aga lovai rendben, kik között látám, a szegény uram két paripáját is, a kiken odament, és a Baranyai nevű étekfogóját mellettek állani; kitől kérdém, hol az uram? monda: én nem tudom, ma reggel az aga felvitte a fővezérhez, azolta nem láttam. Betekinték egy sátorba, hát egy turba fel van vágva, körülötte sok levél öszszeroncsolva, melyhez jóllehet nem vala szabad hozzányúlnom, de távolról látám, hogy keresztyén levelek, és mindjárt megdobbanék, hogy egy általában nem jól van dolga a szegény uramnak. Én itt nem késem, mert a szekerei szegénynek és szolgái a tábor szélin várnak vala, hanem mondék az étekfogónak, ki a lovaknál vala, várjon meg, míg én felmegyek, és vagy az uram, vagy az udvarnál vagy egy jóakaróm megmondja, az uram hol légyen. Meg is mondá, mihent a fővezér sátorához érkezém, egy kengyelfutó jó ismerőm, mondván: gitti Haller Gábor, az az oda az uram. Kérdém: hogy hogy? s monda: ma reggel mikor a más háló helyről megindúla a fővezér, szintén akkor vevék fejét és egy közülünk a ki fejét vevé, 400 ara-

nyat találá nála. Váltig nyomozám szegénynek holmijét, de csak elsikkasztá, semmijét kezemhez nem kerithettem. Innét a főtolmács uramhoz menék, és mondám: fejét vették Haller Gábornak; szemiből könyve kijövén monda: Ma neki, s holnap nekem. Egy embertek vala Erdélyben s azt is elvesztétek. Fordulék, hogy a szekereit bevezessem a táborba, hát régen vezetik a tefterdár sátora felé. Kérdém a szolgáit, hová mennek a szekerekkel? Mondának: vezetnek, nem tudom hova. Elmenvén én is, megálliták szekereit a tefterdár passa sátorain kivül, holott felhányák mindenik szekerét, s a mit szeretének, elvivének mindent. Ezek után látván a szegény szolgák, hogy jó urok oda van, szólának az uramnak egy passus iránt, melyet szerezvén az uram a fővezértől, kikisérék öket Szeged felé, kik urunkhoz elérvén, ő nagysága szolgáivá lőnek. Az hintóját azon szálláson Földvár nevü török kastély mellett hagyák.

Igy lőn vége ennek az hazája szolgálatja mellett szomorú halállal veszett, igaz erdélyi nagy hazafiunak, ki felől minthogy a mennyin voltak majd anynyiképen fecsegtek, én mint ki mind azelőtt sokáig közel hozzá, ott a táboron nyomorgó, s mind akkori mészárszékre vitetésekor, majd a török táborig véle hintójában ülő, szomorú végihez közel levő (ha nem utitárs, uti szolga) hogy szegénynyel megesmerkedtem, a mit másoknál jobban tudok, azt irtam ide. Nem volt szegénynek halála csak török munka által, mert azt mondja volt a fővezér egyszer, hogy a ma lábhoz borúlt tegnapi pártost nem öleti meg többször. Igy concludálván azért s igy van bizonynyal a dolog 1-o) mert a fejedelemséget Haller Gábortól igen féltjük vala, valának is a fejedelem mellett Tamások de

Gyulák a kiknek a szájából néztem ki, hogy azt mondja volt, hogy csak a fejedelem parancsolja, bizony mindjárt kész az embert megnyúzatni; nem is csuda mert portán laktán az ember. . . .

Sequentia desunt.

1665.

. . . . . .

Ezek igy lévén urunk két paripát s négy solymot külde ajándékba a vezérnek; a főhopmesternek, paripát és 2 solymot, de egyik helyre való sem volt az ajándék, mindazonáltal becsületesen acceptálták s annyi kantár váltságot adának, hogy az ajándék sem ér vala majd többet: a fővezér 50 aranyat, a hopmester 25 adván, mely discretio a feljebb lerajzolt Gyulai Tamást (ő lévén urunktól a lovak mellé rendeltetve, de csak míg a kapitiha kezihez adsignálja) egészen elnyel vala, lévén ő igen pecuniae cupidus, de Paskó úr megriaszkodván, egy részét a lovászoknak adá, a kiket de jure illet vala.

Ezek haza menvén Erdélybe, mi Cserményi urammal Drinápolyba kisérők a vezért, holott mind addig lőnk, míg a két monarkák követjei megcserélődének. Elérkezék a német császár ő felsége követe Volterus Lejszni, azzal a pompával, melyet arra a végre és alkalmatosságra készitettek vala, majd harmadfél század magával. Veres magyar galléros suba lévén rajta, adhaerensi is, majd mind inkább veresben lévén, egy kornyétája, dobja, trombitási is lévén együtt trombetákkal, kiknek beérkezésére mi is eléállánk, a kik akkor ott Drinápolyban valánk, mind a követtel Paskó Kristoffal, mind a kapitihával Cserményi úrral

elnézvén beérkezését s elhaladását a török császár filegoriája előtt, mivel ott kell vala elmenni a császár láttára, noha a követ a császárt nem látta; tisztességes seregekkel ment vala ki eleibe a csaus bassa majd 3 órányi járó földre a német követ eleibe, mikor a császár filegoriája előtt elméne a követ, szép vezetékek valának előtte talán öt, különb . . . országbeli lovak igen drágán felöltöztettek, majd mind köves szerszámokkal.

A török császárnak hozott ajándékok között itt ez uttal egyéb nem vala napfényen, az egy hintón kivül, mely igen czikornyás vala és német formára készitett; mindazáltal ha annál drágábban készült is az ilyen, mind csak abban a setét szinü reservatorumba veték bé, az hol pro raritate szokták tartani, benne nem járnak, ezzel is úgy bánának. Itt Drinápolyban jól megnyugovánk, azután felkelvén bédobolánk ad summam regiam Constantinapolitanam holott pecsételtetik meg, a mit végeztek. A mig Drinápolyban valánk, a német főkövet a nagy hirü Mihály köhidjának a mező felől való végén, egy nagy vezér ember házánál. Ezen híd ezen városban, a régi Adrianopolis kő keritésénél csak közel a Tuncsa nevü folyóviz felől való kapu előtt kezdödvén, hét helyen mégyen által, a fundamentuma félig mind faragott kövekből csinált boltozattal a megírt nagy vizen, addig pedig a közi a szárazon és continuo vagyon, kétfelől a karfája is mind faragott kövekből lévén, úgy, hogy sem ember, sem lovas, sem szekér arról le sem eshetik, le sem dűlhet, szélességén 2 szekér egymás mellett, s azok mellett kétfelől két lovas elmehet vala, hoszsza a mennyire két terhényi paska elszolgálhatna, ha nem több, ennek közepin egy szépen emelt oszlo-

pon ki van faragva nagy recommendatióval de cadentiákra az oriens. Ez (?) alatt urunk ő nagysága kétezer tallért adata általam ezen német residensnek, kérvén általam, hogy a miben kivántatik mutassa szolgálatját, itt az ajándékot elvevén emberségesen resolvála, s huszat nékem is ada belőle s egy pár igen szép pisztolyt.

Ezen követ magyarosan is jár vala, szakála is szép fehér vala, circiter 6 esztendeig lakván a portán. Eltelvén azért a mint feljebb is mondám a Drinápolyban való lakásnak ideje s Konstantinápolyba bémenvén lakni, ott is ezen követ urat nagy pompával acceptálák, szállitván a Lupe vajda tengerparton Tener kapunál lévő házaiba, honnan nem messze lakván az én uram és a főtolmács, sokszor beszélgetnek vala együtt, mely méltóságos residens, mikor parancsolja vala, principálisom, requirálom vala (sokáig éljen érette) nekem soha magyar sem adott símább, sikárlottabb szókat ennél, melyeknek diribos-darabos consequentiaját ki hitte volna, melyről alább.

Szemben lőn azért a régen készült pompával a német követ a török császárral Konstantinápolyban, nyusztal béllett kaftánnyal felkaftányoztatván, adhaerensi is mintegy 50-ig megkaftányoztatának, minden kor a csaus passa kisérvén fel s alá ezen német követet szép pompával, valamikor a császárral s fővezérrel szembe lesz vala. Itt in praejudicium imperatoriae majestatis nem illik vala a német követnek szolga házához (a fővezérhez) udvarkodni menni, de a török a sok sárgát, vendégséget (mint olyan interesatus ember) nem sajnálván, gyakran mégyen vala hozzája. Ez alatt a tracta alatt a német császár török deákja Hartman nevű, egykor egy utczán, egy lépcsőn men-

vén által papucsban, a más végin is egy jancsár szembe jövén s a lépcső közepén összetalálkozván, egyik sem akara megférni össze-gidizé a jancsár a németet, ez is tudván törökül, vissza: melyre a jancsár egy dsidát ütvén hasába a németnek, estvére meghala, a jancsárnak nyomát sem veheték. E meghalván, a német követ látván, hogy jól proficiáltam a portai főtolmácsot, a kinél az előtt laktam, nékem szegezé, igérvén mindjárt 500 tallér conventiót, csak renunciáljak a fejedelemhez való hűségemnek és álljak hozzá. De hazámhoz s nemzetemhez való szeretetemet adván okúl, monda, az úr féle a főtolmács, hogy a temetőhelyét hajgáljam meg bár néki, ha meg nem bánom: mert ugy mint ismeri ő a fejedelmet is, de a ki Erdélynek szolgál, az a jutalma: tu bene si facias non meminisse fas est, mely igaz praesagium fejemen telék. Itt a németek dolgokat végezvén, haza mentek, mi ott maradván, az ígért jóakaratból semmit sem látánk, e lőn haszna confugiumunknak, gratificatiónknak.

De több busulásunk is jöve, mert bízván, hogy ezen német követ intercessiója által adónknak egy része elengedődik (melyet ő elé sem hozott, ott az hol kellett volna) mikor az adót bé kell vala adni, sehol sem vala a pénz, melyre nézve ugy megharaguvék a vezér, hogy urunknak is vala hírivel, melylyel eltelik az 1665. esztendő.

Anno 1666.

A Novemberben beadatni szokott adó Januariusban beérkezék s akkor is félszegen, melyet is tolmács uramtúl konyorálánk kölcsön s ugy töltők ki. A szokás szerént elsőbben a vezérrel lévén szembe, a mit

annak kelle mondanunk: elmondók, s oda valót is oda adók s azután csak hamar a császárral is szemben lőnk. Ugyanakkori egy készülettel s pompával lőn szemben a franczia király követje is, holott a divánülő vezérek látható a, török császár láthatlan praesentiájokban, peractis peragendis, asztalhoz ülének, ezüst asztalokat rakván mindenik sessiókra a párosan ülő vezérek eleibe, de a fővezér eleibe legnagyobbat tőnek, mivel az lévén az eminentior sessio, de idegen nemzetek követe is oda szokott ülni és mind a conferentiára s mind a gazdai kinálkodásra nézve ott szokott enni, holott is egy uttal hárman ülének a fővezér, a franczia követ, a mi Paskó követünk.

Ezen a pótzon elég étek fordúl meg, de azt a mely szaporán hozzák, olyan szaporán viszik, mihelyt az étket leteszik, és int a vezér, mely kinálást teszen, ugyanakkor belé is nyúl a tálba, akkor vendég úr is, ha kell csak hozzá (lásson) mert ott bizony nem várakoznak, hanem mihelyt a fővezér törli az ujját, mindjárt viszik s mást tesznek helyébe; a tálak, melyekben az étkethordják, mind mértéban nevü, Damascusban készülő cseréptálak, két-három száz talléros egy-egy.

Meglőn ugyan adónk administratiója, de mivel mi sem idejében adók meg adósságunkat, ú gy ők sem idejében adák ki a választ, sőt mindaddig tartóztaták követeinket, míg ujabb expeditio lőn Kandia ellen. Sok ideig lakék portán ezen követünk is, kinek is salariumából 700 tallér restantiában maradván, a főtolmácsnak köszönje, hogy kiszerzé, ezenkivül is feles adósságokban veré magát, mert vala oly nap, mikor 4 vagy öt rendbéli selyemköntöst szabatunk vala ki; Cserményi uram is itt minden nap selyem ruhába

jár vala. Itt lakásunk alatt járván elég költségemmel. Imets Pálnak és Vitéz Gábor uramék szabadulásokat, kiknek sartzokban nem kevés tallérimat és aranyimat adám, a magyar szokás szerint eléggé köszönék és igérék refusiojokat mindenképen, de kijövén soha szemben se kivántak lenni velem.

Ezek után igen nagy pompával és készülettel kiszálla mind a császár, mind a fövezér Konstantinápolyból, Kandia ellen indulván, velek mi is mind követestől, mivel még nem vala válasza Paskó uramnak, azután vagy két nappal hivata a vezér bennünket és taliter qualiter választ adván elbocsáta, melyre midőn hosszacskán instálna követünk, csak azt felelé rá: nem ők, hanem mi bontottuk fel a frigyet.

Itt Paskó uram talis qualis válaszszal visszamenvén urunkhoz, de Cserményi úr búsul tovább való ott maradásán, ideje kitelvén. Azonbán érkezik 3-mad napra a posta, hogy jő az uj kapitiha Alsó János uram, melyen igen megörüle Cserményi uram, már a fővezér is Drinápolyból kiindult vala, egy Dinnet Oka nevü török városban lévén mikor praesentálák az uj kapitihát Alsó János uramat, hozta ajándékával, egy pár szelindekkel és egy órával, Cserményi uram elméne, Alsó uram ott marada a dologban, mind a kettőt megkaftányozván. A főtihajának a főhopmesternek is egy kupát vittünk ajándékba, melyet mikor praesentálánk igen kedvesen vevén tőlünk, mert be vala fedve a kupa és nyájasan beszéle,, de elmenetelünk után, látván, hogy üres a kupa, mikor másodszor sokan felmentünk volna hozzája, nagyon kiáltá mindenek hallattára, mondván: híretekkel legyen urak, hogy az erdélyi fejedelem nékem 150 drám ezüstöt küldött ajándékba; kitanulók itt, hogy a törököknek

ezust kell nem virág, itt ezt is megvallók. A fővezér elindula, Kandia ellen Dinnet Okától, a császár pedig ott marada, megszeretvén azt a szép helyet kivált a vadászatra nézve, mi pedig Drinápolyba visszamenénk a kajmekám annuentiájából (a ki a császárok mellett a vezérek locumtenense szokott lenni.)

Anno 1667.

Midőn azért mi már Drinápolyban commorálánk, érkezék Baló László uram, kit is urunk Kandiában expediála követségben a vezérhez, szomorú hírt hozván, hogy Zólyomi Miklós elébb állott Erdélyből s a váradi passához ment, mely elég scrupulusára lőn, mert a fejdelmünk uj, e pedig Bethlen Gáhor prosapiája vamely nem semmit tön a portán, sőt az Isten jól adá, hogy, ennek beszökése az urunkat Érsekújvár alatt Küprüli Ahmed passának fővezérségében, esék ki az urunk causáját holtig tueálá a császár előtt, különben hala, ezt subsequáló Musztapha passa lesz vala akkor fővezér, egyátalában urunknak változása lesz vala. Azt is Baló László uram hozá meg, hogy szállingóznak a magyar nagy rendek Magyarországból Erdélybe, s el is érkezett előre Bocskai István, Petróczi István, nevezetesen pedig az ifju grófot Tökölyi Imreh uramat ő nagyságát, behozván urunkhoz, Teleki Mihály tutorságára bízák. Nem sokára beérkezék Zólyomi Miklós Váradról portára Drinápolyba, hova mikor bejöve, tollas csauszok menének ki eleibe s azok kísérék be tisztességesen szállására, mely jóllehet igen uj forma és a régi canonokkal ellenkező vala, de megnyomá ezt Betlen Gábor; holta után is. Mert Bethlen Gáborra és Bethlen Istvánra nézve mind királyi titulus-

sal compelláltatja vala magát Zólyomi, hogy annál momentuosusabb legyen mind személye mind caussája. Fekete tafota boér mentében jött vala be, s mindjárt letéve s szakállat hagyata. Ismét újul a fejedelem ellen való harag, mert Bánfi Diénes úr kolozsvári főkapitány lévén, holmi tolvajok praetextusa alatt valami végbeli törököket levágott, mely tragoedia után nem kevéssé izzad vala fejünk nekünk a portán; fel is hívata bennünket a kajmékám s azt kérdi: micsoda hivei vagyunk a felséges császárnak, egyfelől adózunk, másfelől törököt vágunk; itt felelénk a mit lehete, s azt mondá, irjuk meg a fejedelemnek: hogyha mind ugy, nem nagy dolog a császárnak olyan zsidó helyébe mint urunk más zsidót tenni.

Ezt megorvosolván, közeledvén az adó ideje, azt is magával behozta vala Baló László uram, de more solito híjánosan 5 ezer tallér híján; mint holnap pedig be kell vala adnunk, hijánosan pedig félünk vala beadni, futunk vala azért azon estve mindenfelé, utoljára mindenünnen kiszakadván, végre a főhopmesterhez a főtihához menvén, kérénk három holnapig 1000 tallér interesre 5000 tallért, elég nehezen de ada, másnap mikor beadók az adót, szállásunkra menvén, megérkezék az elmaradt adó része és mindjárt megvivők neki az 5000 tallért, azon felül 100 aranyat egy éjjeli várakozásra, de el nem akarván venni, azt mondá: ő nem bánja akár ma adjuk meg, akár 3 holnapra, de a 100 aranyat el nem veszi, hogyha úgy nem adjuk, a mint igértük; tudván azért, hogy egy nap sem lehetünk nála nélkül 6000 tallért adánk egy éjszakára 5000-re interest többet etc. fösvény többet etc.

Elméne Baló László uram Kandia felé, de helyébe Alsó János uram köszöne be hozzánk, hozván

nékem is urunktól ő nagyságától commissiót, hogy ő nagyságával egyet értve lennénk azon, hogy Zólyomit beszéllenők haza a portáról, kihez midőn instructiónk szerint elmentünk volna, propositiónkra ezeket felelé :

Nem kell vala engem haza hívni, mert otthon valék, magamat akkor innen kivonásra kérni, mikor üstököm más kezében, azt különben meg nem fogadhatom; hanem ha üstökömet azt tartóknak kezében szalasztom, de ha itt való periclitántiámmal kívánságtoknak kedveznem kellene is, azt nem különben cselekedném, hanem a portának, melyhez ragaszkodtam, hírivel és akaratjával ilyen punctumokra :

1.) Hogy nekem mind azokat a jószágokat, melyekkel az atyám birt, megadják.

2.) Hogy lakásom valahol akarom, absque ulla gratificatione szabadságomban légyen.

3.) Hogy a mostani fejedelem után minden bizonynyal én succedáljak.

4.) Mivel portához viselt mindenkori hűségemért egynehány fejedelmektől igen megkárositttattam, annak refusiójáért annuatim a portusról 20000 tallér adassék.

5.) Hogy soha portára jövetelem se magamnak, se szolgáimnak, se egyszer se másszor indifferenter senkitől is orczánkra ne vettessék.

6.) Hogy valakik engem szolgálni akarnak, ne impediáltassanak semmiképen.

7.) Hogyha nekem adott diplomájok ellen vagy fejedelem vagy akár ki magamat vagy adhaerensimet infestálná conditiojoknak akár mely punctuma ellen, in eo casu mások ellen a fejedelem, a fejedelem ellen az ország armatis manibus tartozzanak oltalmazni,

8.) Hogy minden előbbeni tiszteinkben reinauguraltatván, azokban holtig megtartassam.

9.) Hogy mindezekről az egész ország külön, a fejedelem külön, a fejedelemaszszony külön, minden úr külön hitlevelet adjanak, azt ide küldjék, hogy minden leírt kívánságaimban megtartanak mindenkor.

10.) A fejedelem a maga adandó hitlevelét sub verbo principali nekem ne adja, mert még másképen való hiti is a fejedelemnek nálam oly jegyes, hogy egyedűl arra bizony az ajtóig sem lépném, azért azt a mit sub verbo principali igér, fide Deo debita is kivánom.

Midőn e megírt tiz kivánságit a megirt ur praefigalta volna, így concludál s mond: engemet nem csak fejedelem Apafi úr ő kegyelme persequált ok nélkül rabsággal, hanem előtte lévő több fejedelmek is raboskodtattattak ugyan, de soha becsületemben úgy mint Apafi ur ő kegyelme tisztemnek rólam való lehuzásával, annak másra, nálam alábbvalóra való ruházásával meg nem sértettek, mely is mind az atyám, mind a magam rabságánál keservesebben esett s az is kergetett el; s mondván utoljára, hogy ezeket urunknak irjuk meg, maga is a maga hopmesterét Kádár Istvánt kiküldi a bizonyosabb válaszért. Ezek után elbúcsuzván egymástól, Alsó uram kimenvén Erdélybe s ő kegyelmével a Zólyomi hopmestere is, kit is urunk Görgényben egy nehány száz jábbágygyal s házzal megajándékozván, oda marada, noha hites vala az urához, kivánságát is Zólyominak inkább megneveték mint assumálák, melyeket észrevevén, annál inkább excandescála Zólyomi és acheronta movet annyira, hogy kénytelenitteték urunk követet küldeni a portára (Nemes János uramat) feles pénzbeli

ajándékkal Zólyomi ellen. Beérkezvén Nemes János uram Drinápolyba, szemben lönk Ibrahim tihajával és Mustapha passával és mindeniknek adánk, a mit adhatánk; a milyen vala a küldött ajándék, ők is csak úgy szolgálának, Zólyomi pediglen nem aluszik vala, hanem egy nehány heljes ratiókat mutatván, tevé a minisztereket szintén. Látván azt mi, hogy üres tarisnyával zab nélkül nem ujjit a ló, forditám én a kelepczét és egy álajtón bekerülék Ibrahim tihájához, kit midőn négy erszény pénzzel urunknak szereztem volna, azt kérdi: mit akarnánk a kajmekámnak adni, igérék 10 erszény pénzt, mond: azért nem mégyen fel az én uram a császárt búsitani, hanem huszat adjatok; én sem sokat fillérezék, hanem a tizenötöt megigérém, melyre monda: gyöszte ide, térdepelj le, nesze a penna (ez a ki tegnap patronusa vala Zólyominak), ellene ma az dictál pennára, melyet ott impure rapiálván, haza menék és purizálván felvűm hozzá, melyre a császártól oly választ s mandatumot szerze, hogy Zólyomi üljön le, többé ez inchoált actioval se a fényes portát ne aggráválja, se Erdély canonit ne háborgassa, melyet kezemhez vevén, örömmel küldék urunknak. Ebbeli fáradságomért külde ő nagysága 700 aranyat, ugyanakkor tanulásomra 150 aranyat; közeledvén az adó, comissio jöve, hogy Nemes János uram várja meg és praesentálja; melylyel midőn Széki István uram elérkezett volna, assignálja a fökövetnek, Nemes János uram kapitihának, ez uttal az adó mellett Székely Mózes uram jöve, de ez jámbor, ezen hivataltól épen vad lévén, kér vala, hogy vállaljam fel a kapitihaságot, bizony az ordinariumon kivül meg is ajándékoz, de uram híre és akaratja nélkül nem lehete s hamarjában ő nagyságát sem tudósitha-

tom vala, az adót másnap be kell vala adni; beadá azért másnap az adót, praesentálók a kapitihát is. Harmadnap érkezik vala egy Csonka Nagy István nevü étekfogója urunknak, olyan comissiót hozván, hogy ha útban éri Székely Mózes uramat, viszsza térítse, ha benn találja is, Nemes János uram nem Székely Mózes uramat, hanem engemet praesentáljon a kapitihaságra, mely posta ha azelőtt való nap érkezik, meg lesz vala, de már praesentálták volt Székely Mózes uramat; noha a kapitiháé a proventus s a titulus vala, de a munkának súlya mind enyém vala. Itt tolmácsoltam legelsőben a török császárnak. Megérkezék Baló László uram is Kandiából, megindula hazafelé, azután Nemes János úr is csakhamar elméne, én bennmaradék a dolog mellett, eltelvén az 1667. esztendő is.

Anno 1668.

Lévén elmenetelekor Nemes János uram ő kegyelmével holmi, ő nagyságok javára czélozó titkos tractánk ide bé igen arra nézve ő nagyságok onnan hazúl rendes instrucióval meghitt belső híveket főpostamestereket tekintetes Székely László uramat 7000 aranynyal hozzánk beküldötték vala Drinápolyba, ugyanekkor Inczédi Péter uram is lévén expeditus Kandiába a fővezérhez. Mivel pedig a törököknek kevés reménysége vala Kandiába, megindula a császár is, hogy avagy csak hírével is terrort szerezne az ellenségnek, mi pedig Székely László urammal megtérénk Konstantinápolyba, ott lakván egy darabig, dolgainkban instructiónk szerint a mint lehet vala mozogván; de mivel a császár is elment volt re infecta kellett Székely László

uramnak megtérni a pénzzel, én pedig egyedül maradék Konstantinápolyban. Elérkezvén az adó ideje, az adó mellett expediálták volt Nagy Tamás uramat, kapitihának Gyulai István uramat; mivel pedig a császár után kellett vinni az adót, tolmácsok nem lévén kihivatának magokhoz Drinápolyba, onnan a császárhoz, Jenischer nevű városhoz, holott tolmácsoltam másodszor a császár előtt. Mikor pedig a császárhoz bevittek volna, igen félek vala, hogy valami szégyent ne vallana Nagy Tamás úr, mivel igen testes ember vala, igen meredek grádicson vivék fel és mindjárt bévivék a császárhoz, holott kétszer lenyomák a szokás szerént a földre és igy nem tartok vala valamitől, mindazáltal peragálá ő kegyelme követségét, én is megtolmácsoltam a császárnak, azután kijövénk előle.

Ezek után Gyulai uramat kapitihaságban hagyván, mi elmenénk Drinápolyba, lévén valami országlátó szolgái is urunknak ott, Kendefi Pál uram, Ujfalusi uram, Buza István uram főember szolgák, kik is Drinápolyban tőlem megválván, ők haza én Konstantinápolyba menénk. Midőn azért Konstantinápolyba érkeztem volna a Zólyomi szolgáinak a színe sürgetni kezdének, hogyha igaz híve vagyok a fejedelemnek, találnék módot benne, hogy ők mehessenek Erdélybe, mert a fejedelem hűségére akarnak állani, és nem volna káros a fejedelemnek az ő kimenetelek, melyre nézve nem kicsiny cruciatusban valék, mert az idő téli havas, esős, igen hideg is vala és az úti ember nem igen haladhat vala útunk halogatása pedig nem igen hasznos vala, és igy az ő nagysága jövendőbeli nehézségétől is félvén, véllek együtt kijövék, mert különben nem esik vala jól a dolog.

Anno 1669.

Januariusnak az elején az ő nagyságok dolgait ott benn jó karban hagyván, megindulék Zólyominak 5 szolgáival: 1.) Daróczi György, kinek minden szolgái felett több esze vala, ez secretarius, is vala kinek per universalem collationem donatióval jövendőbéli cancellariusságot is igért vala és 200 ház jobbágyot. 2.) Apafi Sámuel, ki asztalnokja vala. 3.) Diószegi 4.) Somogyi nevű étekfogó. 5.) Gáspár kovácsa, kit ma is én birok, ezeket hoztam volt ki velem. Ebben az utban egy 300 forinton nem régen vett paripám hala meg, melyet 500-ért sem adok vala, igen de a sok igért jószággal nem igen sietnek vala, hanem a mit az úton költöttem (ugy mint) 130 aranyat, azt megadák ő nagyságok Teleki uram által, conventiót is akkor ő kegyelme által adván, az Zólyomi szolgáinak is adának. Egynehány nap mulva, midőn volnék fenn a palotán kijöve Teleki uram urunktól, hozván ki egy supplicatiómot, melyben kegyelmes urunk kegyelmesen conferált Herepén egy kis portiót tőlem mikor őszszel Görgényben volnánk; parancsolá ő nagysága hogy készüljek, mert Kandiába expediál a fővezérhez, mely jóllehet nem igen tetszik vala, de minthogy kénytelen valék véle, elkelle készülnöm, holott igére ő nagysága egy falut és ezer tallért, csak serényen járjak el benne.

Azután Vintzre menvén le ő nagysága, onnan expediálának, de minthogy az ajándékpénz, ugymint a 4000 tallér akkor nem vala kész, azután tekintetes Székely László uram által küldék meg; octobernek vége felé megindulék Brassóból Havaselvében Pitesd

felé által a Dunán Nikápolyba, onnan által a Sophia magas havasán, találám elől Mikes Kelemen uramat, ki a császártól Ienihserből jő vala, ezelőtt nem sokkal szegény Gyulai Tamás uram meghalt volt egy Ternova nevű görög faluban; én is beérkezvén Jenishérbe, honnan egy uti levelet vevén, continuálom utamat, de valóban meguntam vala a sok havasokat hágni, midőn azért érkeztünk volna egy Stephania nevű görög városba, vetekedünk vala, a két portus közűl melyik felé fogjunk, mivel csak a málvásiai és nigroponti két híres portusról indulhat vala az ember Kandia felé a vizen gályákkal, és nem kaphatunk vala igaz és valóságos hírt, hogy melyik helyen találunk hamarébb Kandia felé induló gályát, de mivel a málvásiai ut kivált Korinthus táján igen félelmes vala, a nehéz pénz is nálunk lévén, nem merénk arra fogni, hanem mintegy két mérfölddel Chorinthus mellett elmenénk nigropontí nevű portusra tartván. Bémenénk nigroponti nevű erős városba, kit szultán Szoliman vett volt meg, ki is szigetben van ugyan, de oly közel a szárazhoz, hogy kőhid van bé a száraztól által csinálva igen erősen, mely oly kőhid, hogy gályák járhatnak el alatta, igaz dolog, hogy hol az árbocz fáknak által kell járni, ott felvonós fa hid van a közepén. Itt láttam a hid mellett egy malmot, melyet a tenger hajt, négyszer fordulván meg a tenger egy éjjel s egy nap, ugy hogy reggeltől fogva napkelet felől, ismét déltől fogva estvéig napnyugot felől, estvétől fogva éjfélig ismét napkelet felől, és éjféltől reggelig ismét napnyugot felől való folyásával hajtja azon malomnak a kerekét, mely malomkerekek a tengernek abban a folyásában oly láb alatt vagynak, hogy az uti gályáknak ott kell elmenniök és azon ke-

rekeket, mikor gályák érkeznek mindenkor be szokták vonni csuda mesterséggel, hogy az uti gályák szépen elmehetnek. Ott létem alatt ezen malmot sokszor csudálva nézem vala. Innét előttem indulván Zólyominak egy követe Kandiába a fővezérhez, nem igen messze viheté követségét, mert ura egészségeért megivá a tengert, mely szomorú casus nem kevéssé ijesztett vala meg, mivel nékem is arra kell vala mennem, de mivel periculum vala in mora, isten hírével neki fogék. Midőn azért egy kisded hajót találtam volna Kandia felé, tehát valami nehezen megszegődém véllek, hogy ötöd magammal vigyen el Kandiába, de ide is ugy fogadának be, hogy csak magam üljek fel a széles helybe, a többi pedig cselédim a büdösben, elég tetves helyben, hová in anno 1670. nagy nehezen béverekedénk 14 nap alatt, melyet már azelőtt másfél hónappal megvett volta török per contractum az olaszoktól, mely igy esett:

Szép segitséget külde a franczia király Kandiába gályákon, kik is azt tudják vala, hogy mindenkor oly könnyen adják vala a törökökkel való vagdalkozást, mint a Rába vizénél; tractát tartván azért az olaszokkal (kiket már szegényeket megtanitott vala a törökökkel való hadakozás) azt kívánják vala a francziák, hogy unitis viribus az olaszok is véllek együtt üssenek ki a törökökre; mely dolgot midőn az olaszok nem javallanák, ők csak kiütének és a míg megvirrada, sokat csapának le a törökökben, de megvirradván midőn látnák a törökök, mely kevés ember vesztegetné őket, a felül való lövéssel semmit sem gondolván, rajta lönnek a franciákon, anynyira, hogy hátat adván kénytelenitettek a várat venni nyakokba a francziák és a ki künn rekedt, ki dögül, ki rabúl künn maradt, jól lehet a

künnmaradtakat az olaszok eléggé oltalmazák a bástyákról, de a törökök neki dühödvén, nem gondolt vala a lövéssel, hanem keményen vesztegetik és vágják vala a francziákat, elevent is sokat fogának, kit a fövezér a maga ifjai közé vön bé.

A több francziákat pedig éjjel bocsátották bé az olaszok a kapun, kik midőn igen szégyenlenék romlásokat összeveszének az olaszokkal, alkalmatosságot keresvén, hogy oda hagyják az olaszokat, azt kivánván az olaszoktól, hogy ha ők ott maradnak és a várat megtarthatják, adjanak contractust az olaszok, hogy nem a velenczei respublica, hanem a franczia királyé légyen a vár; melyre nem akarván a szegény olaszok reáhajtani, a franczíák is elkészülének, és az hitvány olaszokat a nagy bolond várban oda hagyák. Melyet midőn a török megértett volna, annál inkább fárasztja vala a szegény olaszokat: azonban ilyen mirigyes nyomorúságok is érkezik vala a nyavalyás olaszoknak, hogy egy zászlótartójokat valami vétkeért megfogták volt, kit is valami jóakarói elszabaditván, éjszaka kiszökék a fövezérhez, ki is megmondá, mely felől kell víni a várat: Velencze felől, Veresvár nevű vár felől a veres bástyát, melyet jól is mondott; s úgy is lön, mert két hét alatt annyira ronták a bástyát, hogy széltiben mehetett vala bé az ellenség a bástyán; megszoritván azért kemény ostrommal az olaszokat szeptemberben, látván, hogy periculum in mora, kimutaták a hódolt zászlót, és per contractum 3 kis kastélyon kivül, melyek ezek: Szuda, Spina, Longa Retrino, a több helyek a szigettel együtt a török kezébe esék. A benn lévő kevés számu olaszok per contractum feladván a várat, ők szabadosan elmenének, szabad volt azokat

az álgyukat is elvinni, kiket másunnan vittek volt oda, mely is volt azért 700, a mi pedig a várhoz tartozó álgyuk voltak ab antiquo, azokat ott hagyták a törököknek, melyeket magam is elégszer láttam benn laktomban, lévén több 300-nál igen nagyok és szépek, és igy belé méne a török és mi is mindnyájan és evvel eltelik az 1669-dik esztendő Isten hírével.

Anno 1670.

Beérkezvén Januariusban Kandiába s audentiát adván a fővezér, a fejedelem levelét illendő készülettel megadám, holott kérdé, ha szóval izent-e a fejedelem, mondék, hogy izent, mindeneket kiküldvén a házból, csak a főtolmács Panajot marada benn, melyet én nem igen akarék, a szóval való izenetet is megmondám, de minthogy az izenet sok és és hosszú vala, magyar módon egy kis listába tettem volt, és a kit szóval meg nem mondhaték, a listát oda adám, melyet elvőn és szállásomra bocsátván monda: lészen válaszom. Másnap menék Ibrahim passához és annak is praesentálám urunk ajándékát, mivel ő ezen materiában igen adhibitus vala, a főtolmács néhai uram udvarlására is felmentem, és ő néki is megadám urunk levelét, de őtet nem akarja vala urunk adhibeálni ezen materiában, ugyan leginkább azért is küldött volt urunk engem, hogy a fővezérnél ne kellessék a főtolmácsnak tolmácsolni, de másfelől a vezér kezébe adá az urunk leveleit, kiket midőn a főtolmács nekem megmutatott volna, igen megütközém, holott panaszra is fakada urunk ellen, mondván attól nem fél, hogy urunk néki árthasson, de ő tudna ártani urunknak, ha akarna, de ugy mond: még most kevéssé nem cse-

lekeszem. Ez alatt nékem szállást benn Kandiában adának és míg ott lakám, eléggé járám a várat, melynél én soha emberi kézzel csinált erősséget különbet nem láttam, mert ennek 3 renddel voltak az erősségei, ugy mint: legbelső keritésen valának oly magos bástyák, melyekről a külsőket oltalmazhatni vala, és mindenik bástya mellett czejtházak, ezeken küljebb más rendbeli erősség vala, a szokás szerint való nagy regularis bástyák, melyeknél én soha sem magossabakat se nagyobbakat nem láttam, melyek se téglából se másféle kemény kőből nem csináltattak, hanem ugyan ott termett fejér lágy kövekből, melyeknek a lövés semmit sem árt vala, egyiken három-négyszáz ember forgolódhatik vala, ezenkivül vala nagy mély és széles árok viz nélkül, ennek az ároknak külső szélénél oly csudálatos bástya forma erősségek valának körös környül, hogy azt az ellenség mindaddig is nem tudja vala, valamig rá nem bökken vala; harmad rendbeli erőssége vala mindezeken kivül az, hol akár ki is szabad mezőt reménl vala, a föld alatt körösköríil az árok mellett, majd egy puskalövésnyire, puskaporral lévén megrakott, mihelyt husz-harmincz embert láttak vala egy csoportban, mindjárt az ég felé repitik vala szárny nélkül. A várat legderekasabban öt helyről vitták: 1.) A fővezér, 2.) Kaplán passa, 3.) Ahmed passa, 4.) Katertzi Ogli, 5.) Ibrahim passa, ki a fővezérnél totum fac vala, kit is erősen sürgetünk vala, hogy a vezér előtt dolgunkat promoveálja, kihez egyszer a többi között felmenvén, azt kérdi tölem, van-e a fejedelemnek hírével, hogy a mely magyarok mellett törekedik, azok más felől Rákóczi Ferencznek sollicitálják a fejedelemséget, melyre mondék: nem hogy hírével volna, de legkisebb kétség sincs hűségekben,

mely felűl sokat beszélgetvén, evvel bocsáta el: adja Isten jó végét!

Circa dimidium Februarii válaszom lőn a fővezértől és Isten kegyelméből megindulék vissza 16-ta, az nap, jöttem Dia nevű szigetbe, mely 12 mértföld Kandiához: 17-ma helyben voltunk, mert szelünk nem volt; 18-va jöttünk Malmak nevű szigetbe, mely 120 mfld. a megírt Dia nevű szigethez. 19-na jöttunk Milus nevű szigetbe, mely 60 mfld, mert rosz szelünk volt. 20-ma jöttünk Nigropolis torkának szélébe, mely 70 mfld. 21-ma Nigropolisba, mely 80 mfld. 22-da helyben voltunk. 24-ta jöttünk egy rosz kerületbe, azon torokba. 25-ta jöttünk csavargólag a torok végeig 27-ma jöttünk jó széllel Cassandria nevű szigetbe. 29-na kiszállottunk Thessalonikába, Colosse mellett elmenvén, holott találtam Boér Zsigmond uramat, ott lévén a császár is, onnan kiindulék Drinápoly felé, onnan ki a Dunán által Bukarcstre, holott otthon lévén a vajda, lovat külde alám, hogy hozzája felmenjek, s fel is menék, hol egyről s másról kérdezősködvén, elbúcsuzám tőle s utamat continuálám Erdély felé. Circa finem Martii Fehérvárra érkezém, holott találván urunkat, declarálám követségem rendét, melynek ő nagysága igen örűl vala, hanem azon megbúsula, hogy fejedelemségét mások sollicitálják.

Alig nyughatám, ez nyáron érkezék az adó ideje; fökövetnek rendelék az urak Rédei Ferencz uramat, kapitihának Túri László uramat. a mely útban ő kegyelmek mellé rendel urunk engem is, Drinápolyban találók a császárt és ott is adók bé az adót, igen szép pompával acceptálván; de nem ott lőnk szemben, hanem kertben levő házaiban, melyeknek grádicsit igen szép szkófiomos matériával vonták vala be, de mi csiz-

mánkkal nem sajnáljuk vala tapodni, gondolván, hogy több is lesz ott, az hol az volt. Azon is instálunk vala, hogy a Körösbéli falukat, melyekért a törökökkel sokat veszekedtünk, vissza engedjék, de a vezér csak azt felelé: hogy a császár lajstromába már béírattattak s megkaftányozván minket, elbúcsuzánk. Innen gyenge válaszszal megtérénk Erdélybe, holott ama fasulykothányó Boér Zsigmond annyira bevádola urunk előtt, hogy Zólyomihoz vonnék titkon, hogyha azután következendő esztendőbeli hazugsági ne elucescáljanak Boér Zsigmondnak, talám fogságba esem vala, melyről alább többet; így eltelvén az esztendő, következék a másik.

Anno 1671.

Az megírt Boér Zsigmond bűzbe keveré Bethlen János, Bánfi Dénes, Naláczi István szebeni királybiró, Fleischer András uram ő nagyságokat s ő kegyelmeket, nem akarván a rosz hír alatt maradni, mikor hitvány török czéduláknál egyebet nem mutathatott volna, azt a taliót sujtá a törvény a fejéhez, a melyet amaz urak érdemlettek volna, ha igaz lett volna. De némely fő emberek interpositiójára a megnevezett urak megkegyelmezének Boér Zsigmond uramnak, úgy hogy kövesse meg az urakat térden állva az egész ország előtt és kérjen kegyelmet fejének, visszahazudván a mit mondott.

Eljövén azonban az adók ideje, fökövetül rendelék Nemes János uramat, adhaerens követül Szilvási Bálint uramat és Brassai Trajner Pétert, ugyan akkor kapitihaságra Gyulai Tamás uramat; minthogy pedig a Boér Zsigmond felőlem való hazugsági a fe-

jedelem elméjéből még ki nem mentek volt, ez úttal nem expediála az adóval, hanem egy darabig itthon maradtam; beadák azért az adót, de minthogy Panajotnak a főtolmácsnak kell vala tolmácsolni, ő pedig nem igen vala barátja a fejedelemnek, ugy is végezének, igen híg választ hozván vissza Erdélybe és evvel eltelék az esztendő.

Anno 1672.

Visszaveszvén a lengyellel a török, személye szerint ellene indula a török császár a lengyeleknek, de mint olyan maga elhitt emberek, esznek isznak vala, semmit sem hajtván a dologra. A török pedig ott lelé a Neszteren Hutinnál, egyenesen Kamenicza alá menvén, megszállák, a benn valók is nem sokáig lőteték magokat, igen gondviseletlenül lévén, hanem kilencz napra a töröké lőn a lengyeleknek elég nagy gyalázatjokra, mivel ezen várnak elveszéseig csak ezer lengyel sem mutatá meg magát. Ezen hadakozásnak kezdetén nekünk is megparancsolá a császár hogy hatszáz szekér élést szállitsunk tábora számára, mivel szokás volna, hogy midőn arra való hadakozása volna, mindenkor tartozzék Erdély 6—6 ökrű szekérrel hatszázzal. De ez a dolog Bethlen Gábor idejében jött volt be, akkor kedveskedés, most pedig már tartozásképen.

Felvetvén azért az országra 600 szekér élést, fökövetnek, praesentalására az élésnek, Baló László uramat rendelé urunk, tolmácsnak pedig engem (észre vevén ő nagysága, hogy mind hazugság a mit Boér Sigmond inditott.) A szekerek mellett volt két kapitány, Madarász Mátyás és Fodor Miklós uramék. Minden

szekeren vala császár számára való élés 20 véka árpa és 20 véka liszt 4—4 vékás zsákban külön, mely tészen vala mind együtt 10 zsákokat; item minden szekeren 4 véka liszt és 4 véka árpa, nagy embereknek való kedveskedésre, a császárén kivül a hadnagyoknak a magok élése is rajta vala a szekereken. A szekereknek pedig az Ojtozon kell vala Moldovában betakarodni Bákó nevü városhoz, holott is magyarok laknak, mi pedig elöl bementünk volt oda. Midőn azért a szekerek is beérkeztek volna, elég busulással és bajoskodással mendegélünk vala Hutin nevü város felé, mely a Neszter parton van. Jászvásárt jobb kézre hagyván, innen előbb menvén Román-Vásár mellett hallók meg, hogy minden bizonynyal megvette a török Kameniczet, mely más részt olyan erős hely vala, hogy ha jó készülettel lettek volna, bizony ott ülhetett volna török uram, mert ostromnak sem mehetnek, oly meredek kősziklán vala épitve; igaz dolog, hogy körül oly hegyek vannak, melyekről ronthatni a várost, a vár és város igen nagy hely, sok ezer ember tér el benne. Általmenénk mi is a Neszteren, onnan tovább Kamenicz mellett is, kiben már török volt, s már beljeb is voltak a törökök Lengyelországban, és mind utánnok sietünk vala, mi is elérők Podolyának a belső széliben egy Bucsás nevü városnál, holott osztogatni kezdők a nagyrendek élésit.

A fővezérrel azért szemben lönk, előtte a követséget peragálók és ajándékit is megadók, melyek egyike 25 szekér élés árpa és liszt egyaránt, pénz 500 arany és igen szép sajtok, két paripa, egyik felöltöztetve a más pokrócz alatt, itt megkaftányozának bennünket ötön vagy haton.

A tihajának adánk 7 szekérrel, ennek egyebet nem adánk.

A csauz basának is adánk 7 szekérrel, ennek lovat is adánk, pénzt is, mert ennek több tekinteti vala a vezér előtt.

A főconservatornak, Isák effendinek is adánk anynyit.

A viceconservatornak is adánk 3 szekérrel.

A cancellariusnak adánk 5 szekérrel.

A kajmekám basának, ugy mint a fővezér locumtenensének adánk két szekér élést és 500 tallért.

A vicehopmesternek is adánk 2 szekér élést.

A főtolmácsnak Nikasius Panajotnak adánk hat szekér élést, egy lovat s 100 aranyat, ez az ember mind addig jóakarója vala a fejedelemnek, (mig) a magyarországi dolgok nem intervenialának, de erről most nem többet.

A megnevezett Bucses nevü kastélynál dolgunkat végezők, és igyekezünk vala választ nyerni, de a válaszért mind addig kelle várakoznunk, mig a császár is megtére. Itt létünk alatt a várban bementünk, holott ogy templomba bemenénk mely a Podoczki uraméknak temetések helye vala, ott egy felbontott temető boltnak felső küszöbén ez irás vala kimetszve: Jacobus Podoczki vexillifer Regni. A Podoczki felesége pedig a kastélyban lévén, kedveskedik vala a főtolmácsnak, mivel ő is sokat szolgált volt az asszonynak. Ide érkezvén egynehány kevély lengyel urak, kik valami armistitiumot akarnak vala csinálni, kérdezkedvén, miért oly tunyák a magok dolgokban, oly könnyen hagyván országokat pusztitani, melyre ők ily igen okosan felelének: hogy ők nem hitték, hogy a török annyira merjen penetrálni. s magok között is visszások voltak.

Itt a dolog componálodván, megtére a császár, mi is vélle; az nap egy inasomat megverém, ki ezt mondja vala: ördöglelkű országán nem gondolja meg kegyelmed hol verekedik, holott mindenfelé út, de az Isten nékem szememet elvette vala s eszemet, hogy észre ne vegyem magam, mert házas, tüzes más szolgáimnak nem hivék. hanem ennek a fattyúnak lova farára adám turbámat, és a mint estve felé megyünk vala. mikor bealkanyodott volna, mind addig maradoza Baló László uramnak egy lovászával, míg maig is oda lőn; oly nagy bolond táboron semmi nyomát föl nem vehetém, hijában eleget búsulék. Itt midőn Podolyában jönek, sok sebes tatárok jövének elönkben, kik a Viszlán által menvén, igen kézre keritették volt a lengyelek öket. Által kelénk a Neszteren mi is Hutinnál, hová érkezék egy posta, azt a hírt hozván, hogy Szakmárnál Teleki uramat is verték, honnét nekem is íra Teleki uram, hogy most az az ideje, hogy szolgáljak, szolgálék is hasznosan.

Megindulván Hutintól, a császárral együtt járánk a Pruthig Jászvásárig, holott a rettenetes tolongásban hátramaradni nem akarunk vala s elkésődni, a hidon pedig át nem mehetünk vala, hanem igy tanácskozánk Gyulai urammal, ne várjuk az estvét, és a mig mind által kelnek, Isten tudja mikor leszen vége, hanem minthogy a viz ugy megnött vala, hogy a hidat felérte volna, a viz sok csutkokat és gazt hozván, azokon lépdesünk vala által sokaknak csudájára, mondván Gyulai uram, hogy valjon mivel fog az ilyenért a fejedelem és az ország fizetni. Némelyikünk monda: bizony talám szégyennel, mely szomorún be is telék. a sok szófogadatlan béresek és szekérmesterek miatt, noha itt is hajtottunk volt egy kis hasz-

not az országnak, mert 100 szekér élését megmarasztók.

Itt közelitvén már az adó ideje, azt gondolók, hogy talám majd megérkeznek vele, de megírák, hogy csak menjünk be a portára, mert még nem kész. Igy mi megindulánk által Moldován Havasalfölde felé, holott is alsó szállásunkon (már a tábornak egy része addig el is érkezvén,) egy szép török gyermek lovamat ellopák, ez lőn második hasznom ezen útamban. Itt igen búsulok vala nem kevés káromon, hanem az eleintén Baló László uramnak adtam volt 50 tallért kölcsön, melyet akkor ő kegyelme megada. Azonban az adó is beérkezék, ő nagyságok főpostamestere Székely László uram is bejöve; az adóval ő kegyelmétől küldött urunk nékem is 200 tallért, a debreczeniek is adtak 50 aranyat, melylyel kivánságok szerint való jó választ extrahálék, és igy lőn egy kevés költségem. Beérkezvén a portára, isten jobban is megszaporitá költségemet. Itt a követet, a kapitihát, Székely László uramat, engemet megkaftányozván, elbucsuzánk s hazajövénk. Ez idő tájban urunkat igen elvádolták volt a végbeli, kivált a váradi törökök és az országot, hogy sok épületeket csinálnak a váradiak ellen az holdoltságon, mely dolog a jövő esztendőben perlustráltatott, evvel eltelék az ó esztendő is.

Anno 1673.

A fővezér bizonyos személyeket decernála ezen dolognak perlustralására, a portáról a maga kapucsi basáját, Musza agát, a budai káptalant, Ali béget, a váradi és jenei kadiákat, ezenkivül is felesen va-

lának törökök. Urunk is az országgal destinála egynehány méltóságos személyeket, azon perlustratióra, ugy mint: Kapi Györgyöt, Bánfi Diénest, kolozsvári kapitány Betlen Farkast, Haller Jánost, Rhédei Ferenczet, Bethlen Gergelyt, Gyerőfi Györgyöt, Szilvási Bálintot és más collateralis köz embereket, és midőn mind megegyeztek volna a törökökkel, menének elsőben Somlyó látására, még én akkor ott nem valék. Tetszék azért uramnak, hogy a törököknek kedveket keresné, melyre nézve expediala ő nagysága engem 1000 tallérral, és épen akkor érkezém, mikor Hadadot nézik volt, azután menénk Szilágy-Csehre, onnan Gyaluba, holott a vár ura Bánfi Dienes elől elment vala, és mint kolozsvári kapitány szépen elkészült seregekkel várá a törököt Gyaluban, s frissen megvendéglé Bánfi Dienes a török urakat. Ismét menénk Bánfi Hunyadra, itt adánk ezen törököknek 500 tallért, külön Szilvási Bálint urammal praesentálók, csinálgatván őket a mi részünkre, de kedvesebben veszik vala, ha többet adtunk volna. Onnan felmenénk Sebesben is, hol semmi scrupulusok nem vala.

Itt ezen törököknek Bánfi Dénes ur tőlem egy-egy paripát külde, és igy ezek után ők kiballagának Váradra, mi pedig visszatérénk. Consultálódván az urak ezen materia felől, Gyaluba irának urunknak, hogy hova hamarébb ezen dolog végett küldjön be ő nagysága a portára, minekelőtte a portára reportumot tennének a törökök; evégre Szilvási uramat delegálá urunk ezen expeditióra s ő kegyelmével engemet, de minthogy még Szilvási uramnak még késni kell vala, engem ő nagysága s az urak elébb expediálának, hogy csak ezen dologban szolgáljak szívesen, totis

viribus munkálkodja fáradságom remuneratióját igy urunk előtt, urunk is keményen igérvén kegyelmességét, mely irást subscribálván ő nagyságok én eltevém s beindulék Konstantinápolyba, hová beérvén mind ajándékkal mind ígírettel csinálom vala a dolgot, míg Szilvási uram beérkezék, de nem sokára beérkezvén az oculator török urak, ugy elcsinálák az elméjét a vezérnek, hogy nem igen ad vala lábat nekünk mindjárt. Beérkezvén Szilvási uram, mind adománynyal, mind ígírettel Isten hírével véghez vivők, hogy lecsillapitók elméjét a vezérnek és igy jó válaszszal térénk meg a fejedelemhez, eltelvén az esztendő is.

Anno 1674.

Ezek után nem sok idövel érkezék a Béldi Pál rebelliója is, kit is megfogván a fejedelem, a kezesek közé engem is ezer forintig bevonának, mi a kezességet felvállalók s Béldit kiszabaditók; ezek után az adók ideje következvén, urunk expediála engem is, holmi akkori nagy dolgokat bizván reám, minekutána pedig kijöttem volna, urunk Szamos-Ujvárott vala, Béldi Pál uram pedig általmenő utamban lévén, mint oly nagy urunknak udvarlására betértem, de 3 órát sem mulaték, hanem siettem urunkhoz, itt engem igen bevádolának, hogy Béldi Pállal elébb conferáltam mint urunkkal, melyben a kit Isten tud, sem hirem sem tanácsom, elég az, hogy Béldi Pál azután elszökék, engem a több kezesekkel együtt a kezesség presentálására szoritván, az ezer forintot rajtam megvevék, mely máig is oda van, mert osztán sok hamis vádak támadván ellenem, hogy Béldi Pál mellé vonok, engem Szamos-Ujvárott detentióba tevének, mely is

durála méltatlanúl per annos 1680. 1681. és 1682. Megelégelvén pedig Isten méltatlan szenvedésimet, igazságom napfényre jöve, ellenem vádoskodóimat Isten szomorú cellámba helyembe tevén, engem kiszabadita s előbbeni helyemre, állapotomra, tisztemre állata, méltatlan szenvedésimért urunk 50 tizes aranynyal és néhány száz jobbágygyal megajándékoza, és így annak utána tett sok szolgálatim igaz hűségemet contestálák. Ezek után mely változásai lettek az országnak és kik által, jobb elhallgatnom, hosszú historiáját nem lévén igyekezetem írni, eddig való szolgálatimnak is lássa Isten ha volt-e illendő renumeratiója, mivel máig is circiter 6 ezer forint fizetésem restál az országnál, itélje meg akárki is leszolgáltam-é róla, nem-é. Mind ennyi járásim után azt a kettöt bánom teljes életemben, hogy mikor 3 napi széllel a tengeren által be mehettem volna Egyptomba, úgy két napi széllel Trója hires városának ruderáit látni, elmúlattam, de oka volt, mert nagyobb volt urunk parancsolatjával sietnem, mint magam recreatiómra divertálnom. De ezekről legyen elég.

Végeztem 1714 die 4-ta Octobris.

Töredék az 1670-iki naplóból.

Anno 1670.

1-ma Januárii érkeztem Isten kegyelmességéből Kandiába, délelőtt felmentem Panajothoz, urunk nevével köszöntem s a levelet is urunk ő nagysága ajándékával megadván, kérém azon, urunk dolgaiban lenne jó segitő, s a mit pedig urunk és Zólyomi dolga felől eddig a fővezér körül értett volna, keresztyénsége szerint kegyelmes urunknak adná értésére, mivel ő nagyságával kegyelmes urunk kiváltképen való barátságot akarna vetni s ha mit ő nagyságának Zólyomi felől értésére adna idején korán, rövid időn méltó jutalmát kegyelmes urunktól elvenné, csak lenne tökéletes szeme füle ő nagyságának; itt ezer tallért akarék igérni urunk szavával, de tudván nálunk valamenyire a szokást, elhallgatám. Ő ezekre azt felelé: én a fejedelemhez ezelőtt is jó voltam, s noha ő nagysága mind levele mind embere által itt a fővezér előtt nékem halálomra járt, én mindazáltal, midőn a fővezér Zólyomi fejedelemségéről velem beszélgetett volna, azt felelém mint keresztyén ember (noha bizony nem annyira ő nagyságára nézve, mint a szegénységre nézve), hogy a Zólyomi fejedelemsége a némettel való békesség ellen lészen, a vezér azt mondta néki: úgy de sok pénzt igér adni; Panajot arra azt felelte:

igaz dolog igér ezer vagy másfél ezer erszényt, melyet mi időre fizethet meg, Isten tudja, nagyságtok pedig tudja meg bizonynyal a Zólyomi fejedelemségével menendő hadakra husz ezer erszénynél is többet költ, melyet a fővezér is rá hagyott, s ebben marada.

Kandiának megvétele alkalmatosságával is szolgáltam a fejedelemnek, mert a fővezér mind a német császárhoz s mind a fejedelemhez főfőköveteket akart küldeni jó hír mondani, mely követ viendő levelének stilusának megcsinálására midőn a fővezér hivatott volna, ezen követséget disvadeáltam ilyen ratióval: a német császárnak semmi szüksége nincsen arra, hogy azon hírt nagyságtok követe vigye meg, ugy is itélem, nagyságtok követjének levele által csak meg sem felel a német császár, mely igen derogál kegyelmes császár méltóságának; ha pedig nagyságod az erdélyi fejedelemhez küld, ott igaz dolog, mint kegyelmes császár hivei nagyságtok követjét becsülettel látják s jól is tartják, de bizony itéletem szerint száz vagy kétszáz graeci tallérral fog visszajőni, mely is nem igen becsületes szép; itt a vezér azt kérdette: hát 15 vagy húsz erszényt nem ad-é a fejedelem; Panajot azt felelé: bizony egyet sem ad; melyen a vezér is megnyugován, mind a két helyre való követséget le hagyta. Itt kérém Panajotot, hogy juttatna szembe a vezér tihájával, meg is cselekvé, mert mindjárt felmenvén, engem is felhivata s szembe levék a tihájával, kit is kegyelmes urunk szavával köszöntvén, ő nagysága követét ajándékaival együtt megadám, kérdé ugyan mint új tudatlan tihája: hány napja, hogy megindultam, de sem fejedelmet sem országot nem emlite; kérém, hogy mentől hamarébb ő nagysága a fővezérnél szerezne audentiát, hogy rám bizott kegyelmes

uram dolgait mentől hamarébb ő nagyságának jelenteném meg; fogadá hogy másnap menjek fel s szembe juttat vélle, ezzel elválám tőle.

2-da felmenék, hogy fogadása szerint juttasson szembe a vezérrel, igaz dolog, az audentia házba be is vittek vala, holott leűltetvén, várakoztatának, azonban a díván béállván, míg elbomlék, mind ott ülék, de a vezér a díván elbomlása után mindjárt lóra ülvén hova ment légyen ő nem tudja, ezt mondván Panajotnak, mond meg a követnek, légyen vesztegségben vagy ötöd napig, azután szemben lészek vélle, mivel most dolgaim vannak. De Panajot azt mondá, hazud, mert semmi dolga nincs, hanem szokása, hogy a méltóságra nézve gyakortább ugy szokta várakoztatni a követeket.

3-tia vesztegségben voltam, 4-ta. A görögök karácsona napján Panajotnál voltam ebéden. 5-ta és 6-ta vesztegségben voltam. 7-ma Isten ugy adá, hogy Panajotot a görög papok a falukra hívák vendégségbe, melynek távollétét én is látván a titkos dolgok felől való titkos szemben lételre jó alkalmatosságnak lenni 8-da mindjárt jó reggel mennék Ibrahim bassához, ki azelőtt tiha volt s ugyan ez által kezdettük volt el elsőbben is azon dolgot; kit is kegyelmes urunk szavával köszöntvén, ő nagysága köszöntő levelét is ajándékaival együtt megadám, becsülettel excipiálván mint tanúlt ember sokat kérdezősködék; legelsőben is hány napja volna, hogy megindúltam, a fejedelem mint vagyon, van e valami felől bántódása; leültete, kávét hozata s azt felelém: az én kegyelmes uramnak Isten kegyelmességéből s a negyságtok jóakaratja által, most mindenfelől nyugodalma volna, csak a váradi és jenei passák hagynának békét ő nagysá-

gának, s a szegénységnek, kérdé, mit cselekesznek; felelék s mondék: nagyságos úr hatalmas császárunk adóján kivül annyira sarczoltatják a szegénységet, hogy minekelőtte nyavalyások az egyik adósságból még ki nem feselnének, addig két három rendbéli adót is vetnek reájok, mely miatt már sok faluk pusztán maradtak, kegyelmes urunk székelyhidi jószágát is ottan-ottan vesztegetik, ott való majorságát ő nagyságának kiváltképen a mostani váradi passa idejében elviszik, tiszttartóját ő nagyságának tömlöczezik, sarczoltatják, midőn ő nagysága efféle illetlen cselekedetekről barátságosan intő levelet ír nékiek, oly mocskos levelet írnak a fejedelemnek, hogy csak egy béres szolgájának sem kellene embernek ugy írni. Itt kérdé: kicsoda most a váradi passa; felelém: Nagyságos úr ugy tudom, Juszat passának hívjak; itt gondolkodék s a körülötte valóknak inte s azok kimenvén maga mellé híva s legelsőbben is azt kérdé, van-é a fejedelemnek valami megütközése Zólyomi miatt; én mondám: mig Isten nagyságodat élteti az ő nagysága szerencséjére az én kegyelmes uram addig semmit sem gondolkodik; monda: úgy, de valamenynyire tartott azért elsőben mikor bészökött; mondám: nagyságos úr mivel a váradiak sokat fenyegetőztek, volt néha nagyságának gondolkodásra való materiája, tudván ő nagysága azt is, hogy a most kegyelmes császárunk mellett való nagy emberek igen szeretik a pénzt; itt azt mondá: a váradiak szaván semmit se épitsen, mert semmi sem áll rajtok, a fejedelem fővezér urunk creaturája nem változtatja meg; azt is kérdé: az adó bejött volt-e épen s annak bizonyos idejében; mondám: bé nagyságos uram annak idejében egy pénz hiba nélkül; kérdé: nincsen-e most a fejedelem-

nek semmi restantiája az adóból; hála Istennek nagyságos úr nincsen. Ezek után kérdé: hát Magyarországról nincsen valami bántódása a fejedelemnek; itt látván az alkalmatosságot, mivel Magyországot említé, elkezdém a dolgot mondani: nagyságos úr nékem nagyságodhoz más levelem is vagyon törökül írva a magyarországi dolgokról, mely dologról ugy tudom ennekelőtte is az én kegyelmes uram bizonyos követje, s azonban nagyságod által is, két izben is találta volt meg a fővezért ő nagyságát; itt a levelet tőlem elvévén kibontá és olvasá s elolvasván monda igaz dolog, küldött volt a fejedelem ezen dolog felől ezelőtt is a vezérhez, de nem volt ideje, hogy hozzá nyúlhassunk, mert a vár vívásában foglalatoskodtunk egyikben, másik az, hogy ilyen nagy dolognak idején nem akart a vezér a némettel garázdálkodni; de most már jó módok alatt nem mondom, hogy a vezért rá nem vehetjük. Mondám: nagyságos úr, ez a dolog késedelmet nem szenved semmiképen, engem nagyságos úr, ugy küldöttek volt el, hogy három hónapra vissza is menjek, mivel a magyarországiak annyira megindultak az ágyban, hogy már két ízben is a kegyelmes császárt akarták a dolgok felől megkeresni a mi kegyelmes urunk nem engedte, mivel már ezelőtt a fővezér urunknak két ízben is értésére adta volt ezen dolgot, tartott attól, hogy azt ne mondja ő nagysága, hogy a fejedelem dolga, tudván ezt is kegyelmes urunk, hogy ilyen nagy dolog a vezér híre nélkül nem szokott végbemenni; itt azt kérdé: tudja-e a fejedelem, hogy ha ezt a nagy dolgot elkezdi s végére nem viszi, fejével s méltóságával játszik; mondám: nagyságos úr, én is mondottam ezt a fejedelemnek de méltóságát kötötte, hogy végbe viszi,

csak auctorizálja mindenekben fővezér urunk; itt kérdé, tudod-e, kik vannak a magyar urak közül interessatusok e dologban, mondám: nagyságos uram, mindazokat elő nem számlálhatom, monda: úgy de mégis a nagyjait tudhatod, ugy mint Zrinyit, Nádasdit és Battyánit ha benne vannak-e e dologban; mondám: nagyságos úr ezek is benne vannak, de még többen is sok magyar urak, kérdé, ezektől jött leveleket tartja e a fejedelem; mondám: tartja nagyságos úr, kérdé: hátha most a vezér valami egyéb praetextus alatt fog meghitt embert a fejedelemhez küldeni, az uraktól jött levelének megnézésére, ha nem fraus-e a dolog, mondám: a leveleket az én kegyelmes uram meg meri mutatni, de kezéből ki nem adja, mivel hites arra, hogy vagy elégeti vagy titokban tartja, mert az ilyen leveleknek napfényre jövések gyakorta sok embereknek életét szokta elfogyatni; azt is kérdé, miért hogy ezelőtt mikor a vezér a fejedelemre bízta volt azt a dolgot, a fejedelem akkor nem vitte végbe; mondám: nagyságos úr akkor is tökéletesen forgódott az én kegyelmes uram végbevitelében, de nem lehetett, most pedig magok járnak utánnunk, a jó alkalmatosságot nem kell megvetni, nem is szenved haladékot ez a dolog; itt azt igéré, hogy: nem késem a fővezérrel mind magam beszélleni, s mind téged szembe juttatni titkon, az holott a rá bízott dolgod voltaképen beszéld meg s mond meg, hogy nékem is azon tenorral levelet hoztál azon dologról, igyekezem mentől hamarébb, hogy jó válaszszal mehess vissza; itt egy pohár czitrom serbetet hozata, melyből jól iván, elbucsuzám s a míg a szállásra jövék, jól megvere az eső, mivel köpenyeget nem vittünk volt, a papucs is nem kevéssé ázék meg.

11-ma. Voltam ismét Ibrahim passánál, kinél a vezér iródeákja lévén, nem beszélheték vele, hanem kérém, igyekeznék mentől hamarébb lehetne szembe juttatni a vezérrel, de a vezér múlatni menvén ki messze, két hétig oda múlatván; azt felelé: legyek vesztegségben míg megjő, megjövén, ugyan ott előttem, kéré a vezér deákját: a főhopmesternek, ő szavával szolgálatját (mondaná) s a fejedelem titkon való emberének szembe léte kivántatik s levele is titkos vagyon, azért juttatna szembe a vezérrel, ezzel elbúcsuzám.

12-ma. Menék ismét hozzája, a bástya alatt lévén szembe vélle, megmutatám neki a vezérnek szóló urunk levelét, elolvasá s megmutatá hol corrigálván egy helyt, mely is nem a dolgot illető error volt, hanem inkább kivántatott urunknak a stilusban való maga megalázása a fővezérhez, mint én írtam volt, noha bizony én is urunkat a fővezérrel nem in comparativo gradu írtam volt, mindazáltal a ki mégis alább tetszék. Elolvasván a levelet megmondám, hogy urunk azt is kivánja a vezértől, hogy mind a budai vezérre s mind moldovai és havasalföldi vajdákra egy egy parancsolatot küldjön, hogy valamikor urunk hiteles embere által kivánni fogja, két vagy három ezer embert mindjárt készen küldjenek ő nagysága mellé, kik is in omnibus urunktól hallgassanak, az engedetleneknek büntettetésekre hatalom adattassék. Itt azt felelé: most, hogy azt cselekedhesse a vezér, mig kegyelmes császárral szembe nem lészen, nem aránzom, hanem bizonyos választ ad a dolognak acceptálása felől.

21-ma szembe lévén a fővezérrel, köszöntém urunk ő nagysága szavával, kérdé hányad napja, hogy elindultam, mondám: nagyságos úr 90 napja; kérdé

hol mûlattam annyit, mondám: mind a tengeren s mind .... sokat mûlattam. Ezután kérde, mint volna mind az ország, mind a fejedelem, mondám: nagyságod kegyelmessége által kegyelmes császárunk szárnyai alatt, egyébiránt mindenfelől nyugodalomba volnának, csak a váradi és jenei passák ne háborgatnák a szegénységet, kik ellen való panaszunk fájdalmunkhoz képest nem kevés s nem is akarom mindazoknak elöszámlálásával nagyságod méltóságos füleit terhelni, hanem renddel beadom irásban nagyságodnak. Itt magához közelebb híván, épen eleibe csak közel állata s kérdé: egyéb szóval mondandó dolgaim volnának-é, mondám: nagyságos uram, titkon nagyságával magával való beszédem is vagyon s levelem is vagyon ezenkivül más; kérdé, ha meg volna-e forditva törökre, mondám: nagyságos úr, megvan, itt oda adám a levelet és inte, hogy a sokaság menne ki a házból, ki is menének, csak a vicehopmester, két három török és hátrább Panajottal benn maradának, de a discursust a vicehopmesteren kivül senki sem hallotta; kérdé: mi volna a levélen kivül mondandó szóm, itt előbeszélvén compendiose a reám bizott dolgot, a többi között elsöben azt kérde, kik akarnák a nagy rendek közül azt a dolgot, én az mondám: nagyságos uram, azoknak neveiről nem informáltattam, mindazáltal tudom a nagy rendek mind akarják; monda: hogy ne tudnád, holott mi magunk is tudjuk azoknak a nagy rendeknek neveit, kik Magyarországban laknak, Zrinyi, Nádasdi és Battyáni akarják-é, mondám: nagyságos úr, én senkinek is nevét hogy nevezzem, instructus nem vagyok.....

TARTALOM.

Lap.

Bevezetés Rozsnyay Élete és Munkáiról 5
I. Történt Dolgok 1. Ferdinándtól I. Leopoldig. . . . 23
II. Napló 1660—1670. 265
III. Önéletrajz 1663 és 1669—1673-ról. 317
IV. Apafi Mihály Érsekújvár alá menetele. 361
V. Szolgálatok lajstroma. Töredék 1667-ki novemberről 389
VI. Folyamodvány a Regia Deputatióhoz, 1712. . . . 393
VII. Napló 1705-ről. 405
Függelékül: Rozsnyayra vonatkozó vagy az ő munkáit kiegészitő oklevelek 409
II. Függelék: Diarium 1663—1674. 459
Napló 1670-ből. 520

A) A Szövegben előforduló oklevelek időrendben.

Lap.

1562. aug 2. Anno 1559.*) Szultán Szulimán császár Ferdinánd császárnak adta hütlevél 32
1603. jun. 11. Első szultán Szulimán athnámé levele magáról, melyet adott az erdélyi főnépeknek, az országnak és minden rendeknek. 227
1605. april 20. Bocskay Istvánnak adott athname 229
1605. — Bocskay István hütlevele a fővezérnek Jenő és Lippa várainak török kézbe való adattatások felől . . 47
1606. decz. 9. Rudolphus császár levele (A zsitvatoroki béke pontjai) 38
1606. dec. 9. Jegyzéke azon ajándékoknak, melyeket Rudolphus

*) Az okmányiratok elé kitett kelet mutatja a valóságos keletet a szövegben egy pár helyen előforduló hibás kelet ellenében.

Lap

császár Hermenstán Ádám és Rimai János nevü fökövetei praesentálának a fényes portán 44

1607. dec. 9. Rákóczy Zsigmond fejedelem titkos pecséti alatt költ levele a portára Murád pasának, melyben kötelezi magát arra, hogy Lippa és Jenő várait hatalmas császárnak adja, csak az erdélyi fejedelemséget a császár ne adja másnak 49

1607. jan 19—29. Szultán Szuliman donatiojának párja, melyet küldött Rákóczy Zsigmondnak fejedelemségéről . . . 230

1608. oct. 1—10. Báthory Gábornak adott athnamé 233

1610. sept. 20. Nagy András és a hajduk folyamodása a portára, hogy Szolnok vidékén telepittessenek le 46

1611. aug. 13. Alsó-Németországban, szabad jó akaratjok szerént összeesküdt tartományoknak a fényes portára küldött, s fejedelmi ordóktól érkezett nagy követ hozta levélnek forditása 80

1611. sept. 13. Bethlen Gábornak még uraságában küldött levele a portára a fővezérnek Ahmed pasának 61

1612. maj. 15. Géczi András adta reversalis a portán 50

1612. maj. 15. Lamentatio (Báthory Gábor ellen) 52

1612. maj. 15. Puncta lamentabilia contra Gabrielem Báthory . 53

1612. maj. 15. Ugyan ezen lamentatioból a kapucsi basa által készitett kivonat. 58

1613. sept. 9. Báthory Gábor tulajdon kezével irt és Ibrahim bég által az ő ellene Bethlen Gáborral jövő szerdárnak Szkender pasának küldte levél 63

1614. jun. 29. Bethlen Gábornak adott athnamé 233

1614. maj 29. Bethlen Gábor levele, melyet testvér atyjafia Bethlen István és az erdélyi urak közül Erdélyi István vittek a fényes portára 84

1615. dec. Bethlen Gábor levele, melyet Balassi Ferencztől küldött a portára Jenő ügyében 75

1617. dec. Erdély országának három nemzetből álló nagy rendeitől a fényes portára jött instantiának forditása (Lippa Jenő s a sérelmek ügye) 90

1619. dec. 30. Magyarországi királytól Bethlen Gábortól és csehországi királytól Fridericustól és Cseh Morva Slezia Alsó-Felső-Ausztria nevü hét országoktól a fényes portára jött követek declaratioja a köztök és Ferdinand a német király között levő controversiakról, és kivánságaikról 95

1620. jun 22. Athname Bethlen Gáborhoz, melylyel a szultán Magyarországnak pártfogást igér s szabad király-választási jogot ad 233

1620. nov. 26. Magyar- Cseh- és több adhaerens országok princi-

uram dolgait mentől hamarébb ő nagyságának jelenteném meg; fogadá hogy másnap menjek fel s szembe juttat vélle, ezzel elválám tőle.

2-da felmenék, hogy fogadása szerint juttasson szembe a vezérrel, igaz dolog, az audentia házba be is vittek vala, holott leűltetvén, várakoztatának, azonban a díván béállván, míg elbomlék, mind ott ülék, de a vezér a díván elbomlása után mindjárt lóra ülvén hova ment légyen ő nem tudja, ezt mondván Panajotnak, mond meg a követnek, légyen vesztegségben vagy ötöd napig, azután szemben lészek vélle, mivel most dolgaim vannak. De Panajot azt mondá, hazud, mert semmi dolga nincs, hanem szokása, hogy a méltóságra nézve gyakortább ugy szokta várakoztatni a követeket.

3-tia vesztegségben voltam, 4-ta. A görögök karácsona napján Panajotnál voltam ebéden. 5-ta és 6-ta vesztegségben voltam. 7-ma Isten ugy adá, hogy Panajotot a görög papok a falukra hívák vendégségbe, melynek távollétét én is látván a titkos dolgok felől való titkos szemben lételre jó alkalmatosságnak lenni 8-da mindjárt jó reggel mennék Ibrahim bassához, ki azelőtt tiha volt s ugyan ez által kezdettük volt el elsőbben is azon dolgot; kit is kegyelmes urunk szavával köszöntvén, ő nagysága köszöntő levelét is ajándékaival együtt megadám, becsülettel excipiálván mint tanúlt ember sokat kérdezősködék; legelsőben is hány napja volna, hogy megindúltam, a fejedelem mint vagyon, van e valami felöl bántódása; leültete, kávét hozata s azt felelém: az én kegyelmes uramnak Isten kegyelmességéből s a negyságtok jóakaratja által, most mindenfelől nyugodalma volna, csak a váradi és jenei passák hagynának békét ő nagysá-

gának, s a szegénységnek, kérdé, mit cselekesznek; felelék s mondék: nagyságos úr hatalmas császárunk adóján kivül annyira sarczoltatják a szegénységet, hogy minekelőtte nyavalyások az egyik adósságból még ki nem feselnének, addig két három rendbéli adót is vetnek reájok, mely miatt már sok faluk pusztán maradtak, kegyelmes urunk székelyhidi jószágát is ottan-ottan vesztegetik, ott való majorságát ő nagyságának kiváltképen a mostani váradi passa idejében elviszik, tiszttartóját ő nagyságának tömlöczezik, sarczoltatják, midőn ő nagysága efféle illetlen cselekedetekről barátságosan intő levelet ír nékiek, oly mocskos levelet írnak a fejedelemnek, hogy csak egy béres szolgájának sem kellene embernek ugy írni. Itt kérdé: kicsoda most a váradi passa; felelém: Nagyságos úr ugy tudom, Juszat passának hívjak; itt gondolkodék s a körülötte valóknak inte s azok kimenvén maga mellé híva s legelsöbben is azt kérdé, van-é a fejedelemnek valami megütközése Zólyomi miatt; én mondám: mig Isten nagyságodat élteti az ő nagysága szerencséjére az én kegyelmes uram addig semmit sem gondolkodik; monda: úgy, de valamenynyire tartott azért elsőben mikor bészökött; mondám: nagyságos úr mivel a váradiak sokat fenyegetőztek, volt néha nagyságának gondolkodásra való materiája, tudván ő nagysága azt is, hogy a most kegyelmes császárunk mellett való nagy emberek igen szeretik a pénzt; itt azt mondá: a váradiak szaván semmit se épitsen, mert semmi sem áll rajtok, a fejedelem fővezér urunk creaturája nem változtatja meg; azt is kérdé: az adó bejött volt-e épen s annak bizonyos idejében; mondám: bé nagyságos uram annak idejében egy pénz hiba nélkül; kérdé: nincsen-e most a fejedelem-

nek semmi restantiája az adóból; hála Istennek nagyságos úr nincsen. Ezek után kérdé: hát Magyarországról nincsen valami bántódása a fejedelemnek; itt látván az alkalmatosságot, mivel Magyországot említé, elkezdém a dolgot mondani: nagyságos úr nékem nagyságodhoz más levelem is vagyon törökül írva a magyarországi dolgokról, mely dologról ugy tudom ennekelőtte is az én kegyelmes uram bizonyos követje, s azonban nagyságod által is, két izben is találta volt meg a fővezért ő nagyságát; itt a levelet tőlem elvévén kibontá és olvasá s elolvasván monda igaz dolog, küldött volt a fejedelem ezen dolog felől ezelőtt is a vezérhez, de nem volt ideje, hogy hozzá nyúlhassunk, mert a vár vívásában foglalatoskodtunk egyikben, másik az, hogy ilyen nagy dolognak idején nem akart a vezér a némettel garázdálkodni; de most már jó módok alatt nem mondom, hogy a vezért rá nem vehetjük. Mondám: nagyságos úr, ez a dolog késedelmet nem szenved semmiképen, engem nagyságos úr, ugy küldöttek volt el, hogy három hónapra vissza is menjek, mivel a magyarországiak annyira megindultak az ágyban, hogy már két izben is a kegyelmes császárt akarták a dolgok felől megkeresni a mi kegyelmes urunk nem engedte, mivel már ezelőtt a fővezér urunknak két izben is értésére adta volt ezen dolgot, tartott attól, hogy azt ne mondja ő nagysága, hogy a fejedelem dolga, tudván ezt is kegyelmes urunk, hogy ilyen nagy dolog a vezér híre nélkül nem szokott végbemenni; itt azt kérdé: tudja-e a fejedelem, hogy ha ezt a nagy dolgot elkezdi s végére nem viszi, fejével s méltóságával játszik; mondám: nagyságos úr, én is mondottam ezt a fejedelemnek de méltóságát kötötte, hogy végbe viszi,

csak auctorizálja mindenekben fővezér urunk; itt kérdé, tudod-e, kik vannak a magyar urak közül interessatusok e dologban, mondám: nagyságos uram, mindazokat elő nem számlálhatom, monda: úgy de mégis a nagyjait tudhatod, ugy mint Zrinyit, Nádasdit és Battyánit ha benne vannak-e e dologban; mondám: nagyságos úr ezek is benne vannak, de még többen is sok magyar urak, kérdé, ezektől jött leveleket tartja e a fejedelem; mondám: tartja nagyságos úr, kérdé: hátha most a vezér valami egyéb praetextus alatt fog meghitt embert a fejedelemhez küldeni, az uraktól jött levelének megnézésére, ha nem fraus-e a dolog, mondám: a leveleket az én kegyelmes uram meg meri mutatni, de kezéből ki nem adja, mivel hites arra, hogy vagy elégeti vagy titokban tartja, mert az ilyen leveleknek napfényre jövések gyakorta sok embereknek életét szokta elfogyatni; azt is kérdé, miért hogy ezelőtt mikor a vezér a fejedelemre bízta volt azt a dolgot, a fejedelem akkor nem vitte végbe; mondám: nagyságos úr akkor is tökéletesen forgódott az én kegyelmes uram végbevitelében, de nem lehetett, most pedig magok járnak utánnunk, a jó alkalmatosságot nem kell megvetni, nem is szenved haladékot ez a dolog; itt azt igéré, hogy: nem késem a fővezérrel mind magam beszélleni, s mind téged szembe juttatni titkon, az holott a rá bízott dolgod voltaképen beszéld meg s mond meg, hogy nékem is azon tenorral levelet hoztál azon dologról, igyekezem mentől hamarébb, hogy jó válaszszal mehess vissza; itt egy pohár czitrom serbetet hozata, melyből jól iván, elbucsuzám s a míg a szállásra jövék, jól megvere az eső, mivel köpenyeget nem vittünk volt, a papucs is nem kevéssé ázék meg.

11-ma. Voltam ismét Ibrahim passánál, kinél a vezér iródeákja lévén, nem beszélheték vele, hanem kérém, igyekeznék mentől hamarébb lehetne szembe juttatni a vezérrel, de a vezér múlatni menvén ki messze, két hétig oda múlatván; azt felelé: legyek vesztegségben míg megjő, megjövén, ugyan ott előttem, kéré a vezér deákját: a főhopmesternek, ő szavával szolgálatját (mondaná) s a fejedelem titkon való emberének szembe léte kivántatik s levele is titkos vagyon, azért juttatna szembe a vezérrel, ezzel elbúcsuzám.

12-ma. Menék ismét hozzája, a bástya alatt lévén szembe vélle, megmutatám neki a vezérnek szóló urunk levelét, elolvasá s megmutatá hol corrigálván egy helyt, mely is nem a dolgot illető error volt, hanem inkább kivántatott urunknak a stilusban való maga megalázása a fővezérhez, mint én írtam volt, noha bizony én is urunkat a fővezérrel nem in comparativo gradu írtam volt, mindazáltal a ki mégis alább tetszék. Elolvasván a levelet megmondám, hogy urunk azt is kivánja a vezértől, hogy mind a budai vezérre s mind moldovai és havasalföldi vajdákra egy egy parancsolatot küldjön, hogy valamikor urunk hiteles embere által kivánni fogja, két vagy három ezer embert mindjárt készen küldjenek ő nagysága mellé, kik is in omnibus urunktól hallgassanak, az engedetleneknek büntettetésekre hatalom adattassék. Itt azt felelé: most, hogy azt cselekedhesse a vezér, míg kegyelmes császárral szembe nem lészen, nem aránzom, hanem bizonyos választ ad a dolognak acceptálása felől.

21-ma szembe lévén a fővezérrel, köszöntém urunk ő nagysága szavával, kérdé hányad napja, hogy elindultam, mondám: nagyságos úr 90 napja; kérdé

hol múlattam annyit, mondám: mind a tengeren s mind .... sokat múlattam. Ezután kérde, mint volna mind az ország, mind a fejedelem, mondám: nagyságod kegyelmessége által kegyelmes császárunk szárnyai alatt, egyébiránt mindenfelöl nyugodalomba volnának, csak a váradi és jenei passák ne háborgatnák a szegénységet, kik ellen való panaszunk fájdalmunkhoz képest nem kevés s nem is akarom mindazoknak elöszámlálásával nagyságod méltóságos füleit terhelni, hanem renddel beadom irásban nagyságodnak. Itt magához közelebb híván, épen eleibe csak közel állata s kérdé: egyéb szóval mondandó dolgaim volnának-é, mondám: nagyságos uram, titkon nagyságával magával való beszédem is vagyon s levelem is vagyon ezenkivül más; kérdé, ha meg volna-e forditva törökre, mondám: nagyságos úr, megvan, itt oda adám a levelet és inte, hogy a sokaság menne ki a házból, ki is menének, csak a vicehopmester, két három török és hátrább Panajottal benn maradának, de a discursust a vicehopmesteren kivül senki sem hallotta; kérdé: mi volna a levélen kivül mondandó szóm, itt elöbeszélvén compendiose a reám bizott dolgot, a többi között elsöben azt kérde, kik akarnák a nagy rendek közül azt a dolgot, én az mondám: nagyságos uram, azoknak neveiről nem informáltattam, mindazáltal tudom a nagy rendek mind akarják; monda: hogy ne tudnád, holott mi magunk is tudjuk azoknak a nagy rendeknek neveit, kik Magyarországban laknak, Zrinyi, Nádasdi és Battyáni akarják-é, mondám: nagyságos úr, én senkinek is nevét hogy nevezzem, instructus nem vagyok.....

TARTALOM.

Lap.

Bevezetés Rozsnyay Élete és Munkáiról. 5
I. Történt Dolgok 1. Ferdinándtól I. Leopoldig. . . . 23
II. Napló 1660—1670. 265
III. Önéletrajz 1663 és 1669—1673-ról. 317
IV. Apafi Mihály Érsekújvár alá menetele. 361
V. Szolgálatok lajstroma. Töredék 1667-ki novemberről 389
VI. Folyamodvány a Regia Deputatióhoz, 1712. . . . 393
VII. Napló 1705-ről. 405
Függelékül: Rozsnyayra vonatkozó vagy az ő munkáit kiegészitő oklevelek 409
II. Függelék: Diarium 1663—1674. 459
Napló 1670-ből. 520

A) A Szövegben előforduló oklevelek időrendben.

Lap.

1562. aug 2. Anno 1559.*) Szultán Szulimán császár Ferdinánd császárnak adta hütlevél 32
1603. jun. 11. Első szultán Szulimán athnámé levele magáról, melyet adott az erdélyi főnépeknek, az országnak és minden rendeknek. 227
1605. april 20. Bocskay Istvánnak adott athname 229
1605. — Bocskay István hütlevele a fővezérnek Jenö és Lippa várainak török kézbe való adattatások felöl . . 47
1606. decz 9. Rudolphus császár levele (A zsitvatoroki béke pontjai) 38
1606. dec. 9. Jegyzéke azon ajándékoknak, melyeket Rudolphus

*) Az okmányiratok elé kitett kelet mutatja a valóságos keletet a szövegben egy pár helyen előforduló hibás kelet ellenében.

Lap

császár Hermenstán Ádám és Rimai János nevü fökövetei praesentálának a fényes portán 44

1607. dec. 9. Rákóczy Zsigmond fejedelem titkos pecséti alatt költ levele a portára Murád pasának, melyben kötelezi magát arra, hogy Lippa és Jenö várait hatalmas császárnak adja, csak az erdélyi fejedelemséget a császár ne adja másnak 49

1607. jan. 19—29. Szultán Szuliman donatiojának párja, melyet küldött Rákóczy Zsigmondnak fejedelemségéről . . . 230

1608. oct. 1—10. Báthory Gábornak adott athnamé 233

1610. sept. 20. Nagy András és a hajduk folyamodása a portára, hogy Szolnok vidékén telepittessenek le 46

1611. aug. 13. Alsó-Németországban, szabad jó akaratjok szerént összeesküdt tartományoknak a fényes portára küldött, s fejedelmi ordóktól érkezett nagy követ hozta levélnek forditása 80

1611. sept. 13. Bethlen Gábornak még uraságában küldött levele a portára a fövezérnek Ahmed pasának 61

1612. maj. 15. Géczi András adta reversalis a portán 50

1612. maj. 15. Lamentatio (Báthory Gábor ellen) 52

1612. maj. 15. Puncta lamentabilia contra Gabrielem Báthory . 53

1612. maj. 15. Ugyan ezen lamentatioból a kapucsi basa által készitett kivonat. 58

1613. sept. 9. Báthory Gábor tulajdon kezével irt és Ibrahim bég által az ö ellene Bethlen Gáborral jövö szerdárnak Szkender pasának küldte levél 63

1614. jun. 29. Bethlen Gábornak adott athnamé 233

1614. maj 29. Bethlen Gábor levele, melyet testvér atyjafia Bethlen István és az erdélyi urak közül Erdélyi István vittek a fényes portára 84

1615. dec. Bethlen Gábor levele, melyet Balassi Ferencztől küldött a portára Jenö ügyében 75

1617. dec. Erdély országának három nemzetből álló nagy rendeitől a fényes portára jött instantiának forditása (Lippa Jenö s a sérelmek ügye) 90

1619. dec. 30. Magyarországi királytól Bethlen Gábortól és cseh-országi királytól Fridericustól és Cseh Morva Slezia Alsó-Felsö-Ausztria nevü hét országoktól a fényes portára jött követek declaratioja a köztök és Ferdinand a német király között levö controversiakról, és kivánságaikról 95

1620. jun 22. Athname Bethlen Gáborhoz, melylyel a szultán Magyarországnak pártfogást igér s szabad király-választási jogot ad 233

1620. nov. 26. Magyar- Cseh- és több adhaerens országok princi-

Lap.

palisi mi formán újjítnak athnamet hatalmas császárral annak ilyen 25 punctumi vagynak 117

1622. nov. 26. Az az athname, melyet akkor adott a porta, mikor Bethlen Gábor Kassát a hét vármegyékkel együtt Erdélyhez foglalta 77

1624. febr. 1. III. Zsigmond lengyel király s a fényes porta közt kötött békeségről kiállított hütlevél 184

1625. maj. 29. Szultán Murád khán levele, melylyel az erdélyi adót tizezer aranyra szállítja le 236

1625. maj. 29. Portai vezér Gyürcsi Mehemed pasa levele (ugyan e tárgyban) 239

1626. marcz. 10. Lengyelországi hetmány Konyeczpolczki levele Oszmány csausz által a fővezérhez (tatár dúlások ügyében) 197

1627. marcz. 18. Brandenburgi Katalinnak adott athname. . . 242

1628. aug. 15. Második Ferdinánd császár Ludovicus Pukhán által hütlevelet küldvén a portara, a mellett a török császárnak, így ír 127

1630. aug. 12. Katarina fejedelem asszony levele, melyet küldött a portára kajmekán Recseb basa nevü fővezérnek (az ellene emelt vádakról) 129

1631. apr. 29. Gusztáv Adolf svéd király által Brandenburgi Katalinhoz, ügyében Erdélybe küldött követjének Strassburg Pálnak adott megbizólevél 132

1631. maj. 3. Öreg Rákóczy Györgynek adott athname . . . 242

1631. — Rákóczy Györy fejedelem ifju Bethlen Istvántól a budai vezérnek Hassan passának küldte levél (Jenö ügye) 162

1633. aug. 21. Gyulafehérvári országgyülésből Erdély rendei instantiája a fényes portára az oda menekült szökevények kiadása ügyében. 135

1633. oct. 15. Rákóczy György levele a portára, mely mellett az adót beküldi 141

1634. jnl 5. Zsigmond király, Vladisláv fia király fővezérnek Murteza pasának küldte nevezetes levele (a béke pontok megsértése ügyében). 200

1634. jul. 24. Lengyelországi főcancellárius Jacobus Zasik a fővezérnek Murteza pasának irta levél (ugyan e tárgyban) . 205

1634. aug. 8. A méltóságos kajmekám Bairám pasa fővezérnek, lengyelországi főhetmán írta levél (a béke megkötése ügyében) 206

1640. jul. Németországban esett dolgokról tudósitja I. Rákóczy György a fényes portát. 143

1640. decz. 21. III. Ferdinánd római császár levele a fényes portára, melyben szultán Ibrahimot új császárt köszönti . . 163

1641. decz. 21. III. Ferdinánd császár ír a fővezérnek Musztafa pasának Mehemet aga által 164

Lap

1643. febr. 17. Újabban is tudósítja Rákóczy György fejedelem a portát újabb hirekről 155
1643. febr. 18. III. Ferdinánd császár levele a fővezérhez (követi meghatalmazás) 165
1643. febr. 24. Passai Henricus Esliff levele a portára egy pasához, melyben a császár követét ajánlja 247
1643. febr. 24. Öreg Rákóczy György fejedelem tudósítja a portát, holmi szomszédságos hirekről. 145
1643. jun. 20. Ismét ilyen hirekről tudósítja Rákóczy György fejedelem a portát 154
1643. oct. 7. Öreg Rákóczy György tudósitása a portára a lengyelek és muszkák között való hadakozásról 151
1643. october. Öreg Rákóczy György fejedelem tudósitja a portát holmi napnyugoti harczokról 145
1644. apr. 4. Portán levő emberének Maurer Mihálynak öreg Rákóczy Görgy fejedelem tulajdon kezével irta levél (a neki engedendő 13 magyarországi megye ügyében) . . 156
1644. april. Öreg Rákóczy György fejedelem Réthi István kapitijához küldött levele által tudósítja a portát holmi hirekről 146
1644. april. Rákóczy György fejedelem mozogván, a fényes portától ilyen dolgokat kiván 148
1644. oct. 19. Öreg Rákóczy György levele portán levő emberéhez (hadjárata eredményéről) 149
1644. decz. 6. Öreg Rákóczy György fejedelem kapitihája tudósitja a fényes portát (hadi hirekről) 159
1646. maj. 6. Öreg Rákóczy György fejedelem ir a portán levő követjének, hogy a fővezérrel közölje 160
1647. Oroszlán agának török követnek a muszka császárhoz, napi praebendája orosz földön léte alatt 223
1648. dec. 17. Henricus Isliff bécsi nagyminister levele a fővezérhez (követi meghatalmazás) 166
1649. jul. 1. A két császár közt restauralt békesség kilencz pontja 174
1649. aug. A tatár khán a lengyel királynak küldte levél, mely levél Bécsbe, Bécsből a portára került 207
1649. aug. Ezen levélre a lengyel király válasza 208
1649. aug. A lengyelek és a tatárok közt kötött szerződés pontjai 208
— II. Rákóczy György tudósítása a portára a varsói országgyülés határozatairól 168
— Bektes aga portai totum fac II. Rákóczy György fejedelemnek Boros János által küldte levél (a lengyel és kozák segélykérésekről) 169
1650. aug. 2. A fővezérnek kozák hetman irta levél (ajánlja szolgálatait a portának) 210

Lap

1650. aug. 3. Ismét azon kozák hetmány levele a fövezérnek (követküldés) 211
1650. sept. 16. Hispaniai király levele a török császárhoz. . . 221
1651. dec. 27. Római császárnak nagy plenipotentiariusa küldte levél a fövezérnek (a végeken történt garázdálkodásokról) 177
1651. dec. 27. Reninger Simon portai német residens panaszlevele a portán négy Eszterházy levágattatása ügyében . 179
1651. dec. 27. A német császár alatt Pápa várának Csáki László ura kapitánya egy barátjának irta levele, mely is intercipiáltatván portára került 182
1654. dec. 26. II. Rákóczy György levele portai kapitijájához (végbeliek dúlásai) 248
1655. oct. 13. Az erdélyi kapitiha panasza a fövezérhez (a végbeliek kiütéseiről) 249
1657. febr. 27. II. Rákóczy György levele a svéd királyhoz . . 250
1657. febr. 27. II. Rákóczy György levele a svéd királyhoz . . 251
1657. febr. 27. II. Rákóczy György levele a brandenburgi választó fejedelemhez. 251
1657. febr. 27. Gr. Lubomirszky György levele II. Rákóczy Györgyhöz 252
1657. apr. 11. A svéd király levele a fövezérhez (követ-küldés). 213
1657. apr. 11. A svéd követeknek urok s királyok parancsolatjából a portán tett tudósitásai 214
1657. apr. 11. A svéd követek előterjesztései a portán urok kivánalmairól 216
1657. aug. 11. Puncta accordata inter regem Poloniae et inter Rákóczyum 252
1664. aug. 11. Vel secretae vel privatae pacis octo communicabilia Capita (a szentgothárdi béke pontjai közül) . . . 242

B) A függelékben előforduló oklevelek időrendben.

Lap

I. 1663. maj. 24. A Tömösvárra küldött portai követek jelentése Apafi Mihály fejedelemhez. A portai adó beküldését sürgetik 411
II. 1663. maj. 24. Ugyanazok az erdélyi tanácsuraknak ugyan e tárgyban 413
III. 1663. maj. 24. Ugyanazok az erdélyi rendeknek ugyan e tárgyban 414
IV. 1663. maj. 24. Utasitás a portai követ számára az adó leszállítása tárgyában 415
V. 1663. junis. Utasitás Haller Gábor számára, melynek alapján számlálja elő Ali basa előtt Erdély sérelmeit 417

Lap

VI. 1663. aug. A Temesvárott levő erdélyi követség előterjesztése Ali basához a törökök által tett sarczolások kimutatásával 419

VII. 1663. A Temesvárott levő erdélyi követség előterjesztése: minő okok gátolták az adónak összeszerzését s portára küldetését 422

VIII. 1669. oct. 1 Apafi Mihály adománylevele Rozsnyay Dávid török deáknak czigány jobbágyokról. 425

IX. 1669. oct. 8. Apafi követi megbizása a fővezér kihajához, Panajot tolmácshoz s a reisz effendihez a Kandiába küldött Rozsnyay Dávid számára 426

X. 1669. oct. Apafi fejedelem levele a nagy vezérhez, melylyel hozzá titkos ügyekben küldött követét Rozsnyayt ajánlja 427

XI. 1669. oct. Zrínyi Péternek követe által fővezérhez küldött postulatumi 428

XII. 1670. nov. Emlékirat Rédei Ferencz követtel a portára küldve, mely Erdélynek a németek által szenvedett sérelmeit számlálja elő 429

XIII. 1671. sept. A magyarországi bujdosók által a portára küldött levél, melylyel megsegíttetésöket sürgetik . . . 431

XIV. 1672. jan. 3. a magyarországi bujdosók Radics András által a portára küldött levelei:

a) egyik vezérnek,
b) a tihajának,
c) egy török főurnak,
d) Izsák effendinek,
e) Muftinak,

melyekben mellőztetésöket panaszolják s megsegítetésüket sürgetik 432

XV. 1672. jun. 27. A szultán fermánja Apafihoz, melyben lengyelországi tábora számára élelmi szereket kér . . . 435

XVI. 1672. jul. A török szultán lengyelországi tábora számára rendelt szekerek s élelmi szerek jegyzéke 436

XVII. 1680. jnl. Murád Giraj tatár khán útlevele egy Erdélyben átutazó szolgája számára 436

XVIII. 1683. febr. 22. Apafi adománylevele Rozsnyaynak a magyar-herepei dézmáról. 437

XXI. 1683. jul. 26. Mehemed Szultán fermánja Apafinak: a Rábaig való hidak védelmével megbizza a fejedelmet . . 438

XX. 1683. jul. 26. Fővezér Musztafia basa fermánja Apafihoz ugyan e tárgyban 439

XXI. 1683. aug. Fővezér Musztafa basa Apafinak, sürgeti, hogy a szultánhoz csatlakozzék 439

XXII 1685. Fővezér Ibrahim bég Apafinak II. Apafi Mihálynak adott portai jelvények ügyében 440

XXIII. 1684. decz. Erdély rendei a szultánnak: kérik, hogy a rájok rótt élelmiszerek adása alól mentessenek fel. . . 441
XXIV. 1686. decz. Szulimán basa fövezér Apafihoz különböző portai ügyekről ír 443
XXV. 1686. febr. 8. Szulimán aga a) Apafival
b) Naláczival Apafi belső emberével tudatja megérkeztét. 445
XXVI. 1686. febr. 8. Ali váradi basa Apafinak a Várad körü hódoltságban történt rablások megszüntetését kéri . . . 446
XXVII. 1687. sept. Bujdosó oláh bojárok panasza Apafihoz Sorbán vajda kegyetlenségei ellen 447
XXVIII. 1687. sept. Ugyan azok Apafihoz hasonló tárgyban, a török pártfogás kieszközlését kérik 450
XXIX. 1687. sept. Ugyan azok a váradi basát közbenjárónak kérik fel a portán 452
XXX. 1687. sept. Ugyan azok jegyzéke azon bünökről, melyeket Sorbán a porta ellen elkövetett 453
XXXI. 1705. aug. Rákóczy Ferencz a belgrádi vezérbasának. Tudatja, hogy a jövendő országgyülésből ünnepélyes követséget küld hozzá. 455
XXXII. 1705. aug. Rákóczy Ferencz a tömösvári basának, tudatja, hogy a közelebbi ütközetben a diadal az övé volt . 456
XXXIII. 1705. aug. Rákóczy Ferencz levele a) a tömösvári basának. Tudatja fejedelemmé lett választatását s Pápai Jánost követül küldi hozzá. b) a belgrádi vezér basának ajánlja jóakaratát 457

TÁRGY- ÉS NÉVMUTATÓ.

A.

Abaujvár 78.
Abaza basa 202.
Abdi csausz 187.
Abró Cselebi 282.
Achmed 27, 38, 50, 61, 80, 106, 108, 114, 115, 117, 162, 222, 227, 230, 237, 303, 338, 436, 444, 509.
Adó 8, 60, 64, 91, 103, 137, 141, 196, 441.
Ajándék a portára 44, 45.
Alamé 145.
Alamor 468.
Albis 405.
Alchis 236, 239.
Alexander vajda 147. 301, 302.
Alia Sámuel 140, 303.
Aly 7, 116, 230, 295, 329. 336, 356, 357, 361, 370, 371, 374, 379. 380, 399, 411, 412, 114, 415, 419, 420, 447, 464, 465, 466, 472, 473, 474, 481. 486, 487, 488, 516.
Allferto 222.
Alló 406.
Alsó János 300, 301, 302, 305, 312, 496, 498, 500.
Alsó-Németország 80.
Alvincz 426.
Anadol 291.
András György 141.
Angyalosi Mihály 66.
Antal vajda 340.
Apáczai 12.
Apáczai Tamás 431.
Apafi 278, 295, 311, 317, 435, 438, 439, 464, 465, 500, 504.
Apáthi Sámuel 307.
Apor István 15.
Arad 76, 94, 107, 446.
Athname 32, 37, 71, 77, 85, 98, 115, 117, 137, 227, 229, 233, 242.
Ausztria 182.
Azákvára 223.

B.

Bár (város Lengyelországban) 199.
Baba 289, 453.
Bairám pasa 206.
Bajezid 27.
Bajom 76.
Bakcsa szaráj 437.
Bakcsi István 280.
Bákó város 214, 347, 513.
Balásfalva 468.
Balassa-Gyarmat 41, 121, 174, 407.
Balassy Ferencz 75, 76.
Balassy Menyhért 29.
Balaton 108.
Balling 133.
Baló László 275, 277, 278, 279, 281, 282, 304, 305, 313, 321, 322, 346, 351, 355, 390, 398, 472, 474, 497, 498, 512, 516.
Baló Imre 281.
Balog György 140.
„ István 141.
„ Máté 332, 366. 381, 485.
Bán (Horvátországi) 120.
Bánfi Dénes 278, 324, 342, 356, 357, 479, 497, 511, 517.
Bánfi György 357.
Bánfi-Hunyad 12, 357, 398.
Bánfi Mihály 140.

Baranya 382, 478.
Baranyai 374, 376, 488, 489.
Baraszeg 382.
Barba Bábla kapitány 27, 28.
Barcsai Ákos 266, 369, 465, 485.
Barcsai István 332, 366, 485.
Barcsai Mihály 332, 366, 406, 468, 485.
Barkóczi István 276.
„ László 171, 173.
Bars 407.
Bassa Tamás 140.
Bátaszeg 323, 478.
Báthori Gábor 50, 53, 56, 61, 63, 65, 66, 67, 71, 86, 94, 107, 233.
Báthori István 51, 64.
Kristóf 64.
„ Miklós 29.
Báthoriné 295.
Báthori Zsigmond 48, 51, 55, 64, 71, 114, 226.
Batonicz 283.
Battyáni 525, 527.
Bécs 113, 154, 155, 156, 159, 166, 182, 207, 332, 369, 429, 431, 438, 453.
Becskerek 473.
Békesség 31, 38, 46, 208, 209.
Bektés aga 48, 51, 114, 169, 210.
Belényesi Ferencz, 274, 332, 366, 485.
Béldi Pál 453, 518.
Benkő 18, 19.
Bercsényi Imre 328.
„ Miklós 272, 407.
Bereg 78.
Berényi János 299.
Berna 219.
Berzencze 274.
Beszterczei 406.
Bethlehem 28.
Bethlen Farkas 278, 356, 358, 517.
„ Gábor 10, 61, 63, 65, 66, 77, 78, 90, 91, 94, 95, 102, 111, 117, 129, 158, 171, 233, 249, 346, 368, 394, 397, 418, 470, 497.
Bethlen Gergely 356. 517.
„ István 71, 84, 133, 140. 162, 497.
Bethlen János 342, 467, 468, 511.
„ László 15.
„ Miklós 15, 17, 19, 20.
Betyirbég 349.
Beutinus Johannes 43.
Blazerd falu 248.
Bocskai 17, 40, 46, 47, 49, 71, 106, 114, 116, 150, 158, 229, 231.
Boér István 310.
Boér Zsigmond 340, 341, 342, 343 510, 511, 512.
Bogács 180.
Bogár 289.
Bogát 405.
Boksán 279.
Boldogfalva 320.
Boldogfalvi Mihály 297, 298.
Bolondvár 108, 175.
Bónis Ferencz 297, 299.
Borbély György 48.
Boronya 323.
Boros János 169, 170, 344.
Boros Jenő 47, 48, 49, 51, 54, 57 59, 63, 71, 72, 73, 74, 76, 86 93, 94, 162, 171, 172, 173, 356 369, 393, 398, 417, 446, 485.
Borsekzám falu 248.
Borsód 78.
Bosznia 27, 34, 77, 97, 183.
Boszniai beglerbég 148
Bottyani Ferencz 42, 183, 339.
Brandenburgi Katalin 24.
Brandizit vár 43.
Brankovits György 7, 8, 299, 319, 322, 471, 477.
Brassó 56. 61, 344, 365.
Brussza 191.
Bucsák 188.
Bucsás 513.
Bucsecs 348, 350, 514.
Buda 77, 97, 108, 112, 113, 120, 149, 157, 164, 181, 268, 273, 323, 324, 330, 333, 334, 361 367, 382, 431, 478.
Budai vezér 183.
Bukurest 340, 449, 451, 453.
Bugyiszló 405.
Buják 41.
Bujuk Csekmecsi 301.
Burgász 289.
Busa 407.
Búza István 503.

C.

Caesarea 82, 83.
Carelia 219.
Cassandra 510.
Colomo Petrus 222.
Colonia 219.
Colosse 510.
Conditiók (II. Mátyásnak) 98.
Contraversiák 95.
Cornelius Hagh 82, 84.
Ciprusi törökháború 31.
Czifár 407.

ván 131, 133.
szló 140, 182, 184, 451,
54.
45.
82.
361, 367, 479, 482.
o 284.
lágy-) 517.
213.
Mihály 7, 269, 270, 317,
11, 412, 413, 414, 465, 469.
arkas 17, 18, 332, 366,
85,
örgy 468.
nos 332, 336, 485.
i Mihály 282, 289, 302,
91, 495, 496.
i general 214.
l 105, 110.
vára 214.
ános 465.
9.
268.

D.

nos 7, 319, 321, 322, 412,
14, 465, 466, 467, 471,
szló 138, 141, 142, 269,
44.
11, 397.
s 28, 495.
nos 390.
ihály 138, 141, 142.
György 307, 504.
a 293, 300.
ák 141, 375.
nos 305, 390.
oldvai vajda 277, 331,
62, 482.
hemed 51, 76, 90.
ni 336, 372, 487.
301.
a 302.
46.
121.
, 250.
21.
et) 510.
a 496, 597.
.
307, 504.

46.
6.
92.

Domokos Tamás 398.
Dortéson general 145, 160, 161.
Dráva 323, 382, 383, 384.
Drinápoly 65, 66, 67, 190, 206, 285, 289, 300, 301, 302, 305, 340, 341, 355, 358, 390, 441, 476, 491, 492, 493, 495, 501, 510.
Drugoman 283.
Dubáldó 154.
Dubent 454.
Duka vajda 296, 302.
Duna 113, 204, 273.
Dúsberg 156.

E.

Ebesfalva 9, 278, 394.
Ecsed 243, 265.
Eger 29, 30, 77, 109, 116, 122, 148, 157, 162, 181, 406.
Egregy 457.
Egribez 308.
Egyptom 28.
Ekemező (Nagy-) 63.
Enyed 279.
Eperjes 429.
Ercsin kastély 273.
Erdély alkotmányáról 129.
Erdélyi menekültekről 193.
Erdélyi István 71, 84, 140.
Erdödi — 183.
Erford 143.
Erös-Sáh 437.
Ersek-Ujvár 120, 325, 327, 328, 330, 332, 333, 367, 389, 393 428, 497.
Esthonia 219.
Esliff Henrik 166.
Esluz 80.
Eszék 8, 268, 273, 274, 275, 322, 323, 370, 382, 383, 473, 474, 477.
Esztergom 42, 97, 112, 115, 116 268, 324, 326, 327, 479.
Eszterháziak 181, 183, 339.
Ezdinczi András 163, 164, 165.

F.

Facsád 75, 94, 107.
Fejérhegy 181.
Fejér tenger 82.
Fejérvár 279, 510.
Fejérvár (Gyula-) 49. 50, 65, 131, 135, 282, 307, 342, 397, 433.
Fejérvár (Nándor-) 8, 54, 59, 90, 108, 268, 273, 275, 276, 279, 280, 282, 283, 295, 312, 321,

322, 370, 379, 383, 384, 482, 483, 484
Fejérvár (Neszter-) 188, 194.
Fejérvár (Székes-) 112.
Fejérvári György 275.
Fekete tenger 203.
Fekete város 308.
Ferdinánd (m. királyok) 29, 30, 95, 97, 99, 104, 127, 147, 164, 165, 176, 234.
Filstich Ferencz 266.
Flandria 10, 153.
Fleischer András 342, 511.
Fodor Miklós 346, 512.
Fogaras 309, 310, 358.
Fogarasi János 278, 281, 282, 287, 297. 299, 300, 303, 304, 306, 312.
Fogarasföld 436.
Foksán 354, 355.
Forgács Ádám 180, 269, 324, 325, 326, 327, 328, 332, 339, 361, 367, 407, 479, 480.
Földvár 273, 323, 376, 490.
Franczia király 145.
Frankfurt 133, 161.
Fridrik cseh király 95, 117.
Fülek 41, 121.
Fülöp spanyol kir. 222.

G.

Galas general 155.
Galga szultán 186, 187.
Galgócz 271, 272.
Gallia 145.
Garán 407.
Garde generál 214.
Gaude András 160, 162.
Gáspár János 236, 239, 307, 425, 504.
Gávay Péter 140, 155.
Gavi khán 236.
Géezi Péter 50, 51, 53, 57, 58. 63, 65.
Gerend 249.
Gerhard 165.
Gilányi Gergely 7, 318, 319, 469, 470.
Gimes 367.
Gonda Sándor 280, 281, 297, 299, 312.
Gorbó hídja 265.
Gorodna 151.
Görgény 500, 504.
Graecz 105.
Gregorius vajda 277, 331, 361, 362, 363, 372, 482.
Gunyversek 133, 167.
Gusztáv Adolf 132, 221.
Gyalú 173, 356, 357, 398, 517.
Gyarmat (Balassa-) 41, 121, 174, 407.
Gyepes 249.
Gyerminczi 184.
Gyeröfi György 356.
Gyirai khán 207.
Győr 108, 180, 268, 438, 439, 478.
György deák 286, 297, 323.
György Kristóf 271.
Gyulavára 109, 144, 248.
Gyula-Fejérvár 49, 50, 65, 131, 135, 282, 307, 342, 397, 433.
Gyulai István 467 503.
Gyulai Tamás 282, 344, 352, 353, 380, 491, 505, 511, 515.
Gyulai pasa 148.
Gyürcsi Mehemed 51, 66, 75, 239.

H.

Hadad 356, 517.
Hadnagy Mátyás 138, 141, 142.
Hága 84.
Hagh Cornelius 82, 84.
Hajduság 46.
Hajduság kérelme Muradhoz 46.
Hajnácskő 121.
Hajósok 82.
Halil bég 60.
Haller Gábor 7, 8, 9, 320, 321, 322, 323, 324, 330, 331, 332, 335, 336, 362, 366, 370, 371, 373, 374, 375, 377, 379, 380, 381, 393, 420, 423, 467, 468, 472, 473, 474, 478, 482, 483, 485, 486, 487, 488, 489, 490.
Haller István 15, 140, 400.
Haller János 356, 517.
Haller Péter 138, 141, 142.
Harmacz 406.
Harmanlit 284.
Harminczad 126,
Háromszék 420.
Hartisfeld 159.
Hartymán 285.
Hasszán pasa 162, 281, 283.
Hátszeg 278, 279.
Hatvani pasa 148.
Havasalföld 34, 50, 54, 55, 59, 60, 61, 153, 193, 277.
Havsza 289.
Heidelberg 147.
Hemlinczky Bogdán 211, 213.
Henricus Isliff 166.
Herepe 437, 504.

tan Ádám 44.
in (kozák-) 170.
nia király 145.
rez 283.
Huszain 109.
tság 122, 123.
kő 41, 121.
nnai 49, 107, 173, 233.
th Gábor 278.
tókról 148.
thország 34, 182.
tvégvidék 175.
jon Name 13.
ad (Bánfi-) 12, 279.
ad mogye 820, 395, 446.
in aga 180, 276.
r Péter 141.
73.
vára 184, 345, 347, 351,
512, 515.

I.

im 11. 30, 64, 108, 164, 166,
338, 339, 339, 363, 426, 428,
441, 483, 501, 508, 509,

stván 141.
am 284.
ó vajda 301, 302.
lva 436.
Pál 290, 496.
nitas 127.
gast 301.
li Péter 293, 294, 304, 502.
219.
219.
tia 46, 90.
ság 407.
405.
ski Kristóf 184.
deák 140.
Giai khán 207.
arium 17.
Effendi 349, 435, 514.

J.

in 283.
449.
Péter 8, 320, 322, 471.
477.
deák 324, 337.
király (Zápolya) 50.
Zsigmond 17, 30.
ásár 188, 347, 352, 513, 515.
14.
la 453.
Miklós 332, 336, 468, 485.
Jenischer 503, 505.
Jenő (Boros-) 47, 48, 49, 51, 54, 57, 59, 63, 71, 72, 73, 74, 75, 86, 93, 94, 162, 171, 172, 173, 256, 369, 393, 398, 417, 416, 485.
Jeruzsalem 28.
Jordánfalva 406.
Jovacse Huszain 49.
Juszat pasa 523.

K.

Kabós Gábor 356.
Rajdonát város 214.
Kálló 9, 405.
Kálmán Feroncz 140.
Kamenitz 345, 347, 348, 395, 512, 513.
Kamuti István 141.
Kandia 302, 308, 309, 310, 340, 396, 406, 427, 434, 496, 497, 498, 502, 504, 505, 506, 509, 521.
Kanizsa 42, 77, 97, 110, 112, 148, 177, 182, 183, 244, 275.
Kanta Marics 80.
Kapi György 278, 356, 517.
Kaplán basa 338, 509.
Kara Mehemed 281.
Karák Mátyás 354.
Karánd 249.
Karán Sebes 278, 279, 281, 320.
Karászi István 141.
Karcsmár Tamás 141, 142.
Karistirán (török falu) 289.
Károly (XII-dik) 213.
Kasimir király 214, 218.
Kassa 30, 48, 78, 150, 159, 243, 284, 429.
Kassai 290, 294.
Kassai András 282.
Kassai Ferencz 464.
Kassai István 140.
Katharina 129, 132.
Katergi Ogli 338, 509.
Katona 278.
Katonai István 804.
Kávák 291.
Kékkő 121.
Kemény János 18, 19, 243, 464, 466, 467, 252.
Kendefi Gábor 471.
Kendefi Miklós 320.
Kendefi Pál 503.
Kér 107.
Kereskedés 125, 126, 195, 184, 189, 191, 194.
Keresztes 405.

Keresztesi Ferencz 278.
„ Pál 140.
Kereszturi László 333, 366, 485.
Keserü 374, 488.
Kézdi-Vásárhely 285.
Kis Selyk 278.
Kisolczki Kristóf 184.
Kofistan gr. 176.
Kohár 407.
Kolláth István 48.
Kolozsvár 265, 266. 275, 278, 279, 312, 398, 405, 436, 465, 469, 586.
Komárom 34, 174, 182, 268, 272, 329, 481.
Komjáti 367.
Konyeczpolczki 197, 199, 207.
Kopasz János 298, 299.
Koppán 112.
Kornis Gáspár 357.
„ Zsigmond 15, 140.
Korinthus 396, 505.
Kosmicski 374, 488.
Kosztakics 455.
Kovács János 272, 275, 281, 282, 287, 298, 299, 303, 305, 312, 313.
Kovásznai 278.
Kozákok 169.
Kozák Jánosné 299.
Kozmiczki 488.
Köprili Achmed 275, 472, 365.
„ Mehemet 321.
Köhalomszék 420, 421.
Kővár vidéke 436.
Kővár 73.
Kraszna 446.
Krencs 454.
Kréta 305, 313.
Krim 224.
Kucsuk Csekme 289.
„ Mehemed 317, 466, 467, 468.
Kula 283.
Kund 273.
Kun István 465, 466, 467, 468.
Küköllő (Nagy-) 285.
Konstantinápoly 52, 58, 172, 184, 190, 289, 300, 306, 307, 313, 317, 326.

L.

Ladisa 348.
Lajos (II.) 27, 28, 112.
Lanczhoroczky 168.
Lándor Fejérvár l. Nándor-Fejérvár.
Laszale 302.
Lázár István 141.
Lednicze 429.
Lejszni 491.
Lengyelek 146, 169.
Lengyelország 185.
Léta 249.
Léva 276, 367, 407.
Lippa 47, 48, 49, 51, 54, 57, 59, 63, 66, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 86, 91, 92, 94, 107, 114, 148, 250, 361, 470.
Lithvánia 219.
Lócz 405.
Lóna 108.
Longa Retrino 507.
Losoncz 407.
Lubomiersky 252.
Lugos 320, 472.
Lupuj vajda 171.

M.

Macskási Ferencz 140. l.
Madarász Mátyás 346, 512.
Madé város 310.
Madrid 222.
Magyar Herepe 14, 308.
Majténvi András 470.
Mama Luluj 28.
Mardsina 76, 94, 107.
Margita 280, 405.
Maricz folyó (Mericzl) 285.
Márkó vajda 93.
Malmar (sziget) 510.
Máramaros 73, 436.
Máriási Pál 271.
Mros Jára 14.
Marosszék főkapitánya 236, 239.
Maros-Vásárhely 14, 268, 436, 437.
Márton deák 62.
Márton telke 468.
Masary István 284.
Matócsi 286, 280.
Mátyás király II-dik 40, 59, 61, 97, 108.
Maurer Mihály 156.
Maxai Balás 141.
Maximilián 30.
Medgyes falva 268.
Medgyes szék 320.
Medgyesi polgármester 138.
Mehemed 47, 50, 51, 53, 58, 66, 76, 90, 94, 106, 108, 114, 115, 164, 176, 197, 213, 221, 225, 239.
Menkes 28.
Mezopotamia 28.
Meszes hegy 457.

cz Ferencz 297, 299.
Mihály 304.
ly vajda 108.
s Kelemen 505.
si Péter 281.
s Mihályné 14, 308.
Ferencz 138, 140, 141, 142.
Imre 13. 17.
(sziget) 510.
zkóváros 214.
askó 351.
vicza 274. 383.
ics 112, 323, 382, 478.
onok 407.
la 151, 152.
ova 34, 59, 60, 61, 62, 93, 153,
193, 212, 277.
stor 76, 94, 107.
ecucculi 465.
a 145, 182.
rrem 329, 481.
edin bég 109.
czi (Haczi) Ilia 280.
ács 167, 265.
ny 429.
d Giray khán 79, 127, 164,
137.
d szultán 113, 236.
szerdár pasa 41, 46, 49, 116,
162, 177, 178, 212.
din 186, 351.
a aga 357, 516.
tafa 44, 49, 164, 180, 181,
185, 249, 283, 285, 439, 440,
453.

N.

sd 406.
sdy Ferencz 339, 429, 525,
527.
dvari János 278.
András 46,
Bánya 73.
Boldizsár 141.
Csekme 289.
Ekemező 68.
Ferencz 280, 294.
István 271, 272. 281, 291,
330, 390, 394, 482, 502.
Péter 297.
-Sinkszék. 420, 421.
-Szöllös 467.
Szombat 119.
Tamás 503.
-Váli 406. 407.
-Várad 70, 171, 173, 244,
265, 266, 497.
Nagyváradi Zsigmondné 333.
Naláczi György 15.
„ István 274, 332, 336, 342, 358, 366, 398, 445, 465, 485, 411.
Nádor Fejérvár 8, 54, 59, 90, 108, 268, 273, 275, 276, 279, 280, 282, 294 295, 312, 321, 322, 370, 379, 383, 384, 482, 483, 484.
Naszvadi Zsigmond 367,
Naszuh pasa 66, 108.
Nemes Eászpár 274, 280.
„ János 10, 306, 344, 389, 390, 500, 501, 502, 511.
„ Tamás 140.
Németi 273, 372, 382, 407, 487.
Németország 80.
Neszter vize 190, 345. 347, 348, 351, 512, 515.
Neszter Fejérvár 188, 194.
Niogropolis 510.
Nigroponte 308, 396.
Nikápoly 194, 505.
Nicasiás Panajot l. Panajot.
Nis 283.
Noé pasa 114.
Nógrád 41, 121, 333, 367.
Norinberg 161.
Nyárádtő 14 380.
Nyiregyháza 405.
Nyitra 180, 269, 272, 275, 333, 397, 407, 498.

O.

Ojtoz 307, 513.
Omer aga 180.
Onna vize 27.
Onod 143, 144, 182, 405.
Orángyél 161.
Oroszlán aga 223.
Országgyülés Gy. Fejérvárt 135.
Ozmán 64, 180, 199, 210, 211, 212, 346, 397, 440, 443.
Ozui kozákok 152.
„ Musztafa 438, 439.
Önéletleirása Rozsnyaînak 17.
Örményes 324. 468.

P.

Palády György 275, 304, 310, 313, 352.
Palánk 31, 121, 406.
Panajot 9, 273, 279, 280, 299, 309, 310, 322, 323, 321, 329, 330, 331, 344, 345, 349, 350, 355, 358, 426, 476, 508, 511, 514, 520, 521, 522, 527.

Páncsova 54, 59, 278, 279, 282.
Pápa 178. 182.
Pápai János 457.
Papáz 285.
Pápisták 147.
Pap János 446.
Parakiny 283.
Párkány 324, 325, 326, 479.
Parzó 274.
Paskó Kristóf 279, 280, 281, 283, 287, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 491.
Passaui Henrik 248.
Patak 167, 171, 429.
Pataki Albert 304, 306.
Patár pazán 284.
Pathos 289.
Pécs 112, 148, 174, 175.
Pekry Lörincz 15, 17, 18, 20.
Penterur város 214.
Pésma István 141.
Pest 113, 311, 334, 367, 368, 371, 372, 480.
Pestén 279.
Petneházi 76.
Petraskó vajda 108.
Petróczi István 497.
Philippi 284.
Picolomi 182.
Pitesd 504.
Podoczki 348, 350, 514.
Podolia 348, 351, 513.
Pogány Menyhért 140.
Polos István 342.
Pomerania 219.
Porumbák 468.
Pozsonyi gyülés 31, 98.
Pozsonyi liga 118.
Prága 97.
Prájner 143, 155.
Pralgocz 274,
Premisle 153.
Profontér 154.
Prussia 147, 219.
Pruth 352, 515.
Pukhán Ludovicus báró 127, 128, 159, 176, 182, 183.
Pukuluma 147.
Puncta lamentabilia 53.
Puszta Gáspár 140.
Pünkösdi György 321, 411, 412, 472.

R.

Rab 60.
Rába 409, 506,
Rablók 189.
Rabokról 40.
Rácz Dobrin 279, 282.
Rácz Mihály 140.
Radics András 433.
Radics 12.
Radnicza 455.
Radnoth 278, 436.
Raisz Ferencz 138, 141, 142.
Rákóczi Ferencz 11, 295, 339, 397, 408, 428, 441, 456, 7, 8, 509.
Rákóczi forradalom 15.
„ György I. és II. 141, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 154, 155, 156, 160, 162, 163, 168, 169, 170, 171, 172, 242, 243, 248, 249, 150, 251, 252, 253, 265, 394.
„ Zsigmond 50, 71, 230, 231.
Rákos mezeje 48.
Rasua falu 283.
Ratisbona 155, 156, 164.
Ráv Mihály 138, 141, 142.
Recseb fövezér basa 129, 176.
Rédei Ferencz 11, 278. 340, 341, 356, 468, 510.
Rédei István 278.
Regedi Andrásné 280.
Remete 14.
Reningen Simon gróf 177, 179, 226
Réti István 146.
Rettegi István 141.
Reussner János 138.
Revamil Claudius 215.
Reversalis 50.
Réz 426.
Rezván pasa 176.
Rhenus vize 161.
Rimai János 44.
Rimaszombat 406, 7.
Román vásár 347, 513.
Rozsnyay Dávid deák élete és munkái 1—21, 425, 426, 427, 457.
Rozsnyay Sámuel 311.
Rudolf király 38—44, 97, 165, 166, 247.
Rudolphosinto 166, 177.

S.

Sahin aga 201, 205, 206.
Sajó 405.
Sami Zade 329, 481.
Sáros 429.
Sárosi 15, 16, 20.
Sárospatak 171.
Sclavonia 34.
Scotia 161.

Sebesvár 173, 357, 445, 446, 517.
Segesvár 317. 420, 421, 438, 465, 466, 467, 468.
Sélye 269, 407.
Selyk (Kis-) 278.
Sepsi-Szt György 436.
Serbekonics Kristóf 185.
Slezia 154, 155.
Sipos—294.
Sitvai békéről 38, 96, 97, 119, 174.
Solymos 75, 94, 107.
Somlyó 295, 356, 405.
Somogyi 307, 504.
Somoskö 41, 121.
Sophia 283, 308, 505.
Sopronyi gyülés 147.
Sorbán 61, 108, 448, 449, 450, 452, 453, 454, 455.
Spaiák 123, 124.
Spina 507.
Spotna 284.
Stiria 182.
Strasburg Pál 132.
Sturzai György 299.
Svéczia 153, 204.
Szabó Ferencz 141.
Szabolcs 78, 243.
Szakolcza 146.
Szalacs 405.
Szalánczi István 69, 138, 141, 142.
Szamos 422.
Szamosfalva 268.
Szamos Újvár 518.
Szántó 407.
Szappanos István 306.
Szarbán Bagh 284.
Szászság 436.
Szász Sebes 420.
Szász város 278, 279.
Szász városszék 420, 421.
Szathmár 29. 78, 243, 352, 515.
Száva (falu) 27, 384, 473.
Sztánovics Antal 212.
Szeben 56, 61, 138, 308, 311, 320, 420, 421, 454, 471.
Szécsény 41, 121.
Szefer aga 250.
Szeged 109, 148, 182, 378, 490.
Szegedi András 297.
Szejdi Achmed pasa 265.
Szék 436.
Székelyhid 244, 405.
Székely István 281, 303.
Székely László 306, 332, 355, 366, 485, 504, 516.
Székely Mózes 71, 228, 303, 389, 390, 501, 502.
Székelység 436.
Székesfejérvár 112.
Széki István 389, 390, 501.
Szelam Kamin 321 473.
Szelepcs 173.
Szelim 27, 28, 30.
Szemendre 283.
Szendrő 27, 149.
Szent-Demeter 76.
Szent-Gothárd 183.
Szent-Márton 180.
Szent-Mihály 405.
Szent Miklós 144.
Szentpáli János 141. 278.
Szerdahelyszék 420.
Szerémség 283.
Szerencs 76, 94, 107, 160.
Szigetvár 30, 112, 148, 274, 382.
Szikszay 282.
Szilágy-Cseh 356, 517.
Szilágyi 303.
Szilisztria 194.
Szilivája 289.
Szilvási Bálint 269, 270, 332, 336, 344, 356, 357, 358, 366, 371, 372, 373, 485, 486, 487, 511, 517, 518.
Szinán 113.
Szkender 63, 65, 90.
Szlován 455.
Szmilinczki János 209.
Szofi Szulimán 108.
Szokolits 151, 152.
Szokolly beg 47.
Szolimán 29, 32, 37, 52, 112, 197, 236, 239, 299, 349, 445, 446.
Szolnok-46, 109, 148, 361, 446.
Szombat falva 468.
Szőcs András 398.
Szögén 327, 361, 482.
Szőllősi 291, 304.
Szönyi béke 128, 174.
Sztarcz 300.
Sztrigy 320, 471.
Szubaság 123, 124.
Szuda 507.
Szulcsi 184.

T.

Tataresd falu 248.
Tarnóczi Ambrus 141.
Tarsoly Péter 278.
Teleki Mihály 278, 352, 446, 497, 504, 515.
Teodorik 449.
Teremi 468.
Thessalonica 308, 340, 510.

Tholdalagi Mihaly 140.
Thomas érsek 324, 479.
Thorda 279.
Thordai Imre 140.
Thordai János 290.
Timur khán 187.
Timur ország 186.
Tisza 325, 361, 405.
Tokaj 150, 151.
Tolna 323, 382, 478.
Tonus 81, 82, 83.
Topuz aga 620, 472.
Torma György 138, 141, 142.
Tóth falu 248.
Tóthváradgya 75, 94.
Tököly Imre 282, 442, 404.
Tömösvár 48, 50, 51, 54, 59, 64 76, 77, 97, 109, 268, 320, 321, 370, 384, 413, 414, 445, 466.
Tömösvári pasa 148.
Török Demeter 275, 9, 280.
Törökország 60.
Trajner Péter 344, 511.
Trencsén 429.
Türi László 351, 510.
Tyupelus 93.
Tyuszelü 93.
Tyúkodi 325.

U.

Udvarhely 436.
Ugocsa 78.
Ugron Pál 141.
Uj egyházszék 420, 421.
Ujfalusi 503.
Ujvár 268.
Ulászló (II.) 27.
Ungaria 34.
Ungvár 182.
Uszulli Záde Mehemed bég 109.
Uzun effendi 115.
Ürmény 407.
Üsztyidár 292.

V.

Vácz 41, 108, 115, 126, 175, 367.
Váczi János 141.
Vág 407.
Vajda-Hunyad 436.
Valkó 290.
Várad 38, 170, 171, 172, 173, 244 265, 295, 305, 356, 357, 398, 415, 446, 468, 570.
Varsó 150, 197, 204, 206.
Vásárhely 319, 463.
Vaskapu 278, 320, 471, 2.
Vécse 407.
Velencze 507.
Velling Gothárd 213, 215.
Vepres 75, 94, 107.
Verda 219.
Verebély 367.
Veresmarti Gáspár 6, 315, 469. 470.
Veres Pál 141.
Veresvár 333, 507.
Vértes 361, 367.
Vesselényi Boldizsár 140.
Veszprémi püspök 193.
Visliesi 181.
Visnyoviczky 168.
Viszla 351, 515.
Vitéz Gábor 304, 305, 496.
Vitéz György 141.
Vizakna 436.
Vizakuai Péter 319, 471.
Volstan 154, 155.
Vorláti Alexander 247.
Vorlati Graikfik Alexander 166.
Vorsa 151.
Vörös István 411, 412.
Vracsegoj 278, 279.
Wesselényi nádor 20.
Wladislav II. 27.
Wladislaw herczeg 179.

Z.

Zabicski Pál 213.
Zadikosd 214.
Zajkáni mező 63.
Zámbor 153.
Zamotia 214.
Zápolya János kir. 112.
Zásik Jakab 205, 206.
Zegén (Zegu) 180.
Zeleniczky 169.
Zelnicze 207,
Zemplén 78, 383, 473.
Zilah 405.
Zibiriny 229.
Zólyomi 9, 10, 12, 305, 306, 307, 342, 349, 394, 395, 396, 398, 425, 468, 487, 498, 399, 500, 501, 503, 504, 511, 520, 521, 522.
Zülfükar aga 15, 90, 131, 171.
Zrinyi Miklós 182, 183, 274, 275, 276, 379, 326, 339, 479, 525, 527.
Zsigmond III. lengyel kir. 101, 184, 197, 206.
Zsigmond I. Báthori.
Zsombor 405.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

A

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK

ÁTNÉZETE.

ELSŐ OSZTÁLY: OKMÁNYTÁRAK.

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Összeszedte s lemásolta Hatvani Mihály (Horváth Mihály). I. KÖT. 1441—1538. Pest 1857. XXI és 387. — II. KÖT. 1538—1553. Pest. VIII és 367 l. — III. KÖT. 1553—1608. Pest 1859. VIII és 324 l. — IV. KÖT. 1608—1652. Pest 1859. VIII és 323 l. I. Ferdinánd kir. hasonmásolt levelével. — *Monum. Diplom. I—IV. kötet.*

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, londoni könyv- és levéltárakból. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. 1521—1717. Pest 1859. VII és 318. l. — *Monum. Diplom. V. köt.*

ÁRPÁDKORI ÚJ OKMÁNYTÁR (Fejér György Codex Diplomaticusának folytatása). Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I. KÖT. 1001—1235 és Függelékül: *Kritikai jegyzetek Fejér György „Codex Dipl. Hungariae Ecclesiasticus et Civilis" czímű munkájának az árpádi korszakot illető részeiről.* Pest 1860. XLII és 405 l. — II. KÖT. 1234—1260. és Függelékül: *Az Árpádkori Új Okmánytár és a kapcsolt országok okmányai.* Pest 1861. XIX. és 402. l. — III. KÖT. 1261—1272. s Függelékül: *Olaszhon levéltára a magyar történelem szempontjából.* Pest 1862. XV és 363 l. — IV. KÖT. 1272—1290. Pest 1862. XX és 414 l. — V. KÖT. 1290—1301. és Függelékül: *Theiner Ágoston „Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia" czímű munkájáról.* Pest 1864. XXI és 336 l. — VI. KÖT. v. a második folyam I. kötete: 890—1235. Pest 1867. XXXVI és 575 l. — VII. KÖT. v. a második folyam II. kötete: 1235—1260. Pest, 1869. XXVI és 561 l. — VIII. köt. vagy a második folyam III. kötete: 1261—1272. Pest 1870. XXII. és 479 l. — *Monum. Diplom. VI—XIII. köt.*

ALVINCZI PÉTER OKMÁNYTÁRA Erdély visszacsatolása felett a m. királylyal folytatott alkudozások történetéhez 1685—88. Közzé teszi Szilágyi Sándor. I. kötet. VI és 421 l. — II. köt. 338 és LVIII. — *Monum. Diplom. XIV. XV. kötet.*

Ezen kötetek sorába fel vannak véve, s egymás után sajtó alá adatnak: *az Árpádkori Új Okmánytárnak* egyelőre még *négy* kötete: *a Milanoi M. Okmánytár*, két kötetben: *Beatrix királyné Levéltára,* két kötetben.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

SZERÉMI GYÖRGY, II. Lajos és János királyok házi káplánja EMLÉKIRATA MAGYARORSZÁG ROMLÁSÁRÓL. 1484—1543. Közli Wenzel Gusztáv. Pest 1857. XXXIV és 410 l. — *Monum. Script. I. köt.*

VERANCSICS ANTAL, m. kir. helytartó, esztergami érsek ÖSSZES MUNKÁI, közli Szalay László (1—5.) és Wenzel Gusztáv (6.) I. KÖT. Történelmi dolgozatok deák nyelven. Pest 1857. XX. és 370 l. — II. KÖT. Történelmi dolgozatok magyar nyelven, és Vegyesek. Pest 1857. XV és 221 l. — III. KÖT. *Első portai követség* 1553—1554. Pest 1858. XII és 403 l. — IV. KÖT. 1555—1557. Pest 1859. XI és V. 404 l. — V. KÖT. *Második portai követség* 1567—1568. Pest 1860. VIII és 396 l. — VI. KÖT. [illegible]

X és 331 l. *Monum. Script. VII. köt.*

ROZSNYAY DÁVID, az utolsó török deák, TÖRTÉNETI MARAD-VÁNYAI. Összeszedte s jegyzetekkel, okiratokkal kísérve kiadta S z i l á-g y i S á n d o r. Pest 1867. 462 l. — *Monum. Script. VIII. köt.*

ALTORJAI B. APOR PÉTER MUNKÁI. Közli K a z i n c z y G á b o r. Lusus Mundi. Synopsis mutationum notabiliorum aetate mea in Transylvania, et progressus vitae meae. Metamorphosis Transylvaniae (ez magyarul) CSERKI MIHÁLY Pótlékai és Megjegyzéseivel). Pest 1863. X és [illegible] l. — *Monum. Script. XI. köt.*

BRUTUS JÁNOS MIHÁLY magyar kir. történetíró MAGYAR HIS-TÓRIÁJA 1490—1552. A m. kir. egyetemi könyvtár eredeti kéziratá[illegible] szerző életével közli T o l d y F e r e n c z. I. KÖT. Második Ulászló ura[illegible] lata, ismertetéssel. Pest 1863. CIX és 461 l. — II. KÖT. Második Lajos trónra léptétől 1537-ig. Pest 1867. IX és 495. l. — III. KÖT. 1537—[illegible] Brutus elveszett XIV—XX. könyveinek töredékei 1571-ig, és Magyarorsz[illegible] írt Levelei (sajtó alatt). — *Monum. Script. XII. XIII. XIV. köt.*

GHYMESI FORGÁCH FERENCZ nagyváradi püspök MAGYAR HISTÓRIÁJA 1540—1572. F o r g á c h S i m o n és I s t v á n f f i M i k l ó s Jegyzéseikkel és Forgách Ferencz kisebb irataival együtt. A hg. Eszterházy-féle kéziratból közli M a j o r F i d é l; bevezette T o l d y F e r e n c z. Pest 1866. LXXXVIII és 556 l. — *Monum. Script. XVI. köt.*

BARONYAI DECSI JÁNOS MAGYAR HISTÓRIÁJA 1592—[illegible] A szerző életével közli T o l d y F e r e n c z. Pest 1866. LXXX és [illegible] l. — *Monum. Script. XVII. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1676—79 évekből. [illegible] T o r m a K á r o l y. Pest 1866. XII és 199 l. — *Monum. Script. XVIII. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1693. évből; [illegible] Leveleskönyve 1694; Dobai Zsigmond Naplója 1686; Sándor Gáspár, [illegible] Mihály és András, meg Balogh László Naplói 1694-ből. Közli T h a l y K á l m á n. Pest 1868. 2 részben XXXII és 784 l. — *Monum. Script.*

13. sz.

LIBRARIES
STACKS
OCT 2 9 1970

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

1926

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

KILENCZEDIK KÖTET.

COLLECTION

PEST, 1860.

...GENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ...GY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN ...YETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFFER, RÁTH PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

MONUMENTA

HUNGARIAE HISTORICA.

SCRIPTORES.

IX.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉK

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMI

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

KILENCZEDIK KÖTET.

VERANCSICS ANTAL

M. KIR. HELYTARTÓ, ESZTERGOMI ÉRSEK

ÖSSZES MUNKÁI.

KÖZLI

SZALAY LÁSZLÓ

M. AKAD. R. T.

HATODIK KÖTET.

VEGYES LEVELEK.

1538–1549.

PEST, 1860.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFFER, RÁTH PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

DB932
M64
v.9

Pest, 1860. Emich Gusztáv M. Akad. nyomdász.

ELŐSZÓ.

Verancsics Antal összes munkáinak jelen hatodik kötete, a nagyjelességü tudós és államférfiú vegyes leveleinek első részét foglalja magában. Mint a testvéréhez, Mihályhoz, intézett bevezető levélből láthatni, epistoláit maga Verancsics gyűjtötte kiadás végett együvé, s én itt azon rendben teszem közzé, melyben általa összeirattak. A chronologiai rend szerint első helytt a XXII-dik szám alattinak kellene állania,*) a XXI-diknek pedig a XXVI-dik után jutna hely; de én annyival is inkább felbontatlanul hagytam a szerző által választott sorozatot, mivel a chronologiai rendtől való eltérés az említett számokra szoritkozván, szerző ez irányban is gondoskodott a történetvizsgálók igényeinek teljesitéséről.

Verancsics levélgyűjteményének négy kötete őriztetik a nemzeti muzeum kéziratai között 1681. fol. lat. jegy alatt. Katona innen irta

*) Azon esetre pedig, ha a Joviushoz adott levélnél a kelet éve: ‚MDXXXIIII' nem iráshiba, MDXXXVIIII. helyett miként a szövegben — mit ide figyelmeztetésül jegyzek — ki is igazitottam: akkor a XVII-dik szám alattit illetné az elsőség.

át Historia Criticájába Verancsics számos leveleit, s jelen kötet valamennyi számai is innen vétettek, az LVII., LXXXIV. és LXXXV. kivételével; ezek közűl az első szintén a nemzeti muzeum egyik kézirati codexéből, mely 425. fol. lat. jegyet visel, s melyből első ízben Kovachich a Scriptores Rerum Hung. Minores, I. kötetében tette közzé, iktattatott ide; a második, Verancsicsnak mélt. Deáky Zsigmond püspök és magyar akademiai tiszt. tag által velem közlött győri codexéből, a harmadik ismét a nemzeti muzeum kéziratgyűjteményéből (422. fol. lat.) van kiírva. Honnan vétettek legyen a toldalék okmányai, külön mindeniknél fel van jegyezve.

Az ívek átnézése alkalmával tetemesebb sajtóhibákat nem találtam; de figyelmeztetem az olvasót, hogy nehány példányban az oldalt álló keletnap az I. számnál hibásan van : 1539. febr. 18-án, e helyett : „1539. jan. 21."; a II.-nál : 1538. mart. 17-én, hibásan e helyett : „1538, febr. 14-én." Pest, nov. 24-én 1860.

Sz. L.

ANTONII VERANCII EPISTOLAE.

I.

Mihály testvérének Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli Wrancio fratri S.

Diu est, frater, quod . . . . . *) epistolas, quas 1539. jan. 21.
accura . . . . . itatione scribo, ... andasque et in librum . . . . ac luce, ut ais, dignas elucu . . . currarem; praesertim quod his de rebus ac tumultibus Hungariae et Transsylvaniae multa, donec tu in Italiam et in Gallias excurris, memoraverim. Obsequor, vides, honestissimo, et quidem pleno amoris desiderio tuo. Sed vereor, ne cum humiles, indisertae, inelegantes, parum latinae, nimis verbosae, rudes, inpolitae, informes, nec ea . . . . itate sint, ut saepe relegantur, et arroganter . . . . . posteritat . . , neutiquam tanti . . . e judicer, et his epistolis meis, ... diem exaratis, ut . . . . . ensibus olim, usque, ... ive locus exista . . . . . passim multa docti . . . . . sertim nostro aevo et incudi . . . . que eadem ratione remoto pudori . . . . atque haberi cupimus. Quo fit, ut lectores nostri, alii risum alii somnum saepe

*) A papiros az óság miatt rongyolva.

vix continere possint. Verum quid, quaeso, juvat, totos dies ac noctes ea in re desudare, et omnem operam in librum contulisse, qui velut pictura aut imago quaedam semel aut bis visa intuenti satietatem offerat, nec . . . se reliqui fecerit, ... saepius homines ad videndum invitat? Etenim nisi genium liber habuerit, frustra quis labores, vigilias ac foetus suos huic quasi diuturnitatis suae ac nominis custodi crediderit. At ne refragari tibi et ipse mecum dissimulare videar, quum id equidem non invitus facio, ad quod cogi honestius omnino esset, annuo voluntati tuae vel eo solo argumento, et quidem vulgari ductus: nullum librum adeo humilem, adeo trivialem esse, in quo, quod placeat aut addiscas, non invenias, juxta carmen Martialis: „Triginta toto mala sunt epigrammata libro, si totidem bona sunt, Lause, liber bonus est.“ Addo praeterea humanae infirmitatis . . . . cuique sua placere, omnino natura ipsa posteritate, nec cujusquam genium comtemn . . . . nisi quod delirat et a recto discedit. Caeterum phrasim ac stylum omnium scriptorum diversum multum habere, et scientiam artemque ex institutione hominibus accedere, modum dicendi unicuique suum ac proprium cum natura insitum et ingenitum esse, nemo it inficias. Nam si infinitorum authorum scripta percurras, judicio doctorum alii erunt breves, obscuri, insuaves, sine sententiis, nullo lepore, antiquarii, scabri, difficiles, exoleti et Delii, ut ajunt, natatoris indigi. Alii prolixi, disjuncti, diffiui, vani, affectati, nec tamen cum mille calamistris satis culti. Quidam vero pressi, maturi, politi, ornati, urbani, dulces, et in omni ferme parte elaborati ac luculenti. Multi inflati, tumidi, enerves, clumbes, pleni impetu, fastu, ostentatione. Demum hic jejunus et humilis, ille

us et copiosus, nec duos a tot saeculis reperies, bus simili oratione ac stylo favit Minerva. Imitane autem Ciceronem, Sallustium, Caesarem, Livium edere multis datum, assequi et evadere adhuc neni. Porro sic hae nostrae quoque epistolae si suis vis laboraverint, nec Ciceronianam aut Plinianam olebunt fragrantiam, varietati ingeniorum ascribas, im, et eas alioqui pro genii sui conditione voluisse tem latine loqui, si nequiverint, existimato. Quicd igitur, frater, id est, quod me subire cogis, do terno amori tuo, do humano utriusque nostrum stu-, et epistolas meas licet sine nitore, sine sale, ne- Mentorea aut Phidiaca manu expolitas collegi ien et in ordinem congessi. Eas doctis legendas obtrudo; eruditiores, cultioresque eruditi, et quae, dicitur, quadrigis vehantur, invenient. Meae suis minis et sua pellicula contentae sunt, eruntque timonio saltem, otio nos ac desidia aetatem non sse, si nullo numero, nullo loco censebuntur. le. Budae. XII. kal. Februarii MDXXXVIIII.

II.

Brodarics István váczi püspöknek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stephano Broderico Vaciensi episcopo S.

1538. febr 14. Tametsi deberem crebriores ad te dare litteras, praesul optime et de me saepe benemerite, quem filiali ac vigilantissima observantia prosequor et colo, ut ex me quoque nonnihil eorum intelligere posses, quae nunc in aulam quaeque dies afferat; tamen quum ego nonnisi vulgaria, et quae in triviis circumferuntur, id temporis habeam, quibus certe indignum esset aures tuas offendi, per me potissimum: minus multa ac non ita saepe scribo, quum alioqui te tum regiis, tum multorum aliorum litteris, ad quos res alicujus ponderis perveniant, quotidie certiorem fieri non dubitem. More itaque solito salutem tibi a Deo Optimo Maximo et omnem optatum statum cum felicitate, annosque quam longissimos, verum quoad taedium non afferant, precabor. Meam deinde operam, studium ac servitutem propensissimo animo, dudum alioqui tibi addictam offero et commendo, quae quidem in hac parte omni libertate mihi charior est, quum illa uteris. Ea ut saepe uti non dedigneris, oro, obsecroque plus quam vehementer. Vale. Segesvarii XVI. kal. Martii MDXXXVIII.

III.

Bogaucius Miklós dumniai püspöknek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Nicolao Bogaucio episcopo Dumnensi S.

Credo te non ignorare, antistes venerande, quod 1538. mart. 6.
verae amicitiae, nisi novis ac ferme quotidianis officiis, beneficiisque interdum foveantur, ita ut incrementum sumant identidem, facile dissolvuntur. Id etsi nondum nostram attigerit morbi, quam sempiternam esse percupio: tamen nescio quo pacto brevissimum ad extinguendam occupasti compendium, dum desiderii ac petitionis meae assiduae saepe oblivisceris, quae quidem vix decem numorum aureorum utrique nostrum negotium facesseret. Est enim officium, quod poposci, non beneficium. Verum si illud praestitisses, beneficium mihi et quidem tanto majus, cumulatiusque exstitisset, quanto celerius a mora absolvisses, nec tot a me querimonias factas aure surda exspectasses. Utcunque tamen voluisti, fiat. Deinceps ego te non urgebo; forsan gratior ero, si minus utar opera tua. Atqui vereor, ne in rubiginem necessitudo nostra impingat, posteaquam illam exercere desierimus. Satis itaque nunc de his, de quibus nec in posterum quoque verbum faciam. Nihilominus colam te, et omni observantia habebo, amare certe, ut solebam, nequaquam potero, ubi abs te negligi videor. Vale. Segesvarii pridie non. Martii MDXXXVIII.

IV.

Tarlowski Szaniszló premisli püspöknek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stanislao Tarloni episcopo Praemisliensi S.

88.mart.31. Quamquam nullum mihi argumentum scribendi occurrebat, quod aut tua aut mea interesset, recordari tamen illorum, quos dudum amandos, colendos, observandosque nobis proposuimus, non tam debiti nostri muneris esse censeo, quam suave jucundumque futurum, si saepius id fecerimus. Quum enim superiore abhinc jam secundo anno essem Viennae Pannoniae cum oratoribus nostris, qui de pace nostra Hungarica apud serenissimum Romanorum regem agebant, et te ibidem legatum invisendi, cognoscendique gratia convenissem, quem de fama dudum, de facie nondum cognoveram, tanta me humanitate ac hilaritate vultus, animoque lucidissimo, ut conjicere licuit, et excepisti et alloquutus es, ut vix notissimum et charissimum hominem majore potuisses, quod ego nullis antea nec officiis nec meritis apud te promereram. Verum omni amore atque obsequio, si quod a me in tanti viri ac praesulis usum abire possit, statui eundem sempiterne prosequi, et jussis ejus semper praesto esse, accedente huic scintillulae devotionis erga te meae ingenti igne laudum et magna vi praeconiorum, quae de virtutibus tuis Erasmus Gierlachouschy meus necessarius non raro, sed semper, nec apud me solum, sed apud omnes, quibuscum optimi

quique nominari cupiunt, libens ac sedulo excitat et diligenter enumerat. Id itaque quicquid est, quod a me tuae amplitudini offertur ac dicatur, ex intimo cordis penetrali procedit, rogoque, accipe paterno animo, et me complecti ac in numerum benevolorum tuorum velis assumere. Homines enim sumus, et sicut amare optimos jure quodam naturali inducimur, ita ab eisdem amari vehementer cupimus. Vale. Albae Juliae Transsylvanae pridie kal. Aprilis. M. D. XXXVIII.

V.

Majlád István erdélyi vajdának Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stephano Maylad vaivodae Transsylvano S.

In tanta rerum hujus regni trepidatione propter hostilem Turcarum adventum, equo uno non imbecilli, non exiguo, non deformi, sed forti, pulchro, justa magnitudine, vegeto, et personae meae apto plurimum indigeo. Hanc abs te nec donari cupio, ne impudentiae perstringar, nec certo pretio deposco, ne tamquam cum mercatore videar agere, tuaeque dignitati per imprudentiam derogem. Verum si uno ex equitio tuo electiore pro munificentia vaivodali me dignaveris, eumque nunc per hominem istum meum miseris, quicquid oneris mihi imposueris, esto quod quinquaginta aureis aestimetur, nullum equidem detrectabo. Si autem id mihi ob instantis temporis iniquiorem conditionem condonabis, ego nihilominus operam dabo, ut 1538. apr. 18.

imposterum per occasionem tum honoris, tum officii mei recorder, et liberalitatem, gratiam, benevolentiamque tuam angusto ac dubio tempore in me collocatam, memoria non praeteream. Oro itaque, velis talem mittere, cui vitam meam credere secure possim in periculo; quemque mihi caeteri omnes amici mei pernegarunt, tu, quem domini loco habeo, dare non recuses, praesertim cum petita recusare magnis viris indecens ac humile esse perhibetur, eoque magis si nihil citra honestatem petatur. Sed ne effrons esse et jam extorquere videar velle, quod facilius quidem dabitur, quam ut pluribus verbis petendum putem, hoc unum addam, me cum fiducia petere, ex eo, quod inter caeteros regni hujus proceres, ad quem in re mea, eaque sane summe necessaria ac difficili certiore spe accurram, praeter te habeo neminem. Ne igitur ego fallar, tuque ut magnitudini tuae ista munificentia cumulum et gradum adjungas, meque deditiorem tibi efficias, quem posco, mitte jam cornipedem, et recte valeas. Albae Juliae Transsylvanae idibus Aprilis MDXXXVIII.

VI.

Mindszenti Tamásnak Verancsics Antal.

Antonius Verancius Thomae Myndzentino S.

Odiosiores, ut ais, colloquutiones, quae inter me 1558. máj. 4.
et Franciscum Baccium proxime contigerunt, ex equisonum nostrorum temulentia scito provenisse, nec arbitror eorum rixas ac jurgia tanti debuisse fieri, ut nostras succendissent, et amicitiam, quae mihi secum intercedit, aut violassent aut exstinxissent. Quandoquidem illum ego semper per Deum sincere amavi ac magni feci, et si vel timor vel adulatio non est suspecta, etiam colui. Quod ut confirmem, et integritatem meam, qua in amicos esse soleo, defendam, nunc etiam inter rixas eum observo, propter ejus non mediocrem eruditionem, meque idipsum facturum, mea constantia ductum, posthac quoque pollior, nisi me per calumniam ab se repulerit. Semper enim turpe duxi et illiberale, cito aut exili aut vili de causa ab amicitia discedere, quamquam et ipse praeceps in iram est, et ego in amicis ferendis pertinax, quamdiu non contemnar. Sed haec forsan dies et amici lenient, quae natura corruptior exacerbavit. Caeterum tantum abest, ut in his turbis nomen tuum miscuerimus, ut ne in mentem quidem nobis tunc veneris, quem sciebamus cum archiepiscopo Collocensi dudum in Hispanias profectum. Igitur ne expostules, nec injuriarum nos insimules, velim, mi Thoma, quia nec tu causam nobis

controversiarum praebuisti, nec nos quaepiam tunc carpsimus sine causa, praeter quam nos ipsos. Tui vero amice, ut par est, et memini interdum, et quoad vixero, absentis volo meminisse, praesentem vero ex animo diligere, quod versa vice abs te quoque non diffidenter spero. At his omissis, quae nunquam fuerunt, ni malevoli auribus tuis illa instillavissent, rogo interponas te, non enim pudet me amissum amicum recuperare, et nos utrique nostrum restituas. Si quidem pulcherrimum et christianum est, homines injuriarum oblivisci, errata corrigere, et dissidentia in unitatem revocare. De reditu tuo incolumi, quod primum debebat esse, gratulor, et felicitatem tibi precor, ac ex animo operam meam commendo. Vale. Thordae IIII. non. Maji MDXXXVIII.

VII.

Jakobinus Jeremiásnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Hieremiae Jacobino S.

Adagium est, multas amicitias silentium dirimere, quod etsi penitus necessitudini nostrae non contigit, nonnihil tamen ob diuturnam absentiam nostram mutuam, quum usu et consuetudine sua caruerit, oblivione jam labi ac cessare videbatur, nisi opportune nuper hic Segesvarii convenissemus, et velut a longo quodam postliminio, non dicam amicitiam, quae alioqui animo meo, arbitror, neque tuo unquam exciderit, sed amicitiam hanc sane nostram jucundissimam, du-

dum Brassoviae plurium dierum spatio initam et constitutam, convictu atque colloquiis suavissimis in pristinum statum reduxissemus. Quid tum temporis vicissim alter alteri receperimus, existimo te non fugere. Illud tamen omnino praeteriit, quod Stephano Matychnay secretario regio, oratori ex Transalpinis in aulam redeunti, litteras ad me dederis nullas. Porro, si te tam cito aut immemorem mei effectum esse, praesertim recens inter nos revocata memoria, aut ad me scribere, hominem non solum amicum verum et fratrem pene tuum gravari putarem, equidem stentoreo clamore querer et ad Jovem conciliatorem provocarem, teque tam diu fraternis stimulis lacesserem, donec istud ipsum silentium tuum necessitudinis nostrae crassatorem dirimerem, et vocalem redderem. Nam quod ad me attinet, quamquam facilius invitatus respondeo, quam invitem, invito tamen, doque operam, ut te vel ex hoc a me sincere amari intelligas, meque obnixe contendere, ne ipse quoque, animo tuo effluam, quum tu in meo totus sis. Sed haec expostulatio ne sit tecum mea, an potius litterarum tuarum efflagitatio, tute judices, et pro amicitia nostra expendas. Caeterum si litteras tuas interdum legero, leges crebro et tu meas, ac aeque copiosas et plenas amoris, ut fuerint tuae, idque, ut ingenue de me polliceri non dubitem, ita de te sperare facile inducor. Venio ad Joannem Hontherum virum doctum et clarissimum, de quo nuper plura coram, ac de eo quid scribam? Mihi certe si vel de ipsa fama charissimus est et optatissimus, Deus bone, quantus meae erga eum dilectioni cumulus accederet, si de facie cognoscerem? Dici profecto vix potest, quam valde amicum me, familiaremque esse cupiam. Sed tu illi meo nomine salutem

dices, maximeque efficies, ut me quam maxime diligat, etiam atque etiam rogo; fraternam etiam operam ac studium meum, illaque omnia officia, quibus conjunctissimorum hominum amicitiae solent inviolabiliter, sempiterneque conservari, pollicearis ei, velim. Ad te autem, quemadmonum optaveras, mitto de cervo regis mei versiculos, quorum nuper hic apud me meminera-mus; si placebunt, amoris atque humanitatis erit tuae, sin minus, nihil mirabor, nam et ipse dignos esse, qui in spongiam incumbant, dudum novi. Saltem itaque vel semel perlegito, et Vulcano dein tradas. Te ut ipsum me amo et diligo. Vale. Segesvarii VIII. id. Maji MDXXXVIII.

VIII.

Porembius Péternek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Petro Porembio. S.

1539. máj. 8. Accepi litteras tuas per Erasmum Gyerlachouzchy regis mei secretarium datas, quae mihi eo quidem jucundiores exstiterunt, quo diutius fuerunt exspectatae. Visus sum hoc tempore, quo non mediocriter varia hujus regni fortuna affligimur, maximo gaudio affici, intelligens, te et vivere, et bene valere, esseque optimo loco, et auctum beneficiis ac dignitate conspicua atque insigni. Illo enim triduo, quo Cracoviae persistens nuper in amicitiam tecum concessi, tam fortiter animo meo inhaesisti, ut etiam memoriam tui constantissime, licet me Ister licet te Nilus habeat, vel si quid

distantius dici possit, quoad superero, retinere decreverim. Quod si te dubitare crederem, pluribus argumentis declararem, sed ea nihil aliud essent quam verborum multiplicatio. At demus hoc locorum intervallis, quibus sejungimur, demus necessitudini nostrae, quae in otio, si vera est, esse non debet, et postquam praesente consuetudine frui nequimus, nihil superfluum, neque ab amicitia nostra alienum faciemus, si majore blandientium verborum copia voluntates nostras confirmabimus. Hoc tu certe proximis litteris tuis, tum amoris tum fidei erga me tuae plenis, egregie praestitisti, hoc ipse quoque nunc his meis exhibeo, reddoque benevolentiae erga te meae, perpetuo duraturae firmissimum pignus, et clarissimum testimonium. Ubi autem mones, ne de observantia in me tua in dubium veniam, facis tu quidem amice et ex humanitate, facileque abs te quanti fio, et quam vehementer me amas, perspicio, verum scito, nunquam meum cor ejusmodi ambiguitate fluctuasse, quamquam existimavi te Cracovia excessisse aut vita decessisse, quod nemo unquam ab eo tempore, quo ab invicem discessimus, ubi locorum ageres, nuncium mihi afferre potuerit; quum nullus istinc orator, aut quivis privatus civis ad nos venit, quem de te non quaesierim, litteras vero quot ad te dederim, ipse Erasmus testis sit. Sed nunc tu recte, mi Petre, et dignum amicitia nostra fecisti, quod usuram tanti, tamque diu muti inter nos temporis epistola tua redemisti, quodque ubi esses, et quod mei memoriam retineres, demonstrasti. Si itaque jam alter alteri a mutua quadam oblivione restituti sumus, postquam et ego te canonicum Cracoviensem esse sciam, et tu me Budensem ac Transsylvanum praepositum non ignores, rogo, velis me interdum saltem litteris

tuis invisere, quod ipse quoque vicissim me facturum tibi polliceor. Nec quisquam amicitiam nostram invalidam putet, utpote quae parvis initiis orta, et nullis adhuc officiis beneficiisque, ultro citroque tum datis tum acceptis, aucta et communita fuerit, quandoquidem tanta me humanitate, tanta animi hilaritate ac rei tuae domesticae largitate superioribus annis ex Italia redeuntem excepisti, atque in contubernio tuo honorifice pro voto et conditione mea habuisti, ut te non solum prae caeteris amicis unum potissimum, verum etiam non secus, ac meipsum amem. Par pari itaque referas, et amantem redama, teque a me maximi fieri credas, velim. Vale. Segesvarii. VIII. id. Maji MDXXXVIII.

IX.

Andronicus Tranquillusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Francisco Andronico Tranquillo S.

máj. 26. Veteri necessitudine nostra, quam tum patria tum diuturna et fraterna olim inter nos consuetudo conciliavit, plurimum vero moribus tuis candidissimis, ac eruditione et comitate singulari, multaque humanitate, dudum, mi Tranquille, adhortabar, ut ad te litteras darem. Verum, si credis, scito me nunquam intellexisse, quisnam te locus in orbe terrarum haberet, posteaquam Gritteam cladem evaseras, et quam saepissime de vita etiam tua ob varios casus, quibus te actum ferebatur, dubitasse: quandoquidem diu te

nobis et fidiculis Austriaca factio Viennae Pannoniae torserat et carceribus exstinxerat. Quoties ego tunc vicem tuam indolui, quoties tui sum misertus, et maledictis fortunam istam tuam incesserim, quae nullibi adhuc tibi certam sedem constituere voluerit, et surgentem te semper nequitia sua, virtuti quippe tuae non tibi inimica quasi manu colliserit: equidem confido, te, cui animus meus apertus est, vel me tacente perspecturum facile, idque sine dubio crediturum; quum te sincero corde semper amaverim, meque abs te amari non vulgaribus argumentis cognoverim. Nunc vero accepto certo nuncio, te esse in oppido Kesmark, vehementer ipsi mihi et gavisus et gratulatus sum, quod superesses et certe valeres, utererisque tanti viri contubernio ac patrocinio, statimque pro mea in te benevolentia scribendum mihi ad te esse duxi, ut saltem mutuis litteris colloqueremur et una essemus. Habes jam animum erga te meum, habes et voluntatem. Restat, ut te soler, si solandus es, quum et homo sis et humani a te nihil alienum putem. Casus itaque tuos, Tranquille charissime, fer, ut soles, forti animo, virtute tua te sustentes, nec fortunae succumbas, quae natura ipsa debilibus, et iis, quibus infra nihil est, facile parcit, et in suis caudicibus haerere permittit; magna vero ac fortissima quaeque ad oppugnandum sibi deligit, nimirum ut tandem victa a virtute, in summo victorem collocet, quod tibi procul dubio futurum fata tua pollicentur, quae te tam diu in afflictionibus servarunt, si modo infractus perstiteris. Etenim pugnandum tibi adhuc est, ut jam diu pugnas, et vincendum parandumque virtute, quod per fortunam auferri nequit, sciens, haud quaquam tuum esse, quod ipsa tuum fecerit. Sed ne infirmus, fortissimum et pruden-

tissimum moneam, sic habeto: me quicquid id est, ex amore facere, quo te prosequor, omnesque honorum utilitatumque accessiones tibi optare, quas quemque sibi ipsi ab immortali Deo optare decet. Reliquum est: Hieronymo Lasky, oro, commendes me et ita in gratiam ejus restituas, ut quicquid a maligno vel potius mendaci quodam homine ex Francia mali animi in me contraxerat, totum in bonum convertat, efficeque, ut me diligat, quemadmodum, si potest fieri, charissimos soleat; scis me eo etiam tempore ipsum semper coluisse et magnifecisse, quo illi cum avunculo meo non conveniebat, idque memor certe sapientis illius sententiae: ita amicis, inimicisque utendum esse, ut ex inimicis amicos, ex amicis inimicos sciremus nos aliquando habituros; quod nunc videre est inter hunc ipsum Lasky et avunculum meum. Quare si hanc amice amico operam praestiteris, rem mihi oppido gratissimam facies, quia viri ejus ingenium, tam in re litteraria quam in bellica excultissimum, in omnibus negotiis consilium celeritatemque maturrimam, ubi usuvenerit, pro mediocritate mea soleo commendare, si paulo constantior et minus praeceps esset, studeretque parsimoniae, neque ex novis rebus, quas Aloisius Gritti moliebatur in Hungaria, spes suas dum festinat assequi, ingratitudine sese erga Joannem regem infecisset. Nova nulla scribo, quum ipse melius scias, si quae sunt. Sunt autem veteres ignes et incendia, novi vero luctus et angustiae ac mala universa, quae jam inde a clade Mohachiense nobis minitantur, utinam non opprimant. Vale. Thordae VII. kal. Junii MDXXXVIII.

X.

Kalmáncsehi Mártonnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Martino a Kalmancheh S.

Persuasum tibi esse non dubito, magnas me et 1538. Jún. 22.
impensas facere et plurimum egere pecunia, idque propter praesentes tumultus bellicos, quibus tum equi plures tum majus famulitium est mihi alendum, nec mihi ipse deesse possum aut debeo, nec secus facere licet, nisi ex aula secessero, quod quidem nec per principem mihi, nec per avunculum meum, communem praesulem datur. Quare si ullo alio tempore quampiam rem gratam in me contulisti, hanc profecto longe gratissimam conferes, si aurum, ut dicunt, urburarum mearum ad festum divi Michaelis per te accipiam. Quod si praestiteris, omnes veri amoris erga me tui numeros explebis, et amicitiam nostram mutuam immortalem facies, meque magis tuum reddes imposterum, quamsim meus. Vale. Albae Juliae Transsylvanae X. kal. Julii MDXXXVIII.

XI.

Venancsics Antalnak Andronicus Tranquillus.

Franciscus Andronicus Tranquillus Antonio Werancio S.

1538. júl. 11. Scis meas necessitates, et tu jam in amplissima fortuna es: cuppas et alias res, quas Budae accepisti, vel earum pretium mittas mihi. Quod quidem facies, si bonus vir es, ut hactenus fuisti; et memineris varias vices esse fortunae. Me tibi commendo et omnia bona tibi opto. Vale. Kesmarkii V. id. Julii MDXXXVIII.

XII.

Andronicus Tranquillusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Francisco Andronico Tranquillo S.

1538. aug. 1 Binas tuas accepi litteras, quas amore, officio, atque humanitate similes meis exspectabam, neque credebam, te magis ingeniosum in diluendis criminibus tuis esse velle, quam in recuperanda gratia principis, Statilii patrocinio, Wrancii vero amicitia confirmanda cupidum declarare. A me enim in ipso principio, atque adeo in toto contextu litterarum tuarum cuppas intempestivius profecto, quam pro tot officiis meis et tua modestia, reposcis; Statilium fortunae tuae

eversorem, regem fortunarum direptorem appellas; vindictas tuas in Deum, nunc demum Christianus effectus, rejicis; Grittumque, idolum illud tuum amplissimum et spei tuae cornucopiam, indigne, quemadmodum habet epistola tua, peremptum obtrudis ac declamitas. Vide quam opportune, quam egregie pro reditu tuo in Hungariam laboras; quas principi pro gratia nuper per Hieronymum Lasky tibi impetrata gratias habeas; quas Statilio referas, qui te quingentis ducatis a captivitate, jam morti destinatum, et sub carnifice supplicem, redemit. Ad me quod attinet, quam vellem aequius benevolentiam ac studium meum et officia in te expendisses, quippe qui reculas tuas ex hospitio, quo utebaris, custodiae meae, ut jusseras, admissis tribus juratis civibus Budensibus, in domum avunculi mei transtuleram. Duas cuppas, unam sellam turcalem, tapetem unum, trium ulnarum longum, praeterea nihil, proficiscens in Gallias orator, commonito prius eodem avunculo meo, et rogato ut tibi satisfaceret pretio, accepi. Reliquum quicquid fuit, Jacobus frater tuus tamquam ex igne, solius mei nomen praetexendo, eripuit et divendidit, dum caetera omnia, quae apud alios reposita fuerant, utpote proscripti hominis diriperentur. Et quamquam ea, quae velut e naufragio correpta servaveram, tua semper duxi, tibi servavi: ab illa tamen die, qua legi litteras tuas avarissimas et beneficiorum immemores, aculeorum tuorum impatiens, omnia cum aliis in proscriptionem abire permisi, et ne hilum quidem, quod tuum posses dicere, apud me reliquum feci. Tristissimus haec ad te scripsi et invitus, lacessitus tamen; verum quo animo tuas ad me dedisti litteras, eodem has meas accipe. Etenim torserunt me tuae, torqueant et te meae, po-

steaquam non mei, qui te ut me alterum dilexi, sed cupparum, rei externae et perituraе memoriam praecipue retinuisti. Vale. Colosvarii kalendis Augusti MDXXXVIII.

XIII.

Bogaucius Miklósnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Nicolao Bogaucio episcopo Dumnensi S.

1538. aug. 10. Quoniam soleo ad amicos meos charissimos eo longiores dare litteras, quo rariores, nostra hujus temporis nova largius perscripta accipe, quae quidem non existimo nova esse, quum jam inde a conciliata Turcae amicitia semper nobis et timenda et exspectanda fuere. Solimanum imperatorem Turcarum omnino irati animi erga nos esse, non dubiis argumentis percipimus, nec alia causa est, quam quod in mutuam concordiam principum christianorum proxime factam, Joannem quoque regem nostrum ivisse, et sanctissimae eorum unitati nomen dedisse, cumque Romanorum rege Ferdinando pacem composuisse intelligat. Quare potiri hoc regno festinat, quo privati, Christiani debiliores reddantur, ipse vero commodius arma ipsorum sustinere atque arcere possit, sciens Hungariae regnum semper christianae reipublicae fortissimum ac indefessum exstitisse propugnaculum. Venire itaque maturat cum ingenti exercitu et bombardarum apparatu, nec tamen, ut ab exploratoribus affertur, habet ultra quam centum quinquaginta millia equitum, janizariorum ad summum octo. Iter per Transalpinos instituit, Moldaviam prius subacturus, deinde in Transsylvaniam cogitat. Una omnium vox est, ibi personaliter

hiematurum, utinam non cum maximo nostro malo. Dicitur etiam jam et sanzachatus ex his provinciis decrevisse, ac alteri duorum filiorum, quos secum in castris duxit, Transsylvaniam, Moldaviam alteri, alias demum aliis simili ratione praecipuis viris dudum subscripsit. Rex noster, qui semper gessit christianum animum, nunc profecto, nec enim ulterius arte hostis duci potest, re ipsa, Deo favente, declarabit, quam male multi Christiani superioribus annis de se senserunt, eique falso conviciati sunt. Omnem ex Hungaria militem, omnes proceres, omnem nobilitatem ad se accivit, relictis Budae, aliisque in locis, exactiore cura conservandis, firmis atque opportunis praesidiis; Transsylvanos ad unum in arma domibus evocavit, et in aciem unam cum eis concessit; Stephano Maylad et Emerico Balassa vaivodis Transsylvanis obstruendi, impediendique materia semitas alpium provinciam injunxit; Brassoviam et Cibinium validas hujus regni civitates externis praesidiis communivit, diffisus Saxonibus; senes, impuberes ac omnem reliquam plebem imbellem atque imbecillem intra urbium, fortalitiorumque munitiones inclusit; fruges et quicquid cujusque generis annonae in campis colligendum reponendumque superfuerat, cujus hic praesens annus tantam copiam attulit, ut nulli pene admirationi locus sit, exuri jussit, et pabula corrumpere; Moldavum et Transalpinum vajvodam per nuncios induxit, ut illi sese in Transsylvania cum totis copiis suis adjungerent, et ibi Turcam unanimes operirentur, quandoquidem neuter ipsorum per se sufficeret cum eo sine summo discrimine confligere, comprobans id consilii exemplo de jaculorum fasciculo, quo Scylurum quendam virum Scytham ad octoginta liberos usum fuisse accepimus,

quippe quod jacula omnia uno conatu minime possent confringi, singillatim vero nihil facilius; nimirum admonens, communibus viribus cum communi hoste tam potenti ac valido esse congrediendum. Neque dubito, eos conditiones adeo salubres accepturos. Caeterum dicunt Moldavum jam in castris esse cum octoginta millibus hominum, Transalpinum cum totidem. Nos Hungari cum Transsylvanis, si modo Hispanus et Alemanus miles, promissus a Romanorum rege Ferdinando, veniet, cujus adventus jam in quotidiana est exspectatione, ad centum millia armatorum accedemus, quoniam nemo, qui gladium gestare valeant, relictus est domi. In armis igitur omnes sumus, tamquam ultimam fortunam pro fide ac patria subituri. Deus autem, qui jam, ut speramus, Christianorum miserebitur, adjunget dexteram suam, et procul dubio cum Solimano pugnabimus. Istic, ut confidimus, in urbe Roma orabitur ab ecclesia pro fratribus, reddetisque Hungaris saltem hoc genere officii vices gratitudinis, qui a tot saeculis pro Christianitate belligerant et certe belligerabunt, ferroque infidelium, una cum Joanne rege suo malunt interire, quam perpetuo servire tanto tyranno.

Habes publicarum rerum omnium faciem, in his nunc sumus; quae succedent, Deus scit. Ennio Verulano, cardinali, inquam, nostro dignissimo, cui tota nostra familia aeternum inserviet, diligenter me commendare, eidemque quicquid servitute mea praestare possim, oro velis offerre. Eum ita videre desidero, ut neminem mortalium ejus ordinis et sacerdotii desideravi, tanta illius integritas, tantus recti amor et magnitudo animi apud nos percrebuit. Vale. Thordae IIII. id. Augusti MDXXXVIII.

Jakobinus Jeremiásnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Hieremiae Jacobino S.

Res hujus regni quo in statu sint, credo te intel- 1538. aug. 21.
ligere, quum late in luce versentur, neque jam tegi valent. Caeterum scito, Hieronymum Lasky ab Romanorum rege Ferdinando principi nostro subsidia ducere, et quidem non mediocria, lanzkinektorum, ut nunc dicimus, septem millia, Hispanorum tria, equitum hungaricorum levis armaturae totidem; accepereque integra stipendia sex mensium, et jam Budam Danubio venisse creduntur. Si non fallemur numero, res nostra erit in vado, nec poterimus non amare, quos nuper adversarios habebamus. Ipse Lasky praevenit eos, compositurus cum rege quanam ratione habebuntur in regno, adhibiturusque certa pretia omnibus rebus, quae tum ad hominum alimoniam, tum ad jumentorum pabula attinebunt, ne quum aderunt, tumultus aliquos licentia militari ex defectu necessariorum, ut externi, cieant cum nostratibus, quibus provisum viderint. Certe largius habitiusque tractari debebunt, si honori ac famae, quae potissimam partem humanarum rerum obtinet, consulere volumus. Ipsorum adventus ad quantam quamque certam spem de victoria animos nostros erexerit, tute reputa. Veteranos enim esse ajunt, et per quorum arma ac virtutem omnia illa praeclara, quae Carolus ejus nominis quintus impera-

tor in Italia gessit, adeptus est. Nos itaque adjuti hoc milite, tam rei bellicae perito, cur pavere non desineremus? vel potius animis nostris vigorem non adjiceremus, si nondum timuimus? Et profecto nemo nostrum est, qui hoc tempore pro fide, pro patria, pro fortunis, pro pulchra libertate ac vita ipsa in certamen cum tanto tyranno descendere non solum audeat, verum etiam oppido gestiat, cui servire ut damnosum, ita christiano homini turpissimum est. Duo tamen sunt, quae me terrent. Inaequalitas nostra et justitiae frigida observatio, quibus duntaxat affligimur, depraedamur, propriis sedibus pellimur, et ut cum Propheta dicam, domi nostrae nostram aquam nostra pecunia bibimus. Utinam jugum quoquè non subeamus perpetuae servitutis, vindicat enim se Deus, Hieremia frater, vindicat de inimicis suis cum inimicis suis, nec coeci, iram ejus in nos accensam animadvertimus. At dices forsan: castigat filios; respondeo: emendemus nosmetipsos, ne puniat, et in gehennam abjiciat. Haec ad te latius, ne putes me tui oblitum. Honthero denuo me commendes velim, quum primam commendationem homini puto non inhaesisse aut fortasse nimis est cod us sui, quum me promum videt, vel tua culpa intercessit. Si tamen ad me litteras, quas summe cupio, dare voluerit, sciat se eas ad amicum daturum, quem hactenus nulla amicorum cepit satietas. Vale. Thordae XII. kal. Septembris MDXXXVIII.

---

*) Kimaradt a tagadó szó.

XV.

Statilius János erdélyi püspöknek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Statilio, episcopo Transsylvano, avunculo suo S.

Mox heri a prandio equitaturus rex, et jam alli- 1558. aug. 26
gatis calcaribus, venit Petrus Pythar cum Valaccho legato a Transalpinorum vaivoda, qui subito auditus, pro re certissima affirmavit, caesarem Turcarum X. kal. Octobris*) cum toto exercitu Danubium trajecisse ad oppidum Obluciza, et pontem, ne cuipiam aut sequi aut abscedere fas sit, dissolvisse, jamque eum in Moldavia esse, et Petrum vaivodam passim omnia, qua transitum caesar est habiturus, inundio conflagrare incepisse. Haec ab ipso rege accepi. Reliqua, si quae sunt graviora, intra consilium supprimuntur. Petrus ipse Pythar ea ipsa hora, qua est auditus, absolutus est et dimissus una cum oratore. De Petro autem Perenny, quae ut vulgaria, nudius tertius scripseram, hodie certo nuncio fuere confirmata. Porro haec fato quodam aut regni hujus, aut regis Joannis fiunt, ut nunquam, praesertim vero tunc, quum externa bella patiatur, internis turbis careat Hungaria. Nos, ut vetus mos est nationis hujus adversus praepotentes et subitos hostes, jam veru sanguineo passim circumlato, viritim ad insurgendum excitamur, et ad decretum locum armati evocamur, quo Solymano numerosiores et validiore manu, utpote pro salute communi

*) Tollhiba „septembris" helyett.

pugnaturi, occurramus. Vale. Thordae XXVI. die Augusti MDXXXVIII.

XVI.

Statilius Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Statilio avunculo suo S.

5. 28. Hodie Hieronymus Lasky sub ipso prandio, inpransus tamen discessit, adeo properabat. Adjunxit illi regia majestas, ad mille boves, hesterna die datos, alios mille, et cum redierit cum gentibus, daturum se incunctanter recepit tria millia numeratae pecuniae, idque ratione antiqui cujusdam debiti.Nunc discedenti dedit trecentos,ut semper,quando in aulam suam veniat,corradet aliquid, quod perseverantibus et veteranis, summa fide cognitis et constantia, quam multis negatur. Jussus est cum milite hoc, quem ducit a rege Romanorum, ad XVII. diem in Transsylvania constitui. Accurate rogatum volui, ut litterarum tuarum diligentem curam velit gerere, nec longa in mora apud se detinere. Omnia summa, quae in gratiam tuam sciet efficere, promisit se facturum. Rex autem proximo die lunae Colosvarium proficiscitur, ubi ad festa natalis Domini commorabitur. Ego licet aegre, sequar tamen, quum non meo, sed ejus et tuo arbitrio ducar. Laborabo totis viribus, ut hinc qua citius fieri possit, absolvar, nec dubito voti mei compotem evasurum. Vale. Thordae XXVIII. Augusti. MDXXXVIII.

XVII.

Jovius Pál nucerai püspöknek Verancsics Antal

Antonius Wrancius Paulo Jovio episcopo Nuceriae viro docto S.

Commentarium tuum de rebus Turcarum, tusco 1539. jan 20.
idiomate exaratum, nuper per amicos tuos ex Urbe ad regem meum fuit allatum, elegans sane et ea brevitate, qua est, non jejunum, sed satis copiosum et jucundum lectori. Quod quum hic inter Hungaros penitus mutum et incognitum versabatur, tantummodo apud nos, qui tui numeramur, vocale esset, rex ipse qui viros doctos et eruditos, tum opibus fovet, tum gratia et favore, genuino quodam instinctu, semper ornat atque complectitur, et ipsorum monimenta intermori non sustinet, indignum duxit, si Jovius in ejus regno existens diutius taceret ac lateret non intellectus, neque illius lectione uteretur Hungaria. Mihi itaque transferendum dedit, ea ratione potissimum, quod ex officina tanti viri atque antistitis prodierit. Ego illud pro ingeniolo meo latinum feci et legendum Hungaris exposui, tametsi quid legendum dixi? cum ea, quae in eo scribis, ita scimus et quotidie experimur, ut nulla hoc tempore inter Christianos natio, sed magno cum nostro malo et discrimine! Id a me iniquo animo cur acciperes, non est, neque tamen debebis, quando quidem non ignorem, dementiam esse ex lucerna, cui non advigilaveris, gloriam petere, immo et

parum laudabile esse ac nimis injurium, ex alieno fundo fructus decerpere pro tuis. Igitur et laborem hunc meum boni consules velim, et affectum erga te singularem agnoscas, quem equidem quum amem et colam, tum observo et summa veneratione prosequor. Unde, et id ipsum quod facio, non ingratam rem tibi me praestaturum arbitror, alioqui et regi meo debui obtemperasse, et unicuique externum quemvis authorem licet vel in aliam vel in suam linguam impune transvertere. Quod si forsan isthaec traductio non ubique thuscae eloquutioni, animoque tuo responderit, Dalmatam, non Italum traduxisse scito. Vale, ac Wrancium tui amantissimum aeque redama. Budae XIII. kal. Februarii. MDXXXVIIII.*)

XVIII.

Andronicus Tranquillusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Francisco Andronico Tranquillo S.

1538. oct. 9. Quod litteras meas proxime ad te datas legisti, libens audivi, idque non quod par pari referre voluerim, acrius ad te scribendo et mordacius respondendo, sed quod te amice admonuerim, studeres inposterum majore judicio ac reverentia ad principes scribere, de quibus aut perpetuo tacendum est, aut quam optime loquendum, praesertim quum in ea es fortuna constitutus, in qua et gratia principis, et multorum patrocinio, amicitia atque favore indigeas. Me etenim etiamsi fuste, quod absit, caecidisses, ut verbis verbe-

*) Miért iktatta Verancsics 1539-ben kelt jelen levelét az 1538-diak közé, nehéz belátni.

rasti, semper eundem qui semper fui, cognosces, nimirum propter virtutes tuas tui cupidissimum, amantissimum, observantissimum. Quod quidem ex ipso fine litterarum mearum conjicere potuisti, si defecato animo illas perlegisti. Tantum igitur abest, ut te aut non diligam, aut velim offendere, ut etiam inimicis tuis inimicitias indicere, et gladio pro te decertare facile ausim. Tu tibi non desis tantummodo, desque sedulo operam, ut quae tibi opponuntur, modeste et citra contentiones diluas, ac ita putes, te in in hanc aulam rediturum, ut in religionem novicium, in castra tyronem. Verum si te errasse potius ut hominem fatebere, gratiaque principis egere declarabis, omnia facilius, et quidem ex sententia tibi succedent, obtinebisque apud hunc clementissimum regem clementissimam et largissimam veniam, qui novit et subjectis parcere, et superbos debellare; neque te id fecisse poenitebit. Proinde nescio etiam, quem dialogum composuisti, in quo nomen quoque Joannis regis contineri dicitur, ac certe non nihil secus, quam pro dignitate regia deberet, quod tamen litterae tuae omnino negant. Quare, rogo, mittas illius exemplar ad me, quum et Scyllam tuum loco tui in larario meo honorifice habeam; si et hic excusatus velis esse, et mihi amico non dubio rem pergratam facere non gravaberis. Polliceor me honori tuo non secus ac meo sincere prospecturum. De cuppis vero aureis, non est cur sis sollicitus, evadas saltem, quo aspiras, tua tibi non peribunt, quandoquidem invenies me probum virum, et sicut in angusta fortuna amicum habuisti, ita in hac, ut ais, amplissima experieris amicissimum. Vale. Colosvarii VII. id. Octobris MDXXXVIII.

XIX.

Verancsics Antalnak Andronicus Tranquillus.

Franciscus Andronicus Tranquillus Antonio Wrancio S.

1538. oct Binas tuas litteras hodie accepi, alteras kalendis Augusti, alteras quinto nonas Octobris *) datas. Prioribus vehementer fuissem offensus, si jam ad injurias non obduruissem. His enim amarulenter me proscindis praeter naturam et consuetudinem tuam, ac etiam praeter meritum meum, nisi fortasse veritas coepit apud vos molesta esse. Mirum non debet videri, si in hac fortuna repetii ab amico, quod meum putavi, atque is non tam idcirco excandescere debuit, quam amicum vel de suo juvare. De regia majestate nihil scribam. Vereor enim, ne optimis etiam laedatur. Alterae meliores fuerunt, in quibus cognovi veterem tuam benevolentiam. Quod hortaris, ut objecta diluam modeste: nihil adhuc intelligo, quid objiciatur mihi, nisi quod aliena invidia deflagrarim. De novicio et tyrone quod scribis, habeo tibi gratias, sed existimo, quod et amicis et malevolis constat, me ita cognitum esse ac versatum apud exteros his annis proximis, ut non sit mihi necesse tyrocinium induere; neque est cur veniam petam, quandoquidem culpa careo, nisi

*) Ez tollhiba, mert V. non. oct. kelt levélre Andronicus Tranquillus nem válaszolhatott messze földön szintazon nap, levelét ugyan is, mint alább látni V. non. oct. keletkezteti. Egyébiránt Verancsics kérdéses levele felebb VII. id. oct. iratik keltnek; de e datum is bajjal jár, mert az idusokra nem lehet a korább eső nonákban válaszolni.

quod usu venit, ut ille videatur peccasse, qui passus est injuriam. Ab excidione rerum mearum scripsi aliquot dialogos, quorum nonnulli exierunt in vulgus, nunc etiam unum habeo in manibus, nulla tamen in his mentio fit cujusquam, neque regis, neque privati; misissem hunc tibi, si esset emendatior. Litteras, quas scripsi ad reverendissimum dominum Transsylvanum, avunculum tuum, si recte legantur, nescio cur possint quemquam offendere, quod in his et modestiam et candorem et gratum animum meum facile est agnoscere. Sed ita mecum inpraesentiarum agitur, ut omnia mea dicta et facta in deterius interpretentur. Deus me his exercet malis, quae arbitror esse remedia, si aequo animo ferantur. Scias me adhuc esse captivum, alioqui non deesset mihi receptus rerum mearum. Amo tamen ac plurimi facio consilium tuum, quod ex intimo proficiscitur amore. Quaecunque autem fortuna mihi acciderit, eam voluntate Dei concedi mihi non dubito. Itaque nec prosperis exultandum, nec adversis dejici debere judico. Omnia nempe humana fragilia sunt et caduca, mutationibusque obnoxia. Rogo ut integram benevolentiam erga me serves; et bene vale ac fortunam reverenter habe. Haec pluribus verbis debui rescribere, nisi temporis angustia fuissem prohibitus. In Naghfalw V. non. Octobris MDXXXVIII.

XX.

Basó Bálintnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Valentino Basoni S.

89. oct. 12. Audiens te, Valentine charissime, in patriam jam rediturum tandem, summam voluptatem accepi; majore nunc afficior tristitia, quum redire differas. Si de loco ac statu tuo dubitas, frustra id agis. Nam hic tibi omnia sunt integra et ex sententia successura. Apud Joannem Statilium, episcopum Transsylvanum, avunculum meum, quemadmodum Michael Farnae tecum perfecit, poteris habere conditionem non contemnendam, apud vero regem etiam optandam consequeris. Redeas tantummodo, nec ultra immoreris, posteaquam et quae Germanus Enyo turbaverat, pacata sint, et a Turca hoc anno tuti simus. Etenim avertimus illum a nobis qua dando, qua pollicendo, nonnihil etiam terrendo ampullosioribus apparatibus nostris, si modo tanta bellua exiguitate nostra terreri possit. Quod si quid insequenti molietur contra nos novi, aut etiam si non, speramus nos Pauli III. pontificis maximi, Caroli V. imperatoris, Francisci regis Galliarum et senatus populique Veneti marte, ac duce Christo secum tuto pugnaturos, praesertim si tantorum principum foedus et consensus non refrigesceret. Tu interim ad quae moveo, hortor, urgeo, adhibe animum, et redi vel fratris tui gratia, qui te plurimum in hoc regno esse desiderat, quique

tibi ob tam diuturnam istam tuam moram etiam vehementer irascitur, et quum accepta ab eo pecunia, qua te a creditoribus Viennensibus redimeres, nondum redemeris, neque domum redieris, etiam dejerat: nunquam posthac tibi suppeditaturum, quo te sustentes, tametsi ad Libitinam devenisses. Me, ut semper habuisti, habes tui amantissimum. Rogo mittas mihi Ursini Velii de rebus Hungaricis historiam, aut si malis, tute portes, quod et ipse malo; neque te taedeat: si pluris constabit, quam quae arca tua emere possit, supplebit mea, tibique claudetur nunquam. Brassicanis magna, sed majori majore diligentia me commendes, quocum et amicitia mea major est, et consuetudo intercessit frequentior, alioqui utrumque amo singulariter et complector propter mores ac litteras, quibus pollent. Si quid habes de rebus Germanicis et Italicis, perscribas velim, aut coram relaturus advola. Vale. Colosvarii XII. Octobris die 1538.

XXI.

Musnai Ferenczuek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Francisco Musnensi S.

1538. nov. 13. Quoniam unicus avunculus meus Statilius, episcopus amplissimus, prae omnibus caeteris mortalibus datus est, quem colere, quem observare, quem vereri, quem non offendere, cui demum per omnes numeros obtemperare debeam propter difficiliorem ejus naturam et severitatem nulli hominum parem. Apud eum te non exigua authoritate pollere, aditum ad illum, facileque colloquium omni tempore, non observatis momentis, secum habere, ac desideriorum compotem ab ipso semper discedere scio. Quare saepius ad te scribere et secretarum rerum mearum curam confidentius inducor commendare, cujus amorem ac benevolentiam erga me, saepenumero perspectam habui. Rogo itaque, fac me quamprimum certiorem, si intelligere potuisti: num avunculus meus moram hanc meam Albensem ferat iniquo animo, quo tempestive consilium capiam, et indignationem ejus evitem. Ea enim si a me abest, abest omne malum; si adest, adsunt omnia. Nam ipse mihi est et imperator et rex, immo uterque parens et fortuna. Si autem animum meum noscere desideras, certe is est, qui facile ab aula hujus corruptissimi temporis abesse possit, idque non quod jam otio domestico et ignaviae placeat decumbere, neque ingenium apud principes ac in luce vellem

seu bonis arcibus exercere, sed quod magis ibi sim otiosus quam domi, nullumque frequentius in aula ista quam sedentarium ago servitium. Quotidie autem vel unum in aula gradum non progredi, profecto undecim regredi est. Haec soli tibi duntaxat scribo, tu vero idem ad me vicissim facito, ut sciam quid animi hac de re meus avunculus in me habeat. Cui ut omnibus in rebus obtemperare possim, omnia mea et me ipsum nihili facio, ut nihil penitus ab officio me, quo illi teneor, dimoveat. De inopia autem mea rei pecuniariae vellem tacere. Scis enim, quanta laborem, sed timeo quod nuper in adventu Solimani Turcarum caesaris metuebam, qui scilicet si hoc regnum invadebat, ut minabatur, cogebar, per Deum, praeposituram hanc meam Transsylvanam, nam Budensem dudum desolavit, ita relinquere ut acceperam, nimirum pauper et vix decem ducatorum dominus. Cujus quidem reditus annuos non ego, nam parvo natura mea contenta est, sed aulicus decor, sed honoris suadela, et longae spei opinio totos exhaurit, neque animadverto prius, quam annus exierit. Congerendum itaque nonnihil est, et futuris casibus reservandum, quos odia principum ac procerum, et ambiguitas hujus regni status assidue polliceri videntur. Vale. Albae Juliae Transsylvanae idibus Novembris MDXXXVIII.

XXII.

Gellei Zsigmondnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Sigismundo Gelaeo S.

1538. jan 1. Fratris mei epigramma, quod a summa ejus erga te benevolentia profectum est, hoc meum excitavit. Sis igitur utriusque nostrum testimonio commendatus, si modo quid ponderis in judicio nostro esse possit; amoris certe in animo adversum te plurimum est. Quare enitere, et ad metam, ad quam dudum te accinxisti, sedulo emices, neque pallore aut vigiliis deterreare, tametsi ex adolescentia non exieris; studiosorum haec sunt insignia, virtusque sudore acquiritur, et ad ejus fructus nonnisi usu, sedulitate, exercitio pervenitur.

Facunde, graviter, docte, Sismunde, peroras,
Et latium pulchre fundis ab ore sonum;
Christigenumque sophos vere sancteque revelas,
Et quaeri debet, qua ratione doces.
Perge igitur, totis secure expandito campis
Ingenium late, perge, age, curre, voles.
Nam te jam cingit graja latiaque corona,
Inque dies clarum Cecropis alma facit.
Per te Marisio continget gloria major,
Major Zamosius Chykelliusque fluet.
Et, Sismunde, tuo gaudebit nomine Gela
Haud minus, Arpinum quam Cicerone suo.

Vale. Albae Juliae Transsylvanae kal. Januarii MDXXXVIII.*)

*) Figyelmeztetésem nélkül is észre fogta venni az olvasó, hogy a chronologiai rend szerint e levélnek legelöl kellene állani.

XXIII.

Marsupinus Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Marsupino S.

Tu ad me scribis nihil, ego ad te hoc uno plus, quod in posterum scribam nunquam. Erat animus, hic finem epistolae ponere, nisi succurrisset, turpe esse eodem certare crimine, quod in alio reprehendas. Nam qui id faciunt, cum peccantibus debere damnari existimo. Scribo itaque, et quidem parce, quod tecum expostulo, ne si prolixius scriberem, prolixiora offensa in te essem, quem ad officium erga me reducendum laboro et in amicitia conservandum cupio. Litteras tuas ad Mathiam Marilianum, musicum regium, copiosissimas et pene nimias saepe lego, in quibus ad omnes proceres, etiam recens ad honores evectos, quos nunquam vidisti, caeterisque amicis tuis, ut Baccio, Calnai et si qui alii ejusce sint farinae, salutem et commendationem semper ascribis, solius Statilii et Wrancii memoria te praeterit. Cur id, quaeso? quum causam prorsus, per Deum, nullam praebuimus. Neque eam exquiro, divino tamen et studiose supprimo. Verum amice hortor, omitte multa, quae vana animo concepisti. Scio quod sapis et tecum habitas. At etiam Statilium agnoscas, Statilio etiam te dedas, forsan propius abbatiam Capornak accedes. Me vero nunc quoque, ut semper habuisti, habes tui amantissimum. Res nostras praesentes ad te non perscribo. Eas

1538. oct. 18.

largius accipies, ubi istuc Statilius venerit. Francisco Marsupino communi patri commendes me, et cum Dumnensi nostro sis bene, ac recte vale. Colosvarii III. id. Octobris MDXXXVIII.

XXIV.

Niconicius Ferencznek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Francisco Niconicio. S.

oct. 18. Ni dabas nuper ad me litteras tuas, penitus in Italia apud veteres amicos meos in oblivionem me abiisse credebam. Quod vero tu inter caeteros omnes unus, ut Pylades quidam fidissimus, tam ingenti a me intervallo disjunctus memineris, litteris etiam memoriam istam tuam, velut pignore quodam pristinae benevolentiae testari volueris, teque de recta valetudine mea gaudere declararis, scito, te rem mihi gratissimam fecisse, habeoque immortales gratias. Sed illud longe jucundissimum exstitit, quod te ex sententia valere, ac ea dignitate, atque eo loco esse apud Romanum pontificem intellexi, ex quo optimi alumni ac cives patriae suae decus augere, nomen proferre, statumque confirmare assueverunt. Precor itaque Deum Optimum Maximum, velit omni secundo numine rebus tuis aspirare, et te patriae nostrae communi illustrare. Nos quoque iisdem animis eodem contendimus, intenteque majorum vestigia conamur urgere, nisi fatum aut fortuna cursum ac voluntatem nostram interpellaverit.

Utinam plures nostratium vel tuum, vel Banissii, avunculi tui viri clarissimi, sive etiam mei, Joannis Statilii, ac multorum aliorum, qui jam decessere, nimirum optima patrum nostrorum semina, idem institutum persequerentur ac tenerent, qui non desidia, non mollitie, non libertate illa domestica, tametsi jucunda at tamen paupere et exili, (quid enim? juvat verum fateri), vitam velut umbram exigere studuerunt, sed eo sese ex nidis suis proripuere, ubi viva nomina, solidae opes ac sempiternae omnium bonorum haereditates acquiruntur. Nam juveniles ac viriles annos addiscendis virtutibus, cognoscendis variis regnis ac nationibus, videndis urbibus et acquirendo nomini reique augendae dandos puto, extremos vero patriae et quieti domesticae etiam suadeo referendos, quum et pium et honorificum sit adeptis opibus atque gloria cum suis honeste una frui, et avitum sepulchrum obtinere. Quod officium tuum Romae mihi polliceris, magnum profecto est, et a me nondum promeritum, humanitati tamen tuae nunc eas ago gratias, quas in posterum referre ut possim, si quid in me et apud me usui et commodo tuo fuerit, enixe dabo operam. Atqui illa tibi duntaxat injungo, ne unquam fidei meae diffidas; me ut semper ames, te ut a me amari non dubites; neque ut loco, ita et animis sejungamur, quos olim Paduae Philippi Trivulcii archiepiscopi Ragusini, viri magni et eruditi contubernium conjunxit. Ego idem de me ingenue polliceor, quod abs te libere atque amanter exigo. Ubi autem numero familiarium Joannis Statilii, avunculi mei, opera mea inseri desideras, non opus est multis, postquam istuc orator veniet. Totus jam in ipso es, cui te et Franciscus a Musna, et eg o cum omnibus tuae virtutis ornamentis abunde,

atque ad unguem etsi non inseruimus penitus, inserere tamen feliciter incepimus, magnumque rei tuae fundamentum jecimus. Libens certe audivit Banissium, virum ei notissimum, talem nepotem reliquisse, gratulatusque est nationi suae, quod adhuc viros hujusmodi Dalmatico animo, Romanis etiam olim venerando ac valido insignes propagarent, qui decori ejus invigilarent ac studerent. Accedes igitur ad illum, quam primum istic sospitem videris, et quod nos incepimus, tute perficito. Bono animo excipieris, credas, ac fundamentis nostris ipse superstruito. Vale. Colosvarii III. id. Octobris MDXXXVIII.

XXV.

Gamrat Péter, krakkói püspöknek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Petro de Gamratis Cracoviensi episcopo S. P. D.

9. oct. 26 Satisfacturus instituto meo ac officio jam pridem tibi addicto, quanam sim erga te voluntate atque observantia, semper argumento aliquo libenter declarabo, habiturus pro re jucundissima, quum gratum quippiam in te profectum a me fuisse intelligam. Quae itaque de rebus Italicis a fratre meo Michaele ad nos nunciantur, perscribam. Venetos pacem procul dubio cum Solymano Turcarum caesare iniisse affirmant. In signum vero reconciliationis permisit illis evectionem tritici ex Oriente. Ipsi vero classem totam exarmarunt, omnia praesidia Dalmatiae revocarunt, et po-

pulum civesque ejus provinciae, tamquam securos jam a bello, qui ante hostem partim Venetias, partim alio diffugerant, remisere in patriam. Urbes: Jaderam, Sicum, vel ut nunc dicimus, Sibenicum, et Cattarum, quae sunt in Dalmatia, senatus consulto muniendas decreverunt, utpote situ, populo, opibus ac portubus caeteris magis praecipuas, et defendendo mari Hadriatico opportuniores, jamque ad hoc opus conficiendum XL. aureorum millia numerarunt de suo. Usum praeterea auri et argenti in domestica supellectili caverunt sibi ipsis lege acerrima. Tantaque ejusmodi argenti copia in officinam monetariam defertur, ut ingenti miraculo esse perhibent. Ad pondus argenti inaurationem quoque cum opere aestimant, moxque talibus, ratione centum aureorum argenti, solvunt ducatos VIII. insequenti anno XVI. Qui vero argentum suum eximere voluerint, redditur, sin minus, in singulos annos pendunt ducatos VIII., sorte argenti non pereunte. Ad hoc et illud adjunxerunt: Ubicunque in dominio ipsorum stabile quippiam venditur aut emitur, tam venditor quam emptor, aequo jure de singulis aureis centum singulum aureum in publicum aerarium obligantur conferre. Res certe magni ingenii, utilitatis majoris, necessitatis, ut puto, longe maximae. Proinde ab amicitia Caroli imperatoris discesserunt, et Gallo sese adjunxere, vixque credo, unquam imposterum fidem Hispanis habituros. Nam et fame, ut ajunt, domi, et foris bello interibant, nisi mature id facere cogitassent. De clade Andreae Aurii nunc a Turcis in portu Brundusino accepta, arbitror te intellexisse. Verum, ut apud nos est, majore adhuc rumores hi egent confirmatione. Utinam et honori suo et christianae rei beneficio vicisset, omnesque quos

dolor aut invidia angeret, rumperentur. Nam et Turcae, qui proxime in Sclavoniam excurrerant, magna hominum ac pecoris abacta praeda, nullius arcis oppugnatione attentata, reversi sunt ad sua. Hi, ut quidam seorsum mussant, jussu caesaris Constantinopolim tutaturi praesidio, contenderunt, ob classem per Andream Aurium percussam. Nos quid rerum nostrarum agamus, ex oratore regis mei copiosius, quam ut per me scribi liceat, accipies. Petrus vajvoda Moldavus, si me amici non fallunt, adhuc est in nostris manibus, nec quicquam salubrium consiliorum, quemadmodum puto et convenit, omittetur, ut haec ejus aut missio aut detentio pro voluntate et in rem tam Poloniae, quam Hungariae regis evadat. Stephanus Brodericus Vaciensis episcopus alter meus parens nondum convaluit. Medici existimant ejus aegritudinem diuturnam fore, et tandem in proxima hieme vitae plurimum timent, quod omnes vehementer dolemus. Felicitatem tibi precor et vitam. Vale. Budae. VII. kal. Novembris MDXXXVIIII.

XXVI.

Maczeowski Sámuel chelmi püspöknek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Samueli Maczeowzky episcopo Helmensi S. D.

Ne nihil ad te litterarum darem, cui ob humani- 1539. oct. 26.
tatem ejus in me nuper largissime effusam multum debeam, ob virtutem vero et integritatem animi vehementer etiam afficior, rudis atque ingrati hominis more viderer fecisse, si praesens nuncius sine officiis ac studiis quibusdam meis ad patronos et amicos meos in Poloniam rediisset, quibus etsi facile sciam non esse mearum virium, ut unquam gratiis amplissimis in me collatis, aequa, ut dicitur, lance queam respondere, tamen id, quod nulli negatur, excusata tenui facultate, animum saltem voluntatemque obtrudam sedulo, quam non dubito tibi, una cum caeteris amicis meis regni istius, quae tua ac ipsorum summa atque ingens est humanitas, animique magnitudo, pro ipsa re suscipietis. Interim si quid est, quod mea opera aut studio praestare possim, rogo jubeas atque impe-res. Cupio enim majore ratione gratiam benevolentiamque tuam promereri, quam officiis duntaxat externis et verborum lenocinio. Nova, quae apud nos vigent id temporis, ex litteris domini episcopi Cracoviensis intelligere poteris, cui uni copiose perscripsi. Caeterum scito, te apud Joannem regem principem meum maximi fieri. Etenim neque accepta ansa ulla

a me, quis qua virtute, quove ingenio ac loco in regia Poloniae esset Maczeowzky, perquisivit. Quid responderim? Equidem omnia summa atque optima, eaque verissima, et quae homo tui observantissimus debuit. Vale. Budae VII. kal. Novemb. MDXXXVIIII.

XXVII.

Opalenzki Péternek az ifjabb lengyel király udvarmesterének Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Petro Opalenzky, Sigismundo junioris regis Poloniae magistro curiae. S.

19. nov. 29. Superioribus mensibus in reditu meo ex Polonia in Hungariam, scribens ad Cracoviensem et Helmensem episcopum, viros omni officio ac veneratione omnium hominum prosequendos, quod ad te quoque eo ipso tempore, qui mihi eodem es albo, quique me una cum caeteris istius aulae vestrae clarissimis heroibus eximie honorasti, et humanissime atque amantissime per eos dies, quibus apud vos legationis munere functus sum, complexus es, nihil scripserim, reprehendi abs te officium meum non dubito. Quod vero neque postea ad hanc usque diem id injuriae reprehensionisque ulla epistola vel redemisse saltem, si diluisse nequivissem, curarim, etiam damnari mea ipsius confessione, non aegre patior. Verum quum id nec studio, nec oblivione commissum est, quum tui recordatio sicut mihi est jucundissima, ita certe ex animo meo nunquam recedit, a te, qui summa humanitate, ae-

quitateque in amicos es, facile veniam impetraturum me confido. Flagrantissime itaque desidero ac peto, velis hanc ad me quamprimum litteris tuis mittere, quandoquidem tanto viro, in tanta regia tam egregie accepto, charum me esse, pro magnis opibus duco. Caeterum etsi citra pudorem non facio, faciam tamen, ut eo ipso quo citius possim vacem, rubore etiam perfusus. Delicta enim corrigere, laus est, nolle, scelus et nefas. Studium itaque ac benevolentiam tuam erga me, quam non tam mea digna aliqua causa, quam regis mei gratia nuper Cracoviae declarasti, quaeque illius majestati, mecum amicissime ac liberrime collata, per me nunciasti, oblationes insuper officiorum obsequiorumque tuorum, quas eidem largissime fecisti, scito me diligenter ac fideliter exposuisse. Ejus majestas libens omnia audivit, et gratias egit singulares vicissimque de recta valetudine tua ac statu, quem tibi perfaustum optat, perquisivit, summas his de virtutibus tuis adjunxit laudes, efferens in te doctrinam, judicium, consilium, fidem et in rebus omnibus gravitatem maturitati conjunctissimam. Haec a me adulanter profecta ne existimes velim. Inservio enim libenter existimationi ac honori tuo, et cupio placere tibi, sed non adulatione, non mendacio, verum officiis ac propensitate animi. Quod si id ipsum re quapiam ipsa testari aliquando potero, verba etiam mea pondus habuisse fidem faciam. Porro, si pro hoc meo silentio ac negligentia tam diuturna epistola amicitiae nostrae mutuae atque adeo voluntati tuae minus nunc satisfecero, eo duntaxat solabor, si crimen culpamque effugerim, et satisfaciendi tempus mihi haud gravate prorogabitur. Nova ad nos de rebus Italicis nulla fama, ne rumor quidem ipse attulit. Carolum tantum-

modo in Flandriam venisse ex Hispaniis per mutata jumenta, Viennamque meditari Pannoniam, Romanorum regis nuncio accepimus. Res Turcicae nescio quid, sed silent, puto ut majora, saltantium more, dehinc praestent. Rex noster Varadinum propedie est iturus, illinc, ut ajunt, etiam in Transsylvaniam. An et reginam secum sit ducturus, non constat. Stephanum Brodericum, virum profecto qualem diu Hungaria non est habitura, amisimus. Nemo est, qui eum non defleat. Decessit morte admodum facili, ac digna ejus vita et moribus, adeoque cita, ut unico spirandi actu, tamquam dormiturus, non moriturus, ad ultimum semper cum sensu loquens, XV. kal. Decembris in arce sua episcopatus Vaciensis animam exalavit. Successor illi in sacerdotium dignus quaeritur, neque reperitur, adeo mores ac studia, quibus ipse pollebat, in hoc regno interiere. Reliquum est, rogo te, velis pro tua humanitate serenissimis istis principibus Poloniae me ac fidem meam, potissimum reginae Bonae prudentissimae commendatam reddere. Quam alioqui commendationem, ut per me quoque ipsum assequi possim, assidue mecum cogito. Conari enim debemus, ut non semper alienae tantum commendationi innitamur; nostra ipsorum virtute atque opera gratiae principum nobis sunt promerendae, quoad ejus fieri possit, eaedemque integritate ac fide effusiores largioresque in nos efficiendae. Vale. Budae. III. kal. Decembris 1539.

XXVIII.

János Endre Bálint krakkói prépostnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Andreae Valentino, Cracoviensi praeposito S.

Litteras tuas perquam laetus accepi et legi, eas- 1539. dec. 12.
que regi, domino meo clementissimo, praemissa tui commendatione porrexi, cupiens tam honori tuo inservire, quam officio meo satisfacere, utque etiam ex litteris ad alios datis rex meus sciret, quanti apud te fieret. Summam ex illis observantiam propensitatemque animi tui erga se agnovit, et gratias agit humanissimas. Mihi etiam singularem amorem tuum, quo me prosequeris, declararunt. Etenim jucundissimum mihi est, tam sincere abs te amari et in tua asservari memoria. Neque aliud abs te consequi cupiebam, quam inseri in benevolentiam tanti viri, quod haud dubie consequutum me esse certo scio, quum eundem erga me animum tuum experior absens, quem praesens cognoveram, eoque profecto cumulatiorem, quod ad me scripsisti, id quod saepe in posterum facias vehementer oro. Quod si materia non occurrerit, precare saltem, ut diu vivam, quo quam diutissime inserviam existimationi tuae, et crebriore officio tibi me chariorem exhibeam. De versiculis meis quod scribis, habeo gratiam. Sed ohe, quid in ansere olori possit esse oblectamenti? nisi et hoc genere humanitatis declarare

vis, quam ardenter me diligas, dum etiam nugas meas extremae humilitatis commendas, quod magis credo.

Caeterum jussis tuis, etiam injussus, libens obtempero, quum te ex animo et amo et veneror. Tua igitur, ubicunque occasio poposcerit, utar opera, aeque ac fratrem convenit, liberrime. Cui vicissim ipse quoque id ipsum libertatis apud me polliceor et offero. Amplissimis istis principibus tuis, potissimum sacrae majestati reginali humillime commendari ac diligenter per te cupio. Nostrae ambo recte valent, et te summa gratia et favore complectuntur, nec minus amant. Vale. Budae. Pridie id. Decembris MDXXXVIIII.

XXIX.

Tarnowski Stipkó lengyelországi kincstartónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stipconi a Tarnow regni Poloniae thesaurario S.

1539. dec. 12. Aulas principum invidis, aemulis, calumniatoribus, delatoribusque obnoxias esse, scire te non ambigo. Fit hoc ea imprimis de causa, ut qui virtute ad summa nequeunt progredi, scelere ac malis actibus conentur saltem. Deinde, quod facili conjectura capitur, ut proborum ac praestantium hominum magnitudo impari improborum comparatione notior sit et magis enitescat. Genus hujuscemodi hominum quod domi quoque experimur, qui majore fortuna sumus, non magnopere mirandum esse existimo, quia eodem cibo vescamur. Verum quod istic mihi negotium fa-

cessunt et odium excitant, ubi nihil eripere possunt, etiam atque etiam demiror. Ea enim, quae mihi objiciunt, longe absunt a veritate; quandoquidem nuper Cracoviae legatione fungens, honorificentius habitus sum, quam pro mea privata conditione, quod equidem, usus ingenuitate ac morum meorum nitore (liceat mihi in re tanta, quae honorem meum in naufragium trahit, jactantius dicere), nullibi non praedicavi, laudavi, extuli, idque neminem, nisi malignos, negaturum puto. Sed forsan serenissimorum regum ac reginae Poloniae gratiam caeterorumque procerum benevolentiam mihi invident, et quum odio me atque invidia cordibus exturbare illorum non possint, delatione labefactare nituntur. Verum illud me consolatur, quod non apud vulgum fundamenta tam perditi propositi jecerunt, sed apud primates, quos in Poloniae regia ea integritate atque constantia cognovi, ut facile credam, nullis unquam maledicorum nefandis studiis eos ab honesto diduci posse. Quod vulgus effutit, recte qui vivunt, faciunt ne flocci quidem, tamquam voces arcadici, ut dicunt, pecoris, quae ubi diutius ac inscitius personuere, in auras evanescunt. Quorsum haec tam multa! Nimirum, vir magnifice, ut et ipse idem sim perpetuo apud Polonos, qui incepi esse, nempe non improbus, et hominem, quem immerito meo periculo apud te et apud principes istos serenissimos perdite perdiderunt, ab eorundem ira atque indignatione vindicem. Is est Petrus cognomento Krziwiczky, qui mihi pro oeconomo Cracoviae per te erat designatus, et ne singula, quae de ejus administratione male, ut delatores voluere, perfuncta, propter taedium referam, persuasum habeas, nihil eum apud me commisisse, quod e dignitate principum nostrorum ac decore mu-

neris, quo fungebar, non fuisset. Quod si qua parsimonia usus est, non sua sponte, non ingenio malo, sed meo jussu fecit, quia profundebantur, non impendebantur res. Nam verebar ipse, ne si habitius istic tractari, meque majorem ostentare voluissem, quam domi et sim et tracter, foculi mei modum, qui omnium rerum optimus est, excessissem. Criminationem igitur, qua Petrus apud vos laborat, in me transferte, eique, ut in gratiam tuam receptum habeat, facultatem facias oro vehementer. Unica re mihi non probabatur, quod hilaritate, quae Polonis genuina est et peculiaris, epulas meas non condiit, neque exporrecta fronte convivas serenare studuit. Sed natura nequit immutari, idque illi imputandum esse arbitror, qui hilariorem aut Democritum quendam non assignaverit. Verum ignoscas. Cum aulico, eoque humanissimo viro aulice ago. De servo autem meo istic vulnerato, hic defuncto, nil opus est scribere. Adhuc tum cum Cracovia discederem, animum meum intellexisti, eodem nunc quoque sum, nec rem Petro ascribo ipsi, sed ebrictati et scortationi servorum, quorum si is meus tunc mihi paruisset, nunc viveret. At ista saepe, etiam majoribus me contingent. Curandum tamen est, ne saepius eveniant.

Caeterum qui me in hanc arenam cum isto bono viro deduxit et de epulis contentionem mihi, quod magis doleo, concinnavit, non amicam operam praestitit. Nam si quid tale in mensa mea, quam multi boni frequenter petunt, audivit, foedissimo more suo fecit, quod passim per compita diblaterarit. Verum non advertit eloquium illud portae diaetae meae appositum: Hac verbum non egreditur. Liberae enim apud nos et salibus permixtae mensae sunt, ut apud vos quoque, nec ea nunciantur iis, de quibus loquutum sit, nisi quis,

cui male creduntur secreta, calumniae locum quaereret. Innocens tamen et generosus animus non suscipit calumniam. Ego vero de me non quid illaudati, sed quid laudati loquantur, magnifacio. Haec non tam causa restituendi Petri in pristinam gratiam et locum ad te perscripsi, quam etiam defendendi honoris mei studio, ne tam sordida re labefactaretur. Quare rogo, velis huic meo testimonio pro tua humanitate fidem praestare, et Petrum ipsum, quem e sinu tuo abactum percepi, denuo ad te recipere. Summos viros decet indulgentia, crudelitas brutorum ac barrorum propria est. Vale, et me favore tuo prosequere, meum vero semper officium paratum tibi esse scito. Budae. Pridie id. Decembris MDXXXVIIII.

XXX.

Gamrat Péter krakkói püspöknek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Petro de Gamratis episcopo Cracoviensi S.

1559. dec. 20. Ea me humanitate superioribus diebus Cracoviae complexus es, eo favore ornasti, tantam etiam liberalitatis apuod te copiam et praesenti fecisti, et absenti obtulisti, ut nihil est, quod a te expetere non audeam, meque consequenturum non confidam, tam multa mihi de integritate ac tua erga me benevolentia persuaserim. Is itaque Marinus Caboga Ragusinus, meus necessarius, ac mihi quum natione tum consuetudine ipsa pene a primis annis junctus, veniens nunc in Hungariam, ad me, vetere necessitudine nostra fretus, recta concessit. Eum ut germanum fratrem accepi et amanter habui. Quid animi haberet, quod tam longe a patria fuisset evagatus, quaesivi; multorum, respondit, urbes videndi et mores cognoscendi gratia, nonnihil etiam domestici otii affectus taedio. Ego ut meo gentili debeo, hic ejus commodis libenter opera mea volebam consulere, et de statu providere, sed asperitas morum hujus gentis et inaequalitas displicuit. Quare in Poloniam, ubi summam illi concordiam, politiam ac lenitatem commendarunt, sese conferre statuit et patrono cuipiam dedere. Quum autem imprimis te ipsi benignum, liberalem, litteratorum-

que asylum ac Maecenatem singularem quidam praedicarunt, dudum se tibi dedidit, praesertim quum et ego idipsum confirmaverim. Venientem itaque ad te fide ac spe rerum suarum non dubia, vehementer oro, habeas commendatum, et numero tuorum adjungas. Homo est aetate juvenis, sed ingenio atque maturitate vir, domi praeterea nobilis, moribus bonis et eruditione non exigua, quique sciet se pro voluntate tanti episcopi probe in tuo servitio gerere. Si usui tibi non fuerit, dignabere saltem mea gratia alibi de loco honesto illi providere. Quod si mea hac commendatione Marinus Caboga apud te consequitur, Antonius Wrancius praecipui favoris loco accipiet, cognoscetque fiduciam suam, quam in te habet collocatam, firmam, veram et constantem esse, nec minus fructuosam, tibique omni studio, opera atque observantia sedulo gratificari conabitur. Feliciter te valere desidero. Budae XIII. kal. Januarii MDXXXVIIII.

XXXI.

Tomori Lajosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Ludovico Tomoreo S.

Longe abs te majora officia nomine mutuae benevolentiae nostrae exspectabam, quam re ipsa praestitisti. Accepi ex litteris administratoris mei, te aurum meum, quod mihi ex aurariis oppidi Abrugh quotannis ab aurilotoribus penditur, interdicto publico in manu quasi sequestris, me neque commonito, neque quicquam tale ab amico homine sperante, quo minus redderetur, impedivisse. Rem profecto dignam tua levitate atque inconstantia, meo erga te animo indignissimam perfecisti. Sed id credulitas et facilitas ingenii mei peperit mihi, non tuorum morum ignorantia. Arbitrabar te jam veterem hominem vel proxima aegritudine correptum exuisse, et cum novo eoque probiore commutasse, ac coepisse jam tandem fidem et amicitias sanctius observare, dum mihi tua omnia semper pleno ore tam egregie polliceris. Verum non miror, si et me captiunculae tuae fefellerunt, quibus longe me ipso cautiores saepe depalpasti. Nam vetus est: nimia verba minimum rei consequi. Hoc equidem in te experior, quocum utinam nullum unquam mihi commercium intercessisset. At debere me tibi aureis ducentis, scis, nunquam negavi, ne nunc quidem; immo pro hoc tuo in me officio gratias etiam habeo, et relaturum promitto quaecunque contulisti. Sed fretus ami-

citia tua et tuis tam largis ac solennibus pollicitis, terminum solutionis ad tres menses duntaxat prorogari mihi cupiebam, si quid sit amicitia, didicisses; quod non solum non fecisti, verum etiam quaecunque aliquando donasti, importune ac citra omnem pudorem et necessitudinis nostrae recordationem exprobrasti.

Portiones insuper meas pecuniarias ex redditibus, qui inter canonicos fratres nostros in sacrario solent dividi, pro donis tuis perinde ac debitas, usurpasti et exegisti, quod non confirmare est, sed stirpitus evellere amicitias. Nam dona pro donis exspectantur quidem, non exiguntur, et pro beneficio collato inhumanum et summae dementiae est, contumeliis gratitudinem extorquere. Atqui tu, ut vis, agas. Ego, ut vir bonus, tuebor partes meas, nec magni putabo referre, si te vulgarem amicum amisero. Tales mihi fortuna in dies et dabit et adimet. Quicquid vero mihi dono dedisti unquam, semper duplo, nonnihil triplo restitui, nullumque etiam mutuum aut commodatum ad me venit, quod cumulatum, unde profectum est, non redierit, ad te praesertim, cui longe plura dedisse me, quam accepisse scio, teste vel tota Alba. Reliqua quum domum rediero, ut voles, tecum conficiam, quo saltem maledicentiam tuam redimam, si avaritiam non reprimo. Amicitiam autem deinceps eandem polliceor, qualem accepero. Vale. Budae. id. Januarii MDXXXX.

XXXII.

Testvérének Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli Wrancio fratri S.

1540. jan. 20. Solimanum, Turcarum caesarem, regi nostro Joanni indignatum esse, citra omne dubium scito. Hanc ejus indignationem tria suscitarunt. Imprimis amicitia, quam cum Carolo imperatore et Ferdinando Romanorum rege, hujus fratre, nuper Varadini medio legati, Joannis archiepiscopi Lundensis, in privato duntaxat et secretissimo consilio, cum spe maxima futurae et perpetuae pacis, iniverat. Dein perfugium quod Petro Moldavorum vaivodae, quem ipse Solymanus ut hostem dominio ejicerat, in suo regno concesserit, neque aliquoties petitum, hominem, ut ajebat, captivum suum, illi dimiserit. Postremo, quod pecuniam, qua superiore anno, quo Moldaviam obtinuerat, in Transsylvaniam quoque ne invaderet, gratiam coemerat, non persolvisset. Nunc pro his objectis diluendis, immo pro reconciliando caesare Georgius Utissenius Heremita legatus mittitur. Ingentia fert secum munera ac pecuniam pactam; et si fortasse non totam, non mediocrem tamen, de cujus summa mihi non constat. Verum ne credas illa trecenta millia aureorum, proximo anno in comitiis Colosvariensibus, a Transsylvanis centum, ab Hungaris centum,

ab se vero centum sub hujus commodi praetextu collata, esse missa, quae postquam fuere numerata et luci subtracta, nunquam sunt visa. At, quid sperem de hac reconciliatione, quaeris? nihil sane quod optamus. Praesertim si is noster ab amicitia horum fratrum non discesserit, a qua discedere, et turcicae accedere, sicut jam sero est, ita juxta periculosum. Nam a Turca quicquid amicitiae aut pacis recuperabimus, precario et magno redimemus, utpote jam suspecti. Carolus vero, qui nunc in Germaniam venire dicitur, si paratis principum christianorum animis ac sibi conjunctis, ad optatum finem instanti anno, quae concepit, perducet, quo rem nostram evasuram putes? Vereor ne hunc amittamus, illum non assequamur, et ab utroque petamur et oppugnemur. Vale. Budae. XIII. kal. Februarii MDXXXX.

XXXIII.

Testvérének Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli Wrancio fratri S.

540. febr. 2. Solimanus pro Petro vaivoda jam tandem ad se mittendo assiduis nunciis instat, urget, sollicitat, et nisi dimittatur, inimicitias etiam denunciat. Veritus rex, ne, si regnum ob id quippiam damni perciperet, illi imputaretur, toto igitur assentiente consilio, XII. kal. Februarii eum misit, satis quidem aegre, magnam enim eo fenestram obturaturum se sperabat; sed citra ingens et sui et Hungariae ac Transsylvaniae perniciem *), desiderio tanti tyranni refragari non licuit. Uxor ejus et liberi in arce Chicho tenentur sub custodia, nec dubium est, quin et ipsi reposcantur. Id quanti sit ponderis, tute scis. Veremur, ne restitutus in dominium molestior tum nobis, tum Polonis evadat. Quod facile creditu est, si considerabimus quam dulce sit ad fortunam redire, a qua excideras, et ulcisci posse de iis, quibus fueris semper insidiatus. Nemo ambigit, operam daturum, ut regi Joanni apud caesarem negotium facessat, partim quantum conjectura assequimur, propter veteres simultates, quas mutuo aluerunt, partim ut se alienis criminationibus apud Turcam purgando, pristinam gratiam recuperet. Nam

*) Talán tollhiba ‚periculum' miatt, mire az ‚ingens', nem ‚ingentem' szó is mutat.

Turcarum is mos est, ut occasiones nocendi et potiundi iis, quibus inhiant, semper venentur. At Petrus dum per Transsylvaniam duceretur, palam, quibuscum loquebatur, (licebat autem cum omnibus) de cunctis quae anno superiore pro conservatione Transsylvaniae et Moldaviae acta sunt, illum unum duntaxat authorem insimulabat, tamquam alienatum a Solymano et adjunctum Carolo et Ferdinando, seque facile rebus suis consulere potuisse dicebat, ne ipsum caesarem hostem habuisset, si ejus consiliis ac monitis non acquiescebat. Ad haec et litteras mutuorum contractuum conspirationumque in caesarem consilia secum ferre, et omnium horum habere vivos testes, aliaque id genus, ut barbaricos mores et intemperantiam hominis nosti, passim effutiebat. Nonnullorum sententia dandum erat illi venenum ad mortem acceleranda, sed nec repentinam, nec tardam nimis, ut casu videretur decessisse, non consilio, verum ut prius moreretur, quam sentina tam lurida seriem rerum nostrarum ei patefaceret, cum quo non, ut volumus, sed ut possumus, arte scilicet atque astu agimus. Quid factum sit, me latet. Utinam non audiretur et pro necessario voto nostro etiam interiret. Vale. Albae Juliae Transsylvanae IIII. non. Februarii MDXL.

XXXIV.

Testvérének Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli Wrancio fratri S.

febr. 3. Saepe audivi a majoribus, eam adversantis fortunae naturam esse, ut nunquam miseros unico teli genere affligat, sed pluribus et variis, quo aut citius, quos petit, opprimat, aut una saltem victoria potiatur, si caeteris frustraretur. Habes ex aliis litteris meis Petrum vaivodam profectum jam in Turciam, eodem Georgium Utissenium Heremitam nostrum brevi profecturum. Accipe his et Hieronymum Lasky cum Tranquillo Andronico, nomine, ut dicunt, Romanorum regis, dudum ibidem esse, qui quo pacto eo sese propuerit, scribere non praetermittam. Proxime quum ego apud Poloniae regem legatum agerem, Tranquillum Cracoviae reperi, toti, ut persensi, aulae suspectum, et ob id etiam nonnihil latitantem, ita ut me quoque dubius conveniret, quandoquidem et otiosus esset, et se a Romanorum rege in secretarium assumptum gloriaretur. Illuc haud diu post adventum meum venit et Lasky Vienna, praemisso, ut solet, ingenti fastu et itineris sui festinatione, deditque operam, ut omnibus persuasum foret, in Franciam se Romanorum regis mandato oratorem missum, Tranquillum vero in Moldaviam, quem ego triduo quam inde movissem, vidi discedentem. Verum conjectura eos non fefellit, quorum scire intererat, quid moliretur, quo animum inten-

disset Lasky, quum mox ab insigni viro, et magistratum in eo regno gerente fui admonitus, hunc nec in Franciam, nec illum in Moldaviam tantum, sed utrumque ad Solymanum caesarem, anteambulone Tranquillo profecturum, quod paulo post ipsa veritas consequuta est. Nam prope Hadrianopolim civitatem utrumque visum certissimi authores domino meo regi retulerunt. Sed vide, mi frater, in quas difficultates nunc decidimus. Durante hieme videmur nobis semper in tranquillo esse et nonnihil vivere, ineunte vere veteres curae atque angustiae nobis renascuntur, nova vero damna doloresque cumulantur; nec pudet saepius dicere: non putaveramus. Jam dudum apud nos percrebuit, caesaris apparatum tam terra, quam Danubio expeditum esse, et nisi reconciliandum erga nos mature curaverimus, nempe, ut suboleo, pecunia et fide pristina, sub qua regnum nobis restituerat et crediderat, in Hungariam primo quoque tempore invasurum, ab hominibus ejus consilii recto commonemur. Nos ad hoc tardi, cunctantes, negligentes, alioqui etiam dubii ab alterutro scilicet ad alterum caesarem discedere, ne horribiliora incurramus. Ibi autem quum ii tres coram quasi Rhadamante aut Minoe quodam constituentur, quid putes, Petrum vaivodam, getica illa improbitate actum, sponte sua de nobis dicturum? Quid Lasky ab adversariis instructus, ambitionis et confidentiae homo plenus, evomet? Quid is demum Heremita, qui omnium consiliorum regis nostri mens est et animus, omniumque gerendarum rerum suarum dextera atque instrumentum, fatebitur, vel coacte, si secus noluerit? Nam credibile est, Turcam, qui omnes Christianos habet suspectos, sedulo sciscitaturum, an in Hungaria omnia illi sint integra, quidve animi erga

se haec natio gerat, quam, quum facile poterat, non deleverat. De aliis rebus nostris ne quaeras, omnia indies magis vacillant et infirmiora redduntur, nec adhuc Hungarorum Transsylvanorumque eadem voluntas in regem; utrique haesitabundi adhuc et male affecti, ob assiduas, ut ajunt, censuum exactiones. Is noster, ut coepit, etiam nunc discurrit, modo hunc, modo illum ex proceribus, et quemque, prout morbus postulat, consueta facilitate aut blande captat, aut clementer extollit, nec aliud proficit, quam quod tot dominos, vel, ut ita dicam, reges sibi ipsi creat, eosque, ne unquam correptionem disciplinamque accipiant, armat et erudit. Haec me quam vehementer excruciant, cogita. Miror equidem quod tam diuturnis calamitatibus jam pridem non exaruerim. Tribus his epistolis omnem horum dierum historiam accepisti. Vale. Albae Juliae Transsylvanae. Quinto non. Februarii*) MDXL.

---

*) Így az eredetiben; de miután februariusnak nincsen öt nonája, vagy a negyedik nona utan következett napot, tehát februarius 3-át értette, kissé hebehurgyán, Verancsics, vagy talán, quinto id.-t akart írni.

XXXV.

Testvérének Mihálynak Veranesics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli fratri suo S.

Jam binis a me litteris habuisti, Petrum vaivo- 1540. febr. 26.
dam in Turciam dudum dimissum, et Georgium Heremitam, thesaurarium, eodem legatum cum muneribus profectum. Nunc habeto his: utrumque adhuc hic immorari, moramque, puto, utriusque consulto fieri. Nam regi Poloniae missio Petri nullo pacto probatur, nec nostro quidem, sed negare fuit periculosum, ne unius hominis servandi gratia, toti regno indignatio atque exitium a Turca oriretur. Differri itaque decretum est, ut meliore aliqua occasione dimitti possit, ex qua etiam si restitueretur in dominium, et regi nostro acceptum referret et Polono infensus esse desineret, quod facile speratur, si ingenium hujus nostri perspicias, qui id solum non potest a Solimano obtinere, quod non vult posse. De tarditatione vero expeditionis Heremitae alia ratio est, sed non valde dissimilis. Dona, quae secum fert, maxima sunt, ducentorum millium aureorum dicuntur summam facere, dein ex afflictissimo et despoliatissimo regno efferuntur, infidelique et christiano nomini infensissimo mittuntur tyranno. Quod credis non dolere Joanni? qui quid animi habeat in conservando hoc regno, labores ejus indefessi, et per Hungariam ac Transsylvaniam assidua

peregrinatio, et isthaec annua dona testantur. Etenim semper nititur, ut in omnes partes integer appareat, praesertim dum et cum Turca in officio persistit, et Caroli ac Ferdinandi spe injecta validi futuri belli in Turcas jam a triennio frustra ducitur. Nihilominus praesentis quoque aestatis summo artificio exitum opperitur, atque etiam quamquam ob id suspectum se esse Solymano non nesciat; quid tamen ii duo fratres jam tandem velint movere, magnopere videre desiderat, eaque munera usui Hungariae et beneficio conservare satagit, ac eo tempore mittenda differt, nempe sub ipsa hieme, si retineri non poterunt, quando expeditio, qua diu jam nobis minitatur, non timebitur, utpote in insequentem annum distracta; sperans utique interim bonam aliquam mutationem eventuram. Habes a me, quae apud nos in dies fiunt. Utinam meliora daretur scribere. Ubi sis, quid rerum agas, quove es statu ac fortuna, scire cupio. Vale. Albae V. kal. Martii MDXL.

XXXVI.

Tiraboschi Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Mario Tirabusco S.

Quod nullae ad me litterae tuae jam quadrien- 1540. mart. 1
nium venerunt, causam esse, non quod nullas dederis, sed quod interceptae, quas dedisti, tabellariorum incuria, seu viarum difficultatibus deperditae fuerint, existimo. Solo itaque locorum intervallo, quo sejungimur, id silentii tui ascribo. Verum si aliquam adhuc scintillullam nominis mei memoria tua retinet, cur non scribas? cur tacendo longius a me recedis? et si omnem excusationem tuae a scribendo cessationis non admittam, faciam jure. Ea enim sumus necessitudine, ut sicut ultro et sine calcari do meas, ita tuas exigere et extorquere audeam. Nam habes Venetiis Josephum Statilium consobrinum meum, paucis ante diebus discipulum tuum, cui des, quoties libebit, oro autem libeat saepe ac semper, quod idipsum profecto de me tibi polliceor. Caeterum sunt mihi domi duo fratres aeque chari ac ipsemet mihi. Eos posteritati familiae meae addixi, ideoque et salvos diu et eruditos fore cupio. Nam quod ego et Michael in exteris regnis vagamur, et saepe de vita etiam periclitamur, dum et rem et nomen quaerimus, nescio quid in iis majoris certitudinis prolatandi generis nostri collocavi, quod non tantis fortunae varietatibus objiciuntur. Scripsi itaque ad patrem meum, ut si jam per aetatem

domestico foco carere possint, et litterariae disciplinae ferre leges, ac manus ferulae subducere, adjungat eos contubernio tuo, et te praeceptore erudiantur expolianturque bonis moribus. Quod si omnino anni hoc illis adhuc negare videbuntur, adhibeat pro paedagogo etiam nutricem, ac omnino pueros tibi assignet. Id ea ratione facio, quod vereor, ne, si quid a Turca instanti anno patriae meae, quod Deus avertat, hostilitatis inferretur, interirent immaturi *); quum alioqui eos quoque cadere cum cadente patria, una mecum ac meis omnibus etiam expeterem, sed quum per virtutem liceret. Quare si quid idem parens meus Franciscus hac de re tecum egerit, scito: acturum meo nomine, promittoque bona fide atque humanitate, staturum me omni conditioni ac pacto, qui**) inter vos convenerit, salariumque in aureis ducatis quotannis in praescripto termino persoluturum. Vale. kal. Martii MDXL.

---

*) Az eredetiben egy levél kivágva, mely jelen epistola végét s a Jacobinus Jeremiáshoz, mint a tartalomból látszik, intézett XXXIX-dik sz. alattinak kezőnek kezdetét foglalja magában. Katona idejében, még nem lévén kivágva e levél, a hist. crit. XX-dik kötetéből pótolhattuk mind az egyiknek végét, mind a másiknak kezdetét. Egyébiránt a kivágott levelen többnek kellett állani, s a kivágás valószinüleg ezen több miatt történt.

**) Így, nem ‚quod'; Verancsics talán ‚pactui'-ra gondolt, melyet szintén találni a classicusoknál.

XXXVII.

Bornemisza Gergelynek Verancsics Antal.

Ursulam meam tibi, ut me ipsum, et siquid me 1560. mart. 1.
mihi charius esse possit, etiam atque etiam commendo. Negotium illius quonam pacto actum sit, aut, si adhuc pendet, quomodo sese habeat, vehementer ex te scire cupio. Ut autem bene et ex sententia perficiatur conserveturque ab indignatione viri et a publica infamia, Deum etiam ac omnes superos precor et exoro — *). Albae Juliae Transsylvanae kal. Martii MDXL.

---

*) Ezen vonal — Katonánál, honnan e levél vétetett, azt jelenti, hogy itt ő kihagyott valamit. Miután Verancsics epistoláiból, utóbb mintsem Katona azokat használta, egy után gonosz kéz Egerben e levelet is kiszaggatta, nem volt mód, e hézagot pótolni.

XXXVIII.

Verancsics Antalnak, testvére Mihály.

mart. 1. Video, frater charissime, fortunam hanc meam infaustissimam qualibet hora, quolibet momento transformare se in pejorem, et in dies quaerere viam ac modum, quo me in novas indignationes avunculi nostri, Joannis Statilii, immergat. Non ignoras, arbitror, me anno elapso ea de causa Hungariam reliquisse, ut locum huic fortunae adversae darem, et quum gratiam acquirere non potuissem, odium saltem evitare pro lucro duxeram. Quum velut ex insidiis iter Gallicum mihi objicitur, mel pro veneno, album pro nigro. Parui. Quid, negassemne? Profectus nihil illorum reperi, quae mihi large fuerant promissa, neque quod ad profectum nostrum futurum fuerat. Quare elegi, satius esse eo reverti, unde discesseram, quam in aula regis tam magni mendicati vivere. En, hic sum, sed in magna indignatione avunculi qui ex pulice, ut scis, elephantos gignit. Gratia Deo Optimo Maximo, in cujus potestate sto, quod regiam majestatem, dominum meum clementissimum, pro me habeam; quique me de manu leonis eripuit. Illud autem vehementer admiror. quod tantus dominus cum hoc pulice tanta contentione contendat, et quasi immortale bellum gerat. Sed mihi ista eo faciliora videntur, quanto assuetiora. Pro triumpho habeo, quod mihi Deus in eo misericors fuit, quod nullius sceleris mihi sum conscius. Jam ut omittam mea, ad tua venio. Iste meus do-

lor nihil est respectu illius, quem capio ex tuis adversitatibus. Tuae etiam rationes apud ipsum avunculum pessimo loco sunt, propterea quod Petrus Croata palam et gravissime conquestus sit de te illi. Quare? puto, intelligis. Avunculus ob id miris modis in te excandescit et implacabiliter irascitur. Hoc eodem momento ferme contigit, quo nuncius de adventu meo ad eum fuisset perlatus. Adeo studet fortuna, nos aequalibus calamitatibus obruere et in hisce miseriis conjungere. Hae tamen omnes nihil essent, si solum ira avunculi evitari aut mitigari posset. Vale. Budae, kal. Martii MDXL.

XXXIX.

Jakobinus Jeremiásnak Verancsics Antal.

Rediens a curia in Transsylvaniam, unas ad te et Hontherum dare litteras erat*) animus, ut quos civitas, mores, studium et verbi evangelici professio conjungebat, litterae meae non disjungerent. Sed quum intellexi, simultates quasdam inter vos exortas ex palinodia quadam falsa, quam tu recantare incepisti, et more aegrotantium, qui ab institutis et vivendi regula per medicum demonstrata discedentes in graviorem infirmitatem conjiciuntur, a veritate recidisti, seorsum tum ad te, tum ad Hontherum scribendum mihi esse existimavi. Inimicitias istas vestras, quam iniquo ac dolenti animo accepi, Deus testis est

1540. mart.

*) Eddig, mint már felebb érintém, Katonából,

quod vix effari possem, et alioqui nec plane credam adhuc, donec aut tuis aut Hontheri litteris certior fiam, quod ut tuis quamprimum consequar, mirifice desidero. Illud autem interim memineris, et Paulum Petro erranti a veritate evangelii in facie restitisse, et Petrum aequo animo sanam fratris admonitionem pertulisse. Noluit enim Deus hominem solum esse, ne si caderet, quum ad cadendum semper est pronus, sublevantem non haberet. Si itaque Hontherus, quemadmodum verum apostolum convenit, tibi sese et Paulum et Achatem et Theseum, (profanorum exemplum adjiciam), exhibuerit, quem in solitudinem ab ecclesia malus forsan quispiam homo segregavit, num pro pane lapidem, aut pro pisce serpentem porrexit? quod haudquaquam mihi de isto viro et homine christiano persuadeo, cujus fides, charitas et in evangelicum ministerium pietas non solum apud nos, verum etiam apud exteros in summa celebritate versatur. Non possum illi non favere, nequeo te non amare, et utrumque vestrum suavissime uno eodemque amplexu complector, dum alteri proficienti et supra multa a Deo Patre ob talentum non segniter auctum constituto, gratulor, alteri divinam gratiam et ad veritatem receptum precor ac suadeam. Haec ad te, pauca quidem nunc, a charitate invitatus, qua tibi in Christo sincere afficior, perscripsi. Quod si tu quoque certam causam dissidii vestri significare non gravaberis, scribam alia et plura his, quantum spiritus sanctus mihi suggeret, adnitarque ut infirmitati tuae tum verbo tum oratione, ut fratrem decet, succurram. Hoc unum addo. Cave, mi Hieremia, ne quod hucusque, cognita jam veritate et gratia, in terra bona, cum spe maxima centupli seminaris, ad aratrum respiciens, tribulos ac

spinas colligas, et ut Euridice a Plutone corripiaris. Etenim in virtute omnibus momentis non proficere, magis deficere est, et qui cum Christo indies non colligit, indies dispergit. Perseverantes igitur et constantes coronam immortalis gloriae accipiunt, et in dexteram Dei cum benedictis promoventur servati. Vale. Albae Juliae Transsylvanae. Nonis Martii MDXL.

XL.

Honther Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Honthero S.

Dolerem, si reditum meum in Transsylvaniam ab aliis prius, quam ex litteris meis percepisses, quod scirem, merito me negligentiae vel potius oblivionis crimine abs te accusari posse, quo quidem utroque, ingenue et amice fateor, ita carui, ut decuit hominem, qui nunquam in amicitia reprehendi solet, in ea praesertim, quae mihi tecum intercedit. Nam nec negligentem me, nec oblitum tui fuisse dixeris, si binas litteras meas Buda ad te datas acceperis, quarum alteris et ultimis scripseram, quam et regi et toti consilio grata probataque exstiterit tua in jure civili epitome. Aderam equidem, quum et allati et distributi fuere libelli. Caeterum si posteaquam Albam veni, mensem jam elabi passus sim, quo nihil ad te scripserim, causa est, quod semper, quum ex aula domum redeo, ita exhaustus ita expressus pecuniis redeo, ut spon- 1540. mart. 7.

giam seu pumicem quendam diceres; redeo autem ut vides, raro et plerumque ut hospes et novus quispiam homo, nihilque est, quod non male curatum, negligenter cultum et segniter administratum reperio, adeo ut ab ipsis initiis cogar rem familiarem identidem auspicari atque statuere. Qua ex re tales molestiae perturbationesque animum mihi occupant et obruunt, ut respirare vix possim, nedum officiorum in amicos recordari. Sed de privatis satis. Non dubito aequum te mihi hoc loco censorem fore, bonique omnia haec consulturum, qui scias, quam raro sui juris sint, qui negotiis publicis impediuntur et principum aulis mancipantur. Illud profecto a te, mi Honthere, desidero, velis quamprimum de statu ac salute tua certiorem me facere. Nam sanum me esse, ex his intelliges. Quod vero ad reliqua attinet, ego hujus praesentis vacatiunculae, qua mihi pauxillum abesse a curia permissum est, non infimam partem statui litteris saltem et cogitatione tecum consumere, si coram esse, colloqui, congredi atque gradi non licet, cupiens tandem adesse tempus illud, quo amicitiam ac benevolentiam nostram veterem jam mutuis aspectibus jungamus et confirmemus. Ac nunc quidem denuncio, me ubi primum reliquum hiemis remittetur, mitescet coelum et viae aperientur, mox Brassoviam, Deo favente, non ipsius Brassoviae, non Alutae, non Burciae videndi causa, sed tui amplectendi gratia venturum, nisi in curiam revocabor. Nova si quae habes de hujus regni motibus per vaivodas excitatos, quos et clandestinos et non leves esse audio, perscribes ad me, velim. Rem, hercle, pergratam mihi feceris, si quod scias, mecum communicabis, idque non tam, quod nos huic patriae nostra industria aut consilio valeamus prospi-

cere, sed ut saltem compatiamur et commisereamur miserae, et casum ejus defleamus, quam, nisi quidam conquieverint, scito, brevi periclitaturam, quum res ejus in extremo jam cardine aguntur, atque ad sacram, quod dicitur, anchoram perductae sunt. Vale. Albae Juliae Transsylvanae. Nonis Martii MDXL.

XLI.

Statilius Jánosnak, nagybátyjának, Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Statilio avunculo S.

Stephanus Maylad et Emericus Balassa hujus[1540. mart. 7.] regni Transsylvaniae vaivodae comitia indixerunt his tribus nationibus, scilicet nobilibus, Seculis et Saxonibus, celebranda septimo idus Martii in oppido Seculorum, Vasarhel appellato. Hesterno die in sacrario lectae sunt litterae vaivodae Maylad, quibus capitulum quoque pro regni consuetudine eodem arcessit, neque ascribit causam. Hoc tantum: ob necessitatem et ardua hujus regni negotia, intellecturi ea, ubi aderitis. Per brevitatem termini, et quod eadem comitia tamdiu intra sinum tenuere recondita, suspicio omnibus minime bona insinuatur. Joannes Myndzentinus scribit Hadriano Wolffardo vicario suo Thordа in hunc modum: Conventus generalis Saxonum, Seculorum et Nobilium per dominos vaivodas in oppido Vasarhel habebitur. Vos rebus vestris diligenti cura providete. Occulta procul dubio, et nociva ex

hoc seditio erumpet. Hodie quum in domo mea ex more fratres convenissent, decreturi, quosnam eo missuri essent legatos, Emericus Vegedius archidiaconus Thordensis, machinationis hujus primus et summa fide index, clam se ab amico quodam commonefactum retulit, hoc regnum, quod diu parturiit, in his tandem comitiis editurum, et conspiraturos quosdam praecipuos aut contra dominum regem, aut contra te et Georgium Utissenium Heremitam, thesaurarium, radicemque hujus conatus in Hungaria et quidem in majorum pectoribus esse. Diu nos ancipites, quid agendum, quid respondendum in comitiis nobis erit, si nos quoque hujusmodi conspirationi cogemur dare nomina, deliberare adhuc prorsus nihil scivimus, ne nunc quidem, tamquam inopes consilii, praesertim quod contra tum principem, tum praelatum nostrum struantur machinae. Quare maturavi quamprimum, ut par fuit, per hunc puerum meum de his comitiis te facere certiorem, si forsan ignorasses, quod non dubito, quando sic ex insperato ea sint aggressi, neque adhuc constet, an de voluntate majestatis regiae fiant nec ne, quum in litteris nihil tale expressum sit. Censeo itaque festinanter infirmitati ac trepidationi nostrae ope atque consilio succurrendum, et pesti huic atque incendio prius quam validiores vires assumat, occurrendum esse, ne graviora succedant. Porro nos dabimus pro fide nostra operam, ut etiam cum vitae ac fortunarum nostrarum periculo omnia agamus, quae ex animo et commodo tam regis quam tuo fore arbitrabimur. Illud autem scias, quod quam tempestive adhibuimus accuratiorem custodiam Enyediensi castello, tam certe e re nostra opportune successit, quod nisi fecissemus, paucis post diebus insidias op-

pidum illud fuisset expertum magno cum nostro detrimento, quemadmodum ex amicis plane intelleximus. Nam ecclesiae bona primae praedae erant promissa. Ad regem de his nihil scripsi, sciens te has ei litteras ostensurum, si opus erit. Nos his nostris muris satis laxis et debilibus invigilamus pro viribus, sicut et reliquae civitates ac fortalitia Transsylvaniae totius. Jubeas tantum, ut portae hujus loci, tam tuae quam nostrae quae capituli dicuntur, muniantur et murorum pinae tabulatis sternantur, propter vigiles et propugnatores, si quae vis ingrueret. Ego satis assidue urgeo, sed nihil proficio, tuo precepto opus est. Vale. Albae Juliae Transsylvanae. Nonis Martii 1540.

XLII.

Pesti Gáspárnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Gaspari Pestino S.

Accepi litteras tuas, et querimonias intellexi. 1540 mart. 8.
Equidem doleo, rem tibi de sacerdotio canonicali in ecclesia mea Budensi ex sententia non successisse. Causa est, quod jam post litterarum tuarum, ut dicunt, exspectativarum emanationem, idque paulo ante discessum meum Buda, ab amicis quibusdam monitus, te uno digito et quidem indice, celebranti sacerdoti praecipue necessario, mutilatum, et hac de re inhabilem ad obeunda ejusmodi beneficia in ecclesia esse,

quippe cui celebrare cum decore et artuum externo rum integritate, sic manco non liceret. Igitur cano nicatum, quem tu jure inire debebas, in alium contuli. Id ego quum non negem me fecisse, tum te citra injuriam a me accipere, fraterne hortor et oro. Alioqui si haec mutilatio promotioni tuae nihil obsit, disquiras a juris peritis, paratus sum profecto optatam tibi in hac parte navare, ut fratri, operam. Plurimum autem falleris, si secus hoc interpretabere, quam a me profectum est. Cavi enim mihi etiam cum tuo incommodo, ne in posterum a majoribus meis reprehensione aliqua inscitiae perstringerer, cui non assuevi. At si aequo id animo pertuleris, prudenter facies, et quod contendendo pervicacia obtinere non potueris, patientia atque aequanimitate suo tempore copiosius, Deo dante, consequeris. Vale. Albae Juliae Transsylvanae VIII. id. Martii MDXL.

XLIII.

Bona lengyel királyné, Verancsics Antalnak.

Bona regina Poloniae Antonio Wrancio G. E. S.

Venerabilis, sincere nobis dilecte. Cum mittere- 1540.
tur ab hac regia majestate Poloniae, domino et conjuge nostro honorandissimo, ad istam regiam Hungariae majestatem in legatione magnificus Petrus Kmyta de Wysnicze, palatinus et capitaneus Cracoviensis, regni nostri marsalcus, Premisliensis, Colensis et Sepusiensis capitaneus, voluimus has nostras litteras ad vos ei dare, quibus et salutem vobis et omnia prospera precamur. Postulamus autem a vobis, ut in rebus, quae ad honorem et dignitatem status serenissimae dominae reginae vestrae, filiae nostrae dulcissimae pertinent, tam apud istam regiam Hungariae majestatem, quam apud alios dominos Hungaros fide opera et studio vestro deesse nolitis. In quo officium nobis vestrum probabitis, et rem gratam serenissimae isti reginali majestati et nobis etiam facietis. Postulamus item, ut de rebus novis saepius ad nos scribatis. Cupimus vos recte et feliciter valere. Datae Cracoviae die ultima Decembris MDXXXX*).

---

*) Világos, hogy itt 1539-nek kell állani, mit Verancsicsnak 1540. martius 12-én kelt válaszából is láthatni. Egyébiránt igaza lehet Katonának, midőn gyanítja, hogy Bona királyné cancelláriusa dec. 25-ét vévén fel az év első napjául, dec. 31-dikét már 1540-hez számithatta.

XLIV.

Bona királynénak Verancsics Antal.

Bonae reginae Antonius Wrancius felicitatem.

540. mart 12. Quod ad litteras vestrae majestatis, quas accepi XI. kal. Februarii ab illustri et magnifico viro Petro Kmyta, majestatum vestrarum ad sacratissimum dominum regem meum oratore, serius quam par fuit, et quam servitus mea vestrae majestati addictissima exigebat, respondi, peto supplex, dignetur mihi clementer ignoscere. Per eos enim dies vix ter aut quater alloquuto eodem oratore, et fide, studio ac opera mea, desiderio vestrae majestatis, quantulacunque sint haec in me, oblata, missus fui in Transsylvaniam, ut in episcopatu avunculi mei bonis rationibus essem, donec motus, qui proxime in hoc regno fuerant excitati, sedarentur. Sperans autem indies reditum meum in curiam futurum, distuli majestati vestrae respondere, quum id plenioribus litteris postea efficere decreveram. Verum quum rei hujus exitus propter quorundam inprobitatem longius, quam putabamus, abiit, adhuc in Transsylvania consisto, neque in curiam receptum sum habiturus, quamdiu a majestate regia mandatum accepero. Summum alioqui desiderium meum est et semper erit, ut ibi majestati vestrae inserviam, ubi et officium meum eidem magis probari possit, et pro voluntate ejus magis opportunum necessariumque esse sciam. Potissimum vero in his rebus, quae nunc de

statu ac dignitate serenissimae dominae reginae meae, Isabellae, filiae majestatis vestrae dulcissimae, tractantur. Cui quidem ex animo et felicitatem omnem et quam faustissimam posteritatem omnes, qui regnum hoc salvum volumus, a Deo precamur et flagitamus. Quod autem majestas vestra parvitatem meam apud hanc majestatem principis mei et primates Hungariae aliquid putat esse, tam ingens et arduum negotium mihi commendans, gratiae et clementiae ejus in me, non virtuti nec ingenio aut merito meo tribuo. Idque arbitror majestatem vestram in illum finem facere, ut isto judicio suo, apud meos serenissimos principes nonnihil incrementi rebus meis afferat et addat nominis. Quod ut ego aliquando, non gratias habendo solum, sed re ipsa et cumulatiore obsequio gratificari possim, assiduis votis facultatem dari mihi percupio. Nec dubito majestatem vestram pro prudentia et magnitudine sua hujus animi mei promptitudinem ac devotionem perinde habituram, ac omne etiam maximum, quod a me praestari debuisset. Sed postquam ita me a curia oportuit abesse: explevisse hoc officium meum avunculum etiam mea vice, majestas vestra non dubitet. Est enim bonus et propensus servitor tam serenissimae reginae suae, quam majestatis vestrae, seque, ut intelligo, in omnibus, quae ad amplitudinem et ornamentum majestatis ejus pertinebant, integerrime gessit, non oblitus reverentiae, qua majestatem vestram quoque prosequitur. Nam et ipse in Transsylvaniam erat venturus, sed majestas regia illum, cujus fidei et consilio plurimum tribuit, huic tractatui voluit omnino interesse, qui quonam modo sit absolutus, nondum mihi constat. Faxit Deus, ut omnes hae majestates sicut necessitudine factae sunt

conjunctiores, ita omnia fausta et prospera juxta commune votum consequantur. Tua majestas felicissime valeat. Albae Juliae Transsylvanae IIII. id. Martii MDXL.

XLV.

Statilius Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Statilio avunculo S.

art.12. Motus hi, quibus regnum hoc coepit intumescere, adhuc turgent, neque eos ulla ratione video sedari posse, quum in dies novis et quidem validioribus in omni parte obruitur, ac pestiferis factionibus totum disjicitur adeo, ut judicatu non est difficile, quin in gravissimas aerumnas atque calamitates brevi sit casurum, nisi mature et authores puniantur, et qui tanto sceleri assensere, consilium immutent. Porro et Seculi et nobiles falsis ejusmodi persuasionibus a mente sana et quietis studio abducti, alienae ac certe duorum ambitioni cupiditatique inservientes, procul dubio ad extremum exitium tum se, tum patriam dudum inclinatam, praecipitem dant. Amicus quidam ad me scribit in hanc sententiam: Nunc, inquit, in tota Seculia motus et conjurationes intestinae, authore eo, (Stephanum Mayladum vaivodam innuit), qui me aliquando Sclavum hominem solitus est appellitare, scaturiunt, roboratae quidem subscriptionibus omnium, qui litteras didicerunt, qui non, signo crucis. Recu-

santes vero id facere, (ita enim sese mutuo devinxerunt) vi coguntur tam nefario sceleri dare nomina. — Nec adhuc penitus exploratum aut perspectum habemus, in quem finem ista miscentur. Fertur tamen vulgo, ut intercipiant regia munera caesari Turcarum decreta, quae proxime Joannes Kallay invexit, et in oppido Segesvario metu horum conservavit. Alii, ut arcem Balvanos Novum, quam recens Georgius Heremita, thesaurarius, jussu regis erigi fecit, disturbent, metuentes, ne, si in Turcarum aut Valachorum potestatem veniret, periculum Transsylvaniae afferret, quum in loco natura ipsa munitissimo, proximitate fluminis Samosi, alioqui etiam opere fortissimo exstruatur. Nonnulli dicunt contra ecclesiasticos et praesertim contra te aculeos intensuros; non oportere, inquientes, nos tantis opibus affluere, non deliciis diffluere, sufficereque clerico victum ac vestitum. Verum quamplurimi affirmant Maylatum cum collega suo Balassa tyrannide Transsylvaniam invasurum, divisurumque ab Hungaria, et in ea, instar vaivodae Moldavi et Transalpini, quotannis pendendo tributum, Turcae auxilio et consensu dominaturum. Hincque eos moliri arcis Balvanos Novi ruinam, ne ex ea impediri possent, ecclesiae vero bonorum occupationem, ut fiscum dominii sui augerent, arbitrantur. Sed haec omnia nobis proxima comitia plane indicabunt, quae ut quamprimum intellexero, ita celerrime perscribenda curabo. Hoc dumtaxat interim volui te habere, ut singulorum dierum acta et successus harum turbarum non *) ignores, meque scias, ubivis gentium malle id temporis esse, quam in Transsylvania. Tam mihi

*) Az eredetiben itt tíz levél levén jelenleg kivágva, az epistola végét Katonából adjuk.

adversi sunt moderni ejus mores, per nimiam cum suam ipsorum licentiam, tum per summam Joannis regis indulgentiam corrupti. Vale. Albae Juliae Transsylvanae IV. id. Martii MDXL.

XLVI.

Mihály testvérének Verancsics Antal.

1540. mart. 20. Non sum divinus, sed praescivi, tuum superioris anni abitum ex Hungaria cruces istas tibi allaturum, in quas te nunc fortunae malignitate adactum lamentaris. Consilium illud tuum, scis, quam vehementer improbavi, quum, ut adhuc plusculum mecum perdurares, institi; quandoquidem videbam, nec tempus congruum mutandae tibi conditionis, nec mihi rem adeo esse parabilem, qua et pro tuo commodo et ex honore meo domum proficisci potuisses. Italia tota flagrabat bello, et novis in Turcas motibus fervebat. Veneti, destituti ab imperatore Carolo, vel potius opinione sua, christiana alioqui, cum detrimento maximarum impensarum delusi et ad Triarios ferme redacti, de extremis jam cogitabant. Dalmatia, fame ac Turcis obsessa, in ipsis gutturis faucibus coangustato spiritu premebatur. Tu vero initurus rationes status tui, quem optimum et perfectum reliquae vitae tuae proposueras, proh Jupiter! quam intempestive festinus domum properabas. Sicut igitur inconsulte discesseras, ita inconsultius rediisti, et certe tam me quam fortuna tua, cujus tantopere iniquitatem accusas, invita. Neque credas, te magis avunculum, quam

me offendisse. Ego enim quicquid pecuniarum, argenteorum vasorum, annulorum equorumque tum temporis in promptu habui, tibi erogavi; ac, postquam te satis et varie exercitum fuisse diceres, optaresque reliquum jam aetatis tuae certis ac firmis sedibus collocare, admonui: ut, initis fauste ac feliciter nuptiis, quas tam mirifice appetebas, domi familiarem administrationem subires, foveresque paternam senectutem, quam solam curam tibi esse jactabas. His omnibus nec attentatis, nedum praestitis, viso tantum patre, et domo patriaque a limine salutata, Venetias mox, tamquam non fuisses satisdum divagatus, enavigasti. Avunculus ipse, quem ibidem repereras, volens jam rebus tuis consulere et conditionem tibi aliquam non debili medio addere, in Gallias misit, insigni ac maximo illi regi in aulicum commendavit et viatico non parvo est prosequutus; pollicens, se longe plura facturum, si virum te praestitisses et ad virtutem majorem nitereris. Hoc etiam neglecto vel potius rejecto statu, contempta cura avunculi et pietate plus quam paterna, quam tu feritatem ac malitiam vocas, quum mel pro veneno, album pro nigro tibi subditum scribas, pusillo labore atque incommodo non tolerato, e Galliis abiisti et rediisti. Quo? unde adversam fortunam fugiebas. Cur? ut plus ruboris mali ac ignominiae perferres, et indignatione avunculi semper praesente perpetuo frangereris. Quis vel ex his paucis inconstantiam tuam non damnet, summopere et avunculi pium in te animum et beneficium meum non probet? Utrumque nostrum fefellisti. Soli tibi obfuisti. Sed esto: errasti ut homo, nec factum potest infectum reddi. Verum enim vero, cur potius calamitatem istam tuam inconstantiae tuae, quam fortunae, non impin-

gas? Haec enim proficiscenti tibi in Gallias avunculum, qui te, scis, tuo olim crimine, vatiniano odio insequebatur, reconciliavit, fraterno aere juvit, et aulae maximi omnium Christianorum regis, honesta conditione copulavit, collocavitque in gradu, ex quo progressum ad omnia summa ferre potuisses, si virtute nixus, vel tantillum pati voluisses, quum nec humana nec divina felicitas sine labore cuiquam tribuatur. Satis erat, meo judicio, tuae juventuti viam ac modum ad hanc consequendam, quae humana est, ab avunculo et fratre obtinuisse. Par erat, ut tu quoque laborem, industriam ac tolerantiam tuam adjecisses et fortunae cavillantis certamina, quae recens evectos saepe experiri consuevit, fortiter pertulisses, tametsi te in majores etiam miserias conjecisset. Ipsa enim fortuna ignavos aspernatur, et superari vult a fortibus, ut magis faveat ac pareat expugnata. Sed audi Socratem. Is miseros dicebat, qui miserias non cognovissent, et felicissimos, qui innocentes multa paterentur. Plato solam patientiam robur totius philosophiae appellabat. Quintilianus vero nullum dolorem mortales habere voluit nisi ab impatientia. Tu graviora effecisti mala tua, qui non tulisti. Nam, ne secundo quidem vestigio posito, vix intellectis, quae adversari videbantur, et neque degustata ulla amaritie, momento succubuisti. Neque pudet defendere, quod, etiamsi memineris, crimen est. Priusquam enim haec tibi contigissent, non ignorasti fortunam natura mutabilem, animum vero debere esse constantissimum, virorumque virtutem non prosperis sed adversis probari. Tute igitur ipsum accusa, frater, quod aeque animo ac pede vacillaris. Fortuna lapsus suos servat, nec naturam mutat, eaque sola animi constantia, sive

sit dextera, obtinetur, sive sit sinistra, superatur. Ubi autem in avunculum nostrum, utique, per Deum, beneficum, istius infortunii tui contorques causam, inique et imprudenter agis. Patere me meo jure tecum loqui, natu enim major sum. Ex contumacia tua et malo animo, quo semper in eum fuisti, ferum ac malitiosum existimas, illumque accusando, qui putas, te excusaturum iri apud eos, qui et nos et ipsum cognoverunt? Etenim quae ipse, ductu inprimis solius Dei, virtute dein ac ingenio suo, toti Europae celebratissimo, cujus et avo et patri perexigua res domi fuit, non est assequutus ornamenta, dignitates, honores, divitias! Et, ut omittam multa, quae in multos tam suae quam nostrae familiae contulit, quo me honore, nomine, beneficio non affecit? Puerum saepe in ulnis, ut filium dissuavians, gestavit; et in ephebis constitutum, Scardinae canonicum feliciter fecit; in Hungariam postmodum, adulta jam aetate, adductum, Vesprimii, tamquam praecipua illius cura fuissem, archidiaconatu Simigiensi auxit; illinc in Italiam misit et in Patavino gymnasio fovit, eque rudi ac barbaro homine latinum reddi curavit; revocatum tandem ad se, in secretarium Joannis regis creavit et in consilio tanti principis locum mihi obtinuit; ornavit dehinc praepositura Budae Veteris, Transsylvana ditavit, quibus adhuc fruor, nisi saevitia et tyrannis Mayladi hanc, illam Germanus princeps interceperit. Regiis ad haec legationibus quinque: ad pontificem Romanum, Clementem; ad Galliarum regem Franciscum; ad Anglorum Henricum; ad Polonorum Sigismundum, et ad Senatum Venetum illius studio atque opera honestatus, et multis claris urbibus virisque cognitus exstiti. Quid memorem spes, ad quas me

sua pietate, non mea ambitione erexit, qui jam bis episcopum me Joannis regis munificentia fecerat, nisi alterum tempora rapuissent, alterum nota culpa mea denegasset. Te puerum diu ubique secum habuit; sua omnia tuae fidei credidit; regiis Cracoviae et Viennae Pannoniae civitatibus litteraria eruditione imbuendum tradidit et de suo suppeditavit; sacerdotio dehinc non contemnendo in Transsylvia donavit, quo tametsi delatione malevolorum postea privavit, non tamen per eum fuit, quin longe majora beneficia in te contulisset, si aequo animo sustinuisses tanti avunculi, alioqui ultra humanum modum iracundi, voluntatem, inque illius correptione non feritatem sed paternam pietatem intueri voluisses. Scis, me non ignorare, quod te ei semper durum, difficilem, intractabilem vel indomitum potius exhibuisti; et nunc tam vehementer admiraris, quod tantus dominus tanta contentione cum pulice litiget, et immortale, ut ais, bellum gerat, neque consideras, majorum affinium, qui parentum loco habentur, si benefici fuerint, brevem iram esse, gignere tamen longissima gaudia; et, si, quod injucundum est, ferre recusabimus: quod juvat, quo pacto obtinebimus? Tu autem, homo adolescens, et velut navis in vasto et dubio alto incertis ventis exposita, voluntatis salubrioris impotens et firmioris consilii nondum capax, tuo ipsius ductu, abjecta avunculi, immo parentis nostri optimi disciplina, fruendo omnibus, quae placuissent, putasti, te non collapsurum, et evasurum quae aetas immatura per imprudentiam saepenumero incurrit? Is enim, si nos mollius si indulgentius educasset, nonne, dudum fuissent men-

tes nostrae fractae et corpora ipsa in delicias ac luxum resoluta! — — — *)

Quod ad me attinet, abjicere te nequeo, nec volo. Nihil in me tibi praesidii aut opis unquam deerit, quantacunque res mihi fuerit, modo desinas in avunculum esse iniquior, qui in utrumque nostrum aequissimus est. De indignatione vero illius in me, non est, quod multum afficiaris. Ultronea mea criminis confessio et tolerantia solita, qua ipsum alias saepe placabilem in me converti, veniam suo tempore impetrabit. Laetus equidem omnia perpetiar, deprimi etiam non recusabo, ut ipse evehatur et maximus fiat, contentus ego vel tenuissima umbra Statilii ero. In quo si tu me, frater, imitabere, non te poenitebit, et vives valebisque. Vale. Albae Juliae Transsylvanae XIII. kál. Aprilis MDXL.

*) Ezen jegyek: — — — Katonánál kihagyást jelentenek, s miután e levél is kiszakasztatott az eredetiből, a hézagot itt sem pótolhattam.

XLVII.

Móre Péternek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Petro More S.

1540.mart.21. Jam pridem scio, quod te amicum ex animi mei sententia habere non possum, tametsi omnes officiorum ac benevolentiae numeros in te experiar et effundam, idque non quod ego nolim, sed quod tu. Nam ipse manibus ac pedibus, immo totus in tuam amicitiam propensissime feror, sed abs te illudor, abjicior, contemnor, neque mea, sed tua solius causa, et falso quidem atque iniquo judicio tuo. Per Posgainum adolescentem meum renunciasti, quod Albae hic mihi ab arcis hujus praefecto Emerico Kewendy reddentur illi pauci numi, quibus debes; litteris vero tuis venturum te et debito satisfacturum polliceris, quod quando futurum sit, vix calendae Graecorum norint. Hortaris ad haec, ut libere et tibi et tuis hic omnibus praecipiam, cum quibus obtemperaturum te mihi in omnibus, quae imperarim, nimis jactitas. Scito tamen, quod me non fallis, quodque Valachus es, me non ignorare! Verum, cedo, qua ratione jussis meis parebis, si preces respuis? Atqui differs dumtaxat et nugaris, variasque interim occasiones et momenta rerum operiris, quibus multa immutari speras, dum comitia, quae nunc habentur, jam pariant, quod conceperunt, eoque procul dubio animum intendisti, sine fuco loquor.

ut per praetextum novarum rerum hujus regni, meum, quod apud te est, injuria in crumenam tuam recondas, non inscius proverbii illius: saepe multa inter os et offam. De vigilantia nostra et praesertim mea huic loco necessaria, omnia polliceor et regi et avunculo meo, quae per fidem ac diligentiam meam exhiberi possunt. Sed nisi muri Albae Gyulae vigiles ac excubitores suos habuerint, frustra certe tantae huic moli ac laxitati ab iis paucis mystis, et inermibus, ne dicam, delicatis clericis invigilabitur. Sat una nox erit, quum omnes negligentissime edormiuntur, quae ne somniantes quid tale facile nos opprimet, tanta solitudine ac desolatione tenentur haec moenia. Quod si Gelam Albae proponis, toto coelo ac terra erras. Hinc enim episcopatus cognomen, hinc titulus est. Hic episcopi sedes, hic jus ecclesiasticum, hic authoritas geritur eumque semper praesulem suum Transsylvani agnoscunt, vocant, venerantur, quem Alba tenet. Vale. Albae XII. kal. Aprilis 1540.

XLVIII.

Tarnowski Stipkónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stipconi S.

1540. mart 23 Quod litterae, superioribus diebus ad te quas dederam, acerbiores visae sint, longeque in deterrimam partem fuere acceptae, quam scribentis animus exstitit, plurimum doloris ac molestiae percepi. Neque credas me voluisse aut te aut ex Polonis quempiam carpere. Sed audito nuncio illo, mihi profecto ingratissimo, qui me delatum esse apud istas majestates et te, attulerat, nullo pacto mihi temperare potui, ut in delatorem meum, utpote mihi non ignotum, scribens ad te, invectus non fuissem, quem quidem ex nostris aulicis, nec rogatum, nec studio meo quaesitum, ad hoc improbissimum factum nactus eram. Cujus nomen si noscere concupieris, a tua regina poteris intelligere. In eis autem litteris nullum alium errorem me admisisse existimo, quam quod in ea defensione mea, ad tantum virum scribens, mox ipso initio nimius fuerim, et fortasse etiam minus circumspectus, propter iracundiam, qua medullitus exarseram, quod, velim, animo meo tanta injuria exulcerato ignoscas. Dein quod nomen delatoris non ascripseram; quod fecissem procul dubio, si suspiciones has ex illis oriundas fuisse conjicere potuissem; alioqui ex industria etiam id feci, ut inimico homini parcerem, reticendo, quod ejus honorem laederet, ex quo facile candorem meum co-

gnoscere est. Ne igitur me aut contra te, aut quempiam alium gentis tuae male affectum putes, a quibus et honeste et pro decore tam tuorum quam meorum principum largiter habitus sum et humaniter tractatus. Sed postquam ita fato meo accidit, ut ad veniam mihi pro alieno crimine sit accurrendum, faciam, eoque libentius, quo te humanissimum sciam. Deus enim mihi testis est, quod secus haec res sese non habet, quam accepisti. Vehementer itaque rogo, ne in alium finem litteras illas meas interpretari velis, quam nunc hoc meo testimonio interpretantur. Unde, dignum est, ut pro integritate ac prudentia tua, quacunque ratione in hunc labyrinthum sim inductus, veniam abs te promerear. Et si istae majestates quid indignationis ex hoc contra me conceperint, eas quoque omni dexteritate leniendas, et me in ipsorum pristinam gratiam pro amicitia nostra restituendum cures, quod facturum te minime dubito, tantum mihi de ingenii tui generositate polliceor. Quum autem Deus opus annuerit, ut iterum aliquando istuc veniam, dabo operam, ut cum satisfactione et istarum majestatum et tua, tam ego, quam ille, qui has turbas mihi concinnavit, clarius dignoscamur, alioqui nil ipsi adversi, nil mihi inhonesti cupio. Vale. Albae Juliae Transsylvanae X. kal. Aprilis MDXL.

XLIX.

Bona királynénak Verancsics Antal.

Serenissimae reginae Bonae Antonius Wrancius felicitatem.

1540. mart. 24. Etsi haec nova studia Transsylvanorum nota esse majestati tuae non ambigam, tamen ut solenne illud, quod ei pollicitus sim, fideliter observem, ne aliqua in parte unquam officium meum atque obsequium majestati tuae deesse videatur, perscribam ipse quoque. Verum cur nova dixerim, nescio, quippe quum semper Hungari ac Transsylvani hisdem inhaerent moribus, summum habentes solatium, communem quietem cum turbis, mutuam charitatem cum odio, et pacem cum bello commutare, principi praeteres non parere, et in hunc ipsum novas machinationes intendere, ut quod etiam hostis acerrimus et potentissimus huic afflictissimae patriae salvum reliquerat, perniciosis factionibus, intestinisque confluctibus praecipites in extremum exitium dent. Vulgatum erat apud nos, vaivodas hos nostros Transsylvanos, Mailadum et Balassam, conjurationem quandam cum potioribus nonnullis viris Seculis et nobilibus occultam inivisse, at potissimum in quem, plane non constabat, quia varii rumores variis et multis causis, ut in re tali fieri assolet, omnia compleraut. Ingens trepidatio cunctos occupaverat, arces jam, civitates et oppida custodiebantur, et qui possidebant, quod amitti pos-

set, ad praesidiorum curam, cogitationemque conferebantur. Ad haec omnibus his tribus nationibus: Seculis, Nobilibus et Saxonibus indicto conventu, major metus universos pervasit et sollicitudo hausit, quod omnino magni cujuspiam ac nefasti sceleris partus ex eo exspectabatur. Nam quidam in regem, multi in episcopum Transsylvanum, meum avunculum, et in Heremitam, regni thesaurarium, aliique in alios hujusmodi motus conjectabant erupturos. Verum habitis et absolutis comitiis in oppido Vasarhel VII. non. Martii, longe mitiora, et quae haud quaquam, ut ipsi dicebant, reprehendi possent, caeterum omnia languida et tumultuaria celeritate perfecerunt. Opinamur eam ob causam, quod praestigia ipsorum mature fuissent detecta, et ad aures regis delata, percipioque authores, eorumque complices ita esse consternatos implicatosque, ut explicare se sine magno malo non putent posse. Nam ipsum regem indignatum esse, et magnis itineribus in Transsylvaniam festinare jam certo habent. Miserunt ad ejus majestatem oratores ex unaquaque natione quaternos, qui suspiciones de se exortas indicent falsas esse, et quid decreverint, exponant. Petunt autem imprimis, ut rex illis declaret, quid pacis, quid hostilitatis habeat cum Turca. Etenim vereri se, ne ut Hungaris et Sclavis ferme jam alteris subactis, alteris de pilo pendentibus, idem, ipsis quoque insciis et oscitantibus eveniat. Praeterea census se quotannis assiduos et grandes persolvere, ignorareque in quem finem, quum ipse Turca bellum illis et extremam occidionem minitetur, tempusque belli gerendi jam aptum adesse, neque de sua securitate spem ullam videre. Caeterum ut ejus majestas pecuniam in Transsylvania cudi faciat, cujus maximam

inopiam apud se esse nemo nesciret, eoque res ipsorum esset deducta, ut jam merces permutare cogerentur, quum nequirent vendere. Et quaedam alia ad fidelitatem attinentia, non magni pensi habita. Sed adveniente rege, non ambigo ulturum malorum malefacta, resque hujus regni in vado collocaturum, et sedaturum omnes fluctus. Discessum Petri vaivodae Moldaviae in Turciam, puto majestatem tuam accepisse. Transivit hac V. kal. Februarii, ut dicunt, qui viderunt, sine motu, constans, hilaris et cum spe magna redeundi ad dominium, nihilque dejecti nihil impulsi ab adversa fortuna hominis prae se ferens. Sola uxoris ac liberorum recordatio vultum barbari immutabat, interdum etiam lachrymas excussit. Utinam scelestus et fidefragus Valachus, dum in sylva profugus erraret, ferarum morsibus concidisset. Tot certe curae nunc nobis fortasse non cumularentur nec geminaretur apud Solymanum malleus, quum et Hieronymum Lazkum illic esse, et egregie atque accurate in Joannem instructum aculeis intelligimus. Sed speratur, quod Deus Optimus Maximus ulciscetur malos, nec eorum pravis consiliis respondebit optato successu. Majestas tua felix valeat. Albae. IX. kal. Aprilis MDXL.

L.

János királynak Verancsics Antal.

Ad Joannem regem.

Probe humano ingenio comparatum est, ut se- 1540. mart. 24
veritate senum juvenes gubernentur, hique maxime obtemperent, maxime illi imperent, quodque senibus pro eorum aetate aliquando licuit, juventuti suae negent licere, ac eam freno etiam coerceant, nempe ut jam securi a vitiis et destituti ab omnibus voluptatis incitamentis, quae adhuc nobis a fronte sunt et evincenda supersunt. Verum saepe numero et ipsi metas authoritatis excedunt, resecantes in juventute etiam illa, quae successivis aetatibus natura ipsa indulsit et omnium sapientum scholae permisere. Hic multa exempla, rationes argumentaque ad id facientia referre possem, si causa mea disputando magis quam supplicando salvari deberet. Etenim excessus nostri, qui majorum disciplinae subjacemus, horum praesertim a quibus exspectamus, longe graviores putantur, damnabilioresque efficimus, si aut excusatione diluimus, aut defensione denegamus. Igitur, clementissime rex, sit mihi in spontanea confessione venia, sit in tua clementia perfugium, sit in majestate protectio. Deliquisse me, non eo inficias, et ob id avunculum meum capitaliter mihi indignari, tuaeque majestati gravissime queri, deque beneficiorum meorum privatione, tamquam qui et amore ejus et gratia tua essem indi-

gnissimus, vehementer agere audio. Retulerunt etiam pientissimum responsum, quod illi majestas tua dederit, pro quo ego, si mille saecula superero, si mille mortes obiero, numquam me satisfacturum certo scio, verum, quoad vixero, fideli ac sedula servitute conabor me saepe deditissimum et promptissimum illi mancipium exhibere, eidemque ut non reprehendendis moribus, quocunque modo his annis lapsus sim, probari possim, quemadmodum hucusque studui, advigilaturum posthac enixius polliceor. Porro illud a tua majestate supplici oratione peto, velit pro regali sua bonitate avunculi etiam mei in me severitatem atque indignationem benignitate ac mansuetudine, qua est genuina, temperare, ne penitus ab eo projiciar. Est enim acerrimus censor et castigator delictorum, praesertim si haec in suis cognoverit, quos sine dubio virtute probitateque caeteros antecedere mirifice desiderat. Quodsi et apud te quispiam malevolus, praeter ipsum avunculum beneficentissimum (nam ipse paterne mecum agit) causam hanc meam difficiliorem iniquioremque reddidisset, itidem oro, velis aures huic obturare, et mihi pro humano hujusmodi excessu ea clementia veniam dare, quam in omnes homines, ut hostes, sicarios, insidiatores, proditores et jure damnatos praetereram, omni tempore, cum exemplo admirando animi magnitudinis, quotidie diffundis. Cui Deus optimus et omnipotens omnia fausta, prospera atque felicia, cum optata incolumitate concedat. Vale. Albae, IX. kal. Aprilis MDXL.

LI.

Menyhért csillagjósnak Veranesics Antal.

Ad Melchiorem Astronomum.

Summa laetitia annum hunc videbar mihi agere et incredibili desiderio ultimas, quas promittebas, exspectabam kalendas Februarii, eoque certe majore ac firmiore ducebar spe, quod haec palam et citra dubium affirmares eloquererisque, praesente et non invito illo, avunculo, inquam, meo, coram quo nunquam *) adhuc tuto mihi licuit significare vel unico nutu, ejusmodi me ambitiunculis aut tangi aut affici. Ecce, quam durum quam acerbum sese hujus ipsius anni exitus mihi praebuit! quam ingratae istae tuae advenere kalendae, et attulere omnia, ut vides, infausta et funesta, cum longissima multorum malorum serie, vereorque ne sint mihi omnium miseriarum principium, omnium bonorum, si quidem aliquibus unquam sim usus, meta! O nequam fortunae meae conditionem! Sic mecum agit omni tempore, ut cum Tantalo quopiam: arridet saepe, illudit saepius, nunquam eadem, nunquam diu certa, nunquam stabilis, et me, ut fallentis mos est, semper varia semper pendula detinet, omnibusque in rebus meis, tum laetis tum prosperis, velut intercalarem, aut, ut Graeci dicunt, embolysmon quoddam, tristem ac sinistram sese ingerit, ut his ingratis vicibus

1540. mart. 28.

*) Eddig kiszakítva; a pótlás Katonából történt.

totos dies affligat, tuncque gravius, quum jam jam comprehendere mihi videor, quod offerebat, retrahit atque aufert, habens nec aetatis nec virtutis rationem aut personarum delectum. Praesens calamitas mea aliaeque plures, quae praeterierunt, erunt tibi argumento. Sed quid tam multis querar. Projectum me ab avunculo meo, remque meam apud eum ultimo esse loco percepi. Causam tibi constare non dubito, quae nemini non constat, ipsius inprimis avunculi mei publica querimonia, deinde inprobando aemulorum malevolorumque studio, opera, officio; ita ut plus offuere mihi proximorum delationes, quam ejusce rei culpa, cujus quidem vehementer me etiam pudet; nec scio, qua ratione expurgem me, quum difficile sit, persuasiones tales e vulgi pectoribus exstirpare. At, quum avunculum meum scio cultorem esse summae justitiae, summae prudentiae copiosum ac sapientiae exemplar, facile tuis rationibus acquieturum credo. Quare, si praescita tua nolis falsa mihi evenire, indue partes et fratris et amici, accedas ad avunculum, aperi illi quid res ista veritatis habeat, neque amori me, qui mihi impingitur, succubuisse *) nega, hominem dein esse indicato, et nepotem; postea ingeniose adhibe omne patrocinium, et me indignationi ejus eripe. Nam quicquid felicitatis mihi astra pollicentur, in Statilii manus collocarunt. Immo Statilius ipse et fortuna et sidus meum est felicissimum, quem tu si nunc mihi reconciliatum efficies, omnia vaticinia tua fauste ac feliciter evenisse cognoscam. Vale. Albae Juliae Transsylvanae V. kal. Aprilis MDXL.

*) Katonánál ilyes önkényes módosítással „neque factum, quod mihi impingitur, meum esse nega.“

LII.

Nagybátyjának Statilius Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Statilio avunculo S.

Quam ingens dolor est displicere, cui quis ali- 1540. apr. 2.
quando placuerit et placere debeat, si vitam velit, tua me nunc edocuit indignatio, quae nisi a rigore suo, in me pravissime concepto desierit, ipse quoque desinam vivere. quandoquidem nulla potest mihi fieri onerosior sarcina, quam ira tua *), nulla major jactura quam gratiae tuae, nec infelicitas quam segregari abs te. Quum enim fortuna mea ex tua semper fuerit, quum felicitas ipsa, honores ornamentaque ex tuis prodere, qui possum in te et tecum non esse, si solus nequeam, nec, si quirem, volo? Quapropter age, avuncule pientissime, scis, generosi esse animi, parcere sponte confessi criminis ad veniam currentibus. Nam et leones prostratis parcunt, et divina ira submissione delinquentis in gratiam convertitur. Ecce factum, cujus causa mihi tantopere succenses, libere confiteor, neque mentiendo alienum facio. Malo siquidem etiam mori, quam vel semel tibi negasse veritatem, cui nemo unquam feliciter dixit mendacium. Verum enimvero tu, qui pro aequitate tua non solum alienis impunita delicta non remittis, sed etiam tuorum eorumque propinquissimorum acerrime vindicas.

*) A mi következnik, Katonából pótolva, mert az eredetiből ki van szaggatva.

oro et obtestor, per integritatem tuam, per fortunam, qua es felicissima, per mutuam demum nostri sanguinis necessitudinem, velis te pium ac indulgentem mihi demonstrare, et hanc noxam, ut homo homini condonare. Etenim operam dabo, ut in posterum vacuum me ab his offensis contineam, neque indignationem tuam unquam exstimulem. Hac tantum sola vice pro magnitudine animi tui, paterne agas mecum; teque mihi, tibi me restituas, et id criminis, quicquid id est, humane aestimes. Vale. Albae Gyulae IV. non. Aprilis MDXL.

LIII.

Tomori Lajosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Ludovico Tomoreo S.

1540. apr. 12. Heri in aedibus meis facta est ratio, quantum quisque nostrum in summam mille florenorum, qui nunc regi pendentur, conferre debeat. Ejus rei rationem misi ad te in hac scheda huic epistolae inclusa. Videas rogo, quonam pacto nobiscum agatur. Summa haec soli capitulo injuncta est, et archidiaconi cum praeposito, qui suas decimas sine communione capitularium habent, maximam illius partem persolvunt. Qui quidem capitulares quantum numerum colonorum habeant, probe novisti, nec est opus, nunc me recensere, quod forsan ignorat etiam ipse rex. At si videbitur, agas apud ejus majestatem pro tua prudentia ac dexteritate, quam citius fieri possit, ut aut levemur

tanto pondere nos, qui dignitates vocamur, aut pensatis ambabus partibus, aequa lance ac bipartito jugum feramus, potissimum quum pretia decimarum nostrarum a nobilibus non reddantur. Ad me etiam qui in omnibus ferme bonis capituli partim tertias, partim quartas, alicubi etiam quintas proventuum portiones, cunctorum vero censuum ordinariorum, et quos ostoradó, id est flagelli census appellant, tertias percipio, horum dumtaxat, quod causa regis exiguntur, nihil attinere dicunt. Quod quum mihi non probaretur, satis diu cum eis contendi, sed quum nihil proficerem sine judice, distuli ad regiam et praelati nostri cognitionem, sortem alioqui meam dudum numeravi, ut mandato principis refragari non fuissem visus. Quod si nihil in rem nostram efficies, effice saltem, quod e re regis erit, ut majestas ejus imperet tributa seorsum canonicis, seorsum dignitatibus, facile certe pro quingentis mille, pro mille duo millia accipiet. Quum enim centum ducati omnibus ex aequo injungantur, canonici XXVIII. dumtaxat, digni*) tates reliquum explent. Vide, quid in majori numero oneris nobis imponunt: illi sunt XXIV, nos XIII. Forsan, hoc intellecto, aut exaudiemur a rege, aut iis fratribus nostris par referemus, cum majore tamen damno nostro, quod interdum leve facit indignatio. Cura ut valeas, neque hujus negotii obliviscere, nisi magis onerari velis. Vale. Albae pridie id. Aprilis MDXL.

---

*) Itt ismét több levél lévén kiszaggatva, az epistola vége Katonából pótoltatott.

LIV.

Nagybátyjának Statilius Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Statilio avunculo suo S.

Kin. 24. Discedenti tibi Buda initia dumtaxat regis actorum in Transsylvania perscripseram, nunc ut prosequar, quae successerit, sic habeto. Quum et Mailadus, diffisus inocentiae suae, ad praesentiam regis venire noluerit, et Balassa, qui venerat, causam suam iniquam esse non ignorans, juri stare ausus non fuisset; rex ipse Thordae adhuc existens, in conventum advocatis judicibus, quid illi causae litisque cum utroque intercederet, cognoscendum judicandumque, praesente toto regno, exposuit. Insumpto tandem circa hanc quatriduo, nemo fuit, qui ipsos vaivodas manifesto crimini laesae majestatis obnoxios esse non judicaverit. Damnati itaque sunt et proscripti quaeruntur que ad necem omni diligentia ac studio. His peractis et conventu dimisso, mox ad oppugnandas arces Balassae missae copiae ac tormenta. Michael a Sombor praeerat arci Almas, quam, vix conspecto milite, intra brevissimum temporis spatium ad verba dedidit. Leeta similiter unico ictu bombardae incusso, quo portae ejus corruere, eadem facilitate accepta est. Diod postmodum obsessa et biduum tormentis acerrime petita, tertio, dejectis duabus turribus, ad

conditiones dedendi se, qui eam*) tuebantur, venere. Concessa itaque iis vita ac rebus, haec quoque in potestatem regiam cessit. Solus Petrus Gerendinus, qui ei praeerat, propter quartam jam rebellionem, ademptis rebus omnibus, interdicta patria, sempiterno exilio est damnatus. Fogaras obsidet Valentinus, cognomento Turcus, et Andreas Bathoraeus cum quinque circiter millibus Hungarorum, Saxonum peditatus non exiguus juxta est, et Seculorum omnes praecipui, exceptis nonnullis; ipsa plebes tota cum rastris, ligonibus et id genus instrumentis undique jussa est eo confluere. In hac arce ambo sunt vaivodae cum uxoribus et liberis, computatisque militibus, mulieribus, servitiis, et qui aetate sunt invalida, numerum trecentorum hominum excedunt, satisque jam anguste sedent, ut perfugae nunciant, et annonam tenuiter dilargiuntur. Rex ab uno mense, accepto Diod, hic Albae sese continet propter aegritudinem, quae sola eum ab oppugnatione Fogaras hactenus impedivit, sed jam admoventur bombardae, et reliquus exercitus eodem contendit, expeditoque oratore Caroli, Cornelio Dupplicio Sepero, et suo in Turciam dimisso, ipse quoque se hinc movebit. Quicquid autem difficultatis sumus habituri in hac expeditione, id Fogaras, judicio omnium exhibebit, verum nihil eorum praetermittitur, quod ad citam et facilem ejus expugnationem attinere videatur. Illud tantum obest, quod solito more mora ab incepto lacessimus, dum gratis omnia, et conditionibus, ut dicunt, qui impensis parcunt, honestis obtinere studemus. Proxime diu institit Mailadus apud Valentinum, ut se ad colloquium suum admitteret, aut

*) Eddig Katonából, mert e levél kezdete is ki van szaggatva az eredetiből.

nunciis saltem, seu litteris quaedam transigi secum pateretur. Sed Valentinum per multos dies vetuit princeps, quorundam tamen consilio inductus, tribuit ei facultatem, ut solis nunciis ageret. Caeterum edocuerat, ut offerret illi nomine suo arcem Galaad cum quingentis colonis, et reddita arce Fogaras, Transsylvania perpetuo careret. Ille ad haec Beche quoque et Bechkerek poposcit, utque collegae ejus ac Martino Gerendino vitae, bonorumque omnium gratiam faceret, quod minime obtinuit. Rex itaque in hoc nunc est, ut eos vi expugnet et puniat. Francisco Kendy satis aegre et cum dedecore vita, abjectissime summisso genu et muliebribus lachrymis petita, ac si quid pecuniarum habuit, permissum est, reliquis omnibus bonis et arce Weech amissa, pulsusque e Transsylvania, pro exilio irrevocabili Hungaria data. De conjuratis adhuc nihil actum, dictum tamen est, postea eos intellecturos, qui regis esset animus. Dilata igitur eorum est res, donec authores comprimantur. Unde tota Transsylvania vehementer timet, et in officio est, ut nunquam alias. Quod ad valetudinem regis pertinet, licet febres et stomachus male affectus causetur, neque veritatem ipsam morbi sciri volunt qui eum curant, propter vulgi inconstantiam, scito tamen a sinistra parte corporis, etsi non omnino ictum, perstrictum tamen nonnihil apoplexia. Nam Deus qui huic miserrimo regno illum tam cito non vult extinctum, signis quibusdam praemonuit venturi morbi periculum. Mox igitur adhibitis purgationibus, quiete, cibi abstinentia, sanguinis emissione, et aliis hujuscemodi antidotis, non occupavit, sed tantum obstupefecit aliquantulum ejus membra. Nunc jam exit aliquantum in publicum, et convalescentis ac viventis

hominis speciem praebet, ut iis, qui se mortuum disseminaverant, occurrat. Sed proculdubio infirmus est, et interdum, ut a Ludovico Thomoreo ejus cubiculario intelligo, et pede et oculo titubat, molestissimeque omnia, nec illa solita hilaritate ac solertia agit, adeo ut non mediocriter reddimur omnes solliciti. Quod te quam primum scire volui, utpote scitu tibi pernecessarium, quum et hic omnes rebus suis magnas difficultates ominentur, si decesserit, hoc praesertim tempore, quo ad maximum in hoc regno incendium conjuratione Mailadi et Balassae patefacta est via. Heremita thesaurarius dudum abire in Turciam debuit, sed nullo pacto expelli potest, trahitque moras usque ad indignationem etiam regis, quum et chaus caesaris nuncius pro eo jam venit, et adhuc profectionem differt. Litterae tamen jam scribuntur, nec dubium est, quin intra septem dies movebit. De nostra mora aggrediendi Fogaras si quaeris, valetudinem regiam in causa esse quidam dicunt; multi existimant, quod conditiones, si quae ab obsessis porrigerentur, opperiuntur, ne saltem impendatur, quandoquidem indies noster exercitus sensim dilabitur. Sed de hoc parcius, quod per te largius conjicies, qui novisti hujus nostri genium. Huc accedit, quod et Valentinus Turcus gravissima et plena periculi aegritudine laboret, cujus curandae gratia, relictis castris, Albam concessit. Mailadus vero nihil territi, nihil dejecti hominis prae se fert, immo nisi gratiam optatam et honore suo dignam, nullo adhuc, ut jactanter gloriatur, scelere temerato, obtinuerit, nunquam se Fogarasium vita superstite amissurum denunciat. Omnes illi compatiuntur. De Balassa, ut de homine parvi pensi, aut nunquam nato, nulla mentio, nulla illius miseratio. Col-

legae etiam suspectum est ingenium, ob rei bellicae peritiam et morum vafriciem, nec quispiam est, qui omnem lapidem, si evaserit, non moturum putet, ut injuriarum recordetur. Ex Turcia a Petro Moldaviae vajvoda venit ad regem nuncius; ait illum honestissime a caesare haberi, et omnino in dominium suum pristinum brevi dominum rediturum, substitutum vero illi in Moldavia revocari ad Portam. Sed haec differentur, ut accepi, ad adventum oratoris nostri. Petit regem, velit aut arcem Chycho ei restituere, ut uxor liberius ageret, aut eadem dimissa, juberet Bistriciae dari mansionem. Responsum adhuc non est, nec respondebitur ad vota. Ejus nuncius cum Heremita expedietur. Stephanus Druget a Homonna et Bernardus Thamasy decesserunt. Gaspar Dragffy ab ipso sepulchro revocatus est, et ductus Lutheranismi poenitentia, quo deflagrabat ad libertatem carnis sine spiritu, juravit se in posterum catholicum Christianum acturum et more patrio ecclesiam culturum. Petrus Perenneus idem fecit de sacerdotibus, quos ad conjugia compulerat. Magna mutatio dexterae Excelsi, si non coecutirent. Is praesens annus magna siccitate affecit omnes fructus et sata terrae, pollicetur ingentem omnium rerum caritatem, et jam tritico ad LXX. denarios crevit pretium. Cancellarius tuus Werbewzy, et Quinqueecclesiensis episcopus, caeterique consiliarii regii recte valent, seque tibi commendant. Vale. Albae Transsylvanae VIII. kal. Jul. MDXL.

LV.

Verbóczi Istvánnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stephano a Werbwz S.

Audio te ad Solymanum Turcarum caesarem profecturum oratorem loco Georgii Heremitae, thesaurarii. Faxit Deus, ut hoc munus obeas peragasque sanus, incolumis, feliciter et ad vota, ac e re totius regni Hungariae cum exaltatione tua et regis nostri commodo. Caeterum exemplar proscriptionis vaivodarum vehementer habere cupio, prius quam pronunciatur in publicum. Ejus copiam si ante discessum tuum mihi non feceris, nescio an quispiam alius sit facturus. Id me consequuturum magna sum fiducia, quum nemo procerum sic me, ut tu amas, complecteris, promoveas. Quare si me unquam magnis aliquibus gratiis opportunius afficere cogitas, hac una nunc affice etiam atque etiam rogo, et per fratrem hunc meum Michaelem memoratam proscriptionem mittas. Polliceor me intra biduum remissurum, neque cum aliquo mortali communicaturum, quamdiu jussu regio publicetur. Quum enim res hujus calamitosissimi temporis, quantum ingenii ac eruditionis mihi est, mando litteris, seriem tantummodo conjurationis hujus Mailadinae ac Balassinae scire desidero, ne quid operae atque operi meo hujusce rei desit veritatis. Id abs te quum certissima peto atque efflagito fiducia, 1540. júl. 6.

tum eo me difficulter ab aliis potiturum scio, si tu denegaveris. Vale. Albae Juliae Transsylvanae. Pridie non. Julii MDXL.

LVI.

Verbóczi Istvánnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stephano Werbewz S.

1540. júl. 6. Fratrem hunc meum Michaelem Georgius Utissenius, Heremita, regni thesaurarius, proficiscens orator in Turciam, ducturus erat secum de voluntate regia propter usum linguae italicae, quum alioqui et hungarice et latine didicerit, croatam vero hauserit e matris utero. Nunc posteaquam ejus loco designatus es tu bonis avibus, qui utrique nostrum paterno affectu semper faveris, idem frater urget me quotidianis stimulis, velim apud te laborare, ut eum tecum ducas. Magnopere enim desiderat Constantinopolim, ab origine urbem imperatoriam, ac ejus imperatorem Solymanum, nostro aevo tyrannum potentissimum videre. Quare si tibi eodem usu ac eadem opera necessarius est, peto recipe illum conditione quacunque voles, sciet parere et exequi mandata tua pro aetate sua satis mature ac prudenter. Do eum fide, moribus, honestate ac litteraria eruditione non exigua praeditum. Caeterum quicquid sufficientiae experientiaeque illius defuerit, ingenium ac sapientia tua supplebit. Vale. Albae. Pridie non. Jul. 1540.

LVII.

Nagybátyjának Statilius Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Statilio avunculo suo S. D.

Binas ad te non ita pridem, et utrasque parvo tempore dederam litteras. Alteras Cornelio Seppero legato caesareo, alteras Hieronymo Jacuino civi Vensonensi. Ex quibus Joannis regis nostri summum, vel potius inevitabile vitae periculum facile intelligere potuisti. Nam primis, simulac Albam Giulam pervenerat, apoplexia gravissime fuisse correptum, postremis, ad ultima redactum fata et vivendi spe omnino destitutum accuratissime descripseram, ne incrementis quidem morbi praetermissis. Habeas his ejusdem obitum, toti certe reipublicae christianae summo dolore deplorandum. Porro quum ei coeli mutationem scioli quidam persuasissent, quae vel omnium physicorum sententia, crescente adhuc morbo, indicatur esse plurimum metuenda propter vertiginem, quae ex intempestiva jactatione et lucis splendore causari consuevit, Saxosabesum sese contulit, ubi denuo apoplexia, postea etiam epilepsia per plures dies conflictatus, tandem solutis omnibus in languorem nervis corporis, officioque linguae consopito, decubuit, nonoque dehinc die, nullo interim sermone edito aut motu facto, nec sumpto epulo, sed perinde ac saxum jacens et interdum admodum torve intuens, acie oculorum in obliquum intenta, cum summa patientia et constan- 1540. júl. 26.

tia, quam semper sanus prae se tulerat, citra omnem molestiam atque horrorem, quo homines in agone vitae constituti solent cruciari, hora VIII. ante meridiem decessit. Eotum et motum terrae sensit tota Transsylvania, ut magni momenti regem obiisse mundus intelligeret, cujus mortem ne natura quidem signis carere voluerit. Verum ut ejus omnem transitum ex ordine intelligas, quidque postea actum in rebus publicis, quove pacto ubique tumultuatum inter proceres: longiore opus erit et quidem tali epistola, quales tu, dum abes, a me semper exigis, ut quanto tardius propter locorum distantiam perferantur, tanto uberiores veniant, nihilque, etiam quod in vulgi turba jactari intelligam, non exarandum curem, ut veritatem rerum ex multis multorum opinionibus, velut aurum ex montium ruderibus erutum ac repurgatum, facilius colligere possis. Itaque principio, uti jam habes, quum Saxosabesi morbus ex omni parte fortius illum occupasset, urgereque videretur ad extrema praesertim lue comitiali valde confectum, triduo ante quam ambulare desiisset, caeperant eum vires solito celerius destituere, advocatisque consiliariis, Stephano Verbucio, Petro Petrovio, Valentino Turco, Georgio Utissenio Heremita et Joanne Ezechio, (neque enim alios admitti patiebatur, quod aegritudo nimis eum deformaverat,) quantum in horas deficeret, admonuit. Quaedam etiam de statu rerum, ne tum quidem officii curaeque regiae oblitus, contulit. Interim advolat nuncius de nativitate filii, fit publica ubique laetitia et mutuae omnium gratulationes. Pater etiam resumpto nonnihil spiritu, factus hilaris, petit equum; adducitur, satis aegre inscendit, prodit in campum, quod vel ex instituto quodam pene quotidie faciebat, con-

firmaturus populos, eoque protractis bombardis duabus, quae vix bicubitali longitudine, pauloque dispari latitate in altum diriguntur, indeque velut fulgura superne urbes casu, non impetu feriunt, vulgo morteria appellatae, diu jaculatum, neque id felicitér, ut omnia ejus fausta infaustis miscerentur in finem usque, quemadmodum scis hominis fatum. Ubi immenso illo sonitu ac boatu offensus aures, semianimis rediit domum, questus assidue, stridore quodam valido adeo sibi repleri caput, ut armatorum acies in eo praeliari putaret. Postridie tandem in lectum corruit, tabulas testamenti condidit, factaque confessione ritu catholico, comedit sacrum panem et calicem bibit. Consiliarios deinde hortatus, ut curam tam sui quam regni sedulo gererent, ne, quod ipse sua industria, magno labore et multorum conviciis exercitus, Christianis reposuerat, eorum incuria in priorem fortunam periculaque recideret; uxorem ac filium suum non destituerent, et si e re publica fore judicabunt, etiam coronent; ex Austriae domo principem non peterent, neque unquam ejus generis cuiquam studerent, ne in posterum quoque graviora sustinere cogerentur, quam hac mea, inquiens, ut superiores reges vestros non commemorem, cum Ferdinando rege nondum sopita contentione sustinueritis, quippe quum et me vel ab ipsis incunabilis semper ea familia acerbissime est persecuta, et conata Hungarorum dominationem quoquo modo usurpare. Solymano caesari parata jam ab se munera tempori mitterent, ut morientis etiam meam erga se fidem agnosceret, vosque vestram, qui supereritis, apud eum probetis. Nec ludetis, domini, operam. Hoc enim vobis proderit, hoc misera stabit Hungaria, hoc collisi ordines revalebunt,

hoc uxorem meam servabitis, et liberos meos promovebitis; neque aliunde mea quidem sententia, vobis vestri tum regni tum vestrum omnium incolumitas speranda est, quam a solo Solymano. Quod equidem (sic se excusans, quasi dixisset impie) non suaderem, si inter christianos principes christianum amorem nodumque verae concordiae cognovissem, et in quibusdam plus pietatis aequitatisque, quam ambitionis cupiditatisque, quorundam etiam incuriae atque contemptus rerum nostrarum reperissem, quando vos, qui tranquillitati, aequoque semper studuistis, periclitabamini, ego exilio premebar, et cum domesticis meis, magno insidiarum ac proditionum astu, grave haberem negotium, Turcumque incredibili arte, admirandis officiis et subjectione plus quam privati hominis continebam, ne ad subjugandum totum, quod regni erat reliquum, raperetur. Sed haec vos melius, quod mihi semper a consilio exstitistis. Itaque ad eum, meo judicio, recurretis, illi vos tutandos exponetis, postquam sic ferunt tempora, sic volunt Superi. Tu Georgi Utisseni, quem ego ab exiguo statu mihi ipsi velut pro arbitratu meo hominem formans, ad summum rerum fastigium promovi, et multis viris praeclaris atque illustribus genere praetermissis, qui et ingenio et potentia pollerent, in locum pene germani fratris, quem unicum habebam, mihi adjunxeram, uxori meae ac filio charissimo peculiariter tutor et procurator esto. Vos caeteri domini fratres mei, (sic enim ex usu omnes, quibuscum loquebatur, blande in omni vita compellabat, summa studens homines humanitate demereri; hungarice effertur: urak domini, athyamfiay patris mei filii, hoc est fratres,) quos pariter et amavi et supra multos evexi, si quid exstincto mihi gratitudinis, si quid soliti

officii ex fide, quam semper erga me constantissime probavistis, adhuc exhibere non pigebit, parentis munus tam in filium, quam in uxorem meam suscipite, ipsique Georgio vestra concordia, vestris studiis, vestris consiliis opeque, oro, adeste semper et auxilio sitis, quo melius provincia sua fungi possit. Odiis vero intestinis, pro vestra prudentia, pro modestia, proque animi candore omni conatu occurrite, ne si fortasse illa neglexeritis aut etiam fovebitis, praesertim rectore spoliati, celerius et invicem collidamini, et filioli mei successionem perturbetis, uxorem in tristiorem luctum atque in ultimas difficultates conjiciatis. Postea vix verbum per totos eos VIIII. dies, quibus, uti jam diximus, cum morte luctatus est, edidit, nisi quod miserabili quadam specie defixo saepius aspectu in consiliarios, acclinatoque etiam, quantum poterat, ad eos capite, diu respiciebat, tamquam si loqui vellet, deinde, quum nequiret, demissis sensim palpebris, doloris utique significationem in vultu relinquebat, quo eorum animi magis dolore feriebantur, indeque non sine lacrymis, ejulatum gemitibus comprimentes, abscedebant, donec iterum velut a somno experrectum cubicularii nunciabant oculos aperuisse; sicque per haec momenta subinde ad eum regressi, invitantes ad dicendum si quid restaret, quod eos vellet, exanimatus est. Decessum ejus iidem consiliarii per dies*) de industria suppresserunt, quotidie ter et quater cum medico de more ad illum ventitantes, donec mutuis sese foederibus devincirent, Mailadumque ac Balassam vaivodas in sententiam suam adducerent. Quae res inprimis per Valentinum Turcum, dehinc per Nico-

*) ‚Circiter XV.', – Verancsics által kitörölve.

laum Telegdinum diu et frustra tractata, cognitaque tandem ipsorum pertinacia, nihil cunctati, quum perturbata ratio status regni ad reparationem aliquam, maturare hortabatur, mox una omnes, data primum atque accepta inter sese securitatis societate, fidem ac studia magnis juramentis reginae ac Joannis filio obstrinxere. Valentinus ipse, quod vix credebatur, cujus fides inter Joannem et Ferdinandum semper fluctuaverat, caput etiam ad hoc devovit, totusque in eo est ferventissimo spiritu, ut Ferdinandus in regnum nullo pacto admittatur. Hinc ad res gerendas, quas lugubre tempus attulerat, animum curamque adjecere. Et initio statutum, ut perfidia vaivodarum vi etiam expugnetur, si sponte illorum partibus non accesserint. Secundo loco Stephanum Verbucium cancellarium cum Joanne Ezechio Quinqueecclesiarum episcopo ad imperatorem Turcarum cum muneribus et pensione diu jam promissa et pactis sancita, neque adhuc vel semel persoluta, miserunt, Georgio Utissenio, regni quaestore, cui per regem ea legatio erat delegata, retento, quo ille potissimum, cui rex tum uxorem tum liberos caeteraque omnia sua credidorat, domi esset et militum ac regni curam gereret, qua alioqui diu jam fungebatur, opesque et pecunias regias, quas in manu habebat, conservet. Summa autem legationis haec fuit. Ut mora de legatorum expeditione imprimis commissa ob periculosam conjurationem vaivodarnm, quae armis erat sopienda, deinde ob gravem atque diuturnam valetudinem regis, cujus causa omnes reliquae actiones cessaverant, excusetur. Postea sciret caesar, Joannem regem humanis rebus exemptum, quique dum adhuc viveret, ac sensu et ratione uteretur, haec ad

ipsum mandata dari praecepisset. Se scilicet memoria semper tenuisse, quod Hungariae regnum sua ipse virtute ac ferro a Romanorum rege accepisset, sibique Dei beneficio dono contulisset, nuncque pro hac in se tum munificentia tum amore singulari agere gratias immortales, quas alioqui semper alias egerat, quotiescunque tanti benefactoris mentem subibat recordatio. Caeterum quum Deo Optimo Maximo ita complacuisset, ut id temporis moreretur, illud ipsum regnum ea fide, qua moderandum acceperat, filio obtinendum possidendumque reliquisse, atque obnixe orasse caesarem, vellet hujusmodi successioni annuere, et ipsius filii ejus, paulo ante suscepti nec adhuc visi, uxorisque infelicissimae et Hungarorum orbitatis tutelam pro sua magnitudine et bonitate assumere. Se demum nunquam, ne tum quidem, quum decederet, dubitasse, caesaream illius majestatem ea clementia ac liberalitate, qua in patrem cum universi orbis terrarum admiratione usus est, in filium quoque usurum, solaturumque pietatis muneribus uxoris calamitatem. Alia quaedam ad communem populi usum pertinentia, ab ipsis consiliariis adjuncta, praetermitto. Haec duntaxat inserui, quae Joannes filio consulturus, nuncianda curaverat. Valentino postea et Andreae Bathoreo data provincia obsidendae arcis Fogarasii, cum toto exercitu mercenario, nobilitatisque ordinibus, quos rex ex Hungaria adduxerat. Idque vel ea sola ratione, ut utrumque vaivodarum in ea, in qua esse ferebantur, intercluderent saltem. si obtinere non possent, ne cum conjuratis versarentur. Et quum illa arx, ut scis, et natura ipsa et Mailadi industria validis operibus instructa est, et cuivis etiam principis potentiae expugnatu difficilis: injunctum tria circum eam castella

erigi et praesidiis compleri, ne tanquam pestes egredi possint, quoque aut fame aut diuturnae obsidionis affecti molestia, ad deditionem compellantur. Neque has copias e Transsylvania interim sunt dimissuri, aut mutaturi consilium, donec in obsessos omnem vim, fortunam atque ingenium experiantur, esto quod et Turcorum auxilia erunt advocanda; nam adhuc iis tuto terremus adversarios, nihil tamen his terriculis permoventur, quippe qui indies magis ac magis Saxonum civitates et reliquas duas nationes in studia regis Romanorum, tum nunciis tum litteris sollicitare non cessant. Sed nondum quicquam videntur proficere, quum omnia sileant ob externarum copiarum praesentiam. Sicque ad fucum, ut putamus, conversi, ne nihil interim velle videantur, quod honeste dici non posset, honorem nempe in procriptione ademptum et bona omnia sine dilatione et sibi et caeteris conjurationis authoribus reddi postulant, quandoquidem conjuratorum adhuc res non sunt in fiscum relatae, neque causae actio requisita. Se vero vicissim omnium injuriarum, quas a quibuscunque perceperunt, nunquam recordaturos, immo daturos etiam ultro veniam omnibus, quos aut accusatores aut suspectos hujusmodi inimicitiarum habuerint, demumque in ipsorum sententiam ac societatem foederis ituros offerunt et pollicentur. Responsum est: Omnia, quae postularunt, fore illis integra, si prius et statim, ut ipsi quoque fecerunt, reginae ac Joannis filio fidem juramento addixerint, deinde ad eam profecti, supplices admissi veniam fuerint deprecati, data insuper utrique quum salutis securitate, tum obtinendorum bonorum arciumque firma spe atque fiducia. De honore reddendo, quem adeo temerarunt, ut obluendo ne Marisus qui-

dem insignis Transsylvaniae fluvius sufficeret, admodum languide transigitur. Tamen hoc quoque rejectum in reginae gratiam. Illi ad reginam proficisci, veniam petituri paratos sese receperunt, verum jurejurando fidem cuipiam obstringere, nequaquam velle, nisi cum toto regno, eodemque inclinaturos quo omnes Transsylvani. Praeterea indicerentur publica comitia, liceret omnibus ordinibus tuto cenvenire, et quod quemque deceret ac toti Hungariae conduceret, decerneretur. Nemo suis rebus studeret, publicis consuleretur, fortiores melioresque et qui prudentes essent, caeteris anteponerentur, donec meliorem viam instaurando regno fata demonstrarent. Se nec a consensu procerum discessuros, nec novi quippiam molituros, quod communi saluti obesset, aut non ab omnibus probaretur. Haec omnia a Mailado, veteris odii memore, ad Eperiensem civitatem in castris, quum amor et imperium non ferat socium, contracti, potissimum in invidiam Utissenii jactabantur, quem videbat primatum inter magnates habiturum, publicaque potiturum potestate, quum regis testamento, tum potentia et authoritate summa, quam dudum sibi fortunae cujusdam beneficio, non tam quaesitae quam a Deo quodam injectae, (vidimus enim valde aliquando tenuem et refugientem aulam) supra omnium vires comparaverat. Porro omnes ejus felicitate, tametsi officiosissime universos demereri studebat, offendebantur, fuereque haud pauci, qui ejus fortunae infensi, et Joannem deseruerant et aversabantur filium, facileque et Mailadus et Balassa, nisi forte hoc praetextu sceleris opinionem minuebant, ad officium reduci poterant, si Utissenius cum republica nihil commercii habuisset. Verum praeviderat Utissenius,

quo Megaerae istae colubros intendebant, quique patri insidias struxerant, facile omnes mortales cognoverant, eos ne filio quoque patrocinaturos a quo opprimendo solius Utissenii magnitudine arcebantur. Itaque consiliarii non fidentes vaivodis injuratis, quod in se facilius injurios fore*) dubitent, qui ne regi quidem suo tam nefario seclere appetito pepercerant, neque conventum adhuc indicunt, neque eos libere sinunt agere, et tum omnia experiuntur, ut ad jurandum inducant, antequam de comitiis statuatur; et quum nullos conatuum eventus, quibus tantopere insudant, verbis assequuntur, vim et arma jam tandem aggredi meditantur. Nec sane dubitant, quin brevi illis potientur vel duabus de causis. Oblata scilicet imprimis Saxonum insperata nunc primum declaratione studiorum, qui quum certo certius vaivodarum intemperiis consilia sua adjunxisse noscerentur, tametsi Turcarum metu multum caute et cum lance omnia, intendentes sagaciter, quorsum tum ipsorum vaivodarum audacia, tum pueri res esset evasura: nudius quartus delectis duobus viris ex singulis scdibus, miserunt ad consiliarios, qui totius gentis errorem, ut dicebant, potius quam delictum, excusantes, quod in tanto rerum turbine, non in utramque partem modo, inter quas agitabatur controversia, sed in mille nutare fuissent coacti, donec certo consilio cognovissent in quam tuto et sine honoris detrimento declinare debuissent, quique sequendi non erant, superiores nonnihil esse videbantur, dum maximam et meliorem partem regni conjuratione sua complectebantur: reginae ac filio per manus ipsorum consiliariorum in urbe Saxosabesiana frequenti procerum conventu fidem obli-

*) Kimaradt: ‚non'.

gerunt, nil aliud postulantes, quam ut a Turcis et a privatum rapinis defenderentur. Alia causa est, quod omnes fere arces, illaeque potiores Transsylvaniae cum Saxosabeso ipsi habeant in potestate, hisque omnibus praesint Croatae, veterani regis milites cum opportunis praesidiis, ne quid provinciales novis studiis obturbent, ad quod natura ipsa facile proni sunt, dato authore, etiam vili de causa. Arcium haec nomina: Deva, Dyodum, Chiculium, Gurginium, Vecium, Czyczoum, Balvanum, Laeta, Almasium et Hunyadium, tuae postremo Alba Giula, Gela et Petra Michaelis, quae quidem ut salubrius et prudentius possunt, pro instabilitate temporum artificio quodam sese in ambas partes gerunt, et utrisque conantur probari, (cum regno interim sentientes exemplo illorum, qui malis adhaerere nolunt,) ne furorem conjuratorum experiantur, donec voluntatem et jussa domini acceperint. Sed ne etiam hoc ignores. Francisci Kendii utraque arx Vecium ac Zentivanium cum colonis, salis fodinis Colosiensibus et bona parte supellectilis occupata. Ipse Varadini non sine custodia exulare jussus, quamdiu summa conjuratorum capita opprimantur. Gerendium castellum a Martino, qui Mailado perpetuo assidet, receptum, et Gaspari Perussio, Franciscoque cognomento Croatae per ipsum regem, paulo prius quam decederat, collatum, ut vel ex hoc consideretur, quid de aliorum, qui in se conspiraverant, facultatibus sit futurum. Vincium et Borberechum vicina tibi oppida, quae Mailadi erant, Radulo Transalpinensi vaivodae restituta, cujus vetusto jure fuisse perhibentur, ut ipsum a Mailadi amicitia dimoveret, in qua plurimum ille sceleri suo reponere adjumenti ferebatur. Quod ad alia attinet: maximam omnium invidiam conflavit rex Georgio Utissenio, quod ei tutelam filii

commiserit, jamque videntur quidam reluctari ejus administrationis auspiciis, ipsique ad gubernationis gradum aspirare, nec id tamen plane, quod ejus potentiam timeant irritare. Verum ille non dejecto animo regiam munificentiam metitus, egregie utitur fortuna sua, inque tum matris tum filii negotio et est, et videri vult summus. Neque id inprospere. Omnium enim in illum conjecti oculi, omnium in ipso rerum consiliorumque sita deliberatio. Sed expeditis multis, regium corpus tumulandum restabat, eratque in Hungariam efferendum, ut de more patrio Albae Regali cum caeteris regibus conderetur, sed vaivodarum oppugnatio prohibebat. Itaque Albae Giulae reponendum decreverant, donec repressis Transsylvanis dissidiis, sedatiore animo egredi, et securi a novis tumultibus funeri peragendo vacare potuissent, datoque de his ad nos mandato adjecerant, thesauros quoque regios una cum cadavere affuturos, quibus custodiendis ne nos omni sollicitudine atque impendio gravaremur, curaturos sese diligenter significarunt. Nos, etsi de suscipiendo corpore principis optimi nulla renitentia usi fuissemus, utpote subditi, et alioqui etiam cupidi, ut haec nostra basilica tanti regis sepultura redderetur insignior, audita tamen thesaurorum mentione, quid dicam? timuimus nescio quid, quum alia loca munitiora et servandis thesauris aptiora, quorum jam memini, eis non deerant. Itaque causati primum, Albam munitiones nullas habere, locum deinde laxum et muris infirmum esse, nec nobis sumptus viresque ad tutandum tantos thesauros satis suppetere, et cujuspiam militem, absente nostro praesule, admittere nequaquam audere, vereri insuper, ne si quae regis filii partium praeter opinionem contingeret inclinatio,

aut ab adversariis domesticis, qui in nos solos et in reditus nostros rugiunt, aut ab externo quopiam principe, quemadmodum jam de Ferdinando rege multi somniant, et nos et thesauri juxta periclitemur: quanto modestius potuimus, removendos ab hac sententia nixi sumus, thesauros omnino, non corpus, suscipere recusantes. Visum hoc initio sane quam difficile, lateque in curia contra nos summa indignatione declamatum, neque a minis, neque ab injuriis satis amarulentis temperatum, parumque abfuit, quin in nos severissime animadverteretur. Nec deerit aliqua mulcta numaria, qua hic apud nos omne crimen expiatur, omnis poena redimitur. Verum quorundam amicorum tuorum suasu, verso in aliam partem, ut fit, consilio, quod absentia tua difficillimo tempore plurimum reipublicae inserviret, evasimus et nos, et ab Alba tua declinatum, Devamque tum corpus tum thesauros deportavere. Ibique expenso mense uno, dum Balthasarem Bornemyzam praeficiunt Transsylvaniae, illique sedem Saxosabesi addicunt, designatis ad hoc aliis quoque hic illic pro locorum opportunitate praesidiis, quibus vaivodarum interim temeritas cohiberetur saltem, donec ea in re alia ratio iniretur, quoniam eorum factio parvo tempore atque negotio sopiri non poterat, et ad sepeliendum regem magno Austriae apparatu urgebantur, quem jam tum in procinctu esse, fierique Petri Perennii et Francisci Fregepani archiepiscopi Collocensis instigatione afferebatur, Budam discessere. Hic, si quaeris, quo affectu a populis, per quos deferebatur Joannes, occurebatur? certe omnes cum ingenti fletu ac moerore, infelicissimi saeculi sui conditionem queribunda oratione praeficarum more lamentantes, testantesque imperii gentis suae ultima ad-

esse tempora, et in posterum etiam triste nescio quid ominantes, quod jam Hungaria nunquam reges christianos esset habitura. Verum avertat Deus sinistrum omen. Ubique tamen imago veri luctus dolorisque apparebat, tamquam alium Mathiam amisissent, resque erat oppido miserabilis, prostratum videre, quo stabat Hungaria, intueri exstinctum et occupatum tenebris, quo ea gens lumen quoddam et pristinum decorem existimationemque recuperatura videbatur. Referatur et illud, quod indigne accidit illi in itinere, ne etiam mortuo defuisset alicunde hostilitas. Sparsum erat in vulgus, quod una cum corpore thesauri quoque exportarentur. Quare magna latronum colluvies, partim ex Valachis, partim ex Rascianis in Alpium Aurariarum recessibus Offon, Cheressii et Abrugii, spe perinde conflata, trajectoque Mariso, in Morsenam silvam perexerant, quae quam vasta atque horrida sit, quamque immani hominum genere incolitur, tute diu nosti, quippe quam nullus viator sine pallore transmittit. Ubi ingenti arborum materia, pro viarum angustiis (quod saepe apud nos fit contra hostes) impedito transitu, opportunis in latebris sese abdunt, ut in praetereuntes facerent impetum. Erant ii, uti accepimus, prope quadringenti pedites, raro gladio, omnes tamen sagittis instructi. Illi equites mille excedebant, bene armati. Itaque non ausi primum agmen, neque secundum, intra quod corpus vehebatur, attingere, in postremos, qui lento gradu et incomposite cum impedimentis sequebantur, prosiliunt. Exoritur clamor, coeunt omnes, ac certamen non omnino incruentum committitur. Verum dum et latrones magis praedae quam pugnae intendunt, quod superiores iis se esse viderant, et consiliarii non longe progressi, quandoquidem ex-

plicandae viae, jubentes arborum moles ammoliri, curam impendunt, audivere stridorem, cognitoque quod impedimenta vim paterentur, subito magna pars eo recurrunt, impedimenta quae jam convolvebantur, eripiunt, latrones plurimos confodiunt, reliqui fuga sese huc illuc per invia in silvam proripiunt, neque insequendi fuit consilium alias insidias ulterius metuentibus. At jam ut finiam epistolam, tibique et consiliariorum animus et consilium nostrum constet. Erant quidem ipsi ea mente, ut hoc praetextu corporis ac thesauri regii custodiendi, quemadmodum ab amicis tuis monebamur, Albam intra manus suas acciperent, dubitantes, ne sicut aliqui in hoc nostro collegio canonicali alias semper amici Mailado et Balassae fuerant, tu vero nimis longe aberas, ita omnes ad eorum partes, relicto Joannis filio, transissemus. Cujus tempestatis magnitudinem vel ex hoc licebit tibi conjicere, quod de nostra quoque fide jam in dubium venerant, qui toto ferme regno sequente ipsorum vaivodarum insaniam, illisque pecuniam conferente ad vires augendas, semper et accusatores eorum apud regem ipsosque consiliarios fuimus, et nunquam nec in comitiis favimus, nec numum contulimus, nec verbum dedimus, quo nos in suis vel per horam reputare potuerint. Itaque collato consilio cum Petro Moro, tuo hujus loci praefecto, placuit in omnem eventum, ne, hoc mutato in deterius tempore, reque publica sic mille furiis exagitata, domum ac fortunas tuas cum nostris una regendas alicui incautius traderemus, summoventes omnes ejusmodi voluntate affectos dexteritate et modestia. Alioqui relicta hic apud nos sola opinione thesaurorum, quorum jam dudum consiliarii, altis quibusdam venis reconditis, curam habuerant, magno discrimi-

ni, quamvis nullum externum militem adduxissemus, et nos et episcopatum tuum objecissemus, quandoquidem nunquam a vaivodarum licentia quievissemus. Verum isthaec omnia Dei benignitate commode et cum dignitate tua transacta sunt. In Hungaria adhuc nulli sunt motus, congregari tantummodo optimates feruntur, quique domi suae, ut morem habent in obitu principum, ne quid molestiae a quopiam vel hoste vel etiam vicino acciperent, donec novus crearetur. Mailadus et Balassa, audito consiliariorum discessu, litteras dederunt ad Petrum Morum, quibus eum hortantur, ut arcibus tuis diligenter invigilet, ne et tuo et regni damno quis in eas irreperet. Caeterum acerrime caverunt, ne a regno dissentiat, abeatque post Georgii Utissenii, collegarumque ipsius naenias. Hungaros jam pridem coronatum regem habere Ferdinandum, cui etiam te in compositione Varadiensis pacis nomen dedisse, ac fidem cum caeteris, qui in eo comitio fuerunt, interveniente Joannis morte, scribebant, juramento obligasse. Vellet igitur horum meminisse et arcibus custodiendis magna solertia prospicere, ne et hic, quod habes, amittas, et istic, ubi pro regno laboras, cogaris fortasse frustra novas spes auspicari. Omnino captabant dolis hominem ob idque ab honesto machinam ordiebantur. Sed Petrus, utpote Valacchus, vafricie non inferior, et alioqui totus consutus dolis, cognovit palpones, et litteras in sacrario toti collegio nostro legendas exhibuit, deque communi consilio ad consiliarios transmittendas duximus, nullo interim vaivodis facto responso, ut ab omni prorsus suspicione tuti permaneremus. De valetudine nostra quid opus? Salutis quidem igens copia, quietis pacisque nulla. Tuis proventibus avari et unitatis turbatores pluri-

mum inhiant, immo Thasnadienses jam haud mediocriter carpunt, nec nos satis animi, nec audaciae, consilii etiam satis parum habemus propter absentiam tuam. Dies igitur et noctes festina prius quam concutiatur regnum. Nam alioqui omnia jam videntur ab imo sensim commoveri, ut mare, quum proximam minatur Aquilo aut Africus tempestatem. *)Tempus erat hic desinere sed propter novam faciem praesentium rerum nostrarum, minime laetam, adhuc addam, quod nunc maxime necessarium duco. Legationem cum qua profectus es in Gallias, omnino irritam fore ob regis mortem, tibi persuadeas. Novis etenim temporum rationibus nova consilia novaeque hominum voluntates in republica solent accommodari. Mihi crede, multi, quicquid istinc retuleris, secus te sunt audituri, quam audivissent, si is infelix supervixisset. Audient tamen, sed utcunque dimidiatis auribus. Perspecta scribo. Nam pendebunt animis, donec videant, quid sub hac occasione, quam Joannis mors obtulit, poterit tum vis tum fortuna Ferdinandi. Neque alia causa, nisi si Turci metu, filium Joannis complectentur, utpote cujus virtus ne in segete quidem adhuc est. Ferdinandum procul dubio major pars meditantur. Cui rei ni mature occurratur, ultra quod Turco dabitur ansa celerius gentem hanc evertendi, facile innocentissimus infans excludetur, qui etsi amorem hostium parentis causa non meretur, Christi tamen contemplatione, et orbitatis gratia pietate saltem sustentari deberet. Quamquam itaque monere te, qui et providentia et ingenio sine cujuspiam suggestione plurimum praestas,

*) Verancsics kezével a lapszélen: ‚Haec alia est epistola alioque loco collocanda.'

supervacaneum sit, tamen quum semper visus sum tibi magis placuisse, quum me de honore commodoque principum meorum animadvertisti esse sollicitum, id quod etiam tuo exemplo pene quotidiano ab ipsis unguiculis hortari atque animare solitus es: non praetermittam filium jam pro patre tibi commendare, rogareque ad ipsius curam capessendam. Cujus mater summum et peculiare auxilium, quo in hac viduitate sua filiique charissimi orbitate indiget, in te uno habet repositum, praesertim donec apud istum et pium et magnanimum, bonitateque ac munificentia celebratissimum regem perdurabis, cujus ope sicut maritus ejus magna ex parte ab exilio ad regnum rediit, et in amicitia Turci diutius permansit, ita nunc orbitatis filii singulare patrocinium in illius majestate collocavit. Et ne te pluribus morer. En sublato optimo principe, vides quam late regni statum magna labes occupavit. Fluctuant siquidem proceres, tyranni insurgunt, tumultuantur plebei, et pueri scitissimi raraeque indolis fortuna periclitatur. Quid jam et Ferdinandus ad hanc novam occasionem moliatur habes. quid et Turcus interim cogitet, facile scio consideras, et meo quidem certe, immo omnium. qui res nostras propius noverunt. judicio, nisi huic puero Galliarum rex affuerit, non video quomodo poterit per has pestes subsistere, cujus et vitam haurire, nedum principatum intercipere adnituntur. Igitur cura, mi avuncule, quam maturrime et incumbe quam acerrime, ut istius amplissimi regis patrocinium apud Turcam tua opera consequatur in obtinendo paterno regno. Erit hoc quum ipsi regi Francisco summe gloriosum et nobis utile, tum tibi apud hanc gentem celeberrimus ad primarios honores et immortalitatem gradus. Ne-

que frustra laborabis. Sunt hic primi ordinis non pauci viri, inter populum quam plurimi, qui hoc abs te non optant modo, sed etiam magnis votis efflagitant, quorum nomina non exprimo, causa est, supprimi volunt, nosces tamen suo tempore, et nosti partem. Et, ne quid quod huc facit, videar omisisse. Si forte pueri hujus, quem Deus sospitet, aut fortunam labi contingeret, aut necessitatis magnitudo virum principem postularet, hunc sibi, quicunque ille esset, modo regio non sanguine solum, sed etiam animo commendaretur, malunt istinc accersere, quam iis perditis et facinorosis portentis domesticis subesse, Germanum, Hispanumque dudum jam adulta nausea respuentes. Caeterum rege sibi opus esse, reginam non deesse dicunt. Quam ego tibi, ut quam parcissime atque obiter laudem, omisso aetatis, formae, facundiae, ingenii, prudentiae comitatisque praeconio, cujus pene vivam imaginem in vultu, in ore, in toto demum homine decentisime prae se fert, omnium virtutum et gratiarum domicilium appellabo, adeo de se admirandae cujusdam probitatis, et modestiae specimen nunquam non praebet, et omnes homines benevolentia, studio, humanitate demeretur. Ejus te curam penes filium suscipere, quum propter mariti beneficia et tuum decorum, ne integritati solitae desis, tum ob regni salutem, et quod digna sit, quae multarum principum foeminarum nostrae memoriae aetatisque celebritati praeferatur, inprimis convenit, avuncule, qui quidem virtute praeditis semper suffragaris, eosque promovere studes, quos cum laude vitam agere cognoscis. Huic certe reginae, ne alias multas et eximias ejus animi dotes commemorem, quum epistola poscit jam catastrophen, tanta est in his

angustiis suis tolerantia, tanta fortitudo, ut si singula recensere vacaret, virum, non foeminam, divinum quiddam, non humanum esse diceres. Et quia nostra gens, quae summis etiam regibus sine vigore, clavaque (sic enim dicere consuevit) parere nesciit, huic, velut ad avos suos Scythas relegata ferocia, caput summisit. Unde cuique licet facile conjicere, qualis et quanta mulier haec futura erat princeps, si felicius ei conjugium contigisset, posteaquam in hoc solitudinis, extremoque miseriarum statu tam praeclare gerit majestatem. Sed de his fortasse fusius, non tamen sine judicio. Si enim festinans in Gallias, vix eam a nuptiis ter conspexeris, idque tum, cum adhuc intra nuptarum respectus contineretur, quantum abest, ut absens penitus cognoscere potueris, quum postea in matronali cursu jam constituta, fungereturque terna dominationis authoritate: mariti, filii, sua, ipsa libertate virtutes suas, quas tunc simulare nonnihil forte poterat, veras, non fictas, perpetuas, non temporarias, nec simulationi sed ingenuitati ascribendas esse declaravit. Verum haec sic se habere cognosce, ac matura rem hujus pueri matrisque prius bene constituere, quam Austria in quorundam pectora novos hamos, nova philtra conjiciat, quum non ignores, quod homines simus. Vale. VII. kal. Sextil. MDXL. Albae Giulae.*)

---

*) Verancsics ezen irat elébe, mely a Katona által kiadottnak bővebb s keletnapjánál tovább terjedő kidolgozása, czímül ezt irta: ‚Joannis regis Hungariae decessus.' Faustus utána veti: „Epistolae datae ad Joannem Statilium, qui tunc oratorem agebat in Gallia. 1540."

LVIII.

Porembius Péternek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Petro Porembio S.

Obitum domini regis nostri Joannis, non exi- 1540. júl 28.
stimo multis verbis memorandum, ne identidem novis, hisque mutuis doloribus conficiamur. Mors certe ipsius et nobis et huic regno afflictissimo multorum malorum seriem renovavit, utinam extremam perniciem non attulerit, ad quam nonnulli jam rerum novarum cupidi, plus nimio videntur esse proclives. Saltem Deus illum, vel gratia reginae consortis suae voluisset adhuc superstitem, si nos propter scelera non meruimus. Ejus viduitati tam repentinae aeque, et aliquid magis dolendum est, quae pro sua bonitate, prudentia, et in omnes ordines mira mansuetudine diutius laetari ac maritali societate frui digna fuerat. Sed postquam fatis ita visum est, virtus ac levamen summum erit, aequo animo ferre divinam voluntatem, et in nobis naturae humanae agnoscere conditionem. Cujus quidem dolori a ratione imperanda est consolatio, quam utique ipsa etiam dies est allatura, succedente novi atque optati haeredis laetitia. De me quod*) scribendum fuit, hoc est: ut te rogem summopere, velis negotium meum istic, quod non admodum grave est, suscipere, posteaquam ipse absum. Magna et singulari fiducia id exigo, tamquam

*) Az eredeti kéziratban itt ismét két levél kiszakítva; az epistolának vége Katonából.

ab homine omnium amicissimo. Amisisse nos dominum ac regem nostrum optimum, quo uno omnes stabamus, servabamur, florebamus, cernis; et cui, mi Petre, tam nos quam omne hoc regnum inservire, in quem studia conferre, cui fidem addicere, cui dare nomina magis debeamus, quam ejus filio, profecto nullum video; isque animus meus est, ut eum pro Joanne regem accipiam, colam, observem. Nactus itaque opportunitatem, ita ut molestus non sis, quaeso accedas ad reginam, et ipsi, redditis his meis litteris, fidem quoque ac servitutem meam subjicias; meque, ubicunque gentium fuero, nutui ac voluntati ejus semper paratum esse, et ipsius imperata avide exspectare ac praesto illic fore, ubi jusserit, dices et recte valeas. Albae Juliae Transsylvanae V. kal. Augusti MDXL.

LIX.

Nagybátyjának, Statilius Jánosnak, Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Statilio avunculo S.

Accepimus hodie consiliariorum litteras, quibus 1540. aug. 15.
nomine Petri Petrovith, Valentini Turci et Georgii Heremitae ad conventum publicum Thordae pridie id. Septembris celebrandum proficisci jubemur. Mailadus et Balassa jam ab omnibus contemptui habentur, utpote homines non tanti, quorum conatus magni fieri debeant, idque ex eo, quod nihil penitus hoenstissimarum conditionum, quibus in partes reginae ac Joannis regis filii revocabantur, acceptare voluerunt. Petrus Petrovithus, Gaspar Dragfius, Joannes a Kalo et Balthasar Bornemyza designati sunt qui et hujus provinciae gubernatione fungantur et his comitiis habendis praesint, deque his furiis ex stinguendis serio tandem consulerent. Georgius Utissenius cum reliquis collegis, cum pullata et luctuosa tota curia et magno hominum numero profectus est in Hungariam, corpus regium tumulaturus, Budamque firmaturus munitione ac praesidiis, quod jam moveri Ferdinandicam factionem nunciatur. Ii soli rem Pueri aetqu Hungariae videntur fortiter et fideliter tutaturi. Valentinus, ut nobis refertur, Petrum Gherendium et Nicolaum Kornisium, qui pertinacius Mailado et Balassae studebant, cepe-

rat; Paulus Banchus arcis Balvanos praefectus, facto in oppidum Busa impetu, multos oppidanos variis et horribilibus mortibus affecit, quod ii Stephanum Croatam, veteranum regis et non infimae conditionis militem, ejusdem loci administratorem ex condicto cum quatuor familiaribus haud pridem necaverunt. Michael a Zombor, qui ignaviter arcem Almas defenderat, Zombor domum suam, fretus amicitia Balassae, sub quo merebat, fossa caeterisque operibus munire agressus est, et ascitis sibi aliquot suae fecis hominibus, in omnes, qui illac transeunt, crudeliter grassari perhibetur, vicinorum et nobilium nemini non est injurius. Jussum igitur est iis, qui arci Almas praesunt, ut Zombor ita invadant, ut illic nunquam posthac Somborianis luceat focus, nec gallus cantet, eumque ipsum Michaelem et suos, quibuscum id facinoris exercet, digna caede exstinguant. Reliqui praeterea Transsylvanorum, qui non permoventur modestia et alieni mali exemplo, simili pavore ab insolentia deterrentur, ut a perniciosis studiis desinant. Obitum regis totam Hungariam lugere scribitur ad nos, solus Petrus Perennius, si obtrectatorum non est commentum, provolutis aliquot in publicum doliis, vini plenis, advocata magna suorum celebritate, pulsatis omnium ecclesiarum campanis, et passim ignibus per compita Patakii oppiduli excitatis genialem ac festum diem egit. Nos omnes tristes simul ac pavidi, et de te aliquid audire, quod placeret, vehementer cupidi. Quicquid posthac consequetur, diligenter perscribendum curabo. Ad me quod attinet, quamquam mei te non esse immemorem confidam, tamen ut supplices et aliena ope indigi faciunt, oculis tuis ac memoriae frequenter me objiciam, quum sine

gratia tua, etiam si quis thronus me haberet, vitam meam ut umbram existimo. Quare si uspiam pro rebus istic tuis statuendis firmandisque curam te gerere contigerit, oro, ne me abs te segregandum ducas, et alioqui velis eo loco esse apud te, quo tuae erga me benignitati, e decore tamen tuo, libuerit. — Oratores in Turciam designati Lippae substiterunt, donec a caesare Solimano litteras publicae fidei accipiant et pulla veste famulitium vestiant, quo lugubres et atrati legatione defungantur. Vale. XVIII. kal. Septembris MDXL. Albae.

LX.

Marilianusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Mariliano suo S.

Apud Annam sarcinatricem, velim agas diligenter, ut mihi tandem reliquas mittat interulas, si confecerit. Utinam gallica scabies eam conficiat. Cum Mailado et Balassa nihil boni compositum; obsidio a Fogaras soluta; comitia die Jovis proximo Thordae celebrabuntur; intererunt ii duo, nec ne, incertum. Comitiis peractis, mox Georgius Heremita corpus regium conditorio traditurus, exibit in Hungariam. Hic, ut dicitur, Petrus Pretrovith in persona regia cum praesidio mille equitum et mille peditum remanebit. Reliqua quorsum evadent, nulla est felix conjectura. Aliud quod novi scribam, non habeo, nisi quod passim omnes viae inceperunt spoliis ac sanguine scatere. Nec mi- 1540. aug. 16.

rum: nam etiam latrones latrociniorum suorum vices exspectant. Sed, o te beatum, Mathia, qui eo es loci, quo tutus agis, protectus tam munita urbe, tanta urbanorum frequentia atque studio. Nos Albae magnus pavor et ingens trepidatio habet. Nec ullius securitatis spes est, nisi in deditione, si quae procella ingruet et mature non subvenietur. Valetudinem tuam cura, et serva te meliori tempori. Forsan vivemus adhuc una, neque his malis opprimemur. Vale. XVII. kal. Septembris MDXL.

LXI.

A szebenieknek Verancsics Antal.

Ad Cibinienses.

1540. aug. 21. Castellum Bolkaach, quod mihi vobiscum commune est, quanto nunc discrimini sit obnoxium ex licentia et temeritate perditorum hominum, quos haec insperata temporis mutatio ob regis Joannis mortem suscitavit, nemo est, qui non cernat. Accepi heri, Stephanum, cognomento Custodem, custodis sacerdotis filium nothum, Joannem Veres et Franciscum Sulyok, milites Emerici Balassae, adjecta sibi centum circiter similiter audaculorum manu, clam ex proxima silva multis insidiari, et interdum in villam ipsam invadere, et colonorum nostrorum bona diripere. Id in alium finem non facere existimo, quam ut occasionem sibi firmare possint, per quam castello potiantur, et latro-

cinii propositi munitum receptaculum*) habeant. Hoc si accideret, quod Deus avertat, quamquam omnia supra vires et conditionem suam videntur agere, quippe qui haud sunt tanti, ut vel culicem impellant, considerata tamen impunitate praesentis temporis, quo non solum magnates dignitatum invidiaeque gratia exercent certamina, verum etiam nefarii quique ac perditae et pauperrimae conditionis homines, pro hujus gentis ingenio, quum careant principe, in scelera adiguntur: quanta vicinos calamitate ac servitute, quibus et me et vos injuriis, detrimentisque afficient, cogitetis? Igitur summa celeritate nobis agendum est, ut quod ii in nos moliuntur, non eveniat, et opinione frustrentur. Quamprimum imponamus in castellum communes, quot necessarii fuerint, homines, fide nostrum utrisque per juramenta astrictos, quique tum animo tum consilio dando, praesint dumtaxat colonis, non dominentur, et alioqui unanimiter tueantur et conservent nobis Bolkaach, in quo protegendo non tam magna vi, quam accurata vigilantia opus erit, ne a plebe rei bellicae ignara suffuretur. Nec dubitetis multos jam apud nos propulsandae hujuscemodi eorum injuriae studio esse accensos, et in ultionem apparari, si a temeritate non destiterint. Quorum graviore certe animo feruntur injuriae, quam damna aestimantur, quae inferre possunt. Direptores enim et novi ac imbecilles sunt, et jam duo ex illis, Custos scilicet notus nothus et Veres, domo ac tota suppellectile ac re pecuniaria per Michaelem Croatam, militem regium exuti. Valete. XII. kal. Septembris. Albae Juliae Transsylvanae MDXL.

*) A levél kezdete ki lévén szaggatva, e szóig a pótlás Katonából történt.

LXII.

Marilianusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Mariliano S.

1540. aug. 24. Et magna sunt, Mariliane charissime, et minime jucunda, plenaque perditissimae spei, quae nunc aguntur. Nec scio, cuinam potissimum judicem imputandum, nisi hujus gentis ingeniis. Nam humanarum rerum is cursus semper fuit, ut tam reges quam privati homines morerentur alii, alii nascerentur, et vices mutationesque omnia orta paterentur. Petrus Petrovith, Valentinus Turcus et Georgius Heremita, aliique partium regis filii duces, soluta obsidione ab arce Fogaras, infecta compositione cum Mailado et Balassa, decretis comitiis nec habitis, qui error caeterorum omnium maximus accidit, impositis item impedimentis, bombardis aliisque ingeniis bellicis in naves, dimissa utique magna exspectatione comitiorum, quibus se tranquilla omnia hic relicturos promiserant (nec fallebat eos opinio, si illa peragebant, quia non ita animi ac spes multitudinis titubassent), nudius tertius Mariso flumine ex oppido Vinz cum toto exercitu Dewam abiere, inde, accepto corpore regio, in Hungariam ituri. Afferunt causam, se per reginam vocatos, ut Budam quam celerrime veniant, componendas et statuendas prius esse res cum hungaricis proceribus et capiti regni consulendum, sic demum reliquorum

omnium faciliorem curam administrationemque fore. Sed ad hanc causam timor etiam accessit Heremitae, de non amittendo Varadino et regia ingenti supellectile ac pecunia nuper Cassoviae cusa, ibidem ad majores usus reposita, siquid fortuito evenisset. Nunciatum enim est, Petrum Perennium, Franciscum Bebeek, Gasparum Seredy, et Sigismundum ac Melchiorem fratres Emerici Balassae, cum bene numeroso milite et bombardis, ut ferunt, murifragis eam arcem velle oppugnare, nec id cur fiat, aut cujus nomine, suo ne, an regis filii, an Ferdinandi, facile est judicatu. Quorundam est conjectura, ut quamprimum opprimatur Heremitae potentia, demumque occupatis regiis thesauris, et Varadiensi episcopatu accepto, Petrus Perennius suae tam diuturnae sane spei viam aliquam aperiat, quum et hunc, regnum semper affectasse, etiam vivente Joanne, compertum est, et Heremitam omnes proceres capitali odio, ut non ignoras, sunt persequuti, quandoquidem indignum sunt existimati, summa eum, immo praecipua, qua erat, authoritate atque regimine apud Joannem esse. Cui etiam tota plebes ac Hungariae populi perpetuas dudum imprecantur diras, quod ingentium iniquarumque exactionum author et inventor regi exstiterit. Quod ad alia attinet. Heri in aedibus Stephani Custodis nothi, Joannes Veres et Franciscus Swlyok per Michaelem Croatam, cum circiter CCLX. rusticis, quos sibi asciverant, obsessi sunt, et igne primum expugnati, dein ferro concisi. Aedes ipsae exustae sunt, et humotenus demolitae. Duces sceleris, praebita fide de spoliorum latrociniorumque cessatione, dimissi. Vale. IX. kal. Septembris MDXL. Albae Juliae Transsylvanae.

LXIII.

Marilianusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Mariliano S.

1540. aug. 26. Hodie a Petro Perennio redditae sunt litterae nostro capitulo, quibus scribit, omnes Hungaros utriusque factionis unitati diu desideratae animos jam admovisse atque addixisse, nihilque innovaturos penitus de principe novo eligendo asseverat, sed staturos his conditionibus, quas proximis tribus annis Joannes cum Ferdinando Varadini inivisset. Ad quam voluntatem consensumque nos quoque, quemadmodum caeteros Transsylvanos, obnixe hortatur, ut quieto ac tranquillo regni statui omni ex parte consulatur, vitatis controversiis et novis studiis. Improbat praeterea Heremitae ejusque collegarum consilium, quod cum exercitu regis, odioque ejusdem Mailadum ac Balassam nullo jure oppugnare, belloque voluerint persequi. Ad haec denunciat se cum aliis regni Hungariae primoribus, absque dubio suppetias Mailado et Balassae venturum, nisi quamprimum ab ejusmodi conspiratione desierint, non esse, inquiens, ipsos solos duntaxat proceres, non principes, non Joannis regis haeredes, nec quicquam tale illis ab omnibus regni ordinibus imperatum. Duas igitur et praecipuas causas tam repentini eorum discessus ex Transsylvania esse arbitramur. Reginae vocationem, quae ex hoc majus incendium verebatur, si rebus sic turbatis, Hungari

cum Transsylvanis arma commiscuissent, et Perennii expeditionem, propter quam periclitabatur Varadinum. Sed Perennius, postquam accepit, a Mailado et Balassa ammotum exercitum, destitit a proposito. Nunc alia comitia, habenda Segesvarii, indicta sunt, ubi et Mailadus et Balassa intererunt. Tractabitur in his de sola conservatione Transsylvaniae et restitutione, ut sentio, proscriptorum in bona sua, Balassae praesertim, cui ne palmum quidem terrae, neque unicum colonum ira regia dimisit. Vale. VII. kal. Septembris MDXL. Albae Juliae Transsylvanae.

LXIV.

Testvérének, Mihálynak, Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli Wrancio fratri S.

Quam infirma et inconstans rerum humanarum conditio est, cognosce frater vel ex his, quod nos ipsi in Joanne rege tum vidimus tum cognovimus. Perpetuis enim diebus ab usque pueritia odiis procerum insectatus, ab auspicato regno armis adversarii, regni competitoris conflictatus, proditionibus et insidiis tam forensibus quam domesticis petitus, in pugna vix semel aut bis terve victor, idque contra Seculos, et Cruciferos, et quum Maximilianum imperatorem ab Alba Regali adolescens adhuc summovit, fugatus semper, exilium demum passus, et a suis aeque atque ab amicis externisque destitutus, quid? nonne semper actum est secum, magis ex prudentia fortunate, quam stre- 1540. aug. 29.

nue. Fortunate, quod illa ingenio, tolerantia moraque, plerumque semper periculosa, soli ipsi semper fructuosa evaserit; quam strenue, quia etsi nulla vi, nulla potentia bellica hostem superavit, vinci tamen nunquam potuit, nec postmodum in regnum, Turcae auxilio reductus, ad extremum vitae diem solio expelli. At his jam exantlatis, inita cum hoste pace, firmatis magna ex parte rebus regni, conciliatis sibi procerum animis, ducta mox uxore, paulo dein post Mailadi et Balassae exorta in se conjuratio, ulturusque eam in Transsylvaniam profectus, et suscepto interim filio Joanne, quo nec viso, nec sesquiannum habito cum uxore maritali commercio, exstinguitur. Advolat sub haec nuncius Bohemorum, Moravorum ac Slesitarum cum litteris, omnium ordinum sigillis obsignatis ac manuum chirographis roboratis, corpore adhuc regio in Transsylvania existente, et vix dato conditorio, quibus unamini consensu fatebantur se ac regnum ipsorum Joanni tradidisse, eumque in regem ac dominum elegisse. Hortabantur praeterea et certatim flagitabant, veniret, potiretur ultro oblatis, se omnes fideliter ejus et auspicia sequuturos et facturos imperata, quod Ferdinandi regis gravem dominationem ferre non possent. Huic quid potuisset esse felicius aut laetius, maximae infelicitati et moestitiae uno atque eodem tempore conjunctum? Hostis in amicitiam adductus, bellum revocat et ponit arma. Uxor juvenis, integerrima, prudentissima ac pulcherrima floret, filius optatissimus nascitur, regna offeruntur, caesar potentissimus cunctis christianis principibus inimicus, uni Joanni amicus, favorem opemque pollicetur ac regna donat, divitiae affluunt, proditores puniuntur, subditi regi incipiunt, nec misero licet frui,

et mors una tenebra tantam lucem inter tot felicitates uno momento obscurat. Porro haud diu post et ex Turcia affertur, Solymanum deflere tanti amici casum, nec minorem dolorem ex morte patris, quam de nativitate filii laetitiam percepisse. Jubere praeterea dicitur omnibus proceribus, ut mox de more patriae coronent puerum, serventque et pro sua quique fide educandum curent. Se eodem animo ac benevolentia erga filium fore, qua in parentem fuerit, eumque prosequuturum accuratiore defensione, favore, ope, ut infantem et orphanum. Quam parvo tempore quam multa varietas. Sed tu nil omni ex parte beatum ducas. Miscent has vices fata inter principes et privatos, inter opulentos et egenos, inter senes et juvenes pro suo arbitratu. Et summa quidem magis affliguntur ubi indignius quid summa fortuna, summo statu perpetiuntur. At ego ut ingenue fatear, et publica celebritate et aulae illecebris facile carere possem, mediocrique conditione mirifice delector, in qua adversi casus minus graves, ambitio nulla, metus parvi, ut in parva re, et habendi cupido nec frangit somnos, nec parit sollicitudinem. Eo igitur duntaxat me divitem ac satis beatum putabo, si Deus, quae mihi parva quidem at benigna tamen obtulit manu, salva esse voluerit. Vale. IIII. kal. Septembris MDXL. Albae Juliae Transsylvanae.

LXV.

ıtyjának, Statilius Jánosnak, Veranesics Antal.

ınius Wrancius Joanni Statilio avunculo S.

to kalendarum tembrium Segesvarii ha-
re Transsylvani comitia, quae funestum et sedi-
sum procul dubio attulerunt seminarium. Utinam
ıtem non habuissent ea, aut salubriora consultiora-
e decrevissent. Video prorsus Transsylvaniam in
tes, dein mox sub Mailadi tyrannidem abituram,
ndoquidem indies magis ac magis studium hoc
ejus, sollicitudoque de principatu apud nos confirma-
tur nec persuadetur minus. Illexit is ad se jam tres
Seculorum sedes, potiores vero ejus gentis omnes, et
nobilitatis magnam partem', moliturque novae digni-
tatis titulo tam se quam collegam a toto regno creari
in capitaneos, necdum frigefacto et humato optimi
principis corpore, ut sic, multorum judicio, decepto
collega, quem scit malo et composito sibi consilio
fuisse datum, et jam omnibus bonis ad assem priva-
tum, facilius progressum proposito facinori compa-
ret. Quod vel ex eo asseritur, quia in comitiis nemo
bonus verbum est ausus proloqui, suis duntaxat omnia
affirmantibus et probantibus, quae illi voluissent.
Quae igitur illic statuerunt, accipe. Mailadum impri-
mis et Balassam, utrumque pariter capitaneos gene-
rales elegerunt, concessa eis omni potestate authori-

tateque, qua in vaivodatu fuerunt. Universum item regnum, nobiles scilicet, Seculi ac Saxones, tria millia hominum armatorum illis promiserunt, ad propulsandas quorumcunque injurias ac damna. Pro stipendiis eorum censiti sunt coloni nobilium, quique, ut dicunt, portatim in denarios LXV., Seculi et Saxones seorsum certam summam persolvent ad diem. Praeterea ut ipsi capitanei accipiant in manus suas omnes salium fodinas, quas cameras vocant, omnes aurarias vectigaliaque ac caeteros proventus regios, ubique locorum in Transsylvania existentes, administrentque quamdiu novi principis electio habebitur, hoc adjecto: ut interim liceat eis accipere ex his, impensae hactenus operae ac deinceps impendendae salaria sua. Ut episcopus Transsylvanus penes eosdem capitaneos solitas gentes suas integro numero teneat, si pacifice episcopatu ac reditibus suis frui velit, sin secus fecerit, omnibus privetur et habeatur pro extorre. Totum etiam regnum teneatur insurgere et arma capessere, si negotium quodpiam majus ingrueret ac necessitas, cui particulares vires non sufficerent. Ut pecuniae tam novae, quae Ferdinandi, quam veteres, quae Mathiae, Ladislai ac Ludovici regum, et asprae, quae turcicae sunt, exclusis Joannis regis, sine delectu impendantur ubique. Ut Nicolaus Thomoreus, quem praecipuum accusatorem conjuratores habuerunt, homo singulari studio in patriam, ingenio promptus, lingua tantum mordaci sed prudens, toto regno ac finibus decedat intra XV. dies, quibus expletis, si non paruisset, occidere illum quisque impune posset; uxori, ac liberis patria, domus, bona omnia permissa. Proinde ut mittantur legati ad reginam et ad Hungariae proceres, iisque voluntas, con-

sensusque ipsorum mutuus declaretur, reginae etiam omnium trium nationum uno nomine fidelitas commendetur, petaturque suppliciter, donet facultatem demoliendae arcis Balvanos novi, quod universae Transylvaniae detrimento esset et causa dissensionum. Ut alii similiter legati ad utriusque Valachiae vaivodas, utpote ad vicinos decernantur, quibus expositis hujuscemodi eorum concordia, agerent pro favore et amicitia solita. Ut Bornemiza, qui Saxosabesum tenet praesidiis, caeterique arcium omnium praefecti, fideles regis filii, hortentur, sederent intra muros quieti, nihil occuparent, in nemiñem arma exercerent, et commissa sibi custodirent, neque metas excederent, quandoquidem nihil juris exterius possiderent; exspectarent vel tantillum, quamdiu legati a regina reverterentur, se neque nunc, neque in posterum ejus majestatis ditionem invasuros. Caeterum nemini injurium debere fieri, si ipsi interim sua recuperare curent vacante sede principe. Ut nemo demum Transsylvanorum citra regni ac capitaneorum voluntatem praesumat, extra patriam stipendia facere, qua ex re seditio intestina et divisio ordinum oriri posset: quod decretum qui deprehenderentur non servasse, habito delectu aliquot insignium personarum totius regni, debitis poenis atque suppliciis juridice afficiantur; neque quisquam quantumvis summus as dives novum quempiam regem aut acclamare aut inducere audeat, praeterquam quem primates Hungariae creaverint. Postremo ambo ii capitanei, exigente universo populo, fide sese ad justam administrationem observationemque omnium promissorum, defensionem item communis tam patriae quam libertatis, quoad ejus fieri poterit, obligarunt, deque acceptis hucusque a quibuscunque

injuriis nunquam se vindicaturos promiserunt, sic Deus ipsos adjuvet ametque. Paulo enim post solutionem comitiorum, necdum exactis XV diebus, Balassa colonos Nicolai Thomorei in praedam vertit, equitium egregium, pecora armentaque magno numero abegit. Mailadus arcem Gewrgen obsedit, aliaque multa edidere longe diversa ab his, quae comitia decreverant et caverant. Sed tu prudens, et tam arrogantis ingenii Balassae ac Mailadi versutiae, quam reliquorum Transsylvanorum moris minime nescius, expendas animo hujusce conventus deliberationem et actiones authorum conjurationis, quaeso. Nihil profecto, vere nihil probandum invenies. Oratores supplices ad reginam mittunt, fidelitatem offerunt, auxilia poscunt, pro gratia laborant, ab Hungariae proceribus regem se exspectare profitentur, seditiones et factiones prohibent, patrocinium patriae, omnibus ordinibus libertatem, seque quieturos a moliendis rebus novis, dum redierint legati, et justitiam administraturos cunctis pollicentur: interim vero reginae principatum usurpant, novis titulis sese extollunt et armant, arces Geurgyn, Weech, Almas, Letha, Dyod et castellum Gherend obsidionibus ac machinis vexant, fodinas salium, auri, et quicquid vestigalium et regiorum proventuum usquam est, occupant ac diripiunt, officiorumque administratores pulsant et in carceres rapiunt. Ad hoc factiones quoque et seditiones in populo erigunt, omnem, quem arma ferre et rem ampliorem domi habere cognoverint, in partes suas trahunt, et nec justitiae student nec patrocinium miserae genti afferre queunt, dummodo ipsi ditentur et potiantur his, quae invasere. Praesentium rerum status in hoc regno is est. Oremus Deum pro meliore, quia

periclitamur. Vale. IIII. Non. Septembris MDX
Albae Juliae Transsylvanae.

LXVI.

Csáki Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli Chakyo S.

1540. sept. 22. Relatum est capitulo, milites Balassianos rece
novas insidias castello isti nostro Enyediensi int
disse, daturosque omnem operam, ut eo, sive jure si
injuria, prima certe occasione potiantur. Nec dubi
est, quosdam ex janitoribus ipsius castelli ad id s
leris proditionisque esse clam instructos. Quare
stra sententia est, ut pedites, quos scis externos, d
stipendio, honesta missione istinc ableges, tanqu
non necessarios, et illos te suspectos habuisse nu
re, ne vultu quidem significes propter caeteros. D
mox novos substituas. Si vero quospiam ex nostr
bus consilium cum iis communicasse intelliges, eis
quoque carere non taedeat. Saepe occulta perfi
apertam magnis etiam civitatibus solet afferre per
ciem. Igitur si unquam alias conservationi loci isti
advigilaveris, advigila nunc quam maxime, et ita
nocte etiam Argus ac Lynceus fias. Solertiae tuae
fidei referes suo tempore dignos fructus cum lau
quippe qui nunc etiam isto munere prae caete
omnibus dignissimus haberis, quod tua ope atque
dustria nos omnes hic sine sollicitudine quiescim
Vale. X. kal. Octobris MDXL. Albae.

LXVII.

Szalánczi Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Zalancino S.

Gurgites, in quos regnum hoc incidit et misere 1540. oct. 12.
absorberi coepit, scire te et videre non dubito. Eo enim res Transsylvanae nunc devenerunt, tot vaivodis, capitaneis ac dominis subjectae, ut profecto etiam sapientissimis viris opportuna consilia capere, quid agere, quo se vertere, optare ne magis mori an vivere debeant, difficile sit. Sed tamen ego sicut semper sincera amicitia abs te sum prosequutus *), ita nunc maxime eam apud me re ipsa auxisti et confirmasti, quod colonos meos tibi vicinos, nuper a libidine praedatorum conservasti. Equidem immortales ago tibi gratias, relaturus cumulatissimas, si his calamitatibus non exstinguemur. Id in me officii, in illos beneficii ut in posterum quoque conferas, vehementer rogo. In memorem amicum conferes quicquid per te unquam commodi accepero. Quod ad nova attinet. Vulgatur apud nos, caesarem Turcarum proceribus Hungariae significasse, neminem se velle alium regem in Hungaria, quam Joannis regis filium, jussisseque ut illi ex primatibus quatuor tutores constituant, ac si puero

*) Az olvasó már észre fogta venni, hogy Verancsics gyakran szenvedők gyanánt használja a letevő igéket, s mi nem láttuk szükségesnek, ezt Katonával kiigazítani.

mors contigerit, ut unum ex iis IIII. prae caeteris ad coronam aptissimum, pro regni more, consilio atque unanimi consensu eligant, nolens ut unquam genus Alemannicum sceptris Hungariae ac nostrae gentis dominatione potiatur. Audivimus etiam, Valentinum Turcum creatum esse in regni gubernatorem praecipuum, quod maturo et non poenitendo consilio multis factum videtur, quum vir sit bellicosus et liberalis et nationis suae summus amator; sed non affirmanter constat. Archiepiscopus vero Collocensis Franciscus Fregepanus, Petrus Perennius, Franciscus Bebeek, Stephanus Raskay et Sigismundus ac Melchior Balassa fratres, partium Ferdinandi regis studiosos se esse manifeste detexerunt: neque interfuerunt comitiis ab universo regno in campo Rakos celebratis. Quare ajunt ipsum Valentinum jam bombardas apparasse, et gentes in aciem produxisse, oppugnaturum inprimis Stephanum Raskay, uti Budae magis proximum, dehinc caeteros, quos memoravi. Quid veritas habeat non satis scio. Deum immortalem ac Mariam virginem sempiternam, amplissimi hujus regni custodem ac vindicem exoremus, ut misereantur nostri et haec monstra Hungariae, quae publicae unitati ac paci adversantur, exstinguat. Ecce Hungaros nec Alemanni per se, nec Turcae, nec alii quipiam hostes bello premunt, immo ipse Turca etiam defendit et conservare nititur, soli ipsi Hungari Alemannis juncti, in se ipsos saeviunt, sibi ipsos bella excogitant et indicunt. Et quid restat, mi Joannes, quam ut Deum in se exstimulent atque arment, et suapte voluntate peregrino domino in servitutem sese dedant? Non praeteribo illud, quod scitu dignum existimo. Adjecerunt nuncii, caesarem Turcarum diu dubitasse, an Joannes

rex filium reliquisset, quod ei opera Mailadi persuasum fuisse creditur, eamque ob rem Budam oratorem misisse, ut id dubii animo eximeret. Cui ingrediente Budensem regiam, ferunt, reginam lugubrem ac moestam suis ulnis puerum obtulisse, et Joannis filium caesaris orphanum ac pupillum esse, non sine valido fletu protulisse, eundemque, recluso mamillari et exerta papilla, coram lactavisse; oratorem vero vix retentis lacrimis, genu procubuisse et pedibus pueri osculo exceptis, reginam bono animo esse jussisse, appositaque infantis pectori dextera, verbo Solymani caesaris juravisse, quod idem caesar hunc, hunc, inquiens, puerum, Joannis regis filium Hungariae regem fecisset, et in protectionem suam accepisset, quodque neminem alium Hungaris, quamdiu viveret, regnare ac praeesse vellet. O miram Turcae cum bonitate clementiam! O Dei in Hungaros amorem stupendum et non intellectum! O Hungarorum inauditam salutis ac boni sui ignorationem, qui aeque sibi ac principibus suis inimici sunt, et quibus externi hostes parcunt, et compatiuntur, ipsi oderunt et persequuntur, melioremque ac aequiorem Turcam in se habent, quam se ipsos. Vale. IV. id. Octobris MDXL. Albae Juliae Transsylvanae.

LXVIII.

Bagdi Györgynek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Georgio Bagdio S.

oct. 12 A colonis meis villarum Sythvae ac Bolkach Nicolaus a Haranglab censum in proximis comitiis Segesvarinis imperatum, aeque ac tu, quem solum collectorem agnosco, petit, et nisi ei sine mora exhibebitur, ignem ac totius pecoris abactionem minatur. Homo et Mailadi conjuratione notatus et alieni nunquam satur. Profecto inter tot principes exactoresque, morte Joannis regis in regni perniciem subortos, quo verti debeamus, tanquam inter tot Scyllas et Charybdes voracissimas, penitus ignoramus. Ubique enim exhaurimur, depraedamur, spoliamur, non secus atque in pereunte regno, quum hinc et Bornemyza, reginae in Transsylvania partium caput, satis pro viribus suis quaecunque potest, extorquet, Mailadi ac Balassae exemplo contentioneque, nec immerito forsan, utpote qui dominum opprimi ac regno pelli non patitur. Verum si tu is erga me es, qui semper fuisti, rogo agas pro vetere amicitia nostra et benevolentia non falsa, ut a colonis meis duplex uno tempore tributum non exigatur, sed illud aut tu solus exige, aut solo Nicolao exigendum permittito, ne miseri, quod longius agunt a domino, ut nux propter viam posita, ab omnibus transeuntibus passim affligantur. Sit igitur eis in tua integritate praesidium, sit in probitate

refugium, quod et ipsi rependant obsequiis, et ego recognoscam officio. Reliqua etiam eorum commoda tibi, ut vicino meo, quem patris loco habeo, commendo. Vale. Albae Juliae Transsylvanae IV. Id. Octobris MDXL.

LXIX.

Izabellának, Magyarország királynéjának, Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Isabellae reginae Hungariae felicitatem.

Conjuratio tandem Stephani Mailadi in lucem 1540. oct. 13.
sese exeruit, et quo animo, qua fide, vel perfidia potius atque ingratitudine erga suum principem fuerit, patefecit. Proximis comitiis XI. kal. Octobris in oppido Byrthalom habitis, orator Turcarum caesaris ad omnes Transsylvaniae ordines missus, auditus est, qui legationem in hunc modum exposuit. Potentissimus imperator, caesar Solymanus, cujus et vos et Hungari omnes mancipia sitis, nempe ejus ferro victi et subacti, posteaquam Joannem regem Deus Maximus vivis exemit, quem et si non obiisset, erat tamen quaesiturus, quod in fide et officio secum non perstiterat: Mailado, quem et justum et vestri quoque generis hominem scit, regnum Transsylvaniae cum omnibus finibus, viribus ac reditibus suis confert et donat, jurat ad haec per maximum ac vivum Deum, per avos, proavos, atavos, ac caeteros omnes majores suos, per filios item, per ensem, per salem demum ac panem, se

vos omnes in vestra fide, more, consuetudine ac juribus servaturum, nisi per vestram infidelitatem defuerit. Proinde jubet, ut ipsius Mailadi, tanquam vaivodae, principis ac domini vestri legitimi imperata faciatis, quod qui noluerint, sciant, se ipsius Solymani imperata non fecisse, eundemque Solymanum caesarem ultorem habituros. Ad Mailadum dein conversus: Tu vero, ait, interim si quospiam rebelles et contumaces tam caesareae quam tuae voluntati cognoveris, ferro ac flamma in hos desaevias. Praecepit etiam ejus majestas tam vaivodae Moldavo, quam Transalpino cunctisque zanzacchis, qui Istranas provincias tuentur, ut poscente necessitate, tibi sese adjungant, et communibus viribus seditiosos ac rebelles facilius coherceatis. His expeditis, Turca subito responderi sibi postulavit, declararique totius gentis ac Mailadi ultimam voluntatem, ne et illi caesarem verbis tenere velle judicentur, et ipse quod a veritate abesset, referret, quae res in perniciem capitis ejus verteretur. Erant haud pauci ex conjuratis Mailadi, praesertim Franciscus Kendy, Ladislaus Mikola, Martinus Gherendy ea sententia, ut mox responderetur: totam Transsylvaniam ipsum Mailadum accepisse in principem, eidemque uti domino parituram. Sed plures qui meliore cousilio ducebantur, et quibus dolebat ab Hungaria scindi Transsylvaniam, rem praecipitare vetuerunt, ne repente Mailadum principem suum confitendo, mendacia ejus apud caesarem confirmassent, et sponte sua subjectioni se dedissent, cujus paulopost eos poenituisset. Consuluerunt itaque, ut prius caesaris hanc voluntatem et Transsylvaniae tuae periculum tibi Hungariaeque proceribus, praesertim qui filium Joannis regnare et legitima haereditate paterni regni cupiunt potiri, significent, petantque, ut si ex Hungaria Trans-

sylvaniae conservatio fieri nequeat, ipsi Transsylvani mature cognoscant, et quam consultius maturiusque possint, sibi prospiciant, ne si a Turca vi per injuriam expugnentur, in graviorem servitutem conjiciantur, affliganturque extrema percussione. Quum itaque de termino alii contractiore, alii longiore ferrent sententias, ipse orator, intellecta hujusmodi difficultate responsionis, quum totum regnum non convenisset, annuente et Mailado et caeteris omnibus, spatium quinque mensium ad respondendum praefixit eis, ita tamen, ut unicus dies non praetereat, et responsum certum dent. Ne autem nunc nihil respondendo, caesaris voluntatem neglexisse viderentur, miserunt ad eum cum hoc oratore Turca Lazarum Wezewdy, militem ipsius Mailadi, cui in scripto injuncta est legatio brevissima, et ad praescriptum de industria, nisi aliam in secreto habuerit a Mailado, quod credibile est, propter sitientissimam hominis dominandi cupidinem. Ea autem talis est. Imprimis quod majestatem ejus caesaream cura illorum non praeterierit, quodque se orbatos principe tanta gratia et clementia prosequatur, ingentes agunt gratias, et fidelitatem cum servitute pollicentur. Deinde quod inpraesentia certum responsum ad ea, quae ab oratore ejus acceperunt, ei facere non potuerunt, afferunt causam, quia viritim omnes, ut mos est patriae, non convenissent, minimeque liceret paucis in re tam ardua de omnium statu deliberare. Petunt itaque supplices, ut id in bonam partem interpretetur, neque gravetur pro sua benignitate ad dictum terminum per ejus oratorem datum, responsum ipsorum exspectare, quod per legatos viros primarios, quemadmodum fideles subditos decet, facturos sese obtulerunt. Munere dehinc promisso, et

precata illi felicitate verbum non addiderunt. At pro munere apparando Seculi contulerunt duo millia numum aureorum, Saxones totidem, coloni nobilium pendent portatim denarios LXXV., hisque commode et mature expediendis designandisque oratoribus alia comitia in oppido Vasarhel ad XV. kal. Novembris habenda indixerunt, in quibus sine dubio multa alia tractabuntur, quae ad hanc scelestissimam proditionem Mailadi pertinebunt. Sed hic orator Turcicus, vera sint quae attulit, estque verus caesaris orator nec ne, haud facile constat. Multi rem compositam et excogitatam a fallacia Mailadi opinantur, et apud caesarem, ministris Radule vaivoda Transalpino et Hieronymo Lasky transigi, quo dominationem Transylvaniae, ad quam dudum succensum fuisse ferunt, possit invadere. Nec desunt, qui dicunt non esse mentitum oratorem, sed Mailadum verba dedisse caesari, certo se scire asserunt; quod scilicet Joannes rex sine filio decessisset, et quod optet totum regnum ipsum sibi in principem dari, tanquam unus esset, qui Germanos arcere possit ab Hungaria et tantae gentis habenas fortiter moderari. Sed haec omnia quamquam non ambigo tuae majestati plane constare, meae tamen fidei, qua in Joannem mihi certe regem clementissimum fui, quaque nunc in filium ejus et in te sum, putavi esse, si totam hujus tragoediae seriem ad te perscriberem. Caeterum, non ut tibi consulerem, quid facto opus esset, sed quid sentirem faciundum dicerem. Quod ejusmodi est. Quum nempe Mailadus ferocissimo et iniquissimo spiritu, impatiens omnis morae rem suam non aequis modo, sed etiam iniquis rationibus ad finem deduci contendit, et in sola celeritate votum constituit, ut rerum potiatur, quo omnium in

se unum translata potentia, in dominio permaneat, aut si id assequi nequit, Ferdinando regi, tanquam abhorreret Turcae servire, tradito regno, solus dumtaxat tanti muneris gratiam referat. Quare operae pretium esse, ut extemplo oratores tuos, qui apud caesarem sunt, faceres certiores, mandaresque ut totis viribus. apud eum agerent tuo nomine ac omnium procerum qui tuarum partium sunt, pro favore ac tutela pueri, diluerentque ejusmodi Mailadi mendacia rei veritate, quod si posceret necessitas, agerent etiam donis, more parentis pueri, quum largitio plurimum potest apud Turcas. Nec diffido, eum principem, quamvis Turcam ac barbarum, qualem sese in patrem fide atque benevolentia exhibuit, in filium quoque similem fore; et proculdubio tum infantia pueri, tum tuae majestatis sexu ac viduitate commovebitur non mediocriter, quandoquidem tantum caesarem, qui viris atque hostibus saepe pepercit, qui iis, quorum genus de fide ac nomine semper odit, aliena regna donat, et in suis donari permittit, in puerum ac mulierem saevire turpe et inglorium esset. Ad me quod attinet, quamquam ego non sim tanti, ut majestatem tuam vel minima mei cura contingat, isto potissimum tuo luctuoso ac laborioso statu, non tamen committam, ut reprehendi possim, quod malo quopiam animo filium domini mei clementissimi ac reginam benignissimam destituissem. Eo enim loci sum, ubi etiam rebus tuis pro mea mediocritate prosim. Etsi forsan alibi velis me esse, lubentissime jussa tua exspectabo, accipiam, obibo. Neque putes me aliam ob causam ab aula tamdiu abfuisse, quam quod et hi motus itinera maleficis hominibus infecerunt, et ut nonnihil rebus avunculi mei praesidio esse possem, quum facile initio bellorum et

in obitu principum, Hungarorum non plebis solum, sed etiam amicorum animi perturbantur, variantur que voluntates, a quibus nobis nunc maxime metuendum esse conspicio. Supplex itaque peto, digneris mei, o regina, meminisse, et me in numero fidelium tuorum censeri. Vale. III. id. Octobris MDXL. Albae Juliae Transsylvanae.

LXX.

Testvérének Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli fratri S.

1540. oct. 14. Scribitur ad me ex Hungaria, quod quum proxime Petrus Perennius, Franciscus Fregepanus Collocensis archiepiscopus, Franciscus Bebek et Sigismundus Balassa cum caeteris partium suarum seditiosis habituri essent comitia in oppido Gywnges, quidnam in re praesenti agendum illis esset, et qua ratione fieri posset, ut regem Ferdinandum in Hungariam quam celerrime inducerent, quandoquidem mox intellectis omnium animis et voluntate, ad eum proficisci deberent, una secum inituri certa et firma jam tandem consilia de summa omnium rerum, et in primis de obtinenda arce Visegradiensi et dein Buda obsidenda, quam se seu vi, seu mallent dolis, facile accepturos sperabant, quod in ea mulier praeesset juvenis et nova, quae nec ingenia gentis Hungaricae bene novisset, nec praesidia adhuc valida comparasset, neque regimen suum in Hungaria firmasset, ut-

pote vix sesquiannum ex Polonia adducta. At ii quoniam in Joannem regem semper obliqui exstiterunt, nondum humato ejus corpore, ad Ferdinandum transierant, (sed Fregepanus cum nova et ea maxima, illi cum vetere et multa infamia) arbitrantes statim defuncto Joanne Ferdinandum sine omni negotio defectione ipsorum regno potiturum. Verum, ut video, non foeminam sed virum nacti sunt adversarii, neque existimes Joannem exstirpatum, si succisum, quam late brevi fruticabit, tantisqer exspecta. Sed ad rem. Miserat regina Stephanum Raskay ad haec camitia legatum, uti ex primatibus unum, tametsi adolescentem, ut intelligeret comitiorum causam, et nequid novarum seditionum molirentur, quos adhuc fideles existimabat, etiam hortaretur, quum omnia in regno quieta et pacifica essent, nec minus certa, foreque etiam certiora, si se non desererent. Ille ut homo juvenis, experientia nulla, consilio immaturo, et ad haec multarum virium, et Francisci Bebeek gener, mox omni cum apparatu bellico profectus Buda, eorum factioni, ad quos erat missus, impudentissime adhaesit. Quis, frater, sperasset hunc adolescentem indolis optimae, familia nobili, parentibus optimis, Budae vicino, et a Joanne, ut scis, ad omnia officia maxima promotum, in tantam ingratitudinem et nequitiam prolapsurum? Quem etiam rex proficiscens contra Mailadum et Balassam in Transsylvaniam Budae praefecerat honestissima conditione ac titulo, tantum illi habebat fidei. Sed aetati tenerae et rerum inexpertae facile persuasum est ab socero, et a malorum ducibus aeque cum illo desipientibus. Credo imitari voluit Nicolaum Thelegdy, qui simili ratione usus, ex oratore, quum de concordia ad Mailadum et Balassam fuis-

set missus, factus est conjuratorum transfuga. Verum luit nunc suae inconstantiae poenas. Quicquid bonorum habuit in comitatu Canadiensi, Petrus Petrovith occupavit. Forsan et Georgius Heremita idem de Thelegd cogitat. Ita nunc cum Mailado Nicolaus male aliena praedatur, qui sua inconsulte amisit. Tu vero vale, et da operam, ne te hi tumultus hauriant. Quantum potes, cave ab effundendo sanguine christiano, et a pauperum praeda abstine, sciens horum exaudiri apud Deum gemitus. Immo illud tibi suaderem, ut omissa militia hujus temporis, privatus mecum ageres. Quippe quod hoc praesenti saeculo milites nec vivunt honeste, nec cum laude moriuntur, germana ac gentilia bella exercentes. Iterum Vale. Pridie id. Octobris MDXL. Albae Juliae Transsylvanae.

LXXI.

Testvérének Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli fratri S.

Paulo post ad te quam has superiores litteras dedissem, accepimus, quod Ferdinandus rex Hungaris nunciavisset: (puto credens se verbis ac minis huic nationi persuasurum, ut mox in regem acceptaretur, quem alioqui, quantumvis tergiversentur, coronarunt) desinerent omnino a tot spoliis, caedibus et incendiis per Hungariam edendis, quandoquidem regnum Hungariae ipsius esset. Caeterum ut abjectis somniis et tyrannorum falsis persuasionibus, omnem operam illi tamquam regi suo legitimo navarent, et praestitae dudum fidei meminissent; aliaque id genus plura. Responsum est: Hungaros nihil secum contentionibus, nihil bello, nihil jurgiis acturos, ejus majestas ageret apud Solymanum Turcarum caesarem pro regno, quod si Turca illi concederet, se non contradicturos. Breve responsum, et cui opponi nequit, quum nunc, si vera fateri volumus, ab ipso caesare regnum Hungariae, postquam Deo sic placuisset, penderet. Ob id commotum Ferdinandum regem vehementer dicunt, jamque magno cum exercitu ad XV. lapidem longe a Buda consedisse et maximis itineribus ulterius progredi. Sed non credimus ejus militem hiemem hungaricam in castris toleraturum, nimis si quidem curta, perscissa et circumcisa veste vestitur, nisi arces aut 1540. oct. 14.

oppida aliqua receperint. Quod ad Transsylvaniam attinet. Heri Balassa habuit colloquium cum Bornemyza in alpibus aurariarum Offonbanya appellatis, et secum inivit concordiam in hunc modum. Ut fidem uterque alteri inviolabiliter servet. Ut mutuo contra quoslibet inimicos auxilia praestent. Ut Balassa teneatur continue habere equites CCC., pedites centum, et reginae ac Joannis filio militare, eoque loci esse, ubi pro rei exigentia ipse Bornemyza voluerit. Caeterum si Mailadus oppidum Saxosabesum oppugnatum veniret, ut Balassa cum omni suo apparatu et clientelis obsidentem invadat, quandoquidem et Bornemyza dedita opera, ut idipsum ab altera parte praestare posset, oppido ante adventum ejus exiret, fore, ut sic facile tyrannum opprimerent. Has conditiones Bornemyza libens accepit, Balassae gratiam reginae, et bonorum restitutionem promisit, si in fide et societate sua, in omnem rerum eventum perseverarit. Magni quidem referebat Balassam a Mailado disjungere, quia partitis eorum viribus, uterque imbecillior reddebatur et Bornemyzae facilior cum singulo ipsorum futura erat concertatio, quam cum utroque simul. Ad hoc vinculum foederis eo magis etiam adducebatur Bornemyza, quod adjuncto sibi Balassa, Seculam nationem ferme dimidiatam, et multos nobilium in suas partes trahebat, quum et Balassae, ut Mailado, haud pauci ex his semper faverant. Ut autem undequaque posset, sese Bernemyza contra potentiam Mailadi armaret, Nicolaum quoque Thomoreum Balassae reconciliavit, quod is genere, pecunia, favore, populari linguae vi, gerendarum rerum ingenio et authoritate ex regia benevolentia et publicis muneribus adepta, inter caeteros nobiles plurimum polleret, hincque ma-

gnum incrementum rebus Joannis filii posse fieri non dubitabat. — Nunc in his comitiis proxime celebrandis, quibus ut nunciatur, etiam reginae orator Emericus Bebeek intererit, si sic ii duo erunt uniti, quum alioqui et filio Joannis multi Transsylvanorum videntur patrocinari metu Turcarum, facile Bornemyza omnes has tres nationes habebit in fide et studiis suis, Mailadumque certus de victoria persequetur, qui jam amicorum opera vulgat comitia esse dilata, quia videt se sua spe nonnihil falsum, et res Pueri feliciter procedere. Vale. Pridie id. Octobris MDXL. Albae Juliae Transsylvanae.

LXXII.

Az erdélyiekhez Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Transsylvanis S.

Utinam tot conventus, tot commutationes ac vo- 1540. oct. 16.
luntatum vestrarum Euripi electionesque dominorum et vos ipsos et domos vestras in ultimam perniciem non adducant. Segesvarii Mailadum et Balassam, homines proscriptos, exules et crimine laesae majestatis reos actos, cervicibus vestris capitaneos imposuistis et tam libero regno perniciosissimos dominos praefecistis. Quid in regios vectigalium, salinarum, aurariarumque proventus et jura publica decrevistis, praetereo. Addidistis tamen his etiam honesta quaedam, perinde ac, ni fallor, horrido muro tectorium, ut aliquando malum, quod concepistis, celando radicaretis. Ad vos scribo, viri Transsylvani, qui nisi fomenta Mailado et Balassae ad facinora suppeditassetis, fo-

vissent una vobiscum, non foedavissent neque confodissent Transsylvaniam. Creastis vobis duces, armastis in vos tyrannos vestra vi, et cum turpi ac damnosa servitute libertatem commutastis, eoque jam potentiae vestris nominibus ac vestra authoritate processerunt, ut vos, quo velint, rapiant et impellant. Neque meminerunt, quid servaturos sese vobis sacramento receperunt, dum cupidinis conceptae fiant compotes, et hujus provinciae vestrarumque omnium potiantur dominatione. Nunc nova comitia XV kal. Novembris in oppido Vasarhel habenda vobis indixerunt. Credo, nova quaedam commenta excogitarunt, quibus reliquos quoque, qui restabant vestrorum ordinum, culpae ac reatui suo annectent. Verum agite, providete et rerum vestrarum sedulo finem expendite. Memineritis quid Mathiae regis tempore, ut vetustiores reges taceam, majores vestri pertulerint, quum in eum arma, commentitia persuasione Petri Ghereeb, vestri ea tempestate vaivodae susceperant et Transsylvania prohibere voluerant, quod eos se facilius contra regem suum concitaturum hostiliter jactaverat, quam in Turcas, aut in quosvis externos hostes. Quam ob rem nonne alii exilio, alii capite, alii bonis damnati? Nonne multi quadrifariam concisi, innumeri rotarum nexibus diffracti, et quidam palo suffixi, poenas exolverunt? nonne et nobilitatis aestimatione sunt imminuti? quae damnatio ad vos quoque demanavit, quum parricidae vestri ducentis aureis nummis a digna morte absolvebantur, ad LXV. talionem hanc sive hostimentum, quod vos homagium vocatis, Corvinus deduxit. Quod quidem et Joannes, si supervivebat, simili vestro crimine in regiam majestatem cum Mailado et Balassa commisso, ex aequo dividebat, ut aliquando

tandem proximiores effecti rusticis, desineretis in principes vestros hostiles motus machinari ac ciere, quandoquidem iterata in viris facinora, sapientum authoritate impunita esse non debent. Sed haec amicabiliter a me pro humanitate et prudentia vestra, quaeso, suscipite, quibus pauca quaedam addo, vobis avide intelligenda et mordicus observanda, donec totius regni Transsylvaniae membra in corpus et sanitatem redierint. In conventu primo post Joannis decessum, in quo Mailadum et Balassam capitaneos designastis, inter caetera statueratis: Ut fidelitas omnium communibus legatis reginae commendetur. Ut nemo interim regem alium nominet, eligat, declaret, nisi quem proceres Hungariae una congregati et antiquo jure usi erigerent. Ut duo ii capitanei bona sua in proscriptione amissa recuperare prius non aggrediantur, quam legati a regina redierint. Demum, ut jura libertatesque vestras praecipue tueantur, nec nisi contra exteros hostes arma induant. Et ad haec inviolabiliter servanda, nonne ipsi capitanei jurejurando sese vobis obstrinxerunt? Verum cui juramento, cui Deo, cui fidei eorum credidistis, quae tria dudum alias Joanni regi late temerarunt. Vix enim ab obsidione soluti, et vobis vestro consensu praelati, ne momenti quidem unius. moram passi, neque exspectato oratorum reditu, promissis suis et vestra securitate contempta, reginae fidelitatem negare, novum regem vobis, novos sibi ipsis principatus meditari, omnibusque juramentis nihilipensis, bipartito discessere, bella mox inter vos, nullo externo hoste viso, movere, et nullo plebis nobilitatisque discrimine habito, decreta comitiorum confundere, omnium omnia perdere, omnia diripere, et in scelus vos omnes atque ad arma rapere

inceperunt. Sed quid vos deceat hoc statu vestro difficillimo, vobiscum maturo consilio reputate, quia, ut in proverbio est: et vecordes factum norunt. Non ignoratis vos, qui membrum dumtaxat sitis Hungariae, vestrum non esse regem aut principem statuere, sed statutum accipere, et eum observare, qui semel placuisset. In comitiis quoque Byrthalmensibus, postquam ita Mailado visa est fortuna arrisisse, quum periculum esset, mox agere caesari gratias pro hujus principatu, ne acceptasse tyrannum judicati fuissetis, decrevistis, vos intra spatium quinque mensium per legatos publicos certam voluntatem vestram significaturos, nemini interim aut principi aut factioso homini adhaerendo, permanendo tamen in fide reginae oblata. Si igitur seductione Mailadi in studia Ferdinandi, quod illum animi habere pro certo affirmatur, abibitis, ad quem ipsum abiisse dudum patet, quod a Transylvaniae dominatione casurum sese cernit, cavete, ne inconstantia vestra Turcam in vos irritetis, neu probitati ac fidei vestrae derogetis. Exspectat enim a vobis, quae promisistis, nec vult vos ad Ferdinandum transire, neque Mailado, ut jam meditamini. subesse. Sed quicquid egeritis, date operam, et prospicite, ne gestam rem poenitudo consequatur, neque eventu, quem sapientes stultorum magistrum dixere, prudentiores efficiamini. Praecedat judicium poenitentiam, et gerendam rem consilium, quoniam aucto et inveterato malo sero pharmaca adhibentur. Porro, miror ego vos prudentes et vetusta nobilitate insignes viros, tales sequi duces, quod hucusque cum detrimento et honoris et facultatis vestrarum fecistis, qui CC. equites annuis stipendiis ex suo alere non possint, nisi censibus ac tributis, rapinisque vos et colo-

nos vestros juxta onerent. Neque animadvertitis, eos vestris nominibus praetexere sua scelera, dum se omnia regni decretis agere profitentur, adeo ut et infamia tota vestra est, Transsylvani, et quicquid inposterum ipsi poenarum luituri essent, omne in vos expendetur. Neque sum nescius, cupere vos eum regem obtinere, in quo firma et valida esset vestra protectio; quodque nec filius Joannis, nec Ferdinandus est, qui et Hungariam et Transsylvaniam satis tueri possent contra Turcam, utpote ille infans et solus, hic perpetuo vel de ipso imperatorio fratris nomine, ab imperatore Turcarum ob aemulationem tituli semper odio habitus. Verum quoniam nec odio Solymani in Ferdinandum regem quicquam addi possit, nec amori quantum intelligimus, erga filium Joannis, cujus favore atque amicitia nec solus, nec sine ope erit, quum suum, non Joannis filium appellet, huic vos adhaerere magis suadeo, cui Turca patrocinatur et paternum vel verius suum regnum donat; alioqui de vobis, deque vestra omni re actutum actum puto. Ego equidem neque nunc, neque posthac plura ad vos de his. Haec mea sententia, haec ratio, hoc institutum est. Quicquid in praesenti conventu aliter statueritis, vereor ne sicut Athenienses ad pacem decernendam pullis vestibus induti prodibant, ita vos quoque, simulac multis ac variis luctibus domos vestras, patriam vero damnis affeceritis, pro venia et gratia deprecaturos jam jam cerno. Sed ipsi videritis. Nos dolemus et ingemiscimus, quod una omnes perpetiemur et deplorabimus, quicquid isthaec comitia deliquerint. Vale. Albae Juliae Transsylvanae XVII. kal. Novembris MDXL.

LXXIII.

Izabella királynénak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Isabellae reginae I.

10. oct. 18 Quanta calamitate et hoc regnum et nos omnes, ut moerores omittam, nunc afficimur, quanta item varietate voluntatum, et latrociniorum copia cuncta laborent, non est opus longis litteris explicare, quum res tota jam in luce omnium sit. Illud majestas tua sciat, nos hic omnes, qui partium filii tui censemur, multis obnoxios et ad praedam expositos esse, neque quod nostrae fidei esset, audere. Nihilominus quod ad me attinet, ego memor gratiae tuae in me singularis, dabo operam, ut nunquam, quoad possit, muneri meo desim, et ut semper illic sim, ubi si quid mea parvitas magnitudini tuae possit afferre, inservire fideliter valeam. Quod ad praesentes res attinet. Emericus Balassa, ut homo a fortuna compulsus, non adductus probitate, adjunxit se Bornemyzae, tuae majestatis nomine, quia spoliatissimus est, et a collega prorsus derelictus ac deceptus. Mailadus oppugnat arcem Gewrgeyn, sed nihil efficit. Caeterum accepta defectione Balassae et adventu oratoris tui Emerici Bebeek, qui jam Colosvarium venit, diem comitiorum, quae hodierno die haberi debebant, ad incertum distulit diem, quandoquidem diceret, fratres et amicos suos, quos ex Hungaria exspectat, nondum advenisse. Puto hos esse Nadasdium et quosdam alios ejus farinae homines, quos

omnino cum copiis non parvis in Transsylvaniam venisse, dudum audiveramus. Sed an venient, ut primos rumores, nemo affirmat. Verum si venerint, res Transsylvanae turbulentiores et inconstantiores futuras existimo, praesertim quod et seditiosi litteris creberrimis Ferdinandi regis sollicitantur. Quare necessarium esset, ut huic pesti Mailadi obicem poneres, mox unum ex partium tuarum proceribus, virum, qui et justus et bellicosus haberetur, regni procuratorem declarando si vaivodam nominare nolles, eumque quam celerrime, cum praesidiis et plena authoritate mitteres in Transsylvaniam, quod multi boni cupiunt, ut regnum hoc tam diu, tamque dubie non fluctuet, ipsique habeant ducem, penes quem audeant et loqui et agere, quod in tribus exactis comitiis nemini licuit, quippe quod penitus orphani et soli sumus. Bornemyza autem cum iis, qui secum sunt, strenue profecto et fideliter se gerit, et multum evehit tueturque nomen authoritatemque majestatis tuae, sed majore manu ac majore quodam respectu opus est, et quidem maturrime, quum gens haec Turni praesentia urgeri exigit. Quod si majestas tua rem acriter complexa fuerit, ad authoritatem patris tui serenissimi, ad caesaris Turcarum opem et suffragium, quod filio tuo pollicetur, procul dubio omnes Transsylvaniae ordines reliquusque populus ad te, utpote ad matrem filii, hungaro genere procreati, et nati in Budensi regia, quod paucis hactenus Hungariae regibus contigit, inclinabunt, nimirum XIII. jam annorum clades calamitatesque ob malorum factiones pertaesi. Vale. XV. kal. Novembris MDXL. Albae Juliae Transsylvanae.*)

*) Verancsicsnak 1541—1543-ban kelt levelei vagy lappangnak még, vagy elvesztek.

LXXIV.

Boner Szeverinnek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Severino Bonero S.

44. aug. 20. Quod nummum aureorum CXXV. restitutionem longius extraxerim, multae fuerunt causae, quas ab hoc meo germano fratre Michaele Wrancio plane cognosces. Tu igitur, quod imprimis ego, vel potius necessitudo nostra postulat, dilationem hanc meam boni consulas, nec eam vitio mihi vertas vehementer oro, quum et regibus et viris majoribus, quam ipse sim, saepe multa praeter opinionem succedant, iis praesertim, qui tum alieni juris sunt, tum in regionibus, armis infectis, et impunitate ac malorum licentia distractis degunt. Verum postquam me quoque, ut hominem, vota fefellerunt, nunc tandem quos aureos ipse per me redditurum putabam, eos tibi per fratrem omnes, et quidem hungaros misi, ne mea forsan apud tantum amicum existimatio labefactaretur, quum jam meruerit reprehensionem. Illos etiam, quos Gaspari mercatori italo debebam circiter XXXII., pro quibus Joannes filius tuus fidejusserat, misi, eique satisfaciendum curavi. Caeterum quum parens meus in Dalmatia cum ultimis jam annis conflictatur, per omnes, si fas est dicere, Deos ac sacra rogavit me, ut saltem alter ex nobis domum concederet, et ejus invalidam ac jam capularem senectutem consolaretur, et domus curam assumeret. Ego quia a regina divelli ne-

queo, nec laboranti regno, in quo nonnihil creveram, deesse debeo, fratrem ei concessi, quem adjutum omnibus rebus, quibus per meam facultatem licuit, istuc dimisi, ut et reginae Poloniae Bonae gratia, et auxilio tuo, consequuta a rege Romanorum publica fide, securus cum aliqua bonorum virorum seu mercatorum societate Venetias proficiscatur. Aurea insuper atque argentea vasa mea omnia, usque ad minimam scobem quaecunque apud te anno superiore reposueram, illi concredidi, commisique ut in auream pecuniam citra damnum, cum lucro tamen commutet, idque solius ope, consilio ac opera tua, ne ipse, ejusmodi negociationum imperitus, decipiatur. Quae omnia si abs te impetraro, a quo nihil unquam mihi est negatum et universa sua semper oblata, ad reliqua certe tua erga me benevolentiae argumenta, hoc et re quidem beneficium, et mea aestimatione ac judicio immortale accedet monumentum, quod non veneratione solum, sed religione quadam sempiterna erit mihi colendum, postquam nec habendo gratias satis sim, nec referendo par. Urgens autem et pluribus verbis haec mea instructa petitio non signum diffidentiae videri debet, sed fraterni amoris credi testificatio, quem tibi commendatum iri cupio, ut jam pridem me habes. Et in hoc si quid plus audaciae et fiduciae apud te mihi arrogo quam officiorum reposuerim, magnitudini tuae tribuas, qui benemerendo de omnibus pene mortalibus, omnes non tam acceptorum debitores haberi velis, quam humanitatis tuae malis amantes. Reliqua ipse frater, sive publica sive privata desiderabis, copiose referet, cui ut credas faxo fidem. Vale. Albae Juliae Transsylvanae. XIII. kal. Septembris MDXLIIII.

LXXV.

Boner Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Bonero S.

1. aug. 20. Debebam equidem, ut par erat, mi Joannes, et tuae et parentis tui summi viri quum amicitiae, tum munificentiae, qua proximo anno Cracovia me abeuntem prosequuti estis, maturius respondere, mutuum aureorum CXXV. nummum, uti eram pollicitus, tempori restituendo. Verum quum multa intercesserunt, propter quae huic debito minus ingenue ad praescriptum meum satisfecerim, quemadmodum ab hoc meo fratre Michaele intelliges, oro te, ut excusatum me velis. Nam hujusce dilationis causa non oblivio, non incuria, neque quod solvere non fuissem, exstitit. Sed cogitatione legationis Polonicae, quam mihi ii dynastae nostri dudum jam imposuerant, diutius tractus, ipsum me memoratos aureos numeraturum sperabam, quod existimarem per nullius manus securius ad creditorem transituros, quam per meas, veritus, ne alienis per tot raptorum latibula deportati, magis expalluissent. Igitur etsi, quando ad humanam mentem reflecto, valde suspicer, ne quid existimationi ac fidei meae ex hoc tum apud te, tum apud parentem tuum deteratur, quum nec culpa potest vacare, qui fregit promissum, nec suspicione, qui distulit: tamen quum

te divino praeditum, et ad claritudinem susceptum esse sciam propter raras virtutes tuas, cum imagine patris tibi accessorias, mihique multis rationibus et experimentis cognitas, certus sum, me in amicitia tua verum amorem et justitiam solidam reperturum. Justitiam, quod humana errore carere non negabis; amorem, quod vindictae veniam antepones, et tanto erga me fies benevolentior, quanto declarandi amoris tui ansas plures a me susceperis, certabisque pro victoria, utrique nostrum in mutuo dilectionis certamine constituta. Haec fortasse verbosa et affectatius scripta esse judicabis; judices licet, non offendar, neque enim falleris judicio tuo, quandoquidem constare tibi, genus me Boneriorum singulariter amare, vehementer cupio, hincque est, quod quum aut ad te, aut ad parentem tuum scribam, nunquam sine affectu scribam, totusque in epistolam incumbo, ut si fieri posset, ei me ipsum includerem, quo tecum esse possem. Sed id postquam nequit, effigio saltem, et ad te vota ac voluntatem meam pro medo. Quod ad aureos attinet. Restitutio illorum verbis jam non eget. En tibi veniunt pleno numero, eosque is meus reddet frater, idemque officia mea offeret, quod peccarim, expurgabit, et mutuam necessitudinem nostram, si qua ex parte procubuisset, quod mea culpa contigit, si contigit, curabit erigendam. His subjunget nova, seu privata mea, seu regni publica desiderabuntur. Nam his kal. Aug. Thordae non exigui momenti habuimus comitia, quae Heremitam nostrum novis auspiciis summum et solum dominum, ac judicem tam Transsylvanis, quam Hungaris, quos Tibiscus ad Transsylvaniam claudit, decreverunt. Pro titulo adhuc laboratur, qui non invenitur, quum proregis, quo hactenus

usus est, sat esse non videbatur. Gubernatoris, aemulatione Joannis Corvini, quem nunquam assequetur, optaret, sed is a regina aegre conceditur. Per populos non staret, quo prorsus daretur, postquam dudum potentia ac dominatione regios etiam titulos eum excessisse vident. Comiti Themesiensi adjectum novi nihil, libera tantum facta vetera, (quod mirifice ridetur) et ob id fortasse major aucta indignatio ac simultas, quod initia prae se ferunt, quandoquidem ex comitiis abire voluerit, ne fine quidem exspectato. Set et haec et alia largius frater, quem ut tuo, immo communi parenti commendavi, ita tibi quoque ut fratri fratrem frater credidi. De auro atque argento meo quid velim, ex litteris cognoscas. Vale. Albae XIII. kal. Septembris *) 1544.

---

*) Az eredetiben ‚Augusti' tollhibából, melyet a következő levelekben is kiigazí tottam.

LXXVI.

Marino Caballónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Marino Caballo S.

Nullas me hactenus ad te dedisse litteras, longa 1544. aug. 20.
viarum spatia, quae nos disjungunt, praebuere causam. In hoc enim Transsylvaniae recessu, velut in extremo orbis terrarum angulo circumscripti, non aliter sumus, quam si ab omnium nationum sequestrati consuetudine, solis Getis, Dacisque adjuncti, immo iis etiam immixti, Turcis vero interclusi, lateremus. Quo fit, ut nec ad amicos, nec ad propinquos litteras dare, nedum aliis in rebus erga eosdem officia exercere possimus. Ignoscas igitur, et hanc cessationem ab inopia opportunitatum, non a voluntate profectam arbitrare. Caeterum, quum hunc fratrem meum Michaelem domum ad paterni senii curam et posteritati studendum, exactis jam in aula Hungarica et adolescentiae et juventutis annis, virum dimisi, majore cum subsidio munire ac prosequi non potui, quam si amicos meos, quos in isto clarissimae reipublicae Venetae patriciorum ordine mihi paravi, secum communicarem. Etenim quum et thesauri mei amici sunt, quibus Cyrum quoque Persarum regem imprimis studuisse narrant historiae, et inter mortales, praeter hunc, quocum eos partiri facile possim, habeam neminem, quid in mea supellectile aut pretiosius occurrere, aut meo judicio majus esse potuisset, quo tam charum fratrem sine

omni parsimonia ditare atque honestare debuissem, equidem non inveni. Sed quaeris jam, quinam ii? Tu unus et primus, qui posterius mihi legatione Bohemica anni proximi amicus factus, ad Leonardum Venerium et Carolum Capellum, senatores omni patricia celebritate ac eminentia claros tertius accessisti. Verum quid unum, quid primum, quid tertium dixi? quum nemo vestrum secundus, nemo tertius primo est, nec alius aut postremus uni, quippe quos omnes et sua ipsorum virtus, nobilitas ac magnitudo aequaliter primos facit, et amor meus omnes unum. Suscipite itaque amplissimi viri, et singulares amici, fratrem hunc meum in gratiam vestram, et mei loco s nondum vobis exciderim, quod malum in amicis etiam diuturna absentia solet interdum generare, pro mea fiducia et vestra humanitate complectimini, tu imprimis, cui et memoria nostri recens est relicta, et qui eo studio delectaris, nondum adhuc fortasse totus reipublicae curam aggressus, ad quod is omnia illa afferet, quae a me Pragae scire cupiebas. Est enim non illiteratus, nec sine judicio cosmographiae, quantoque tibi consuetudine erit notior, tanto familiaritate fiet charior, quum et mores habet ingenuos, et doctis adhaerere, eosque pene adorare, quum venerasse parum putet, consuevit. Sed haec tametsi nimis audacter, et quia de fratre, etiam impudenter, tu tamen Marine pro tua prudentia cognosce, et pro modestia judica. Caeterum si secus invenies, amori aliud, aliud indulgentiae, totum fraterno desiderio imputes, qui quum qualem fratrem fore cupiam, et jam esse asseram, Cyrum Xenophontis egregie reddidi. Vale. Albae Juliae XIII. kal. Sept. 1544.

LXXVII.

Venerius Lénárdnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Leonardo Venerio S.

Si jam forte venissem tibi in oblivionem, Leo- 1544. aug. 20.
narde Veneri, proculdubio dolerem, quod a tanto viro et amico excidissem. Nec alioqui potest secus esse, quum in promptu ratio sit, si annos plus quam XII. commemoravero, qui nobis mutuo silentio, et sine vel unius litterulae usu consumpti sunt. Quam rem, immo quod damnum nisi correxero, mihi potissimum, quod aequo animo fateor, ascribi debebit, vereborque, ne levis dicar, quum melius conciliare quam conservare amicum sciverim et quidem talem, cujus accessione non fortiorem ac tutiorem solum, sed et meliorem me ac meos putarim, sumque apud multos non aliter, quam de numine quodam adepto gloriatus. Igitur ut hac mea correctione tu quoque exciteris, fratri huic meo Michaeli in patriam ad oeconomicam domi capessendam redeunti injunxi, ut et mea vetera apud te officia refricet et assidua servitute novis det operam, meque, quoad ejus fieri poterit, in pristina ac perpetua gratia tua contineat. Illum itaque, mi Leonarde, jam pridem familiae meae Maecenas addicte, pro tua in omnes integritate ac humanitate singulari, colligere et complecti non graveris. Habebis enim clientem, a quo nec professio tua nec magnitudo refugiet, et qui meos etiam in te colendo atque obser-

vando diutinos defectus infatigabili sedulitate curabit restituendos. Nova alia non sunt, nisi quod indies Turcae succumbimus. Vale. Albae XIII. kal. Sept. 1544.

LXXVIII.

Capelli Károlynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Carolo Capello S.

544. aug. 20. Michaelem hunc fratrem meum, tibi qui has reddet litteras, in patriam dimisi, longa et pene molesta parentis flagitatione compulsus, quod et senium ultimum et gravioris aegritudinis accessionem quereretur. Eum etsi superioribus annis proficiscentem Romam, satis accurate commendaveram, ut tanquam peregrino non deesset, nunc tamen, quum ita istuc venit, ut rem familiarem procurandam ineat, et Deos penitus in avitico lare jam colat, longe diligentiore studio commendandum duco; idque, quantum in me esset, si ad novum, non ad veterem amicum scriberem, proculdubio justo apparatu verborum ac sententiarum facere adniterer: verum quia diu est, quod hae inter nos insinuationes transactae sint, supervacaneum existimo pluribus argumentis toties iterare commendationes, ne identidem novicii in amicitiam redire videamur, praesertim quum de tua in me benevolentia, esto, quod non solum siluissem annos XII., sed si Epimenidis somnum dormissem, nihil dubitem, tantum tibi

quum de mea fiducia testificor, tum de constantia tua mihi polliceor. Facessat itaque, mi Carole, omnis declaratio commendationis, et meum fratrem simulac exceperis, etiam agnoscas velim ac tuum habeto. Qui quidem si tuus fuerit, satis commendabitur, meaque cumulate intelligetur voluntas. Vale. Albae XIII. kal. Sept. 1544.

LXXIX.

Surianus Andrásnak Veranesics Antal.

Antonius Wrancius Andreae Suriano S.

Quod a Pragensi nostro superioris anni congres- 1544. aug. 2.
su nihil ad te litterarum dederim, eaedem causae, quae. ne ad Marinum quoque Cabellum quicquam scripserim, obstitere. Nec putes, id me aut incuria aut oblivione commisisse, quum te aeque atque ipsum Marinum memoria teneo amoque, ut charissimos, jocundissimos, suavissimos, ac immo etiam (ardentius non possum) ut soleam unicos. Amice itaque interpreteris oro, quicquid cessatum est ab officio, meque non tam pro amore nostro mutuo indulgenter, quam pro necessitate merito ducas excusandum. Quoniam si me, dum una fuimus, bene, ut dici solet, intus et incute perspexisti, quod vel ex uno alloquio facile potuisti, quum genius meus non recessu, non latebris praecordiorum occultatur, sed in vultu, obviis omnibus expositum sese ac monstrabilem praebet: haud dubie cogno-

visti, sodalitiorum me consuetudinem plurimi facere, et amicitias bonorum eruditorumque non indiligenter ambire. Quare si quid ex usu, qui commendat necessitudines, immo et confirmat, ademptum esse nostrae videretur, quod quamvis ne suspicemur quidem, cavendum moneam, si non est collapsa: en tamen reparatorem ejus fratrem hunc meum Michaelem mitto, in quo non dimidium mei, sed me totum, sed utrumque potius nostrum habebis, ejusque praesenti consuetudine absentis meae desiderium tuum explere non insuaviter poteris, quandoquidem et litteras novit, et non incivilis esse studet. Quoniam autem senticosum aulicae genus vitae reliquit et domesticae nihilo sane minus laboriosum ingreditur, eum tibi commendo, idque paucis, nempe ut me, quem maxime amari abs te confido.

Transsylvaniae tabulam chorographicam, per Joannem Hontherum, hominem doctum, a Saxonibus Transsylvanis oriundum, factam, quam a me petieras, misi ad te, nullis coloribus distinctam, quandoquidem ejusmodi non reperiantur propter authoris retractationem, qui omnes in manum quae veniunt supprimit, utpote primum opus, nec ita absolutum, ut publicum non expavescat. Verum meliores auctioresque cudere dicitur, quas si quando emiserit, curabo ex eis ad te mitti plura exemplaria. Si quid aliud erit, quod ex hac ruditate Scythica optare poteris, fac ut sciam; caeterum de diligentia mea nihil dubites, tametsi mihi, quod hic placeat, a XXVII. anno nihil inveni. De Moldaviae situ, quod ad te describi voluisti, viva vox fratris praestabit. Verum enimvero propter barbariem Geticam, uti miser Ovidius in elegiis suis de Ponto queritatur, insigne nihil habet, quod oppido miror, quum in Transsylvania passim ubique, in Transal-

pina circa ripas dumtaxat Istri Romanarum visuntur vestigia sive inscriptionum, sive numismatum, sive urbicorum aedificiorum et imaginum tam hominum, quam (ut vetustas erat solita) Deorum immortalium, praesertim Mercurii, Apollinis et Jovis Optimi Maximi, quibus et domus mea spectabilior est, ut votiva praetermittam simulacra, requires testimonia. (?) In Moldavia ne umbra quidem apparet, quantum tam ab indigenis, quam ab exteris, qui lustrarunt eam provinciam, rescire potui. Quod dubio procul indicio est, Romanis eas terras aut brevi tempore dubia possessione fuisse habitas, quia ultra Daciam signa non multum protulerunt, aut indignam existimaverunt, in qua magnitudinis suae monumenta collocassent. Sed de his plus, quam institueram, currenti intentus calamo, quod quidem largius et id genus plura frater tibi non indicabit modo, verum etiam enarrabit. Vale. Albae Juliae. XIII. kalendis Sept. MDXLIIII.

LXXX.

Lucius Jánosnak Veranesics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Lucio S.

1544. aug 20. Quoniam ego te semper a teneris et amavi et colui, patriae nostrae talium virorum, atque adeo antistitum (comples enim precipuorum numerum) velut laetissimum quendam proventum gratulatus: veniens istuc frater meus Michael, praecepi illi diligenter, ut te meo nomine veneranter salutato, reliquis etiam omnibus partibus meis officiose perfungatur, quas ipse saepius, et quidem libenter obirem, si saepius modo, aut saepe tantum, aut saltem aliquando invisendi vos daretur mihi facultas Etenim nihil certe interdum aeque desidero, ac patriae suavissimum solum, esto, quod petricosum ac tenue sit, revisere, et cum ejusmodi conterraneis ac gentilibus meis, qualem (ut caeteros non commemorem he affectui magis succumbam) in te meditor. Et si mihi credas, profecto non mediocriter fratri meo invideo, impendio etiam fortunae meae malum imprecor, praesertim quod et hic jam de toto, ut dici solet, reliquo statu periclitamur, et fata portum non ostendunt alium, quam dubium, illumque laboriosum et angustum, propter ingravescentis aetatis conditionem, quae ad acquirendum et inepta et imbecilla est. Sed pro his in Dominum jactandus est cogitatus. Ego vero interim ubicunque et quacunque fortuna vehar, totus tuus ero, tuique ita recorda-

bor ut mei. Abs te vicissim praeter amorem et benevolentiam solitam nihil expeto. Reliqua frater copiosius prosequetur, quem tibi semper commendo ut semper obtuli. Vale. Albae XIII. kal. Sept. 1544.

LXXXI.

Brener Mártonnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Martino Brenero S.

Proficiscens is frater meus Venetias, quem per- 1544 aug. 20.
functum aulae laboribus, patri patriaeque reddidi, iter per Austriam est habiturus. Quoniam autem mihi tecum pervetus est amicitia, eaque pene intermissa, quod nulla vicissitudine non litterarum modo, sed ne commemoratione quidem ulla eam fovere, nedum excolere curavimus: haud mediocriter utrumque nostrum debere accusari judicarem, si et ego mox ad corrigendam hanc negligentiam animum non appellerem, et tu excitatus officio meo, officio respondere aspernaveris. Quod igitur ad me attinet, ipsum meum fratrem Viennam intrare, te convenire ac meo nomine apud absentem amicum absentis munus jussi obire diligenter, plurima inprimis salute eidem dicta. Verum putavi solam salutationem fore nonnihil jejunam quod diu invicem tacuerimus, si litterarum societate caruisset. Et quamquam salutis ac felicitatis precatio, obsequiorumque oblatio multa officia atque amo-

ris argumenta videatur comprehendere, litterae tamen nescio quid majus praestant, quum verborum plerumque tam diu meminimus, donec auscultamus, in litteris apparentia et velut viva absentum simulacra etiam intuemur, contemplantes in his nomen, manum, signum, ipsam denique scribentis voluntatem erga nos, tamquam veram imaginem sub hoc perinde ac syngrapho nobis transmissam. En igitur cum salutatione litteras quoque, et cum litteris me ipsum accipe, qui te propter virtutes tuas sic amat, ut et colere nunquam gravabitur, si par reddideris. Nam et haec a me inpraesentia ita habeto, ut amoris in te mei et praesentis et futuri symbolum, quod lituram non admittet. Proinde lucubrationes tuae in Hungarorum chronicas, mirifice mihi probantur, tuque inprimis, qui vigilias atque industriam tuam sic collocas, ut et patriam ab ignoratione vindicas, et te ipsum immortalitati commendas. Verum quum et tabulam Hungariae chorographicam et alia quaedam opera Antonii Bonfinii, optima de hac gente tua meriti, chalcographus tuus Robertus Vinterus tua et impensa et studio, non minus renata, quam illustrata litteratis pollicetur; oro te, si sunt in luce, fac me eorum participem, et tua etiam propria quae jam dudum volitant per ora virum, mecum communices. Ad haec si litteras quoque frequentes ad me dabis, vel saltem tot, quot ad Mathiam musicum soles, qui nunc apud me habet rem perdifficilem cum febribus, promitto frequentiores, quod quia usu comprobabo, verbum non addam. Me tantum cum Mathia nostro tibi commendo. Vale. Albae Juliae XIII. kal. Sept. MDXLIIII.

LXXXII.

Tiraboschi Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Mario Tirabusco S. D.

Quoniam diu est, quod de salute ac vita nostra mutua nullos invicem nec misimus nec accepimus nuncios, proculdubio exemptum te humanis rebus, nempe ut hominem, hac conditione natum, ego facile judicavi, quod idem de me tu facillime potuisti, si expendisti pericula et dubium regni hujus statum, quod non jam regnum, sed regni aut umbra aut fimbriae rectius dici debent *). Verum scito, me incolumem esse et non aliter memorem, quam semper; nec minus, quam quum prope fui; cupidior autem tanto sum, quanto magis absum. Quod ipsum si tibi accidit, pariter amamus. Caeterum si ex sententia omnia succedunt, et hac luce frueris feliciter, equidem gaudeo, precorque, una quam diutissime et felicissime fratris mei interdum memoriam faciendo, vel saltem cum hoc fratre meo Michaele Wrancio, quem quum in patriam dimisissem, jussi ad te, omnibus privatis negotiis pauxillum repositis, proficisci, tibique omnia, quae de me scire optatis, referre. Excipe itaque illum, mi Mari, ut me soles et velles, ac ejus praesentia meam absentiam consoleris ac repares. Vale. Albae Juliae XIII. kal. Septembris MDXLIV. 1541. aug 20.

*) A levél következő része, — kivágva lévén az eredetiből, — Katonából.

LXXXIII.

Zanni Andrásnak Veranesics Antal.

Antonius Wrancius Andreae Zanno S.

4. aug 20. Ajunt periti, amicitias agris comparari, et recte quidem mea quoque sententia. Nam ut agri, si statis temporibus non colantur, dumis, spinis, serpentibus demum obsolescunt, postea etiam, mutato nomine, ferisque acceptis, in silvas convertuntur: ita et amicitiae nisi assidue exerceantur rebus honestis, placidis, gratis, utilibus, novisque idemtidem officiis, praesentia atque absentia partium promiscue habita, et litteris nunciisque compensata noventur, augeantur, foveantur, suspicione primum cur*) id fiat, dein investigatione causarum, plerumque flaccescunt et interdum etiam omittuntur, praesertim quas morum ingenuitas studiorumque similitudo non conciliavit, et sola commoda metiuntur. His enim exhaustis, et patefactis alterius partis sordibus, jam a simultate et suspicionibus ad jurgia et convicia perinde atque ad serpentes, ut metaphorice dicam, et feras deveniretur, frustra et his novus aliquis Hercules, malorum depulsor inclamatur, et illis Umbro ille magus, aut Eristo accersitur, quibus excantandis, ne ipsi quidem Marsi cum Neuris possent sufficere, adeo frequens revocandae amicitiae necessitas damnosa est. Eamque non aliter insuavem ad finem reddi puto, quam repetita vesci crambe. Id nobis, Andrea, ne re evenisse videatur,

*) Eddig Katonából.

quod temporis ac locorum conditione accidit, neu fides mea, cui facultas defuit, voluntate atque consilio periclitasse insimuletur, oblata nunc occasione corrigendi admissi, minime volui committere, quin hoc silentium pene inhumanum (sic ego mecum pro amicis soleo) rumperem. Tu utcunque de tuo statueris, liberum esto. Quare etsi, quantum et amicitiae nostrae intermissus usus exigit, et diuturni temporis, quod nobis sine ulla vicissitudine litterarum abiit, ratio postulat, equidem longiorem epistolam dare ad te deberem, tamen quum frater meus istuc venit, hic apud te tam epistolae longioris munus, quam vices omnium meorum officiorum, quae hactenus utrinque sunt desiderata, obibit, exequeturque coram diligenter. Sed dices: amabo, cur te sic, Antoni, contrahas, aut cur omnia tute non ad Andream scribas, quae referri velis, quum litteras velut viva absentum pignora, viventumque testimonia tum intueri, tum pro ipsis, quos habemus charissimos, complecti et exosculari soleamus? Id ita esse, suavissime Andrea, non inficior, meque, ut ingenue jam fassus sum, contraxi, non quod laborem subterfugiam, aut quod non amem, sed quod potius ardenter amem, et ideo necessario contraxi, quandoquidem ad affectum meum erga te, tuaeque jocundissimae consuetudinis desiderium tibi explicandum, postquam ipse per me non possum, non hercle epistola, non internuncio, sed libro, aut mea praesentia, mihi crede, opus esset. Porro ut senatorias virtutes tuas, Veneta non indignas claritudine, praeteream, quas quidem securius est apud notos tantum attingere, quam recensere, tanto me amore, benevolentia, studio eoque peculiari semper es prosequutus, tantum item ego in te fiduciae posueram, ut, si me in discrimen

fati aliqua intemperies rapuisset, a Polluce Theseoque fidem non desiderassem. Tibi itaque solito more offero me, meamque erga te amicitiam, detersis ei omnibus lapsis, ac desidia dempta, integratam hac epistola reddo, nec minus jam imposterum negotiosam, suorumque officiorum memorem fore polliceor, quantum jus postulat, si modo, ut hic erepta est ab otio, sic istic eruatur a silentio. Vale. Albae. XIII. kal. Sept. MDXLIIII.

LXXXIV.

Verancsics Antalnak Capelli Károly.

Clarissimo et doctissimo viro domino Antonio Vurancio, plurimum reverendo et dignissimo, praeposito Transsylvano, domino et amico praecipue observando. Albae Juliae.

Clarissimo ac doctissimo viro Antonio Vurancio Carolus Capellius eques S. P. D.

544. nov. 28. Litterae, quas abs te mihi reddidit ornatissimus juvenis, frater tuus, jucundissimae fuere, et quoniam doctae, et quoniam tui pristini ergame amoris plenae sunt. Sed et jucundior fuit ejus sermo, quo mirifice subsequutus est ipsarum litterarum officium, et tuam benevolentiam et humanitatem. Equidem mi Vuranci, fratrem tuum, ut fratrem meum germanum laetus vidi et accepi: neque ulla in re ei et tuorum cuique unquam deero omni studio, omni officio et omni opera mea. Tu, ut facis, memor sis nostri, et me isti serenissimae reginae iterum atque iterum commendare velis. Et haec lege, quae nu-

per scripsimus ad sanctissimum patrem Paulum III. Pontificem Maximum, et in dies a me plura pro republica Christiana exspecta. Venetiis IIII. kal. Decembris MDXLIIII.

LXXXV.

Verancsics Antalnak Utissenics György.

Reverendo domino Antonio Wrancio praeposito ecclesiae Albensis Transsylvanae, amico honorando. 1545.

Reverende domine et amice honorande. Salutem et mei plurimam commendationem. Jucundae mihi fuerunt litterae dominationis vestrae reverendae, tum propter novarum rerum significationem, tum vero quod nomen meum in historiis, quas texere coepit, illustrare conetur, pro quo suo in me officio memorem me dominatio vestra reverenda cognoscet atque gratum. Cumque nec patria nec parentes mei dominationi vestrae reverendae ignoti essent, brevi tamen narratione rem omnem litteris istis complecti volui. Ex nobili et antiqua stirpe dominorum Croatiae sum oriundus, patria mihi est Kamychacz insigni arce celebris. Patrem habui Gregorium Wthysenith, matrem vero Annam, ex veteri et nobili prosapia Marthynusevitiorum *) natam. Octo igitur annos natus cum essem, relicta patria, in amplissimam curiam illustrissimi Joannis

*) A hibás másolat, melyből Pray e levelet az Annalisokban kiadta, Marthynusevitiorum helyett irja: Venetorum: minek eredményeül, Praytól napjainkig megannyian kik a magyar történelem e férfiáról irtunk, anyját velenczeinek mondtuk. Anyja horvát volt, mint atyja, még pedig a Martinuzevicsok nemzetségéből, s innen a ‚Martinuzius' név, melyen a fiú, úgy látszik, magát örömestebb neveztette, mint atyjáén. Miért? az Verancsicsnak e helyéből világlik ki: ‚Natus est Georgius Utissenics in Croatia ex vetere nationis ejus prosapia. Nobile utrius-

Corvini ducis deductus sum, ab eoque in Transsylvaniam in arcem suam Hunyad missus, ubi tredecim annos non sine magna curialium miseria versatus sum, ad vigesimum vero aetatis annum in aulam honestissimam illustris ac magnificae dominae matris serenissimi quondam principis mei domini Joannis regis Hungariae me contuli. Quumque aulica vita mihi displicere coepisset, religionem Heremitarum ingressus, quatuor annos in ordine eorum, qui sine litteris erant, vixi; posteaquam vero in litteris, opera cujusdam pii et eruditi heremitae profecissem, susceptis sacris ordinibus sacerdotii, non sine authoritate aliquot monasteriis praefui. Pater dum fortiter pro patria dimicaret, manu Turcarum occubuit; tres autem habebam fratres, iisdem natos parentibus: Nicolaum, hominem in re militari non extremum; alterum, Mathiam, opinione omnium non infeliciter in litteris versatum, qui ambo naturali morte exstincti sunt; tertium, Jacobum, hominem militarem, et qui non parvum specimen virtutis suae edidisset. Quum enim Nandoralba ab imperatore Turcarum anno Domini 1521. obsessa, oppugnaretur graviter, praecipua huic turris, Kewles quam lingua nostra vocant, pro ejus statione cesserat, ubi cum moenia pulveribus bombardarum eversa essent, asseribus tantum levissimis, unde medius ipse exstaret, ruinae locum obduxerat: tanta tamen in eo erat virtus, ea animi praesentia, ut cum nec loco cederet, magnamque cladem lancea versa-

---

que parentis et juxta vetustum genus, sed maternum clarius. Mater fuit Anna, rara in tota Croatia commendatione foemina, summo loco ex Martinuseviorum gente orta'. Tudniillik a Martinuzevics család egyike volt a főbbeknek Horvátországban, az Utisseniesek pedig a kisebbekhez tartoztak.

tili hostibus ex eo loco daret, pixidis tandem ictu interiret. Itaque Ludovico rege in clade Mohachiensi exstincto, cum Joannes rex in regem Hungariae suffragio omnium ordinum regni enunciatus esset, Ferdinandique exercitu regia Budensi pulsus ac ad oppidum Zyna profligatus esset, vocatus sum a rege ex monasterio Laad, ut res quasdam suas preciosas mihi ad asservandum daret, quas recipere recusavi. Deinde rex Joannes desertus a suis in Poloniam profectus est; ultro in Poloniam usque eum sequutus, terque ex Polonia iter pedibus, causa regis in Ungariam confeci, regis inopiam ex liberalitate dominorum Ungariae sustentans, adeoque ex dominis Ungariae, inter quos primi nominis viri erant, Jacobus de Tharnalia, Stephanus Bathory de Somlyo, Paulus Arthandy et alii multi, perduxeram, ut fidem Joannis regis sequuti, ex Ungaria officii gratia in Poloniam ad regem venirent, et regi in Ungariam iterum adventanti ad terminos usque Ungariae, honorifice eum excepturi, parato exercitu obviam ire non dubitarent. Caeteris vero rebus omnibus, quae subsequutae sunt, dominatio vestra reverenda non solum interfuit verum etiam praefuit, ut existimem, nec longa nec brevi narratione ad hanc rem cognoscendam opus esse. Libellum vero recens editum et vidi libenter et legi jucundissime, omniaque illa exemplaria statim amicis distribuenda curavi. Dominationem vestram reverendam bene valere opto. Waradini sabbato ante dominicam Reminiscere, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto. Frater Georgius episcopus Varadiensis, thesaurarius, locumtenens et judex generalis.*)

*) Faustus kezével: Fratris Georgii vita.

LXXXVI.

Capelli Károlynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Carolo Capellio, patricio Veneto, equiti et proregi Cypri S. D.

16 jun. 20. Ingens et insignis tua, Carole, humanitas, amorque in me singularis facit, ut ubicunque gentium existam, tui semper et amanter et honeste memineri, nihilque aut cupidius requiram, aut urgeam pertinacius, quam ut indies magis ac magis in amicitia tua confirmari possim, sciens istam tuam erga me voluntatem non vulgarem esse, neque quam in familiaribus officiis communem vocamus, sed peculiarem quendam affectum et dilectionem plus quam consanguineam. Scito igitur, me ex Galliis incolumem Venetias rediisse, et hoc biduo, publicis rebus exigentibus, in Transsylvaniam promoturum. Omnia in eo regno mihi non omnino inprospere successerunt, nostraeque factioni, fortasse etiam adversae, brevi idque facile consultum iri sperarem, si odia sua duo principes ad catastrophen venire jam aliquando paterentur. Mira varietate et novae ordiuntur inter eos tragoediae, et iterantur veteres, quantoque propius interdum votorum suorum possessionem accessisse al-

ter existimetur, tanto alter altius sese proripit. Et quid? Nullus quidem Proteus, nullus chamaeleon, aut polypus tam varius esse assuevit, quam horum inconstantes actiones et commercia malefida, falsa, fallacia. Imperatori paulo ante omnia spondebat fortuna felicia; Gallo secus omnia; quique jam fere impulsus esse vel solius Angli molestia videbatur, facta nunc cum eodem, ut creditur, concordia, Germaniaque non respondente votis caesaris, non aliter coepit Gallus assurgere quam si semper prospero rerum cursu esset usurus. Caesarem jam alii in Italiam propter Africanam expeditionem venire ajunt, alii in Belgicum redire nunciant, impedimenta tantae paci moliturum. Gallum vicissim afferunt, velle movere omnem lapidem, ut in amicitia Anglum retineat, quem quidem recuperata aliqua parte pecuniae, ad Piccardicum bellum impensae, sine dubio a Gallo non recessurum arbitrantur, quum in his, quae cum imperatore illi intercesserant, minus sit ei satisfactum. Et si hanc telam Germaniae quosdam principes dicemus texere, forte non fallemur. Timent enim caesaris magnitudinem, et quod nimis aperte tuetur partes Romani Pontificis, etiam aversantur, atque utinam tot eorum conventus arma non excitent, uti jam nonnihil crepitare rumor murmurat. Res Transsylvana in periculum nuper adducta erat. Turcus arces quasdam cum illa provincia filio Joannis regis datas, Temesium, Beche, Bechkerek, e regione Danubii positas, summa contentione habere institerat, ita ut etiam vim sit comminatus Transsylvanis, nisi eas reddidissent. Quas quidem arces si Turco dare contigebat, Transsylvania nimis manca, sola, hosti obnoxia, et ad omnem etiam levem injuriam opportuna remanebat. Sed ut

recentes litterae afferunt, redemptae sunt, et in
tio Turci placata. Polonus jam cum eo in ar
prodit. Quam feliciter? in eventu est. Oppidum
dam Bastarnarum, ad mare Ponticum, Ochakov
men est, haud longe ab ostio Borysthenis situm
diti quidam illius regis, praedae, quod dicunt, g
quia mercibus abundabat, magna oppidanorum o
copia, interceperant. Turcus, misso in Poloniam
tore, gravissime questus est, et insolenter reddi
oppidum, pro qua injuria ac damno CCCM a
rum nummum mulctam poposcit, denuncians in
eam bello se recepturum, nisi misissent ultro. A
culus orator retentus et custodiae traditus. Turc
sponsum : Oppidi casum sine regis primatumqu
luntate accidisse, seque ac regem dolere. pluri
et sedulo de justa damni satisfactione curaturos
que tantam audaciam mutuae cum eo pacis turb
ribus inpunitam relicturos, modo amicitiam e
modestius metiretur, neque sub imperium cogeret
officio tantum illi tenerentur viciniae gratia. Huic
manitati nec aures datae, et bello superbissime in
minatum. Quare Poloni, scientes ex alienis malis T
ci malitiam cum perfidia, statuerunt apud se tam
genti pecunia vim hostis contra se non esse aug
dam, sed suam potius adversus eum adjuvandam
ut quidam frustra fecerunt, effundere prius in il
omnia sua cogerentur, postea nihilominus jugo e
opprimantur. Bellum itaque hoc dicitur, indies a
lescere et regem juniorem nihil velle magis, quam
cum Ottomano dirimatur amicitia. Jamque edicta
expeditio. Miles ubique scribitur, parandis comm
tibus designati curatores, et equos, armaque effe
regno vetitum. Secundet Christus clarissima au

Timeo tamen ne solus pugnet, ut Hungarus, ne miles pene tyro contra veteranum, et diu otio civis emollitus adversus jam diutina belligeratione duratum Barbarum. Verum haec, mi Carole, facessant gravia, quorum etiam memoria atque ratiocinatio insuavis est. Ad placidiora veniamus. Hos ego dies, quibus feriatus sum Venetiis, apud Franciscum filium tuum Muriani jucundissime exegi. Complexus est me, ut amicum, humanissime, ut fratrem, liberrime et quam liberaliter. Domi habuit contubernalem et convivam, foris ubique socium, sodalem, comitem, et quid non? accepturus etiam in collegam magistratus, nisi et ipse ab aliis accepisset. O, quantum ei debeam pro hac illius erga me benevolentia, eoque certe addicar etiam ardentius, quod tecum jam in me amanter atque ornanter certare videatur. Equidem nequeo tibi de tanto filio non gratulari, in quo et avi Francisci, cujus nomen non immerito gerit, insignem magnitudinem atque acrimoniam animi cerno, quod mihi referunt, qui novere virum, et parentis, quod per me facile ipse judico, summam vitae integritatem, vigorem spiritus admirabilem, et rerum gerendarum solertem industriam perspicio. In ea quidem praefectura, ut paucis tibi describam singularem tuam laetitiam, magna cum sua laude, cum ornamento reipublicae et cum Murianensium civium utilitate gerit se. Utque praeteream, quae in administranda justitia, in jure dicundo, in poenis irrogandis, in corrigendis vitiis, in gravitate et serenitate morum praestanda, cuilibet perfecto praetori adesse debeant, quum omnia incredibili quadam dexteritate et plena civilis modestiae ac pudoris christiani exequitur: Murianum ubi primum ingressus est, factiones, eam urbem quae diu jam labefactabant, se-

davit. Vitriarios ac piscatores in unam civium c
sem fraternis foederibus revocavit. Nobilitate
omnibus aequa a senatu impetrata, unum in tota
vitate consilium instituit. Jus postea artis vitriar
quod per desidiam aliquorum et seditiones dom
cas Murianum amiserat, Venetique ejusdem opi
homines usurpaverant, opus quidem certe magni
gotii et frustra multis elapsi temporis praetor
tentatum recuperavit, et Murianensibus reposuit
admiratione mira nobilitatis, ne dicam, cum inv
eorum, qui hoc assequi non valuerunt. Alia et qui
plura in rem illius urbis, quaedam obtinuit nova, q
dam amissa et vetustate jam obsoleta restaur
Indultum ad hoc est a senatu magno omnium pat
consensu, ut ei genti nova decreta scribat, ferat
ges, legatque in consilium dignos XX viros. Quc
ut facile jam Murianum Capellianum dici pos
nisi vestrae huic familiae libertas Reipublicae V
tae venerabilis, et sacrosancta haberetur, ejusque
crementis ita studeretis, ut non facultatibus, non
guini, non propriae vitae magis. Demum ut pa
approbasse viderentur Francisci tui solertiam,
praesit Reipublicae populis, litem quoque quae ex
inter Venetos et Murianenses vitriarios orta fue
ipsi componendam senatus consulto decreverunt, q
certe velut corollarium quoddam immortalis ejus c
mendationis accessit. Severiora haec et ad toga
gravitatem attinentia quanto cum decore ac modo
urbana frequentia, publicis curis interdum repos
geniali animorum laxatione temperat, non facile
xerim. Verum si eum domi, in ludis, in sodalitio
spicias, aetati, loco, tempori belle respondet; si in f
in senatu, in civium coronis observas, senem gra

simum judicabis, quod domi sibi, foris frequentiae satisfaciendum esse dicat. Unde non ut nascenti, sed jam adultae ejus prudentiae plerosque senatorum ordines favere vidi, admirarique in eo tam tempestivam maturitatem, quam alii magno tempore consequuntur. O, quam pulchrum et speciosum est, hominem juvenem sic in urbe sua versari, eminere, nominari et digito ostendi, ut Demosthenes. Vidi enim decemviros, vidi tribunos, vidi advocatores illi assurgere, et prono comique illum vultu appellare. Vidi alios magistratus, ut ducis et collegii majestatem praeteream, magna cum honoris significatione salutare, excipere, audire et digredientem prosequi, tanta gratia et morum candore principes nobilitatis Venetae studet demereri, tanta vi ingenii ac dicendi energia judices, cives, amicos in amorem suum conciliat, quoniam sicut est facili et prompto ingenio, atque ad multa reipublicae munera obeunda peridoneo, ita et facundia et audacia pollet, quae duo imprimis sunt iis necessaria, qui rempublicam capessunt, et in forensi luce versantur. Sed jam et illa referantur, quam in celebrandis conviviis lautus, quam in exhibendis choraeis festivus est. In his enim non urbanitatem, non veneres, non lepores, non quicquid deliciarum usque est, deesse patitur. In illis non copiam, non nitorem, non animum, non voluntatem desiderari sinit, nulli rei magis intentus, nullius curae, studii officiique magis sollicitus, quam ut publica celebritas ac laetitia expleatur et abunde cumuletur. Proximum siquidem carnisprivium, quo tempore et senes languidos et Catones tetricos, Flacci sententia frontem exporrigere, tellurem pulsare pedibus, desipereque non dedecet, in XII dies distinxit, quibus singulis quinquaginta patricios viros cum uxo-

ribus suis coena prope Apiciana excepit. Nec eos
quotidie. Novi cum diebus succedebant. Et, ut qui
priores venerant, posteriores quoque coenas una
ronabant, finem celebritatis opperiri jussi; tam r
um animum, secure dicam, Franciscus tuus ad h
apparatum attulerat, tam large cuncta ad convic
congesserat, non cogitans, quantum impenderet,
quam uberius, magnificentius, elegantius et pro di
tate patricia Venetam nobilitatem habere posset.
pudiorum enim continuatio noctes diebus miscue
et si cereorum lucem aliquo pacto in diurnam t
licuisset, XII. illi dies una fuisset judicata. Eo
tunc tanta ex Venetiis nobilium, plebeorum adv
rumque multitudo per omne illud temporis spat
more formicarum Murianum confluebat, quam
praetor, sed fama rei invitaverat, ut non atrium,
rum ne civitas quoque caperet. Cui turbae, quer
modum per agmina quaedam, sic enim libet dic
succisivis momentis adveniebat, mos pari ratione
rendus erat, curatumque diligenter, ut post oculo
animorum, pedumque oblectationem, gustum quo
reficerent. Nam identidem his bellaria, illis temp
riae dapes, paucarum horarum nec plurium, quam
lina expedire et lances strui possent, interposita
satione, offerebantur, ita ut Muriani praetorium, Lu
lianus Apollo, aut populare triclinium, seu, quod n
dicimus, libera curia esse videretur. Huic ego so
nitati quamquam non interfuerim, sicut pleris
aliis, publica tamen voce ac fama largius etiam
cepi, quam describo modestiae causa. Magnam qui
Carole, et memorabilem fore in longum aevum m
testantur, atque in his quoque laudant ingenium, a
tudinem, dexteritatem Francisci tui non mediocri

Quae tria et in his ludricris expeti solent, quod in judiciis popularibus periclitentur. Audi nunc et currulem pompam, aere quidem proprio adornatam, qua in desponsatione maris proxima Ascensionis festivitate ducalem celebritatem prosequutus est. Ea, Carole, quanta fuerit, vel ex eo scire poteris, quod et superiora illius urbis praetorum ejusmodi officia superarit, et succedentibus exemplum, magnaeque aemulationis materiam reliquerit. Currus erat formae triumphalis, aureo serico, edera, vexillorumque insignibus longe speciosissimus in navi eminebat. Candidi atque alati equi vehebant. Neptunus tridente minabundus rector erat. Justitia regina duos leones insidens, tutelare Venetum numen in sublime praesidebat. Inerant Nymphae cum Diana, et vestitu atque armatura arcuum sagittarumque insignes, ad instrumenta musica suavissime concinnebant. XII. cymbae papilionibus adumbratae cum praetoria, picturato aulaeo tecta, a puppi sequebantur. Universa civium Murianensium multitudo in varia navigiorum genera, cum apparatu instructissimo effusa, totum ferme illud Marcianum mare straverat, et circumcursantibus aliis velocissimo remige, cum agitatione signorum, aliis tubarum tympanorumque clangore coelum replentibus, et: Capellius vivat, vivat! inclamantibus, totam civitatem in vicos et fenestras ad spectandum pertraxerat. Et nisi Bucentauri moles intervenisset, eo curru dominium vehi quisque judicasset. Ubi senatus in palatium rediit, tota illa cymbarum ac caeterorum navigiorum classis, quae Bucentaurum sociaverat, illecta suavitate musices, tanta frequentia currum, partim adusque urbis exitum, partim Murianum usque comitata est, ut Rivaltinum mare vix eas caperet, naves vero ac remi late vim pa-

terentur, quum negotium ponti quoque factum fu
constet. Erat Wrancii tui sententia, ut in pilei forn
qui tibi insigne et cognomen est, currui fastig
quasi umbraculum, solis arcendi gratia, canen
Divis, apponeretur cum titulo: „Etiam si totus il
tur orbis.“ Innuens, Murianensium clientela qua
in defensione Capelliorum reponeret; sed censura
ticorum vitata est. Huic pompae nova quaedam
nysiorum cura successit, quae in festo divi Jo
publice habebitur. Ad eam maxima pars nobil
Venetae, sive virorum, sive matronarum quaeris
licita jam sese apparat, diemque ipsum non sine
exspectatione cupidissime appetunt, quod omnia
invita Minerva, et Charitum agant cum plenitu
Caeterum quod in eo non admiratione solum
etiam veneratione dignum censeo, tanta te obse
tia colit, tanto amore suspicit, ut quaecunque ac
est, tum demum ea et honesta et laudi sibi fore
stimat, quum saepius, an patri sit satisfacturus, s
expendat, et amicos consulat. Postremo, ut praef
rae suae celebre aliquod monimentum relinqu
civibusque ac civitati commodo et ornamento
deret, alveum maris, quod Murianum ad aream
cialem disjungit, pulcherrimo ponte, qui uno arcu
fornice nitetur, conjugabit et jam omnis materia
ascia ac dolabro est, surgetque et stabit non ita n
post. His confectis exitus e praefectura consequ
cui senatorium quoque splendorem audio affutu
foreque non minus clarum, quam de ingressu pr
catur. O, quanta, Carole, ut mihi jam videre vi
exultatione laetaberis, quum haec leges, cernens
te posteritatem avis non indignam reipublicae
relicturum. Possem multo plura adjicere: quem

nem in exigendis debitis sine inopum offensione, et cum creditorum non exigua satisfactione in eo populo posuerit; quo trajectus Muriano servientes reformarit, aliisque similibus sagacissime prospexerit. Sed quoniam sunt numerosa ita, ut quum redieris, pene renatum dices Murianum, nuncque etiam excessit epistola, sit de his satis. Habes hic et Petrum filium, sane senatoriae indolis gravitatisque, et in rebus publicis magnae spei praeclarum specimen. Qui quidem licet homo juvenis est, et Francisco junior, tamen non minore ardore ac studio et cum fratre contendit, et ad majores suos assequendos bene jam accinctus est, maturatque nihilo sedatiore genio retardatus ad gloriam. Verum quoniam Francisco dicta est haec epistola, de eo potissimum tibi gratulor, de cujus fruge jam securus esse posses. Laetus itaque vive, mi Carole, et Franciscum tibi, Petrumque filios, teque utrique patrem sospitet Christus, meque vobis omnibus faciat indies chariorem. Bene vale. Venetiis XX. Junii MDXLVI.

LXXXVII.

Mulla Márk Antalnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius M. Antonio Mullae patricio Veneto S.

1546. jul. 8. En habes jam primas partes officii mei, quo abs te discedens, de mittendarum litterarum diligen tia tibi promiseram. Hodie quum ad urbem Carinthia Frisacum appulissem, eodem et Poloni quidam, peten tes Romam, uno tempore mecum applicuerunt. Quo ubi de rebus novis interrogassem, ea omnia, quae d illorum in Turcas motu, partim turbulenta, partim mi mis magnifica Venetiis ferebantur, retulerunt, seda tiora et longe minora domi esse, quam foris fama dif fuderat. Oppidum quidem illud Ocziakovium in Podo liae finibus, sive apud Bastarnas, ad mare Ponticum situm, audacia quorundam limitaneorum militum prae dae gratia interceptum fuisse, omnino certum est Factas etiam a caesare Turcarum de violatione foe deris graves querimonias, ac satisfactionem tum damni, tum injuriae requisitam, id quoque non est du bium. Verum belli minae nullae fuere, ne mentio qui dem, nisi quod et regi visum est indignum, peti a se quod vagi ac temerarii homines diripuerant, et quod orator parum prudens, multum etiam incivilis, et prae ter imperium principis sui, quemadmodum postea co gnitum est, functus esset legatione insolentius. Con silio tamen et moderatione prudentium, toleratum es Barbaro, eoque etiam id quidem facilius, quod satis

factio longe minor, quam pro damni magnitudine, repetebatur. Nam dudum ea cognitione domi habita, et per ipsum oratorem scripto regi porrecta, CLIIII millium asprarum summa constabat. Curatum itaque diligenter, ut graviter et cum existimatione oratoris impudentia castigata, caesari ex amore atque justitia, ut amicos et foederatos decet, reposituros sese, quicquid detractum esset, spoponderunt, sed sic, si aequi aestimatores damni utrinque designarentur, qui ad locum missi, inirent per juramenta singularum personarum, a quibus quid ablatum sit, novam cognitionem, et tandem unicuique pro damni qualitate juste atque integre satisfieret, amicitiaque illis cum Turca in priore statu firma permaneret; nec putant, quantacunque fuerit summa, XM. ducatorum excessuram. Decretum tamen est apud omnes in pectoribus, pugnandum vel cum periculo potius esse, quam in posterum quantumvis exile aes cum dedecore depromendum, praesertim si ejusmodi cavillationibus appetentur. Sed interim et illud credas, Polonos quamquam in Turcam valde sint concitati, quod Hungariae vicino casu stimulentur, non tamen adeo esse leves ac parvi consilii (uti coram quoque saepe a me audivisti), ut cum hoste tam valido soli sine cujuspiam auxilio bellum ordiantur. Nollent enim in hoc aut Graecorum, aut Hungarorum exemplum imitari. De Transsylvania cuncta nonnihil mitiora retulerunt, praeterquam quod arx Beczie ad Tibiscum flumen sita, morosissime postulatur, et quod hostis ea nulla vult ratione carere. Res omnino parva est, praeter tamen opinionem multorum maximi momenti. De Hungaria, solito more, nihil boni, siquidem missa sunt ei majora praesidia, veteribus revocatis, eaque in diversis locis versus Au-

striam distributa, praedam ubique agere nunciantur
Sed nec Germanicus ignis adhuc sopitus, viresque
indies majores sumit. Imperatori Carolo miles ubi
que conscribitur. Missi sunt Hispani Jaurinum, qu
eos limites tueantur. Eodem et machinae bombardi
cae Vienna complures Danubio deportatae. Impera
tum et nostris provinciis, ne quis ad externa regna
stipendia facturus, proficiscatur, sed domi expediti
armis, parati sint, et audito secundo mandato eant
quo missi fuerint. Nunciatur et Romanum regem Oe
nipontem profectum, inde Pragam iturum propter no
vos delectus. Non creditur tamen Bohemos Germa
nis peccaturos. Nihilo segnius et lantgravius cum Sa
xoniae duce vires comparant, ajunt, ad eos undiqu
agminatim milites congregari. Auditur et Helvetiorum
Rhetumque in Tirolim, Gallorum vero in Insubrum
agros invasio, puto, ut imperatorem ab instituto Ger
manico distineant, quod tamen tu istic melius, qui i

ea es republica, quae totius orbis novit actiones; i
an vere, nescio, nisi forte metu suadente id opinentur
quod omnes magnum bellum vereantur. Haec ad t
ex itinere a vulgo accepta perscripsi, eaque non quo
omnino vera esse putarem, sed ut saltem nihil no
scriberem. Vienna forsan dabimus certiora laetiora
que, si erit per quem. Sed utinam possem laetiora, u
scilicet feliciter concinnato isthoc stratagemate i
conjungendis Christianorum armis atque animis, dice
retur, caesarem, Turcis neque opinantibus, in Hun
gariam signa convertisse, quem certe solum diu jam
gens nostra et exspectat et inclamat vindicem. Juli
Savorgnano, quum ad te venerit, pomeridianas, u
solet, horas bene collocaturus, oro, commendes me
Etenim mirum in modum placuerunt mihi omnes par

ejus viri, praesertim humanitas et moderatio, quae in magna nobilitate et in amplis opibus plerumque solent periclitari. Quis enim eum, tanto non modo rei militaris usu, sed etiam plurium liberalium artium scientia praeditum, hisque tum scite, tum eleganter utentem non admiretur atque adamet? Quis simul ab eo non diligi atque complecti discupiat? Quod hercle mihi utrumque usuvenit, et in mente versatur. Perfice igitur oro, ut sicut et illum ego adamavi sinceriter, ita et ipse me redamare non dedignetur. Nihil sane unquam praetermittam, quod ad eum colendum decebit me, ejusque merebitur quum generis tum maxime virtutis claritudo. De germano fratre illius eadem teneo, eadem dico, atque illi de me polliceor, quos mihi ambos tua conjunxit consuetudo. Vale. 8 Julii 1546 Frisaci.

LXXXVIII.

Seredi Gáspárnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Gaspari Seredio S.

1546. aug. 2. Magnae indolis ac praeclarae spei Joannes
gius, nepos tuus, dedit mihi ad te Patavio litteras.
quidem ipsemet libens in tuas manus afferebat
Cracoviae subsistere coactus non fuissem. Cura
men, quantum in me fuit, diligenter, ut summa fi
te perferrentur. Copulatae sunt his et aliae, Sigis
Gelaei, Transsylvani, hominis tibi deditissimi. V
si quaeris: quantum mihi placeat nepos tuus? pr
mirum in modum. Ultra enim acumen ingenii, quo
exiguum videtur ad bonas litteras fuisse so
quippe qui lepidissimum carmen facit, et latinam
ponit epistolam, his pollet moribus, ea est hon
actionum, ea modestia, ea verecundia ac demu
stantia servat disciplinam, puto a te traditam,
voluptates ac licentiam Italicam nunquam pro
rum existimem. Mihi quidem, et si decipi possi
mia benevolentia, tamen tantum arrisit ejus in
et modesta et liberalis, non carens gratiis ac
peculiari, ut de eo multa praeclara audeam pol
tibique etiam magnopere tum laudare, tum con
dare praesumam. Quum enim faciem ipsam tota
beat natura ad pudorem et probitatem compar
rubor etiam ille, quo veluti conspicuo quodam
nuitatis et probitatis testimonio suffunditur in

quiis, gratissimum faciat omnibus, in praeclarum virum evasurum, facile mihi persuadeo. Et si non vererer injuriam afferre consodalibus, nobilissimis adolestentibus, quibuscum incumbit una litteris, equidem majora ab eo, quam ab iis sperare non pertimescerem. Sed ut ii quoque non fraudentur laude sua, et nitantur jam concepta fiducia, minime futurae gloriae dubia, hoc solum dicam de Alagio: quod te summo et gravi viro, avunculo suo, nepos erit non indignus, tuisque votis ita cum dignitate respondebit, ut praeterea nihil desideres. Nec aliud ad hanc rem quicquam restat, quam ut illi non gravate suppedites nervos studiorum, ut in sodalitiis et in universitate scholasticorum pro magnitudine tua et pro decore suo versari possit. Non enim, quantum mihi licuit perspicere, luxuriat, neque aere abutitur, sed ut frugi adolescens probe utitur, insumitque etiam parcius, quam intra modum. De me tibi ea omnia, quae de homine tui studiosissimo summa animi propensitate polliceor. Vale. 2. Augusti 1546. Cracoviae.

LXXXIX.

Vola Györgynek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Georgio Volano S.

46. aug. 27. Jam nulli posthac amico, Volane, credam, post quam fuere male conservata, quae tibi credideram Nec enim ullum unquam amicum habui, praeter te cui securius patefecissem, de quibus nunc expostulo et quae, miserum me! nisi tecum communicassem, vix mihi jucunda fore putassem, tantum in te et amoris collocaram, et de tua fide mihi pollicebar. Et si majorem exigis hujus meae voluntatis erga te declarationem, me ipsum quoque mihi facilius defuturum credidissem, quam de tua in rebus meis inconstantia vel cogitare quicquam potuissem; quippe quum ego te non aut officio aut affectu eo solum complectebar, quo partim ipsius humanae necessitudinis lege, partim privatae cujusdam urbanitatis studio ac civili decore in omnes homines esse debemus, sed singulari amore, eoque magno beneque examinato judicio mihi devinxeram. Hincque est, quod vehementius offendor, quia vehementius te, etiam praeter tuam aut fidem, aut cognitionem, quod crassiore, ni fallor, Minerva eras, dilexeram. Nec tamen dubitare poteras, quam mihi charus esses. Noveras enim jam vel quaterna mea apud tuos principes legatione, clarissimum in te animum meum, noveras amicitiam multo officio, magna fami-

liaritate, et quotidianis pene, hisque uberrimis donis, quae non valde rogatus accipiebas, et quae tum animi, tum amicitiae significatores confirmatoresque esse consueverunt, comprobatam. Sed mihi, Volane, male gratiam dependisti, quam largam atque ingenuam magnifice spoponderas, fortasse, quod me nunquam rediturum, et diu jam fortunae naufragium fecisse cogitaveras, aliique cuipiam eodem fuco accommodare volebas operam, ne tibi inutili otio evanesceret, et haberes semper, quem assecla emungeres. O, insignem industriam, o, ingenium praevidens, o, amicitiam in exemplum reponendam! Quasi utilitate vera dilectio, non charitate atque affectu ultroneo, qui nec exponi potest, nec mercenarius esse debet, metiretur, et amicorum vel apud Garamantas, sive Indos existentium non esset ratio retinenda, ut montium, qui posteaquam a natura disjuncti sunt, nunquam conjungantur. Sed interpellas me, jam sentio, negasque ac pernegas, id verum esse, per omnes superos, mihique a rivalibus imponi dicis, qui, quae fieri a me potuissent, facta jam et per te enunciata esse contendunt, ut a me, tanquam fungo extorta confessione, oris mei testimonio judicium sibi statuerent, et condemnationem in me secure declararent. Deinde exclamas: hui! qui ego id sceleris atque impuritatis perpetrare in te potuissem, quando et hujus ipsius amoris fuerim tibi magna ex parte author, et alios saepe multos pro. . . . *)

Non dicam impudenter, quod tantus amicus esses, sed omnino parva ratione possessor esse contendebas. Quod quam verum sit, quaeso, ne velis pluribus cognoscere. Ex longis enim querimoniis saepe-

*) A kéziratból itt egy levél ki van szaggatva, melyet Katona is jónak látván nem közölni, Historiájából sem pótolhattuk.

numero in jurgia delabi solet. Atqui tu, ut velis, au
si mavis, ut incepisti, agas. Ego certe ab institut
meo vetere non recedam. Nec enim te accuso, ne
indignor tibi, quod iratus nocere non soleam, et quan
quam molestissime feram, idque tibi constare cupian
leniter tamen indoleo, et amice queror, quod mil
tunc defueris, Volane, quum adesse maxime debue
ras. Laesisti autem eam, quam equidem ego etiam
dilexi perdite, non [illegible]n amavi improbe, meaqu
certe gravissima [illegible]cerbissima laesione incon
modove quovis e[illegible]ovis salvam redemptamqu
ab hac injuria [illegible]ssem; mihique, Volane, cre
das, quod non [illegible]e passus eram, te consciu
fieri flamma[illegible]n ut absente me famam eju
a malignorum [illegible]stimonio tuo tuereris, quo
quidem et ad hon[illegible]t ad dignitatem meam pe
tinebat, tuam vero [illegible]ritatem ac mutuam necess
tudinem nostram plu[illegible]m decebat. Id autem offic
nisi a te promeruissem multis nominibus, ne comme
morem beneficia, utens tecum ex aequo omnibus rebu
meis, levius utique ferrem, quicquid in me indigniu
contorsisses. Sed quod ad singularem amorem et me
erga te non contemnenda benemerita, in neminem
adhuc mortalium copiosius collata, ne recordation
quidem gratia rependitur, et insuper traducor cum
amantissimis meis, hoc, me Hercule, et gravius et a
tius confodior, satisque mihi per te fuisse factum ex
stimassem, si saltem non oppugnavisses, postquam
tueri aut nolueris aut non potueris, sive etiam no
opus fuerit, ut non fuerat. Proinde ne solus in me fu
rorem tuum exerceres, Matthaeum quoque servum
meum, quem de[illegible] ad tuam fidem acceperam
tibi, ut arbitr[illegible]di societatem adjunxist

ne Charybdi Scylla defuisset. Nam ipse quoque satis egregie bonitate ac munificentia mea abusus, genuinum in me frangere non est veritus, et xeniola, quae illi Cracoviam ad amicos meos dederam, non dicam, involavit, modestiae enim semper studeo, et alioqui parco ei, quod nobilem esse intelligo, sed certe plebeo more suppressit, idque fortasse tuo consilio, ut sicut reliqua, ita et furta haberetis communia, quandoquidem et patria, quae est Masovia, eadem procreavit. De quo quantum doleam, Volane, nequeo sane facile eloqui, quod indignatione prope disrumpor. Deus bone! quanta cum indulgentia, quanta facilitate ubique habueram, quantum ei in infirmitate domi meae affui, et a servitute peperci, quanta postremo largitate sum prosequutus in patriam discedentem! Affinem profecto mihi fuisse multi dixissent, qui nescissent servum. Non enim nudum, non pedem, non sine sufficienti viatico dimisi, adjectis etiam litteris ad Joannem Bonerum, virum et clarum et opulentum, mihique amicissimum, rogans, ut eum adhibeat suo famulitio, pollicens illi quum de moribus ejus bonis, tum de fidelitate omnia. Nec unquam credo, me majorem errorem commisisse, quam hunc ingratum tam digno viro commendando. Idem autem a priore domino qualis et quam comptus advenerat, ipse vidisti, qui eum ad me deduxeras. Ut enim sordidus et egenus erat, sic rudis atque agrestis ad omnem fuit semper famulatum. Sed esto. Malo facilitate etiam humilior haberi, quam crudelitate damnari, et feram haec, ut alia multa atque graviora consuevi. Nisi enim essent, qui bonos pravitate sua exercerent, rariora virtutis ac fortitudinis exempla viserentur, injuriaeque commodius saepe patientia, quam vi vin-

dicantur. Verum ego tibi nec inimicitias nec vind
ctam denuncio. Hac saltem, qua exarsi iracundia, pr
dens exsolvo me, ne intra praecordia suppressa di
tius in virus aliquod erumperet, voluique interim f
cere te de his certiorem, ut ad me, si omnino is erg
me esse non desieris, qui diu fueris, tute perscrib
res. Quod vero de discessu meo ex Hungaria sens
ras, scito, quod non abieram, non eodem reversurus
isque meus recessus si aliam faciem habere visu
est, quam habebat, res quidem ita postularunt, no
meae sed publicae, quae nunc plerumque in toto fe
orbe Syllenis peraguntur propter perfidiam, qua m
serrime exagitantur nostra saecula? Plura nunc no
scribam. Horteris istum tuum latrunculum, ut e
xeniola restituat quibus sunt missa. Nihil ei apu
me solitae decedet benevolentiae, id si perfeceri
Tu etiam, si delatores tuos mendaces fuisse convi
cere poteris, de sarcienda, immo firmius etiam co
firmanda nostra necessitudine, sic statues ut vole
**Non enim parum mota est, verum illud commone
quandoquidem dissimulare nescio, ut incumbas pos
hac enixius probitati, et discas, amicum bonum, ni
virum bonum, esse non posse; et si etiam vis, ut d
cam clarius, fidei atque constantiae nulla est cu
pravitate permansio. Vale. 27. Augusti 1546. Cr
coviae.**

XC.

Vapovius Szaniszlónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stanislavo Vapovio suo S.

Commentarium comitiorum Leopoliensium remisi ad te, ut petieras, per puerum tuum. Legi in eo multa quidem digna luce atque hominum memoria. Gentis etiam tuae de tuenda libertate, de observandis legibus ac veterum institutis studia, conciones item, ut eloquentiae vi validas et causis graves, ita et rhetorum praeceptis, philosophorumque sententiis instructissimas non aliter sum admiratus, quam si aut Platones, aut Catones audivissem disserentes. Sed in tanta nobilium ac praestantium hominum frequentia, pro republica sapientissime dicentium, divinas pene mentes Tarnovii ac Kmitae, primariorum in Polonia virorum, cum stupore etiam mecum sum contemplatus. Quorum, quum studium eo tempore in republica vestra, veteri jam contentione odiorum diversum omnino habuissent, parique potentia atque authoritate dignitatum et caeteris praestarent omnibus, et dicendi facultate ambo ad impellendam plebem, quo vellent, acerrimi, et sine dubio summe idonei haberentur: tum Kmita certe, vel quod fortasse posterius dixit, vel quod inflammatum vulgus ad seditionem majoris operae est sedare, quam incitare, superior mihi visus est Tarnovio. Verum enimvero quamquam hoc judicium majoris ingenii judicem re- 1546. sept. 12.

quirat, mira tamen vi atque arte Tarnovius quoqu recensuit vulnera reipublicae, eaque ad sanandu omnium animos excitavit atque incendit, et Kmita, i id intempestive ac turbulenter fieret, ipsaque rem dia non in domestico motu, neque a vulgo male p cato requirenda, sed, sedente domi vulgo, ab optim et sapientissimo principe, virisque tum prudentia tu multarum rerum cognitione claris expetenda es persuavit, unde momento, una velut inversione m nus, et irae jam furentis populi placatae, et Tarn vius oratione, suppressa seu dilata pertinacia, scen inserviens, totius conventus sententiae mutatione sequutus, pulcherrime regi obtemperatum est. quo solo Kmitam laborasse, et nervos eloquentiae i tendisse perspexi, ambo tamen simul summa celeb tate et apud nobilitatem habiti, et a principe grati prosequuti sunt, tantum et Tarnovii in rebus subit ac difficilibus valeat ingenium atque industria. Quar ut concludam, haec mea de utriusque amplitudine ce sura est: ut si olim quospiam heroes eloquentiae prudentiae gratia in Divos vetustas retulit, hos cer duos viros nostra omnis aetas multum admirari, i gnum vero vestrum perpetuo et colere et celebra debebit. Vale. 12 Septembris 1546. Cracoviae.

XCI.

Vapovius Szaniszlónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stanislavo Vapovio suo S.

Legi litteras tuas, quas, recepto commentario comitiorum Leopoliensium, ad me dederas. Scribis bis, quod me maxime diligas, magnopereque delectari velis familiaritate mea. Idem tu quidem, mi Vaponi, de me tibi persuadeas velim. Deo autem ingentes habeo gratias, quod tam cito sine ullarum probationum testimoniis alter alteri crediderimus, mutuo adamarimus, et exhibuerimus utrinque tam recenti amicitiae nostrae et fidem certam et cordium penetralia. Equidem ut de me dicam, quum in te, suavissime Vaponi, omnia maximae indolis ac spei vel ipso primo congressu nostro apud Alexandrum Miscovium praeclarissima cognovissem indicia, nefas putavi me committere, et suscipere magnum detrimentum, si eodem loci, eo ipso tempore amicitiam tuam mihi conciliare neglexissem. De te vero erga me, quoniam ea es animi gratia, eo candore, ea institutione morum, ea demum ingenii praestantia atque moderatione, non possum mihi quidem abs te non omnia eadem et amica pro hac nova nostra conciliatione et pro utriusque jucunditate consuetudinis summa, honesta atque dignissima polliceri. Quae cuncta ubi mutuo inter nos strenue praestare studuerimus, amboque officiis atque amore conjunctionem hanc cumulare ad- 1546. sept. 14.

nitemur, oro te, ne desis partibus tuis ullo casu; eg
meas etiam in periculis ita urgebo pertinaciter, ut i
amore tibi non concedam; cognoscant omnes hom
nes, candidissimum me Vaponium non aliter amar
diligere et magnifacere, quam juvenem nobilissimu
doctissimumque, omniumque, quum maximorum tu
optimorum virorum benevolentia dignissimum. Ad u
autem quandocunque venire volueris, venies semp
gratissimus, meaque sic uteris familiaritate omni te
pore, ut cunctas horas meas tibi me servavisse co
peries. Vale. 14. Septembris 1546. Cracoviae.

XCII.

Mulla Márk Antalnak, Verancsics Antal.

Antonius Wrancius M. Antonio Mullae patricio Veneto

1546. sept. 25. Ego sum adhuc Cracoviae, nova a regina m
mandata opperiens, quae et quo, non satis scio. S
enim jussus sum. Ad te vero quod novarum reru
scribi potest interim, hoc est. Affertur Nurinberg
certis nunciis, Carolum imperatorem habere exer
tum LX. M. electissimorum hominum, cum subsid
Flandrensium, quod ajunt XX. esse M., et ad urbe
Ingolstadium castra posuisse. Nec majores illi c
pias fore nunciant. Hostes vero pene in conspec
ejus assedisse, neque id distantius, quam X. M. pa
suum, inter quos XII. principes germani cum LXX
ut vero quidam volunt, cum centum M. pugnat
rum esse perhibentur, et utrobique magnum affi
mant esse militare robur, maximosque ad confligc

dum attulisse animos. Certe alio, non in se, tanta vis armorum communium convertenda erat Christianis. Sed si et haec alea caesari cedet feliciter, quamquam fraternus et gentilis fundetur sanguis, non tamen parum ejus magnitudinis atque potentiae opinioni accedet apud eos, quorum ferro atque victoriis tota res christiana videtur periclitari. Hungaria indies magis ac magis succumbit, et Turcarum dominationi assuescit. Transsylvania penes fortunam Joannis regis filii, tributi pensione adhuc victitat. Poloni rebus integris in otio student, nec quicquam ab ea martiale in communem hostem exspectetur, quamdiu senior rex vita fruitur, aut non ei ingens aliqua causa belli injiciatur, seu confirmatior et longa unio principum nostri nominis oriatur. Per hos dies aegre in vita vi soliti morbi retentus erat, quod discrimen ob senectutem jam ultimam frequenter adire cogitur. Junior indolis praestantissimae feliciter in Lythvania dicitur regnandi rudimenta exercere. Mirum in modum commendatur atque amatur ab omnibus, deque se praeclaram genti suae spem praebet. De nuptiis ejus privatae et vulgatae famae mulieris mussantur aliqua, sed certi nihil possum. Aliae res nostrae omnes, immo et Turcicae, sicut anni initio ita et ad finem usque pendebunt ex eventu Germanicarum rerum, hisque exspectationibus in hiemem deveniemus, ac silebitur interim. Bene vale. 25. Septembris 1546. Cracoviae.

XCIII.

Batthyáni Orbánnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Urbano Bathiano S.

1548. sept. 25. Nisi scirem, Urbane, quam parum delectaris multo lenocinio ac elaboratiore suadella verborum, dum ad ferendam opem rogaris, uterer sane pluribus in commendanda causa mea. Sed quoniam integerrimi mores tui hoc renuunt, praesertim quum amici sunt sublevandi et viri probi; ipsaque laborantium aerumna magis quam dicendi copia, seu artificio soleas commoveri: parcius agam, illudque solum, ut hoc meo gravissimo casu velis me dignum esse patrocinio tuo, eaque gratia atque existimatione, qua es apud principem nostram luculenta et insigni propter excellentes virtutes tuas, atque praeclara in eam merita: oro, fer opem, elaboresque, ut ubique, ubi mea res postulaverit, adsis mihi, ne in reliquum ruam. Nihil enim magis cupio, quam ut veniam erroris obtineam, quo nihil infantius unquam commisi, neque stultius. Hujusque voti si tua opera compos exstitero, poteroque adhuc aliquis esse, eam tibi gratitudinem polliceor, quae pro honore, pro libertate, pro rebus denique omnibus maximis deberi solet. Neque aliud addo, metuens multa verbose cum viro prudenti, diserto, atque etiam cum eo, qui quum et ex patriae angustiis, et ex suorum casuum varietate facile didicerit alienis malis commisereri, tum etiam benemereri de multis tan-

tum studii semper habuerit, quantum qui fuere beneficentissimi. Abs te itaque omnia certa, omnia etiam fausta de re mea sperabo, tantum et in benevolentia tua confido, et in authoritate, qua es apud principem, quamque semper ob rarum ingenium tuum ad omnia maxima comparatam merueris, repono. Enitere igitur, mi Urbane, in amici causa diligenter, et faciamus periculum, ecquid adhuc in fortuna mea mihi est praesidii; scribasque interim saepius, quum per quem erit, fauste ne, an secus nobis succedat, quo ad alia consilia rerum nostrarum capessenda tempestive convertamur, nec me in hiemis tempus conjicias. Vale. 25. Septembris 1546. Cracoviae.

XCIV.

Blandrata Györgynek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Georgio Blandrattae medico S.

Omnino serius, quam debebam, nec enim sine 1546. sept. 28
causa, sed tamen mitto jam litteras, quas ad te ab amicis tuis Venetiis acceperam. Cum quibus et salutationes multae sunt datae, et commendationes plurimae factae, easque et si ipsemet brevi quidem coram, auspice Deo, diligenter exequar, ut Thadeo, praestantissimo medico, et Paulo Gradonico, viro nobili, amicis tui amantissimis, hac in parte pro illorum erga te singulari studio cumulate satisfaciam: nunc tamen haec epistola, utcunque poterit, perferet functionis hujus officium, quo citius cum tuis colloquare. Ego vero interim vehementer me tibi, et meam causam, de

qua jam pridem ad te summa fiducia scripseram studiosissime commendo. Caeterum audio te discessum in Italiam meditari, et nisi falso intellexerim coelum istud Transsylvanicum minus tibi salubre causaris. Quare, quoniam ad veram amicitiam plurimum spectare arbitror, amicis recte atque libenter consulere, tibi, mi Blandratta, consulerem, si quid modo consilio meo non est apud te proximo errore detractum, mirificeque etiam te rogarem, ne istam rarae virtutis atque integritatis liberalitatisque reginam destitueres, praesertim si illi obsequium moresque tui probantur. Neque enim de doctrina, de industria, non de reliqua sufficientia quicquam dico, de qua etiam Venetiae satis pro tua existimatione magnifice loquantur; verum mihi credas, quod sicut et sub saluberrimo coelo humana corpora morbis sunt obnoxia, quum potissimum ex nobis ipsis causae morborum proficiscantur, quod tu melius nosti, cui physica ratio plenius constet: ita et feliciorem fortunam ubi semel elabi permittemus, raro eadem ad nos revertitur. Adde praeterea, quod et hujusmodi copia principum atque nationum non ubique occurrit, estque quod quam plurima et quam amplissima regna peragraris, quemadmodum et Isabella regina est et Hungarorum natio, apud quam externis hominibus quum ad opes per industriam, tum ad omnium gentiliciarum dignitatum, officiorumque*) facultas per virtutem concedatur. Alibi invidia atque odiis laboratur. Conditio autem ipsa, quam jam istic es assequutus, debet tibi esse caeteris rebus omnibus longe gratissima cujus gratia in Italia quoque jam non nominaris so-

*) Kimaradt: ‚gradum,' vagy más rokonértelmű szó.

lum cum honore, sed etiam cum gloria praedicaris, tantum tum a locis interdum, tum a personis quibusdam lux atque existimatio soleat hominibus provenire. Idque ipsum utinam ego non ita pridem cogitare potuissem, non ita sane nunc erroris mei culpa erubescerem. Quamquam et maximos ac sapientissimos viros, ut homines, saepe errasse vidimus, nec puduit eos ad erroris redire palinodiam, qui vere maximi et sapientissimi haberi voluere. Eoque sane multi ex emendatione erroris sive peccati saepenumero clariores evasere, quod causae recuperandi amissa, (.?) quum nobis multum quidem certe et otii et torporis adimunt, tum maxime ad omnia summa et praeclara consequenda quasi viam quandam aperiunt, dum ad faustum finem voti perurgent atque adigunt. De his ad te familiarius, quoniam diligo te, et de amore ac benevolentia tua, immo de studio quoque, quo te affuturum praesenti causae meae non dubitem, omnia mihi vicissim persuadeo, quae desidero. Vale. 28. Sept. 1546. Cracoviae.

XCV.

Petrovics Péternek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Petro Petrovio Comiti Temesiensi S.

1546. sept. 28. Nescio, Petre, cur fit, sed mei videris nimium esse oblitus. A te nec nuncium, nec litteras, nec vel unicam salutis aut consolationis significationem accipio, quod quidem afficit me aeque ac praesens mea perturbatio. Et quamquam minime dubitem, meo te istinc tam tumultuario discessu gravissime offendi, quemadmodum alios multos, qui me una tecum habuere charissimum, quosque vicissim ipse quoque solitus eram eadem, quo te, et studio et veneratione colere, ac memini etiam saepenumero, quam me amanter aliquando hiisdem affectibus monueritis, ne sic de rebus meis, ac statu praecipitarem : tamen, ut verum fatear, sicut nulla discedendi a vobis suberat legitima causa, ita oppressus morbi magnitudine, usque ad mentis alienationem, quod omnibus plane constabat, non alia certe ulla impulsione, quam, meo judicio, Erynnis alicujus furiis exagitatus, ac sceleratiore meo quopiam adactus sidere, ea perfeci aeger, quae sanus etiam cogitare horruissem, nunc etiam improbo atque condemno, et facile credo, communem quamdam multorum praesentis temporis fatalem hanc caelorum vim exstitisse, quae, ne solus ipse, qui in tam

longa ac difficili servitute, regno quum externis bellis, tum domesticis seditionibus periclitante, ad honestum dignitatis gradum evectus, nunquam erraveram, gloriari potuissem inter multos, qui vario casu atque scelere jacturam rerum fecerant, me quoque voluerit prosternere, tuncque, quum maxime sapere debueram, et poteram fortasse de fortuna mea sperare ampliora, non solum desipui ac lapsus sum, sed etiam — miserum me — ita corrui atque eversus sum, ut sicut in acta vita semel, sic omni ex parte gravissime atque profligatissime. Neque, quid dicam in causa, quamve me ipse aut excusem lepide, ut commiserationem promerear, aut ex arte accusem, ut consequar veniam, ullum modum excogito. Restat igitur, ut ad remedia accurratur, quae quidem plurima et facillima mihi ex amore tuo peti possunt, si modo ea me abs te sperare jusseris, qui saepe alias ad omne commodum et dignitatem meam fueris propensus. Ne autem tibi ad hanc rem modum praescribam, aut ostendam rationem, in quo fortasse possem videri homo deridiculus, si sapientem vellem edocere, tute sane probe nosti, quid facto opus erit, ut resurgam. Orabo itaque tantum, ut capessere velis mei procurationem in omni loco, atque apud omnes ardenter et ex animo, uti alias fecisti semper. Et quum tum apud reginam authoritas tua prima est, tum apud Utissenium nulla major: si putas, adhuc me commodo filii regis fore aliquando non ineptum, postquam et corporis pristinam valetudinem recuperarim, et animus ingeniique vigor idem est ad negotia, qui fuit semper, rogo te, da operam, ut cum honore ac dignitate restitui possim. Nec mihi nunc rebus accisis desis, qui salvis, omni tempore, et opem et amo-

rem tuum singularem ostenderis. Res enim difficile amicos probant. Bene vale. XXVIII. Septembri 1546. Cracoviae.

XCVI.

Egy atyának nevében, ki fiát elvesztette, barátjaihe levél Verancsics Antaltól.

Antonius Wrancius Patris cujusdam nomine, filio orba amicis S.

1546. oct. 1. Gratae mihi ac perjucundae fuere litterae v strae, quibus me dolore de obitu filii mei — vest sententia — gravissimo solari atque a luctu rev carē nitamini. Vos id quidem non minus pie atque h maniter, quam pro amicitia mihi jam dudum vobiscu vetere, et multis quum probata, tum confirmata arg mentis consuetudine ex officio facitis. Unde faci quidem agnosco, infelix pater, benevolentiam ac fide vestram, vobisque qui me tantopere semper amasti sic etiam constantissime semper dilexistis, ut et d lorem vestrum cum meo conjungere non dubitast et in me, ne tanto moerore conficerer, quanto pro m gnitudine plagae concuti existimastis, graves ac va das rationes consumpsistis, habeo sane gratias i mortales, et fateor quidem, quod studia ista atq conatus vestri, ex vera profecti charitate, nisi d jam, et multo etiam antea quam natus esset is ip filius meus, sic me ad omnes humanos casus ex piendos ac perferendos, ut vos quoque amici, viri s pientes, suscipiendos, perferendosque esse arbitr mini, communivissem, nonnihil etiam ex aetate

rerum experimentis minus humanis affectibus moveri assuevissem, facile profecto — quod ex vestro dolore judico — dolentissimum et omni solatio egentem istae ipsae litterae vestrae reprehendissent, meique tum gemitus essent inhibendi, tum siccandae lacrimae, et omnis reliquus luctus nonmodo solidae consolationis indigeret, sed etiam nisi in vestra authoritate, quae apud me semper est magni habita, conquiescere posset, in quorum placari atque extergi deberet, prorsus reperirentur nulli; tanti apud me orationis vestrae vis, tanti ardor pietatis et tristitiae hujusce vestrae tam pertinax societas, quam vos communem cum mea habere voluistis, pondus habuisset. Sed idipsum quamquam non ignorarim dies etiam ipsos efficere posse, qui quum omnem aerumnam ac moerorem quantumvis calamitosis saepissime eximant, tum dolores etiam longe maximi, completo certo quodam suo cursu, velut effeti senio, solatore neque adhibito, consueverunt pro humanarum rerum vicissitudine minui, ac per sese desinere. Tamen hoc utrumque viro forti ac in praeceptis prudentiae versato exspectare, et non potius virtute ac sapientia eadem antevertere, et turpe et imbecille semper esse duxi. Quare ne philosophiae theologiaeque nostrae christianae studiis frustra pene a puero operam navasse existimarer, nihilque intra tot annos viderer eorum reposuisse, quibus et humanae conditionis casus fortiter sustinere, et spe de immortalitate animorum solari et confirmari possem, nihil me quidem — quod scire vos cupio — minus tangit hoc tempore, quam doloris atque orbitatis hujus tanta afflictio sive calamitas. Et licet filium ad maturitatem liberaliter educatum, jam prudentiae compotem, voluptatibus inimicum, vitae integrum, caren-

tem vitiis, ornatum moribus, studiosum modes
ingenio candidum, lepidum, verecundum, litteri
stitutum, ad omnem honestatem appositum, ad p
clara quaeque comparatum, moxque demum par
bus praesidium, et posteritatis spem ac semina
amittere, acerbum sane esse fateor, et affirmem et
inhumanitati tribuendo, ad ejusmodi orbitatem
commoveri atque ingemiscere: tamen et hunc q
tumvis unicum praecellentem, et generi necessari
more fo rare, et casso, minimeque
fecturo c se poenas diu exigere, q
quaeso, aut rdum et inutile, aut minus
dignum ess im et de Deo queri videa
quod nefarium ntes mortuos, tanquam no
quod non de et, n ria eripuisset; et fata de
cari puerile um, quae nec auditu poll
nec semel quae abstulere, ad reddendum
orantur. Dudum ab hac humanae infirmit
necessitate liberatus, nihil equidem objurgo fata,
de immatura morte filii lamentor, quippe quem
mortuum, sed a mortalitate ad vitam evocatum e
confidam, vel ipso teste M. Tullio Cicerone, (ut cat
licos nostros praetermittam,) qui in Tusculanis Qu
stionibus philosophatur, jussu scilicet nos cujusd
veluti magistratus ac potestatis divinae legitimo
mortis tenebras ad aeternam lucem transire, Dei
neficio, idque certe eo majore etiam gratia, qua
maturius. Tantum igitur abest, ut, quem spiritum fil
meus in hoc excessu edidit, ultimum ei fuisse dica
ut etiam tunc primum eum vivere incepisse firmissi
credam. Quod autem hic jam nobiscum non est,
siitque in carne vivere, nihil sane novum aut inusi
tum pertulit, neque ego illum amittendo, quem

summa felicitate habebam, experior rem incognitam. Multi quidem insignes ac praeclari olim exstitere viri, qui filios et ante tempus et praeterquam voluissent, amiserunt, suasque tantae orbitatis calamitates aequo et magno animo pertulere, humanitatis non immemores; vosque ne per innumera exempla multarum nationum circumducam, unum Romani hominis referam, L. Bibuli, qui quum ob injuriam in consulatu a collega C. Caesare acceptam, annum domi velut in tenebris latitando summo moerore doluisset, postridie quam de duobis filiis in Aegypto caesis nuncium accepit, in publicum amplior pro majestate consulari ad solita officia prodiit, eaque ipsa die, qua geminum funus natorum extulit, luctum deposuit, et duplicem calamitatem maximo intervallo, maximeque dissimili ratione discrepantem pari constantia aequavit. Id, ni fallor, solum agens, ne et muliebriter de re irrevocabili lugere argueretur, et injuriam ab homine, quam a morte illatam graviorem iniquiusque esse ferendam demonstraret. Jam quota domus usque est mortalium, quae fuisset sine funere? Quotus repertus pater, qui liberorum privationem non cognorit? Domus quidem nulla, parentes vero admodum rari, iique dumtaxat soli, quos filii sepulturae tradiderunt. Publica itaque et communis hominum mori conditio est, eamque nobiscum ex utero matrum afferimus, mortique obnoxios mortales procreamus. Nec alia lege nos genitores nostri ad diem reddendos naturae susceperunt, quam nostri nobis traditi sunt. Ideo si summo omnium operum formatori atque artifici Deo natos ex nobis tanquam depositum quoddam restituere, quum exegerit, teneamur, eosdem brevi sequuturi, quos praemiserimus: quid est, quod tantopere pertur-

bemur, reddendo aliena? aut etiam si id ipsum f
mus, facimus dolentius atque cunctantius? Nan
moriendum est omnibus, et bene mori nemo est,
non cupiat, mori, me Hercule, non inviti debemus
necessitate, quae repugnantibus tormentum est
volentibus nulla imponitur, minus affligamur. De
vitate vero vitae nihil similiter lamentandum, sed
honestate illius, annorum diuturnitatem metiri.
enim diu vivitur si sat honeste. Quum alioqui et
pientes multi crediderunt, non nasci esse felici
mum, proximum vero, quam citissime mori. Hinc
philosophorum vitam et Plato et Socrates totam
lebant esse debere in commemoratione et contem
tione mortis, idque non, ut eam horreremus, tanqu
quodpiam malum, aut vitae praedonem, sed ut
ctorem et comitem ab obscuritate ad splendorem
laboribus ad quietem, ab imis ad summa, a perici
ad securitatem, a transituris ad aeterna, ad sup
mum denique bonum, quod non fures, — ut jam
catholice loquar — non tineas, non hostes expa
scit, et quod oculus non vidit, non auris audivit,
que cor hominis obrutum mole corporis, quale
quantum sit facile apprehendit, et insuper ubi
fletu risus, pro tristitia gaudium, pro minimis maxi
rependuntur. Quid igitur? Adhuc ne existimatis
meam aut metuere mortem, aut unici et suavissi
filii acerbam putare? At certe non illam ego pe
mesco, neque acerbam puto, postquam evitari n
potest, et tantorum nobis est bonorum causa. Igna
tantummodo et voluptatum servituti addictis ac
bam et pertimescendam esse credendum est, quos
illuc ad poenas abducit, ita hic exstinguit cum n
moria. Nos, qui veritatem, ipso filio Dei Jesu Chri

tradente cognovimus, et a Paulo ejus apostolo, mansionem nobis non esse in terris traditam, sed in coelis repositam, si carnem vicerimus, et humana, brevia, caduca, incerta atque fallacia contempserimus, didicimus: decet sane nos scire, nomen dumtaxat et opinionem mortis esse terribilem, ipsam pavendam minime, vel etiam, in quo clarissimi philosophorum consenserunt, optimum fuisse naturae inventum existimandum, quippe quod homines ex tot malorum atque curarum voluminibus, ex tanta rerum terrenarum varietate atque inconstantia, quasi e quodam procelloso mari mors ipsa in portum educit. A quo ne ipse quidem dissensi unquam, teneoque firmiter, immortales ac divinam rem esse animos nostros, eosque in haec corpora, velut in carnales compedes a patre luminum demissos, ut etiam in terris essent, qui coelestia contemplarentur, donec deposita carnis sarcina, factoque divina dispensatione loco posteris, in patriam reverteremus ad plasmatorem nostrum patrem, et redemptorem filium, ad illum inquam filium, Jesum Christum, qui assumpta humanitate a Maria virgine sanctissima, tantum de nobis morte et sanguine suo benemeruit, ut et justificarit nos, et in fratrum jus atque consortium adoptarit, secumque in paradiso cum angelis esse voluerit, non ut hospites et peregrinos, quales eramus in terris, sed ut indigenas coelorum, et veros cives ac domesticos Dei. O, quanta isthaec est quum cogitanti, tum credenti homini consolatio, quanta mortis et carnis victoria, quanta postremo seu in humanis casibus alacritas, seu in caeteris naturae nostrae incommodis perferendis facilitas? Verum, ut ad filium meum redeam et huic disputationi finem imponam. Deflere

quidem ac lugere mortuos, naturale, scimus, ho
est, et amissionem filii, gravissimum mortis mo
esse, quis ambigat? Sed tantum abest, ut ego gr
rem aliquem vel dolorem vel angustiam de oc
ejus habuerim, ut, nisi esset impium et a sapi
alienum, multumque etiam a beatiore vita abe
meum sane optarem, ut eo, ubi vivitur, celerius
larem. Filius vero meus quid aliud dimisit, quam
erat dimittendum? quid adeptus aliud, quam quo
sideravit — aut desiderare certe debuit? Quo
paulo prius, quam voluisset, decessit, utique ta
paulo etiam post decedendum fuit. Nec, coeci,
spicimus, mille in carne annos hesterni diei s
prophetam Davidem comparare. Jam itaque, a
viri clarissimi atque iidem etiam optimi, quantu
calamitatis doleam aut egeam consolationis, p
ni fallor, cernitis. Caeterum vos potius consol
et a luctu revocandi mihi esse videamini, in qu
litteris praeter dolorem et lacrimas nihil vide
plusque, edepol, si creditis, de vestro dolore, in q
vos mea causa conjecistis, videor mihi doloris
sisse, quam attulit vulnus domesticum. Verum
ex hoc ipso vulnere quicquid doloris aut moest
accidisset, nec enim non omnino accidit, utpote
mini, illud tamen totum ea sola consolatio le
atque abstersit, quod amisso uno filio, tot amici,
tales relicti sunt, qui meum casum quam ipse m
doleant atque deplorent. Valete felicissime. Kal. O
bris MDXLVI. Cracoviae.

XCVII.

Gorka Endrének Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Andreae Gorcano, comiti et castellano Posnaniensi illustrissimo ac militiae Polonicae maximo summo duci S.

Mutuum, quod a te aureorum numum centum[1546. oct. 2.] per Jacuinum familiarem meum petieram, Petrus Cirnicius cubicularius tuus reddidit mihi integrum, eaque apud me omnia diligenter est exequutus, quae in mandatis habuerat. Caeterum etsi sciam te apparatiore agendarum gratiarum genere pro animi tui moderatione non delectari, ab iis praesertim, quos tuos esse cognoscis, quique id verbis potius, quam re praestare possunt, tibi tamen, quum ab officiis ne tenues quidem fas est recedere, plurimas ago gratias, meque pro munificentia ista tua atque amore in me singulari omnibus modis, quicunque in me esse poterunt, gratum erga te fore polliceor. Consilium etiam de meo in Transsylvaniam reditu, tua quidem gravitate atque prudentia non indignum, mirifice complector, eoque non solum consolor, sed etiam confirmor, quod a vera benevolentia, quam in multis rebus saepe jam expertus sum, profectum esse intelligam. Nec praetermittam, mihi crede, ullas rationes atque conatus, ut tum honeste, tum cum dignitate non diminuta, redire possim; quandoquidem ipse quoque a sententia tua non dissentiens, diu jam huic ipsi stu-

dio omni cura atque industria incubuerim. Nec
omnino vana opinione, quum et litteris amicoru
illinc datis, ad spem magnam quotidie erigor. S
quod hucusque nihil est, uti volebamus, ea ipsa
re transactum, publica obstitit perturbatio, quae
querimonia reginae contra Utissenium, puto, n
sponte ipsius, sed suorum stimulatione, exorta fuer
Eam tamen, ut ad me scribit amicus quidam, existi
jam esse complanatam; sic enim habent ejus litter
Hic tumultu domestico omnia nunc sunt perturba
Scis quo pacto conveniat inter reginam et Utis
nium. Illa petit suam dignitatem sibi reddi, et ad
nistrari redditus, ille suffugia quaerit et secus me
tatur. Petrus Petrovius nunc tandem officii sui vi
specimen agressus est. Sapienti pauca. Pathocius, K
dinus et Petrus Marcus, immo et nos omnes sum
laboramus in concordia, nec omnino futuram des
ramus, quod jam conditiones, easque non iniquas
deamus. Proinde nunc tua prudentia magnopere es
necessaria, ut, quae olim meditabare, hac demum
casione, et regno inservires, et ingenuitatis tuae
bur depromeres, quantique semper feceris principe
palam, quod secure liceret, declarares. — Sed hoc
stremum, quo etsi nonnihil sperare jubear, quod il
adhuc non exciderim, tamen non erat necessariu
me ad tantas ampullas extollere, idque, ut ab ami
aut joco dictum, excipiendum est, aut si omnino i
sibi sic de me polliceatur, humanitati ejus ac de
derio, quo mei teneatur, tribuendum. Quamquam al
qui probe novit, me in re tum regni, tum princi
ejus nunquam repidum, nunquam somnolentum, nu
quam ignavum exstitisse, futurum vero posthac, qu
audeo dicere, si Deus votis aspirarit, etiam acriore

Quandoquidem saepe fit, ut ingenui atque insignes animi soleant lapsu velut aculeo quodam non ingrato commonefieri ad virtutem, et ad praelara quaeque diligentius capessenda excitari. Nota sunt multorum illustrium virorum exempla, qui a lapsu, ut fortiores ita et gloriosiores resurrexere. Verum qui nobis flabunt venti, his navigabimus, et eum portum tenere adnitemur, quem tu ostendisti. Puto autem, quod me non poenitebit tibi paruisse, cui ultro addictus esse velim, tibique equidem quicquid aut afferet nova fortuna, aut novata referet, quum et tua commendatione apud reginam uti cupiam, id totum libens debebo, et soli acceptum feram. Hunc animum in me, nec temporarium esse, velim, arbitrere, nec nunc primum fortuito alicunde mihi advolasse, tamquam aestivas quasdam aves, quae hiemem nobiscum non exspectant. Vetusta quidem certe mea isthaec est in te dilectio, eique nullus novus cumulus additur, quoniam est cumulatissima, sed tantum sedulitati ejus frequentiore memoria, velut aestu mari, fervor quidam adhibetur, ut perseverantius in tui observantia mente haereamus. Confidentius, vides, objicio me gratiae tuae. Et nescio an vereri debeam, ne quod quidam de ultroneis mercibus dixere, incipiam apud te vilescere. Verum id nec morum impudentia, nec amicorum inopia facere me certum est. Animi tui praestantia atque ingenii moderatione devincor, quo neminem credo non capi, cui vel tenuiter apud te complecti contigerit. Et haec fortasse adulanti similius, sed ignosces tamen, neque hanc suspicionem in animum admittes. Memineris tantum sic agi cum tenuibus et cum multum amantibus. Utrique enim semper timent, ne parum se se insinuarint, quibus aut ii amore, aut illi

aere maxime debent. Ex Transsylvania, don
ero, quicquid aut mearum aut publicarum rer
cepero, diligenter tecum communicabo. Quod
num meum tam amanter de valetudine mea q
veris, habeo gratiam. Ea mihi solius naturae
ficio et frugalitate victus, non parum etiam ex
restituta est. Nec ullo aut medicinarum au
marum remedio usus sum, quo cognitum e
alio morbo me laborasse, quam cruditate sto
quam diutina repletio causaverat. Nunc ea su
poris firmitudine, qua quidem longo spatio ante
tudinem non eram. Utinam et fortuna reparet
aliquando possim declarare, quanto studio et r
meae commodis prospicere et tibi aliquo imm
beneficio gratificari desiderem. Bene vale. 2. O
1546.

XCVIII.

Laski Szaniszlónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stanislavo Lasco palatino Syradiensi illustrissimo S.

Etsi nunc scribendi ad te nullum mihi offereba- 1546. oct. 6.
tur argumentum, quod esset ejusmodi, ut aut te quippiam magnum ex me scire oporteret, aut urgens aliqua rerum mearum ratio postularet, quemadmodum inter absentes fieri consuevit: tamen illud nunquam deest, nec omitti quidem potest ullo tempore sine gravi reprehensione, quo saepe studia ac voluntates nostras erga eos probare debeamus, quos amandos atque colendos nobis proposuimus. Quandoquidem et charissimorum frequenter non recordari inhumanum est, et eorum, a quibus aliquando plurimum tum honoris tum humanitatis percepimus, non indies novis officiis benevolentiam in nos demereri, nimis quidem incivilium et prorsus ingratorum hominum esse, non est dubitandum. Quare ne id reprehensionis in me torqueri posset, brevi hac epistola offero et commendo tibi obsequia mea, atque oro vehementer, ut me vetere apud te loco velis esse, quod equidem magno te ac liberali animo facere cognoscam. uti es et ingenio magnanimus et genio liberalis, si officiis meis meaque opera uti non dedignabere, meque eum esse existimabis, qui tibi tam praestanti viro quum gratificari tum charus esse magnopere studet. Et quam-

quam magnum quiddam polliceri ego de me tibi non audeam, quum praeter parvitatem nihil habeam, te tamen propter animi tui excellentiam ut mirifice amo atque diligo, ita omni studio et colere et observare animus est. Quantam autem et quam celebrem, creberrimamque tui mentionem in Galliis fecimus proximae aestatis exitu cum Francisco Russocio, dum et privata quaedam et publica occurrerent, non dubito, illum, expletis aliis rebus sui muneris, de his quoque nonnihil attigisse, et meum tam erga te, quam erga regem tuum Sigismundum Augustum cumulate animum declarasse, ob id ego scribere supersedeo. Verum Galliarum regis gener esse poterat, si alia consilia fuisset sequutus, quam quorum non satis honestum exitum pertimescimus. De aliis quod scribam non habeo, nisi quod Franciscus tuus eam legationem et prudenter et magnifice et summo cum decore Poloni nominis confecit. Me, ut favore et gratia tua complecti velis, cupio vehementer. Vale quam felicissime. VI. Octobris 1546. Cracoviae.

XCIX.

Utissenics Györgynek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Georgio Utissenio episcopo Varadiensi, et in Hungaria ac Transsylvania proregi S.

Habemus jam quotidianis authoribus, caesarius. oct. 10. res in Germania ex sententia succedere. — Habet florentem et validum lectissimorum hominum exercitum. Agit cum adversariis cunctatione Fabii Maximi instituto, evitans omnem caedis occasionem, quod et de turbae inconstantia persuasum habeat, et quod collaticias vires sub multis ducibus diu in disciplina permanere difficile posse, non ignorat. Qua ex re nuper quoque ab iis ad dimicandum provocatus, renunciavit, caesarem non decere ferro cum subditis, sed imperiis decertare, eosque oppido prudenter et in rem suam facturos, si prius ad officium ultro redierint, quam injuria compellantur. Unde jam duces eorum Joannes Fridericus Saxoniae dux et Philippus lantgravius Hassiae, tracti ejusmodi caesaris dilatione diutius, quod et impensis destituantur, et vident augeri indies caesarem novis copiis, spem omnem rerum suarum abjecisse, deposita etiam belli pertinacia, fracti esse vel propria opinione perhibentur. Caesar vero accessione hujusce fortunae elatus, aequa utrumque damnatione dicitur proscripsisse, et ditiones eorum cum fortunis non solum militi, sed etiam publicae omnium hominum direptioni exposuit, subje-

tis huic poenae etiam privatis universis, quicunque eorum castra sequuti, eosdem deserere noluissent. Idque ea de causa, ut illi sic facilius debilitarentur, et adigi ad deditionem possent. Nec prius miseri et male consulti errorem animadverterunt de facultate data caesari, non sine magna sua ignavia, colligendi sese in solo suo; seroque poenituere, et jam non cogendis neque ducendis copiis cura occupantur, vel potius vesania tumultuandi rapiuntur. Dimisso in confusione exercitu, dicuntur ad incendium domesticum restringuendum ambo praecipites abiisse, plebem vero ab eis, ut scopas, dilabi dissolutas. Nec cuiquam est dubium, ubi ii duo succubuerint, confestim caesarem ad Augustam, Ulmam atque Argentinam, tres nimirum civitates, lantgravio et Saxoniae Duci animis pares, et inter caeteras, quae liberae appellantur, opibus et potentia primas, vim atque arma admoturum. Quam victoriam, si ad finem feliciter perducet, ut jam incepit obtinere, jugumque imponet Germaniae, a quo haud multum abest, nunc sane demum et imperatorem maximum et caesarem divum atque augustum fore quis dubitabit? quum et Gallus demissius cristas vibrabit, et Turca rebus secundis cautius confidet, et Roma Venetiaeque trepidabunt. Ut res humanae offerunt sese pro varietate sua, sic de his est ominandum. Atqui hoc momentum fortunae Caroli magnum quidem gradum ad ejus felicitatem videtur afferre velle, quod utinam, sicut illi futurum est gloriosum, ita et publico eveniat beneficio, Hungariae praesertim, quae jam et servire tyranno didicit, et extrema rerum suarum meditatur, cervice inclinata. Quod autem ingentia sint, et christianis rebus profutura, quae cogitat atque molitur, si modo ab armis ad evangelii

professores persequendos extinguendosque non convertetur, quod fore passim creditur, nemini dubium esse debet. Quippe qui, retentis Flandrensium auxiliis XX M. et Mediolanensium X., constans fama est, hiemem otio non exacturum, caeterum et in annum insequentem reservaturum tam electum exercitum contra Turcas, si quoddam induciarum foedus, de quo multum somniantur, obstiterit, eoque freti, a Christianorum sanguine non desistamus. Verum vos interim, his ejus progressibus sese sic habentibus, quid consiliorum inire oporteat, quibus attemperare rationibus ac eventis rerum conveniat, qui Transsylvaniam gubernatione obtinetis, ne et a publica multorum hac nova maximarum occasionum fiducia excidatis, et apud hunc victorem tanti belli, quum vestra, tum regii istius pueri, cujus praecipue rebus et fortunae studetis, cujusque auspiciis etiam nunc utique conservamini, omnia difficiliora efficiatis, monere tantum officii mei est, non consulere. Sed si consilium quoque exigitis, operae pretium factu illud judicarem, ut occulta saltem fide, si aperta propter Turcae vicinitatem nequitis, fortunam vestram Caroli successibus adjungere curaretis, idque mature, cui etiam, qui ejus arma nec viderunt, nec senserunt, ultro sese subjiciunt; ne postea si sero veneritis, excludamini, tanquam ii, qui non amore sed necessitate voluntatem commutassent, sicque et vosmetipsos et Puerum istum, cui toto conatu vestro prospicere debeatis, in ruinam praecipitetis. Valete. 10. Octobris 1546. Cracoviae.

C.

Gorka Endrének Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Andreae Gorcano comiti illustrissimo

1546. oct. 14. Horatius civis Patavinus, vir nobilis, et Paul Paulinus, Ragusio oriundus, familiarius tuus is, i hospes, venientes per hosce dies abs te Cracovia ambo, quamdiu moram hic fecere, familiariter usi su mea consuetudine, quod et is in Dalmatam gentil suum inciderat, et ille notitiam cum homine in Ita versato habere voluerit. Interim vero, cognita n erga te observantia, fortasse etiam de gratia tua, q tu me jam pridem complecteris, aliunde edocti, pos larunt meis tibi litteris commendari. Quod ego e superflue apud te facturum me crediderim, quem n ignorem, pro dignitate ac splendore suo, omnes hoi nes etiam ignotos, non humanitate solum et favo sed etiam ope et munificentia sponte et natura s benignissima solere prosequi : tamen ne a me, hoi nes, ut conjicere potui, probi, parvi facti fuisse vi rentur, haud neglexi officium, sciens, te ingenue, p tua integritate judicaturum, nihil me unquam velle tuo mihi animo arroganter polliceri, omnia alioc ab eodem sperare non dubitare, quae in maxima q dem gratia ac in summis beneficiis reponuntur, tai mihi religione, verecundia ac ratione coleris et neraris. Sed tandem ipsum Horatium, Paulumq

immo et me ipsum aeque cum iis quam maxime et quam diligentissime possum commendo. Nihil de utriusque horum futura gratitudine dubitans, nihil de mea solita devotione ac fide non pollicens. Vale. 14. Octobris 1546. Cracoviae.

CI.

Helm Remigiusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Remigio Helmo suo S.

Summam voluptatem attulerunt mihi litterae tuae, 1546. oct. 12. quod ex his, quasi quae, quod ajunt, manibus tanguntur, plane cognovissem, quam me vere diligeres. Quod et si alias habuerim semper perspectum diversis rationibus, ex ea tamen commendatione, qua nuper apud illustrem palatinum Cracoviensem Kmittam magnifice ac luculenter me in clarissimorum virorum coetu extuleris, altius sane, nescio quid praestitisti, et magis arcanum penetrale quoddam benevolentiae tuae erga me videris mihi aperuisse. Pro quo quidem amplissimo officio, sempiterna gratitudine, meritissimo eas habeo tibi gratias, quas maxumas possum, relaturumque etiam longe quam maxumas polliceor, si quando is usus sese obtulerit, ea largitate aspirarit fortuna, qua tanto studio atque affectui tuo, quem in me geris, respondere potero vel in parte saltem, quum fieri par minime sperem. Verum quicquid in hac ipsa gratitudine referenda defuerit facultati, supplebit ani-

mus, cumulabit conatus, et quotidiana officia ada
gebunt, quae quamquam singula parva erunt, si t
men fuerint assidua, uti futura recipio, efficient al
quot magna, ex quibus postea facilius maxima exsp
ctabuntur. Quantum autem cupierim pro officio me
palatinum ipsum convenire, quum hic aderat, testis
mihi nemo est melior. Quum enim ille totis diebu
apud regem publicis curis detinebatur, nemini priv
tim vel tantisper vacare poterat. Ideo rogo te, c
gnosce, quamdiu habiturae sunt eum Vissniciae, quas
que brevi Cracoviam denuo est revisurus. Quod
hoc est facturus, potius hic opperiar advenientem, s
illud, istuc me actutum conferam, nec officium meu
desiderari sinam. De vinculis vero ac rationibus n
strae necessitudinis, deque dexterarum nostrarum
quasi symbolo et mutuae fidei pignore, quod nos
unam voluntatem diu jam copulavit, adjecto, non e
quod multis rescribam, nisi ut, quae verbis magnifi
ambo saepe alias in hanc ipsam conjunctionem n
stram promisimus, ediximus, confecimus, usu ac ver
effectibus indies comprobemus. In quo tamen non v
deo te hortationis egere, egregie enim fungeris par
tua, mihi quidem occasio tantum deest praecla
alicujus edendi erga te argumenti, quum animo fac
nihil magis, quam ut par pari referam, amatus red
mando. Nova, quae scribi ad te desideras, equide
non jam admodum multa possum, post illa, quae c
felici successu caesareo acceperamus. Ajunt enim eu
gravissimis et capitalibus edictis cavisse, ne qu
quaepiam efferre audeat ex Germania. Qua ex re a
ominantur bene, alii secus; ego certe, quod caesar
consilium et prudentiam saepe soleam laudare, ne
hoc quidem improbo industriam, et satis est duce

Saxoniae cum collega suo, magna ex parte animos demisisse, summoque laborare periculo, tametsi Saxonem ipsum proditum dicant a lantgravio, solumque jam incepta urgere et augere conatus non desistere. Reliquum est: Jacobum Prilusium virum doctum et candidum, mihi veterem ac summe amicum meis verbus salutes, oro, peramanter. Tibi vero vacationem interdum a poculis magnopere desidero, si vis, ut salutem precer. Nam nisi haec ex usu tuo rejeceris, equidem nescio, quo te pacto valere dicam. Audio enim te non ita pridem, idque etiam saepe alias, ita potu fuisse obrutum, ut oppressum amici crediderint. Ego sane doleo, tuo te malo officiosum esse consuevisse. Verum ne epistolae desit sua catastrophe, addam, bene vale atque optime. 18. Octobris 1546. Cracoviae.

CII.

Csáki Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli Cziacchio suo S.

1546. nov. 8. **Litteras tuas, praeterquam unas, jam ab idil Augusti non accepi, hisque unis dumtaxat hacte solatus sum angores meos, et in spe perstiti, qu obtuleras. Sed quid in causa fuerit, quod postea r scripseris, neque quicquam nunciaris, nihil sane p** sum certi mecum excogitare, tametsi multa et va occursant aegrae menti, quae possent accidere, eac votis quia sunt omnino contraria, quod magis pleru que meditentur, quae timentur, vehementius labo et in quaedam quasi tormenta atque cruciatus ani devenio. Ne itaque in hunc modum dubia exspectatic discrucier, oro te per utriusque nostrum vitam, enim solum scio, meam ut tuam curare, renuncia t dem aliquid vel per tuorum penatuum quempiam, non licet remitti servos meos. Etenim quid demum alterutram partem sit futurum, quod expetimus, pr sus jam videre percupio, ne sic diutius pendeam, cu jactura et honoris et temporis, et fortasse talium c casionum, quae serenius nobis arriderent.

Paulum proinde meum quacunque via et ratio poteris, cures ad me emittendum. Unicus enim re

ctus est mihi, quo in reliquum consiliorum rerum mearum comite uti possim, eoque si quo casu privarer, ut caeteris, qui me cum feliciore fortuna deseruerunt, privarer, mihi crede, dextera, vel etiam mei ipsius dimidio. Vide igitur, ut eum quamprimum apud me habeam. Martinum vero extremae utique deliberationi retineas, si quid modo restat adhuc ad agendum, neque jam de re tota sit peractum. Plura in posterum scribere, fortasse frustra est, supersedebo itaque, nisi quippiam tute jusseris, et demonstraveris rei meae fore opportunum, quandoquidem in benevolentia, in fide, in consilio tuo omnia mea collocavi tanquam in arce et in asylo. Vale. Octavo die Novembris 1546. Cracoviae.

CIII.

Csáki Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli Cziacchio suo S.

Decretum erat, litteras ad te non dare interim donec tuis admonerer, sed non sustineo, dum ejusmodi quippiam incidat, ne, quo ea animo feram, tibi non significem, praesertim si qua tibi in re cautum esse velim. Graves enim istic perturbationes suscitatas, easque latius pene in publicam perniciem serpere, et extremo incendio fomenta parturire, gravissimorum hominum litteris huc affertur. Nec dixi quidem miras, quoniam non sunt novae, neque inauditae, sed eaedem saepe alias repetitae atque instauratae, 1546. nov. 14.

et vel nobis duobus, inter summates nostros aliquando, qui sic nunc propter potentes in angulis abditi, regni vices deploramus, non sine et nostro periculo, et sceleratorum hominum displicentia palam improbatae. Et scio cujus fortuna ac splendore quidam offenduntur, nequeoque sane non eorum quum levitatem et inconstantiam, tum vanam, inutilem, et seditiosam, ne dicam exitiosam in republica nostra audaciam arguere et abominari. Inter quos quidam in summa egestate ambitiosissimi, quidam in satis conspicua tenuitate impudentissimi, et quidam in ultra modum ac merita divitiis avarissimi et ignavi quum sint, nihil magis quam cupiditates suas intuentur, regnum an stet, an ruat, juxta habentes. O miseram et infelicem Hungariae conditionem horum ductu atque imperiis. Obliti siquidem homines consilii; obliti studiorum et voluntatis pene omnium mutuo conjuratae, et de industria prius a singulis solerti cura atque consensu quaesitae, violenter volunt illum opprimere, et de puppe, quod dici solet, exturbare, quem ipsimet ipsi inquam ii nostri optimates sponte sua publicorum comitiorum suffragiis, confirmato primum in quaestura, deinde ad proregis magistratum electo, et postremo ad jus dicendum et Hungaris et Transsylvanis facto judice, nomineque isto aequabili, propter invidiam velato gubernatoris titulo, summae quidem totius gubernationis rerum suarum, velut in manu clavo illi tradito, non alium, Hercle, quidem, quam gubernatorem sibi crearunt, et eo magnitudinis evexerunt, ut praeesset et dominaretur omnibus, huic decreto ne Deo quoque Optimo Maximo refragante, Turca vero etiam consentiente, visa in hominem onium voluntate tam constanter inclinata atque con-

jecta. Quid igitur maturant ii apud se, viderit exitus. Meo tamen vetere judicio et quotidiano metu, regno ultimas calamitates accersunt, et puero isti regio, ejusque matri miserrimum exilium parant, exitium sibi et servitutem advocant. At ille, quam egregie, quam viriliter agit omnia, felicitas ejus, horum odia atque invidiae declarant. Sed tandem, o, si jam vel quotidianis, hisque domesticis multorum, et recentibus exemplis, quorum alii apud Turcam, alii in Austria poenas luunt, multi in Turcia fide oppressa serviunt, plurimi hic illic profugi concidunt, ab ejusmodi ineptis et minime prudenter susceptis contentionibus desisterent, si alienis et veteribus nolint, ferrentque saltem patienter ejus vitae reliquum, donec naturae succumberet, postquam nec amare illum volunt, nec valent tollere. Caeterum intuerentur in eo, quantum et gratia divina exuberat, et virium ac dignitatis fortuna congessit, si et sufficientiam illius ex invidia contemnunt, et beneficia, quibus quum reipublicae status, tum privatae res omnium eorum hucusque inviolatae permansere, pudore aversantur. Sed haec surdis occinimus. De quibus forsan brevi coram liberius et securius. Tu interim Daedalum agas, caveasque, ne aut nimium calere, aut frigere velis. Saluberrimum erit temperamento uti in actionibus hujus temporis. Medio, inquit poeta, tutissimus ibis. Scis in his dissensionibus non posse evitari periculum, utramvis factionum partem sequutus fueris. Quid igitur? Quid? Hoc, inquam, ut ad concordiam et pacem conferas tua consilia, tuas sententias, faveasque nemini soli, nisi cui soli omnes parent. Sic et pro me felicius laborabis, et valebis diutius. Bene vale. 14. Novembris 1546. Cracoviae.

CIV.

Csáki Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli Cziacchio suo S.

1546 nov. 17 Aegre fero tuam taciturnitatem. Nam diu est, quod ad me nihil scripseris. Meae vero litterae postremae ad te fuerunt, quas per Mathiam cursorem polonum miseram. Verum quid demum de negotio meo fit, cur ejus differatur de die ad diem expeditio nihil prorsus divinare possum, et mora atque expectatione illius, nimis sane torqueor, neque, quid aliud dicere debeam, scio, quam quod in te, et in fide curaque tua adhuc conquiesco, nullum dubium habens, me juvari omnino plurimum opera tua, et a te solo pro amicitia nostra de his omnibus nuncium esse acceptu rum, quid tandem in eo ipso negotio sit confectum quandoquidem omnes alii, quos ad hanc opem vocaveram, respuerunt mei procurationem, adversa me fortuna territi. Tu itaque, qui me propter felicem no dilexisti, oro, cures, ut in te uno pro mea spe et tu virtute reperiam candorem, quem hoc saeculum i paucis ostendit, meque hoc et malo, quantum potes et taedio quam citius potes, libera.

Scribe etiam nonnihil de his, quae istic agantu presertim de publicis perturbationibus, nuper susci tatis. Sint ne restinctae, an non. Mirifice enim dole de quorundam inquietudine, qui quum nihil possun omnia tamen summa exordire audent, moxque in me

dio opere relabuntur, non sufficientes ausis suis. Unde et principis rem adigunt in deterius, et omnium statum ac spes evertere festinant. Georgio vero Utissenio proregi suo atque judici, cum quo jam amore, non vi agere eos oporteret, quem ad supremam potentiam extulerunt, omnia faciunt suspecta et metuenda. Ex quibus quid postremo sit sequendum, judicent alii. Verum ubi est metus et suspicio, ibi de hostilitate cogitatur. Vis vero vi repelli solet, et amorem amor parit. Tu igitur concordiae et paci stude, ac privatorum sensus devita. Vale. 17. Novembris 1546. Cracoviae.

CV.

Batthyány Orbánnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Urbano Bathiano S.

Ossecius Polonus cum reginae mandatis pridie[1547. ante 2.] nonarum Martii proficiscitur in Poloniam. Si quid itaque litterarum daturus es ad Joannem Tarlonem, amicum tuum novum, hoc tabellario commodo uteris. Est enim juvenis humanus, moribus non obscuris, et observat te plurimum. Tarlonis autem titulum, in quo laborare videbaris, propter quarundam nationum nostri saeculi in hac re superstitionem, integrum in epistolae hujus calce ascripsi. Caeterum Italus mihi est adolescens, Hieronymi Jacuini familiaris mei, viri probi, et civis Venconensis filius, non omnino obscure natus, qui quum nunc primum de grege, quod dicitur

captus est, et rudis et incultus est, cui propter p
rentis multa et varia erga me officia, et servitu
non postrema merita, magnopere cupio prospice
idque vel hac sola opera, si nunc non datur alia,
excussis cunabulis, in quibus adhuc volutari sibi
deatur, in virum excoleretur. Id autem hoc tempo
apud me minime potest consequi, quia sodalium co
tentionem non esset habiturus, qua plerumque ado
scentes excitari ad ingenium solent, juxta tritum ill
proverbium: ut ferrum ferro, sic ingenium ingenio ac
tur. Eum itaque tibi potissimum traderem, si modo
a me oneris vice non esses accepturus. Porro nul
illius cura sive ratio peculiaris, ut delicatorum l
beri solet, erit gerenda. Inter gregarios, vel eti
magis in postremis sine ullo respectu poterit ascri
ut hungaricae institutioni latios spiritus, exemplo p
rium, ab ipsa tenuitate principii per gradus quosd
summittere assuescat, quod apud me, uti jam di
nequit illi contingere propter tum patris ejus co
suetudinem, tum propter meam praesentis tempor
fortunam, quae vix trium aut quatuor servorum con
tatu nostram existimationem tuetur, iique mihi ita i
dulgenter, ita citra arctiores aulicae vitae numer
habendi sunt, si constantes esse velim, ut imperio
hil agam, et cum dexteritate omnia. Apud te aute
quum sint omnia ampliora, et aulae servatur form
integra, hoc etiam ad frugem adolescentis mei acc
det, qui ex commercio majoris et diversae conditi
nis sodalitii linguam quoque et celerius et puri
discet istic, morumque licentiam, quam Italia conc
dit suis largiorem, facilius astringet in nostros, u
sine indulgentia cum nobilioribus et ditioribus
eadem onera, eadem ministeria, sive sordida si

gravia obvenerint, obibit, atque interdum verbera etiam et vituperia experiri ac pati cogetur. Addictum itaque tibi adolescentem hunc tanta mea fiducia, oro te, recipe in domum tuam, quod non minore decore tuo, quam ejus beneficio futurum spero, quod est pro aetate satis scitus, genereque ut nobilem et fide integrum, ita et ingenio non agrestem fore polliceor. Mihi vero vicissim tu quicquid injunxeris unquam, aut oneris imposueris, id me minime gravate laturum, illud impigre facturum, curaturumque, certo scias hocque eo quidem certe studio, ea alacritate animi, de quo tibi non nunc primum constitisse confido. Novi post discessum tuum nihil aliud successit, quam quod celerrimum proregis nostri reditum ad reginam nunciarunt. De causa nihil additum. Ego vero his Dionysiis gnaviter institi, ut a principe audiri possem, quod quamquam hactenus non negavit, distulit tamen in plures dies propter tripudiorum et chorearum tempus, quo seriis vacare noluit, ut quoniam apud eam, viduitatis gratia, non saepe ridet Apollo, integra ejusmodi animi recreamenta perciperet. Tu me ut hucusque semper, sic semper posthac amare velis, oro. Nam et ego ea tibi ex me offero officia, quae in paucos conferre soleam. Vale 2. Martii 1547. Ex Transsylvania Albae Giulae.

CVI.

Gerka Endrének Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Andreae Gorcano illustrissimo comi

1847. mart. 7 Nihil ad te a meo in Transsylvaniam re
dedi litterarum, quia in rebus meis confectum ad
non solum erat nihil, verum ne agi quidem incep
quicquam propter absentiam proregis nostri, sine
scena haec nequit confieri, quum omnes ejus act
ex illius nutu dependeant. Mirifice autem cupiel
ea de re ad te perfecti jam et certi aliquid scrib
ut quem in priorem fortunam restitui pro amore,
es in me, tantopere desideraveras, restitutum pl
cognoscendo, laetari ex toto potuisses. Sed postq
etiamnum ab eventu vobis est exspectandum, op
tune mihi interea temporis multorum animi erun
favendum conciliandi. Nec dubito felicius cessur
quicquid sublata rei benegerendae tumultuaria f
natione, consiliorum maturitate et instructiore fa
rum apparatu perficietur. Et quamquam gravium
summorum hominum gratiae existimentur ab ir
nuis majores atque jucundiores esse, quae spo
neae sunt, et ex animi magnitudine, non emendica
non extortae, neque emptae proficiscuntur: sic tar
voluit depravatissimus usus saeculi nostri, ut,
magnis cumulis precum et multis patronorum my
dibus caeterum et demissione plus quam getica
phrygia, ne dicam, ad pudorem usque abjecta im

trentur, vilescere sese, et nil esse, quicquid praestiterint, arbitrantur. Hoc idem et in liberalitate utenda, et in ope ferenda facere solent, nihil munifice, nihil pie perfectum ab se judicantes, nisi et tuba, quae dederint, evulgarint, et egestatem amici in se confidentis universae civitati prostituerint. Verum non puto me in has cautes deventurum. Tranquillo hactenus mari navigavimus, et a portu jam non multum absumus, si modo felici principio finis optatus arridebit. Porro scito, hic omnibus gratum fuisse reditum meum, in gratia reginae nulla mora, nullum dubium, in Petri Petrovii favore omnia laeta, incerti nihil. In proregis vero tum oratione tum vultu, tum denique in promissis omnia magnifica et nihil non optabile, neque ex quo summam etiam in spem maximarum rerum adduci non deberem. Et tamen, ne quid omittatur, quod huc facere possit, omnes conatus ac nervi precationum, officiorumque nobis expendentur, omnium amicorum patrocinia admovebuntur, et postremo nullae relinquentur intentatae rationes, quibus posse nobis restitui pristinum statum nostrum existimabimus. Haec de privatis. Publica certe satis dura sunt, et acerba, nec minus, puto, nobis, quam vicinis, qui nobiscum eadem in navi sunt, periculosa. Turcae magna importunitate arcem Beczie nominatam, cujus petitionem, nescitur. quo fuco aut dolo malo nonnihil proxime intermiserant. nunc denuo non postulare solum, sed efflagitare inceperunt. Et nisi ultro quam celerrime dedita fuerit. eam minantur se vi receptaros. Quae intemperiae latronum omnes patres ac proceres nostros. in tantam sollicitu jeee. runt. ut prorsus nihil ea de re delibe Sive enim dediderint. sive negarint. utr eri-

men verentur, sed ex negatione majus atque celer
quod barbari solas occasiones venantur, per quas
Budam proxime, sic caetera quoque intercipiant.
ad Beczie. Arx est ad Tibisci ripam sita, paulo in
Zegedinum, Titulium et Varadinum-Petri versus, pa
quidem satis, vel angusta verius, sed hoc temp
interceptis reliquis locis in limitibus, ejusmodi
portunitate insignibus, tanti momenti habetur, ut
ea omnes gentis hujus reliquiae aut commo
non timebunt, ne eripiatur, aut, ut redimatur,
gnam pecuniam effundere audebunt, quum unicu
ea regni parte, quae inferior vocatur, vadum est, q
aliquando tam Hungariae quam Transsylvaniae
gnis fortasse occasionibus relictum videri poterit.
aliis rebus nostris, si quaeris, omnia perplexa,
quieta, dubia, discordia et male tuta sunt, ut fu
antea. Nec alia nunc. Nisi ut scias me ita gaud
benevolentia tua, tuique momoriam in meo pect
collocasse, ut ex me convelli, nisi mecum, min
queat. Reliquo meo officio is meus Hieronymus
ram fungetur, quem, ut quam citissime dimittas,
eo nimirum nomine, quod ad uxorem, annum jam
nelopem agentem properat, etiam atque etiam rc
Vale. 7. Martii 1547. Ex Transsylvania Albae Giu

CVII.

Anselmus Ephorinus orvosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Anselmo Ephorino medico S.

Jam pridem ut existimo, desiderasti meum officium in scribendo, atque accusasti negligentiam: forsan et tacito verberasti convicio. Quod quidem jure in me, nec enim inficior, et tu, *)

CVIII.

Tarlo Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Tarloni. S.

Inter multorum mandata, quae mihi Cracoviae 1547. mart. 7. ad reginam meam data fuere, tuorum quidem certe non gessi minimam curam. Quippe quod miram quandam animi propensitatem erga illam ostendebas, dum non contentus semel atque iterum, et demum saepius, idque longo temporis spatio his de rebus me instituere, quas apud ejus majestatem agere volueras, sed quoties mihi occurrebas, aut uspiam nos una esse contingerat, toties summa sollicitudine, atque amore, seorsum avocato eadem repetebas. Neque hoc, quod of-

*) A többi ki van szaggatva.

ficio meo diffidere viderere, quem jam multis ex locis didiceras, immo etiam plane credideras, ad maximorum hominum quum notitiam, tum maxime benevolentiam promerendam officiorum parsimonia non teneri, esseque sane imprimis studiosissimum. Sed quod quantum reginam meam diligeres, quantum item rebus ejus pro virili parte tua consultum esse cuperes, cujus etiam incunabula saepe te fuisse veneratum ajebas, nullam curam, nullam industriam, nullum denique studium atque diligentiam satis tibi futuram ad declarandum arbitrarere, ita ut quibusdam apud vos summo loco et summa dignitate viris assurraverim, paucos in Polonia, pauciores, ne dicam paucissimos esse in Hungaria, qui Isabellam nostram, rara virtute ac bonitate principem vehementius amarent, ejusque commodis operam suam praesentiorem, si illa uti vellet, constantius pollicerentur Joanne Tarlone.

Quae quum illius majestati eo studio atque illa dicendi ratione prolixius recenserem, qua in summorum hominum et in praecipuorum amicorum rebus uti soleam: quamquam illi omnia fuere jucunda atque pergrata, quum tamen tam intente atque peramanter in porrigendis hisdem mandatis, peculiaris cujusdam animi tui erga se praeclarum indicem visa est perspexisse, multo etiam gratiora jucundioraque exstitere, atque abs te eo animo hujusmodi officia complexa est, ut apud se in pretiosissimarum rerum memoria reposuerit, et agit tibi ingentes gratias, nec certe mihi crede, alias, quam si dudum de illa in maximis rebus ejus, tuis maximis cum periculis atque impendio, quemadmodum ex ejus litteris brevi es cogniturus, optime meruisses.

Idem transegi cum Urbano Bathiano quod petieras. Conciliavi et constitui inter vos amicitiam, quam, ubi vel unis litteris mutuo colloquuti fueritis, jam secundis vosmetipsi veterrima fuisse credetis, priorque ipse urbanas litteras ad te dabit, ne nomini moribus non respondeat, quove declarare possit, quanti facturus est amicitiam et voluntatem tuam erga se, cujus et nomen diu jam audivit, et nobilitatem in Polonia, locumque apud regem cognovit. Summa etiam cum laude honoris et famae tuae meminit, quanta virtute et dexteritate, olim in conventu Posoniensi, imperatore Romanorum Maximiliano, et regibus Hungariae Vladislavo, Poloniae Sigismundo spectatoribus cum ejus consanguineo Francisco Bathiano hastarum concursu dimicaris, et quantum tu illius fortitudini opinionis concesseris, tantum ab eo tuae detrahi minime passus es; adeo tunc Mars in utroque vestrum multus esse voluerit.

Dilige itaque jam Urbanum, mi Tarlone, a quo sic jam, ut optasti, diligeris. Reginam autem, quam habes faventissimam, quonam pacto, quibusve rationibus observari, immo etiam in hoc erga te animo conservare possis, non eges, ut existimo, meo consilio. Qui enim utrumque parentem ac fratrem ejus amplissimos principes felicissime demereri non ignoraris, filiam quoque, praesertim tam lenem, tam piam, et quae sola virtute homines metitur, dubium non est, quin et tu facillime poteris demereri. Est enim proclivi admodum animo ad commoda et honores bonorum, quod quum volueris, experieris, ut voles.

Ego vero si pro voluntate tua functus sum mandatis ejusmodi, ex his litteris, fac sciam, velim. Quic-

quid autem in posterum ubivis locorum potero afferr rebus tuis, scito, me semper fore paratissimum voti tuis, jussaque tua sic exspectaturum, ut nihil quider cupidius. Aliud abs te nihil postulans, quam ut apu tuos principes commendes me quam creberrime. Vale VII. Martii 1547. Albae Giulae.

CIX.

Névtelennek Verancsics Antal.

1547. mart. 22.*) ..... tapham ipsum aegre fuga liberavit. Ea clade mirifice pater perturbatus, relicta Adrianopoli, Constantinapolim rediit, suppetias filio missurus. Qua ex re nos non dubia conjectura existimamus fore perfacile, ut Carolo datis et fratri ejus induciis, quas petunt, Hungariam hoc anno non lacessat. Verum ob id res nostrae nihilo revalescunt. Praesidia, quibus vicinia nostra obtinetur, solito more urgent nos, nec cervices sinunt attollere, et quotidie conantur nobis aliquid detrahere, infirmare omnia. Arcem siquidem Beczie, unicum scilicet vadum, quod relinquebatur in Tibisco flumine afflictissimis rebus regni hujus, quamquam paucis diebus ante non nihil intermiserant, vel omnino potius destiterant petere, uti per Aly nuncium erat intimatum, jubebamurque ea de re esse securi, nunc tamen, nescimus qua furia permoti, denuo importunissime non petunt modo, sed etiam flagitant atque exigunt, vimque allaturos edicunt, nisi ultro et sine mora dediderimus. Nec est facilis, mihi

*) Kezdete kiszaggatva.

crede, deliberatio, quum et dedere et negare juxta sit periculosum. Tu vicissim, quid agitur cum Germanis, quo modo caesari et Gallo de societate convenit, quid demum caeteri principes christiani moliantur, quos illorum furiae atque ambitio secum circum agitant, rogo, cures, ut sciam ex tuis litteris, quibus certe in hoc regno multos, velut in antro quodam altissimo ab omni hominum politiorum consuetudine reclusos, et non aliter, quam ad reliqui totius orbis terrarum res universas tum coecos, tum surdos, mirifice reficies et recreabis, mihi vero tui amicissimo summam afferes jucunditatem. Vale. 22. Martii 1547. Ex Transsylvania Albae Giulae.

CX.

Ephorinusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Ephorino suo S.

Quod ago apud te hac epistola, id equidem pro- 1547. apr. 2.
xima agere statueram. Sed interventu cujusdam e re natae molestiae, eaeque sane non mediocris, uti sunt hominum res, totum me repellendae ejus cura atque sollicitudo in se rapuerat, idque ipsum quod ad te mirifice cupiebam, ita mihi excussit, ut in oblivionem adduxerit, properante penes hoc, atque urgente litteras sibi dari, etiam tabellario. Oblata tum praeter omnem spem occasione hujus alterius tabellarii, istuc proficiscentis, nolui praetermittere susceptum officium. Quare hic inter multos amicos mihi est unus quidem amicissimus, Michael Cziacchius, professione

atque ordine sacerdos, dignitate canonicus et arc
diaconus, vir plane multarum virtutum ornamer
commendabilis, et spiritu christiano ad imitand
usque imbutus. Cui quum ego te omnibus conditio
bus, quibus homines alii aliis praestant, hosque ta
nos quoque potissimum nobis tum amandos, tum
lendos proponimus, non imparem esse cognovisse
sive doctrina sana et aliarum litterarum erudit
sive integritas vitae et morum candor exigatur,
quoque non immerito in eundem amoris gradum mi
cooptavi. Hoc autem eo ad te scribo, Ephorine,
postquam tot peragratis regnis atque urbibus, v
dumtaxat duos inveni, alterum in Polonia, alterum
Hungaria, qui soli, in tanta fortunae meae varieta
exstitistis, in quibus veram amicitiam videre et e
periri mihi contigit, te, inquam, Ephorine, cum Czia
chio in mutuam notitiam atque amicitiam adducere
et hac triumvirali amicitia nostra rari sane et pr
pe modum novi exempli constituta, probitatem quoq
utriusque vestrum commendarem ad posteros. N
aliud restat, quam ut meum Cziacchium de facie c
gnoscas. Sed quoniam per disjunctionem vestram n
quit hoc facile fieri, ipse jam operam dedi, ut et il
te ex verbis meis cognosceret, et eum tu ex litter
Jamque par est, ut, quanti facias talis amici accessi
nem, mihi significes. Ego autem pro eo spondeo, qu
ipse quoque omnibus officiis ac verae amicitiae st
diis humanissime tibi semper respondebit, quip
qui plurimum delectatur sinceris ingeniis, evange
vero studiosis etiam capi facile patitur. Vale. 2. Ap
lis 1547. Ex Transsylvania Albae Giulae.

CXI.

Salvius Tamásnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Thomae Salvio S.

Rediit a te familiaris meus Lucas, et quidem va- 1547. apr. 4.
cuus, qui quaecunque retulit nomine tuo, plane intellexi, et credidi, nimisque equidem credidi, quod ea etiam fide dimiseram, ut mutui afferret nihil. Noveram enim aliis quoque experimentis, quam liberalis esse soleas etiam in his, in quibus vel profusissimus esse deberes. Qua in re si forte tibi haec mea petitio quampiam attulerit molestiam, oro, ignoscas, et fortunae meae compatere, fiduciam vero, quam in te jam habebam veterem, excuses. Nam nisi nunc summa pecuniarum inopia laborarem, ad summum amicum summa spe non accurrissem, neque amicitiam nostram in tantum discrimin attulissem, si scivissem meis te necessitatibus facto non responsurum, quum plus voluptatis ex opinione ejus quotidie percipere potuissem, quam hac una probatione subsidii perceperim. Hincque illud vetus nunc demum verum esse cognovi : Amicitias experiri pecunia. Sed si in te deceptus sum, Thoma Salvi, quem maximum meum amicorum, mihi esse persuadebam, quid, quaeso, a vulgarium turba exspectandum est, qui nisi salutent semper comiter, et ubique arrideant aulice, tantum abest, ut vel amicorum prae se ferant speciem, ut etiam sine syle-

nis meros nebulones et veros hostes judices atque credas? Vale. 4. Aprilis 1547. Ex Transsylvania Albae.

CXII.

Pécsi Gáspárnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Gaspari Peccio S.

1547. maj. 28 Georgius Blandratta medicus confecit negotium tuum apud Reginam ex animi tui sententia. Vir enim est summa humanitate, et amicis natus. Quare nulli hac in re homini debere memineris, praeterquam illi soli. Amat namque te amore non vulgari, quod non tantum ex hoc, sed ex aliis quoque argumentis, per occasionem facile cognosces, modo eo loci assidue esse possis, ubi aut quam propinquissimus ei sis, aut saltem ab eo longe non absis; quamquam ne absens quidem unquam deerit, quippe qui non casu, sed ratione et sumit et servat amicitias, hincque quod te amat, non mireris, sed gratificari cures. Nec plura opus est. Ad tres equos dabitur tibi stipendium. Et licet ego de quinque voluntatem tuam innuerat, eaque haud segniter suscepta et tractata sit, laborumque ab utroque nostrum summo conatu pro eo numero: tamen quum hoc tempus principi incommodissimum est, eaque cogitur, etiam in privatis rebus nonnihil astringi propter causas, quas te ignorare non puto, plures impetrare non potuimus. Hanc itaque conditionem feras aequo animo qualis qualis est, et gratiam ejus majestatis pluris ducas, quam si t

non dicam, quinque, sed quinquaginta praefecisset exili isto tuo principio; et te omnia summa judicato consequutum, si ejus voluntati obtemperabis. Paulo vero post ubi sedulitas ac virtus tua perspecta fuerit, dubium tibi non sit, quin ad altiora perveheris. Nunc tantum cura, ut equis, armis, caeteroque apparatu militari, tam pro tuo, quam pro principis decore sis quam instructissimus, in aulamque mature venias. Me autem interim diligas, medicum vero nostrum, immo jam et fautorem omnium, non diligas modo, sed etiam colas. Bene meretur enim de omnibus non invitus. Vale. 28. Maji 1547. Ex Transsylvania. Albae Gyulae.

CXIII.

Lazsotta Szaniszlónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stanislavo Lazsottae S.

Si is Martinus Conratus gentilis tuus, et regis[1547. jun. 1.] tui ad nos nuncius, vir humanus, et tibi vetere, mihi nova familiaritate conjunctus, non meas ad te in reditu suo litteras attulisset, neque ego hac sane nimis peropportuna occasione renovandam amicitiam nostram officio tam facili curavissem, laesisse me proculdubio animum tuum existimassem. Quare etsi in hoc afflicto et prope jam dejecto regni statu non sumus ea fortasse facultate, ut amicis nostris afferre quippiam possemus, ego tamen nolui praetermittere, quin saltem voluntatem meam, eamque propensam

erga te declararem, tibique omnia de me confirmare conarer, ad quae nuper in Galliis obtuleram, quando et notitiam inter nos et amicitiam conciliavimus. Cui testimonio meo si tu quoque tuo respondere volueris, pensando litteras, me quidem tibi in majorem modum devinces, fructuque ejusmodi consuetudinis nostrae testabere, te non trivialiter suscepisse amicitiàm meam, comprobabisque eam tibi esse non ingratam. Vicissim vero quantum et ipse pari fiducia audebo de te mihi polliceri, cujus virtutem atque ingenium ad res principum gerendas comparatum vel ea gallica legationis gravissima provincia facile perspexi, teque et complecti, et magnifacere coepi, hanc epistolam testem facio. Ames itaque me, mi Lazsotta, ut amari jam existimo, et utaris opera ac rebus meis. Nam ego quod edico, nunquam parcam tuis, quum eas usus postulabit, ut amici rebus. Clarissimo principi regi tuo, si in tantae majestatis auribus parvitati nostrae locus esse possit, et occasio non defuerit, velim me commendes et demisse exhibeas. Gnoincio et Fricassio amicis meis dic salutem, et offer studia. Vale. Prima Junii 1547. Albae.

CXIV.

Capelli Ferenczнek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Francisco Capello Patricio Veneto S.

De obitu patris tui Caroli viri praeclari atque[1547. jun. 15] optimi nuncio, quem ex tuis litteris intellexi, non aliter — mihi crede — affectus sum, quam quivis vestrum, qui ex eo procreati estis. Nec id quidem sine justa ratione. Amavit enim me et complexus est semper, non ut quempiam familiarem et amicum hominem, sed ut propinquum suum, aut unicum fratrem. Quare si sic accidisset, ut vobis gravissimo et funestissimo isto casu vestro adesse potuissem, junxissem sane lacrimis vestris fletus meos, nec luctus vestri tempus non atratus exegissem, ut, cum quibus complures saepenumero dies summa festivitate ac laetitia habuerim, iis in moerore constitutis, meum tum moerorem, tum dolorem non denegassem. Verum quamquam acerbissimus dolor est, qui ex amissione parentis nascatur, isque parens, qui et suis insigni pietate praefuit, et reipublicae suae, in qua natus erat, per omnem vitam praestantissimae virtutis operibus ac magnitudine laborum profuit, diutius etiam deplorari ac desiderari filiis debet : tamen amici nos ut fungamur officio verae amicitiae, nosque etiam homines esse meminerimus, non indigne faciemus, si, postquam aliquamdiu una cum amicis fleverimus, et naturae, qua docemur, quam sit dura rerum charis-

simarum privatio, partes suas dederimus, eosdem. ir
quam, quorum peculiare vulnus est, curabimus a
consolationem revocandos, atque eis demonstrata hı
manitatis nostrae conditionae, communes omniu
mortalium decedendi leges aequiore animo suadeb
mus esse tolerandas. Quapropter quum non ignor
te ab ipsa usque adolescentia sub disciplina docti
simi patris fuisse, et moderationis et prudentiae
fortitudinis semper studiosum, expendas tecum, velin
ac tute judices, quamdiu his affectibus viro sit indu
gendum, qui et haberi vult, quem profitetur, et jud
cio sapientis, non vulgi susperstitione ducatur. Nequ
ullo modo committas, ut ipso temporis decursu dol
rem deponas. Hoc enim et odia hominum maxima sin
conciliatore saepe vidimus delevisse, et aegritudine
ademisse sine omni usu medicinarum. Unde inni
tempori, opperiri casus, et a fortuna pendere, qua
ut interdum stultis etiam apprime suffragentur a
que inserviant, ita et sordidos et indignos effer
consueverunt, ignavorum hominum esse prodideru
sapientes. At tu, qui admodum sane juvenis, et qu
dem eo ipso tempore, quo virilem togam sumpsera
et praeturas inire inceperas, non obscuram sane d
se senatui tuo, vel me inter caeteros non omnium m
nimo teste, qui tum legatione in vestra civitate fu
gebar, spem excitasti, indignum et te et ipso patr
tuo faceres, si laudem hanc non virtuti ac ratio
dares, neque eum deflere desineres, quem eadem leg
qua praemisisti, non multo post, tametsi post annu
LXX., sequeris, quum omnia tum orta, tum oritu
occidant, et aucta senescant. Sed ne te, lento grad
avocans a moerore, diutius in moerore detineam, du
serius ad medullam consolationis accedo, quaeso t

mi Capelle, proponas tibi ob oculos prestantissimi patris tui virtutes, quibus ille in ista vestra republica, quamdiu vixit, semper cum summa gloria floruit. Mores enim habuit jucundos, graves et magna dignitate conspicuos. Ille et vir et orator bonus, ille acutus philosophus, ille sublimis ac verax theologus, et ne enarrem singula, in omnibus ille VII. liberalibus artibus fuit sane consummatissimus. Trium vero linguarum eruditionem ita erat consequutas, ut hebraice, graece ac latine et scriberet, et loqueretur, idque adeo facile et expedite, ut cum iis natus esse videretur. Ingenio autem atque animi praestantia, qua pollebat in gerendis rebus, plurimae legationes et novorum insignium ac titulorum equestris dignitatis, quae jam familiae tuae potest esse haereditaria, testantur accessiones. Quanta ad haec vixerit aequitate, quanta ubique gesserit se se moderatione atque integritate, provinciae quibus prefuit, palam et cum laude loquuntur. Nec postremo fidem atque consilium ejus urbani magistratus et defensiones clientum non extollunt, quum et senatorius ordo — ut mihi nunciatur — eum tanquam Valerium quendam Publicolam suum communi totius civitatis lamentatione desideravit. Multa hic alia ornamenta, variaeque dotes nobilissimi parentis tui recenseri possent, quibus ille et majores suos aequavit, et vobis junioribus suis praebuit lumen, quo eorum claritudinem non imitari solum, sed etiam assequi atque augere possitis, nisi a ratione epistolae in orationem rerum gravitate delabi pertimescerem. Concludam itaque paucis. Anno enim superiore, quo praetor eras Muriani, quum essem ego apud te, et egregie ac magna cum voluptate frueremur una genio, ubi mihi — quae tua erat humanitas,

atque gratia — nihil tecum ac cum tuis non licebat, tuque in summis solatiis et animi remissione summa sedulitate, quieti atque concordiae civitatis ejus reparande et constituendae intentissima cura atque studio satageres, plane perspexi, quanti erat parens tuus apud Venetos Patricios, cujus respectu, omnes te his in rebus occupatum, non aliter excipiebant, audiebant, absolvebant, quam si unicuique aut filius esses, aut jam maxima in patriam beneficia contulisses, et de singulis praeclarissime meruisses. Laus itaque haec magna, Capelle, profecto est, et majorem in modum celebris. Sed major ex ea vobis petenda est consolatio. Si enim et charissimo et optimo parente privatus es, ut es etiam praestanti, scito fuisse mortalem. Ea tamen tibi, caeterisque posteris suis de se reliquit monimenta, quae quum sint immortalia et gloria digna sempiterna, eorum memoria, abstersis tandem lacrimis, laetus cum tuis fratribus perfruare, simulque, ut jam vos quoque patres esse possitis, navate operam et contendatis, ut vestrum virtutibus meritisque in rempublicam aequiparetis, ac in posterum curetis, ut prudenter leges humanitatis perferatis. De naufragio autem fratrum, et bonis ac supellectile tota in reditu ex Cypro, mari atque igni amissis, itidem equidem atque vos permoleste tuli, execratusque sum casum, et fortunam mirifice admiratus, cui non satis fuit patrem vobis eripuisse, nisi et pyratas in vos immittendo, aquis bona vestra hauriret partim, partim igni absumeret, ut in vestrum detrimentum ad perniciem, quam latrones vobis intenderant, duo quoque dissidentissima elementa concordarent. Accidit hoc juxta tritum infeličium proverbium Nullum malum solum. Et illud, quod est majus, at

que gravius, societate, velut tyrannus quidam satellitibus stipatur. Sed gaudendum esse, et hoc aliud fortunae telum levius tibi puto existimandum, postquam ex eodem naufragio, quod cum bonis fratres quoque duos deprehenderat, ambo ipsi fratres evaserint. Vita enim superstite non deerunt opes, haeque quamquam saepius possessorem mutent, vivos tamen sequuntur, nec his homines a morte redimuntur, sed amissae vivis frequenter reparari solent. Quare operam date diligenter, ut patris mores ac vitam acmulantes, valetudini primum, deinde reipublicae vestrae studeatis. Quae duo si pro viribus vestris praestiteritis, aderit certe et sanis ad acquirendum facilitas, et patriae decori, commodoque servientibus digna beneficiorum honorumque non decrit compensatio. Petro, Paulo, Laurentio fratribus tuis meo nomine dic salutem; Paulo et Laurentio etiam gratuleris, quod redierint incolumes. Vale. 15. Junii 1547. Ex Transsylvania. Albae Giulae.

CXV.

Capelli Ferenczuek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Francisco Capello patricio Veneto S.

1547. jun. 19. Triduo post a te, quam superiores litteras dederam tabellario, aliae tuae fuere mihi redditae, quibus unum e fratribus tuis missurus videbare in Hungariam, hortabereque, ut ei de aliquo sacerdotio, si fieri posset, curarem providendum. Nec alia repeto, quae de patrimonii vestri qualitate et damni magnitudine nuper mari accepti perscripseras. Quae quidem, nisi me amares singulariter, ad me nunquam detulisses, neque tam aperte atque libere de domesticis rebus tuis communicasses. Quamobrem ego quoque sic de his rescribam, ut amorem meum erga te decebit, et honori commodoque tuo videro fore congruentius. Fratrem ergo tuum, hominem liberum et in patria felicissima natum, servituti huic nostrae animus est addicere? ac in hoc oppressum regnum, jamque pene damnatum jugo turcico, amandare ex urbe jucundissima, opulentissima, pacificaque non verearis? Equidem nescio, serio ne, an joco id ad me scribas. Scitus enim es ac perurbanus, et, dum lubet, scommatibus uteris non inepte. Hincque fortasse me, qui his periculis et hac insuavitate vitae carere poteram, irrides, quod eam adhuc non desero, seu potius, postquam ad terrorem alterius caesaris, arma

jam nobis alterius immineant, in patriam ad piscandum circum amoenissima Dalmatiae littora, et illos scopulos, vel ad Veneta tempe, ut in portum ex tempestate ad quiescendum et fruendum voluptatibus, redire adhortaris. Equidem si sic est, non improbo jocos tuos, habeoque amori tuo gratias, quem ex hoc ipso tam inclinato in rem meam studio video esse vehementissimum. Verumtamen, quoniam prudentes, exploraturi hominum ingenia, conatus, constantiam, amicorum animos, fidem, voluntates, plerumque obliquis quibusdam ejusmodi rationibus uti solent, — vera enim mentis consilia velantes his perinde atque personis veros vultus, aut blandiuntur praeter modum, aut irasci fingunt, aut jocantur salibus, aut difficultates suas proferunt, aut demum simile quid alienum a re agunt, ut eos ipsos, in quos commenta injiciunt, sua ipsorum simplicitas detegat atque denudet, — id te mecum agere, etsi persuadere mihi minime queo, vereor tamen plurimum, quum ea mihi in mentem veniunt, de quibus aliquando Muriani non multum dissimili colore a te propositis, plenis buccis ridebamus. Ne tamen pro officio non respondeam, tibi jam in hoc a me promisso, scito hic omnia, etiam illorum, qui paulo ante felicissimi putati sunt, in ruinam pendere, et eos omnes ambigua sede contendere metu Turcarum, quorum sane vis jam ad viscera usque regni hujus penetravit, et in omnes ordines hominum nationis ejus vestigium sibi fecit. Ac si forte, quod fieri existimo, felicius quid ex mea perseverantia judicas de hoc regno, non parum quidem falleris. Etenim mea ratio alia est, quippe quod debeo regno Hungariae quicquid et sum et habeo. Puerum enim excepit admodum, suscepique ex ea non solum commoda

multa, sed et honores multos, et conditionem, quam mihi patria dare non potuisset. Ideo decet me in Hungaria penes quum ejus conservationem, tum propter honorem meum et perseverare et periclitari. Tibi vero, Capelle, mi amantissime, paucis ita affirmo, de Hungaricis sacerdotiis nihil jam quicquam firmi esse cogitandum. Intercidit eorum tum pretium tum dignitas, ratioque omnis ac decor perturbatus, inter profanos atque ethnicos vagatur, quandoquidem et Turcae jam decimas colligunt. Fratres itaque tuos si vel tenuiter amas, deducas ab hac voluntate, et a consilio dehorteris omnino. Forsan paulo post, si fortuna Caroli caesaris prosperabit, convalescet etiam nostra, et tunc amicis nostris poterimus hinc polliceri firmiora. Sed et hoc statu, quo sumus, ea de me tibi offero, quae ab homine amicissimo sperari debent. Quod de Armeniae scortilli mei *) non praetermiseris, gravidaeque subveneris pecunia, edepol, ago tibi ingentes gratias, et quicquid in eam mea gratia liberaliter contulisti, id me tibi humanissime repensurum promitto. Tantum cures, mi Capelle, ne me aliquis nequam suae prolis faciat patrem, alioqui si meam esse constabit, quaeso te, ne desis, donec a me tam de matre, quam de filio, aut quicquid erit, provideatur. Non soleo meis dormire. Caeterum Armeniae alo non exiguam cogitationem, brevique est cognitura, non inutilem ei fuisse meam amicitiam, dummodo ferat aequo animo, quicquid hoc est, quod differtur. Id enim cogimur, non sponte facimus. Complura erant mihi in hanc sententiam huic epistolae ascribenda, postquam in scortilli hujus incidimus mentionem, ut

*) Kimaradt: ‚statu scribere', vagy hasonló valami.

ridere posses, sed adhuc non sum ausus propter recentem memoriam paterni funeris. Differam igitur ea, nec interim attingam, donec te luctum deposuisse cognovero. Nova vero abhinc non est cur petas. Nos domesticis malis adhuc egregie colluctamur, hisque tantum sollicite intenti sumus, quae nobis a Turca diu jam minitantur. De victoria Caroli in Germania scire te non ambigo. Maxima quidem est eaque certissima, et multis apud nos grata, quod jam de restitutione quoque nostra non dubitamus omnia sperare maxima. Utinam illi fortuna non deficiat, et ubique comitetur ejus animum, uti coepit. Petro, Paulo atque Laurentio fratribus tuis plurimum me commendes velim, tuque sic habeto, ut eum, a quo amaris singulariter, nec desideraris minus, quam unicus matri filius. Vale. 29. Junii 1547. Ex Transsylvania. Albae Juliae.

CXVI.

Kindler Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Kyndlerio suo.

1547. jul. 10. Gaudeo te incolumem ex tam longinqua peregrinatione in patriam rediisse; et quod naufragium maris, pyratas, ignemque ab iis, navi subditum, simul cum filiis domini tui Caroli Capelli evaseris, equidem tibi mirifice etiam gratulor; quod vero statim in tuo reditu, quasi nihil antiquius, neque gratius haberes mea consuetudine, curaris me tam studiose de his facere certiorem, gratias ago et eas quidem non nudas, sed cum his veteris quoque benevolentiae meae erga te facio fiduciam, quam tibi ea cura atque diligentia conservavi, qua ne unico fratri majori potuissem. Quicquid igitur te amor tuus, fortasse nimius, cogit sperare ab amicitia mea, confides et sis constanti animo. Id totum tibi apud me integrum est, et jam hoc tempore cumulatius auctum, postquam veterem affectum erga me tuum tam longa atque remota peregrinatione in te non solum non diminutum esse, sed etiam in uberiorem et novam quandam fertilitatem refloruisse video, ubi tantopere amari a me desideras, et ostendis te caput fortunae tuae in mea collocasse. Magnum quidem fidei ac dilectionis tuae argumentum. Sed vereor, ne ad exiguum fontem accurreris, doleoque etiam ex parte, ita sim felix, te tan-

tum amori tuo indulgere, tantum spei credere. Nos enim, ne fallaris, ea, qua fortuna eramus, jam triennio caremus, et privato statu sumus. Quamquam animus quidem ille ipse superest in amicos, qui fuit semper. In quo quicquid est, quo possumus benemereri de aliis, excusata reliqua facultate, in qua et ostentationis et impudentiae multum interdum esse soleat, totum hoc tuae facio potestatis; tibique persuadeas, hunc ipsum animum meum, quantuluscunque est, et quocunque intenderit, etiam facultatulas has secum tracturum. Nihil itaque restat apud me, quod tuum non est; et cognosce vel ex hoc, mihi quum es et tuo et virtutis tuae nomine charissimus, nunquam tibi nec favorem, nec beneficium meum defuturum. De morte vero praestantissimi viri Caroli Capelli, omnium bonorum, summorum et litteratorum hominum publico atque privato luctu prosequendi, meritissimique plus quam dici possit, qui a me quoque aeque cum suis omnibus deploratur : non aliter, mihi crede, perculsus sum funestissimo nuncio, quam si proprio parente, et iis omnibus, quos in vita habeo charissimos, fuissem orbatus, nique, mi Kindleri, ad rationem humanae conditionis esset accurrendum, equidem diutissime lugerem incomparabilem amicum, qui me quanto amore semper est prosequutus, tute scis optime. Verum quum illi fuit fatis obsequendum, quemadmodum et nobis erit, quum omnes serius ocius ad unam metam properamus, non aegre cessandum est a lacrimis, ubi et naturae et pietati lege humana nonnihil indulserimus. Illud tamen me gravissime habuit, et — ni fallor — filios ejus quoque, quod cum morte fortuna etiam in illorum ruinam conjurarat, ut eos altera privaret optimo patre, altera prope omni-

bus facultatibus. O, casum diu non visum sim
et quidem magis etiam admiror, quod in aqua
saevierit, et duo tam contraria inter se elemen
tam praeclarae familiae damnum concordarint.
Deo, qui a nobis aeque in adversis atque in pr
ris requirit gratias, eas inquam gratias non ha
mus modo, sed etiam referre adnitamur. Cujus
videntia factum est, ut rebus ademptis, vestrum
desideraretur. Scripsi ad Franciscum litteras, e
natus sum eum cum caeteris fratribus conso
Quamquam — ut tecum jocer — quis, quaeso, V
tiis unquam tristari potest, in quibus universae
luptates atque deliciae sine reprehensore vaga
et libertati peculiare domicilium est, quaeque de
tantam omnium rerum copiam in se habent, ut
non injuria, totius mundi imaginem et omnium
tium emporium quoddam appellare quidam non
bitarunt. Quas facultates atque commoda qui
que bene animadverterint, Kyndleri, praesertim
locupletum, tantum abest — meo judicio, — ut pa
tum, seu majorum suorum, quorum adhuc regi
cohercentur, funeribus afficiantur, ut etiam max
ea desiderent, quo sine freno atque censore in
cherrima et liberrima urbe his ipsis commodis
gnifice perfruantur. Quod tamen non existimo in
pellios meos cadere posse, quos optimus pater o
me et honestissime educavit, imbueritque ea
sciplina, hisque moribus, ut etiam si vellet quispi
eorum malus genius, degenerare tamen ab instit
et vita parentis minime poterunt, quum haec in
omnia jam cum aetate ad perfectionem ematurueru
Attigi tamen haec, quia Francisci ingenium ul
quod et festivum est et jucundum et exspectatio

non parvae, luxuriat nihilominus libenter, nec moerori apud se, quantumvis proprio locum facit. Tu eorum amicitiam curabis conservandam, quippe qui de probitate tua bis jam litteris suis apud me testari non neglexerunt. Amant enim te, et quilibet eorum sese offert tibi in parentem futurum, parentis sui loco. Vale. 10. Julii 1547. Ex Transsylvania. Albae Giulae.

CXVII.

Vapovius Szaniszlónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stanislavo Vapovio suo S.

Ego vero ad te dudum litteras dare debueram, 1547. jul. 12
teque de omni statu meo ac valetudine facere certiorem. Exigebat enim hoc amicitia nostra; ipsis etiam promissis meis, quae de scribendarum litterarum sedulitate magnifice tibi feceram, assidue perurgebar. Verum quum ab adventu meo in Transsylvaniam satis adhuc juris mei non fuerim, laborarimque quasi concursu negotiorum in hac fortunae meae varietate, officium ejusmodi mihi quidem non sine magno meo dolore praetermissum est. Quum alioqui non horas, non momenta solum, sed ipsos etiam saepenumero totos dies de te tuaque nobilissima et suavissima consuetudine cogitando soleam exigere, tuique hac tam jugi tamque amabili recordatione, et si omnino pro officio, in quo tibi sine gravi culpa deesse nun-

quam possum, satis amicitiae non facio, utique tame
inest etiam in recordatione charissimarum rerum a
qua officii pensatio, eaque, mea quidem sententia, n
exigua, quum vel illud vetus et commune omni ge
evitatur : Procul ab oculis, procul a corde. Quicqu
igitur per me hactenus cessatum est ab officio,
huic rationi locum dabis, non tam reprehendi, qua
excusari apud te debebo. De amoris periculo non l
boro, quia si mihi non esses amantissimus, meumq
cor non magis te, quam me haberet, ne has quide
ad te tam accurate maturassem. Reprehensionem ve
tantum abest, ut timendam mihi esse existimem,
etiam, si me eminentissimum ingenium tuum, si m
res in maturitate jam et virtute constituti, si ip
denique facies tua, vera imagine lenitatis et mod
stia composita non fallit, audeam arbitrari, te ne
gravissimos quoque hostes tuos saevire posse. H
initium erat epistolae, mi Vaponi, quam proxime
te daturus eram Hieronymo, quum jam diuturnior
silentii culpam vel eotum in me, suggerente conscie
tia, agnoscebam, eamque deprecatam esse voluera
Sed injecto mihi non exspectato id temporis public
negotio, quod me quatriduum prope habuerat, om
illud otium, quod occurrerat perexiguum, ereptu
est, et Hieronymo meis de rebus properanter ab
unte, tua quoque epistola eo loci intermissa est,
officii mei impedita satisfactio. Quare scribendi m
officio, vides, non defuisse, et causam, cur Hieron
mus litteras meas non attulerat, habes. Nec jam d
bito, quin hoc meum silentium tum aequo, tum mi
animo sis laturus. Tametsi non omnino fui sine so
licitudine, eo ne gravius offendereris, sed interim a
latis a te litteris, omni sane non sollicitudine mod

sed etiam suspicione animum liberavi, qua eram, ne a me amorem tuum alienassem; in his enim quantam prudentiam et dexteritatem tuam in commonendo amico ad officii recordationem cognovi, et in eodem defendendo quam praeclarum ingenium, ac in retinendo fidem atque studium perspexi, equidem mirari satis non possum. Ubi enim meam cessationem non immerito accusare debueras, humanissime tuam excusabas et transferebas quasi in te ipsum, quicquid in me jure reprehendi poterat. Magni sunt amoris haec, et humanitatis tuae erga me argumenta, facisque, ut, si unquam fuerim, Vapovi, consuetudinis tuae cupidus, nunc sum certe cupidissimus, hisque ipsis litteris tuis ita sum inflammatus ad quaerenda omnia incrementa amicitiae tuae, qua mihi nihil sane dulcius neque amabilius esse potest, ut nunc prorsus te, ac revera et amem et diligam, quum hactenus visus sum voluisse tantum; quamquam antea quoque, quid amori meo addi potuerit, ne ipse quidem facile dixerim, nisi quod circa principia sit hucusque versatus. Quemadmodum itaque nihil ego de benevolentia tua erga me imminutum esse video, ita te de mea dubitare nihil volo, et ea cuncta de me tibi et polliceare et persuadeas, licet, quaecunque ab optimo et constantissimo in amicitia viro, omni sedulitate excolenda polliceri debeant. Scito insuper, peculiari me diligentia atque conatu daturum operam, ut nunquam voluntatis meae erga te propensissimae jacturam facias. Etenim tuebor eam tibi hisdem artibus, hisdem armis, nempe officiis et honestate studiorum, quibus tuam mihi vendicavi. Ac rei quidem hujus, quas optasti, en habes litteras testes. Nec jam tantopere, in posterum, velim, vereare, quo minus et desiderare

et petere et etiam efflagitare audeas meum in scri
bendo officium, quum voles, aut quoties id ipsum i
desidiam incubuerit, seu longius dilatum non tuleri
Et si fortasse lenius mecum ea in re ac remissiu
agere volueris, ingenue tibi denuncio, quod nequ
excusationes tuas, quantumvis ingeniosas accipiam
quibus et pertinaciam tuam et desidiam meam pr
tua modestia curabis defendendam. Quamquam alio
qui non dubitabo te hoc ex amoris magnitudine fa
cturum, si tamen etiam frequentius atque commotiu
urseris, ardentius me amari abs te existimabo. D
valetudine mea quod petis, adversi nihil est. Etenim
optima fruor, nisi quid instans attulit Procion. Sta
tus est is: Omnia mihi apud humanissimam principem
belle succedunt. Ea in dies ad honorem et dignita
tem meam, gratiam suam conferre non gravatur. Fa
vent et optimates non simulanter, nec veteres desun
animi amicorum. Invidia tamen non caremus, sed ea
quoniam est in perditis et notae impuritatis homini
bus, impotentius ferit; vimque minorem habent ad
nocendum virtuti, quorum non ignoratur improbitas
Ideo sicut rem nostram non evertunt, ita et tela eorum
contemnimus. Nova a vobis nos quoque accipimus
tantum hoc de Turca, nescio quid, sed obticuit, post
quam tributum recepit. Hungari ad spes ingentes
restitutionis suae victoria Caroli erecti sunt, et jam
inde — si recte conjicio — plurimum pendent. Nostra
factio diligenter curabit, ut regulus noster ac mater
ejus in statu hoc conservetur, si melioris copia de
fuerit. Pestem grassari apud vos, aegre audio, gau
deo tamen principes secessisse, quos tu si es sequu
tus, probo consilium, et minus afficior salutis tuae
cogitatione. Valebis enim, quum ab ea longe aberis.

Apud vos vicissim si quid occurrerit scitu dignum, praesertim de armis et conatibus Caroli, sub cujus jam signa magnam orbis partem abire nunciatur, perscribas ad me velim. In quo facies rem mihi oppido sane gratam et dignam amicitia nostra. Ad quod etsi calcare non egeas — novi enim quantum abes ab inertia — hortor te tamen, ut etiam ex affectu meo requirendi officii tui cognoscas, quantum te ipsum cupiam, si epistolarum tuarum concursum tanti me facturum ostendo; et nimirum illas quoque uberiores tuas jam exspecto mirifice, quarum exspectationem in calce proximarum ascribendo mihi injecisti. Alexandro Miscovio, Remigio Helmio et Jacobo Prilusio opto salutem ac fortunam heroicam, tibi splendorem, gloriam atque eadem, quae iis, cum dignitate omnia. Vale, mi Vapovi, meque, ut facis, ama. 12. Julii 1547. Ex Transsylvania. Albae Giulae.

CXVIII.

Faberinusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Faberino. S.

1547. jul. 20. Perbreves eram ad te daturus litteras, ut offi
mei dumtaxat excusandi, et indignationi tui accusa
satisfacerem, demonstarem alioqui meam tibi in
lumem manere amicitiam, et mansuram, quoad
luisses, nec aliter amicum te essem habiturus, qu
quem amicissimum. Verum quum dedolere non p
sem, et provectus essem altius indignatione injur
quam a te acceperam, equidem in Angeronam — q
dici solet — incidebam, nisi produxissem epistol
Quare accidit mihi, quod evenire consuevit, qui c
cretum anguem frigore, sinu confovent, eoque tan
pristino vigori restituto, morsum pro gratiis refer
Porro quicunque legerunt versus tuos, Faberine, p
fecto, nam jurare debeo, quia non crederes, nemo
eorum, qui non aliqua, ut sincere dicam, postqu
extorques, in his non reprehenderit, atque etiam qu
plurima, idque sane non clancularie, neque in an
lis, sed in coronis aulicorum, atque adeo, si perp
disti, etiam in oculis tuis. Solus ego vel meae ips
imbecillitatis conscius, mihique nihil certius de
ipso pollicens, quam quod errare et labi possem,
bita singulari ratione amicitiae tuae, texi te at
defendi quam diligentissime potui. Inque eo ipso
quo fortasse gloriari apud te posse sperabam, q

ex benevolentia recte me facere arbitrabar, magis quidem certe reprehensus sum ab iis, qui solidam consequuti scientiam, graviore judicio aliena discernunt, et liberius imperfecta confodiunt, quam illi ipsi versus tui, qui omni reprehensione dignissimi censebantur. Cui quidem reprehensioni quamquam facillime consentiam, — etenim erratis amicorum, si sumus candidi, connivere non debemus, — omnino tamen damnari minime possum, quum quae alii veluti cauterio quodam, tanquam putrida, haec exserabant severius, illa carpebant mordentius, tantumque aberat, ut amice existimationi tuae consulere velle viderentur, ut nasum et posticam sannam adhiberent: ego vero ea non dicam verbo, quod memini, sed ne nutu quidem obliquiore unquam perstrinxi, et alioqui nolens amicum, placentem sibi, laedere, saepe sane ingenua quadam, ut sic dicam, calliditate et comitate plusquam fraterna admonui saltem errati, atque hortatus sum, ut ad ipsam artem amussimque poeticam versus tuos dedolares, et pedibus ita firmares legitimis, ut pro regula ingrederentur, meritoque metra dici possent, non inter prosam et poesim tanquam scopae dissolutae sive centones vacillarent. Quod in me quum hactenus nunquam accusasti, quoniam officio et modestia mea vincebare, et alioqui rationi etiam acquiescere cogebaris, quaeso, cur postea vix vel semel audito delatore, crimineque meo neque investigato, neque exacte cognito, tam cito et amicum non ineptum, et omnino hominem non agrestem fastidiveris, ejusque amorem ac beneficium contempseris? immo et in amicitia parum fidelem judicaris, versuque minime liberali inimicitias propemodum mihi denunciaris? Quo versu quid abs te mihi injurius, quid viro probo,

et innocenti potuisset esse difficilius, ne vivam
quid gravius existimam? Ordiris autem sic : Ut
in me jocis, carmina facis Wranci, serpere tutus
mo, visque videri justus. O, musam lepidam, o, va
admirandum, o, felix saeculum! sed nunc de rati
syllabarum non agatur. Injuriae repetantur. Me
mulatoris et dolosi nomine gravissime proscid
dum humi dicis serpere, et tamen justum videri ve
Ubi, Faberine, non possum, Hercle, tuam et gr
tatem et judicium, et modestiam et gratitudinem
desiderare, atque exclamare fortiter: o, repentir
credulitatem, o, nullo firmatam testimonio sentent
tuam, o, meam infelicem innocentiam, et officia s
per fato quodam ingratis obvia! Non librum, non
ginam, non versum emisi unquam contra te. In
monibus autem quam ubique pro dignitate tua or
bus meis sim loquutus, aulam totam, totam urbem
ipsum amicitiae sanctissimum testor numen, quo
omni fortuna constantissima fide semper colue
et observarim. Plura alia eodem epigrammate e
disti, quibus vicissim multa forent aculeatius resp
denda, sed nolo esse praeceps in injurias, ne, q
in te laudari nequit, pari id censura in me quoque
tuperetur. Non enim ignoro, quonam pacto et sus
et retineri debeat amicitia, meminique probe il
documenti : Cito amicum non receperis, neque re
ptum facile abjeceris. Unde et Zeuxim Heracleo
illum nobilissimum pictorem ajunt serius tabulas s
finire solitum, quod eas aeternitati diceretur pinge
Ita et verae amicitiae paulatim et per experime
sunt ineundae, neque qualibet causa abjiciendae,
leves habeamur. Tu me, nullo promisso judicio,
lerrime repudiasti atque hoc signo ostendisti, q

neque cognoveras adhuc, neque complexus eras, et tamen amicum esse te mihi magnifice dictitabas. Quod quo nomine appellari debeat, malo te ex te ipso considerare, quam ex mea epistola intelligere. Puto enim te legisse illud Salomonis de iis, qui cito credunt, quales nam sint. Verum ne videar dirimendae amicitiae nostrae proniore animo suscepisse occasionem, teque potius ad certam simultatem provocare velim, quam a delatorum perniciosa consuetudine removere edocereque, quam viro gravi et in publicis rebus versato turpe sit fidem habere cuilibet spiritui, et moveri omni vento: supprimam nunc, quaecunque incendunt, eaque levi calamo absolvam. Si igitur es ingenuus et civilis homo, curabis diligenter, ne posthac in eundem lapidem impingas, et me jam — ut puto — non denuo initiandum amicum perdas, novos vero serius acquiras. Quod tibi ne contingat, et discas delatorum virus evitare, memineris Theophrasti sententiae, qui magis effreno equo, quam linguae delatoris fidendum esse sentiebat. Utere et Pollucis illius Tyndaridis exemplo, qui fratris delatorem pugno exanimarat. Nec postremo satyri quoque factum parvi ducas ad prudentiae disciplinam, cujusmodi monstra credidit esse antiquitas, qui hominis eodem ore promentis calidum ac frigidum, contubernium simul habere contempsit. Quae cuncta non omnino alieno animo ab amicitia tua ad te exarata si tecum ingenue reputabis, delatores, mihi crede, non auscultabis, in amicos aequior eris, et versus scribes castigatius. Vale. 29. Julii 1547. Ex Transsylvania. Albae Giulae.

CXIX.

Testvérének Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli fratri suo. S.

1547. aug. 10. Accepi litteras tuas, quas ad me IX. Calen Junii dederas Mehcicio, easque prius quam red disset, imprudens et summa levitate juvenis quid i cum egerit, nolo te ignorare. Tracalus ille nos hujus et nomine et genere affinis, cupiens forte fort gratificari mihi in adventu meo et officio veteris a citiae — quum alioqui raro soleat esse liberalis acceperat equos meos fovendos de suo apud se, qu que hunc ipsum affinem dimissurus esset in patri ei unum, coeterorum sane optimum et pulcherrim et licet non magnum, validum tamen et generos longoque itineri peridoneum dedit, me prorsus ins neque certiore facto, nisi triduo post, quam ille a erat, idque joculariter. Qua temeritate et fiducia pl incivili adeo sum offensus, frater, ut ferre magis i potuissem, eaque re per aulam latius evagata, q indignationem silentio non presseram, male aud ab omnibus, et publico indiscretionis atque avarit convicio aspersus est, quod mea tenuitate liber abuti voluerit, quam copia sua ausus est. Verum simulac rediit, et intellexit ab affine, quam ego t ram aegre ejusmodi impudentiam: bene habet, inq affinis, quod cognorim tempestive, quam parum lic

nobis in amicitia Wrancii. Turbavit ipse nos, turbemus et nos ipsum. Idque joco ne, an serio fecerint, nequeo recte judicare. Ego tamen, quod tui casu commovebar, nimis equidem serio acceperam. Mox igitur, rediisse se, habere ad me litteras, non tamen laetas, unum e fratribus meis naturae concessisse nunciat nomine praetermisso. Quid quaeris? obstupui, constiti, verbum proloqui non potui, eaque voce non aliter quidem certe turbatus sum, quam qui subita plaga exanimantur. Resumpto paulum post hoc spiritu: num ille Michael esset? quaesivi, subito enim tibi timere coepi, idque non, quod infirmiorem putassem esse caeteris, sed quod plerumque in magnis ejusmodi consternationibus chariores imprimis objiciunt nobis affectus nostri. Quod ignorante nuncio, quia non erat edoctus de nomine, mihi vero crescente desiderio celerrime cognoscendi, quisnam vestrum decessisset. Ex ipso scilicet amore tui ardentissimo, quoque te prae caeteris magis complector, omnis mea cogitatio atque suspicio in te potius, quam in ullum alium declinabat. Nec deerant causae. Mecum enim facile reputabam, quantum vitae tuae, et novellae uxoris assidui congressus detrahere et odium novercae ac duricies patris, quos tibi non ignorabam esse semper infensos, afferre mali potuissent. Unde tota illa nocte ita sum panico quodam terrore exagitatus, ut diem vix attigerim incolumis. Sic me lepidus juvenis non perturbavit modo stultissima sua levitate, sed etiam gravissima medullitus affecit injuria. Deus scelesto maleficiat, nec unquam meliore mente illum imbuat. Hoc aestu exacta nocte, et mature acceptis litteris die insequenti, pro quibus Paulum momento temporis ire jusseram, dici non potest, quanto gaudio

fuerim affectus, quamque mira mutatione mihi
restitutus, vel ipso primo obtutu, quum manum t
ex titulo agnovissem, ac deinde lecta incolum
vestrum omnium, parturientem quoque jamjam
rum uxoris tui cognovissem. Sed de his satis. I
habet, postquam omnes recte valetis. Ac te pluri
moneo, ut liberis tuis, immo et matri eorum dili
tiore cura posthac advigiles, quam primo partu
ras, ne te frustra maritum fuisse conqueraris
quando. Ego autem ex Dei gratia belle me habe
mecum agitur non praeter animi mei sententiam.
enim et fortuna mitescit, et in amicis nihil desid
tur. Principes quoque et summates omnes ex a
favent. De aliis rebus scripsi ad te antea long
epistola. Nunc ad ea respondebo, de quibus a me
silium postulasti. Tabernam mercatoriam ape
eique alienum hominem praeficere, tibi non sua
quamquam non ignorem, me idipsum tibi aliqua
suavisse, sed sic, si tulisset occasio; eaque nun
adest, hortor atque etiam urgeo, ut pergas bonis
bus. Vide tamen, cui adjungas simplicitatem tuam,
ignorationem, qua es ad negotiandum, possis
committere. Nisi forte a discessu meo, et Fucch
in Germania et Strocios in Italia ejusmodi periti
assequutus. Quod si te satis rem omnem provid
dicis, nec cujuspiam fallaciis impliceris, assentior.
enim decet me, nec possum quempiam nostrorum
vium improbare, consulo tamen ut a promis et em
bus caveas, neque cum iis pecuniam tuam comm
cea, qui facile impendunt, sorti vero nihil appon
in civitate cupiunt videri splendidi, in ista inqu
civitate, cujus splendor in parsimonia et
praecipuus censetur. Habes meum consili

Caeterum si Indricus offertur negociationis tuae socius, vir est profecto nobilis, integer, probus, dives, et amicitia nobis vetere ac jam probata. Sed tu cives nostros melius noris, quia quotidie experiris, quibuscum in eodem foro assidue versaris, sub hisdem agis legibus, et communi coelo, soloque ac templis uteris. Ego tantum te prudentiae admoneo, ut praesentium hominum mores non ignores, vel potius cognoscendos non negligas, neve vel angelis ipsis, si humana voce loquerentur, facile credas, sine testium et chirographorum cautione vel ipsius parentis nostri exemplo, quem Laurentius ille Copessius foenerator omni judaeo melior, tam egregie, quam nequiter scariotice fuerat osculatus. Argus itaque sis, si eris mercator. Sed jam ad alia. Scribis ad me nimis breves epistolas et jejunas. Equidem vellem ut longiores dares. Scio enim te non totis diebus atque noctibus atteri uxorio latere, et plenae navi libera danda est navigatio. Porro de patre parum, de fratribus nihil, de noverca rebusque aliis longe minus, quique nam affines illi longinqui, quod Mehcicius adjecerat, obierint, ne verbum quidem. O, egregium fratrem, qui me patriae sitientissimum, ne in causto quidem atque papyro explere voluerit! licetque acrius inclamare: o, durum, et pigerrimum, ne dicam, peregrinum fratrem, et ad meas jam centenas petitiones stipitem! Vides diutinam patientiam meam in furorem jam versam. Quare rogo, et si prae pudore pati potes, etiam obsecro, ne velis posthac tam frequenter a me reprehendi, et a desidia ad officium stimulis revocari, seu potius, si id forte grave est, tumet interdum venias, ut affligas omne corpus, postquam manibus parcis tam delicatis. Hinc ad te novi nihil possum, nisi solitas procerum simul-

tates, atque aerumnas regni, easque nunc silenti
mus. Audimus Carolum imperatorem bellum cum
netis habiturum; neque creditu difficile est, si m
humanae felicitatis intuebimur, quae sacietatis
rat limites. Nam et nos jam dicitur affectare haec
auspicata et recens ejus de Germanis victoria. N
ut existimo — valde refragabimur, si bene vē
gentis hujus animos considerem, quum solus diu
putatur esse, cui Hungariae liberatio reservatu
huic ipsi ejus victoriae si quae adhuc alia vel m
cris consequenter alicunde obtigerit: ut jam et G
et Veneto, et papatui timori esse potest, Dalm
proculdubio vexabitur. Ideo consideratis prius r
civitatis nostrae parvis, et militari licentia: ma
et gravi mercatura, nimiumque longinqua noli t
tricare. Urbana utere, quae cum Wlahis exerc
tametsi exile afferat lucrum, non omnino tamen
temnendum erit, si securum, donec tempora mu
fortunam. Quod reliquum est: Domum cures, pat
novercam, cognatam, caeterosque nostros omnes
nomine salutes. Vale. 10. Augusti. 1547. Ex Tr
sylvania Albae Giulae.

CXX.

Az álbarátokhoz Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Amicis fucatis S.

Fateor equidem vobiscum, multa scire principem, 1547. sept. 14.
vobisque hujusce controversiae nostrae palmam facile tribuo; sed nec illud non affirmando, eandem scire sine vobis longe plura. Atqui ego si tantum a fortuna haberem praesidii, quantum infortunii, viroque serviremus, non foeminae, sane nec vos essetis tam felices, neque ego tam infelix. Vobisque non solum non inservirem, sed ne par quidem, aut amicus esse vellem. Agite itaque res vestras, et a meis abstinete, ne fiam inops ope vestra, pejusque peream, quam perierim. Valete atque facessite. — 14. Septembris 1547. Ex Transsylvania Albae Giulae.

CXXI.

Cassitius Tamásnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Thomae Cassitio suo S.

1547. oct. 2. **Hieronymus meus a vobis ad me rediit incolu mis, et mihi tum verbis tum litteris omnium vestrui mirificam attulit consolationem, illis praesertim pa tibus, quibus narravit vos recte valere, mei mem nisse, et his in locis esse, quae non solum a pestilen tia videntur esse secura, sed etiam ab eadem urb ita absunt remote, ut vobis ne timere quidem incum** bat. Gaudeo itaque vehementer, et consilium vestrum probo, cupioque vobis quam saluberrimos huju ipsius consilii eventus dari. Ad vos vicissim et ego d statu meo omnia lacta rescribo, ut, a quibus me e amari et desiderari minime dubitem, eorum animo reficiam atque confirmem. Porro et optima et optat sum valetudine, rerumque aliarum omnium eo curs potior, cujus hactenus non poenituit. brevique, auspice Deo, in eum portum perveniam, quem maxime utriqu nostrum desideravimus. Nec duri aliud est, quan quod non possum non plurimum sollicitari vestra in columitate propter vicinum periculum, in quo utiqu versari cogamini, quantumvis etiam in remo tiorem villam abiissetis. Cogito equidem de vobis, m Thoma, ita assidue, ut ex animo meo nunquam exci ditis. In ore vero semper estis, quotiescunque cum

Hieronymo colloquor, qui meos vestrae consuetudinis fructus bis jam hoc anno, homo sane beatissimus, magna cum invidia mea percepit. Nec est quod interim velle possumus, praeterquam, ut aequo animo tempus exspectemus, quod humanis rebus a divina providentia praefigitur, ac fortasse si ad remedium quodpiam aspiraremus, celerius ne hoc quidem, quum in tam communi pestilentiae metu, tum propter absentiam meam afferre possum. Oro tantum atque hortor, ut et illud quod mihi estis daturi, et vosmet ipsos diligenter ab infectorum conversatione custodiatis, ne qua contagione corrumpamini. Neque in civitatem prius vos recipere statuatis, quam in eam plurimos rediisse cognoveritis, fiatque — ut dici solet — in care ante periculum, vel saltem in alienis, ut sic ab omni malo vobis ipsis caveatis. Mihi quidem hac tempestate gratius erit nihil, quam si vos ab ista lue servatos cognovero, quorum ego salutem conjunctissimam immo unam atque eandem cum mea dudum esse teneo, vestrisque commodis non secus ac meis laetor, et incommodis plus quam meis, vestris commoveor. Curetis igitur ut conservemini. Quod ad alia attinet: Scripsi nunc ad te dumtaxat unum, quod coactus sum uti incerto tabellario. Et credo satis hoc etiam futurum officium, donec Hieronymum praemiscro. Nam et me ipsum per totum Novembrem vobis polliceor et fortasse celerius. Veniam autem sic, ut jam tandem et illo debito exolvam me, quod scitis, et vos a tanti negotii cura atque cogitatione liberem. Salutes igitur eos ipsos amicos meos meo nomine, propter quos veniam, et in spe confirmes. De aliis rebus, hisque magis arduis, plura clariusque loquetur Hieronymus. Vale. 2. Oct. 1547. Ex Transsylvania. Albae Giulae.

CXXII.

Honther Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Honthero salutem.

1547. dec. 15 Contigit me his diebus intellexisse, quod apu Seculos in sede Kyzdi exstarent vestigia urbis cuju dam pervetustae, quemadmodum et in aliis locis pe Transsylvaniam passim videre licet, eamque Rom norum fuisse, ex aedificiis quidam, qui id mihi retul runt, existimant. Adjecerunt insuper tabulam aenea ibidem esse inventam, in qua Romanis litteris Julii et Augusti caesarum nomina continentur. Qua res quum non potest non esse visu scituque digni sima, mirum me incessit desiderium, vel id solum c gnoscere, quid in ea ipsa tabula contineatur. Quu autem dicunt eam delatam fuisse Brassoviam, ac til et notario cuidam civitatis vestrae traditam, magn pere rogo te, velis ad me, quicquid in illa excisu sit, describere, idque tam insignis monimenti mecu communicare. Quod si et situm ruinarum ipsius u bis describere non gravaberis, facies tu quidem amic et pro more tuo etiam humanissime. Caeterum et a vetera vincula nostrae necessitudinis maximam vi adjunges. Quicquid vero et apud me, tum rerum tu officiorum fuerit, vicissim in te omne conferetur, qua cunque usus tuus et benevolentia postulabit. Illu tamen mirifice cupio, ut quam primum isthoc offic defungare, si me amas, quum desiderum ejus tabul vix sustineo, tantum est. Vale. 15. Decembris 154 Ex Transsylvania Albae Giulae.

CXXIII.

Elver Erneszt festőnek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Hernesto Elvero pictori salutem.

Excellenti pictore opus est reginae meae, filioli sui octennis depingendi gratia, mihique in Poloniam id temporis venienti diligenter injunxit, ut hujus professionis hominem invenirem, atque ad se quam citissime deducendum curarem. Quare quum diebus proximis essem hic apud Calinicum, virum ingeniosum et tibi singulariter benevolum, quaereremque de pictoribus, si quos novisset ita praestantes, ut regiis operibus respondere possent: te imprimis nominavit, et in hoc virtutis genere adeo et excellentem et praestantem esse affirmavit, ut in excellentissimis et praestantissimis posuerit, postea et opus tuum, praeconio huic de te fidem facturus, quod in duobus primis hominibus collocasti, demonstravit. Quos quidem ita fabre, multorum judicio, depinxisti, ut generasse videaris. Parerga vero, quae his adjecisti, Deus bone, quam viva omnia et naturae propinqua. Nam et serpens, et pomum, et leo, et cervus, et psittaci, et perdices, et phasiani, arbusculaque, et quicquid reliquum est, non aliter, me Hercule, apposita sunt, quam quae ipso semine ingenerantur, et nisi tam nobilis tabella demeret plane omne sui dubium hominibus, quod lignum est, illudque colorum varie- 1568. jan. 21.

tate distinctum: singulum sane hoc pare
rum visum falleret, et ‚uvas, aves,' mir
quaret. His igitur inspectis et d
consideratis, animum meum in te mirifice
tuique solius laudatorem effecisti. Nec jam
pictorem volo, quam te, cujus penicillo
et scitissimus princeps meus Joannes eff
de his plura. Ambo hac de re scribimu
Calinico, magnopereque petimus, ut n
mum non solum facias certiores, an ad
tem sis habiturus, sed etiam rogamus, ut
velis, demumque, ubi provinciam suscep
viam ad me matures, nihil istic relinquen
apud me iter tuum in Transsylvaniam re
set. Nam illic, quod ad colores attinet, non
immo ne necessaria quidem ad praecla
audeo tibi polliceri. De omnibus itaque
gites, et instructus advenias. Quicquid au
veniendum eo commode atque secure, fu
cessarium, id totum mea cura atque in
videbitur. Nec dubites, quin ab ejus majesta
reportaturus, quibus et res et nomen tuu
tur. Vale. 21. Januarii 1548. Cracoviae.

CXXIV.

Kindler Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Kindlerio suo salutem.

Hac ipsa hora litteras tuas accepi, et ad te meas 1548. febr. 3.
dedi, quum amici tui, qui tuas reddiderant, praesentem copiam tabellarii pollicerentur, et jam jam equum insessitare illum affirmarent. Equidem esse te incolumem, et fastiditum jam otio domestico, quum ex alio fuerim laetatus vehementer, tum ex alio plurimam etiam capio voluptatem, et institutum studiumque evolandi in atria principum ex privatis laribus probo ut quod maxime. Quid enim homini juveni, eique litterato, ac jam cognitione rerum, urbium, provinciarum et diversarum gentium morum non exigua imbuto, aut decentius aut conducibilius esse possit, quam in luce et in summorum hominum concursu versari? eaque in re quid quam sanctissime sentiam, clarius tecum loquar. Quum enim ad me deductus eras e schola litterarii ludi, mihique commendatus esses per magnos viros, equidem vel jam tum agnoscebam et plane videbam istos praeclaros animi tui motus, quum et orbem lustrare egregia sollicitudine ducereris, et virorum ora non solum non exhorrescerres, sed etiam ad omnia summa majoraque, quam multi aut possunt aut soleant domi, spiritum comparares. Quapropter et nunc quidem, postquam tibi tam

fauste tamque feliciter initia processerint, laudis
jam non exili vestigio limen occuparis, non et
omni conatu eo loci, eaque in hominum celebri
atque frequentia vitam excolere, et virtutem at
ingenium exercere, ubi votis, vigiliis laboribus
tum honos, tum fortuna respondere consuevit, m
rer sane plurimum consilium tuum, et dolerem de
dicio. Verum quum id voluntatis conceperis spe
tua, meaque opera in aulam principis meae insin
deposcis, nec monendum te, nec urgendum duco,
laudandum et juvandum potius omni ope conte
rim, qui tam ingens industriae principium longius
lis promovere, ut tam multa, quae peragrando or
tem et videris et noveris, usu aliquo ad utiliores
perfectiores fructus perducas. Vellem tamen pro
in te vetere et dudum bene constituta benevole
ut eum campum cursui fortunae tuae deligeres,
quo demum sudorem palma victoriae deterge
Porro feliciorem aulam tibi suaderem adeund
quam nostra est. Nec pluribus explico. Quicquid a
qui uspiam afferre potero studiis meis commodo
que ornamento tuo, tibi hoc largissime vereque
tum polliceor. Edico insuper, quod nunquam ab
rogari cupiam, sat erit voluntatem insinuasse. N
expertus es, idque non ita pridem, quanta prope
tate vel ex parva nostra illa consuetudine fue
erga te, quum contubernio meo utebare. Nunc c
omnia ex me licebit tibi ampliora sperare, postq
video te in eum virum evasisse, et fateri istuc ip
esse meae disciplinae, de quo amplissima spes at
exspectatio concepta est. De Victrico tuo, praest
medico et viro doctissimo, quem dicis ad servit
principis meae in Transsylvaniam peti, hoc hab

Honestissimum est et fortunae non mediocris, inservire principibus, conditioque illa Victrico tuo non est meo quidem judicio abjicienda, quam si complecti voluerit, habiturus est et liberalem et clementem et affabilem principem, nec minus ad augendam rem idoneum locum, praesertim si studebit gentis ejus voluntati sese et consuetudini accommodare, quod instituti ubique locorum ab externis requiri solet. Fidem autem, quam in Hungaris expavescit, non est cur paveat, si enim cretizant cum Cretensibus, et in Poenos Poeni sunt, scito, militare esse dolos dolis retrudere. Nemini alioqui probo molesti sunt, et omnis, quam hac in parte perferunt ignominiam, livor est et calumnia adversariorum. Caeterum si tanta princeps et tot insignes atque praeclari viri — de externis loquor — belle habeant sese inter eos, quid uni Victrico tuo erit timendum, qui et humanus et beneficus, salutemque ac vitam largiens Aesculapius venturus ad eos est. Nihil itaque vereatur, eoque maxime, si summi alicujus principis intercedet commendatio. Te ibi volo esse, ubi est frequentia, et juventus per virtutem atque ingenuos labores latius exercetur. Aula Transsylvana modica est et graviori aetati magis accommoda. Vegetes spiritus ardua exspectant. Pictorem Rullum, postquam abest, nolo vestiges. Alius est Wratislaviae, Hernestus Elverus, quem ajunt Rullo excellentiorem, dedique ad eum cum Calinico litteras de hoc. Quare isti instes, oro, et persuadeas, ire ad reginam meam ut velit. Quocum si tu quoque venire statueris, non deero tibi in isto tuo desiderio, et una atque eadem commendatio mea apud meam principem secum uteris et itinere deduceris. Vale. 3. Februarii 1548. Cracoviae.

CXXV.

Lazsota Szaniszlónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stanislavo Lassotae S.

1548. febr. 14. Quas mihi Martinus amicus tuus, orator ab majestate regis tui in Transsylvaniam missus, A Giulae adhuc in Septembri mense debuit a te dere litteras, eas heri reddidit Cracoviae, quum adventum ejus illinc ego discesseram, nec uspia itinere obvium habueram. Hisque litteris tuis sane abs te hoc tempore nec secundius nec acce ad me afferri potuisset. Quum enim habuerant i insigne quoddam et clarissimum tuae, erga me pensissimae voluntatis testimonium, tum quantu litterae meae proxime ad te datae delectarunt, et suetudo ipsa sit delectatura, luculentissime decl runt. Equidem functus sum ego non segniter of meo, qui te ad scribendum lacessiverim et ad u amicitiae provocaverim. Sed nec tu quidem tuo fuisti, qui omnibus his tam accurate atque ama respondisti, ut plane agnoverim, magis me hoc mulo eguisse, quam te. Et nisi turpe putarem v in amore sine certamine, victum me et supera quum amore, tum humanitate tua confiteri non r erem. Verum quum quicquid hoc nostri vin est et necessitudinis, in primordiis et praelu consistit, nec tu tibi tam facile debes, nec mihi non polliceri de victoria, quum et animi n

propensi sint, beneque ad officia instituti, et arenae tantum restat ad certandum pro mutuo amore, cultu, observantia, quantum et ad vetera exempla sive Pyladis sive Thesei exaequanda. et nova constituenda sufficiat. Amemus itaque et redamemus nos mutuo, mi Lassota; gratissimum erit hoc certamen mihi, de quo quidem, quantum ad conatus meos attinebit, omnia ea ingenue tibi offero spondeoque, quae tu de tuo mihi constantissime polliceris. Quod vero de statu ac salute rerum Hungaricarum scire vis, vix possum aliud scribere, quam vetera, eaque omnia dura atque difficilia, nec minus dubia, quam quae jam casus occupavit. Ferdinandi factio variis studiis agitatur, quod et foedus quinquennale ictum cum Turca indigne ferant, utpote damnosum, et avocato fratre ejus Carolo imperatore novis Italiae motibus, a quo vel hoc tempore devictis atque subactis Germanis, omnem spem restitutionis suae exspectabant, deludi sese arbitrantur. Neque ob haec desistunt quidam reguli modo digladiari invicem, mutuis studentes praedationibus, modo cum finitimis Turcis decertare, quod audere et si generosum est, spirituque Hungarico non indignum, vi tamen minime pari videntur contendere, quum omnem victoriolam, qua velut in cursu potiuntur, multa suorum caede, villarumque atque oppidorum eversione persolvunt, odiisque odia cumulantur. Nostra pars foro utitur, silemus, assectamur, donamus, servimus, obsequimur, idque quamquam miseri et cum rubore, non tamen inutiliter, quoad Deo placuerit. Caeterum si perniciosae quaedam contentiones et irrequietae controversiae modum non excederent, dudum in vado fuissemus, hisque nisi divina ope providebitur, vereor ne brevi hauriamur. Vale. 14. Februarii 1548. Cracoviae.

CXXVI.

Kmita Péter krakói főispánnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Petro Kmitae palatino Cracoviensi

1518. sept. 20 Proximis litteris ad te nova Italica non per
pseram, tabellarii praecipiti festinatione prohibitus.
enim erat in equo, et perarduo negotio — ut ajel
— publico urgebatur. Ea igitur his habeto. Ro
de concilii loco magna et jam diutina content
disceptatur, quod pontifex nulla vult ratione Trid
restituere, non imperator Bononiae permittere;
que palam metuitur, duos post obitum Pauli fore
tifices, alterum Tridentinum, Romanum alteru
pro arbitratu Caroli Tridenti de concilio transig
ubi adhuc Hispani episcopi quadam non omnino
de causa, caesaris jussu, velut umbram concilii,
gati jam eo loci a tota ecclesia, custodientes, pe
verant; qua pertinacia quantum pontifex offend
dici non potest, nec quisquam existimat, bono
animo esse erga imperatorem, quamquam multa u
que speciosa propalam simulentur. Dicitur enim p
pontifici constitisse, quid in ecclesiae dominium
porale Caesar voluntatis conceperit; et hact
proculdubio movisset cum Gallo aliquid, quod et
num eo ardore est ac studio rerum gerendarum
tenetur gloriae cupiditate pontifex, ut vel ipsos r
credatur animo antecellere. Sed conditione nepo

prohibetur, qui in nova fortuna et in recentibus principatibus, hisque magna ex parte alienis, constituti sunt. Nam tametsi multa premat anxio et exulcerato pectore ob caedem filii: Caroli tamen fortunam videt animum multorum ad sese traxisse, eamque jam et sibi et aliis quum Italiae, tum ipsius orbis christiani turbatoribus non oppugnandam, sed reverenter habendam ducit esse. Potissimum autem exspectatio principis Hispaniarum omnium mentes tenet suspensas, quem — ut publicae vocis murmur est, — pater ad Italiae primum regnum efferre meditatur, deinde ad imperii quoque consortium sibi conjungere. Sed etiam secretior erat quorundam sermo, procurare apud Gallum pontificem, ut ei in Italiam iter mari intercluderet, idque jam aggressum fieri, heri ad nos allatum est Nurimbergensium litteris. Ferebatur et illud: regem Lugdunum venturum, gratia ejus urbis muniendae et peragendarum nuptiarum filiae nothae, Horatio nepoti pontificis desponsatae. At nudius tertius acceptis litteris ab amico quodam Forojuliensi, nunciavit ipsum regem, transito monte Sinesio, in Insubres quoque pervenisse, et esse jam Taurini cum mille equitibus cataphractis, et peditum V. m.; quae civitas et Placentiae et Mediolano vicina est parvo intervallo. Eaque res si vera sit, arbitrantur, machinas esse pontificis, et verentur mirifice, ne is pontifex novellum illum regem, cumque juvenem, infelicius cum imperatore committat et in majora adducat praerupta, quam priores parentem ejus Franciscum adduxerant. Constantia quoque adierat periculum servitutis, civitum quorundam intestina improbitatis audacia, sed melior pars urbis altera, cognito mature insperato discrimine, retenta civitate, et Hispanis, qui ad rem

circiter MD. missi fuerant, repulsis et magna parte vulneribus affectis, caeso duce, gravissima sarem ira succenderunt, ita, ut in eos exercitum parare firmiter diceretur. Alia ex parte apud Ge nos jam subactos ‚Interim' hoc, quod interimit, et perit justus, mira animorum in caesarem orditu terstitia, quum ferro et vi comitetur. Unde on suspicantur, brevi imperatorem non uno loco n tium habiturum. Nam Italiam eripi sibi pontifex, lus Venetique, quod perspicuum est omnibus, sustinebunt. Helvetii Constantiae promiserunt su tias, Germanorum vero multi jam pro evangelica fessione moliri atque intendere contentiones n antur, quam sibi imperatorem publico diplomat fide caesarea firmam ac tutam fore dicunt promis dum ei faciebant potestatem sui. Sed haec eve viderint. Vale. 20. Septembris 1548. Cracoviae.

CXXVII.

Utissenics Györgynek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Georgio Utissenio episcopo Varadiensi, ac in Hungaria et Transsylvania proregi S.

Heri prandebam apud Severinum Bonarum, ibi- 1519. oct. 13.
que inter alios convivarum sermones idem Bonarus narravit, litteras se habuisse ab insigni quodam et magna fide viro, qui scribebat, pontificem nuper in Ferantem Gonzagam, Mediolani gubernatorem validas insidias immisisse. Summus earum ductor erat unus ex illis, qui Petrum Aloysium Placentiae non ita pridem interemerat, eoque ipso facinore obtenta apud Gonzagam gratia familiaritatis, nihil tale de se existimarat. Sic enim hoc tempore scelera sceleribus expiantur, et venia atque remuneratio novis promeretur. Igitur iste ipse, ascita sibi necessaria manu sociorum ex diverso hominum ordine clandestinis foederibus, armat se se opportuno tempore rei peragendae brevi sub veste sclopo, et cum caetera aulicorum turba intrat gubernatoris cubiculum, quod meditatae caedi dedicaverat. Forte fortuna, seu — quod magis creditur — ex composito in extremis constiterat, jamque facinus aggressurus, coepit mutari in facie, vario tum colore perfusus, tum oculorum et reliquarum partium oris instabilitate signa quaedam malae cogitationis prae se ferre, animadversione non difficilia. Dum ad ictum impeditiores fortasse ob trepidationem ex-

pedit manus et machinam : unus ex custodibus pr
cipis, qui sorte proximus astiterat, inspexit homine
vidensque vultum ejus insolita mutabilitate variari
rerum, nescio, quid sub veste agere, oculosque mo
in principem dirigere, modo circumspectare caeter
praecipitantius quippiam maturanti similis : fixius
vacare incepit, tandemque veluti divino instin
monitus, mirabili et fortuna caesaris, quia in Med
lani casu Italia quoque ipsa periclitabatur, et G
zagae fato, cui vita de pilo pendebat, proclama
sicarium esse in domo principis, hominemque dig
ostentans, sollicite etiam ut facesseret, adigebat.
clamorem ejus omnis in eum reliqua turba conve
facies, et quid rei esset, quaeritando accurrit. Ille
dore ac metu victus, extemplo in hos, a quibus j
non paucis e cubiculo trudebatur, intendit sclopu
ac minari coepit, ne quis accederet; eoque modo pla
jam de illius facinore creditum, fit in ipsum distric
ensibus undique impetus. Verum quum metu sclo
quo se, pedem referendo, acerrime tutabatur, ab u
neque capi, neque vulnerari potuit, fenestra
tergo assequutus, saltu sese ex ea projecit. Ne
men tam audax atque nefarium scelus vel ipsa fa
sinerent impunitum, in lapidem parum firmum de
luit, ibique, lapso in obliquum vestigio, crus comm
nuit, et a satellitibus haud mora consequutus, oppre
sus est. Suscitato in curia tumultu, participes co
spirationis, qui per urbem erant dispositi, rati re
insidiarum prospere authori successisse, multis
locis libertatem acclamarunt. Sed repente subjec
quaestioni sicario, sine longo cruciatu fatetur insidia
prodit socios, et totum rei ordinem exponit. Inde
civitatem emisso milite, persuasum inprimis de inc

lumitate gubernatoris, deinde metu caedis presso tumultu, quamvis multi latebris et fuga salutem quaesivissent, parva tamen mora plurimi inventi, non ex urbanis solum hominibus, sed etiam ex castrensibus ac praetorianis militibus, qui omnes rapti in carceres, sine ulla dilatione vario suppliciorum genere afflicti sunt, nec vel uni vita condonata. Regem Franciae, quem aliis litteris scripseram cum exercitu venisse in Italiam, ea spe, ajunt, fuisse pertractum, ut Mediolano earum insidiarum ope potiretur. Sed audito exitu infelici, subito itinere in Gallias redierat. Imperator, qui sub hoc ipsum tempus in Flandriam se se receperat, et militem comparare erat dictus, id ea ratione fecisse existimatur, ut propius domum Galli admoto malo, et hostem retrahat ex Italia, et filio opposita impedimenta venienti ex Hispaniis distineat. Hinc quantus tam in Gallum, quam in pontificem ejusque omnem posteritatem, cui tantopere ab initio papatus sui semper studuit, immittetur ignis ab imperatore, quanta et ipsi imperatori propter institutum consiliorum suorum cursum, afferetur molestia atque sollicitudo, multi mira suspicantur, quoniam ex his facile patefient mutuae omnium simultates, quas hactenus parum per integram officiorum atque amicitiae demonstrationem coxerunt in pectoribus. Vale. XIII. Octobris 1548. Cracoviae.

CXXVIII.

Utissenics Györgynek Veranesics Antal.

Antonius Wrancius Georgio Utissenio episcopo Varadiensi S

1548. oct 16. Si quae apertior inimicitia atque contentio er cum imperatore pontifici, uti ex his aeminibus for opinantur, quae litteris prosequutus sum, quae ad idibus Octobris dederam, certum est, pontificem n hil intentatum relicturum, quo se tueri posse exist mabit; neque ullum eorum praeteriturum, quos ben sibi affectos esse confidit, pollereque authoritate a que potentia cognoscit, quin in suam opem sollicitar adnitetur. Hinc jam duo illa, quae primis litteris a te scripseram statim in reditu meo ex urbe, diligente perpendas. Alterum, quod per me pontifex tibi nun ciavit, alterum, quod Mapheus episcopus mecum tui de rebus contulit. Nam circa haec sermo ille noste cujus narrationem tibi praesenti reservabam, versatu est. Igitur vide, quid acturus sis, ut de tanta dignitat quam multi cum ingenti labore et largitione non as sequuntur, tu tibi sine et impendio et negotio possi consulere, postquam de se ne ambienti quidem it peremptam atque paratam offert, ut ultro in tuas ma nus videatur velle venire. Quum itaque ejusmodi ne cessitate laboraturum pontificem speretur, fore non es dubitandum, ut inter caeteros tua quoque, quemad modum nunciavit, utatur opera, meoque certe consi

lio, operae pretium erit, si hominem tuum cum titulo legationis assidue tenebis Romae, aut saltem frequenter mittes, hoc praesertim tempore, neque adhuc in posterum ullis officiis deeris, quibus hactenus partim summi pontificis tam uberem gratiam promerueris, partim primariorum cardinalium tam propensam amicitiam, tamque singularem favorem erga te compararis. Credere forsan nec tu ipse potes, quanta et nominaris in urbe, et habearis existimatione, quantumque tum litteris, tum nunciis tuis ibidem apud patres tribuatur. Sed dubitare nihil debes, quum inter alios tuos ego quoque, qui me tibi alienum non duco, ita perspexi atque cognovi, ut alius nemo. Jam si forte imperatoris Caroli respectu detineris, nec partes pontificis quoad per te fieri posset, juvare velles, equidem laudo integritatem et constantiam tuam. Cogites tamen, imperatorem ex his valde pauca adhuc praestitisse, quibus te suo et fratris beneficio ductavit, Hungariam vero saepe jam ejus exspectatione frustratam, et casus adiisse gravissimos, multa insuper conatibus ipsius deesse, et ea, quae videtur esse consequutus, nondum esse extra — quod ajunt — pulverem atque aleam fortunae constituta; futurumque haud ita multo post, ut magnis curis ac difficultatibus occupetur, tametsi spes, quam nos de eo concepimus, non est nobis contemnenda. Verum interim favor pontificis, et voluntatis in te ornando tam inclinata propensitas, dum ille cum suis cupiditatibus colluctatur, et in orbis molem saepius experitur, ac defatiget fortunam suam, minime tibi est negligenda, sed aut nunc prorsus summa sedulitate perurgenda, aut frustra paulo post exposcenda, quum aliam faciem res ejus attulerint, quippe quod et morti quum

sit proximus, an eadem tibi de successore pote
polliceri, dubium est. Utaris itaque occasione atq
fortuna tua, ultro sese tibi offerente sic, ut te in al
quoque tuis accessionibus semper ad hoc tempus
cisse cognovimus. Haec seorsum peculiari epist
scripsi, partim ne in ea reperirentur, quae prop
nova plurium fortasse manus permeabit, partim
tus me non satis officio studioque meo erga te
cturum, si hoc novarum ejusmodi rerum momento r
moriam tibi saltem tanti negotii non suggessisse
et haec quidem bona tua venia, quum mihi, quid h
in re sive animi sive curae habeas, nihil plane c
stat. Fidem tantum atque amorem meum, quo s
in te, exerceo, tibique declaratum esse cupio. Va
16. Octobris 1548. Cracoviae.

CXXIX.

Laski Szaniszlónak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Stanislavo Lasco, Syradiensi palatino S.

Misi lucubratiuncularum mearum quiddam ad te, et ad Joannem Bonarum, tanquam digustamenta quaedam reliqui et futuri operis, quod mihi de successu rerum Hungaricarum ab obitu Mathiae regis contexitur, id ipsumque idem Joannes pro sua singulari humanitate porriget amplitudini tuae. Quicquid autem hoc est, quod vobis a me mittitur, quave etiam ratione ostentetur, si tamen ostentatur, facilius quidem vos aestimabitis, quam ego ulla excusatione idonea sive commento quippiam aliud persuadere possem, quum nemo est etiam ultimae sortis mortalium, qui aliqua gloriolae cupiditate non ducatur. Boni itaque consulite, mecum, ut cum homine, qui errare potest, agite, et judicate omnia libere, — nihil hac in parte benevolentiae dantes — tamquam ea, quibus adhuc cum lituris non parum est negotii. Proinde idem Joannes a me per litteras plurimum rogatus, deferet ad te officia mea verbis non minus fidei plenis, quam fortasse magnificis. Verum quum in papyro calamus est, mea quoque hoc ipsum testetur manus oportet. 1548. nov. 28.

Quare, amplissime palatine Lasce, offero tibi eadem officia et obsequia mea, omni cum propensitate, tum alacritate animi quam maxima. Quibus, oro,

ut uti velis pro arbitratu tuo, meo vero desider
ulla temporis intermissione, idque si non in ali
tis rebus, ad quas multos prope te nobilissim
ris viros habeas domi, postquam ego longius
at saltem in his, quae ingenio, studiis ac vo
praestari possunt, quantumvis ipso ortu at
ciduo disjungeremur. Etenim erit hoc mihi
petuitate gratiae atque amoris tui erga me c
mum argumentum, si vel absenti imperabis
volenti. Vale. 25. Novembris 1548. Cracoviae

CXXX.

Bonar Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Bonaro suo S.

1548. dec. 12. Vidi Ogrodinecium, et Rapstinum vestru
bilissimas et pulcherrimas arces, in quibus
uti scripseras ad praefectos, habitus sum san
optime et honestissime. Ago igitur tibi gratia
saepe soleo, verbis, animo et voluntate ad r
dum propensissima. Neque enim a praesenti n
tuna quispiam aut amicorum, aut dominorum r
potest ullas majores exspectare, tua etiam do
exigere quidem, quae me, ut alumnum suum,
me candor tuus, tua nobilitas et clarissima in
dici non indignatur, ita sibi jam pridem mul
beneficiis, tum officiis vendicavit, ut nihil mil
Bonaros, quod honestum sit, non licere co

Sed haec in otiosius tempus differamus. Rapstinò etiam in praesentia seposito, Ogrodinecium aggrediamur. Deus bone, quantum et quale est Ogrodinecium. Quanto opere, labore, industria, cura, pecunia atque artificio constructum est. Quanto item cultu, elegantia, majestate et magnitudine, rerumque singulariter pretiosarum valore et plenum et exornatissimum est. Poterat quidem prudentissimus et ingeniosissimus pater tuus, Severinus, longe procul dubio majus atque augustius edificium condere, — ex summa enim ejus prudentia atque ingenio, locupletem etiam credere consentaneum est, — quicquid tamen, mea quidem scientia, judicii, artisque et operis exquisitissimi in Ogrodinecium suum contulit, praestantius quidem certe, in illis praesertim horridissimis cautibus conferre atque aedificare non potuit. Quid enim cavata illa durissima et latissima rupe, in qua inferior pars insidet Ogrodinecii, et quae novo fortasse cuidam Xerxi, montium complanatori commodius debebat reservari, laboriosius et admirabilius? Quid habitationum numero, proportione atque ordine distinctius? Quid earundem, laquearіorum, pavimentorum, fenestrarum, picturarumque et diversorum principum imaginum ornatu praestantissimo, tamque varia supellectile jucundius, opulentius, multiplicius esse potuisset? quaeque ita omnia suo loco cum aestimatione et decoro posita sunt, ut melius etiam ingeniosissimus posset nemo. Jam armamentarium, ut omnigenas munitiones, uni fere civitati sufficientes, et bombardarum tres onustissimas stationes, scloporumque, quorum congeries in omnibus muris occurrit, nitidissima, et parata cum attinentiis suis omnia praeteream, non equidem immerito attentius commemorabo. Quod sane

sive ad armorum diversitatem, multis nationibus peculiarium, sive ad copiam multis hominibus sufficientium expendis, adeo utroque commendari atque extolli potest, ut et multitudini nominum, et varietati nationum affatim arma suppeditare posset. Hic enim Gallus cassidem, loricam, ocreas, Germanus piccas, ac secures, Hispanus archibusios, veruta Italus, et spatas ambo punctim ferientes, hic Britannus pila, hic umbones Persa, hic Turca atque Hungarus, quibus est Mars idem, frameas, hastas cum flammeolis, et totam thoracem tegentes, caputque superantes clypeos, hic arcus et sagittas fugiens fortior Tartarus, Moscusque et Valacchus iis non dissimiles, hic demum Macedo et Slavus a gloria nomen sortitus, seipsis gladios longiores reperirent. Nec vacat omne genus recensere, sive armorum, sive nationum quaeris, quibus quidem diligenter primum pervidendis, rite dehinc describendis omnibus, sine controversia annus esset assignandus. Quum ad haec et Indicas, et Scythicas, et Hybernicas Goticasque quasdam ad feriendum machinas erat ibidem cernere. Si propterea de musaeo librariae supellectilis, si musices multa, eaque variarum gentium instrumenta, aliasque id genus complures artium facultates enumerare voluero, pleno libro, et calamo sane uberiore, quam Wrancianus est, opus erit. Nam gentium quoque novi orbis — ut volunt — e psitsacorum plumis concinnatas vidi duas vittas, res inquam visu apprime dignas, ac mihi ea pars illorum mortalium ornatus pridem jam et audita et desiderata, vidisseque plurimum placuit. Nec potui de beatissima simplicitate atque innocentia eorum cum accusatione nostri luxus non aliquid mecum recogitare. At en et Curanoga,

tanquam a me incuria praetermissa, convicio prope locum hic efflagitat. Nec immerito quidem. Oratorum enim more ab oeconomo mihi, ut caeterarum partium excellentissima, atque ad integram commendationem totius Ogrodinecii accommodata, postremo est ostensa. Solent enim ii in peroratione omnem vim ad persuadendum et impellendum animos hominum, quo velint, reservare, ut sic tota oratio fiat acceptior. Quare et Curanoga mihi posterius hac ratione nominatur, ut cumulatius laudanda. Quae quidem habitatio tantum mihi arrisit jucunditate sua, sibique illo praecipuo cultu atque ornatu rerum vendicarat, quod Palladii cujusdam genii divinitate conspicua, iisque, qui Musarum famulatu pallent, oppido salubris et accommoda esse visa est, ut ex ea aegre discesserim. De cujus laudibus ne multa congeram, hoc a me tributum illi satis erit, quod recedens inde, maxime mecum ingemuerim, me quoque dispensatione superum Severini Bonari natum natum non fuisse. Impudentia haec forte tibi videbitur. Fateor equidem, sed id vel ea ratione ab immortali Deo consequutus esse voluissem, ne sic inviderem. Et invideo non ego quidem solus, sed mecum multi studiosi, quam invidiam, quaeso, non vitio nostro, sed honori ac felicitati vestrae vertito, cui quidem, qui invident, ut doleant, sordidi sunt; at ego honorem vestrum effero, et felicitati precor aevum sempiternum. Sed Ogrodinecii amoenitati, recessuique jucundissimo, qua in re imprudens prudens sum, mirifice invideo, meumque vel ex hoc clarius cognosce de Ogrodinecio judicium. Quod enim olim Romae erat domus Neronis aurea, quod nunc in Galliis Francisci regis est Fons Belaeus, hoc ego in Polonia Bonarianum censeo esse Ogrodinecium. Si

quid uspiam ejusmodi tertium est, simile quidem
est. Sed ut de aurea Neronis taceamus, quae u
instar fuisse fertur, et jam in cineres versa est
Ogrodinecio, et Belaeo Fonte testemur. Nam pa
impari conditione mutuo contendunt. Alterum e
regia mole atque auspiciis praestat, alterum vero
gio certe supellectile, cultu, elegantia. Et quan
quae summa sunt, jure minoribus anteponi debe
ita si minores summis accedunt virtutis atque ing
gloria, minime sua aestimatione puto fraudan
Quod si et fluvius necessitate vestrum Ogrodinec
incommodatur, et saxorum ad fastigium prope e
attollentium sese aemula, et nimis propinqua hos
tas infirmat, prospectu sane quam longissimo et qu
latissimo minime cedit Fonti Belaeo, qui silvis
premitur, ut a semetipso parum ultra videt. Ac
quod et informis est, suaque late laboret magn
dine, nec ob id absolvi facile potest, ut fieri coe
neglectuque aulico ita hic illic atteritur, ut subi
cupiat reparari. Ogrodinecium haec omnia sine ne
tio a mediocritate sua consequutum, ita est absc
tum, ut ad perficiendum nullas jam manus desiderat.
gilantia vero atque cura tanta custoditur, ne quid
lucis, integritatisque vel a pulveribus aut a situ
trahatur, quanta fortasse non, si totum aut ex a
fusum esset, aut ex adamante constructum. Habes,
Joannes, Ogrodinecium, non quantum condidit pa
tuus nobilissimus, sed quantum per me in litte
duabus ferme horis referri potuit. Alias per oti
uberiora pollicemur. Mitto tibi et illustri palat
Lasco, nostro inquam Lasco, et omnium eorum,
virtutem viri cognovere, duo fragmenta historiar
mearum, utinam non ineptiarum, quarum aliquam p

tem tantopere a me flagitasti. Quod potissimum mitti volebas, nequivi exiguo temporis spatio describere. Opus enim est plurium dierum, limaeque et cognitionis eget diligentis. Non te tamen diu tenebo, quippe quod ubi primum auspice Deo in Transsylvaniam penetraro, mox tibi ea in re morem geram. In his interim si non satisfecero palatini nostri stomacho, qui nobilioribus meliusque conditis epulis assuevit, quum nostrum penu tenue est, dices primam esse tabellae adumbrationem, eamque me more Apellis proponere adjudicandum. Si hac forte excusatione tuti erimus, bene habebit, sin minus, quum aure est purgatissima, et eruditione non postrema, oro te, mature habeas, quid ad rem respondere possis, satiusque ducas, dissimulatione rejecta, secura navigatione uti, fatendo ingenue, melius nos non posse, nisi si quis Deus optati otii copiam faceret. Judicium ejus pro amore, quo est in te, proque humanitate, quam in omnes liberaliter et sine cunctatione exercet, clarior ob id et domi et foris habeatur, incumbe, ut impetres, et ad me perscribas velim. Polliceor eo me sic usurum, ut aliud cujuspiam non requiram. Isthaec autem scripta, quae ad vos misi, da operam, rogo, ne, praeterquam in vestris, in ullorum hominum manibus versentur. Opus enim adhuc est implume, et, quum odiosa, plenaque invidiae esse soleant, quae ante in lucem exeant, quam luce author — quod larvis plerumque facilius parcitur — imminentibus atque praevisis telis prudentia occurrere, operae pretium erit. His obsignatis ego currum conscendo. Tu Stanislao Lasco, illustri nostro palatino, digno sane, quod gerit, cognomine, commendas me diligenter, et cures, ut Charitum ejus vel unam mihi desponset, quibus non co-

gnomentum solum, sed pectus etiam ita foecun
bet, ut eas nobiscum communicare facile et
ctura sua poterit, modo velit. Si enim his S
in qua natus est, si Germania, Britannia,
Hispania, Lusitania, Italia, Hungaria, Turcia,
totius tum Asiae tum Europae meliores partes,
que nobiliores usae sunt sine parsimonia a
fectu, in quibus regionibus magno cum splend
cun fratre clarissimo, et toti
no suo ductu, nihilo fratr
at r versatus est, mihine
poterunt siccari fontes? Impium
esset cr et Stanislavo fratri tuo
mea officia. a os peto, ut sicut clarissi
rens vester absolvit Ogrodinecium,
insigne a iae ornamentum, sic vos
felicissime hone imeque longa cum serie
tum eodem perfr ini. Vale. 12. Decembris
Cracoviae.

CXXXI.

Sebesi Pálnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Paulo Sabesio familiari suo.

Ut ego erga te ille ipse nunc quoque sim, qui semper fuerim, et quem in omni vita atque fortuna mea tibi me futurum obtuleram, dum hinc discedebam, facio te de reditu meo certiorem, cupiens eundem eo erga me invenire animo, quo dimiseram, quandoquidem eodem ipso et ego quidem in te sum, quem saepe alias expertus es, et habuisti perspectissimum; deque illo quam semper sive spem sive opinionem tenuisti, nunc quoque et hac et illa securus esto. Non deerit tibi unquam, nisi si et me destituerit. Igitur scito, me reverendissimum dominum proregem nostrum hic exspectaturum, nisi alio advocarit. Tu si ad me venire volueris, venies desideratus, et eris eo loco, quo fuisti antea; futurus autem meliore postea, si et nos erimus. Forsan — uti spero — serenius jam hoc tempore arridebit mihi fortuna, Deo aliquo discutiente nubes has, quas luci meae induxerat. Vale. X. Januarii 1549. Varadini. 1549. jan. 10.

CXXXII.

Cristanusnak *) Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Cristano suo.

1559. Sept. 1. Intellexi proxime a quibusdam amicis nostris communibus, quod etiam doctor Martinus Brennerus vir praestantissimus mihi affirmavit, te Bistriciensem situm et istam Transsylvaniae totam plagam in tabulam corographicam redegisse. Quae res quam sit futura grata litteratis hominibus, quantoque etiam quam patriae tuae, tum tibi ipsi erit ornamento, ex immortalitate, quam hinc ea habiturus, facilius cognoscetur quam cujuspiam lingua eloqui, aut calamo exarari possit. Tibique equidem, Hercle, mirifice gratulor qui tam praeclaris istiusmodi actionibus tuis multiscium, nobis et patriae decoris nominisque studiosissimum Joannem Hontherum non sublatum nobis, sed repositum esse ostendis. Macte igitur virtute, mi Cristane, urge vestigium fortiter, quod strenue occupasti curesque patriam illustrandam; sic enim et tu — ut Virgilius ait — ad astra scandes, et nos Honthero privati minus dolebimus, ubi te authore omnibus his magnatua cum gloria fruemur, quae nobis multiplex Hontheri eruditio, industria atque ingenium suppeditabat. Ego vero ne operis hujus tui tam praestantis laudator tantum videri velim, magnopere cupio etiam possessor haberi. Quare peto te majorem in modum, et

*) Kétségkivül Pomariust érti, kinek előneve „Christianus" Keresztély volt.

fice, ut pro vetere amicitia nostra, cujus mihi adhuc integra est fiducia, obtineam abs te unum exemplum ejusdem tabellae, fruarque cum caeteris amicis tuis tam insigni lucubratione tua, omni quidem hominum memoria ac luce dignissima. Erit mihi hoc officium ita, Cristane, jucundum, gratum, acceptum, ut quod jucundissimum, gratissimum, acceptissimum; viceque versa quicquid nos quoque quacunque in re pro facultate nostra tuis votis praestare poterimus, nihil, edepol, erit, quod recusabimus; dabimusque omnem operam, ut acceptorum a te simus non immemores. Quoscunque autem sumptus tabella ipsa exegerit, eos tibi, quamprimum quod aut impenderis, aut erit impendendum, feceris me certiorem, sedulo mittam. De rebus ac statu meo denuo, bonis avibus, et fortuna jam mitescente, instituendis, pluribus ad te postea scribam, ubi, quid mecum transigetur, intelligam, immo et sentiam. Vale. Kal. Februarii 1549. Albae Giulae.

CXXXIII.

Vagner Bálintnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Valentino Vognero salutem.

1549. febr. 1. Annus est, quod ab optimo et praeclaro viro, omniumque hominum lacrimis deplorando felicissimae memoriae Joanne Honthero petieram, ut elogium tabulae cujusdam aeneae, apud Seculos repertae, et Brassoviam ad vos delatae, perscriberet ad me. Quod ipse ut vir in amicitia singularis, et officiorum plenus quamquam summa diligentia votis meis satisfecisset eo tamen tunc quoniam me in Italiam abire contigerat litterae, quas cum eodem elogio ad Michaelem Cziacchium direxerat, interciderunt. Nunc postquam vera esse perspexi, quae de ea ipsa tabula ferebantur, videor mihi longe majore desiderio duci memorati elogii cognoscendi. Quapropter oro te etiam atque etiam, mi Valentine, velis non gravate hoc officiolo curare de amicitia inter nos concilianda, totum id ad me describendo, quod isthaec ipsa tabula retulit ad nos ab inferis. Quod vicissim nos quoque ea studebimus tibi gratitudine reponere, qua maxime solemus contendere ne inhumani habeamur. Veniet autem hoc ad me, quicquid erit, non aliter — mihi crede — quam res quaedam pretiosissima, et aestimatione singulari, mihique habebitur peculiare et immortale tuae erga me primae voluntatis atque officii monimentum. Vale. Kal. Februarii 1549. Albae Giulae.

CXXXIV.

Scroferus Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Scrofero salutem.

Quod hactenus ad te nihil dederim litterarum, nihil pecuniarum miserim, fecit longior mea apud Polonorum regem commoratio. Nam totum id tempus exegi penes eum, publico muneri intentus, diesque sane hodiernus vix est adventus mei in Transsylvaniam XX. Quare peto te summo studio, ne velis hac mea mora atque silentio perturbari, neu quid indigne de amicitia mutua statuere, aut sinistre etiam cogitare. Omnino etenim fui juris alieni, meque et labores multi et curae gravissimae distractum habuere. At postquam domum veni, enitar omni studio, ut brevi, quemadmodum par est, satisfaciam exspectationi tuae, meoque me absolvam debito. Etenim mittam pecuniae tantam summam, quanta et tibi pro tuis meritis, et pueri usibus erit necessaria, idque in manus tuas, ne quod tibi negotium a pueri procuratore obtingat in quem te intra hoc tempus de tuo aliquid exposuisse minime dubitem. Martino Trainero jurisconsulto excellentissimo scribendi nunc non fuit otium. Igitur excuses me apud eum, et commendes quam diligentissime. Tu vero, ut coepisti, ames, puerque erudiendo non desis, oro. Nihil operae, nihil officii, nihil amicitiae collaturus in ingratos. Vale. VIII. Februarii 1549. Ex Transsylvania Albae Giulae. 1549. febr. 8.

CXXXV.

Testvérének Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli fratri suo salutem.

1549. apr. 20. Scito me, frater, de salute tua, statuque tot domus plurimum esse sollicitum. Et quamvis ij salvus sim, meque omnino commode habeam, inte tamen quod de te nihil intelligam, postquam suu sejuncti, laetari ac sedato animo esse minime p sum, praesertim quum recorder, quo te pacto dc dimiserim. Cura igitur, mi frater, ut sciam quam mum, quid tecum, quid cum tota domo agatur, ma meque, an vivat, an valeat ex sententia pater, si me altera liberatum sollicitudine, postquam ab alte auspice Christo, ita jam assertus esse incipio, ut v serioque tu gaudere possis. Porro quod ad id attin tranquillantur jam belle procellae nostrae et fortu mitescunt jacula, brevique ad te eas a nobis litte pollicemur, quibus in perpetuum abolebuntur proxi moerores tui.

Puerorum alterum, Joannem scilicet, dimisi ennae discendi gratia, apud Joannem Scroferum, praeest collegio provincialium. Hieronymum add regulo nostro, quem sic et illi et matri ejus ac ptum esse scias, ut ne parentibus magis. Puer est om no non ineptus, studet cultui, amat munditiem, n res habet non agrestes, adeoque scite, decenter, g

viter ac mature quodammodo agit omnia, ut in aula decennium exegisse, in eaque natus esse videatur. Regulus eum ab se vel horam abesse non sustinet. Mater uni illi, ac nepoti Ligenzae, quibus par aetas est, peculiarem fecit cubiculi sui omni tempore potestatem, quod caeteris eorum aequalibus, quibus filii stipatur pueritia, cunctis prohibetur.

In nostro praeter haec, elucet grata in omnes veneratio, et verecundia non servilis, neque timida, maximeque ad omne ministerium sine dedignatione ingens atque celerrima commendatur promptitudo. Dici non potest, quantum publico judicio motus, ipse quoque delecter ejus profectu atque indole, praesertim quod et mihi non invitus obtemperat, et spem videtur facere non obscuram, futurum haud dubie, quem vellemus ambo.

De Joanne idem sperandum duco, quod ingenium et docilitatem ejus longa nuper epistola extulit apud me praeceptor.

Tu haec exponas parentibus, meque, partus hos eis aureos aliquando futuros dices, non desperare, si modo mihi paruerint, et non destiterint ab inceptis. Ne autem desistendi ansam arripiant, uterque sane me alterum patrem habebit, sicut jam hactenus fratrem plus quam fratrem experti sunt.

Eram Hieronymum quoque litteris hic imbuendum traditurus, ne tam infans et ignarus rerum in publicum prodiisset, sed postquam vidi tam insignem pueri vocationem, quae certe paucis solet talis evenire, nolui fortunam illius detinere, quum alioqui neque refragari principibus licuisset; eoque ipso die, quo primum per filium, deinde per matrem postulatus est, parui voto principum, puerumque dedi in eorum

potestatem. Sed ea etiam causa magis id i
quod eadem dies sacra habebatur apostolo M
unde et omen sortis tanti apostoli non est vis
superstitione praetermittendum. Faxit jam D
hoc tam laetum ejus principium faustum finem
quatur, nostraque domus aliquando olim pluriu
lumine illustretur. Vale. 20. Aprilis 1549. Al

CXXXVI.

Testvérének Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli fratri S.

1549. maj. 25. Quid his diebus agatur apud nos, ex his
sces litteris. Andreas Zebridovius episcopus j
javiensis, qui olim quum mecum apud regem R
rum legatione fungebatur, Cemenecensis era
apud nos oratorem CC. ferme comitatus eq
Multam tui atque honorificam quotidie facit
nem, jussitque, ut salutem tibi ejus nomine qua
amanter significarem. Causa ipsius adventus h
Erat regina prorsus ex hoc regno discessura
quibusdam, vel — ut querebatur — aerumnis
incommodis maximis mota. Nosti enim genti
mores, nosti et reginae ingenium, jamque an
ximo commeatum etiam publice a regno peti
comitiis, videbaturque sine magna controversia
illi per Utissenium ac regni nobilitatem, reliq
que duarum nationum id consequi, sed Petrovi
num hic quorundam non exile, interdixit per
rem herculeo conatu, auctaque ex hoc vetus

eum et Utissenium inimicitia, in grave periculum tota respublica veniebat propter vicinitatem Turcae a quibus sic afferebatur, abeunte regina ex Transsylvania fore, ut mox filium Joannis ad sese transferant, nec ultra horum duorum intemperies ac dominatus in hoc regno passuros. Ad ammovendum itaque hoc excidium, Utissenii et Petrovii pace visum est opus esse, sed ad eam conficiendam, quia vetera et toties jam pridem iterata inter utrumque odia obstabant, neque aderat vir tanti nominis ullus, cui ambo laudis id de se concessisse voluissent, regis Poloniae authoritas interposita est. Quare missus his de rebus Zebridovius noster, sic gessit se in hac provincia, vel mole potius tanti negotii, ut reductis in mutuam gratiam iis dynastis nostris, regina quoque a discessu revocata, eique et majestatis et authoritatis omnia, quae detracta esse videbantur, restituta, non sine laude reversus est in patriam. Quamquam verear plurimum, ne laudis hujus ampullas — mirifice enim adhuc hic jam tumescebat gloriola, citius abjiciat, quam Poloniae fines attingat; quippe, quod multa illi gratia regis ejus concessa, et in omnibus sic assensum, ut auspicia ejus ad coelum prope extollerentur. Si tamen quaeris, quid rei tandem? Ficte omnia, et in pristina jurgia, confusionemque brevi relapsura. Emerget tamen et superabit regina. Sic Turca jubet, ipsaque jam regina fortius ad dominandum accingitur, post tot experimenta incommodorum.

De Turcis, qui fines tuentur versus Austriam et Transsylvaniam, nihil est, quod scribatur, praeterquam summum eorum silentium, tolerantiam, quietem, et in christianam plebem indulgentiam, propter cae-

saris absentiam de cujus rerum in Persia, nihil adhuc felicium successuum affertur, tametsi solita astutia in dies nos felicissime alant, forsan, ne in alia consilia recidamus. Caeterum interim, ne omnino alia etiam in regni parte munitiones illis desint ad reditum caesaris, absoluto jam fortissimo opere Zegedini ex citato, Zolnochio etiam jugum imponunt. Nam ib etiam in vetere illo castrorum vallo, quod Tibisc alluitur, non dissimile opus coeperunt hoc bienni exstruere. Tu, cui totius illius fluvii decursus notiss mus est, considerabis facile, quam erit interclus Transsylvania, et Zamosi amnis accolae adusqu Maromarusii regionem his duobus propugnaculi Vale. XXVII. Maji 1549. Albae Giulae.

CXXXVII.

Utissenicsnek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Utissenio salutem.

Ego vero jam ex maxima spe rerum mearum, quam in te contra omnium opinionem et consilium reposueram, nunc demum veni in desperationem, postquam tantum ruborem a me exigi video. cui non eram assuetus, nec facinore aliquo. crimineveque, sive in rempublicam, sive in majestatem commisso, unquam fui obnoxius. Quare si tangit te quaepiam pietas, et cura fortunae meae infelicissimae, tempus est, ut prostrato mihi, afflictoque meo spiritui velis succurrere. Sin vero prorsus obduruisti, et in meum casum revera talis es, qualem*) et videri velis, et expertus sum hucusque semper, summum afferes beneficium afflictis rebus meis. uterisque munificentia singulari, si spes meas irritas mihi fore indicabis. Non alioqui cessabo unquam a quaerendis occasionibus, quibus etiam apud alium dominum, quicunque ille fuerit, in cujus tandem portum, quod non sperassem, instans tempestas me deportabit, fidem facere possim, quod ingenue, affectuque minime simulato, fores Utissenii pulsarim. Vale. XXVII. Maji 1549. Albae.

*) Igy; de Verancsics kétségkivül ezt akarta irni: ‚qualis et videri velis, et qualem te' sat. E helytt is megjegyzem, hogy effélék nagy számmal fordulnak elő nála, s valamint currente calamo tétettek, ugy currente calamo ki is igazíthathattak volna megannyian, ha legalább némelyeknek megtartását az irói ‚typus' megőrzésére, nem látom szükségesnek: noha máskülönben semmiféle cultussal sem viseltetem a tollhibák megörökitése iránt.

CXXXVIII.

Vegyedi Imrének Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Emerico Vegiedio S.

1549. jun. 18. Augustini, et Ambrosii, et Joannis oris aurei lectione, neminem puto adeo esse mente depravata, adeo dejecto ingenio comparatum, qui aut nolit, aut non possit in evangelica veritate confirmari, et in his conquiescere, quae ad salutem faciant animae christianae. Quare non possum non laudare, tametsi ex parte, quae de missa — ut nunc dicimus — collecta ex catholicorum scriptis ad me transmisisti; quandoquidem quod evidenter constat, dubitandum non est, vitam nos non habituros aeternam — utcunque mundus pro sapientia carnis, quae apud Deum stultitia est, discrucietur, et secum ipse colluctetur, — nisi manducaverimus carnem filii hominis, et biberimus sanguinem.

Verum illud, quod ad usum spectat, est, de quo cognoscatur, et quidem non parum. Sicut enim mox — ut ad me scribis — a CCXCVIII post Christum et Apostolos anno senserant verum usum veteres nostri intorqueri, et contradixere in conciliis: si et moderni nunc de hoc contendunt, eosdemque aculeos pro vero instituto Christi, et pro integritate sacramenti coenae Domini movent atque intendunt in corruptores verbi Dei, quid, quaeso, fit aliud, quam quod

ab humanis traditis ad divina revocamur instituta, idque ea potissimum de causa, ne perpetuo humanis opinionibus conflictentur Christiani, uti jam a praememorato annorum numero non sine magno animarum detrimento soliti sunt conflictari, et in varias scindi factiones? Porro si bene perspicis, quanta vanitate laborent humana ingenia, vel ipso teste sapientissimo Salomone, quae Joannis quoque sententia, ut in prima Canonica II. capite concupiscentiam dicit esse carnis, oculorum et vitae superbiam; quicquid in mundo esset, quis non videt affectibus duci, vel trahi potius in his omnibus, quae sub coelo agant, dum alii aliis nihil concedunt, et novis inventis exultant, astipulante huc etiam rege Davide, qui quosdam magna cum displicentia Dei querebatur abiisse in adinventiones suas, et transisse in affectus cordis?

Sed ne cum periculo laedendae magis, quam promovendae divinae veritatis aliquid eloquar, quod posset scandalum afferre proximo, utpote homo, isque — ut verum fatear — non adeo sacrarum litterarum peritus, quippe qui adhuc doceri debeam a doctioribus me: non contendam de his, quae nonnullos etiam ad insaniam prope impellerunt, praesertim qui praeter Christum sapere voluerunt.

Conquiescamus igitur, Emerice mi, in Jesu nostro, et litem hanc dirimendam Deo et sanctioribus nobis duobus permittamus, orantes ejus majestatem, ut velit iis mentem ac spiritum suum infundere, per quos in terris ordinatione divina caro gubernatur, nosque qui homines sumus, ita in sui amorem et cognoscendi studium accendat, ut jam tandem aliquando incipiamus nobis ipsis displicere, et abominari ea, quae ex temeritate et inflata scientia nostra divinis

admiscuerimus. Quod quidem si vel hoc saltem ultimae aetatis saeculo, quod manifeste jam ad consummationem festinat, fecerimus, proculdubio minus de tam certa fide disputabimus, finemque ponemus controversiis, quae neque ethnicos ipsos unquam sollicitavere, nos Christianos funditus etiam everterunt. Vale XVIII. Junii 1549. Albae.

CXXXIX.

Süveg Györgynek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Georgio Sivego S.

1549. jul. 11. Animum tuum, in Austriam proficiscendi et apud regem Ferdinandum ferentarium equitem agendi e tuo fratre Joanne intellexi. Quod quum fuissem magnopere admiratus, tum sine magno dolore non indignari etiam tibi, fiducia veteris jam necessitudini nostrae non potui, quod id voluntatis concepisses. Quare quum id forsan rei nondum apud te decrevisti et alioqui ipse etiam rationibus ejusmodi non careas, quibus te conari vellem, ut ab isto animo revocarem, omittam verba impotentia, atque illud solum peto considerare ut velis, quo statu, qua disciplina hucusque creveris, quae studia colueris, quam existimationem tui excitaris; deinde quam absurdum erit, hominem diu jam litteris mancipatum, arma prorsus ignorasse, nunquam sanguinem vidisse, uno cogitationis impulsu hastam pro calamo, pro libris clypeum gladium pro lucerna arripere, et repente e scholis ad bella prodire, quae quidem scribere tibi quam gerere

felicius existimarem. Id autem instituti ac vitae genus si forte placuerat, a primis sane annis tyronem atque armigerum apud aliquem centurionem sive chiliarchum agere oportebat, et sic per omnes gradus militiae reliquas aetates deduxisse: equidem te inter martiales viros loco aliquo sperassem esse potuisse. Nunc, mi Georgi, non aestibus, non algoribus, non mille castrensibus incommodis durato corpore, non assuefacta ferro dextera, non ad caedem inbuto animo, nec ad bellicos ausus instructo pectore, caeterum si et Musas et Martem hiisdem in castris aeque colueris, (nec enim assuetus homo litteris potest hiis, quovis in statu constitutus carere facile) plane non video, quam feliciter versabere inter milites nostri saeculi, qui nihil minus amant quam litteras, nihil irrideant magis, quam quos ‚deakos' appellamus, si in commilitio habuerint.

Sed haec fortasse poteris infirmare melioribus argumentis, allegabisque, divum Julium, Claudium caesarem, Marcum Aurelium, Alexandrum Magnum, et iis seniores: Catonem, Syllam, Scipionem, Themistoclem et sexcentos alios; concedo, et id quidem florentissima illa tempestate; sed tecum non disputo, hortor tantummodo pro officio amici, ut expendas, quam valde res vestra omnium familiaris, amisso optimo patre declinarit, sitque brevi post divisionem inter tot fratres magis etiam declinatura. Cui quidem rei nec militia multum afferre poteris, cujus sine usu jam in virum evasisti; nec rudimenta militaria facientibus ampla penduntur stipendia, quod hac praesertim temporum conditione nemo militarium hominum satis hiis ditari potest, nisi qui prius fuerit dives, aut rapinis largiore conscientia indulserit. Quorum alte-

rum in fortunis vestris non video, nec a
propter tuendam morum et conditionis
licet exercere. Tempus tantum amittes, st
pervertes, et demum, quum aetatem frus
veras artes ad parandas opes et honore
acquirendos non didiceris, deperdita eti
qua domi es, boni et frugi civis, nequicq
tem accusabis aut errorem deflebis.

Pericula nolo attingere, ne his ali
decore nostro tribuamus, (moriendum es
bus, et quilibet unus sat uni est,) veru
tempore latrocinia grassantur, non gerun
de hiis quidem taceamus, a quibus te, mi
longissime esse cupio, quia quam maxim
noratum velim.

Statum igitur, quem suadeo, intellig
fratre tuo, quocum eo de multa contuli.
re eque decore futurum haud dubie poll
cesseris ad meam sententiam. Accedas
denter, habiturus me et fratrem et amic
bus rebus tuis, maxime vero in his, quib
nare et augere potero. Vale. XI. Julii
Giulae.

CXL.

Pomarius Keresztélynek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Christano Pomario salutem.

Respondere hactenus litteris tuis non potui, pri- 1549. jul. 15.
mum propter sollicitudinem cujusdam domus, praesenti fortunae meae instaurandae habitaculum, *) quae adhuc cogitur agere inquilinam; deinde quod ad amicos tui similes non libenter scribo quasi in cursu, quicquid in buccam venerit, tametsi et hoc ipsum quum facimus, magis interdum ex amicitia facere judicamur. Itaque boni consulas, velim, quicquid est hoc in parte dilatum officii mei. Amo enim te, amore, mihi crede, singulari, et virtutes tuas (quod merentur quidem) magnifacio, nec oblivisci possum tui, esto quod etiam diutius tacuissem, quam proximis annis IIII. Sed tandem ut respondeam. Omitto primam partem epistolae tuae, qua videris mihi longe majora tribuere, quae scilicet in claritudine virorum numerantur, quam quae pellicula nostra aut ambire aut capere possit. Secundam etiam paucis attigi, (ut hic legis) ne singulis epistolis mutuum amorem efferendo, verba potius verbis videamur pensare, quam rem ipso usu praestare incipiamus.

Porro, satis existimo usuram intermissae consuetudinis tam diuturnam proximis utriusque litteris sartam esse, quibus ambo et laudes mutuo diligenter

*) Ezen szó itt, ugy látszik, felesleges, Katona legalább, mint ilyest, kihagyta.

absolvimus, et officiorum reparationem, usumque amicitiae magnifice obtulimus; jamque huc delabi saepius vix nos arbitror posse sine aulicae assentationis nubecula aut scholasticae tenuitatis naevo, qui perpetuo si epistolam scribunt, in officiorum et amicitiae commemoratione soleant immorari, tanquam qui adhuc in cortice nant; si vero versus faciunt, nisi Parnasso, Helicone, Musis, Minerva atque Apolline eos stiparint atque infarserint, parum se poetice scripsisse arbitrantur. Nos jam sepositis his, velut parergis amicitiae, usum illius verum capessamus et fruamur fructibus, ad quos legendos ita dudum sumus mutuis stimulis propensissimae voluntatis ambo excitati, ut neuter magis incitari atque accendi possit.

Proinde ubi ea in te non agnoscis, quae tibi in me in describendo Transsylvaniae situ tribuuntur teque non conferendum cum Honthero, cui late non solum domi jam, sed etiam foris, atque adeo in celeberrima Venetorum urbe multum fuisse tributum scribis, probe et prudenter facis, qui et pudore honestissimo impudentiam declinas, et Hontherum extollendo non inferior Honthero haberi possis, fateorque equidem non invitus, merito fuisse Honthero omnia summa attributa, quo et Transsylvania nominatior, et civitas Coronensis facta sit celebratior. Quicquid tamen illi tributum est, id detractum tibi minime est. Ille enim prior prodiit fato suo, aut, (ut cum Christiano christiane loquar) divino potius nutu provectus est in publicum, et quum laterent silentes alii, necessum fuit per ora virum Hontherum volitare.

At nunc eo sublato, cui ego, quantum est in me judicio, tanti viri dedicem successionem, ad eamque consequendam calculum meum afferam, te inter pa

cos unum video. Et certe, si multorum voces exaudies, et studia, quae in te expenduntur, complecteris, agnosces vocationem et prodibis, neque tibi erit dubitandum, quin ejusmodi actionibus patriae gloriam atque splendorem sis aucturus, cujus radices uni Honthero, tibi, Hercle, et te qui sequentur, fructus debebunt.

Quare si Brennerus, vir apprime eruditus et in litteris haud infelicis judicii, divulgarit studiorum tuorum lucernam, et nomen tuum in lucem arcessit, hoc ipsum sane perspicit agitque, quod et ego. Et quoniam ille diu jam hominem novit, quantumque idem ex sese praestare possit artium bonarum studiosis, expertus est, (nam vestra incunabula eadem civitas extulit) opinor eum minime falli. Sed esto fallamur ambo, fallaris et tu nostra causa. Pulchrum tamen erit, et te amicorum gratia aliquid praestitisse tua non sine laude, et nos amico omni cura atque ratione adesse dignissimum, (quod ex me ipse vel ex nunc ingenue polliceor) ut nec operi tanto succumbas, nec nostrae ac multorum exspectationi non possis satisfacere.

Aude igitur, mi Christane, et jam aggredere rem felicibus auspiciis. Ego quicquid operae atque laboris in tam nobilissimae, pulcherrimae et foecundissimae provinciae descriptione, mea, ut polliceris, gratia, meoque nomine contuleris, quamplurimum tibi debere non dubitabo, postquam sic animum induxisti, ut me prae multis habeas apud te charissimum. Fac igitur, ut opus in suas formas atque tabellas effigias redigasque; et me tecum communicaturum, quicquid est in praesentia fortunarum prae manibus, non diffidas, quum alioqui brevi etiam reliquo statui meo ul-

terius provisum iri non desperem. Vera scribo, nisi me unus fallat.

Sed interim volo te commonitum, ut tabellam Hontheri, Basileae impressam, cui tantum Saxonum sedes, idque tumultuarie visus est voluisse includere, non imiteris omni ex parte, nam informe nonnihil opus est, dum praeter veram ejus provinciae speciem quadratam fecit, et fluvios sine debitis suis recessibus in rectum direxit. Tu, explorata ipsius terrae longitudine, angulis etiam, quibus aut huc aut illuc recedit et lateribus excurrit, diligenter observatis, non in partes plures, sed in unam integram tabulam, apparenter tamen praecipuarum civitatum cum suis agris, montibus, pagis atque fluminibus collocatis referas. Sic enim opus erit dignius, quando sub uno obtutu totum existet, et suo quaelibet colore civitas distincta significabitur. Quod si in partes digesseris, hoc est, in plures tabulas, minus delectabit, et earum connexio propter vicinarum provinciarum terminos, qui hujusmodi tabellis circumaddi solent, afferent non parum difficultatis, ut videmus in Ptolemaeo. Sed haec ut authori libuerit. Nobis certe et utroque et alterutro modo non displicebit, tantum impetremus.

Isti autem lucubrationi tuae, si libuerit, adjicietur mea Transsylvaniae, Moldaviae et Transalpinae magna jam ex parte exarata descriptio. Jungentur etiam elogia diversarum inscriptionum Romanarum, quae olim in Transsylvania diligenti quorumdam cura, postremo vero mea diligentiore collecta sunt ferme ducenta, cum picturis quorumdam sacrificiorum, simulacrorumque ex lapideis tabulis decerptis. Quae cuncta ubi erunt una, sperabo et nostrae genti et exterarum quam plurimis fore hanc industriam

meam non injucundam, praesertim quod his de regionibus pauca eaque valde strictim veteres attigere, praesens vero aetas ab ingeniis nostratium etiam efflagitare videtur.

In calce epistolae calamitates tuas lamentaris, quae tibi a quibusdam propter evangelium irrogantur. De his hoc solum dixerim : ut glorieris qui dignus factus es pati pro nomine Christi. Neque enim solus is es, patiuntur tecum et alii electi multi, totaque die flagellantur propter veritatem. Deus tamen, qui in suis promissionibus fidelis est, non deseret suos, eosque proculdubio coronabit, qui legitime certaverint. Igitur postquam productus es in stadium, sic curre, ut comprehendas; sic certa, ut bravium consequaris; et nihil timeas eos, qui corpus interficiunt. Haec via ad vitam ducit, mortem non habet. Vale. XV. Julii 1549. Albae.

CXLI.

Bussaeusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Bussaeo crucem.

1849. jul. 22. Quae mihi proximis litteris tuis de restitutione equi mei rescripsisti, non admodum videntur convenire cum amicitia nostra, neque pacto respondere, quo eundem apud te curandum reliqueram; eaque te, si recte loqui velim, magnopere arguunt ingratitudinis atque ignorantiae, multum etiam mendacem, levem atque argutum rusticum declarant, quem quidem vel sub disciplina atque institutione mea, apud quem adolescentiam laudabilius exegisti, quam nunc domi virum agas, exuere debuisses, si parentis tui, optimi et modestissimi viri, mihique amicissimi mores atque ingenium tenere noluisses. Haec tibi dura erunt, scio, et vellem, medius fidius, esse etiam durissima, ut prae dolore injuriae rumpereris. Homo me in humanis nullus adhuc affecit tanta indignitate atque fraude, quanta tu, cujus verbo nisi fidem habuissem, fallacia deceptus non fuissem. Verum tamen quum viro bono et sapienti ira est ratione cohibenda, ne in furorem erumpat, sat haec erunt improbo respondisse; graviora postea toleraturus, etiam si nolis, ut de vi ac fuste taceatur, nisi mea mihi pro aequitate, quae initio inter nos de re praesenti convenerat, intra X. diem restitueris, perpetuoque imposterum, impure juvenis, et

amare me et lacessere desieris, quem quidem certe loco parentis et amici commodissimi habere colereque summa cura studioque filiali debueras. Vale, sed ut quem dudum periisse voluissem. XXII. Julii 1549. Albae.

CXLII.

Nádasdy Tamásnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Thomae Nadasdino salutem.

Ego non essem Petri Berislavi nec Joannis[1549. jul. 23.] Statilii nepos, immo ne vir quidem bonus, quem profiteor omni conatu, si quod mihi tecum rerum est, non meminissem, neque perficiendum curarem. Igitur ea omnia sic ex me adhuc speres atque exspectes, uti digrediens a te, feceram fidem. Reliqua magis perspicue atque ea quidem omnia, quae huc facere videbuntur, is Gaspar Pesthinus, homo integer, mihi amicus, tui observantissimus, coram, meo nomine apud te exequetur. Ad id nunc solum addo, ne quicquam aliud ex hac mora deliberationis meae suspiceris, quam retinacula quaedam esse, quae nec pro voto quicquam pollicentur, nec resecari tam subito et sine difficultate queunt. Eis tamen me celerius fortasse in omnem eventum absolvam, quam haec ad te perferetur epistola. Si interim iis hic prorsus excidero, in tua gratia servari mirifice cupio. Vale. XXIII. Julii 1549. Albae Giulae.

CXLIII.

Bonar Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Bonaro.

1549 jul. 31. Jam diu quidem est, quod in publicis rebus de mea ad vos missione agit senatus noster, idque quoniam brevi confectum iri non diffidam (quum adhuc hic multae res perficiendae sunt, et quidem difficiliores, quam hae, de quarum larvis atque imaginibus tantum Cujaviensis vester triumphavit, quaeque vel ipsi Nestori Pylio aut Romano Catoni facerent negotium) peto te, ne velis indignari, si paulo tardius satisfacio fidei meae apud te repositae, et tuam libero, quam pro me alteri commodasti. Tunc, auspice Christo, et hoc, et eo pusillo aere, quod pro locata mihi Morstini domo, interposito verbo patris tui, debeo vestro Bero, exsolvam me.

Id autem morae, quod committo, non imputes velim incuriae, sive fortunae meae minus felici, sed consilio et imputes et concedas; quippe quod hac tempestate, manibus alienis periculose quantalibet pecunia credatur, maxime autem ubi longiora illi locorum spatia sunt transmittenda; ne interim meminerim Germani exercitus, qui Cassoviensem viam interceptam tenet. Ignosce itaque mihi, mi Joannes, et patere, quaeso, certa me fiducia, qua hactenus etiam semper sum usus, omnia mihi de facilitate atque amicitia tua secure polliceri. Dubium mihi nullum est,

quod jam vel hoc tempore pervenerim ad infortuniorum meorum exitum, quibus jam ita est manus apposita, ut in portum me evasurum non desperem. Neque enim quos laedit fortuna, perpetuo premit, et redeunt terris post nubila soles. Vale. Ultima Julii 1549. Albae.

CXLIV.

Bonar Jánosnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Joanni Bonaro S.

Patrem tuum optimum et clarissimum virum e vivis excessisse, nunc primum sane ad me perlatum intellexi, plurimumque displicet, quod tam sero. Videbor enim in hoc officio declarandi doloris mei apud vos negligentior quodammodo, quam sit par, exstitisse. Quem quidem dolorem etsi mihi non parem, neque tantum usurpem, quantus est filiorum, tamen in deflendo homine mihi benevolentissimo et prope altero parente nulli amicorum ejus concessero. Verum de obitu ejus, qui omnium bonorum summorumque hominum testimonio, dignissimus erat, ut immortalis in humanis permansisset, nolo doloris hujus magnitudinem pluribus verbis demonstrare, ne tuo apponere incrementa, tibique tam grave vulnus, quamvis justa ac debita observantiae meae in eum commemoratione acerbius facerem et quasi renovarem. Contentus itaque propria conscientia, qua scio, te nihil dubitare de mea erga domum Bonariam voluntate, quodque non solum consolari te et revocare a luctu vellem, sed etiam quod cupiam, ut et tu

1549. aug. 14.

et tui omnes tanta felicitate tamque continenti ac diutino rerum successu frueremini, ut nunquam alterius fortunae vultus videretis, nunquam alterius a laetitia status vices sentiretis, viveretis alioqui ultra quam cuipiam hominum etiam beatissimorum natura concesserit. Atqui quoniam genus humanum non est conditione tam praeclara, et laetis tristibusque, uti aut haec aut illa obvenerint, pro divinae providentiae et sapientiae ordinatione utendum est, donec in patriam ex hac peregrinatione evadamus: oro te, feras aequius charissimi parentis casum, eaque re potissimum consoleris, quod quum ille mortalis fuerit natus, immortalem gloriam suis, sibi nomen atque memoriam compararit, quodque in terris ita vixerit, ut in coelis Deo quoque gratissimum civem esse vel ex eo dubitare non debemus, quod multos in multis regnis conturbari obitu ejus ob raras virtutes ac dotes, quibus in extremi etiam orbis partibus celeberrime noscebatur, facile mihi persuadeo. Igitur quiescat in pace sanctissima ejus anima, et fruatur Christo suo. quem hic adhuc ita inuerat, ut nondum carnis velamento deposito in coelestibus versaretur. Tibi ac tuis fratribus, ut generis facultatumque, quas vobis major quam privatus reliquit, illius sitis successores, ita et virtutum et nominis et gloriae felicitatumque omnium, quae illi maxime non defuerunt, firmam atque diutinam precor haereditatem. Stanislavis duobus, alteri Lasco amplissimo Syradiensi palatino, alteri Bonaro nobilissimo juveni et Anselmo Ephorino cupio maxime commendari; quod munus ne praetereas. tametsi gravissimo luctu occupatus, etiam atque etiam rogo. Vale. XIIII. Augusti 1549. Albae.

CXLV.

Colleciusnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Collecio.

1549. aug. 14. Ut secundae atque adversae res inter homines, omnium sunt pro fatorum nutu promiscuae, ita beneficentia, mihi crede, rara est et paucorum. Si ego itaque tibi, compressis velis, abditus esse videor, dum procul a frequentia mecum habitem : equidem mea, qualiscunque ea est, aequo animo utar fortuna. Tua tu ad luxum, ad libidines et perniciem patriae abuteris, virtutum et humanitatis indigus, pietatis etiam inimicus; facileque, si dea morem atque ingenium non mutavit, poteris adhuc, quam mea est, paulo post esse deteriore. Nemini enim adversa procul est, et fugientibus semper in tergo adest. Verum enimvero quoniam fortunae bonis insolescis, oblitus tui, postquam non es is, qui deberes esse, volutare ut velis, ac ventrem, tui nobiliorem partem pascito, a nobis abstineto, etiam si insanus es. Manet enim istam vitam non dissimilis exitus. Vale ut ipse volo. XIIII. Augusti 1549. Albae.

CXLVI.

Testvérének Mihálynak Verancsics

Antonius Wrancius Michaeli fratr

1549 oct. 15. Eo ferunt interdum artificio fortu
ubi multiplicibus atque diuturnis adve
assuefecerit, huic malorum quoque tim
quo ferire licentius possit, quum voluer
demum faciat infelicem. Mea id mecum a
quum huc illuc tam diu impellat, nond
telligo, quod adhuc non ita me rebus
ciaque resurgendi spoliavit, ut jam et r
siliorum et amicorum adminicula consu
raremque fortuito.

Verum ut illa velit, adversetur et exer
viresque in malis meis, nec desinat eti
cum Volcano tractare et in me fulmina
quam tot artibus dicitur instructa esse
hominum. Certum enim est in coelo a
esse locum tam inconstanti et temeraria
que in terris dumtaxat avarorum, rapa
lium, vilium, sordidorum et imperitorum
beri numen.

Ego jacta in Deum cura rerum mearun
capto cum amicis, diutius per Heremita
quoniam turpe erat, minime volui. Cogn
quod incassum ab eo exspectarem, quae
enim fuit hoc difficile intra quinquenniu

hac spe circumduxit, maximo juramento vel ab initio de restitutione facto, si, recuperata valetudine, eodem revertissem; quaeso, quid fecissem amplius? An mihi abjiciendi anni supererant? an aetas revirescceret? an postremo prudentis esset, spem prosequi omni vento leviorem? credereque homini, qui nugatur, ut de te risum, ut de morione quopiam vulget?

Porro, quum bis eodem rediissem, magna et fide et studio permanendi, gratissimusque exstitissem tum reginae et filio, tum optimatibus et nobilitati toti, immo et regno universo, cui jam a XXV. anno, avunculorum nostrorum Berislavi et Statilii insistens vestigiis, honestissime servitutem impendo, soli Eremitae visus sum gravis et injucundus hospes, quod ea re carere non poterat, qua mihi ejus opera et beneficio erat resurgendum, et — ut amici, qui rem altius cognoverant, referebant — ingenium etiam meum reformidabat, quod in suis praxibus, quibus ad Transsylvanicum apicem conscenderat, saepissime non sine quorumdam bonorum voluntate, (quod tu bene nosti) in consilio et in comitiis adversarium habuerat publici commodi gratia. Praevidebam enim cum quibusdam, quod regnum libertate, reginam authoritate esset privaturus, opressurusque etiam multorum rationes, quorum virtute et successibus offendebatur.

Ideo, uti est instituti mei, partim pro fide, quam aequam omnibus velim, quibus habeo obnoxiam, partim pro ingenio, quod ad tuendam veritatem mihi est comparatum, facile vel ab uno — caeterorum pace dico — liberius ferebatur de veritate sententia, neque connivebam in detrimentum principis, quod commodo ejus dicendum erat, ut ii, qui hamos aureos late jam multi devorabant. Et in hoc fortasse possum

jam secure jactari, praesertim apud te, frater, si consideremus, quinam et quot eramus hujusce stud quum haec momenta in ea republica agitabantur, c jam alii pene omnes largitioni serviebant.

Verum ne nunc historiam texere videar, de qu alio loci meminerimus, agnosce hic diligenter Comi sententiam : Obsequium amicos, veritas odium pari Cujus quidem partes etsi natura ipsa fecit sibi con trarias, nec Poeta conjunxit, ille tamen ut veritat causa prosequebatur me odio, ita et ex obsequiis ha bebat suspectum, videbaturque et officiis et demissio ne pudefieri, nonnunquam etiam commoveri secum quum ad pietatem ultionis amore adduci nequiret.

Postquam itaque tam diu frustra, quod ajun sacrificassem illi, videremque nihil ei me gratius fa cturum, quam si abirem, ne toties hoc vulnere, qu me confecerat, erubesceret, quoties tam dejectum, ob sequiosumque versari coram se, mirantibus multis et duritiem ejus tacite increpantibus, cerneret : accepto commeatu primum a regina, a filio, a Petrovio, et postremo ab ipso Heremita *), edictoque illis palam cur id facerem et quonam essem migraturus, ne qui calumniarum paulo post injiceretur, discessi ab eorum factione, et in partes transeo regis Ferdinandi; si enim consultius visum est vel ex ipso debito, ne unius hominis commercium et coloratas calumni deserendo, cujus causa jacebam, totum genus de rerem. Quod equidem sine flagitio minime facere tuissem, nisi si et majorum nostrorum splendore quem in hoc regno adepti sunt, negasse voluisse et quid eram ipse quoque antequam in Hungari

*) Ennek a Petrovicsnak leveleiket, melyekkel őt utnak er tették, lásd Verancsics munkáinak jelen kiadásában, I. k. 349—355

venerim, occultassem. Nam quantus fuerim postea, quod quidem certe soli Hungariae acceptum refero, novere, ut scis, aliquot regna, eoque solo, post divinam opem, et domus nostra lumen accepit et adhuc stat.

Jam quod ultra quaeris aut quereris, frater, si quereris, jacta est alea, et vela ventis dedimus, clavum Deo credidimus. Caeterum, et honestiore, puto, serviemus conditione hic, quum dignitate domini, quod ait Cicero, minus est turpis fortuna servi. Et sane, si quid gravius ac diuturnius erit perferendum, adigarque etiam in aliquem casum, quem Deus avertat, ultimum, equidem malo haec omnia apud Achillem quemdiam, quam apud larvam. Cujus ut non sim victima, quemadmodum fuit Urbanus ille noster Bathianus, sepulcro etiam vindicta ejus eruto, (indignum facinus) a quo uno quum e culina heremitica imperitissimus in aulam prodierat, omnibus his actionibus institutus erat, quibus ii, qui magistratibus praesunt, pollere debent, nullum equidem incommodorum genus devitabo. Stat nempe haec sententia firmiter, in cursu jam est navigatio, et providentiae divinae committo caetera. Tu mecum una speres meliora, et mente conquiescas. Vale. XVIII. Octobris 1549. Cracoviae.

CXLVII.

Testvérének Mihálynak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Michaeli fratri S.

1549. oct. 26.

roximas litteras, quo de v
tate r nosceres, esto quod adhu
biae. iquos comoedias hujus a
nescias, sciam non placituros a
dum, ietera, et humana ducas.
am in Transsylvaniam a
lisser ssimo, summaque cum ur
tate et humanitate ex pit, ut solet, quos minus
git; tractavitque liberali et mira honestate, quo
usu facit, quum ab homine, quicquid occulti h
eximere velit, seu in suos usus quempiam pelli
vel etiam spe et fiducia de se oneratum procul
summovere. Varadino ejus impensa curaque C
varum veni. Inde traha, dextrorsum me sibi col
to, Albam secum deduxit. Nusquam prandium,
quam coena sine me. Primi mei accubitus. Ad pel
ad guttum primus, meoque prius apponere quam
quadro omnia, et mecum meliores epularum porti
quasque communicare semper. Solus invitaba
edendum, solus pene in omni verbo occurreba
appellationes domini ad coelum usque subvexe
Speciosane sunt ista? Atqui utinam aeque ver
que amica.

Albam ubi perventum, statim pensionem numariam anni VI. domum ad me per internuncios misit. Adjecit: ut cum parsimonia impenderem. De re, quam volebamus, summum silentium. Promissorum ingentes cumuli. Benevolentiae et patrocinii cuncta oblata. Nihil praeterea.

Quaesivi: quid de statu et officio quopiam, et demum in universum rerum mearum spei attulissent? ubi mansionis locum seu muneris demonstrarent? apud ne reginam? an apud filium? an apud ipsum Eremitam, unum omnium dominum, futurus esset? an etiam privatum velit agere? Nihil de his injunctum, responderunt. Caeterum Emericus Vegiedius, senex ille veterator, et perfidia mystes nunquam vacuus, interloquutus dolose ridens, ut natura solet: Liberum, inquit, agas dominum, commorari ubi libebit, postquam argentum adest.

O hominem impurum, et sceleribus consutum, nobis etiam alias nunquam amicum. Hoc effutito per imprudentiam verbo, ut etiam interdum malesano est capite, sine dubio patefecit, quid occultaret de me Heremita. Cui postea olidus senex, gravissima reprehensione castigatus, dedit infantiae suae poenas. Ego vero redditus sum magis curiosus rerum mearum.

Hic jam superior consuetudo nostra incepit minui. Rarus ejus conviva, rarus hospes, rarus stipator, colloquium nonnisi quum quid rei haberem. Oris tamen venditatio nunquam deerat. Occursus, ut prius, blandi, arridentes, honorifici et ostentatione semper paterni. Quid tum postea? Ad seria nimirum conversus, ut experirer tandem, quid aut certi consequar, aut me ut eximam ei molestiae.

Coepi igitur suggerere inprimis desiderium, quod

scis; postea etiam petitionem intendere, sed modeste, quod sciebam offendi hominem ea cantilena. Offerebam servitutem, offerebam fidem, omnium, quae in me forent, potestatem faciebam, mutuam denique pollicitus pensionem, cujus eram creditor, sed nunquam flexi, nunquam pervici ferreum pectus ad pietatem. Pari tantum conatu et majore astu promisit omnia maxima, idque maxime, quod redditurus nunquam erat. Ita post et sperare et optare desii.

Pro statu dehinc alio et officio quopiam aggressus curam, nihil negavit, saepe diem constituit, saepe ad reditum distulit, et hortatus est ad exspectandum bono animo. Feci ipse omnia optimo. Sed licet Albam saepius redierit, quam etiam diem rei affixerat, ea tamen interim offudit quotidie impedimenta, ut Varadinum abierit, me in pristina exspectatione suspensum Albae reliquerit.

Missi postmodum ad illum nuncii, datae litterae, viae et modi tentati omnes, necquicquam facta omnia et impetratum nihil, praeterquam quod ad id tempus semper verba, promissiones et spes vanae.

Sic viso, quod sese non explicaret et me ductaret fallaciis, brevique ejus imposturas convicia essent sequutura, tanquam nondum intellexissem, quid vellet: abrupi funem ab ejus littore, peregique quod epistola proxima habuisti.

Quoniam autem vana est sine viribus ira, et multa dies ac occasiones componunt, reparantque quod saepe ratio nequit: nullam omnino veri odii etiam post tot damna, praebui homini causam, atque ita reliqui amicum mihi, ut magis culpae atque fortunae meae succensuerim, quam ejus nequitiae. Simulatione certamus. Et quamvis ego nudo et sim

plici, ipse versuto, occulto agit ingenio, ex mea tamen partim patientia, partim ex ejus conscientia — forsan aliquando sese recognoscet, — fructum opperibor. De successibus aliis, quum ulterius prodiero, indies postea singula. Interim tu Deum preceris, ut felix faustumque faxit, quicquid peregimus et facturi sumus. Parenti, novercae et cognatae salutem. Vale. XXVI. Octobris 1549. Cracoviae.

CXLVIII.

Tricesius Andrásnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Andreae Tricesio S.

Resolvebam heri chartarum mearum scrinio- 1549. oct. 28.
lum, ubi quum incidissem in quosdam meos versiculos ad Faberinum, Magocium et Kessum in Transsylvania factos proximis annis, mox me putavi gratam rem tibi facturum, si eos ad te quamprimum mitterem, ut ad prosaicas nugas meas, quas nuper tanto affectu (et quidem merito, tanto, ut meras nugas) legere videbaris, nunc versuum quoque ineptias, plus quam sane triviales, percurreres et noscere non gravareris, uti eos saepe alias desideraveras. Habes igitur, quod optasti. Verum si redolebunt Minervam minus propitiam referentque horridiorum numinum favores, nec ob id dignos judicabis Tricesianis aedibus, museoque isto tuo prope Apollineo: scito, ex Geticis Dacicisque fontibus prodiisse; quare vatem sic excuses, sic versus ejus admittas, mi Tricesi, ut

amicitia et humanitas tua utriusque partis suppleat defectus. Eunt enim ad raram limam, nec timebunt lucem, si ejus judice examinabuntur. Vale, ornatissime Tricesi, Polonae juventutis non postremum decus. XXVI. Octobris 1549. Cracoviae.

CXLIX.

Orvosának, Ephorinus Anzelmnek Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Anselmo Ephorino S.

1549. oct. 29. Mitto tibi aureos numos duos, non quidem satisfacturus merito tuo, sed in mei majoris debiti recordationem, tanquam symbolum quoddam. Quicquid magis desiderabitur, ab amicitia exige. Caeterum si nobis praesens consilium et conatus successerit, redieritque sors, quam iterum jamjam prope a fronte prehensamus, cuncta tibi pendemus pro merito. Nec deerunt exspectati cumuli, muneribus comitati, quibus plane cognosces, ingratitudine apud me nihil esse alienius. Apothecario subducti sunt argentei numi signi vestri XV.; reliquum, ut postulavit, recipiet. Vale. XXVIIII. Octobris 1549. Cracoviae.

CL.

Pesti Gáspárnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Gaspari Pesthino S.

Praeter omnem opinionem meam exegi proxi- 1549. nov. 2.
mum mensem Cracoviae; nam fato quodam mox in exitu Varadiensi febris universam familiam meam invaserat, exagitavitque per omne illud iter ita acriter, ut ubique locorum coactus fuerim ipsemet et servi et domini subire munia. Reliquas difficultates non commemoro; sed eo jam ventum videbatur, ut in meo curru personam agerem Automedontis.

Ingressus dein Cracoviam, postero die, ne non de me quoque triumphasse *) diceretur, tamquam parum aliis incommodis laboraremus: restituta caeteris sanitate, postremo in me quoque et in puerum fratrem seriem ignis deduxit. Sed exactis mecum octo congressibus, non omnino lenibus, omnem vim atque ardorem in puerum convertit, ussitque ad hos usque dies pertinacissime. Parcens itaque aetati tenerae, debilitatum corpus ejus veritus sum itineri committere, ne alicubi magis concideret et periclitaretur. Hincque est, quod me tamdiu in his tabernis continui, quamdiu certe animus minime fuerat. Verum fastidio tandem hoc inutile otium, moramque hanc mihi, ni

*) Az eredeti codexből itt egy levél kivágva lévén, Katonából pótlottam a hézagot.

fallor, etiam non honorificam, quod jam fortass
lies ad vos allatum sit, secundas me nuptia
ctare; de quibus sane, ut fatear tibi, mi Gaspar
verissime, nondum matrem consului. Adde : qu
bigamia sacerdotibus nostri saeculi, legitime n
tibus, si diis ac deabus placet, non conceditur
fero adhuc vel cogitationem ipsam tanti consil
si fortasse spiritus Dei jusserit, obtemperabo
tamen conjugabor in Polonia, ubi honestius s
tur, quam uxor ducitur. Sed de his satis.

Ego, utcunque agetur cum puero, ingredia
Viennam versus hoc triduo; puer autem ipse a
ris incipiat duris assuescere, *) ut si errandum
erit aliquando, quod evenit multis minime spe
bus, addiscat meo more ferre fortiter, quicqui
versi ingruerit.

Tu interim pro benevolentia, qua mihi se
ut frater, adfuisti, commendes me Heremitae t
in memoriam reducas quam saepissime. Fac pr
fidem, quod de honore ejus semper ita cogitabo,
me meruerit; delatoribus autem illis clarissimis
apud eum honores bonorum corripiunt, oro, sua
ne deinceps non dico fidem sed ne aurem ipsa
lit adhibere, et prohibeat eorum in me virulen
Sit satis inimicis, praesentem oppugnasse, et pal
mendaciorum suorum obtinuisse; absentem non
quantur, pietatisque, si quid humani habent, vel
retineant, ut sinant me conflictari cum fortuna
cum qua si aliquando rediero in gratiam, pote
uti adhuc amicitia atque opera mea, quemadmo
utebantur, quando florebamus; sin adhuc urg

*) Eddig Katonából.

acrius, hoc saltem efficient, quod non homines malorum meorum incusabo, sed in superos referam, qui cum miseris mitius agunt, et vel sola patientia placari solent.

Et quamvis hoc solamen commune est utriusque fortunae hominibus, nobis tamen, qui in calamitate versamur, etiam necessarium; quo pallio, qui nostro labimur peculiari consilio, multas sane solemus culpas praetexere. Felices, ut libuerit, et plerumque loco ultimo omnium rerum, perinde atque ex usu non ex debito, divinae potentiae recordantur.

Aliud quod nunc scribam, nihil occurrit. Te vehementer oro, ut absenti mihi non desis, nullibi enim magis periclitor, quam apud vos, tametsi sim alio loco. Nosti, quid velim dicere. Porro fortuna mea mecum it, istinc tamen tela timentur, quae ferire possunt. Calumniantur nempe semper innocentes, dum nocere volentes nemini, devitant etiam malos. Vale. 2. Novembris 1549. Cracoviae.

CLI.

Pesti Gáspárnak Verancsics Antal.

Antonius Wrancius Gaspari Pesthino S.

1549. nov. 10. **Ut saepius ad te scribam, quod promisi, nova de statibus mihi sane sunt nulla. Vix enim ter intra hoc omne tempus, quod hic exegi, pedem promovi ex hospitio; qua ex re facile cognosces, quanta me voluptate afficiat Cracoviensis genius. Illud tamen tibi non ingratum erit, quod quidem gratissimum esse debebit, non litteratis modo omnibus, verum etiam universae nationi Pannonicae.**

Scis, Antonium Bonfinum, Hungaricarum rerum historicum, quinque decades composuisse, editisque in lucem tribus, quarta et quinta, fortasse nondum recognitae, interciderant. Nec dubitandum est, quartam apud aemulam gentem nostrae nationis periisse, quae Mathiae regis clarissimi gesta continebat. Ego certe per hos dies usus consuetudine quorumdam eruditorum hominum, libereque versatus in museis eorum, forte apud Andream Tricesium, juvenem litteratissimum, humanissimum et multis nominibus commendandum, mihi singulari familiaritate conjunctum, incidi postridie quam ad te proxime scripseram, in quinque libros ejusdem Bonfini nostri quintae decadis primos, quibus vir ille, optime de hungarico

nomine meritus, Vladislavi regis historiam describit Mathiae consummata; ibique quintus hic liber desinit, ubi de divortio Beatricis peregerat.

Deus bone, quam dulce, quam gratum, quam exosculandum tibi tuique similibus debet hoc novum existere, praeponique omnibus sane novitatibus, quae mortalium mentes de principum deliramentis exagitare consueverunt.

Sed quanta item jactura affecti sumus, quod reliquum Vladislavi non repererim. Puto tamen non perscripsisse authorem, vel potius ne recognivisse quidem a tertia decade quicquam propter obitum repentinum. Sic enim in liminari epistola scribit:

‚Mirifice igitur cruciatur Antonius, quod est apoplexia tactus, et quod omnes sui sensus et ingenii vires elanguent, servitiique tempora pereunt, et hoc virtutum tuarum spectaculo frui non potest.'

Initium autem epistolae tale est:

‚Pervenimus tandem, princeps serenissime, ad faustissima tempora tua, tanquam ad novissimum finem, calcemque laborum, ubi opus nunc esset ilia ducere, nec in labore succumbere, nec ingenii deficere viribus.'

Vides, mi Gaspar, quàm ingens est iste thesaurus, quam mihi etiam post vos omnes charus sit. Nollem excedere credulitatis tuae mensuram temerarie, illud tamen scito: Inventum hoc non esse id, quod in faba pueri inveniunt; mihique ita gratum acceptumque esse, tibi persuadeas, ut anteponam Mydae divitiis.

Si Deus nobis otium fecerit, quam citissime potero, reliquum quoque hoc Bonfini nominis luci polliceor; cui et Broderici olim virtuosorum parentis

adjiciam Mohacium; daboque omnem operam, ut postquam fato quodam Antonii dati sunt, qui Hungarorum gesta litterarum monumentis commendent, quantulacunque valeam eruditione, curem vel voluntati meae maximae sane hac in re satisfaciendum. Quod si exspectationi nequivero, historiaeque magnitudini, cujus ne nomen quidem arrogo : magnam saltem materiam dicar praebuisse doctioribus, eamque tametsi simplicem ac forsan etiam rudem, quod non inficior, uberem tamen et magno mihi labore jam per annos duodeviginti conquisitam assequantur. (?) Vale, viveque quam felicissime. X. Novembris *) 1549. Cracoviae.

---

*) Ha, mint a következő kötetben látni fogjuk, Verancsics november 18-án már Bécsben volt, s ha ide, mint ez nap Bornemisza Gergelyhez adott levelében említi, november 8-án érkezett, jelen levél nem kelhetett november 10-én Krakóban. Gondolom, hogy a közvetlenül előtte állóval azonegy nap irotott, tehát november 2-kán: csak hogy amaz bizodalmas levél volt, emez pedig arra való, hogy köröztessék jó- és roszakarók közt egyiránt. A mi Verancsicsunk a diplomatia szokásait tisztén kivül is szerette hébekorba alkalmazgatni.

TOLDALÉK.

Oklevelek a Verancsicsok történetéhez.

Negyedik közlemény. *)

*) Az I. II. és V. kötet toldalékának folytatása.

LVI.

Reverendissimo in Christo patri, domino Anto- 1570. mart. 21.
nio Verancio, electo archiepiscopo ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, locique ejusdem et comitatus Honthensis comiti perpetuo, primati Hungariae, sedis apostolicae legato nato et intimo consiliario nostro etc. fideli nobis sincere dilecto, Preszburg.

Verancsics kezével: Redditae Posonii 27. Martii 1570.

Maximilianus Secundus, Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus etc. Reverendissime in Christo pater, fidelis nobis sincere dilecte. Quae nobis in litteris quarta hujus ad nos datis de rebus Transsylvani indicastis, grata habuimus, agnovimus enim inde vestrum erga nos et patriam benemerendi studium, benigne hortantes, ut deinceps etiam semper idem agere non intermittatis, quaeve scire nostra interesse existimaveritis, de iis nos subinde edoceatis. Id quod ad hanc epistolae vestrae partem, cum ad alia ex consilio Camerae aulicae responsum habeatis, rescribendum mandavimus. Cui bene propensi sumus. Datum in arce nostra regia Praga, die vigesimo primo Martii anno Domini MDLXX., regnorum nostrorum Romani octavo, Hungariae septimo, Bohemiae vigesimo secundo. Maximilianus m. p. G. Teufl (?) m. p. Ad mandatum domini electi imperatoris proprium H. Fieringer m. p.

Eredeti. 2381. fol. lat. a nemzeti muzeum kéziratai között.

LVII.

1570. apr. 4. **Reverendissimo in Christo patri, domino Antonio Verancio, archiepiscopo ecclesiae Strigoniensis, primati Hungariae, legato nato, summo et secretario per Hungariam cancellario et consiliario nostro etc. fideli nobis sincere dilecto. Posonii. Cito, cito, citissime, cito, cito, cito.**

Verancsics kezével: **Redditae Posonii 12. Aprilis 1570.**

Maximilianus Secundus, Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex etc. Reverendissime in Christo pater, nobis sincere dilecte. Ex litteris vestris cognovimus ea, quae de relinquenda penes nepotem vestrum praepositura de Twrocz nobis supplicastis, et intelleximus etiam illa, quae commemoratis de petito a nobis consensu super resignatione vestra, tunc temporis, quando abhinc tertio anno legatus a nobis in Turciam proficisceremini. Quamvis itaque nobis majora curantibus non satis succurrat, quid tunc temporis et quomodo hac in re deliberatum per nos fuerit: sit tamen utut velit. Consensus nostri litteras, nec vivo nec mortuo praedecessore vestro archiepiscopo, in quem culpam rejicitis, a nobis habuistis, quum tamen a tanto tempore illarum nos, vel defuncto illo, admonere et pro eis instare potuissetis. Nunc autem quum vos ad altiora transtulerimus, et per eam translationem is sit rerum et temporis status, ut quemadmodum praepositura illa vestro

praedecessori invito, per divum genitorem nostrum felicis memoriae adempta, et vobis, episcopo Agriensi, nullis alioquin bonis possessionariis proviso, fuit tradita, sic idem nunc quoque fieri oporteat: praesertim, quum prouti necessitas postulat, episcopatum illum, inter caeteros praecipuum, quin idoneae et benemeritae conferamus personae, haud simus longiorem facturi dilationem. Cujus praelato quomodo de residentia et ejusmodi bonis alia provideamus via, prae manibus nihil habemus, nec ita subito aliquid beneficiorum vacaturum est, quo episcopo illi commodius, etiam ob vicinitatem, dum Viennae residemus, providere possimus. Quantum vero ad nepotem vestrum attinet, quum ille nec studia sua perfecerit, neque adhuc in sacris sit, facile illa carere, et a vobis auxilio alterius beneficii, quorum pleraque in ecclesia vestra vacare solent, in continuandis studiis suis juvari poterit. Quando vero eam illius habilitatem cognoverimus, ut majori promotione dignus videatur et sacris initiari voluerit, non deerunt nobis semper occasiones, quibus illi etiam in majoribus providere possimus. Quae cum ita se habeant, fidelitatem vestram hortamur, atque etiam committimus vobis, ut praeposituram illam ad manus camerae nostrae Hungaricae, dum per eam requisiti fueritis, remittatis, neque moram aut difficultatem in hoc ulteriorem faciatis, quum haec sit deliberata nostra voluntas. Secus non facturi. Datum in arce nostra regia Pragensi, quarta die mensis Aprilis, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo. Maximilianus m.p. Joannes Listhius electus Vesprimiensis etc. m.p.

Eredeti. 2381. fol. lat. a nemzeti muzeum kéziratai között.

LVIII.

1570. sept. 1. Reverendissimo, nobis sincere dil
Verancio, archiepiscopo ecclesiae et co
comitatus Strigoniensis, primati Hung
nato, supremo regni cancellario et consi
caesareae majestatis etc. amico nobis
Cito, cito, cito. Presburg.

Verancsics kezével: Redditae Wyw
tembris 15?0.

Carolus, Dei gratia archidux Austri
gundiae, comes Tyrolis etc. Reverendi
sincere dilecte, amice charissime. Sacra
caesarea majestas, dominus et frater n
dissimus, longo nunc usu experta est, q
sumptus incurrerit aliquoties propter inc
bios hinc inde de Turcarum machinatio
rumores et perperam dispositos explorat
tem inposterum hoc praecaveatur, sua ma
ceps meliorem superinde ordinem institu
ullis propterea sumptibus parcere decrev
optima ratione, quibus mediis id fieri de
solum hic in propinquis sed in interioribu
locis, et in ipsa etiam Constantinopoli ce
tur exploratio, majestas caesarea vestran
peritorum rei sententiam proinde exquir

vit. Itaque nomine caesareae majestatis vos benigne requirimus, ut negotium sicuti magni est momenti. accurate perpendatis, et qua via. quibus mediis ad certitudinem meliorem rerum Turcicarum perveniri possit, nobis quam secretissime opinionem vestram declaretis, ut eam et aliorum etiam sententiam in ulteriorem deliberationem desumere, caesareaeque majestati significare possimus. Quo modo suae majestatis benignae satisfiet voluntati. Nostram vobis simul benevolentiam deferentes. Datum ex Nova Civitate in Austria, die primo mensis Septembris anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo. Carolus m. p. Ad mandatum domini archiducis proprium (olvashatlan név) H. Fieringer m. p.

Eredeti. 1542. fol. lat. a nemz. muz. kéziratgyűjt.

LIX.

Muztaffa bassae Budensis ad Antonium Verancium requisitoriae, ne Marosienses, oves depellentes detineri curet, cum ad suam ditionem pertineant. Datum Budae, 12. Septembris, 1570. Originale Hungaricum. *Kovachich Script. rerum hung. minores, II. k. 418. l. *)*

*) Jelen szám lappang valahol.

LX.

Domino archiepiscopo Strigonien

1570. nov. 7. Maximilianus etc. Litteras fidelitat
25. Julii vertentis anni ad nos datas be
mus. Cum autem non ita pridem super
simo fratri nostro Carolo etc. perscrip
nostro nomine Camerae nostrae Hunga
daret, quo cum fidelitate vestra ejus rei
sigeret: significavit nobis praeteritis d
lectio, fidelitatem vestram illam transacti
vis ab aequitate non discrepasset, repu
autem eam non fugiat, pensionem sex r
rum annuam ad nullos alios usus, quam
tionem militum nostrorum praesidiarior
niae existentium destinatam esse, quor
solutio, siquidem singulis mensibus omn
possit, ultra angariarum terminum diferri
potest, quemadmodum fidelitati vestrae
stare putamus. Quapropter eam his de
requirimus, hortantes, ut praedictae tra
cum initae non gravatim annuat, quo fa
possessionem ipsius piseti fidelitati vest
dam necessaria fuerint, ut sine ulteriore
diantur, pretiumque arrendationis decima
Camera Hungarica petuntur, statis termi
vestrae solvatur, mandabimus. Pollicemu
bis omnino, fidelitatem vestram pro sua in
vantia, hac in re se obsequentem prae

quod fidelitati vestrae ad suas clementer significandum duximus. Exequetur etiam praemisso modo benignam ac certam voluntatem nostram. Datae Spirae VII. Novembris anno MDLXX.

Egykoru másolat. Hevenesi-kéziratok, XXX. fol.

LXI.

Reverendissimo in Christo patri, domino Antonio Verancio, archiepiscopo ecclesiae Strigoniensis, primati Hungariae, legato nato, summo et secretario cancellario per Hungariam et consiliario nostro etc. fideli nobis sincere dilecto. 1571. sept. 20.

Verancsics kezével: Redditae Viennae 10. Octobris 1571.

Maximilianus Secundus, Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex etc. Reverendissime in Christo pater, fidelis nobis sincere dilecte. Postquam peractis hoc fere biennio per Sacrum Romanum Imperium et regnum quoque nostrum Bohemiae magni momenti negotiis, quorum causa nos paulo longius et diutius ab regno isto nostro Hungariae necessario abesse oportuit, ex clementia Dei incolumes huc reversi sumus : prima et praecipua nobis cura fuit, ut, quemadmodum confectis illic, ex animi nostri sententia, singulis, haud inutilem illa nostra absentia regno quoque isti nostro Hungariae, in iis, quae ad ulteriorem illius defensionem, salutem atque permansionem spectant, navavimus operam : ita nunc quoque praesentes, prima, quam in ordine nostro nancisci potuimus, commoditate, ea, quae ad bonum et salutarem

ejusdem regni nostri statum pertinent, publicaque et privata fidelium regnicolarum nostrorum negotia concernunt, curanda et tractanda aggrediemur. Hac itaque de causa generalem universis statibus et ordinibus regni ejusdem nostri conventum, ad festum sancti Martini episcopi et confessoris, hoc est, undecimum diem mensis Novembris proxime venturi, ad civitatem nostram Posoniensem indicendum et promulgandum, eidemque personaliter, Deo dante, praeesse decrevimus. Mandantes fidelitati vestrae firmiter, sub poena decreti, ut ad diem et locum praedictum eidem generali conventui interesse, ibique cum caeteris fidelibus regnicolis nostris, publica regni nostri negotia tractare et de illis in medium consulere debeatis. Curetis autem diligenter, ne ultra diem praedictum emaneatis, sed in ipso apud nos praesto compareatis. Secus non facturi. Datum Viennae vigesima nona die mensis Septembris, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo primo. Maximilianus m. p. Joannes Listhius episcopus Vesprimiensis etc. m. p.

Eredeti. Hevenesi-kéziratok. XXX. fol.

LXII.

Reverendissimo in Christo patri, Antonio Ve- 1572. febr. 22.
rancio, archiepiscopo Strigoniensi locique ejusdem comiti, primati Hungariae, legato nato, summo per regnum nostrum Hungariae cancellario ac consiliario, devoto fideli sincere nobis dilecto. Cito, citissime, cito, citissime, cito.

Maximilianus Secundus, divina favente clementia electus Romanorum imperator ac Hungariae et Bohemiae etc. rex. Reverendissime in Christo pater, devote fidelis et sincere nobis dilecte. Litteras devotionis tuae vigesima prima Februarii datas accepinus, et ex illis libenter intelleximus, praelatos et barones ac comitatuum nuncios cum caeteris regnicolis tanto jam convenisse numero.

Quod ad serenissimos et charissimos filios nostros attinet, illi hac ipsa hora versus Mayerhegkh iter ingrediuntur, ubi pernoctaturi, et reliquum itineris ita instituturi sunt, ut die crastina circa horam secundam, Deo volente, Posonium pervenire possint.

Quae vero devotio tua et de loco et de modo eos excipiendi scribit, illa a nobis benigne probantur, cum et ipsi judicemus, hoc commodius institui posse. Id quod ad memoratas devotionis tuae litteras benigne respondere voluimus. Eidem, quod superest, gratiam nostram caesaream regiamque clementer deferentes. Datum in civitate nostra Vienna, die vigesima secunda Februarii anno Domini MDLXXII., regnorum nostrorum, Romani X., Hungarici IX., Bo-

hemici XXIIII. Maximilianus m. p. Vt. Joannes Baptista Weber m. p. Ad mandatum sacrae caesareae majestatis proprium A. Erstenberger m. p.

Eredeti. 2881. fol. lat. a nemzeti muzeum kéziratai között.

LXIII.

1572. maj. 20. **Reverendissimo in Christo patri, domino Antonio Verancio, archiepiscopo Strigoniensi, locique ejusdem comiti perpetuo, primati Hungariae, legato nato, summo et secretario per Hungariam cancellario ac consiliario nostro, fideli nobis sincere dilecto. Cito, cito, cito, cito, cito, citissime. Posonii.**

Verancsics kezével: **Redditae Posonii 2. Maji *) 1572.**

Maximilianus Secundus, Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex etc. Reverendissime in Christo pater, fidelis nobis sincere dilecte. Quum, antequam conventum pro futura coronatione serenissimi principis Rudolphi, archiducis Austriae etc. filii nostri charissimi, in proxime praeterita generali fidelium regnicolarum nostrorum diaeta decretam, litteris nostris promulgemus : habeamus non pauca eaque ardua, de quibus fideles nostros consiliarios Hungaros audire, et non prius, quam intellectis illorum sententiis, deliberare velimus : vos quidem huc ad nos propterea quamprimum advocandos censuimus. Et propterea fidelitatem vestram hortamur, eidemque firmiter committimus et mandamus : ut statim, ubi has nostras acceperitis, itineri vos commit-

*) Tollhibából : ‚Junii' helyett.

tatis, et ad duodecimum diem proxime instantis mensis Junii apud nos certo compareatis, nulla facta cujuslibet rei excusatione, nisi forte valetudo, quae iter nullo modo sufferret, vos excusaret. Secus non facturi. Datum in civitate nostra Vienna Austriae, vigesima nona die mensis Maji, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo secundo. Maximilianus m. p. Joannes Listhius electus Vesprimiensis m. p.

Eredeti. Hevenesi-kéziratok XXX. k. fol.

LXIV.

Reverendissimo in Christo patri, domino Anto- 1572. jun. 28
nio Verancio, archiepiscopo Strigoniensi, locique ejusdem comiti perpetuo, primati Hungariae, legato nato, summo et secretario per Hungariam cancellario et consiliario nostro etc. fideli nobis sincere dilecto.

Verancsics kezével : Redditae Viennae 9. Julii 1572.

Maximilianus Secundus, Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hungáriae, Bohemiae etc. rex etc. Reverendissime in Christo pater, fidelis nobis sincere dilecte. Meminisse potestis, qua instantia et sollicitudine in proxime celebrato generali conventu Posoniensi fideles nostri, universi status et ordines regni nostri Hungariae unanimiter nobis supplicarint pro coronando in legitimum successorem nostrum, regem scilicet Hungariae, serenissimo principe Rudolpho, archiduce Austriae etc. filio nostro charissimo. Quod tunc ab eisdem omnibus grato et clementi animo accepimus, simulque benigne respondimus, ejus rei quamprimum ad optatum finem deducendae nos sedulam curam ha-

bituros. Cum igitur nunc quoque ejus animi simus, ne ulterius ea solennia differantur, sed primo quoque tempore rite peragi queant: visum est nobis, ut quemadmodum in novissimo isto conventu mentem superinde nostram eisdem fidelibus statibus significaveramus, ad festum nativitatis beatissimae virginis Mariae proxime futurum, universis fidelibus nostris, praelatis, baronibus, nobilibus, caeterisque statibus et ordinibus regni nostri Hungariae generalem congregationem seu dietam, in civitate nostra Posoniensi celebrandam, ibidemque ipsam coronationem (quam Deus Optimus Maximus fortunare velit) debito modo perficiendam promulgaremus. Cui quidem dietae nos ipsi, Deo volente, personaliter interesse in animo habemus. Fidelitati itaque vestrae harum serie committimus et mandamus, ut sub ea poena, quae in decreto continetur, ad dictum festum nativitatis beatissimae Mariae virginis Posonium personaliter venire et coronationis ipsius solennitati eo ordine et apparatu, qui hujusmodi celebritatem maxime decebit, interesse non negligatis: tractaturi eodem tempore etiam de aliis omnibus, quae ad publicam regni nostri salutem et tranquillitatem pertinere videbuntur. Secus non facturi. Datum Viennae, vigesima tertia die mensis Junii anno Domini MDLXXII. Vesprimiensis etc. m. p. Nicolaus Istuanffy m. p.

Eredeti. 1542. fol. lat. a nemz. muzeum kéziratai között.

TARTALOM.

		Lap.
I.	M hály testvérének Verancsics Antal. 1539. jan. 21.	3
II.	Brodarics István váczi püspöknek Verancsics Antal. 1538. febr. 14.	6
III.	Bogaucius Miklós dumniai püspöknek Verancsics Antal. 1538. mart. 6.	7
IV.	Tarlowski Szaniszló premisli püspöknek Verancsics Antal. 1538. mart. 31.	8
V.	Majlád István erdélyi vajdának Verancsics Antal. 1538. apr. 13.	9
VI.	Mindszenti Tamásnak Verancsics Antal. 1538. máj. 4.	11
VII.	Jakobinus Jeremiásnak Verancsics Antal. 1538. máj. 8.	12
VIII.	Porembius Péternek Verancsics Antal. 1538. máj. 8.	14
IX.	Andronicus Tranquillusnak Verancsics Antal. 1538. máj. 26.	16
X.	Kalmáncséhi Mártonnak Verancsics Antal. 1538. jun. 22.	19
XI.	Verancsics Antalnak Andronicus Tranquillus. 1538. jul. 11.	20
XII.	Andronicus Tranquillusnak Verancsics Antal. 1538 aug. 1.	20
XIII.	Bogaucius Miklósnak Verancsics Antal. 1538. aug. 10.	22
XIV.	Jakobinus Jeremiásnak Verancsics Antal. 1538. aug. 21.	25
XV.	Statilius János erdélyi püspöknek Verancsics Antal. 1538. aug. 26.	27
XVI.	Statilius Jánosnak Verancsics Antal. 1538. aug. 28.	28
XVII.	Jovius Pál nucerai püspöknek Verancsics Antal. 1539. jan. 20.	29
XVIII.	Andronicus Tranquillusnak Verancsics Antal. 1538. oct.	30
XIX.	Verancsics Antalnak Andronicus Tranquillus. 1538. oct.	32
XX.	Basó Bálintnak Verancsics Antal. 1538. oct. 12.	34
XXI.	Musnai Ferenczuek Verancsics Antal. 1538. nov. 18.	36
XXII.	Gellei Zsigmondnak Verancsics Antal. 1538. jan. 1.	38

XXIII. Marsupinus Jánosnak Verancsics Antal. 1538.
XXIV. Niconicius Ferenczne k Verancsics Antal. 1538.
XXV. Gamrat Péter, krakkói püspöknek Verancsics
1539. oct. 26. . . . . .
XXVI. Maczeowski Sámuel chelmi püspöknek Ver
Antal. 1539. oct. 26. . . . . .
XXVII. Opalenzki Péternek az ifjabb lengyel király
mesterének Verancsics Antal. 1539. nov. 2
XXVIII. János Endre Bálint krakkói prépostnak Ver
Antal. 1539. dec. 12. . . . . .
XXIX. Tarnowski Stipkó lengyelországi kincstartón
rancsics Antal. 1539. dec. 12. . . . . .
XXX. Gamrat Péter krakkói püspöknek Verancsics
1539. dec. 20. . . . . .
XXXI. Tomori Lajosnak Verancsics Antal. 1540. jan.
XXXII. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 154
20. . . . . .
XXXIII. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1540
2. . . . . .
XXXIV. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1540
3. . . . . .
XXXV. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1540
26. . . . . .
XXXVI. Tiraboschi Jánosnak Verancsics Antal. 1540. m
XXXVII. Bornemisza Gergelynek Verancsics Antal. 1540.
1. . . . . .
XXXVIII. Verancsics Antalnak, testvére Mihály. 1540. ma
XXXIX. Jakobinus Jeremiásnak Veran sics Antal. 1540.
7. . . . . .
XL. Honther Jánosnak Verancsics Antal. 1540. mart
XLI. Statilius Jánosnak, nagybátyjának, Verancsics
1540. mart. 7. . . . . .
XLII. Pesti Gáspárnak Verancsics Antal. 1540. mart.
XLIII. Verancsics Antalnak Bona lengyel királyné. 15
XLIV. Bona királynénak Verancsics Antal. 1540. ma
XLV. Statilius Jánosnak Verancsics Antal. 1540. ma
XLVI. Mihály testvérének Verancsics Antal. 1540. ma
XLVII. Móre Péternek Verancsics Antal. 1540. mart. 2
XLVIII. Tarnowski Stipkónak Verancsics Antal. 1540. ma
XLIX. Bona királynénak Verancsics Antal. 1540. ma
L. János királynak Verancsics Antal. 1540. mart.
LI. Menyhért csillagjósnak Verancsics Antal. 1540.
28. . . . . .
LII. Nagybátyjának Statilius Jánosnak Verancsics
1540. apr. 2. . . . . .

Lap.

LIII. Tomori Lajosnak Verancsics Antal. 1540. apr. 12. . 102
LIV. Nagybátyjának Statilius Jánosnak Verancsics Antal. 1540. jun. 24. 104
LV. Verbőczi Istvánnak Verancsics Antal. 1540. jul. 6. . 109
LVI. Verbőczi Istvánnak Verancsics Antal. 1540. jul. 6. . 110
LVII. Nagybátyjának Statilius Jánosnak Verancsics Antal. 1540. jul. 26. 111
LVIII. Porembius Péternek Verancsics Antal. 1540. jul. 28. 131
LIX. Nagybátyjának Statilius Jánosnak Verancsics Antal. 1540. aug. 15. 133
LX. Marilianusnak Verancsics Antal. 1540. aug. 16. . . 135
LXI. A szebenieknek Verancsics Antal. 1540. aug. 21. . . 136
LXII. Marilianusnak Verancsics Antal. 1540. aug. 24. . . 138
LXIII. Marilianusnak Verancsics Antal. 1540. aug. 26. . . 140
LXIV. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1540. aug. 29. 141
LXV. Nagybátyjának Statilius Jánosnak Verancsics Antal. 1540. sept. 2. 144
LXVI. Csáki Mihálynak Verancsics Antal. 1540. sept. 22. 148
LXVII. Szalánczi Jánosnak Verancsics Antal. 1540. oct. 12. 149
LXVIII. Bagdi Györgynek Verancsics Antal. 1540. oct. 12. 152
LXIX. Izabellának, Magyarország királynéjának, Verancsics Antal. 1540. oct. 13. 153
LXX. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1540. oct. 14. 158
LXXI. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1540. oct. 14. 161
LXXII. Az erdélyiekhez Verancsics Antal. 1540. oct. 16. . 163
LXXIII. Izabella királynénak Verancsics Antal. 1540. oct. 18. 168
LXXIV. Bonar Szeverinnek Verancsics Antal. 1544. aug. 20. 170
LXXV. Bonar Jánosnak Verancsics Antal. 1544. aug. 20. . 172
LXXVI. Marino Caballónak Verancsics Antal. 1544. aug. 20. 175
LXXVII. Venerius Lénárdnak Verancsics Antal. 1544. aug. 20. 171
LXXVIII. Capelli Károlynak Verancsics Antal. 1544. aug. 20. 172
LXXIX. Surianus Andrásnak Verancsics Antal. 1544. aug. 20 173
LXXX. Lucius Jánosnak Verancsics Antal. 1544. aug. 20. . 176
LXXXI. Brenner Mártonnak Verancsics Antal. 1544. aug. 20. 177
LXXXII. Tiraboschi Jánosnak Verancsics Antal. 1544. aug. 20. 179
LXXXIII. Zanni Andrásnak Verancsics Antal. 1544. aug. 20. . 180
LXXXIV. Verancsics Antalnak Capelli Károly. 1544. nov. 28. 182
LXXXV. Verancsics Antalnak Utissenics György. 1545. . . 183
LXXXVI. Capelli Károlynak Verancsics Antal. 1546. jun. 20. 185
LXXXVII. Mulla Márk Antalnak Verancsics Antal. 1546. jul. 8. 196
LXXXVIII. Seredi Gáspárnak Verancsics Antal. 1546. aug. 2. . 200
LXXXIX. Vola Györgynek Verancsics Antal. 1546. aug. 27. . 202

XC. VapoviusSzaniszlónakVeranesicsAntal.
XCI. VapoviusSzaniszlónakVeranesicsAntal.
XCII. Mulla MárkAntalnakVeranesics Antal.1
XCIII. Batthyány OrbánnakVeranesicsAntal. 1
XCIV. Blandrata GyörgynekVeranesicsAntal. 1
XCV. Petrovics Péternek Veranesics Antal. 15
XCVI. Egy atyának nevében, ki fiát elvesztett
hoz levél Veranesics Antaltól. 1546. oct.
XCVII. Gorka Endrének Veranesics Antal. 1546.
XCVIII. Laski Szaniszlónak Veranesics Antal. 1
XCIX. Utissenics Györgynek Veranesics Antal.
C. Gorka Endrének Veranesics Antal. 1546.
CI. Helm Remigiusnak Veranesics Antal. 15
CII. Csáki Mihálynak Veranesics Antal. 1546.
CIII. Csáki Mihálynak Veranesics Antal. 1549.
CIV. Csáki Mihálynak Veranesics Antal. 1546.
CV. Batthyány Orbánnak Veranesics Antal.15
CVI. Gorka Endrének Veranesics Antal. 1547.
CVII. Anselmus Ephorinus orvosnakVeranesics
CVIII. Tarló Jánosnak Veranesics Antal. 1547.
CIX. Névtelennek Veranesics Antal. 1547. mar
CX. Ephorinusnak Veranesics Antal. 1547. a
CXI. Salvius Tamásnak Veranesics Antal. 1547
CXII. Pécsi Gáspárnak Veranesics Antal. 1547.
CXIII. Lazsotta Szaniszlónak Veranesics Antal.
CXIV. Capelli Ferenecznek Veranesics Antal. 15
CXV. Capelli Ferenecznek Veranesics Antal. 15
CXVI. Kindler Jánosnak Veranesics Antal. 1547.
CXVII. Vapovius SzaniszlónakVeranesics Antal. 1
CXVIII. Faberinusnak Veranesics Antal. 1547. ju
CXIX. Testvérének Mihálynak VeranesicsAntal.1
CXX. Az álbarátokhoz Veranesics Antal. 1547. s
CXXI. Cassitius Tamásnak Veranesics Antal. 154
CXXII. Honther Jánosnak Veranesics Antal. 1547.
CXXIII. Elver Erneszt festőnek VeranesicsAntal. 15
CXXIV. Kindler Jánosnak Veranesics Antal. 1548.
CXXV. Lazsota Szaniszlónak Veranesics Antal. 154
CXXVI. Kmita Péter krakói főispánnak Veranesics
1548. sept. 20. . . . . .
CXXVII. Utissenics GyörgynekVeranesics Antal 15
CXXVIII. Utissenics Györgynek Veranesics Antal. 15
CXXIX. Laski Szaniszlónak Veranesics Antal. 154
CXXX. Bonar Jánosnak Veranesics Antal. 1548. d
CXXXI. Sebesi Pálnak Veranesics Antal. 1549. jan
CXXXII. Cristanusnak Veranesics Antal. 1549. feb

Lap.

CXXXIII. Vagner Bálintnak Verancsics Antal. 1549. febr. 1. . 316
CXXXIV. Scroferus Jánosnak Verancsics Antal. 1549. febr. 8. . 317
CXXXV. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1549. apr. 20. 318
CXXXVI. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1549. máj. 27. 320
CXXXVII. Utissenicsnek Verancsics Antal. 1549. máj. 27. . . 323
CXXXVIII. Vegyedi Imrének Verancsics Antal. 1549. jun. 18. . 324
CXXXIX. Süveg Györgynek Verancsics Antal. 1549. jul. 11. . 326
CXL. Pomerius Keresztélynek Verancsics Antal. 1549. jul. 15. 328
CXLI. Bussaeusnak Verancsics Antal. 1549. jul. 22. . . 334
CXLII. Nádasdy Tamásnak Verancsics Antal. 1549. jul. 28. . 335
CXLIII. Bonar Jánosnak Verancsics Antal. 1549. jul. 31. . 336
CXLIV. Bonar Jánosnak Verancsics Antal. 1549. aug. 14. . 337
CXLV. Colleciusnak Verancsics Antal. 1549. aug. 14. . . 339
CXLVI. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1549. oct. 18. 340
CXLVII. Testvérének Mihálynak Verancsics Antal. 1549. oct. 26. 344
CXLVIII. Tricesius Andrásnak Verancsics Antal. 1549. oct. 26. 347
CXLIX Orvosának, Ephorinus Anzelmnek Verancsics Antal. 1549. oct. 29. 348
CL. Pesti Gáspárnak Verancsics Antal. 1549. nov. 2. . . 349
CLI. Pesti Gáspárnak Verancsics Antal. 1549. nov. 10. . . 352

TOLDALÉK.

Lap.

LVI. 1570. mart. 21. 357
LVII. 1570. apr. 4. 358
LVIII. 1570. sept. 1. 360
LIX. 1570. sept. 12. 361
LX. 1570. nov. 7. 362
LXI. 1571. sept. 29. 363
LXII. 1572. febr. 22. 365
LXIII. 1572. máj 29. 366
LXIV 1572. jun. 28. 367

A MONUMENTÁK

KÖTETEINEK ÁTNÉZETE.

Első folyam.

Ára 10 ft. 50 kr. új pénz.

1. sz. Első Osztály: Okmánytárak, I. kötet. (*Brüsszeli M. Okm. I.*)
2. sz. Második Osztály: Írók, I. kötet. (*Szerémi György Emlékiratai*)
3. sz. — — — II. kötet. (*Veranczics Munkái I.*)
4. sz. — — — III. kötet. (*Veranczics Munkái II.*)

Második folyam.

Ára 10 fr. 50 kr. új pénz.

5. sz. Első Osztály: Okmánytárak II. kötet. (*Brüsszeli M. Okm. II.*)
6. sz. — — — III. kötet. (*Brüsszeli M. Okm. III.*)
7. sz. — — — IV. kötet. (*Brüsszeli M. Okm. IV.*)
8. sz. Második Osztály: Írók. IV. kötet. (*Veranczics Munkái III.*)

Harmadik folyam.

Ára 10 ft. 50 kr. új pénz.

9. sz. Második Osztály: Írók. V. kötet. (*Veranczics Munkái IV.*)
10. sz. Első Osztály: Okmánytárak. V. kötet. (*Londoni M. Okmánytár.*)
11. sz. Második Osztály: Írók. VI. kötet. (*Veranczics Munkái V.*)
12. sz. Első Osztály: Okmánytárak. VI. kötet. (*Árpádkori új Okmánytá*

Negyedik folyam.

Ára 10 ft. 50 kr. újp

13. sz. Második Osztály: Írók. IX. kötet. (*Veranczics Munkái VI.*)
14. sz. Első Osztály: Okmánytárak. VII. kötet (*Árpádkori új Okmánytár*
15. sz. Második Osztály: Írók. VII. kötet (*Illésházy és Mikó Ferencz kr*
16. sz. — — Írók. X. kötet. (*Veranczics Munkái VII.*).

Sajtó alatt, s részben sajtókészen állanak az ötödik folyam
Az Első Osztályban: *Árpádkori új Okmánytár* III. kötete.
A Második Osztályban: *Veranczics Munkái* VIII. kötete.
— — — *Brutus Magyar Históriája.* I. II.
— — — XVII. századbeli Magyar Tört
Gyulaffy Lestár, Szamoskázi István
— — — XVIII. századból: *Apor Péter M*

Egyes kötetek ára 3 ft. 15 kr. új pénz.

Pest. Lyok. Tanak Osztály magy. tudó. Egyetemben.

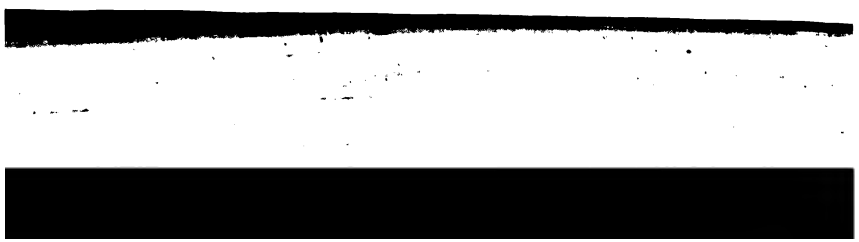

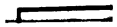

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Stanford University Libraries
3 6105 005 505 578
DB
93
M64
v.8-9
1860-187

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

STANFORD LIBRARIES